TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ZAYIF DEVLETİN GÜVENLİĞİ: MODERN ETİYOPYA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Ahmet Göksel ULUER

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ZAYIF DEVLETİN GÜVENLİĞİ: MODERN ETİYOPYA ÖRNEĞİ

Doktora Tezi

Ahmet Göksel ULUER

Tez Danışmanı

Prof . Dr. Melek FIRAT

Ankara, 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ZAYIF DEVLETİN GÜVENLİĞİ: MODERN ETİYOPYA ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Melek FIRAT

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1) Prof. Dr. Melek FIRAT	
2) Prof. Dr. Erel TELLAL	
3) Prof. Dr. Murat ÇEMREK	
4) Doç. Dr. Erdem ÖZLÜK	
5) Doç. Dr. Nuri YEŞİLYURT	

Tez Savunması Tarihi: 23.06.2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Prof. Dr. Melek FIRAT danışmanlığında hazırladığım "Zayıf Devletin Güvenliği: Modern Etiyopya Örneği" adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 07.07.2022

Ahmet Göksel ULUER

İmza

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AKC: Afar Kurtuluş Cephesi

AUDH: Amara Ulusal Demokratik Hareketi

AUH: Amara Ulusal Hareketi

AÖB: Afar Öğrenci Birliği

BDK: Birlik ve Demokrasi Koalisyonu

BSKC: Batı Somali Kurtuluş Cephesi

EBDK: Etiyopya Birleşik Demokratik Kuvvetleri

EDB: Etiyopya Demokrat Birliği

EHDDC: Etiyopya Halklarının Devrimci Demokratik Cephesi

EHDP: Etiyopya Halklarının Devrimci Partisi

EHKC: Eritre Halklarının Kurtuluş Cephesi

EKC: Eritre Kurtuluş Cephesi

FM: Federasyon Meclisi

GAİK: Geçici Askeri İdare Konseyi

GEHDH: Güney Etiyopya Halklarının Demokratik Hareketi

GUUH: Güneyli Uluslar, Uyruklar ve Halklar

HTM: Halkların Temsilcilerinin Meclisi

OHDÖ: Oromo Halklarının Demokratik Örgütü

OKC: Oromo Kurtuluş Cephesi

OKO: Oromo Kurtuluş Ordusu

OUKC: Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi

RP: Refah Partisi

SKH: Sidama Kurtuluş Hareketi

SKKK: Silahlı Kuvvetler Koordinasyon Komitesi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TESH: Tüm Etiyopya Sosyalist Hareketi

THKC: Tıgray Halklarının Kurtuluş Cephesi

TİİBF: Tıgray'ın Islahı için Bağış Fonu

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR .....

İÇİNDEKİLER .....

GİRİŞ **1**

I. ZAYIF DEVLET VE GÜVENLİK: KAVRAM, DÜZEY, NESNE **35**

A. KAPASİTE, KURUM VE FİKİR: ÖNCÜ VE KAPSAYICI BİR KAVRAM OLARAK BUZAN'IN ZAYIF DEVLETİ **35**

B. KAPASİTE, KURUM VE FİKİR ZAYIFLIKLARININ NEDENLERİ **45**

1. Kapasite: Devletin "Boyut"u ve Çevresellik **45**

2. Kurum: Devletin Davranış Tercihleriyle Belirlenen Devlet-Toplum İlişkisi…..... **49**

3. Fikir: Ulus ve İdeolojinin Birleştiriciliği **55**

C. ZAYIF DEVLETİN GÜVENLİĞİ: DÜZEY VE NESNE **59**

1. Ulus/Devlet Güvenliğinin Dışına Çıkmak veya Onu Yeniden Yapılandırmak **61**

a. Ulusu Silikleştirerek Yeni Düzey ve Nesneler Önermek ***61***

b. Yapım Aşamasında Olan Bir Ulusun/Devletin Güvenliğini Tanımlamak ……..... ***64***

2. Zayıf Devletin Davranışı: Güvenliğin Yaşamsal Ağırlığı Altında Politika Üretimi **69**

a. Madun Realizmi ve Çevresel Realizm: Realist Devlet Yaklaşımını Genişletme Girişimleri ve Güvenliğin Politika Üretimine Etkisi 69

b. Güvensizlik İkilemi ve Her Yerde Dengeleme 72

3. Rejim Güvenliği: Bir Başka Referans Nesnesi ve Analiz Düzeyi 79

II. MODERN ETİYOPYA'NIN KURULUŞU VE "TAMAMLANMASI": SILASİ REJİMİ 95

A. KAPASİTE: MODERN ETİYOPYA'YI OLUŞTURAN VE YÖNLENDİREN ANA UNSURLAR 105

1. Coğrafi Konum ve Çıktıları: Üretim, Güvenlik, Küresel Ticaret 106

2. Nüfus ve Yüz Ölçümü 108

3. Ekonomik ve Beşeri Sermaye 109

4. Kentleşme ve Altyapı (Ulaşım ve İletişim Kanalları) 112

5. Ordu 114

6. Jeopolitik Konum ve Dış Aktörler 114

B. SILASİ REJİMİNİN KURUMSAL İFADESİ: MERKEZİYETÇİLİK VE STATÜKOCULUK EKSENİNDE ŞEKİLLENEN TERCİHLER 116

1. İdari Merkeziyetçilik ya da Modern Mekanizmalarla Tahkim Edilmiş Mutlakiyetçilik 117

a. İtalyan İşgaline Dek Merkeziyetçi Kurumsal İfade: Anayasa ve İdari Düzenlemeler 117

b. İşgal Sonrası Düzenlemeler ve Yeni Anayasa 120

2. Rejimin Sosyo-Ekonomik Kurumsal İfadesi: Statükoculuk ve Durağanlık……. 125

a. Statükoculuğun Temel Dayanağı: Bir Dışlayıcı Kurum Örneği Olarak Etiyopya'da Toprak Rejimi..... 126

b. Yabancı Kaynaklar ve Aşırı Gelişkin Devlet: Durağanlık ve Rejim Güvenliğinin Kısır Döngüsü..... 131

C. SILASİ REJİMİNİN DEVLET FİKRİ: GELENEKSEL DEVLET FİKRİNİN LİDER KÜLTÜ EKLENTİSİ İLE MODİFİYE EDİLMESİ VE TARTIŞMALI ULUSLAŞMA (AMARALAŞMA) 134

1. Anayasalarda Devlet Fikri..... 135

2. Sılasi'nin Lider Kültü: Semboller, Kutsiyet ve Rastafaryanizm..... 137

3. Uluslaşma ya da Amaralaşma: Sılasi Dönemindeki Devlet ve Ulusçuluk İlişkisine Dair Tartışmalar 141

a. Amara Başatlığı: Kutsiyet ve Eğitim Temelinde Baskıcı Amaralaştırma... 143

b. Bir Sivil Ulusçuluk Kimliği Olarak Amaralaşma Tartışmaları 147

D. SILASİ REJİMİNİN AĞ BAĞLANTILARI VE DIŞ DESTEKÇİ AKTÖR TERCİHLERİ 151

1. Rejimin Bileşenleri: Sılasi Rejiminin Yaslandığı ve Biçimlendirdiği Toplumsal ve İdari Yapı..... 153

a. Doğal-Tarihsel Bileşenler: Kilise ve Toprak Sahipleri 153

b. Geleneksel-Merkezkaç İktidar Yapılarının Rejimleştirilmesi ve Yeni Soylular……...155

c. İmparator ve Bürokrasi: Rejimin İdari Denetleme Mekanizmaları..... 157

d. Sılasi'nin Tercihi: İmparatorluk Hükümetindeki Hizipleşme ve Rejim Çekirdeğinde Tutucu Kanadın Zaferi..... 160

e. Şeva-Amara Ekseni: Rejimin Bölgesel ve Etnik Ağ Bağlantıları..... 164

2. Kurumsal İfadenin Dış Bağlantıları: Rejim Güvenliğini Tahkim Edici Bir Enstrüman Olarak Dış Politika 168

a. İtalyan İşgali ve Tepkiler 169

b. İtalyan İşgalinin Sonu ve İkircikli Bir Dış Destekçi Aktör Olarak Britanya…. 174

c. Rejim Güvenliği İçin Çok Yönlü Kapasite Arttırıcı Bir Dış Destekçi Aktör: Sılasi Rejimi ve Amerika Birleşik Devletleri 176

d. Pan-Afrikanizm ve Bağlantısızlık: Rejim Güvenliğine Yönelen Bir Diğer Dış Politik Damar 185

E. REJİMİN MUHALİFLERİ: KURUMSAL İFADE ve DEVLET FİKRİNE YÖNELİK İTİRAZLAR 190

1. Kurumsal İfadeye Yönelik Muhalefet: Darbe Girişimi, Modernleşen Elitler ve Öğrenci Hareketleri 191

2. Devlet Fikrine Yönelik Muhalefet: Amaralaşmaya Karşı Etnik ve Ayrılıkçı Hareketler 200

3. Kurumsal İfade Tercihinin/Zafiyetinin Yarattığı Çığ: Sılasi Rejiminin Çözülüşüne Yol Açan Toplumsal Olaylar 205

III. BİRLEŞTİRİCİ VE ZENGİNLEŞTİRİCİ YA DA TOTALİTER VE DENETİMCİ BİR SOSYALİZM: DERG REJİMİ 214

A. DERG REJİMİNİN KAPASİTESİ: ASKERİ BÜYÜME VE SINIRLI BEŞERİ İYİLEŞME 215

B. DERG REJİMİNİN KURUMSAL İFADESİ: HİPER-MERKEZİYETÇİLİK VE SOSYALİST EKONOMİ 218

1. Totaliter Bir Kurumsal İfadeye Geçiş: Hiper-Merkeziyetçi Askeri Rejim…….... 218

a. Maryam'ın Tek Adam Olma Süreci: Derg İçi Çekişme ve Tasfiyeler..... 220

b. Merkezileşme ve Denetim: Totaliter Kurumsal İfadeyle Örtüşen Merkezi ve Yerel Kurumlar..... 222

2. Sosyalist Kurumsal İfadenin Sosyo-Ekonomik Yapı Taşları: Millileştirme, Toprak Düzeninde Devrim ve Devlet Denetimli Ekonomi 230

a. Devrimin İmzası: Toprak Reformu ve Devlet Mülkiyeti 230

b. Derg Rejiminin Devlet Merkezli Ekonomi Uygulamalarının Handikapları ve Karşılaşılan Zorluklar 234

C. DERG REJİMİNİN FİKRİ: SOSYALİZM VE ETİYOPYALILIK 238

D. DERG REJİMİNİN BİLEŞENLERİ VE DIŞ DESTEKÇİ AKTÖRLER.... 247

1. Rejimin Bileşenleri: Köylüler ve "Devlet Sınıfı"..... 247

a. Mirası Sahiplenme Çabası: Belirsizliklerle Dolu Bir Darbeyi Üstlenen Cuntanın Toplumsal Destek Arayışı..... 247

b. Miras Paylarını Küçültme: "Devlet"i Geri Getirmek ve Tek Adamlaşan Rejimin Ağ Bağlantıları 250

2. Derg ve Dış Destekçi Aktörler 254

a. Dış Destekçi Aktör Arayışı ve Ogaden Savaşı ile Tarafların Belirlenmesi……255

b. Askeri ve Ekonomik Destekçiler Ayrımı: SSCB ve Batılı Devlet/Örgütlerle Kurulan İlişkiler..... 260

E. REJİM MUHALİFLERİ: TOTALİTER SOSYALİZME KARŞI ÇOK TARAFLI MUHALEFET..... 263

1. Kurumsal İfadeye Yönelik Muhalefet: Eski Rejim Bileşenleri ve Sol-Sosyalist Muhalefet 264

a. Sosyalist Devrim ve Düzenlemelere Karşı Eski Rejimin İzleri..... 264

b. Sol-Sosyalist Muhalefetin İtirazları: EHDP, TESH ve Kırmızı Terör..... 266

2. Devlet Fikrine Yönelik Muhalefet: Çok Taraflı Muhalefetin Ortak Mücadelesi..... 269

a. Kuzey Etiyopya'da Alternatif Devlet Fikirleri 269

b. Güney ve Doğu Etiyopya'daki Devlet Fikri Öncelikli İtirazlar: Düşük Profilli Muhalif Örgütlenmeler..... 277

c. Derg Rejiminin Yıkılışı: Alternatif Devlet Fikrinin Zaferi 280

IV. ETNİK FEDERALİZM VE EKONOMİK ATILIM YA DA ZOR KOŞULLARDA TIGRAY BAŞATLIĞINI KORUMAK: EHDDC REJİMİ 284

A. EHDDC REJİMİNİN KAPASİTESİ: EKONOMİ TEMELLİ GÜÇLENME ADIMLARI 285

B. EHDDC REJİMİNİN KURUMSAL İFADESİ: ADEM-İ MERKEZİYETÇİLİK, YENİ NESİL OTORİTERLİK VE AŞIRI GELİŞKİN KALKINMACI DEVLET..... 290

1. Etnik Federalizmin Tesisi 291

a. Geçiş Hükümeti Şartı ve 1995 Anayasası'nda Federalizm 291

b. Yumuşak Karın ya da Demir Çekirdek: Anayasal "Ayrılma Hakkı"..... 295

2. Yeni Nesil Otoriterlik ve Hegemonik Parti: Yeni Dönemde Etiyopya Siyaseti..... 298

a. Hegemonik Parti ve Yeni Nesil Otoriter Rejimin Federalizm Uygulaması 300

b. Geçiş ve Konsolidasyon Döneminde Siyaset ve Seçimler..... 302

c. 2001 Dönemeci: THKC Hizipleri Arasında Mücadele..... 303

d. Demokratik Umutlardan Yeni Nesil Otoriterliğin Baskınlığına: 2005 Seçimleri ve Sonrası..... 305

e. Baskınlıktan Rekabete ya da Diğer Bir Baskınlığa Geçiş: Zenavi Sonrası EHDDC Rejimi..... 307

3. EHDDC Rejiminin Ekonomik Kurumsal İfadesi: Toprak Rejiminde Düzenlemeler ve "Kalkınmacı Devlet"..... 312

a. Toprak Düzeni ve Tarım Ekonomisinin İşleyişi..... 312

b. Kalkınmacı Devlet: Yeni Nesil Otoriterlik ve Rejimin Meşruiyeti..... 315

C. EHDDC REJİMİNİN DEVLET FİKRİ: ETNİK GRUPLARIN/HALKLARIN UYUMLU BİRLİKTELİĞİ VE DEVRİMCİ DEMOKRASİ..... 319

1. Ulus, Uyruk ve Halkların Uyumuna Dayalı Devlet Fikrinin Oluşumu: Etnik Federalizm ve Yansımaları..... 320

2. Devrimci Demokrasi ve Demokratik Merkeziyetçilik: Devlet Fikrinin İdeolojik Unsurları..... 325

D. EHDDC REJİMİNİN BİLEŞENLERİ: HEGEMONİK PARTİNİN AĞ BAĞLANTILARI VE ÇOKLU DIŞ DESTEKÇİ AKTÖR TERCİHİ..... 328

1. THKC/Tıgray Başatlığını Önceleyen Rejimin Ağ Bağlantıları: Köylüler ve Rejimin Ekonomik Aygıtları..... 329

a. Köylüler ve EHDDC: Denetimin Sürekliliği ve Bir Oy Deposu Olarak Etiyopya Kırsalı..... 330

b. "Tıgray Başatlığı" ya da THKC/Zenavi'nin Devlet İdaresindeki Konumu……..332

c. "Rejim Şirketleri" ve "Rejim Vakıfları": Çekirdeğini THKC/Zenavi/EHDDC'nin Oluşturduğu Ekonomik Ağ Bağlantıları..... 335

2. Çoklu Dış Destekçi Aktörler: "Batı Dünyası" ve Çin'in Paradoksal Birleşimi. 338

a. EHDDC'yi Güvenlik ve Askeri Alanda Öne Çıkaran Yüzü ve Dış Destekçi Aktörler 339

b. Kurumsal İfade ve Devlet Fikriyle Uyumlu Yeni Bir Dış Destekçi Aktör: Çin… 345

E. REJİM MUHALİFLERİ: ETNİK FEDERALİZM KARŞITLARI, REVİZYONİSTLER VE ALTERNATİF DEVLET FİKİRLERİ 349

1. Üniter ve Kapsayıcı Siyasal Yapıyı Savunan Pan-Etiyopyacı İtirazlar 350

2. EHDDC Tipi Etnik Federalizme İtiraz Eden Siyasal Muhalefet 354

3. Alternatif Devlet Fikirleri, Protesto ve Şiddet 355

a. Oromo Halkını Temsil Eden Örgütler ve 2014-2018 Protestoları 356

b. Amara Halkını Temsil Eden Örgütler: Alternatif Devlet Fikrinin Yeni Cephesi 359

c. THKC'nin Geri Dönüşü: Siyasi Partiden Silahlı Örgüte..... 360

d. Ogaden Mücadelesi 363

SONUÇ 365

KAYNAKÇA..... 375

ÖZET..... 444

ABSTRACT 445

GİRİŞ

2018 yılında, Etiyopya Halklarının Devrimci Demokratik Partisi (EHDDC) lideri Abiy Ahmed başbakan oldu ve aynı yıl komşu ülke Eritre ile yaklaşık yirmi yıldır devam eden sınır anlaşmazlığının çözümüne yönelik adımlar attı. Gerçekleştirilen zirvelerde, iki ülke arasındaki savaş durumunun sona ermesine, sınır anlaşmazlıklarının neticelendirilmesine ve karşılıklı diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkilerin hızlandırılmasına karar verildi. Yirmi yıllık gerilimi sona erdirmeye dönük bu hamle, 2019 yılında, Abiy Ahmed'in *"barış ve uluslararası işbirliğini teşvik eden ve komşu Eritre ile sınır çatışmasının sona erdirilmesi konusundaki kararlı girişimleri"* [1] nedeniyle Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmesi üzerine uluslararası bir övgü ve boyut kazandı.

Ödülün açıklanmasından neredeyse bir yıl sonra, Kasım 2020'de ise Etiyopya[2], Tıgray Halkının Kurtuluş Cephesi (THKC) ve Tıgray Silahlı Kuvvetleri ile Etiyopya ordusu arasındaki çatışmalara sahne oldu. Ülkenin kuzeyindeki Tıgray bölgesinin denetimini ele geçiren silahlı örgütler, ilerleyen aylarda, askeri nüfuzlarını ülkenin

[1] "Nobel Barış Ödülü, Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali'ye Verildi," **https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50011874**, 31.03.2022.

[2] Devletin bulunduğu coğrafya, tarihte Habeşistan ya da Etiyopya isimleriyle anılmıştır. İslam dönemiyle birlikte, Etiyopya coğrafyasını betimlemek üzere, Arapça kökenli Habeşistan ismi yaygınlaşmış ve Avrupa dillerinde de *Abyssinia, Abissina, Abessinien, Abyssinie* vb. biçiminde kullanılmaya başlanmıştır. Bölgedeki devlet de, Antik Yunan'dan kaynağını alan Etiyopya (İtyopya - ኢትዮጵያ) adını kullanagelmiştir.

Amarca, Etiyopya'da yüz yıllardır konuşulan, bölgedeki farklı hanedanlarca resmi olarak kullanılan, Sami dilleriyle akrabalığına bulunan ve özgün alfabeye sahip bir dildir. Bu çalışmada, Etiyopya'daki yer adları Latinize edilmiştir. Etiyopya'ya dair literatürde, kişi ve yer isimleri, Amarca dilinden Batı dillerine aktarılırken, Batı dillerinin fonetiğine uygun biçimde dönüştürülmüştür. Bu çalışma kapsamında ise, Amarca kişi ve yer isimleri büyük çoğunlukla Türkçeleştirilmiştir. Bu yapılırken, Haile Selassie, Menelik, Johannes, Addis Ababa, Tigray biçiminde yazılarak Batı kaynaklarında kalıplaşmış kişi ve yer isimleri, Türkçe'ye en yakın biçimiyle aktarılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle literatürde popüler olan isimlerin daha doğru aktarılmasını sağlayabilmek için, bu popüler biçimleri yerine Türkçeleştirilmiş biçimleri tercih edilmiştir. Amarca alfabesindeki seslerin daha doğru verilmesi amacıyla, örneğin, Selassie yerine Sılasi, Menelik yerine Mınilk, Johannes yerine Yohens, Addis Ababa yerine Adis Abeba, Tigray yerine Tıgray şeklinde yazılmasının daha doğru olacağına kanaat getirilmiştir. Bunun tek istisnası Etiyopya ismidir. Söz konusu kaygılarla *İtyopya* olarak aktarılması gerekirken, Etiyopya'nın tercih edilmesi, hem ülke isminin artık Türkçe resmi yazışmalarda bu şekilde kullanılıyor olması, ama daha çok da, *İtyopya* biçiminde kullanılmasının, çalışmaya erişimi güçleştirebileceği düşüncesinin doğurduğu bir istisnadır.

Tıgray dışındaki bölgelerine de taşımaya başladı. 2021 yazında, Etiyopya ordusunun gücünün zayıflamaya başlaması, Etiyopya hükümetine muhalif pek çok silahlı örgütün[3] bir araya gelmesine ve Kasım 2021'de Etiyopya Federalist ve Konfederalist Kuvvetleri Birleşik Cephesi'nin kurulmasına yol açtı. Cephe bileşenlerinin ülkenin farklı yerlerinde gerçekleştirdikleri eşgüdümlü harekatların yıpratıcı etkisiyle, Tıgray güçlerinin öncülüğündeki kuvvetler, başkent Adis Abeba'nın iki yüz kilometre yakınına kadar ilerledi. Hükümetin geleceğine dair ciddi bir tehdit oluşturan bu hamlenin ardından, Etiyopya hükümeti, özellikle ithal edilen insansız hava araçlarının sahadaki etkin savaş yeteneğiyle, THKC ve bileşenlerini Tıgray bölgesine geri püskürttü. Bu püskürtme harekatının ardından düşük yoğunlukla devam eden iç savaş, bir buçuk sene içerisinde yaklaşık iki milyon kişinin Sudan'a sığınarak insani yardıma muhtaç hale gelmesine[4] ve doğrudan silahlı çatışma, kuraklık, açlık ve sağlık olanaklarına erişememeleri sonucunda yaklaşık beş yüz bin kişinin hayatını kaybetmesine[5] yol açtı.

Mayıs 2022 itibarıyla, THKC'nin Tıgray bölgesindeki hakimiyeti sürmektedir. Bir yandan merkezi hükümet, kimi silahlı ve sivil muhalefete yönelik af programları, insani ateşkes ilanı ve Ulusal Diyalog Komisyonu adı verilen bir müzakere organıyla, Etiyopya'nın mevcut çatışma ortamını çözme ve çok taraflı katılımla yeni bir ulusal düzen kurma çalışmasına devam etmektedir. Öte yandan, THKC lideri Debretsyon Gebremikhel, Birleşmiş Milletler Genel Sekreti Antonio Gutierres'e hitaben Nisan 2022'de kaleme aldığı açık mektupta, uluslararası yardım çabalarına rağmen insani

[3] Oromo Kurtuluş Ordusu, Sidama Ulusal Kurtuluş Ordusu ve Afar Devrimci Demokratik Birlik Cephesi, söz konusu muhalif cephenin önde gelen örgütlerindendir.
[4] "Ethiopia," **https://www.hrw.org/africa/ethiopia**, 31.03.2022.
[5] "The World's Deathliest War isn't in Ukraine, but in Ethiopia," **https://www.washingtonpost.com/business/the-worlds-deadliest-war-isnt-in-ukraine-but-in-ethiopia/2022/03/22/eaf4b83c-a9b6-11ec-8a8e-9c6e9fc7a0de_story.html**, 31.03.2022.

krizin daha da derinleştiği Tıgray'da, statükonun korunmasının mümkün olmadığının ve uluslararası toplumun duruşunun Etiyopya'yı kurtaramayacağının altını çizmektedir.[6]

Ahmed'in Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmesinin yarattığı bölgesel ve ulusal barış beklentisi, bir sene içerisinde bölgesel ve ulusal bir güvenlik sorununa ve insani krize dönüştü. Ahmed'in başbakanlığıyla atılan yenilikçi ve cesur adımlarla ümitvar bir görünüm kazanan ülke siyaseti, ülkenin makûs talihinin değişmediğini vurgularcasına yeniden bir iç savaşa sürüklendi. Yirminci yüzyıl boyunca darbe girişimleri, toplumsal şiddet, bölgesel savaş, devrim, ayrılıkçı veya muhalif örgütlerle merkezi ordu arasındaki çatışmalar ve sayısız insani kriz, ülkenin adeta alışılageldik gündemleri olmuştu. Bu iç savaş da, bir anlamıyla, Etiyopya'nın gündeminin değişmesini güçleştiren yapısal sorunlarının yeniden dışa vurulması olarak değerlendirilebilir.

Etiyopya'nın bir asırdır yaşadığı söz konusu yapısal sorunlar, hem kendi kıtasında hem de dünyanın başka yerlerinde yer alan ülkelerce paylaşılmaktadır. Özellikle Afrika kıtası, devlet kaynaklı şiddetin sıklıkla yaşandığı ve merkezi otoritenin çöktüğü devlet örneklerine en fazla rastlanan kıtadır. 1995 sonrasındaki endeks çalışmalarına göre, Afrika ülkelerinin yaklaşık yüzde sekseni, ciddi, yüksek ve aşırı seviyelerde devlet kırılganlığı tecrübe etmektedir.[7] Etiyopya'dakine benzer çatışmacı ve istikrarsızlaştırıcı gelişmeleri sıklıkla ve yakıcı biçimde yaşayan ülkeler, sorunlu ve tamamlanmamış devlet inşası süreçleri, devlet mekanizmasının iç güvenliği sağlamaktaki yetersizliği, çatışma çözümü girişimlerinin yetersiz kalması, düşük beşeri ve ekonomik düzey ve dışa bağımlı bir askeri-ekonomik yapı gibi ortak ve/ya benzer sorunlar yaşamaktadırlar.

---

[6] "President of Tigray, Debretsion Gebremichael, Writes Open Letter to UN Secretary General, Mr. Antonio Guterres," **https://www.tghat.com/2022/04/20/president-of-tigray-debretsion-gebremichael-writes-open-letter-to-un-secretary-general-mr-antonio-guterres/**, 15.05.2022.

[7] Ingrid Vik Bakken ve Siri Aas Rustad, **Conflict Trends in Africa 1946 – 2017**, Oslo, Peace Research Institute Oslo, 2018, s. 19 – 20.

Literatürde, bu ortak ve/ya benzer sorunları yaşayan ülkelere yönelik analizlerin, İkinci Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte yoğunlaştığı söylenebilir. Bu yoğunlaşmanın ana motivasyonu, bahsi geçen sorunları daha az tecrübe eden Batı/Kuzey ülkeleri ile "diğerleri" arasındaki farkı analiz etmektir. Migdal'a göre, varlığı ve otoritesi ile yaşamın "doğal bir görüntüsü" haline gelmiş olan Batılı devletlerin sakinleri için, bunun aksini, başka türlüsünü ve diğerlerinin içine doğdukları devlet yapısını anlamak son derece zordur.[8]

"Diğerleri"ni tanımlama ve analiz etme girişimleri, aslında Batı/Kuzey ülkelerinin neden farklı olduğunu açıklamaya yönelir.[9] Analizlerin tarihsel dönemlendirilmesine ve devletlerin mahiyetine odaklanan yönlerine bakıldığında, söz konusu devlet grubunun üç ana kategoride ele alındığı görülür. İlk kategori, "diğerleri"nin sömürge sonrası devlet olma niteliklerini öne çıkarır. İkincisi, "diğerleri"nin çeşitli zafiyetlerini farklı ekonomik ve siyasal bağlamlar eşliğinde incelemeye/tanımlamaya yarayan ve genelde Soğuk Savaş sırasında üretilen kavram ve analizlerdir. Son kategori ise, Soğuk Savaş'ın bitişiyle gündeme gelen ve özellikle yirmi birinci yüzyılda politize olmuş yeni güvenlik algısını imleyen[10] bu ülke grubunu, özellikle nicel analizler yardımıyla değerlendirme eğilimindedir.

Bu kategorilerden ilki, "diğerleri"nin sömürge sonrası devlet olma niteliğini sorunsallaştırır. Avrupa'daki teritoryal devlet biçiminin tüm dünyaya yayılması anlamına gelen sömürgesizleşme[11], 1960'lı yıllarda sömürge topraklarının aşama aşama bağımsız devletler biçiminde örgütlenmesine karar verilmesiyle ortaya çıkmış bir olgudur. Özellikle Afrika ülkelerinin sömürgesizleşmesini hızlandıran bu karar, yeni

[8] Joel S. Migdal, **Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World**, Princeton, Princeton University Press, 1988, s. 15.
[9] Morten Boas ve Kathleen M. Jennings, "Insecurity and Development: The Rhetoric of the 'Failed State'," **The European Journal of Development Research**, C. 17, N. 3 (2005), s. 387.
[10] Edward Newman, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World," **Contemporary Security Policy**, C. 30, N. 3 (2009), s. 421.
[11] Kalevi J. Holsti, **The State, War, and the State of War**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, s. 79.

ülkelerin "diğerleri" kategorisinde yer almalarına kapı araladı. Çünkü, sömürge topraklarında yeni devletlerin kurulması sürecinde, ülke içi ve dışında sosyolojik, ekonomik, teknolojik ve psikolojik kamu siyasaları oluşturabilme ve uygulabilme yetisi olarak tanımlanabilecek pozitif egemenlik ilkesi göz ardı edildi.[12] Bu yönüyle sömürgesizleşme, devlet olma ehliyetini beklenenden/gerekenden erken elde etmek anlamına geliyordu.

Pozitif egemenlik yoksunluğunu Birleşmiş Milletler'in (BM) de bizzat kabul ettiğini ve bazı ülkelerin pozitif egemen statüsünde değerlendirilemeyeceğinin farkında olduğunu söylemek gerekir. 1514 sayılı BM Genel Kurulu kararının üçüncü maddesindeki *"(...) siyasi, ekonomik, sosyal veya eğitsel hazırlığın yetersiz olması hiçbir surette bağımsızlığı geciktirmenin bir mazereti olmamalıdır."* ifadesi bu yoksunluğun tespitidir.[13] Bağımsızlığı erteleyici bir mazeret olarak kabul edilmeyen pozitif egemenlik, böylece bağımsızlık sonrasına bırakıldı. Zira, *"ihtiras halindeki özgürlük isteğine"* kavuşacak devletlerin, kendi kaderlerini çizebilme olanağı elde etmeleriyle birlikte *"sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerini"* sağlayacakları düşünülmekteydi.[14] Ancak, pozitif egemenlikten ziyade negatif egemenliğe sahip olan bu devletlerin egemenliği kısıtlıydı. Hukuken egemenlerdi, fakat sınırları içerisinde egemenliklerini uygulayacakları yeterli araç ve meşruiyete sahip değillerdi. Bu nedenle sömürge sonrası devletler, sorunlu bir uluslaşma deneyimi, kapsamlı bir altyapıya sahip olamamak ve ülke kaynakları ile nüfusunu etkin bir kalkınmaya doğru sevk edememekle tanımlanır hale geldiler.[15] Hobsbawm'a göre *" (...) yerküre artık, çoğu yeni olan ve bu nedenle geleneksel bir meşruluktan yoksun olan iki yüz kadar devletle*

[12] Georg Schwarzenberger, **A Manual of International Law**, Londra, Professional Book Supplies, 1976, s. 52.
[13] Bkz. "Sömürge İdaresi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri (Genel Kurul'un 1514(XV) sayılı 14 Aralık 1960 tarihli kararı)," **http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/SOMURGE.pdf**, 31.03.2022.
[14] **Idem.**.
[15] Margaret A. Majumdar, **Postcoloniality: The French Dimension**, New York, Berghahn Books, 2007, s. 197.

doluydu ve bunların çoğu etkin hükümetlerden çok siyasal karışıklık üretmesi muhtemel siyasal sistemlerle yüklüydü."[16]

Jackson da, sömürge sonrası devletlerin bağımsızlık ilanlarıyla ortaya çıkmış, bu devletlerin işlev ve kapasite eksikliklerinden ötürü fiiliyatta kullanmalarının mümkün olmadığı egemenlik yetkisinin devredildiği bir siyasal iklime işaret eder. Yirminci yüzyıldaki bağımsızlık dalgası, bağımsız olan devletlere pozitif egemenlik yerine negatif egemenlik, yani eksikliklerinden dolayı tam olarak kullanamayacakları bir egemenlik kazandırmıştır. Bu karakterdeki devletleri Jackson, *yarı-devlet* veya *devletimsi* (quasi-state) kavramıyla tanımlar. Erken bağımsızlık süreci, pratikte etkin ve işlevsel bir devleti inşa edecek, insan hakları ve ekonomik refahın kapısını aralayacak olan siyasi irade, kurumsal otorite ve örgütlü güç unsurlarından yoksun, genellikle dar bir elit kesimin kontrolünde olan bir devlet mekanizması doğurarak hala inşa aşamasında olan devletler yarattı.[17]

Sömürge sonrası devletleşmeyi sorunsallaştıran yaklaşıma göre, yeni devletlerin etkinlik sorunları, kapasite zafiyetleri ve küresel sosyo-ekonomik sistemdeki konumları, siyasetten güvenliğe, ekonomiden beşeri kalkınmaya kadar pek çok alanı biçimlendirerek, onların çatışma ve istikrarsızlıkla örülü "makus talihi"ni yaratan başat öge oldu. Sorensen, sömürge sonrası devletlerin etkinlikten yoksun ve negatif egemen karakterlerinin, günümüzde kırılgan, başarısız, vb. sıfatlarla adlandırılan devletlere dönüşmeleri için uygun bir zemin hazırladığını ileri sürer.[18] Devletin sosyolojik-empirik

[16] Eric J. Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl 1914 – 1991: Aşırılıklar Çağı**, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Sarmal, 1996, s. 404.
[17] Robert Jackson**, Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s. 21.
[18] Georg Sorensen, **Changes in Statehood: The Transformation of International Relations**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, **passim.**.

unsurları ile normatif-hukuki unsurları arasındaki bu dengesizlik, devletleri başarısızlığa sürükler ve adeta hayati fonksiyonlarını yavaşlatır ya da durdurur.[19]

"Diğerleri"nin analizindeki ikinci kategori ise, Batı/Kuzey ülkeleri ile onlar dışında konumlandırılan ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal farkı ele alan çeşitli kavramlar kullanır. *Az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler, çevre*[20] ve *yarı-çevre*[21] *ülkeler,* e*n az gelişmiş ülkeler*[22], *Üçüncü Dünya*[23], *Dördüncü Dünya*[24] vb. kavramlar, "diğerleri"nin paylaştığı, temelini ekonomik ve siyasal sorunların oluşturduğu

[19] Burada Kreijen'in kullandığı kavram "*suspended animation*" *(geçici ölüm)*dır. Tıp literatüründe, bir organizmanın hayati fonksiyonlarının geçici süreliğine yavaşlatılması ya da durdurulmasına verilen addır. Bkz. Gerard Kreijen, **State Failure, Sovereignty and Effectiveness: Legal Lessons from the Decolonization of Sub-Saharan Africa**, Leiden & Boston, Martinus Nijhoff, 2004, s. 243.

[20] Avrupa merkezli ortaya çıkan tarihsel kapitalizmle birlikte evrilen devletler sistemi bir *merkez* oluşturmuştu. En yoğun üretimin gerçekleştirildiği ulusal ekonomiler, kapitalist mübadele ilişkisinde kârın ve bilginin biriktiği bir merkeze dönüşürken, eş zamanlı olarak bu üretimin gerçekleşmesini sağlayan, üretilenleri tüketecek olan ve dolayısıyla maddi varlıklarını merkeze akıtacak olan bir *çevre* oluştu. Merkez ve çevre arasındaki ilişki, biri olmadan diğerinin de var olamayacağı eşitsiz bir küresel sistem üretti. Bu sistemi kuran, yürüten, gerekli teknolojiyi sağlayan ve sistemi bir arada tutacak olan üretimi üstlenen merkez ülkelerin halklarına daha yüksek yaşam standardı sağlanırken Üçüncü Dünya halklarına küçük bir pay ayrıldı. Bkz. Ramon Grosfoguel, "Developmentalism, Modernity, and Dependency Theory in Latin America," **Nepantla: Views from South**, C. 1, N. 2 (2000), s. 360; Christopher Clapham, **Third World Politics: An Introduction**, Londra, Routledge, 2004, s. 3 – 4. Frank, merkez ve çevrenin yerine metropol ve uydu kavramlarını kullanır. Latin Amerika'daki koloniler ve onları kolonileştiren İber yarımadası menşeli güçler arasında ilişkiyi, merkez ve çevre kavramlarına benzer içerikle ancak farklı biçimle aktarmıştır. Bkz. Andre Gunder Frank, "The Development of Underdevelopment," **Monthly Review**, C. 18, N. 4 (1966), s. 20.

[21] Wallerstein'e göre, yarı-çevre ülkeler, merkez ve çevreye özgü ürünlerden oluşan bir karma üretim modeli sergiler. 21. yüzyılın başlangıcı itibarıyla Güney Kore, Brezilya ve Hindistan gibi ülkeler yarı-çevre ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Immanuel Wallerstein, **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İstanbul, bgst Yayınları, 2014, s. 60 – 62.

[22] 1971 yılında, Birleşmiş Milletler gelişmekte olan ülkeler kategorisinden farklı olarak "en az gelişmiş ülkeler" adıyla anılan bir kategori yarattı. Bu kategorideki ülkeler kalkınma sürecinde yapısal, tarihsel ve coğrafi pek çok sebeple dezavantajlı konumdaydılar. Ekonomik kırılganlık kriterlerini karşılayamamalarının yanı sıra kişi başına düşen yıllık gelir ve beşeri varlıklar kategorilerinde de arka sıralarda yer alıyorlardı. Ayrıca, en az gelişmiş ülkeler, dünya gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde ikisi, dünya ticaretinin ise yüzde birine sahiplerdi. Bugün itibarıyla en az gelişmiş ülkeler kırk yedi tanedir. Çoğu Afrika kıtasında yer almaktadır: Afganistan, Angola, Bangladeş, Benin, Bhutan, Burkina Faso, Burundi, Kamboçya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Komor Adaları, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Haiti, Kiribati, Laos, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mozambik, Myanmar, Nepal, Nijer, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Sierra Leone, Solomon Adaları, Somali, Sudan, Güney Sudan, Timor-Leste, Togo, Tuvalu, Uganda, Tanzanya, Vanuatu, Yemen ve Zambiya. Bkz. **The Least Developed Countries Report 2018**, New York ve Cenevre, United Nations, 2018.

[23] Soğuk Savaş döneminde kapitalist ülkeler Birinci Dünya, komünist ülkeler İkinci Dünya ve bu iki blokta da yer almayan siyasi açıdan tarafsız ülkeler Üçüncü Dünya olarak nitelenmekteydi. Söz konusu kavram, sonraki süreçte, bu ülkelerin ortaklaştığı siyasi, ekonomik ve kültürel sorunlarla ilintili ve siyasal tarafsızlık sınırlarını aşan bir anlama bürünmüştür.

[24] Wolf-Philips, Üçüncü Dünya kavramının daha çok Soğuk Savaş döneminde yer alan bloklardan herhangi birine dahil olmama yönünde algılanmasına binaen, siyasi anlamdan koparılmış bir biçimde, en az gelişmiş ülkelerin ekonomik dezavantajlarını vurgulayan "Dördüncü Dünya" kavramının kullanılmasını önermektedir. Bkz. Leslie Wolf-Philips, "Why Third World'?: Origin, Definition and Usage," **Third World Quarterly**, C. 9, N. 4 (1987), s. 1320 – 1326.

dezavantajlara atfen kullanıldı. *Küresel güney* ise, neoliberalizm ve küreselleşmenin hakim olduğu 1980 sonrası dünyada, yoksulluk, göç ve/ya azınlık statüsünde olmak gibi sınırları aşan sorunlarla yüzleşmek zorunda kalan insanların, içerisine düştükleri küresel maduniyeti tanımlayan bir kavram olarak öne çıktı.[25] Bu niteliğiyle, yalnızca gezegenin güney yarısını imleyen coğrafi bir ifade olmayıp, sömürgeciliğe maruz kalmış ve/ya hala etkilerini hissetmekte olan bölgelere referansla kullanıldı ve yaygınlaştı.[26]

Son kategori ise, "diğerleri"ni tanımlamaya odaklanan kavramların, günümüzde daha yaygın olarak kullanılan biçimlerini içerir. "Günümüz" ifadesinin miladını Soğuk Savaş'ın bitişi olarak görmek mümkün olsa da, bu yeni kavramların esas popülerliklerine 11 Eylül 2001 tarihiyle başlayan evrede kavuştuklarını vurgulamak gerekir. Bu tarihte, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kaçırılan uçakların Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a çarpmasıyla gerçekleşen, üç bin kişinin ölümüne ve milyarlarca dolarlık maddi kayba yol açan ve ABD hükümetince terörist eylemler olarak nitelendirilen saldırılar, "terörizme karşı savaş" döneminin doğuşunu simgeledi. Olayların ardından Afganistan'a geniş katılımlı bir askeri müdahale gerçekleştirildi. Ardından, 2002 tarihli ünlü konuşmasında ABD Başkanı George W. Bush, Kuzey Kore, İran ve Irak'a şer ekseni[27] sıfatını yakıştırarak, bu devletleri, terörizme destek vermeleri ve sahip oldukları kitle imha silahları nedeniyle, ABD'yi hedef alabilecek potansiyel tehdit odakları olarak tanımladı.

Yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarındaki bu gelişmeler, artık küresel bir soruna dönüşmüş olan terörizme dair iki konuyu gündeme getirdi. Bunlardan ilki, kimi devletlerin mevcut siyasal ve ekonomik küresel sisteme karşı düşmanca bir tavırla,

[25] Alfred J. Lopez, "Introduction: The (Post) Global South," **The Global South**, C. 1, N. 1 (2007), s. 3.
[26] Walter D. Mignolo, "The Global South and World Dis/Order," **Journal of Anthropological Research**, C. 67, N. 2 (2011), s. 185.
[27] Aynı yıl Küba, Libya ve Suriye de "haydut devletler" sıfatıyla tanımlanarak, ABD hükümeti tarafından uluslararası terörizmle alakalı ülkeler sınıflandırılmasına dahil edilmiştir. "Haydut devletler" tanımlaması, 1990'lı yıllarda da terörizme destek veren, kitle imha silahlarına sahip olan ve vatandaşlarını istismar eden, demokratik devletler düzeninin dışında kalmayı seçen devletleri nitelemek için kullanılmıştı.

sahip oldukları finansal gücü ya da "kötücül" silahları kullanabilme ihtimalleriydi. Söz konusu devletler, ABD hükümetince, doğrudan veya dolaylı olarak terörist bir faaliyetin öznesi olarak tanımlandılar. Kuzey Kore ve Irak, bu kategoriye konabilecek devletlerin önde gelenleri olarak göze çarpmaktaydı. İkinci konu ise, kimi ülkelerin, küresel güvenliğe karşı böylesi "tehditkar ve düşmanca" bir niyet beslemedikleri halde, egemenlik, iç güvenlik, ekonomi, meşruiyet vb. zafiyetlerinden ötürü, kendi sınırları içerisinde terörist örgütlerin yeşerebileceği ve/ya onların finansal ve lojistik desteğe ulaşabilecekleri bir iklime sahip olmalarıydı. Afganistan ve Somali ikinci kategorinin önde gelen örnekleri olarak değerlendirilmekteydi. Öyle ki Fukuyama, zayıf veya başarısız devletler olarak tanımladığı bu tür devletleri, yoksulluktan AIDS'e, uyuşturucudan terörizme, dünyanın yüz yüze olduğu en ciddi sorunların doğrudan sebebi ilan ederek, yapılarının yeniden düzenlenmesini öngören bir devlet inşası projesinin dünya toplumunun en önemli meselelerinden biri olduğunu belirtti.[28]

Bahsi geçen iki ülke kategorisinin bir tarafında, mevcut devlet kapasitesini terörizm odaklı kullanma potansiyeli, diğer tarafında ise, devlet kapasitesinin yetersizliğinden kaynaklanan iktidar boşluğunda, terörist faaliyetin istem dışı bir biçimde oluşması söz konusuydu. Birinci kategorideki ülkelerin gözetim altında tutulması ve oluşturdukları güvenlik tehditlerinin bastırılmasında küresel güvenlik örgütlerinin ortak faaliyetler düzenlemesi gerekiyordu. Dahası, bu kategorideki ülkelerden kaynaklanan tehdidin yoğunluk ve yakınlığı, ancak istihbari, askeri ve siyasal kriterlerle ölçülebilirdi. İkinci kategoriye hangi ülkelerin hangi kriterlerle dahil edilebileceği ve bu kategorideki ülkelere karşı neler yapılması gerektiği ise, başlı başına bir sorundu. Bu noktada sosyal bilimciler devreye girerek, devletlerin güvenlik

[28] Francis Fukuyama, **State Building: Governance and World Order in the 21st Century**, New York, Cornell University Press, 2004, s. ix.

sorunlarına yol açabilecek zayıflıklarını tanımlamak üzere yoğun bir literatür geliştirmeye başladılar.

1990'lı yıllarda, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, süper güçlerin güvenlik sorunları yaşayan ülkelere sundukları askeri desteği azaltmalarıyla oluşan yeni küresel ilişkiler ikliminde, toplumlar arası çatışmaların odağı haline gelen ülkelere yönelik olarak üretilen ve devlet zafiyetini imleyen kavramlar yeniden gündeme getirildi.[29] Örneğin, bu amaçla üretilen *başarısız devlet* kavramı 1990'larda ortaya atıldı[30] ve söz konusu devletler sınıflandırıldı.[31] Başarısız devlet ile ilgili teorik çalışma, vaka analizi ve ölçme-sınıflandırma yöntemleri son yirmi yılda oldukça yaygınlaştı. Böylece, yirmi birinci yüzyılda, güvenlik literatüründe sıklıkla gündeme getirilen *kırılgan devlet*, *başarısız devlet*, *düşkün devlet*, *aksayan devlet* ve *çökmüş devlet* gibi, adeta bir kavram enflasyonuna[32] neden olan devlet tipleri tanımlandı. Bu kavramlar, devlet zafiyetine, zafiyetin seviyesine ve zafiyetin neden olduğu sorunlara (özellikle güvenlik alanında) atfen üretilerek, "diğerleri" kategorisindeki "devletlilik hali"nin daha detaylı ve özgün yanları açıklanmaya çalışıldı.

Sayılan üç kategori çerçevesinde zikredilen tüm kavramlar, hangi ülkeleri kapsadıkları konusunda net bir uzlaşma bulunmayan[33] geniş bir ülkeler grubunu

---

[29] 1994 yılında, ABD hükümeti sponsorluğunda, Merkezi Haberalma Ajansı (CIA) ve bir grup akademisyenin ortak çalışmasıyla "Devlet Başarısızlığı Görev Gücü ve Devlet Başarısızlığı Problem Seti" hazırlandı. "Siyasal İstikrarsızlık Görev Gücü" adıyla bu grup hala devlet başarısızlığının ölçümüne yönelik verileri analiz etmektedir. Analiz yöntem ve verilerine dair bkz. Jack A. Goldstone (et.al.), "A Global Model for Forecasting Political Instability," **American Journal of Political Science**, C. 54, N. 1 (2010), s.. 190 – 208, **passim.**.

[30] Bu konudaki en erken çalışma, Helman ve Ratner'in, *Foreign Policy* dergisinde Haiti, Yugoslavya, Somali, Sudan, Liberya ve Kamboçya'daki güncel gelişmeleri ele alarak, "başarısız ulus-devletler" adlı yeni bir fenomenin yükseldiğini söyledikleri makaleleridir. Bkz. Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, "Saving Failed States," **Foreign Policy**, N. 89 (1992-1993), s. 3.

[31] Örneğin, dönemin başarısız devletlerini incelediği 1996 tarihli makalesinde Gros, bu kavramı tanımlamış ve hayalet, solgun, anarşik, düşük ve esir alınmış başarısız devletler sınıflandırması yapmıştır. Bkz. Jean-Germain Gros, "Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti," **Third World Quarterly**, C. 17, N. 3 (1996), s. 458 – 461.

[32] Uğur Pektaş ve Davut Ateş, "Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar," **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, N. 39 (2018), s. 2.

[33] Örneğin, Üçüncü Dünya ülkelerine, Soğuk Savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile yaşanan gerilimler nedeniyle Çin'in dahil edilip edilmeyeceği bir tartışma konusudur. İsviçre

sınıflandırmak için üretildi. Bu akademik ve siyasal üretimlerin her birini, kendi tarihsel ve siyasal bağlamları içerisinde ele almak gerekmektedir. Örneğin, bu ülkeler grubunu az gelişmiş ve/ya en az gelişmiş ülkeler kavramlarıyla ele almak, araştırmacının modernleşme teorisi ve kalkınma literatürüne yaslandığının göstergesidir.[34] Çevre ve yarı-çevre ülkeler tanımlaması, bu ülkeler için modernleşmeci/kalkınmacı bir geleceğin mümkün olmadığını savunan ve mevcut eşitsiz küresel mübadele sisteminin yapısal bir dönüşüm olmaksızın değişemeyeceğini öngören bağımlılık ekolünün perspektifini paylaşmak anlamına gelmektedir. Üçüncü Dünya kavramı ise, Soğuk Savaş'taki bağlantısızlık halini açıklamakla kalmayıp, aslında bu ülkeler arasında gerçekleşecek iş birliği sayesinde özgün ve üçüncü bir modernleşme yolunun (kapitalist ve komünist modernleşmenin dışında) açılmasının olanaklılığını ileri süren[35] bir analizi yansıtır.

1970'lerin sonu itibarıyla sömürgesizleşme sürecinin neredeyse tamamlanması, ancak buna rağmen ulusal kalkınma çabalarında gözle görünür bir aşama kat edilememesi, Bağlantısızlık Hareketi'nin kendi içerisindeki görüş ayrılıkları, neoliberal ekonomik düzenin egemenliğiyle birlikte Üçüncü Dünya'ya özgü bir modernleşme/kalkınma hareketine yapılan vurgunun sönükleşmesi ve en nihayetinde, 1990'ların başında İkinci Dünya'nın çöküşü, Üçüncü Dünya kavramını gündeme

---

ve İsveç gibi Soğuk Savaş bloklarından birini seçmeyen, ancak sosyo-ekonomik düzeyleri nedeniyle Üçüncü Dünya kategorisine giremeyecek ülke örneklerinin hangi kategoride değerlendirileceği veya Yugoslavya gibi önce bir blokta yer alıp sonra bağlantısız konuma geçen devletlerin sınıflandırılması tartışmaya açıktır. Diğer bir açıdan, sosyo-ekonomik göstergeleri düşük seviyedeki kimi devletlerin ve bir yarı-çevre devlet olarak tanımlanabilecek Doğu Avrupa ülkelerinin veya yine yarı-çevre devlet kategorisinde sayılabilecek ekonomik ve askeri açıdan bölgesel bir güç odağı olmuş Brezilya, Malezya, Hindistan veya Nijerya gibi örneklerin Üçüncü Dünya, küresel güney, gelişmekte olan ülkeler, ve kırılgan devlet gibi kategorilerin hangisine dahil edilebilecekleri bir soru işaretidir. Ayrıca, on yıllardır pek çok krize sahne olan Somali'nin, bu geniş "devlet yetersizliği tanımları yelpazesinin" neresine yerleştirilerek daha iyi açıklanabileceği de başlı başına bir tartışma konusudur.

[34] Batılı devletler, vardıkları sosyo-ekonomik seviyeyle arkalarında nereye varacağı belirli bir modernleşme rotası bırakmışlardır. Gelişmiş olmayan devletler, bu belirlenmiş rotayı izledikleri takdirde arzulanan kalkınma menzilini yakalayabileceklerdi. Literatürün önemli isimlerinden Rostow'a göre, beş aşamalı kalkınmanın ilk basamağı geleneksel ekonomiydi. İkinci aşamada, ülke ekonomisi kalkıştan *(take-off)* önceki koşullara sahip olurdu. Sonra kalkışa geçer, olgunlaşır ve en nihayetinde yüksek kitlesel tüketim seviyesine ulaşırdı. Bu ekonomik gelişimi sosyal ve kültürel alanlardaki gelişim takip ederdi. Üçüncü Dünya ülkeleri kalkış aşamasına varamayarak, deyim yerindeyse bu seviyede bir patinaj yaşıyorlardı. Bkz. W. W. Rostow, **Politics and the Stages of Growth**, Cambridge, Cambridge University Press, 1971, s. 54 – 97.

[35] Arif Dirlik, "Global South: Predicament and Promise," **The Global South**, C. 1, N. 1 (2007), s. 14.

getiren tarihsel dinamikleri yok ederek, üzerinde yükseldiği siyasal ve sosyo-ekonomik temeli gevşetti. Üçüncü Dünya kavramı, yerini, yeni tarihsel sahneye yönelik olarak üretilen ve Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi uluslararası kuruluşlarca da kullanılan Küresel Güney kavramına bıraktı. Başarısız ve kırılgan devlet gibi kavramlar ise, artık uluslararası bir nitelik taşıyan ve küresel ağlar aracılığıyla yerkürenin her tarafına hızla yayılma riski taşıyan terörizme ev sahipliği yapan, yeni küresel güvenlik düzlemine binaen üretildi. Bu kavramlar, aynı zamanda, uluslararası girişimciler ve donör devletlerin hangi ülkeye yatırım yapacaklarını tespit etmekte kullanacakları bir tür "kredi derecelendirme rehberi" işlevi gördü. İlgili devlete yapılan yatırımın geri dönüşünün olup olmayacağı ve söz konusu devletin iç yapısının bu yatırımın geleceğini nasıl etkileyeceği öngörülmeye çalışıldı.[36] Dolayısıyla, devlet olma niteliğindeki kimi eksikliklere değinen bu kavramlardan her biri, farklı bir tarihsel sahneye ithafen, belirli bir akademik ve siyasal pozisyonun bakış açısını gözler önüne serecek biçimde ortaya atıldı.

Yukarıdaki kavramların ortaya çıkış dinamiklerini göz önünde tutarak, bu kavramların işaret ettiği ülke gruplarının ortak eksiklik/yetersizlikleri, en genel anlamıyla şöyle sıralanabilir: Ekonomik açıdan sermaye kıtlığı, dış ticarete kısıtlı arz, az sayıda kalifiye işgücü, düşük teknoloji düzeyi ve idari personel sayısında eksiklik; siyasi açıdan ise, katılımcı bir yönetimin var olmaması ve yozlaşma/yolsuzluk, farklı etnik ve dinsel kökenden gelen gruplar arası çatışmaları çözmekte yetersiz kalmak.[37]

Batı/Kuzey ülkelerine göre ayrıksı yapıya sahip ülkeler kümesinin genel vasıflarının altını çizmeye çalışan kavramlardan, bu tez çalışmasında açıklayıcı olacağı düşünülerek tercih edilen kavram *zayıf devlet*tir. Elbette zayıf devlet olmanın,

[36] Sonja Grimm, Nicholas Lemay-Hebert ve Olivier Nay, " 'Fragile States': Introducing a Political Concept," **Third World Quarterly**, C. 35, N. 2 (2014), s. 200 – 201.
[37] Nicole Ball, **Security and Economy in the Third World**, Princeton, Princeton University Press, 1988, s. xv – xvi.

geleneksel Uluslararası İlişkiler literatüründe yer alan güç tanım ve yorumları çerçevesinde nicel bir yanı vardır. Devlet gücünü ölçme ve sınıflandırmada, silahlı kuvvetlerin büyüklüğü ve kalitesini, hammaddeyle ölçülen kaynak tabanını, coğrafi pozisyonunu ve büyüklüğünü, üretim tabanını ve altyapısını, nüfusun büyüklüğünü ve becerilerini, idari kurumların etkinliğini ve liderlik kalitesini içeren çeşitli ögeler kullanılır.[38] Devletlerin gücünün nasıl ölçüleceğine dair pek çok endeks çalışması yapılmış ve her birinde fiziksel, askeri ve ekonomi gibi maddi unsurlardan prestij ve liyakat gibi soyut unsurlara uzanan farklı bileşenlere yer verilmiştir.[39] Bu yöntemlerin herhangi birine göre yapılan puan tabloları ve listelerin arka sıralarında kalan devletler, nicel olarak zayıf sıfatını alırlar. Aslında zayıf kelimesi, devletlerin bahsi geçen puan tablosundaki yerini belirtir.

Kimi araştırmacılar ise, zayıf devleti bir sıralama ilişkisi ve güç kıyaslamasından ziyade, devletin işlev ve niteliklerine dair bir kavram olarak kullanırlar. Devletlerin temel işlevlerini yerine getirmekteki zayıflık/eksikliklerini incelerler. Bu bağlamda, "diğerleri" kategorisine dahil edilen devletler grubunun paylaştıkları ortak özelliklere bakmak ve buradan hareketle ilgili devletlerin işlevlerini yerine getirmelerini olumsuz yönde etkileyen benzerlikleri yakalayarak nitel bir değerlendirme yapmak önem taşır. Örneğin Buzan, zayıf devletliliğe yönelen nicel ve nitel yorumların odak noktalarını, devletlere iki farklı açıdan bakmayı sağlayacak kavramlar kullanarak gözler önüne sermeye çalışır. Buzan'a göre, "sağlam ve zayıf güçler" ile "sağlam ve zayıf devletler"

[38] Chris Brown ve Kirsten Ainley, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul, Yayın Odası, 2006, s. 75.

[39] Bu endeks ve/ya ölçümlere konu olan bileşenler ve listelerin bazıları için bkz. J. David Singer, "The "Correlates of War" Project: Interim Report and Rationale," **World Politics**, C. 24, N. 2 (1972), s. 262; A. F. K. Organski, **World Politics**, New York, Alfred A. Knopf, 1968, s 124 – 189; Ray S. Cline, **World Power Assessment 1977: A Calculus of Strategic Drift**, Boulder, Westview Press, 1977, s. 34; F. Clifford German, "A Tentative Evaluation of World Power," **Journal of Conflict Resolution**, C. 4, N. 1 (1960), s. 142 – 143; J. S. Bajwa, "Defining Elements of Comprehensive National Power," **CLAWS Journal**, (Yaz 2008), s. 160 – 162; Robert W. Cox ve Harold K. Jacobson, **The Anatomy of Influence: Decision Making in International Organization**, New Haven, Yale University Press, 1973, s. 438 – 439; Satish Kumar (der.), **India's National Security: Annual Review 2012**, Londra ve New York, Routledge, 2013, s. 407 – 440.

tamlamaları birbirinden farklı niteliklere işaret eder.[40] "Güç", fiziksel, askeri ve ekonomik yeteneklere işaret ederken, "devlet", toplumsal-siyasi uyum/bütünlük düzeyine atfen kullanılır.

Bir ülkenin nüfusu, toprakları ve asker sayısı ile son derece büyük olduğunu farz edelim. Ancak bu ülke, yaşadığı etnik gerilimler, yozlaşmış ekonomik düzen, kamu hizmetlerinin eşit dağılmaması veya meşru olmayan bir hükümetin baskıya dayalı yöntemlerle ayakta kalması gibi özellikleriyle, sağlam bir toplumsal-siyasi uyum/bütünlüğe sahip olmayabilir. Dolayısıyla, sağlam güçler aynı zamanda zayıf bir devlet olabilecekleri gibi, zayıf güçler de sağlam devlet sıfatı taşıyabilirler.[41] Bu ayrım, sağlamlık ve zayıflığı belirlerken yalnızca maddi güç unsurlarının sıralandığı puan tablosuna bakmanın yeterli olmayacağını, bunun yanında devletleri sarsılmaya açık hale getiren iç yapısal niteliklerin de dikkate alınması gerektiğini vurgular.

İç yapısal nitelikleri dikkate almanın ilk nedeni, zayıf devletin, devlet olmanın getirdiği temel işlevleri yerine getirmekteki yetersizliğidir. Zira böylesi bir eksiklik, gücün toplumsal alana nüfuz etme işlevini sakatlayarak, toplumsal-siyasi uyum/bütünlüğün devşirildiği toplumsal meşruiyete dönüştürülememesine yol açar. Gücün toplumsal meşruiyet sağlayamaması ise, devlet ve toplum ilişkisinde önemli bir boşluk yaratabilir.

Devlet ve toplum arasındaki ilişkinin karakteri, devletin toplum için gerçekleştirdiği (veya gerçekleştirmediği) faaliyetlerle belirlenir. Mann, toplumların her tarihsel dönemde karşılaştığı ve devletlerden çözmesini bekledikleri dört temel sorun

[40] Barry Buzan, **İnsanlar, Devletler ve Korku**, çev. Emre Çıtak, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015, s. 93; Barry Buzan, "People, States, and Fear: The National Security Problem in the Third World," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 18 – 22.

[41] Brezilya, Nijerya, Endonezya ve Pakistan gibi askeri ve ekonomik kapasiteleri açısından zayıf olarak değerlendirilemeyecek güçler, bir zayıf devlet örneği olarak görülebilecek iken, Avusturya, Hollanda, Norveç, Singapur gibi zayıf güçlerin sağlam devletler olduğu öne sürülür. Hatta Buzan'ın eserinin kaleme alındığı tarih itibarıyla SSCB ve Çin'in görece zayıf devletler olarak görülebileceği tartışmaları mevcuttur. Bkz. Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**, s. 93 – 94.

alanı olduğunu belirtir: Örgütlenme, denetim, lojistik ve iletişim.[42] Mann'a göre, siyasal iktidar, yani devlet, toplumdaki diğer iktidar odaklarıyla[43] ilişkisini kurarken bu dört alanı düzenleme görevini üstlenir. Tilly, Avrupa'daki modern devletin oluşumuna referansla devletin dört temel işlevi olduğunu belirtir: Sınırın dışındaki tehditleri bertaraf etmeye yarayan savaş yapma işlevi, sınırların içindeki tehditleri bertaraf etmeye yarayan devlet inşası işlevi, devlet oluştuktan sonra rakip aktörleri denetim altında tutmayı veya (eğer gerekliyse) onlara karşı şiddet kullanmayı içeren korunma işlevi ve bu işlevleri yerine getirmenin karşılığı olarak sınırları içerisindeki nüfustan faydalanma (vergi, askerlik vb. yollarla) işlevi.[44] Migdal da sağlam devletin, devlet kapasitesindeki yetkinlik ile ortaya çıktığını belirterek, bu kapasiteyi topluma nüfuz edebilme, toplumsal ilişkileri düzenleme, ülkedeki kaynakları çıkarabilme ve bu kaynakları uygun biçimde kullanabilme yetisi olarak tanımlar.[45] Zayıf devletler ise, bahsi geçen işlevleri gerçekleştirmekte yetersiz kalmaktadırlar

Bu işlevlerde eksik kalan zayıf devletler, Newman'a göre, sınırları içerisinde kamu otoritesini sağlamakta zafiyet gösteren merkezi hükümetin, sınırları denetleyememesi, ulaşılabilir kamu kurum ve hizmetlerini sağlayamaması ve başkaldırılara karşı kırılgan olmasıyla tanımlanır.[46] Rotberg de, zayıf devletlerde altyapı ağlarının kötü durumda olduğunu vurgular. Bu devletlerde, eğitim ve sağlık hizmetleri büyük şehirlerin dışında yeteri kadar bulunmaz ve ihmal edilir; gayrisafi yurtiçi hasıla ve diğer önemli ekonomik göstergeler düşük seviyededir; yolsuzluk oranları yüksektir;

[42] Michael Mann**, The Sources of Social Power, Vol. 1 A History of Power from the Beginning to A.D. 1760**, Cambridge, Cambridge University Press, 1986, s. 2.
[43] Mann'a göre toplumda paralel olarak faaliyet gösteren dört iktidar vardır: Siyasal, askeri, ideolojik ve ekonomik.
[44] Charles Tilly, **Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990**, Cambridge, Basil Blackwell, 1990, s. 96 – 97.
[45] Migdal, **op.cit.**, s. 4.
[46] Edward Newman, "Weak States, State Failure, and Terrorism," **Terrorism and Political Violence**, C. 19, N. 4 (2007), s. 465.

hukukun üstünlüğü rahatça çiğnenebilir; sivil toplum devlet tarafından rahatsız edilir ve seçimle iktidara kavuşmuş olsun veya olmasın çoğunlukla bir despot yönetimdedir.[47]

"Yeter derecede devletlilik eksikliği"nden[48] muzdarip ülke grubunu açıklamak için, sayılan üç kategorideki kavramların ve zayıf devlet kavramının dışında başka tanımlamalar da kullanılır. Bu nitelemelerin her biri, devasa ölçülerdeki bir resmin başka noktalarına odaklanarak, oraya özgü özelliği ön plana çıkarıp, söz konusu zafiyetin kaynağını ve/ya temel unsurunu işaret etme amacı gütmektedir. Örneğin, *neopatrimonyal*[49] *devlet*[50] kavramı, ülke içindeki ekonomik kaynak ve araçların kamu yararı yerine kişisel ve keyfî çıkarlar gözetilerek dağıtılmasına odaklanır. *Gölge devlet* kavramı da, benzer biçimde, resmi siyasal alanın aslında kişisel ve keyfi bir alana dönüşerek iktidarı elinde tutan elitin, kamunun faydasını gözetmek yerine kendi çıkar ve güvenliğini kovalamasına dayanan bir siyaset-yozlaşma ilişkisine atfen üretilmiştir.[51] *Bekçi devlet* kavramı, pek çok açıdan kırılgan olan sömürge sonrası devletlerin, genellikle eski sömürgecileri olan devletlerin bölgedeki ekonomik çıkarlarına paralel olarak hareket etmesini imler.[52] Sömürge sonrası iktidarlar, eski sömürgeci devletle yapılan antlaşmalar gereği onların çıkarlarını korumayı birincil amaç ve rejimlerinin

[47] Robert I. Rotberg, "Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators," der. Robert I. Rotberg, **State Failure and State Weakness in a Time of Terror**, Massachussets, Brookings Institution Press, 2003, s. 4.

[48] Mohammed Ayoob, **The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and International System**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1995, s. 4.

[49] Weber'in kullanımıyla patrimonyalizm, modern bürokrasiden önceki yönetim türlerinden biri olarak yöneticinin kişisel araçları vasıtası ile siyasal egemenliğini yürütmesi anlamına gelir. Bkz. Max Weber, **Ekonomi ve Toplum 1. Cilt**, çev. Latif Boyacı, İstanbul, Yarın, 2012, s. 82 – 83. Neo-patrimonyalizmde ise, kişisel ağ ve araçlar bürokratik yönetimin içerisinde rasyonel-yasal hatlar üzerine inşa edilmiştir. Yani, kişilerin görevleri kanunen tanımlandığı için yasaldır ancak, bu görev ve güçlerini kamu hizmeti için değil, kişisel çıkarlar doğrultusunda kullanırlar. Patrimonyal ilişkideki vassal veya lorda duyulan bağlılığın bir benzeri, bürokrasi içerisindeki resmi işlemlerin birer kişisel statü gösterisine dönüşmesiyle yaşanır. Bkz. Clapham, **Third World Politics…,** s. 48 – 49.

[50] Ketil Fred Hansen, "The Politics of Personal Relations: Beyond Neopatrimonial Practices in Northern Cameroon," **Africa: Journal of the International African Institute**, C. 73, N. 2 (2002), s. 203. Afrika ülkelerini neopatrimonyalizm perspektifiyle yorumlayan bir çalışma için bkz. Michael Bratton ve Nicholas van de Walle, "Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa," **World Politics**, C. 46, N. 4 (1994), s.453 – 489, **passim.**.

[51] William Reno, "Shadow States and the Political Economy of Civil Wars," der. David Malone ve Mats R. Berdal, **Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 43 – 68, **passim.**

[52] Frederick Cooper, **Africa since 1940: The Past of the Present**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 5 – 6.

devamı için ayrılmaz bir unsur olarak görürler. Dolayısıyla *bekçi devlet* statüsü, kamusal talepleri ikincilleştirerek, rejimin kayırmacı ve patrimonyal politikalarına kapı aralamaktadır.[53] Callaghy, devlet yetersizliği merceğini, Batı ve/ya Kuzey dışındaki bölgelerin gecikmiş ve bağımlı kalkınma süreçlerinin yarattığı sendroma çevirir. Biteviye süren, ancak bağımlılık ilişkilerinin yarattığı girdabın içerisinde gerçekleştirilmesi oldukça zor olan kalkınma ve modernleşme kaygılarının etkin bir devletleşmeyi güdük bırakarak, bu devletleri *topal Leviathan*lara dönüştürdüğünü iddia eder.[54]

Devletin işlev eksikliğinden yola çıkarak üretilen olumsuz/kötümser içerikli pek çok kavrama karşın, Rotberg'e göre *zayıf devlet,* en derin devlet başarısızlığına doğru ilerleyen yetersizlik halinin, ilk ve en az sorunlu aşamasıdır. Bu açıdan zayıf devletler, sağlam devletlerin yerine getirdiği kimi işlevleri yapabilirken, bazılarında kötü performans sergileyerek karışık bir profil çizerler.[55] Ancak, devlet işlevlerinin yerine getirilemediği her aşama, daha olumsuz bir diğer aşamanın kapısını aralayarak daha derin bir toplumsal kriz doğurma potansiyeli taşır. Zayıf devlet aksayan devlete, aksayan devlet başarısız devlete, başarısız devlet de çökmüş devlete doğru yol alabilir. Gökçe, bu bağlamda Rotberg'in hiyerarşik zayıf devletlilik sıralamasını paylaşsa da, güçlü işleyen bir güvenlik sisteminin bulunduğu, buna rağmen kamu yararına ve kamu kurumlarını güçlendirecek bir siyasi iradenin yerine patrimonyal ilişkiler ağının hakim olduğu devlet türünü, *neo/patrimonyal devlet* olarak isimlendirir. Neo/patrimonyal devletin, sağlam devlet ile zayıf devleti ayıran kavşakta durduğunu vurgulayarak, yine de barındırdığı riskler nedeniyle zayıf devletler kümesinde yer alması gerektiğini dile

[53] Bekçilik pratikleri, özellikle ithalat ihracat düzenlemeleri, lisanslama, dış yardım ve yatırımın dağılımı, yurtiçi eğitim fonlarının dağılımı kararlarında ortaya çıkar. Bkz. Frederick Cooper, "Gatekeeping Practices, Gatekeeper States and Beyond," **Third World Thematics: A TWQ Journal**, C. 3, N. 3 (2018), s. 456

[54] Thomas M. Callaghy, "The State as Lame Leviathan: The Patrimonial Administrative State in Africa," der. Zaki Ergas, **The African State in Transition**, New York, Palgrave Macmillan, 1987, s. 94.

[55] Rotberg, **op.cit,** s. 3 – 4.

getirir.[56]

Söz konusu hiyerarşik zayıflık sıralamasında alt basamaklara indikçe, şiddete varan çatışmaların yoğun biçimde yaşandığı, silahlı isyanların ve ülke içinde çeşitli hiziplerin bulunduğu, muhalefetin devlete yöneldiği ve kamusal bir hoşnutsuzluğun hâkim olduğu farklı bir devlet zafiyeti iklimi belirir.[57] Bu tür ülkeler, çok daha derin biçimde bölünmüş toplumlara ve daha derin uyuşmazlıklara ev sahipliği yapmakta, buna ek olarak toprakların denetimini sağlayamama ve şiddet kullanma tekelini tamamen kaybetmeyi içeren özel bir deneyime kapı aralar.[58]

Holsti'nin zayıf ve başarısız devletlerin vasıflarına yönelik incelemesi, bu iki kavram arasındaki farkları açığa vurur. Örneğin, zayıf devlette, sivil toplum ve devlet ayrımı muğlaklaşarak, devlet aygıtları tüm vatandaşların çıkarlarını değil, doğrudan rejimi ve onun çıkarlarını koruma işlevine soyunan mekanizmalara dönüşür. Devlet belli bir etnik grup ve/ya aile ya da kabilenin eline geçebilir. Azınlık grupları risk altında olabilir. Ülke içindeki farklı gruplar, kendilerini bir başka devlete duydukları aidiyet ve sadakat üzerinden tanımlamayı tercih edebilirler. Temel hizmetleri sağlamakta yetersiz kalınabilir. Son olarak da zayıf devlet yönetimleri geniş tabanlı bir meşruiyete sahip olmayabilir.[59] Yazara göre, zayıf devletin en önemli handikapı, modern dönemde toplum ve devlet ilişkisindeki meşruiyetin, her an yeniden inşa edilen ve performansa dayalı bir üretim olmasıdır.[60] Kapasite ve işlev eksikliği, zayıf devletin dikey meşruiyet üretimini sakatladığı gibi, toplum içerisindeki yatay meşruiyeti

[56] Gülise Gökçe, "Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri," **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 6, N. 11 (2006), s. 345 – 348.
[57] Rotberg, **op.cit.**, s. 5.
[58] Stein Sundstol Eriksen, " 'State Failure in Theory and Practice: The Idea of State and the Contradictions of State Formation," **Review of International Studies**, C. 37, N. 1 (2011), s. 232.
[59] Kalevi J. Holsti, "War, Peace, and the State of the State," **International Political Science Review**, C. 16, N. 4 (1995), s. 331 – 332.
[60] Holsti, **The State, War…**, s. 91 – 92.

olumsuz etkileyen bir zemin yaratır.[61] Holsti'nin sağlam devlet tanımı ise, zayıf devletin işlev ve meşruiyet zafiyetlerinin tam aksi yöndeki "olumlu" özelliklerin bileşimidir.[62]

Holsti'nin başarısız devlet kategorisinde, devletin içerisinde silahlı direnişe kalkışan bir veya daha fazla "mini-egemen" faaliyet gösteriyor olabilir. Birbiriyle çatışan bu toplulukların ve merkezi otoritenin var olan çatışmayı bitirme iradesi bulunmayabilir. Devlet, hayatın sıradan akışını sağlayacak ticaret, ulaşım, haberleşme ve tarım gibi faaliyetleri yerine getirme yetisini yitirirken, bu görevleri dış aktörler ya da savaş lordları üstlenebilir.[63] Rotberg'e göre de başarısız devletler gerilimli, derin çatışmalar yaşayan, tehlikeli ve farklı hiziplerin çekiştiği bir politik sahneye sahiptir. İktidarı ve özerkliği paylaşmak isteyen grupların, hükümete/rejime yönelecek şiddeti rasyonel bir araç olarak görmeleri/göstermeleri, devlet başarısızlığının tipik göstergelerindendir.[64]

Bir sonraki aşama olan çökmüş devletlilik hali ise, isyan, darbe vb. toplumsal hareketlerden çok daha derin ve zorlu bir duruma işaret eder. Toplumsal yapının, meşru otoritenin, hukukun ve siyasal düzenin tamamen alt üst olduğu ve bunların yeniden inşa

[61] Dikey meşruiyet, toplumun, devletin otorite ve işlevlerine karşı gösterdiği sadakat ve rızadır. Günümüzdeki en yaygın biçimiyle dikey meşruiyet, sivil toplum tarafından denetlenerek ve demokratik seçimler sonucu verilen oylarla tesis edilir. Yatay meşruiyet ise, ulusun içerisindeki farklı toplulukların tahammül göstererek birbirlerini kabul etmesidir. Bu doğrultuda, toplumdaki kimi gruplar sömürülüyor, marjinalleştiriliyor veya baskılanıyorsa orada düşük bir yatay meşruiyet vardır. Bkz. **Ibid.**, s. 84 – 88.

[62] Holsti'ye göre, sağlam devletin özelliklerinden ilki, yönetimin ilkelerinin önemli bir ideolojik uzlaşmaya dayanacak biçimde genellikle teknik meseleler ve amaçlar etrafında belirlenmiş olmasıdır. Sivil toplum ve devlet ayrımı tesis edilmiş ve devlet, refah getirecek araçları sağlama görevini üstlenmiştir. Anayasal sınırlarla çerçevelenmiş kurallarla, yönetim meşru bir zemine sahiptir. İkincisi, etnik, dinsel ve dilsel toplumsal gruplar asimile edilmiş veya özerklik, federalizm gibi araçlarla korunmuş ve eşitlenmişlerdir. Azınlıkların ayrılıkçı görüşleri yoktur ve siyasal süreçte serbestçe yer alabilirler. Üçüncüsü, anlaşmalarla tanımlanan ülkesel sınırlar içerisinde devlet yargısı herhangi bir rakiple karşı karşıya değildir. Dördüncüsü, yöneticiler anayasal süreçler çerçevesinde değişir ve belli grup ya da toplumsal sınıfın iktidarı elinde tutma yetisi yoktur. Beşincisi, ordu gibi büyük kamu kurumları sivil denetime tabidir. Son olarak, despotik güce kıyasla altyapısal güç etkindir. Bkz. Holsti, **"War, Peace, and…"**, s. 332 – 333.

[63] **Ibid.**, s. 333.

[64] Robert I. Rotberg, "The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair," der. Robert I. Rotberg, **When States Fail: Causes and Consequences**, New Jersey, Princeton University Press, 2004, s. 5.

edilmesi gereken bir iklimi anlatır.[65] Çökmüş devletlilik, başarısız devletin marjinal ve nadir rastlanan bir türü gibidir. Kamu hizmetlerinin kamu dışı ve geçici yollarla sağlandığı ve tamamen bir otorite boşluğunun oluştuğu, adeta başarısız idare biçiminin içine düştüğü bir kara deliktir.[66] Bir devletin içine düştüğü bu delikten kurtulması kolay olmasa da, çökmüş bir devlet yeniden toparlanarak başarısız veya zayıf devletlilik durumuna geçebilmektedir. 1990'lı ve 2000'li yıllar boyunca, Somali, çökmüş devletlerin en berrak örneği olarak gösterilir. 1990'lı yıllarda Bosna, Afganistan ve Nijerya ve günümüzde Suriye, Yemen ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti çökmüş ya da en derin başarısızlık halindeki devletlere örnek verilebilir.

Literatürde en yaygın biçimleriyle kullanılan zayıf, kırılgan ve başarısız devlet kavram kümesine yönelik itirazların üç ana odak noktası olduğu söylenebilir: Batı üstünlüğünü çağrıştıran ve dahası bu üstünlüğün sürdürülmesine hizmet eden içerikleri, devlet zafiyetlerinin ana nedeninin ülkelerin iç dinamiklerinde aranarak sorunun küresel ve sömürge geçmişiyle ilintili boyutlarının göz ardı edilmesi ve aşırı kapsayıcı nitelikte kullanılmaları.

İlk itirazın temel olarak yöneldiği husus, Batı merkezli devlet (ya da en genel ifadeyle sosyal bilim) algısının, "diğerleri"ne yönelik bilgi üretimlerinin, kendini temize çıkaran ve yaratılan "Avrupa mitleri" aracılığıyla [67] kendini üstün gören bir karakter/pozisyondan gerçekleştirilmesidir. Bu üretimler içerisinde yer alan Uluslararası

[65] I. William Zartmann, "Introduction: Posing the Problem of State Collapse," der. I. William Zartmann, **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**, Colorada, Lynne Rienner, 1995, s. 1.
[66] Rotberg, **"The Failure and Collapse…,"** s. 9.
[67] Halperin, coğrafi keşif, sanayi devrimi, ulusal kalkınma ve demokratikleşme süreçlerinin, yani Avrupa'nın yayılmacılık ve hegemonyasının bir aydınlanma ve ilerleme biçiminde sunulmasını sağlayan bir tür algı yönetiminin söz konusu olduğunu ileri sürer. Her bir tarihsel dönem, bu imaja katkı sağlayacak çarpıtılmış bilgileri barındırır. Modernlik anlatısına konu olan her bir olay, bu farklı iktidar odaklarının çıkarları doğrultusunda atılan hiç de asil olmayan adımlarla örülüdür. Bkz. Sandra Halperin, "International Relations Theory and the Hegemony of the Western Conceptions of Modernity," der. Branwen Gruffydd Jones, **Decolonizing International Relations**, Maryland, Lowman & Littlefield Publishers, 2006, s. 43 – 63.

İlişkiler disiplini, yapısı gereği özgün bir devlet teorisine sahip olmamakla kalmayıp[68], "diğerleri" kategorisindeki devletlere yönelik de oldukça sığ ve hiyerarşik bir perspektif taşıyordu.[69] Bu nedenle "büyük güçler" arasındaki ilişkilere önem verilen ve dünyayı onların perspektifinden gören bir disiplin olarak gelişti. Bu hiyerarşik algılamaya paralel olarak, dünya tarihi güçlünün perspektifinden yorumlandı ve Uluslararası İlişkiler disiplini, zayıf ve güçlüyü ortak bir analiz çerçevesinde buluşturması gerekirken[70], Batı-merkezcilikle sarılı ve Doğu'nun amilliğini reddeden[71] bir bakış açısı benimsedi.

Chabal ve Daloz, Afrikalı devletlerin, Weberyen anlamda, tamamen toplumdan ayrılmış ve kurumsallaşmış bir yapıya kavuşmadığını, hatta bu devletlerin zayıf karakterinin çok uzun yıllar boyunca süreceğini ve belki de hiçbir zaman Batılı çerçevede bir devlet olamayacağını belirtirler.[72] Ancak Dunn'a göre, ortada bir başarısızlık varsa, bu yalnızca Afrika'daki devletlerin değil, aynı zamanda yaygın kabul gören devlet anlayışının da başarısızlığı demektir.[73] Evrensellik iddiasında olan bir disiplinin ortaya koyduğu bir kavram, dünyadaki tüm örnekleri kapsayacak bir içeriğe sahip değilse, ya disiplinde ya da kavramda bir problem vardır ve gözden geçirilmesi gerekir. Ancak disiplin, Batılı modernitenin ulaştığı noktayı bir menzil olarak tayin ederek, "diğerleri"nin oraya vardıkları ölçüde uluslararası politikanın ilgi alanına

[68] Özlük, disiplinin merkezinde yer alan devlet kavramına dair bir teoriye sahip olmamasının nedenlerini dört ana başlıkta açıklar: Modernist siyasal alan, hakim pozitivist eğilim, anarşi algısı ve Westphalian mit. Konuya dair detaylı açıklama ve tartışma için bkz. Erdem Özlük, **Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı**, Konya, Çizgi, 2014, s. 116 – 166.

[69] Uluslararası İlişkiler disiplininin kurulması yirminci yüzyılın hemen başlarına, kolonyalizm ve emperyalizmin doruk noktasında olduğu döneme rastlar. Aynı dönemde beyazların ve Avrupalıların üstünlüğü fikri yaygın kabul görmekteydi. Dolayısıyla, uluslararası olma iddiasında bir disiplinin böylesi bir dönemde kurulması ona hiyerarşik bir hava kattı. Disiplinin daha küçük ve zayıf olan yeni kurulan devletlere dair söyleyecek az sözü vardı. Bkz. Branwen Gruffydd Jones, "Introduction: International Relations, Eurocentrism, and Imperialism," der. Branwen Gruffydd Jones, **Decolonizing International Relations**, Maryland, Lowman & Littlefield Publishers, 2006, s. 2 – 3.

[70] Tarak Barkawi ve Mark Laffey, "The Postcolonial Moment in Security Studies," **Review of International Studies**, C. 32, N. 2 (2006), s. 332 – 333.

[71] Bahar Rumelili, "Batı Merkezcilik ve Post Kolonyalizm," der. Evren Balta, **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, İstanbul, İletişim, 2014, s. 209 – 212.

[72] Burada modern devlet, Weberyan anlamda, meşru şiddet tekeline sahip ve patrimonyalizmin üstesinden gelmişlik özelliğiyle tanımlanır. Bkz. Bkz. Patrick Chabal ve Jean-Pascal Daloz, **Africa Works: Disorder as Political Instrument**, Oxford, James Currey, 1999, s. 3 – 4.

[73] Kevin C. Dunn, "MadLib #32: The (Blank) African State: Rethinking the Sovereign State in International Relations Theory," der. Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, **Africa's Challenge to International Relations**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 49.

gireceklerini ve sosyal bilimin "gerçek nesnesi" olacaklarını fısıldar gibidir. Bu noktada, sorunun, sosyal bilimdeki sığ ve tarafgir devlet tanımı olabileceği düşüncesini görmezden gelen bir "burnu büyüklük" söz konusudur.

Devlet zafiyetine dair kavramların sorunlarından biri de, bu kavramların devlet zafiyetini yalnızca iç dinamiklerden kaynaklı bir sorunmuş gibi göstermeleridir. Zayıflık, kırılganlık ve başarısızlık etrafında kümelenen sıfatlar, dilin sınırları içerisinde, tanımladığı nesnenin bir özelliği olarak algılanabilir. Dahası, sınırlarının denetimini sağlayamama, içerisindeki silahlı örgütlerle baş edememe, vatandaşlarına düşük kaliteli yaşam standartları ve kamu hizmetleri sunma vb. özelliklerle örneklendirilen devlet zafiyeti unsurları da bu algıyı derinleştirmektedir. Bu yanıyla devlet zafiyetinin, ilgili devletlerin coğrafya gibi fiziksel, kurumların işleyişi gibi yönetsel ve en nihayetinde "iç" unsurların bir çıktısı olarak görülmesinin yolu açılır. Zayıf devlet olma niteliğinin, sömürge mirası ve küresel ekonomik-politik sistemin çevresinde yer almayla olan ilişkisi, söz konusu kavramlar vasıtasıyla perdelenir veya bu ilişkiye yeteri kadar değinilmez.[74] Hatta bu perdeleme işlemi için yeni kavramlar dile getirilir. Örneğin, sömürgeleştirilmiş/sömürge geçmişine sahip olmaları yerine maduniyet ve çevreleştirilmiş olmaları yerine de siyasal-ekonomik eşitsizlik gibi kavramlar kullanılır. Böylece, Batılı güçlerin çıkarları doğrultusunda şekillendirilmiş bir dünya sisteminin zorunlu sonucu olarak ortaya çıkmış bu olumsuz örneklere, sosyal bilimler vasıtasıyla ehlileştirilen, perde çekilen ve/ya normalleştirilen bir vasıf kazandırılır.

Literatüre yönelik eleştirel bakışların eğildiği bir diğer nokta ise, devlet zafiyetine yönelen kavramların "fazla kapsayıcı" niteliğidir. Her şeyin içerisine

[74] Pınar Bilgin ve Adam David Morton, "Historicising Represantations of 'Failed States': Beyond the Cold-War Annexation of the Social Sciences?," **Third World Quarterly**, C. 23, N. 1 (2002), s. 66; Adam David Morton, "The 'Failed State' of International Relations," **New Political Economy**, C. 10, N. 3 (2005), s. 374.

yerleştirildiği "portmanto kelimeler"[75] olarak adlandırılan bu kavramlar, söz konusu devletlerin kapasite, güvenlik ve meşruiyet açıklarına dair ekonomiden eğitime, ordudan sağlığa, göçten şehirleşmeye kadar pek çok unsuru ölçme-değerlendirmeye katmaktadırlar. Belli bir alanda yoğunlaşmayarak her şeyi analize dahil etmekte, ancak tam da bu nedenle, aslında hiçbir şeyi açıklayamamaktadırlar. Daha doğru bir ifadeyle, akademik olmaktan çok politik bir işlev görmektedirler. Bu politikleşmiş işlev, yapılan kapsamlı endeks çalışmaları ile "teknokratik bir hava"nın içerisine gizlenmektedir.

Bahsi geçen politik özellik, yeni yüzyılda gündeme gelen yeni güvenlik sorunları ile başa çıkma amacı taşımaktadır. Soğuk Savaş süresince, süper güçler tarafından pek çok Üçüncü Dünya ülkesine, onların ekonomi ve devlet inşası konusundaki eksikliklerini gidermek ve bu ülkeleri kendi saflarına yakın tutmak amacıyla gerçekleştirilen güvenlik ve kalkınma yardımları, bugünün küresel güvenlik sorunlarını gidermek amacıyla yapılmaya devam etmektedir. İç savaştan kitlesel göçe, terörizmden uyuşturucu kaçakçılığına uzanan uluslararası güvenlik tehditlerinin başat sorumluları olarak görülen başarısız devletler[76], bu tehditlerle etkin mücadele için yeter derecede devletlilik düzeyi taşımadıklarından, dış aktörlerin müdahalesine açık hale geldiler. Daha doğrusu, bu sorunların yaşandığı devletlere müdahale etmek, küresel barış ve güvenliği sağlama misyonuna katkı vermek üzere yapılan, bir tür "yeni nesil uygarlaştırma misyonu" olarak genel kabul gördü ve doğal karşılandı. Böylece, yeni dönemin güvenlik sorunlarının, devlet zayıflığı/kırılganlığı/başarısızlığının gerekirse askeri önlemlerle giderilmesine dayalı yeni bir müdahaleci perspektifle çözülebileceği anlayışı hakim oldu. Bu anlayış, dış aktörlere, çıkarları doğrultusunda seçimlik bölgelere müdahale etme olanağı yaratmakla kalmayıp, yeni güvenlik meselelerinin küresel çaptaki kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal temellerini de perdelemeye yaradı.

[75] Olivier Nay, "Fragile and Failed States: Critical Perspectives on Conceptual Hybrids," **22nd IPSA World Congress of Political Science,** 2012, s. 9.
[76] Alex Gourevitch, "Review: The Unfailing of the State," **Journal of International Affairs**, C. 58, N. 1 (2004), s. 255.

Zayıf/kırılgan/başarısız devlet kavramlarının, hakim devlet paradigmasını koruyan ve politikleşmiş doğasına yönelik eleştirilerin haklılık payı yüksektir. Gerçekten de bu kavramların arkeolojisi yapıldığında, siyasal ve akademik iktidar bağlantılarını ortaya çıkarmak mümkündür. Bununla birlikte, bu sarsıcı eleştirilerin haklılığı, bahsi geçen devletlerin işleyiş sorunları yaşamadığı anlamına gelmez. Devletin temel işlevinin, Batılı anlamda bir egemenlik kurmak, demokratik bir sistem inşa etmek, ulusçuluğu yaymak veya neoliberal ekonomik aygıtları etkinleştirmek olmadığı savunulabilir. Ancak bu, söz konusu devletlerin vatandaşları ile olan ilişkisini gerilimli hale getiren, ülke içindeki şiddeti körükleyen, yönetici elitlerin çıkarları doğrultusunda kurumları manipüle eden ve keyfi yönetimler tesis eden davranışlarını görmezden gelmeye neden olmaz veya onları meşrulaştırmaz. Dış aktörlerin müdahaleci amaçlarla ilgili ülkelere "sızmaları", bu ülkelerin vatandaşlarının yaşadıkları trajik güvenlik, sağlık, eğitim sorunlarını normalleştirmez; onların temel haklarının, ülkedeki refahın paylaşım biçimine, kurumların işleyiş pratiklerine ve ülke içi çıkarların şekillenişine emanet edilmesini haklılaştırmaz.

Bu tezde kullanılan biçimiyle zayıf devletliliğin, yoğun olarak yaşandığı ülkeler vardır. Bu ülkelerin zayıf devlet karakteri sergilemelerinin nedenleri, sonuçları, onlara yönelik uluslararası toplum ve önde gelen güçlerin tutumları, sosyal bilimdeki paradigmaların sorunlu yanları, siyasetçilerin söylemleri vb. hususların eksiklikleri ve/ya tarafgirlikleri ne olursa olsun, tüm bahsedilen "perdenin arkasını görme" çabaları, perdenin önünde yaşanan yoksulluk, verimsizlik, güvensizlik ve şiddetin hakikiliğini ve bu yaşananlara karşı ulusal, bölgesel veya uluslararası düzeyde önlem alınması gerektiği gerçeğini değiştirmemektedir. Bu bağlamda önemli olan, zayıf devlet tanımlamasının işaret ettiği gerçekliği görmek ve kavramı olabildiğince siyasallıktan ve manipülasyondan arınmış biçimde kullanmaktır.

Böylesi bir girişim için, bu konuda yapılan nicel araştırmaları incelemek kritiktir. Devlet zayıflığı/kırılganlığı/başarısızlığını analiz etmek için 1992 yılından sonra kırkın üzerinde nicel endeksleme çalışması yapıldı.[77] Bu çalışmaların önde gelenlerinde, devlet zayıflığı/kırılganlığı/başarısızlığını değerlendirmek için benzer ölçütlerin kullanıldığı görülmektedir. Barış Fonu'nun hazırladığı *Kırılgan Devlet Endeksi,* uyum/bütünlük, ekonomi, siyasi ve sosyal değişkenler aracılığıyla dünyadaki yüz yetmiş sekiz ülkenin kırılganlık seviyesini nicel analizlerle sıralamaktadır. Örneğin, uyum/bütünlük değişkeninin kapsamında, güvenlik aygıtı, hizipleşmiş elitler ve grup şikâyeti/memnuniyetsizliği gibi konu başlıkları yer alır. Kabileler ve etnik kimlikler arası ilişkilerin biçimi, kendini baskı altında hisseden grupların olup olmadığı, ulusal kimlik duygusunun yerleşip yerleşmediği, şiddetin siyasal motivasyonlarla ortaya çıkıp çıkmadığı, nefret medyasının faaliyet gösterip göstermediği gibi hususlarda, ülkelerin sergiledikleri performans sayısal biçimde ifade edilir. Endekste aynı zamanda kamu ve altyapı hizmetlerinin bölgeler arası denge gözeterek sunulması, göçmenler ve yerinden edilmiş halkların olup olmaması, toplumda ekonomik gelir uçurumları, silahlı ayaklanmalar gibi sosyal ve siyasal göstergelerle birlikte enflasyon, yurtiçi hâsıla ve işsizlik gibi ekonomik göstergeler yer alır.[78] Endeksin nihai hesaplamaları sonucunda devletler, sürdürülebilir, durağan (istikrarlı), uyarı veren ve tehlike halindeki devletler olarak dört gruba ayrılır ve bir anlamda, yapılan tetkikler sonucunda yoğun bakımdan ayaktan tedaviye kadar uzanan bir hastalık yelpazesinde, ilgili devletlerin iç ve dış faktörlere karşı direnç seviyeleri belirlenmeye çalışılır.

Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın *Dış Politika İçin Ülke Göstergeleri Projesi* kapsamında kırılgan ve başarısız devletleri belirlemek için hazırlanan endekste ise, ana başlıklar, yönetişim, ekonomi, güvenlik ve suç, insani gelişmişlik, demografi ve

[77] Juhi Tyagi, "Weak States," der. George Ritzer, **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, Chichester, Wiley-Blackwell, 2012, s. 2213.
[78] "Indicators," **https://fragilestatesindex.org/indicators/**, 14.09.2020.

çevre olarak hazırlanmıştır. Bu çerçevede basın özgürlüğü, yozlaşma/yolsuzluk düzeyi, kişi başına düşen milli gelir, yabancı yardımlar, etnik ayaklanma riski, askeri harcamalar, terör faaliyetleri, eğitim ve sağlık hizmetleri, nüfus büyümesi ve enerji tüketimi gibi pek çok gösterge nihai hesaplamaya dahil edilerek bir sıralama çıkarılmıştır.[79] Yine aynı çalışma grubu bünyesinde hazırlanan bir diğer endekste, kırılgan devletliliği belirten değişkenler otorite, meşruiyet ve kapasite olarak belirlenmiştir. Devletlerin her bir değişken açısından işlevsel olup olmadıkları, yüksek işlevsellik, orta dereceli işlevsellik, yoksunluk çeken, narin, işlevsel olmakta zorlanan ve kırılgan kategorilerinde analiz edilmiştir.[80]

Dünya Bankası tarafından hazırlanan *Ülke Siyaseti ve Kurumsal Değerlendirme* endeksinde ise, daha çok ülke ekonomilerine ilişkin veriler yer almaktadır. Ekonomi yönetimi, yapısal politikalar, sosyal kapsayıcılık ve eşitlik politikaları, kamu sektörü yönetimi ve kurumları olarak dört ana başlıktaki kriterler çerçevesinde ülkelerin performansları bir ve altı arasındaki sayısal değerlerle ölçülür.[81]

Brooking Enstitüsü'nün *Gelişmekte Olan Ülkelerde Devlet Zayıflığı Endeksi* adıyla yayınladığı çalışmada ise, devlet zayıflığı göstergeleri ekonomik, siyasal, güvenlik ve toplumsal refah üst başlıklarıyla incelenir. Kişi başına düşen milli gelir, gelir eşitliği, hukukun üstünlüğü, şeffaflık, çatışma yoğunluğu, insan hakları ihlalleri, yaşam süresi beklentisi ve ilk öğretimi tamamlama gibi kriterler, bu endeksin ölçümlerine dahil edilmektedir. Ölçümler neticesinde, gelişmekte olan ülkeler kendi

[79] "Indicator Descriptions," **https://carleton.ca/cifp/failed-fragile-states/indicator-descriptions/**, 14.09.2020.
[80] Peter Tikuisis ve David Carment, **Categorization of States Beyond Strong and Weak**, Ontario, Carleton University NPSIA Working Paper No. 5, 2017, s. 12 – 15.
[81] "Data," **http://datatopics.worldbank.org/cpia/**, 14.09.2020.

aralarında başarısız, kritik zayıflık düzeyinde, zayıf ve izlenmesi gereken devletler olarak dörde ayrılırlar.[82]

Devlet zayıflığı/kırılganlığı/başarısızlığını ölçmeyi amaçlayan bu endeks örnekleri çoğaltılabilir.[83] Ayrıca, çeşitli uluslararası kuruluşların spesifik alanlarda yayınladıkları İnsani Gelişmişlik Endeksi, Demokrasi Endeksi, Küresel Ateş Gücü Endeksi, Yolsuzluk Algıları Endeksi, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi, İnsani Yoksulluk Endeksi, Yaşam Kalitesi Endeksi vb. çalışmalarla derinleştirilebilir.

Tüm bu çalışmalara bakıldığında, devlet zafiyetine yönelik ölçümlerin belirli başlıklarda ortaklaştıkları görülmektedir. Yapılan analizlerin ekonomi, güvenlik, beşeri sermaye ve refah, siyasal mekanizmaların işleyişi ve toplumsal meşruiyet üst başlıklarında yoğunlaştığı söylenebilir. Call da, endekslere ve devlet zayıflığı literatürüne bakarak, çalışmaların ilgili devletlerdeki kapasite, güvenlik ve meşruiyet açıklarına odaklandıklarını vurgular.[84] Benzer biçimde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Alman Kalkınma Ajansı'nın hazırladığı devlet kırılganlığının ölçümüne dair yayında, söz konusu literatürün, etkinlik (devlet işlevlerinin ne kadar iyi yerine getirildiği), otorite (gücün meşru biçimde kullanılma tekeli) ve meşruiyet (kamunun zora dayanmayacak biçimde devleti kabulü) sac ayakları üzerine bina edildiğine işaret edilir.[85]

Literatüre dair diğer husus ise, pek çok endeksin inceleme ölçütlerinin ortaklaşmasına rağmen, devlet tanımlarında zayıf, kırılgan ve başarısız gibi farklı sıfatların kullanılabilmesidir. Devlet zafiyetini kategorize etmek için oldukça benzer

[82] Susan E. Rice ve Stewart Patrick, **Index of State Weakness in the Developing World**, Washington DC, The Brookings Institution, 2008, s. 13 – 15.
[83] Bertelsmann Dönüşüm Endeksi, Küresel Barış Endeksi, George Mason Üniversitesi tarafından hazırlanan Devlet Kırılganlığı Endeksi, Barış ve Çatışma İstikrarsızlığı Defteri ve Siyasal İstikrarsızlık Endeksi, bu alandaki çalışmaların önde gelenlerindendir.
[84] Charles T. Call, "Beyond the 'Failed State': Toward Conceptual Alternatives," **European Journal of International Relations**, C. 17, N. 2 (2010), s. 306 – 311.
[85] Javier Fabra Mata ve Sebastian Ziaja, **User's Guide on Measuring Fragility**, Bonn, German Development Institute, 2009, s. 6.

verilerin kullanılması ve analizler sonucunda birbirine yakın ülke sıralamalarının elde edilmesi, bu sıfatların kullanımının akademik ve/ya siyasal bir tercih neticesinde ya da devlet zafiyetindeki risk seviyelerinin altını çizmek üzere farklılaştığını göstermektedir. Örneğin Patrick, bu nedenle zayıf ve kırılgan gibi sıfatların birbirinin yerine geçer şekilde kullanılabileceğini dile getirmiştir.[86]

Bu tezde incelenecek olan Etiyopya, "diğerleri"ni tanımlayan kategoriler içerisinde ayrıksı konumdadır. Bunun ilk nedeni olarak ülkenin sahip olduğu köklü devlet geleneği gösterilebilir. Etiyopya coğrafyası, milattan önceki milenyumdan itibaren tarımcı geçim sistemine dayalı bir devletleşmeye ev sahipliği yaptı. Bölgede kurulan imparatorluk, hanedan değişiklikleri ve fetret devirleri yaşansa dahi, 1974 yılına kadar, yaklaşık üç bin yıl boyunca varlığını korudu. Bu yönüyle ülke, Hobsbawm'ın geleneksel meşruiyet olarak tanımladığı tarihsel köklerden yoksun değildi. Fernand Braudel, Etiyopya'nın ayrıksılığını şu cümlelerle vurgular:

> *"Acaba fiili durumda, kuzeyde Nil ülkelerine kadar (altıncı şelaleye kadar), doğuda çeşitli çöl Somali'lerine kadar ve güneyde Kenya'ya, hatta daha ötelere kadar uzanan ve merkezi Etopya olan, geniş bir Doğu Afrika alanı yok mudur? Ne beyaz, ne de siyah değil de ikisi birden olan, tıpkı beyaz Afrika gibi bir yazıya (öyleyse bir tarihe), kuzeyin büyük ışıma merkezleriyle bağlantılı bir uygarlığa sahip olan; Asya, Akdeniz ve Avrupa arasındaki şu devasa maceranın içinde inkâr edilemez bir yeri olan, ara bir Afrika.*
>
> *(...) Etopya bundan da ötesi, uygarlığından, Hıristiyan olmasından (M.S. 350'den beri), aynı anda hem hayvancılığı, sabanı, buğdayı, hem de bağı bilen; tarımının kalitesinden ötürü, özgün, ayrı bir dünya olup, hem onu eskiden kuşatmayı başarmış olan İslamiyete, hem de bugün onu Kızıldeniz ve Hind okyanusunda soyutlamaya uğraşan Avrupalı güçlere direnebilmiştir."*[87]

[86] Patrick, bu sıfatları, egemen bir devlet olma kapasitesini sağlayacak temel ekonomik, siyasal, toplumsal ve güvenlikle ilgili işlevleri yerine getirmekte zorlanan devletleri nitelemek için kullandığını belirtir. Bkz. Stewart Patrick, **Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security**, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 8.

[87] Fernand Braudel, **Uygarlıkların Grameri**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1996, s. 138.

Fransız tarihçinin "ara Afrika" ifadesi, hem diğer Sahra Altı Afrika halk ve devletlerinin aksine, eski dönemlerden beri dünyanın diğer uygarlık merkezleriyle kurulan bağlantıya, hem de çevresindeki bölgelerin tersine, tarıma adapte olmuş toplum ve devlet geleneğine işaret eder. Bu yönüyle bölge, Ortadoğu ve Akdeniz uygarlıklarının bir uzantısıdır. Ancak, zorlu coğrafyası ve sosyo-politik derinliği nedeniyle de, bu uygarlıkların doğrudan müdahale et(de)mediği bir konumdadır.

Braudel, ülkenin dış müdahalelere karşı direnebilmesini özgün devlet geleneğine bağlamaktadır. Gerçekten de, 1935 ila 1941'de, yaklaşık altı yıl süren İtalyan işgali dönemi haricinde Etiyopya, Avrupalı sömürgeci güçlere direnebildi. Devlet geleneğinin doğurduğu bu direnç, Etiyopya'yı sömürüden uzak tuttu. Ancak, kimilerine göre bu direnç, sömürge sonrası devletlerin yaşadığına benzer etkilerle yüzleşmesinin önüne geçemedi. Etiyopya, doğrudan sömürüye maruz kalmasa dahi, dönemin sömürgeci güçleriyle komşu olması, onların bölgesel çıkarlarına göre konum almak zorunda kalması ve kurulan eşitsiz ilişki nedeniyle, yarı-sömürge olarak nitelendirilen ülkelerden biri oldu. [88] Bu nedenle geleneksel imparatorluk, bilhassa on dokuzuncu yüzyıl sonundaki genişleme harekatları sırasında ve İtalyan işgali sonrasında yeniden tesis edilirken, bu yarı-sömürge niteliği, devlet inşasına olumsuz etki etti.

Etiyopya bu noktada, "diğerleri" kategorisindeki ülkeler ölçeğinde farklı unsurları barındıran bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bir sömürge sonrası devlet değildir, ancak yarı-sömürge karakterini haizdir. Özgün devlet geleneği ve geleneksel meşruiyetini yirminci yüzyıla taşıyabilmiştir. Diğer yandan da, "diğerleri" kategorisindeki ülkelerle benzer özellikler taşımaktadır. Sosyo-ekonomik göstergelerde,

[88] Hailegabriel G. Feyissa, "European Extraterritoriality in Semicolonial Ethiopia," **Melbourne Journal of International Law**, C. 17, 2016, s. 108 – 119; Afganistan, İran, Tayland ve Türkiye gibi ülkeler, doğrudan sömürüye maruz kalmayan, ancak sömürgeci güçlerle kurulan eşitsiz ilişkiler nedeniyle egemenlikleri kısıtlanan ve siyasal ve ekonomik açıdan dezavantajlı konumda bulunan yarı-sömürge ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Bkz. Patrick Ziltener, Daniel Künzler ve Andre Walter, "Measuring Impacts of Colonialism: A New Data Set for the Countries of Africa and Asia," **Journal of World-Systems Research**, C. 23, N. 1, s. 159 – 160.

yirminci yüzyıl boyunca dünyanın en düşük ortalamalarına sahip olup[89], yirmi birinci yüzyılda kırılgan devlet karakterini ölçmek üzere hazırlanan nicel endeks çalışmalarında on birincilik ile yirmi altıncılık arasında değişen sıralamalarda yer alarak tehlike arz eden bir devlet[90] niteliğine bürünmüştür.

Sömürge sonrası devlet ve yarı-sömürge karakterlerinin, çatışma ve istikrarsızlıkla imlenen devletlerin oluşmasında önemli bir neden olduğu söylenmelidir. Ancak, devletlerin bu geçmişlerinin, onları aynı biçimde etkilediklerini öne sürmek mümkün değildir. Zira, 2021 yılı Devlet Kırılganlığı Endeksi verilerine göre, sömürge geçmişine sahip Botsvana ve Malezya, Batı Avrupa ülkelerinin hemen ardında, "istikrarlı" ülkeler arasında yer almaktadır. Tunus, Namibya, Gana, Vietnam ve Endonezya gibi ülkeler, kırılgan devletler arasında doksan ve yüzüncü sıralarda yer alarak hemen hemen istikrarlı bir görünüm sergilemektedirler. Bununla birlikte Somali, Çad, Sudan, Myanmar ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi örnekler ise, yıllardır söz konusu endekslerin en ön sıralarında yer alırlar.

Bu noktada, benzer tarihsel deneyimlere sahip ülkelerin ortak bir kırılganlık/başarısızlık kaderini paylaşması üzerinden indirgemeci bir değerlendirme yapmaktansa, her bir devletin tikel zafiyetini tanımlayabilecek bir analiz çerçevesiyle yola çıkmak daha anlamlıdır. Bu çalışmada söz konusu çerçeve, Barry Buzan'ın *İnsanlar, Devletler ve Korku* adlı eserinde dile getirdiği *zayıf devlet* kavramından hareketle çizilmiştir. Zayıf devlet, hem devlet zafiyetini çok yönlü analiz edebilme imkanı sağlaması hem de Etiyopya'nın kronik güvenlik sorunlarıyla doğrudan ilişkilendirilebilmesi nedeniyle uygun bir analiz çerçevesi sunmaktadır.

[89] Acemoğlu ve Robinson, Etiyopya'nın düşük sosyo-ekonomik seviyesini, çarpıcı şekilde şu cümlelerle ifade eder: *"Etiyopya bugün dünyanın en yoksul ülkelerinden biri. Sıradan bir Etiyopyalı'nın geliri, sıradan bir İngiliz yurttaşınınkinin yaklaşık kırkta biri. İnsanların çoğu kırsal kesimde yaşıyor ve geçimlik tarımla uğraşıyor. Temiz sudan ve elektrikten, düzgün okullardan ya da sağlık hizmetlerinden yoksunlar. Ortalama yaşam süresi yaklaşık 55 yıl ve yetişkinlerin yalnızca üçte biri okuryazar."* Bkz. Daron Acemoğlu ve James Robinson, **Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioğlu, İstanbul, Doğan Kitap, 2020, s. 222.

[90] "Ethiopia," **https://fragilestatesindex.org/country-data/**, 07.02.2022.

Zayıf devlet kavramının tercihinin diğer nedeni ise, devlet zafiyetinin doğurduğu iç ve rejim güvenliği sorunlarıdır. Çünkü, uluslararası hukuk çerçevesinde egemenlikleri tanınan zayıf devletler, dış güvenliklerini, saldırmazlık ilkesi gibi uluslararası normlar yardımıyla muhafaza edebilmektedirler.[91] Ancak zayıf devletler için esas sorun, uluslararası koruma/tanınma altındaki sınırların içerisinde sürgit devam eden çatışma ve istikrarsızlıklardır. Bu yüzden zayıf devletlerin ana güvenlik meselesi, iç güvenlikleridir. Bu kaotik iç güvenlik evreninde zayıf devlet elitleri, bekalarını önceleyerek "kendi çıkarlarını düşünen yırtıcılar"a[92] dönüşebilmektedirler.

Bu tez çalışmasına konu edilen Etiyopya, bir zayıf devlet örneği olarak ele alınmaktadır. Devlet zafiyetinin seviyesiyle doğru orantılı olarak artan rejim güvenliği sorunuyla da yüzleştiği/yüzleşmekte olduğu öne sürülmektedir. Dahası, Etiyopya'nın yirminci yüzyıldan itibaren birbirinden farklı üç rejim biçimini tecrübe etmiş olması, onu zayıf devlet ve rejim güvenliği ilişkisinde çok daha ilginç bir konuma yerleştirir. Geleneksel imparatorluğun 1974'te sosyalist bir cunta eliyle yıkılmasıyla ülkede sosyalist bir rejim tesis edildi. 1991'de ise, sosyalist cuntanın devrilmesiyle, yine sosyalizm temelli ancak farklı pratiklere sahip "etnik federalist" bir rejim kuruldu. 2018'de başbakanın, 2019'da iktidar koalisyonunun değişmesinin ve 2020'den beri sürmekte olan savaş ortamının da, etnik federalizmin devamını değil, yeni bir rejimin doğuşuna işaret edecek biçimde köklü bir değişimi amaçladığı iddia edildi.

Etiyopya, her bir rejim çevriminde zayıf devlet karakterine sahipti. Bu doğrultuda rejimlerin ana kaygısı, kritik ve kısa vadeli geleceği ilgilendiren bir sorun olan rejim güvenliğini tahkim etmekti. Bu nedenle, Etiyopya'nın birbirinden farklı üç rejim deneyimi, bir zayıf devletin rejim güvenliğini sağlama yöntemlerinin

[91] Sorensen, **op. cit.**, s. 104 – 105.
[92] **Ibid.**, s. 107.

incelenmesinde geniş ve zengin olanaklar sunması nedeniyle de ayrıksı ve dikkat çekicidir.

Bu çalışmada, Etiyopya'nın siyasi tarihi üç farklı rejim çerçevesinde değerlendirilecektir. Tezin ilk bölümü, Etiyopya'daki her bir rejim çevriminin incelenmesinde temel teşkil edecek Buzan'ın zayıf devlet kavramının ana bileşenlerini ele almaktadır. Dahası, zayıf devletlerin karşı karşıya oldukları güvenlik sorunlarına yönelik literatür ele incelenerek, özellikle de rejim güvenliğinin neden ayrı bir analiz düzeyi olarak yorumlanması gereken bir çerçeve sunduğunun altı çizilmektedir.

İzleyen bölümler ise, Modern Etiyopya'nın teritoryal bir devlete dönüşümünün "tamamlanması"nın ardından yaşanan üç farklı rejimi analiz etmeye ayrılmıştır. Üç rejimin analizi, Buzan'ın zayıf devlet kavramının sunduğu araçlar ve zayıf devletin karşılaştığı rejim güvenliği sorununu alt etme stratejileri ışığında gerçekleştirilecektir.

İkinci bölüm, 1916/1930 ile 1974 yılları arasında hüküm süren İmparator Hayle Sılasi'nin, geleneksel imparatorluğu yirminci yüzyıl konjonktürüne adapte ederken imparatorluğun otoriter karakterini muhafaza etmeye çalışmasına odaklanacaktır. Özellikle, geleneksel imparatorluğun muhafazasının zayıf devletliliği daha da derinleştiren ve rejime yönelik itirazları daha da keskinleştiren bir unsur olduğunun altı çizilecektir.

Üçüncü bölümde, 1974 ila 1991'deki sosyalist Derg cuntası ve birkaç yıl sonra rejimin ana figürü haline gelen Mengistu Hayle Maryam dönemi incelenmektedir. Zayıf devletliliğin önemli nedeni olarak görülen geleneksel toprak rejiminin ve imparatorluk idaresinin sosyalist prensipler ışığında köklü bir biçimde değiştirilmesi, Sılasi dönemindeki toplumsal yapının da bundan önemli ölçüde etkilenmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan yeni düzende dış destekçi aktör de değişmiş, Sılasi ve ABD hükümetleri arasında kurulan bağlar, yerini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

(SSCB) ile geliştirilen ikili ilişkilere bırakmıştır. Ancak çatışma, istikrarsızlık ve insani krizlerin görece çok daha yoğun bir biçimde yaşanmasıyla zayıf devletlilik karakteri çok daha ağır bir rejim güvenliği sınavıyla yüzleşmiştir.

Dördüncü bölüm, Maryam döneminin toplumla bağının kopmasının tetiklediği 1991 yılındaki iç savaşı kazanan çok bileşenli silahlı muhalefetin kurduğu Etiyopya Halklarının Devrimci Demokratik Partisi (EHDDC) iktidarına odaklanacaktır. EHDDC döneminde, sosyalist ideolojiye sahip çıkan ancak Maryam rejimine kıyasla bambaşka bir idari ve anayasal düzen uygulanmıştır. Çok partili siyasal hayata geçilmiş, çok sayıda dış destekçi aktörle ilişkiler kurulmuş ve ülkenin sosyo-ekonomik göstergelerinde göreli iyileşmeler gözlenmiştir. Rejimin tüm bu farklı uygulamalarına rağmen, rejim güvenliği halen başat kaygı olmayı sürdürmüş ve çok aktörlü iktidar denkleminde çok daha incelikli ve karmaşık bir görünüm almıştır.

Bu açıdan, ülkenin zayıf devlet karakterinin ve onunla paralel olarak varlığını koruyan rejim güvenliği endişesinin, her üç rejimin birbirinden farklı uygulama ve ilkelerine rağmen varlığını koruduğu dikkat çekmektedir. Ülke siyasetinde, rejim güvenliğinin önemini ortaya koyan yazarlar mevcuttur. Örneğin Keller, Etiyopya dış politikası ile rejimlerin bekası arasındaki ilişkiyi öne çıkarır. Farklı dönemlerde farklı devletlerle kurulan dış politik ilişkilerin ana ekseninin, aktörlerin ideolojik tutumları değişse bile, "rejimin ve devletin bekasını sağlamak" olduğunu vurgular.[93] Sarbo da, Etiyopya'nın üç farklı rejim döneminde de bir beka stratejisi olarak "baskı ve dış patronaja" dayanan bir siyaset izlediğine ve rejimin meşruiyetini bu şekilde sağladığına işaret eder.[94] Etiyopya'daki üç rejim de, iç ve bölgesel tehditlere karşı bekalarını sağlayabilmek için güçlü "dış patronlar"a ihtiyaç duymuştur. Tüm bunlar neticesinde,

[93] Edmond J. Keller, "The Politics of State Survival: Continuity and Change in Ethiopian Foreign Policy," **The Annals: American Academy of Political and Social Science**, C. 489, N. 1 (1987), s. 87.
[94] Dima Noggo Sarbo, Contested Legitimacy: Coercion and the State in Ethiopia, Tennessee, **University of Tennessee**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, s. vi ve 2.

ülke içindeki uyum/bütünlük bir yana, yönetici elitler arasında dahi uyum/bütünlüğün tesis edilebilmesi mümkün olmamıştır.[95] Woldesenbet de, Modern Etiyopya'daki her rejimin bir diğerinin "ebesi" olduğunu ileri sürer. Ona göre, devlet-toplum ilişkisinin ana belirleyicisi mülk ve iktidardır. Oligarşik ve kayırılan bir kitle yaratarak onları rejim bileşenleri haline getiren rejimler, aynı ölçüde toplumu mülksüzleştirmiş ve iktidardan uzaklaştırmıştır.[96] Her bir rejim, meşruiyetini koruma ve toplumu sistematik olarak denetleme motivasyonuyla hareket etmiştir. Bu nedenle toplumsal sorunlara sürdürülebilir çözümler getirilememiş ve çözüm geliştirici uygulama girişimleri ise, rejimlerin bekasının siyasal araçlarına dönüşmüştür.[97]

Etiyopya'daki üç farklı rejimin farklı uygulamalarının ardındaki "aynılığı" görme ve bu rejimlerin davranışlarını ortak bir potada eritme çabası yeni değildir. Fakat bu çalışma, ülke tarih ve siyasetinde sorunsallaştırılan ana öge olan rejim ve onun güvenliğini, genişletilmiş bir teorik çerçevenin içerisine monte ederek yorumlama iddiası taşır. Dahası, geliştirdiği çerçevenin, diğer zayıf devlet örneklerinde de kullanılabilecek bir temel oluşturabileceğini savunur. Öyle ki Etiyopya, bir "halklar müzesi"[98] olarak görülebilecek çok uluslu bir zayıf devlette, birbirinden çok farklı rejim biçimlerinin tek bir analiz potasında eritilebildiği bir ülke olarak, söz konusu yaklaşımın test edilmesi için önemli ve anlamlı bir vaka örneğidir.

[95] **Idem.**.
[96] Woldesenbet, **op. cit.**, s. 81.
[97] **Idem.**.
[98] Levine bu ifadeyi, ünlü İtalyan şarkiyatçı/antropolog Carlo Conti-Rossini'den aktararak kullanır. Bkz. Donald N. Levine, **Greater Ethiopia: The Evolution of a Multiethnic Society**, Chicago, University of Chicago Press, 2000, s. 19 – 20.

I. ZAYIF DEVLET VE GÜVENLİK: KAVRAM, DÜZEY, NESNE

A. KAPASİTE, KURUM VE FİKİR: ÖNCÜ VE KAPSAYICI BİR KAVRAM OLARAK BUZAN'IN ZAYIF DEVLETİ

Hem devlet zafiyetini doğuran farklı nitel unsurları bir arada değerlendiren hem de zayıf devlet karakterinin nicel ölçümlerinde kullanılacak göstergelerin önemli kısmını içeren Buzan'ın zayıf devlet yaklaşımı, zayıf devletlerin çalışmalarında, öncü ve kapsayıcı bir konumdadır. Zayıf devlet yaklaşımı, Barry Buzan'ın 1980'li yılların başında kaleme aldığı, uluslararası güvenlik disiplininin özgün çalışmalardan biri olan *İnsanlar, Devletler ve Korku* başlıklı eserinde yer alır. Buzan'ın eseri, özellikle Uluslararası İlişkiler literatürüne hakim konumdaki realist yaklaşımın[99] devlet ve devlet güvenliği hakkındaki argümanlarını eleştirel bir bakışla değerlendirerek, Güvenlik Çalışmaları literatüründe üretilebilecek yeni perspektifler için bir giriş/başlangıç kitabı olma niteliği taşır. *İnsanlar, Devletler ve Korku*'da zayıf devlet kavramı ve bunun güvenlikle olan bağlantısına yönelen argümanlar, ulusal temelde ilerleyen güvenlik çalışmalarına alternatiflerin üretilmesine ve yeni dönemdeki başarısız/kırılgan/çökmüş sıfatlarıyla tanımlanan devlet tiplerinin sınıflandırma ve ölçümlerine önemli bir dayanak olmuştur.

Buzan, Waltz'un egemenlik açısından benzer birimler olarak nitelediği devletlerin[100], birbirlerine benzer olmadığını öne sürer. Waltz'un kategorileştirmesinde, uluslararası sistemdeki güç dağılımı nedeniyle farklılaşan devletler, adeta birbirinden ağırlık, şekil ve lezzet bakımından ayrılan elmalara benzemektedir. Ancak, Buzan'a göre devletler, çok daha çeşitli, muzlar ve portakalları da içine alan geniş bir meyve

[99] Weber, realizmin gücünün İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş boyunca girdiği önemli entelektüel münazaraların çoğunu kazanmasından ileri geldiğini öne sürer. Bkz. Cynthia Weber, **International Relations Theory: A Critical Introduction**, Londra ve New York, Routledge, 2005, s. 38; Aydın da, realizmin, uzun süre boyunca, neredeyse disiplin içerisindeki yaklaşımlardan bir tanesi olarak değil, bizzat Uluslararası İlişkiler'in teorisi olarak algılandığının altını çizer. Bkz. Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi," **Uluslararası İlişkiler**, C. 1, N. 1 (2004), s. 34.

[100] Kenneth Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, çev. Osman S. Binatlı, Phoenix, Ankara, 2015, s. 121.

kategorisi içinde değerlendirilebilir.[101] Hatta Waltz'un ileri sürdüğü gibi egemenliğin de eşit dağılmamış olduğunu öne süren Buzan, örneğin ağır nüfuz altındaki uydu devletlerin ya da ABD'ye bağımlı Orta Amerika devletlerinin nasıl değerlendirilebileceğini bir sorun olarak ortaya koyar. Egemenliği *"(...) daha yüksek bir otoritenin reddi ve hem ülke içinde hem de vatandaşlar üzerinde devletin en üst karar alma mercii (...)"* olarak tanımlar.[102] Bu açıdan, tüm devletlerin aynı egemenlik standardında buluştuğunu söylemenin eksik olduğunun altını çizerek, devletlerin nasıl güç açısından farklı oldukları belirtiliyorsa egemenlik açısından da benzeştirilemeyeceklerini vurgular.[103]

Mevcut Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Çalışmaları literatüründe devletin muğlak bir karakteri olduğuna işaret eden Buzan, kavramın hem içeriğini hem de bütünlüğünü anlamanın ulusal güvenlik konsepti için önemli olduğunu[104] belirtir. Devletin karmaşık yapısına dikkat çekerek, ona ve onun güvenliğine daha bütüncül bir gözle bakılması gerektiğine işaret eder:

> *"Devletler bireylerden daha büyük ve karmaşık varlıklardır (...). Bireyler rahatlıkla tanımlanabilirken ve bireylere yönelik tehditler ve zararlar hakkında tamamıyla emin olunabilirken, aynı tatbik, uluslar ve devletler gibi kolektif yapılara kolayca uygulanmayabilir. Bu tarz birimler ölebilir mi ya da iflas edebilir mi ve bunun kriterleri nedir? Avusturya-Macaristan artık yok; fakat onu oluşturan parçalar (...) yaşamaya devam ediyor. Polonya, Fransa, Almanya ve Japonya'nın varlıkları yabancı işgali dönemlerinde (...) sonlandı mı?"*[105]

Dışarıdan ve sistem düzeyinden bakıldığında, aynı tipte sıralanmış devletler görülebilir. Ancak Buzan, devletleri "siyasi-teritoryal bilardo topları" gibi birbirine oldukça benzeyen, benzer sorunlara karşı benzer tepkiler üreten aktörler olarak düşünmenin, güvenlik analizleri için sınırlayıcı olduğunu belirtir. Şayet devletler,

[101] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**, s. 72 – 73.
[102] **Ibid.**, s. 72.
[103] **Ibid.**, s. 73.
[104] **Ibid.**, s. 65.
[105] **Idem.**.

toprakları işgal edilip, antropomorfik bir ifadeyle bedenleri ölüp, artık topraksız kalan hükümetleri sürgündeyken, halen iç ve dış destek toplamaya devam edebiliyorlarsa, yani bedensiz biçimde hayatta kalabiliyorsa, devletin yalnızca bedenden, diğer bir ifadeyle korunmuş bir toprak parçasından ibaret olmadığını söylemek gerekir.[106] Bu nedenle Buzan, devleti, ülke-hükümet-toplum paketleri ve dahası bu paketlerin birbiriyle bağlantı kuruş şekli olarak tanımlamaktadır.

Buradan hareketle Buzan, söz konusu ülke-hükümet-toplum paketini, devletin bileşen parçaları adını verdiği üçlü bir modelle açıklar: Devletin fiziksel temeli, devletin kurumsal ifadesi ve devlet fikri. Böylesi bir model ortaya koymak, her bir bileşenin birbirinden bağımsız güvenlik nesneleri olarak incelenmesine alan açmakla birlikte, bunların aralarındaki ilişki, ulusal güvenliğin iç yüzünü anlamak için önemli bir analiz çerçevesi kurar. Devletin fiziksel temeli, devlet bileşenlerinin en somut parçasıdır. Fiziksel temel, sınırların içindeki doğal ve beşeri zenginliği içeren nüfus ve ülkedir.[107] Devletlerin maddi güç potansiyelinin kaynağı olarak yorumlanabilecek bu temel, sahip olunan toprakların jeopolitik konumu, ordunun gelişmişliği, insan gücü ile ekonomik ve beşeri faaliyetler neticesinde elde edilen çıktılar bütünüdür.

Devletin kurumsal ifadesi, hükümetin yasama, yürütme, idare ve yargı organları ve bu organların faaliyette bulunurken aracı olarak kullandıkları yasalar, prosedürler ve normlar da dâhil olmak üzere tüm hükümet mekanizmalarını içermektedir.[108] Kamu harcamalarının gayri safi yurtiçi hasılaya oranından, faşizm, komünizm, demokrasi, monarşi gibi yönetim tiplerine uzanan geniş bir yelpaze, kurumsal ifade başlığının içerisinde yer edinir. Vatandaşlarına karşı korku ve baskı mekanizmalarını kullanmak ile demokratik uzlaşma veya iş birliği yöntemini seçmek de devletin kurumsal ifadesine dâhildir.

[106] **Ibid.**, s. 69.
[107] **Ibid.**, s. 88.
[108] **Ibid.**, s. 83.

Devlet fikri, devlet bileşenleri içerisindeki en soyut parçadır. *"[H]em ülke-hükümet-toplum paketini bir arada tutan temel bağlayıcıyı sağlayan hem de uluslararası sistemde bir aktör olarak onun karakterini ve gücünü tanımlayan şey (...)"*dir.[109] Hem aynı sınırları paylaşan vatandaşların neden bir arada olduğunu açıklar, hem de uluslararası toplum sahnesine nasıl bir kimlik ile çıktıklarını belirler. Bir anlamda, vatandaşlar ve devlet, hem ulus içinde hem de dışında sahip olunacak bir "persona"yı[110] birlikte üretmiş ve paylaşmış olur. Dolayısıyla, ülke-hükümet-toplum paketinin bir arada durmasını sağlayacak ipi oluşturan temel öge, soyut karaktere sahip olan ve devlet-toplum arasındaki uyumun kalitesini belirleyen devlet fikridir. Buzan, böylece devleti, maddi olmayan düzlemde de analiz edilebilecek, içinde yaşadığı toplumu kolektif harekete yöneltecek soyut bir uzlaşma[111] teklif etmesi/kurması gereken bir şey olarak konumlar.[112]

---

[109] **Ibid.**, s. 70.

[110] Kelime anlamı olarak "kişilik" ve "karakter" anlamına gelen "persona", bireyin çocukluğundan itibaren oluşan kişisel kimliklendirmesini vurgulayan bir psikoloji kavramdır. Kişi, toplumun kendisine nasıl bakmasını istiyorsa o şekilde savunmacı bir maske geliştirir. Persona, kişinin nasıl davranması ve kendisine nasıl davranılması gerektiğini belirleyen bir ögedir. Kişi, birden fazla toplumsal çevre için birden fazla persona benimseyebilir. Bkz. Carl Gustav Jung, **Analitik Psikoloji**, çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel, 2006, s. 39 – 42.

[111] Devlet fikri bu bakımdan insana içkin bir niteliğe dayanır. Searle'in belirttiği üzere, soyut düşünce ve inançlar aracılığıyla kurumsal gerçeklikler yaratabilmesidir. Kendi sözleriyle *"Başka bir ifadeyle bazı şeyler, sadece biz onların varlığına inandığımız için vardır. Para, mülk, hükümetler ve evlilik gibi şeyleri düşünelim."* Bunlar, nesnel gerçeklik çeperinin dışında kalan insanlar arası oydaşmalarla üretilen kurumsal gerçekliklerdir. Bkz. John R. Searle, **Toplumsal Gerçekliğin İnşası**, çev. Muhittin Macit ve Ferruh Özpilavcı, İstanbul, Litera, 2005, s. 15. Devlet fikri kavramı da böylesi bir kurumsal ve inşa edilmiş bir gerçeklik olup aslında insanların bir arada yaşamasını olduğu kadar çatışmasını da mümkün kılan bir evrimsel niteliktir. *"Gerçekten de yakın zamanda yapılmış olan evrimsel modeller, politikacıların uzun zamandır bildiği bir şeyi ortaya koymaktadır: İnsanları iş birliği yapmak için motive etmenin ve bir grup olarak düşünmelerini sağlamanın en iyi yolu, bir düşman belirlemek ve onların bizi tehdit ettiği konusunda milleti kışkırtmaktır. Bu yüzden, insanların dikkat çekici ortaklaşmacı kabiliyetleri aslen yerel grup-içi iletişimler için evrimleşmiş gibi görünmektedir. Belki de ironik olarak, ortaklaşmacılıktaki bu grup ruhu, bugün dünyadaki savaşın ve sıkıntının da temel sebebidir."* Bkz. Michael Tomasello, **Neden Ortaklıklar Kurarız?**, çev. Bahar Tunçgenç, İstanbul, Alfa, 2019, s. 84.

[112] Devleti yalnızca kamu düzenini sağlayan, dış tehditlere karşı koruyan ve belirli hizmetler sunan bir mekanizmadan ibaret varsaymak ya da doğa durumunda kaçınmak için razı gelinen gönülsüz bir kurum olarak görmek yeterli değildir. Bunların yanı sıra, devlet tarafından verilen hizmetler ile hizmetin verildiği topraklardaki insanları bağlayan devlet fikri gibi soyut bir bütünleştirici unsuru dikkate almak gerekir. Yalnızca düzen ve güvenlik perspektifinden bakılarak devletin var oluş nedeni ve işlevleri açıklanamaz. Devletin oluşumunda sadece doğa durumundan kaçınarak güvenliği sağlamak gibi bir dürtü hâkim olsaydı, basitçe evrensel bir devletin kurulup doğa durumuna son verilerek tüm tehditlerin bertaraf edilmesi çok kolay olurdu. Ancak, devlet fikri, toplum ile kendisini yöneten aygıtın arasında ortaklığın bulunmasını önceleyerek özgün ve özel bir bağ yaratır. Dolayısıyla, devlet fikri denen şey,devletin ne

Devlet fikrinin iki temel unsuru, *ulus* ve *örgütleyici ideolojiler*dir. Devletin neden o topraklarda ve o biçimde var olduğu sorusuna, ancak ulusal ve ideolojik bağlılıklar yanıt verebilmektedir. Ulus ve ideoloji, insanların içerisinde yaşadığı devlet ve toplum ile kuracağı, toplumsal değer ve davranışlarla bezenmiş bir "biz kimliği"ne[113] işaret eder. Bu çerçevede her bir birey veya toplumsal grup, farklı devlet fikirlerine sahip olabilir. Ancak, üzerinde karşılıklı uzlaşma sağlanmış bir devlet fikrine rıza gösteren toplumsal grupların nüfus içerisindeki payının yüksek olması, devlet fikrinin sağlam olduğunun göstergesidir. Eğer yeterince geniş bir kitle tarafından benimsenmezse, yalnızca devlet bünyesindeki alternatif fikirlerden biri olabilir.[114] Öte yandan, hakim devlet fikrine bağlılık azalabilir, egemen veya dayatılan fikre muhalefet edilerek alternatif fikirler geliştirilebilir. Fikrin kapsadığı kitle ve alanın daraltılması ya da genişletilmesi arzulanabilir veya alternatif fikre yönelik baskılara karşı yoğun direnç geliştirilebilir. İşte bu durumlarda, devlet fikri zayıftır ve ortaya çıkacak devlet ile toplum arasında uyum/bütünlüğün düzeyi düşük kalacak ve bu düzey düşüklüğü güvenlik sorunları üretmeye aday olacaktır.

Buzan'a göre, soyut karakterinden ötürü, devlet fikrindeki aksaklıkları ancak ortada bir sorun, çatışma ve uyuşmazlık olduğunda tespit etmek mümkün olabilir. Darbeler, iç savaşlar, toplumlar arası çatışmalar, etnik grupların hak iddiaları, terörist örgütlenmelerin faaliyetleri vb. iç meseleler, devlet fikrinin sağlam olmadığına işaret edebilir. Buzan, zayıf devletlerde bulunması muhtemel ve devletin gücü hakkında şüphe doğuracak altı koşulu şöyle sıralar: Yüksek düzeyde siyasi şiddet, vatandaşların günlük yaşamında polis gücünün dikkat çeken rolü, devleti bütünleştirme konusunda hangi ideolojinin kullanılacağı hakkında temel politik çatışma, tutarlı bir ulusal kimliğin

---

yapmak için var olduğuna ve bulunduğu toplumla olan ilişkisine verilen yanıttır. Bkz. Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 74.

[113] Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi," **Uluslararası İlişkiler**, C. 5, N. 18 (2008), s. 155.

[114] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 74.

eksikliği ya da devlet içinde çatışan ulusal kimliklerin varlığı, siyasi otoritede açık ve gözlemlenebilir bir hiyerarşi eksikliği ve medya üzerinde yüksek düzeyde devlet kontrolü.[115]

Devletin fiziksel temeli, kurumsal ifadesi ve fikri arasındaki ilişki, ülke-hükümet-toplum paketinin ne derece sıkı ve/ya gevşek bağlarla birbirine bağlı olduğunu belirler. Bileşen parçaların karşılıklı etkileşimleri, ülke-hükümet-toplum paketinin zayıflık/kırılganlık/başarısızlık derecesini tayin eder. Bir analojiyle açıklanacak olursa, sahip olunan müzik enstrümanları, konser alanı ve sahne, konserde ortaya çıkacak performansın nereye ulaşabileceğine ve müziğin niteliğinin derecesine dair bir fikir verir. Söz konusu unsurlardaki kapasite, çarpan etkisiyle müziğin kalitesini arttırabileceği gibi, kısıtlayabilir de. Konserin ikinci aşaması, eldeki enstrümanları çalacak olan müzisyenler, onların hangi enstrümanları kullanmayı tercih ettikleri, seyirciyle nasıl iletişim kurdukları ve şarkıları hangi sırayla çaldıklarından oluşan icra/performans sürecidir. Üçüncü ve son aşama ise, seyirci ile müzisyenler arasında konser sırasındaki etkileşimdir. Seyircinin konser salonuna gönüllü olarak gelip gelmediği, müziği dinledikten sonra beğenip beğenmediği, konserden hoşnut kalarak hep bir ağızdan şarkı söyleme hissi duyup duymadığı, aynı şarkının başka enstrümanlarla ya da başka müzisyenler tarafından çalınmasını isteyip istemediği veya bu müzisyenlerden başka şarkılar duymayı tercih edip etmediği gibi pek çok unsur, konserin başarı ve kalite seviyesini tayin eder. Bu aşamalar sırasıyla fiziksel temel, kurumsal ifade ve fikir bileşenlerini açıklayacak biçimde yorumlanabilir.

Buzan, devletin, hakim Uluslararası İlişkiler geleneğince "hali hazırda bilinen", egemenlik ve ülkesellik nitelikleri ışığında hukuki olarak açıklanması yeterli görülen ve teorik kara kutusunun açılmasının gerekli bulunmadığı bir kavram olarak düşünülmesine karşı çıkar; zayıf ve güçlü devletler arasında yaptığı ayrımın Uluslararası

[115] **Ibid.,** s. 95.

İlişkiler'deki ortodoks yaklaşıma ters düştüğünü belirtir.[116] Ortaya koyduğu üç bileşenden oluşan devlet modeli de, devleti kompartımanlaştırarak onun oluşum safhası, işleyiş biçimi ve güvenliğine dair daha kapsamlı bir bakış üretilmesini amaçlar.[117] Devletin sağlam ve zayıflığının nasıl belirleneceği ve güvenliğinin hangi analiz düzeyinde inceleneceği bu bakışla daha berrak biçimde ortaya çıkacaktır.

Devleti kapasite, kurumsal pratikler ve fikirden oluşan bir nesne olarak gören bu görüşe yakın argümanları paylaşan farklı isimler de mevcuttur. Örneğin Clapham, modern devletin oluşumunun yalnızca etkin bürokrasinin varolmasına değil, aynı zamanda halkın gözünde devlet kurumlarına ihtiyaç duydukları meşruiyeti sağlayacak ortak kimlik veya hayali cemaat yaratılmasına da bağlı olduğunu belirtir.[118] Enriquez de devletin iki asli unsurun bileşimi olduğunu ileri sürer. Devletin, fiziksel ve mistik beden olarak tanımladığı bedenleri bir araya getiren şey olduğunu vurgular. Para, çalışma ve sivil toplum hayatını düzenleyen bürokratik aygıta fiziksel beden, vatan ve ulus fikrini taşıyan bedene ise mistik beden adını verir. Devlet, bu iki bedeni buluşturarak, toplumdaki mevcut farklılıkların rekabete dönüşmesini önler ve bu farklılıkları ortak bir çabaya sevk etmeye yarar.[119]

---

[116] **Ibid**., s. 97.

[117] Benzer bir uğraş, aynı yıllarda eleştirel Uluslararası İlişkiler yaklaşımının önde gelen isimlerinden olan Robert W. Cox'a aittir. Cox, 1981 yılında, yani Buzan'ın kitabıyla yakın bir tarihte (İnsanlar, Devletler ve Korku'nun yazımı 1982'de tamamlanmış ve 1983'de ilk baskısı yapılmıştır) yayınlanan makalesinde, Buzan'ın üçlü modeline çok benzer biçimde, *tarihsel yapılar yöntemi* adını verdiği eleştirel perspektifi, toplumsal güçler, devletler ve dünya düzeninin analizine katkı sağlayacak bir yöntem olarak önerir. Tarihsel yapılar yönteminin temelini, birbiriyle etkileşim içerisinde olan üç güç kategorisi oluşturur: Fikirler, maddi kapasiteler ve kurumlar. Bu üçlü sac ayağı, Buzan'ın devletin bileşen parçaları olarak gördüğü üçlü modele çok yakındır. Cox da Buzan gibi, Uluslararası İlişkiler'deki devlet kavramını toplumla bağlantılı biçimde yorumlamaya girişmiştir. Buzan'ın devleti ülke-hükümet-toplum paketi olarak tanımlamasına benzer biçimde, "devlet/toplum kompleksi" adını verdiği sivil toplum ve devlet etkileşimine dayalı bir analiz birimi inşa eder. Gramşiyan yaklaşımı adapte ederek maddi kapasiteye eklemlenen kurum ve fikirler aracılığıyla devletin hegemonik iktidarını toplum üzerinde kurmasını temellendirir. Bkz. Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory," **Millenium: Journal of International Studies**, C. 10, N. 2 (1981), s. 126 – 155; Timothy J. Sinclair, "Robert W. Cox's Method of Historical Structures Redux," **Globalizations**, C. 13, N. 5 (2016), s. 510 – 519.

[118] Christopher Clapham, "War and State Formation in Ethiopia and Eritrea," Floransa, **Failed State Conference**, 2001, s. 14.

[119] Eugene Enriquez, **Sürüden Devlete**, çev. Nilgun Tutal, İstanbul, Ayrıntı, 2004, s. 334 – 335.

Azar ve Moon, devletin iki yüzünü, bilişim sistemlerinden devşirdikleri donanım ve yazılım kavramlarıyla açıklarlar. Devletin donanımının fiziksel kapasite, stratejik doktrin, güç yapısı ve silah seçimleriyle tanımlandığına işaret ederken; yazılımının siyasi meşruiyet, bütünleşme ve genel siyaset kapasitesi olduğunu belirtirler.[120] Donanım, maddi unsurlara ağırlık veren bir kategori iken, yazılım, toplumsal-siyasi uyumun/bütünlüğün sağlanma derecesini vurgular. Hansen ve Stepputat, devletin pratik ve sembolik dil adı verilen iki ayrı dili (ya da aynı dilin iki farklı lehçesini diyebiliriz) konuştuğunu ileri sürer. Pratik dil üç unsur içermektedir: Ülkesel egemenlik iddiasının yansıması olan ordu ve/ya polis yoluyla şiddet tekeli sağlama; topraklarında yaşayan insanların bilgisini denetleme; kaynak üretimi, üretim ve refahın sağlanması, yani kısacası ulusal ekonominin oluşması ve geliştirilmesi.[121] Sembolik dil de üç unsur içermektedir: otoriteyi ve devletin varlığını gösteren bir aracı olarak hukukun kullanılması vasıtasıyla devletin kurumsallaşması; binalar, anıtlar, antetli kağıtlar ve üniformalar gibi kalıcı ritüel ve işaretler vasıtasıyla devletin cisimleşmesi; tarih yazımı ve ortaklaşılan yaşam pratikleri vasıtasıyla toprağın ve devlet kurumlarının ulusallaşması.[122] Hansen ve Stepputat'ın, devleti iki farklı dile sahip bir nesne olarak tanımlamasını Buzan'ın üçlü bileşen parçalar modeliyle karşılaştıracak olursak, pratik dil nitelemesi, Buzan'ın fiziksel temel ve kurumsal ifade parçalarının iç içe geçmiş bir ifadesidir. Sembolik dil ise, kurumsal ifadenin içine gömülü biçimde anlatılmış bir uluslaşma sürecine atfen devlet fikri kavramıyla benzeşmektedir.

Ayoob, Üçüncü Dünya ülkelerinin deneyimlediği yeter derecede devlet eksikliğinin, üç ögenin dengeli biçimde bir arada var olmamasından kaynaklandığını

---

[120] Edward E. Azar ve Chung-in Moon, "Rethinking Third World National Security," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 8.
[121] Thomas Blom Hansen ve Finn Stepputat, "Introduction: States of Imagination," der. Thomas Blom Hansen ve Finn Stepputat, **States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State**, Durham, Duke University Press, 2001, s. 7.
[122] **Ibid.**, s. 8.

vurgular. Bu üç unsur baskıcı/zorlayıcı kapasite, altyapısal güç [123] ve koşulsuz meşruiyettir. Bu unsurlardaki dengesizlik, Üçüncü Dünya devletlerini iç ve dış etki ve müdahalelere açık hale getirir.[124] Söz konusu üç unsurun kapasite (Ayoob'un tanımında daha çok askeri ve kolluk güçlerinin kapasitesi), sağlam devletlerdeki toplum odaklı kurumsal ifade ve vatandaşlarda koşulsuz bir meşruiyet yaratacak bir devlet fikri olduğu vurgulandığında, Buzan'ın üçlü ayrımıyla bir paralellik kurmak mümkün gözükmektedir.

Bir diğer benzer yaklaşım da Cox'a aittir. Cox, Üçüncü Dünya'daki pek çok ülkenin *proto-devlet* kategorisinde olduğunu belirtir. Kurumsal ifade olarak tevil edilebilecek ekonomik ve siyasal alandaki çeşitli eksikliklerinin [125] yanı sıra, proto-devletler, toplumu yeniden şekillendirecek kapasite ve hevesten yoksundurlar. Aynı şekilde, toplum da kendini idare etmekten acizdir ve kendisiyle uyumlu bir devleti biçimlendirme gücüne veya iç uyuma sahip değildir. Bu devletler, *"toplum ve devlet ilişkisindeki açmazın semptomu"*durlar.[126]

Buzan'ın devletin bileşen parçaları modelinden yola çıkarak yaptığı devlet sınıflandırmasının, iki özgün katkı sunduğu ileri sürülebilir. Bunlardan ilki, devleti toplumla bütünleşik, onunla sürekli etkileşim halinde bir nesne olarak tanımlamasıdır. Bu tanımdan yola çıkarak, toplumsal-siyasi uyum/bütünlük olarak ifade ettiği, toplumun devletin pratiklerine duyduğu meşruiyeti belirlemeye yarayan bir analiz aracı oluşturmaktadır. İkincisi, devlet zayıflığının temel göstergesi olarak, meşruiyet veya

[123] İlerleyen sayfalarda açıklanacak kavramı, sağlam devletlerin sahip olduğu kurumsal ifadeyle yakın biçimde kullanmak makul gözükmektedir.
[124] Ayoob, **The Third World Security…,** s. 4; Mohammed Ayoob, "Security in the Third World: The Worm about to Turn?," **International Affairs**, C. 60, N. 1 (1983-1984), s. 44 – 45.
[125] Örneğin, bu devletlerdeki ulusal pazarlar, dinamik güç oluşturacak etkin bir talepten yoksundurlar; işgücü arzı fazlalığı yatırımcıların iştahını kabartmaz. Siyasi olarak, devlet aygıtındaki karar vericiler, yabancı destekçi/sponsorlardan yeterli kredi ve silahı alarak devlet himayesinde artı değer üretebilirler ve bunu yapmak için toplumu organize etmek gibi bir ihtiyaçları kalmaz. Bkz. Robert W. Cox, **Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987, s. 230 – 231.
[126] **Ibid.**, s. 231.

uyum/bütünlük eksikliğini görmesidir. Buzan'ın 1980'li yıllarında başında ortaya koyduğu zayıf devlet kavramsallaştırması, oluşum ve işlev yönünden devlet zayıflığının nedenlerini belirleyen öncü bir niteliğe sahiptir. Öyle ki, zayıf/kırılgan/başarısız devletleri ölçen endekslerde kullanılan göstergeler, Buzan'ın sağlam-zayıf güç ve sağlam-zayıf devlet ayrımlarında kullandığı maddi güç ve meşruiyet sağlayıcı unsurlar farkına işaret etmektedir. Ancak Buzan, meşruiyet ve toplumsal siyasi uyum/bütünlüğün sayısal olarak ölçülmesini çok mümkün görmeyerek, bahsi geçen altı koşul/çıktı üzerinden devlet zayıflığına dair yorum yapılabileceğini savunmuştur. Endeksler, toplumun devlet idaresine yönelik aidiyet ve meşruiyetlerini sayısal olarak ifade edebilmektedirler.

Buzan'ın zayıf devlet kavramının kapsayıcı yönü ise, zayıf devleti hem oluşum ve işlev hem de güvenlik olgusu açısından incelemesidir. Zayıf devletlerin ulusal güvenlik açısından incelenebilmesi için devlet içi analiz düzeylerini, bölgesel ve küresel güvenlik açısından incelenebilmesi için de devleti aşan analiz düzeylerini önermiştir.

Buzan'ın perspektifinde vurgulanması gereken son unsur, devlet zafiyetinin, farklı düzeylerde olsa da hem zayıf hem de sağlam devlette gözlenebilmesidir. Güç ve toplumsal-siyasi uyum/bütünlükte yaşanan zafiyetin derecesine göre, devlet zayıflığı ve onunla paralel olarak güvenlik tehdidi artar veya azalır. Örneğin, ABD, Fransa ve Japonya gibi, hem sağlam güç hem de sağlam devlet olan örnekler, geniş kapsamlı istila dışındaki her şeye direnecek kütle, devinim ve istikrara sahiptirler. Mozambik gibi, hem zayıf güç hem de zayıf devlet olan örneklerin zaafları neredeyse sınırsızdır, adeta yalnızca meydan okumanın olmaması durumunda güvenli kalabilirler. Düzlük sınırlara sahip bir devlet veya bir ada devleti, fiziksel temeli nedeniyle özgün zayıflıklarla yüz yüzedir. Bunun haricinde, Etiyopya'daki gibi gelişmemiş bir devlet fikri veya Türkiye'deki gibi uluslararası önemi haiz su yolları, dışarıdan gelecek müdahalelere

karşı kırılgan bir devlet yaratır. Danimarka ve Singapur gibi zayıf güç ve sağlam devlet olan örnekler, askeri tehditlere karşı zayıflık yaşarken, Hindistan ve SSCB gibi sağlam güç ve zayıf devlet olan örnekler daha çok siyasi tehditlerden çekinmektedirler.[127] Dolayısıyla, her devlet, kendisini güvenlik tehditlerine açık hale getirecek zaaflar barındırır. Ancak, güç ve/ya toplumsal-siyasi uyum/bütünlük açısından, güvenlik tehditlerine karşı kırılganlık düzeyleri, zayıflıktan sağlamlığa uzanan bir yelpaze içerisinde değişir.

B. KAPASİTE, KURUM VE FİKİR ZAYIFLIKLARININ NEDENLERİ

1. Kapasite: Devletin "Boyut"u ve Çevresellik

Bahsi geçen endeksler ve nitel yorumlar çerçevesinde zayıf devlet kategorisi kapsamında incelenen devletler, birbirinden farklı kapasitelere sahiptir. Bu farklılık, kapasitenin en temel ögeleri olan nüfus, toprak ve ekonomik gelişmişlik açısından son derece kısıtlı olanaklara sahip olan devletler ile yeterli kapasiteye sahip olmasına rağmen bu potansiyellerini devlet zafiyetlerini giderecek biçimde kullanamayan ülkeler arasında çarpıcı biçimde ortaya çıkar. Dolayısıyla, kapasite ya da bir devletin sahip olduğu maddi ve beşeri envanter, onun tek başına sahip olabileceği gücü sınırlar. Fakat, geniş envantere sahip bir devletin, yalnızca elinde tuttuğu kapasite sayesinde, onu fiili bir güce dönüştürecek davranışlarda bulunmadan sağlam hale gelmesi de mümkün değildir.

Kapasite ve devlet sağlamlığı arasındaki ilişkinin bir yanında, çok düşük kapasiteli devletler yer alır. Küçük devlet kavramı üzerinde tartışmalar olmakla birlikte[128], mikro devletler ve yüzölçümü küçük olan ada devletleri gibi örnekleri, kapasiteleri kısıtlı olan zayıf devletler arasında saymak mümkündür. Öte yanında ise,

[127] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**, s. 105 – 106.
[128] Küçük devlet tanımlarına dair tartışma için bkz. Özlem Tür ve Nuri Salık, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları," **Uluslararası İlişkiler**, C. 14, N. 53 (2017), s. 7 – 12.

küçük boyutlu olmadığı halde, zayıflık/kırılganlık/başarısızlık endekslerinde hep en üst sıralarda bulunan Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi örnekler mevcuttur. Kongo, dünyanın en geniş on birinci ülkesidir ve yaklaşık seksen beş milyonluk bir nüfusa ev sahipliği yapar.[129] Elmas, altın, koltan, kömür ve uranyum gibi son derece zengin doğal kaynaklara sahip olmasına karşın, sosyo-ekonomik gelişmişlik hesaplamalarında arka sıralarda yer almaktadır.

Mikro devletler gibi çok küçük kapasiteli devlet örneklerinin yanı sıra, mikro devlet kadar küçük toprak ve nüfusa sahip olmasa da, görece az nüfus ve toprağa sahip olan devletler de vardır. Örneğin İsrail ve İsviçre gibi örnekler, yalnızca nüfus ve yüz ölçümleri bir zayıflık kriteri olarak alınıyor olsaydı, kolaylıkla birer zayıf devlet adayı olarak görülebilirlerdi. Ancak İsviçre'nin ekonomik ve beşeri gelişmişlik ve İsrail'in askeri güç tablolarının ön sıralarda yer alması, tek başına kapasitenin devlet zayıflığını belirleyemeyeceğini kanıtlamaktadır.

Bobrow ve Chan, Üçüncü Dünya ülkelerinin tümünü aynı kategori içerisinde değerlendirmeye yatkın olan literatüre karşı çıkarak, devlet kapasitesinin temel göstergelerini önceleyen bir tasnif hazırlamışlardır.[130] Buna göre, Üçüncü Dünya devletleri *Başaranlar, Golyatlar*, *Davutlar* ve *Zayıf* devletler olarak dörde ayrılır.[131] Nüfus, kişi başı gelir ve askeri harcamalar temel kapasite göstergelerini oluşturmakla birlikte, çatışma ve diplomasiye odaklanan veriler de tasnifte yer alır. 1983 yılını esas alan bu tasnife göre, Başaranlar, üç temel kapasite göstergesinde küresel ortalamanın önünde/üstünde yer almaktadırlar. Golyatlar, ekonomi alanında ortalamanın

[129] "List of countries (and dependencies) ranked by area," **https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/**, 19.09.2020.

[130] Davis B. Bobrow ve Steve Chan, "Simple Labels and Complex Realities: National Security for the Third World," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 44 – 76, **passim.**.

[131] Golyat (İslam literatüründeki adıyla Calut) ve Davut, Tevrat'ta yer alan bu iki karakterin birbiriyle olan kavgası hikayesinden hareketle türetilen kavramlardır. Golyat, bir dev olarak, bir insan karşısındaki kavgayı beklenenin aksine kaybetmiştir. Burada, toprak ve nüfus ögeleriyle ilk anda büyük "gözüken" devletlerin sahip oldukları kırılgan nitelikleri, buna karşın küçük "gözüken" kimi devletlerin ellerinde tuttukları ekonomik, vb. unsurlarla ön plana çıkabilecekleri vurgulanmaktadır.

altındayken, nüfus ve toprak bakımından büyüktürler. Davutlar ise, ekonomi alanında gelişkin iken, nüfus ve toprak olarak küçüktürler. Zayıflar ise, her üç bakımdan küresel ortalamanın altında olan devletlerdir.[132]

Devlet kapasitesinin nüfus ve toprak unsurları, tarihsel süreç içerisinde büyüme ve küçülmeye açıktır. Ekonomik gelişmişlik ve onunla paralel konumlanan insani gelişmişlik unsurları ise, çoğu dünya ekonomik sisteminin çevresinde yer alan zayıf devletler için kısıtlı bir değişim potansiyeli taşır. Merkezle aynı düzeye gelmelerini bir hayli zorlaştıran, daha doğrusu çevrenin büyümesinin göreli olarak merkezin daha da fazla büyümesine yol açan bir yapının içerisinde, zayıf devletler, kısıtlı bir ilerleme imkanına sahiptir. Kapitalist dünya ekonomisinin kuruluş ve ilk büyüme safhasından itibaren ekonomik faaliyetlerin coğrafi kapsamı büyüdü ve çok daha geniş bir nüfus, Avrupa merkezli ekonomik faaliyete eklemlendi. Ancak, yeni eklemlenen nüfus, artı-değere el koyan değil, düşük maliyetle artı-değer üreten bir işlev üstlendi. Aslında yeni coğrafyalarda da büyüme yaşandı, ancak çevredeki büyüme, merkezin göreli olarak daha yüksek oranda büyümesini beraberinde getirdi.[133] Sisteme dâhil edilme süreci, üç şekilde gerçekleşti: Merkezdeki imalatla uyumlu hammadde (ihracat amaçlı tarım veya maden ürünleri) üretmek, çevredeki hammadde üretimini beslemek üzere ekstra tarımsal gıda üretmek, hammadde üretimi veya hammadde üreticilerini beslemek için gerekli iaşenin üretilmesinde çalışacak işgücü olmak.[134] Bu sürecin, tüm dünyada serbest piyasa ekonomisini destekleyici uluslararası düzenlemelerle paralel ilerlemesi, çevre

[132] Her bir kategorinin öne çıkan örneklerini vermek gerekirse: İran ve Brezilya Başaranlar, Çin ve Nijerya Golyatlar, İsrail ve Singapur Davutlar kategorisindedir. Yazarlar oluşturdukları tabloda yer almayan tüm ülkeleri "zayıf" olarak nitelendirir.
[133] Immanuel Wallerstein, **Sosyal Bilimleri Düşünmemek**, çev. Taylan Doğan, İstanbul, bgst Yayınları, 2013, s. 126.
[134] **Ibid.**, s. 119 – 120.

bölgelerde modernleşmiş geleneksel toplumlar değil, merkezdeki gelişmiş ekonomilere bağımlı çevre topluluklar meydana getirdi.[135]

Çevrede ortaya çıkan devletler, bağımlı ve merkez ülkelere nazaran gecikmiş karakterleri nedeniyle, ekonomik ve toplumsal refahı geliştirme süreçlerinde dezavantajlı konumdalardı. On dokuzuncu yüzyıldaki sömürgeci faaliyetler ve sonraki yüzyıldaki dünya savaşlarını takiben, çevrede yoğun biçimde yeni devletler oluştu. Söz konusu devlet inşası süreçleri, ekonomik ve toplumsal refahın ikinci plana itilmesine yol açan kaotik bir zemin yarattı. Bu kaotik zemin, kimi çevre ülkelerde, ölçme ve değerlendirmelere de yansıyacak biçimde, görece daha olumlu bir toplumsal yapıya yol açarken, kimi ülkelerde yoksunluk ve kırılganlığın istikrarlı biçimde sürmesini sağladı.

Zayıf devletlerde kapasite zafiyetine yol açan ve merkez-çevre ilişkisi çerçevesinde açıklanabilecek zayıf unsurlardan biri de ordu ve onun egemenlik sağlayıcı işlevidir. Zayıf devletlerde militerleşme, genel olarak, emek-yoğun değil, sermaye-yoğun bir karakterde gerçekleşti. Geniş nüfuslu ordular yerine dünyanın merkez ülkelerinden teknoloji ithalatı ve askeri eğitim uzmanları teminine dayanan orduların kurulması tercih edildi. Merkeze olan bağımlılığı artıran bu süreç, henüz inşa aşamasında olan devletler için daha kısa yoldan ve pratik bir egemenlik kurmaya yaradı.[136]

Emek-yoğun militerleşmenin tercih edilmemesinin nedenleri arasında, bizzat ordunun hükümetler için bir güvenlik tehdidi oluşturması da yer alıyordu. Zayıf devletlerde ordu siyasallaşmış, bölgeselleşmiş, etnikleşmiş ve/ya dinselleşmiş bir yapı olarak bir başkaldırı, vesayet ya da darbe potansiyeli taşımaktaydı. On dokuzuncu

[135] Samir Amin, "Underdevelopment and Dependence in Black Africa-Origins and Contemporary Forms," **Journal of Modern African Studies**, C. 10, N. 4 (1972), s. 524.
[136] Kimi ülkeler, bağımlılık ilişkisinden kaçınmak için büyük ve emperyal emelleri olan güçler yerine Yugoslavya, Belçika ve İsveç gibi ülkelerden silah alma ve ordularını bu ülkelerde eğitme yoluna gittiler. Ancak bu sefer de en kaliteli silah ve en iyi eğiticilere erişememe sorunuyla karşılaştılar. Bkz. Michael Handel, **Weak States in the International System**, Londra ve New York, Routledge, 1990, s. 88 – 89.

yüzyıldan itibaren geniş bir zayıf devlet coğrafyası, sayısız darbe ve darbe teşebbüsüyle yüzleşti. Bu tehlikeyi daha da arttırmamak ve daha kontrol edilebilir bir ordu için sermaye-yoğun bir militerleşme tercih edildi. Geniş nüfusun askerliğe katılması ve hafif silahlara dayalı emek-yoğun militerleşmenin tercih edilmemesi ise, ordunun ülke sathını denetleme yeteneğini sekteye uğratarak egemenlik zafiyetlerine yol açtı.[137]

2. Kurum: Devletin Davranış Tercihleriyle Belirlenen Devlet-Toplum İlişkisi

Devletin, toplumsal hayatın "elinin uzandığı" her alanına, kurumları aracılığıyla müdahale etme, onları dönüştürme ve manipüle etme yetisi, kurumsal ifadenin en genel tanımıdır. Kurumsal ifade, deyim yerindeyse, elinin nereye ne kadar uzanabileceğini belirleyen bir fiziksel temelin üzerine bina edilir. Bu bağlamda kurumsal ifade, yapılabilir seçenekler içerisindeki tercihler bütünüdür. Tam da bu noktada Kongo ve İsrail devletleri örneklerindeki, birbirine karşıt tablo karşımıza çıkmaktadır. Kongo örneğinde, devletin fiziksel temeliyle sahip olduğu potansiyel, kurumsal ifadedeki zafiyetler nedeniyle sağlam bir güç ve/ya devlet olmaya doğru evrilememektedir. Ancak İsrail örneğinde, fiziksel temel yüksek bir potansiyele sahip olmasa da, kurumsal ifadedeki yetkinlik, sağlam bir devletliğe dönüşümü sağlayabilmektedir. Fiziksel temelin belirli bir potansiyelde olduğu devletlerin, zayıf devlet karakterinden sıyrılamamalarının başat nedeni kurumsal ifadelerindeki zafiyetlerdir.

Zayıf devlet kurumlarının, zafiyet doğurmasının ana nedeni, kamusal çıkar ve kamusal çıktının "olabildiğince eşit" paylaşımını öngören liyakata dayalı bir biçimde değil, kişisel, keyfî, belirli bir zümrenin çıkarını kollayan, patronaj ve sadakata dayalı bir pratikler bütününe sahip olmalarıdır. Dolayısıyla zayıf devletin kurumsal ifadesi, toplumda katma değer yaratacak biçimde değil, toplumsal alanı belli bir

[137]Alexander Wendt ve Michael Barnett, "Dependent State Formation and Third World Militarization," **Review of International Studies**, N. 19 (1993), s. 325 – 326.

grubun/kişinin/zümrenin yararına denetim altında tutma amacıyla manipülatif yeteneklerini kullanacak şekilde gelişir.

Bunun nedenlerinden ilki, devletin aslında toplumsal alanda görece güçlü olmasıdır. Sivil toplumun ve ekonomik çıkar gruplarının özgül ağırlığının düşük olduğu bir yapının üzerine bina edilen zayıf devlet, çevrede kalmanın yan etkisiyle, tarihsel kapitalizmin merkez ekonomileri ile bağlantıyı sağlayan aracı rolü üstlendi.[138] Bu da, temsilcisi olduğu toplum içerisinde, zayıf devlete sosyo-ekonomik olarak "aşırı gelişkin" bir nitelik kazandırdı.[139] Bu aşırı gelişkin nitelik, devletin ekonomik olarak toplumu yönlendirme kapasitesini artırdı. Ancak, ülkesi ile dünya ekonomisi arasında aracı rolü oynamak, yöneticilerin, kendilerini vatandaşlara karşı değil, desteği veren ülkelere karşı sorumlu hissetmesine ve bu doğrultuda toplumun çıkar, değer ve taleplerini ikincilleştirmesine yol açtı.[140] Cooper'ın bekçi devlet kavramıyla büyük ölçüde örtüşen bu devlet davranışı, yöneten ve yönetilen arasındaki uçurumu arttırarak, geniş kitlelerin desteği bir yana, çoğunluğun pasif bir rıza göstermesini dahi engelledi.[141]

Devlet, ekonomik alana hükmeden ve hegemonik mübadele araçlarıyla seçilmiş bölge, kişi, dinsel/dilsel aidiyet ve sınıflara mevcut ekonomik araçları dağıtan bir

[138] Hagen Koo, "World System, Class, and State in Third World Development: Toward an Integrative Framework of Political Economy," **Sociological Perspectives**, C. 27, N. 1 (1984), s. 44.
[139] Devletin aşırı gelişkin bir yapı olarak ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de, kolonyal dönemde bölgeden sorumlu birim olan devletin fazlaca güçlendirilmesi ve toplumdaki diğer güç unsurlarını baskılamayı amaçlamasıdır. Daha detaylı bilgi için bkz. Hamza Alavi, "The State in Post-Colonial Societies – Pakistan and Bangladesh," **New Left Review**, N. 74 (1972), s. 59 – 81; John S. Saul, "The State in Post-Colonial Societies: Tanzania," **The Socialist Register**, C. 11 (1974), s. 349 – 372; W. Ziemann ve M. Lanzendorfer, "The State in Peripheral Societies," **The Socialist Register**, 1977, s. 143 – 177; Colin Leys, "The 'Overdeveloped' Post Colonial State: A Re-Evaluation," **Review of African Political Economy**, N. 5 (1976), s. 39 – 48.
[140] Eriksen, **op.cit.**, s. 245.
[141] Sandra J. MacLean, "Challenging Westphalia: Issues of Sovereignty and Identity in Southern Africa," der. Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, **Africa's Challenge to International Relations**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 149.

distribütör rolüne sahip oldu. [142] Toplumdaki diğer iktidar odakları gelişmemiş olduğundan, devleti denetlenme ve şeffaflığa doğru yönlendiremediler ve zora dayalı keyfi yönetimler iç dinamiklerin etkisiyle dönüşemedi. Kişisel yönetim tarzının temel özellikleri olan siyasal komplolar, hizipçi siyaset ve patron-müşteri ilişkisi, siyasal yozlaşma, siyasal görevden almalar ve iktidar değişimindeki manevralar etkin şekilde siyasal alanı düzenledi. [143] Bürokrasi biçimsel olarak vardı, ancak liderin/karar vericilerin uzantıları biçiminde işlev görmekteydi. [144] Kamu kaynaklarını dağıtmayı, kamu hizmetlerine istihdam yaratmayı ve yürütme/yargı organlarını oluşturmayı sağlayan kararlar, liyakat değil, etno-dinsel ya da diğer kişisel çıkarlar doğrultusunda alındı.[145]

Devlet ve toplum ilişkisinin söz konusu informel ağlar aracılığıyla düzenlenmesi, Acemoğlu ve Robinson'un ifadesiyle, kurumlar ve bürokrasinin "dışlayıcı" karaktere bürünmesine yol açtı. Bu iki yazar, kurumların davranış ve işleyiş biçimlerinin, en az coğrafya ve doğal kaynaklar gibi maddi kapasite bileşenleri kadar önemli olduğunun altını çizerler.[146] İktidarın dar bir elitin elinde konsolide olduğu ve kullanılmasına toplum bileşenlerinin neredeyse hiçbir kısıtlama getiremediği ülkeler, dışlayıcı siyasi kurumlara sahiptirler. Siyasi alandaki bu dışlayıcılığa paralel olarak,

[142]Donald Rotchild, "Middle Africa: Hegemonial Exchange and Resource Allocation," der. Alexander J. Groth ve Larry L. Wade, **Comparative Resource Allocation**, Beverly Hills, SAGE Publications, 1984, s.167 – 176.
[143] Robert H. Jackson ve Carl G. Rosberg, "Personal Rule: Theory and Practice in Africa," **Comparative Politics**, C. 16, N. 4 (1984), s. 430 – 436.
[144] Thomas M. Callaghy, "The State as Lame Leviathan: The Patrimonial Administrative State in Africa," der. Zaki Ergas, **The African State in Transition**, New York, Palgrave Macmillan, 1987, s. 96 – 97.
[145] Donald Rotchild, "Hegemony and State Softness: Some Variations in Elite Responses," der. Zaki Ergas, **The African State in Transition**, New York, Palgrave Macmillan, 1987, s. 117 – 148 *içinde* s. 123.
[146] Kurumların önemini vurgularken kullandıkları en çarpıcı örnek Kuzey ve Güney Kore arasındaki yaşam kalitesi ve sosyo-ekonomik gösterge farkıdır. Pek çok maddi etmen açısından birbirine benzeyen iki ülkenin bu denli farklılaşmasının temel nedeni, kurumsal ifadelerinin farklı davranış kodlarıdır.

kendi faydalarına toplumun geri kalanını sömürme davranışı sergileyen dışlayıcı ekonomik kurumlar[147] tesis edilir.[148]

Dışlayıcı kuruma benzer bir diğer tanımlama, Evans'ın *avcı devletler*[149] kavramıdır. Evans'a göre, avcı devletler, elde ettikleri yatırıma müsait kârı, ekonomik dönüşüme ket vuracak şekilde kullanarak, kamu mallarına ortaklaştırıcı biçimde aktarmazlar. Bunun yerine, devlet kurumlarını yönetenler, rantçı bir anlayışla, avcının avına gösterdiği saygıdan daha fazlasını vatandaşlarına göstermeyecek biçimde davranırlar. Toplumun ikincilleştirildiği böylesi bir iklimde hayatta kalabilmek için, tüm sistemi mutlakiyetçi biçimde kontrol altına almaya çalışırlar. Ancak bu şekilde kendini konsolide ettiğini düşünen iktidar biçimi, liyakata dayanmayan istihdam ve ekonomik patinajlar neticesinde, bitmeyecek meşruiyet krizleriyle mücadele etmek zorunda kalarak "kendi mezarını kazan" bir duruma düşer.[150]

Devlet kurumlarının davranışları, diğer bir ifadeyle egemenlik yetkisiyle merkezi güçlerini nasıl kullandıkları belli bir sınıflandırmaya tabi tutulacaksa, bu sınıflandırmanın bir tarafına vatandaşlarında rıza ve meşruiyet yaratan, diğer tarafına ise, baskı ve zora dayalı yöntemleri öne çıkararak gönülsüz, geçici ve sahte bir rıza ve meşruiyet üreten kurumları/iktidarları koymak mümkündür. Mann, bu taraflardan ilkini, altyapısal güç olarak tanımlar. Modern devlet ile geleneksel devlet modeli arasındaki farklara atfen, altyapısal gücün modern devletlere has bir özellik olduğunu savunur.[151]

---

[147] Dışlayıcı siyasal ve ekonomik kurumların tam tersi karakterdeki örneklere kapsayıcı siyasal ve ekonomik kurumlar adı verilir. Kitlelerin liyakatlerine göre ekonomik faaliyetlere aktif katılımı, özel mülkiyetin korunması, iş kurma özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi faktörlere dayanan kapsayıcı ekonomik kurumlar bütününe paralel olarak çoğulculuk ve merkezileşme temelinde kapsayıcı siyasal kurumlar bütünü oluşur.

[148] Acemoğlu ve Robinson, **op. cit**., s. 79 – 83.

[149] Avcı devletlerin yanı sıra, Üçüncü Dünya ülkelerinde "kalkınmacı" ve "ara" devletler sıfatlarını taşıyan başka ekonomik kurum karakterlerine sahip ülkeler de vardır. Kalkınmacı devletlerin önde gelen örneği Doğu Asya ülkeleridir. Ara devletler ise, karma bir yaklaşımla kimi kurumlarda avcı, kimi kurumlarda kalkınmacı bir karakter sergilerler.

[150] Peter B. Evans, "Predatory, Developmental and other Appartuses: A Comparative Political Economy Perspective on the Third World State," **Sociological Forum**, C. 4, N. 4 (1989), s. 562 ve 575.

[151] Altyapısal gücün devlet davranışlarında belirginleşmeye başladığı on sekizinci yüzyıl sonları itibarıyla, modern devlet geleneksel devletten şu özellikleriyle ayrıldı: Merkezden yönetilen iş bölümü; depolamak,

Gelişen teknoloji ile birlikte olanakları daha da artan altyapısal güç, günümüzde kapitalist demokrasinin hakim olduğu devletlerin toplumlarıyla olan ilişkilerinin temel belirleyicisi [152] haline gelmiştir ve devletin sivil topluma nüfuz etme ve siyasal kararlarını başarılı bir şekilde uygulama kapasitesi olarak tanımlanabilir. [153] Karşılaştırmanın geleneksel tarafında ise despotik güç yer alır. Despotik güç, kimi imparatorluklarda olduğu gibi, toplumla müzakere edilmeden ve dar bir devlet elitinin sahip olduğu zora dayalı otoriteyle kararların uygulanması olarak tanımlanabilir.[154] Bu bağlamda, günümüzdeki zayıf devletlerin pek çoğu despotik güce dayanarak iç otoritesini koruma ve düzenlemeye çalışmakta, pek azı altyapısal gücünü geliştirmek için çaba sarf etmektedir.[155]

Zayıf devlet kurumlarının dışlayıcı ve avcı gibi sıfatlarla toplumun genel refahını daha az önemseyen bir karakterde davranmasına yol açan temel etmenin, yine zayıf devletlilikten türediğini ve bir kısır döngü oluşturduğunu savunmak mümkündür. Zira, kapasite zafiyeti yaşayan devletin kurumları, altyapısal gücü artıracak yatırımları toplumun geneline yayma maliyetinin altına gir(e)memektedirler. Ayrıca, devlet fikrindeki uyuşmazlıklardan ötürü, yapılan altyapısal güç yatırımlarının, mevcut rejime yönelik bir meşruiyet yaratıp yaratmayacağı da belirsizdir. Bir başka açıdan bakılacak olursa, şayet devlet fikrindeki uyuşmazlıklar, merkezi hükümet ile silahlı çatışmaya varacak bir seviyeye ulaşmışsa, her zaman için ekonomik ve beşeri sermayenin belli bir bölümü, bu silahlı faaliyet ile mücadeleye ayrılmak durumdadır. Böylesi çatışma

---

kanunlaştırmak ve topraklar içerisinde bilgiyi kodlamaya ve aktarmaya yarayan okuryazarlık; devlet garantisi altında ticareti sağlayacak paranın değeri ve ölçülerin standardını belirlemek; iletişim hızı ile insan ve kaynakların ülke içinde ulaşımı. Bkz. Michael Mann, "The Autonomous Power of the State," **European Journal of Sociology**, C. 25, N. 2 (1984), s. 192.

[152] Tarihsel süreçte despotik güç, sanayileşmiş/modern devlet yapılarında, örneğin SSCB ve Nazi Almanyası gibi otoriter devletlerde de görülmüştür. Bu devletler hem altyapısal hem de despotik güç unsurlarını gelişkin biçimde kullanmışlardır.

[153] **Ibid.**, s. 189.

[154] **Ibid.**, s. 188 – 189.

[155]Caroline Thomas, "Conclusion: Southern Instability, Security and Western Concepts – On an Unhappy Marriage and the Need for a Divorce," der. Caroline Thomas ve Paikiasothy Saravanamuttu, **The State and Instability in the South**, New York, Palgrave Macmillan, 1989, s. 185.

ortamlarında, devletin elindeki kapasite, katma değer yaratamayacak, tabiri caizse sosyo-ekonomik açıdan "havaya atılacak" yatırımlara aktarılır. Veyahut, ayrılıkçı hareketlerin faaliyet yürüttüğü bir bölgeye yapılan sosyo-ekonomik yatırımların, silahlı eylemler neticesinde zarar görme ya da yatırımdan doğan maddi faydanın ayrılıkçı hareket tarafından kullanılma/gasp edilme riski bulunur.

Böyle bir tablo, kurumların dışlayıcı olmayan bir karakterde davranmasını ve mevcut kısıtlı kapasitenin geniş kitleye dağıtılmasını akıl dışılaştırır.[156] Bu noktada karar vericiler, maddi olanak ve egemenlik yetkilerini geniş alana yaymak yerine kısıtlı tutar ve rejimlerinin istikrarı için daha faydacı bir tutum takınarak, çıkarlarıyla örtüşen seçilmiş alanlar ve toplumsal gruplara yönelik bir bölüşüm sistemi uygularlar. Diğer bir ifadeyle, rejim ağlarının kapasitesini genişletecek biçimde kullanarak, devlet kapasitesini fiili olarak rejim kapasitesine dönüştürürler.

Bu nedenle, zayıf devlet kurumlarının, despotik güç yerine altyapısal güce, dışlayıcı kurumlar yerine kapsayıcı kurumlara, avcılık yerine kalkınmacılığa doğru adımlar atabilmesi, aynı zamanda toplumsal-siyasi uyum/bütünlüğü sağlayan bir devlet fikri uzlaşmasının yolunu açacak olan çok bilinmeyenli bir "tarihsel şartlar denklemi"nin de çözülmüş olmasını gerekli kılar. Bu bağlamda, alternatif devlet fikirlerinin çok daha az ve cılız olduğu toplumların daha kapsayıcı ve kalkınmacı kurum karakterine doğru yol aldığını söylemek mümkündür.[157]

Zayıf devletlerin kurumsal ifadelerinin dışlayıcı olmak yerine kapsayıcı bir karaktere bürünmesi, zayıf devletlilik döngüsünü kırmak için önemli bir ön şarttır.

---

[156] Tuong Vu, "Studying the State through State Formation," **World Politics**, C. 62, N. 1 (2010), s. 158.

[157] Bu konudaki ilginç bir çalışma, Donald Levine'nin Etiyopya ve Japonya'yı uzun erimde karşılaştırdığı makalesidir. İki ülkenin de hemen hemen aynı zaman dilimlerinde merkezileşme, adem-i merkezileşme, modernleşme gibi aşamaları tecrübe ettiklerini belirten yazar, Japonya'yı Etiyopya'ya göre daha "başarılı" kılan şeyin etnik ve dinsel homojenlik olduğunu belirtir. Bu homojenliğin, ulusal piyasanın kurulmasını ve merkezi hükümete karşı etkin ve yıpratıcı savaşların ortaya çıkmamasını sağladığının altını çizer. Bkz. Donald N. Levine, "Ethiopia and Japan in Comparative Civilizational Perspective," **Passages**, C. 3, N. 1 (2001), s. 1 – 31.

Bunun için devlet, kapasitesini etkin biçimde ve olabildiğince çoğulcu ve paylaşımcı bir kurumsal ifade izleğiyle kullanarak, toplum nezdinde meşru konuma gelmelidir. Var olan alternatif devlet fikirlerinin destekçileri azaltılmalıdır. Bunun için, şayet ülkede silahlı bir mücadele söz konusuysa, çatışma çözümü yöntemlerine dayanan etkin bir barış amaçlanmalı, şayet silahlı olmayan bir muhalefet söz konusuysa, kapsayıcı söylem ve uygulamalarla mevcut devlet fikrine rıza gösterme oranı arttırılmalıdır. Eğer bu zorlu ve uzun erimli yöntemler benimsenmezse, zayıf devlet ancak despotik güce, seçilmiş paylaşıma ve alternatif fikirleri baskılayan bir anlayışa dayalı biçimde varlığını koruyabilir. Bu yolun tercih edilmesi ve uygulanması daha kolaydır, ancak bunun maliyeti, bir türlü çözülemeyen güvenlik krizleri ve yaygın bir korku ortamıdır.

3. Fikir: Ulus ve İdeolojinin Birleştiriciliği

Devlet fikrinin, ulus ve örgütleyici ideoloji bileşenlerinden oluştuğunu belirten Buzan, zayıf devletlerin çoğunun Üçüncü Dünya'da bulunduğunu vurgulayarak, zafiyetin nedeni olarak sömürgesizleşme sürecine işaret eder. Sömürgesizleşme süreci, uyumlu bir kültürel grubun "pozitif birliği"ni değil, yabancı işgale karşı ortak muhalefetin "negatif birliği"ni miras bırakmıştır. Bağımsızlıkla beraber ortaklık duygusu azalan, fiziksel temelleri zayıf ve rastgele tanımlanmış çok sayıda ulussuz devletler ya da birden fazla ulusu barındıran devletler ortaya çıkmıştır.[158] Holsti de zayıf devletlerin çoğunun sömürge sonrası toplumlardan türediğini, ancak sömürge geçmişine sahip olmayan Tayland, Etiyopya ve Çin gibi devletlerde de zayıf devletliliğin gözlemlenebileceğini belirtir.[159]

Buzan, zayıf devletin modern ulus-devlet yapısıyla tarih sahnesinde yer alamamasını, devlet zafiyetinin en önemli nedeni olarak görür. Zayıf devletlerde, farklı biçimlerde oluşmuş ve her biri çeşitli meşruiyet sorunları barındıran ulus ve devlet

[158] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 94.
[159] Holsti, **The State, War, and…,** s. 100.

bütünleşmesi modelleri olduğunun altını çizer. Bunlardan ilki *devlet-ulus* modelidir. Bu modelde, devlet ulusu önceler ve bir kere kurulduktan sonra kendi ulusunu yaratmaya çalışır. Ortaklaşması istenen kimliğin tesisi için, diğer yerli kimliklere karşı baskı/üstünlük kurulabilir ve/ya bu kimlikler yok edilmeye çalışılabilir. Pek çok zayıf devlet, yapay sınırları nedeniyle böyle bir ulus ve devlet bütünleşmesi modelini tercih etmek eğilimindedir. İkincisi, Kore ve Vietnam örneklerindeki gibi bir ulusun birkaç devlet içerisine yayıldığı *parçalı ulus-devlet*tir. Bu modelin temel sorunu, ulusun gerçek temsilcisinin kim olduğunun devletler ve vatandaşlar arası bir çatışma alanı haline gelmesidir. Sonuncusu ise, çok ulusluluk şemsiyesinde *federal* veya *imparatorluk devletleri* olarak kategorize edilebilecek devletlerdir. Kanada ve Yugoslavya gibi ülkeler federal devlet yapısına örnektir. Federal devlette pek çok ulus, herhangi bir dayatma içerisinde olmadan, aksine kimliklerini savunmaları teşvik edilerek yer bulurlar. Ancak bu durum, ulusçuluğa dayanmayan bir devlet fikrinin olmasını öngörür ve bu nedenle *"devletin kalbinde tehlikeli bir politik boşluk yaratır."*[160] İmparatorluk devletlerinde ise, imparatorluk düzeni içerisinde hâkim konumda bulunan ulus, ulus-devlet şablonu içerisinde de bu hâkimiyetini sürdürmek için diğer uluslara yönelik baskı, şiddet ve saf dışı etme gibi yöntemlere başvurabilir. Çarlık ve SSCB dönemi Rusları ve Etiyopya'daki Amaralar bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir.[161]

Buzan, zayıf devletlerde, devlet fikrini sağlayacak örgütleyici ideolojilerin, "farklı liderlerle beraber gelip giden" bir nitelikte olduğunu ve toplumda derin kökler oluşturamayacak denli sığ köklere sahip bulunduğunu belirtir.[162] Bu nedenle, pek çok zayıf devlet liderinin görevdeyken uyguladığı pratiklerin bizzat kendisi adeta mistikleştirilerek bir ideolojiye dönüştürülür ve liderlerin adı zamanla bir siyasal

[160] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**, s. 78.
[161] Devlet-ulus bütünleşme modellerine dair detaylı bilgi için bkz. **Ibid.,** s. 76 – 79. Devlet-ulus modeline dair daha detaylı bir okuma için bkz. Bkz. Mostafa Rejai ve Cynthia Enloe, "Nation-States and State-Nations," **International Studies Quarterly**, C. 13, N. 2 (1969), s. 140 – 158, **passim**.
[162] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 80.

ideolojinin adı olarak da anılmaya başlanır. Kimi durumlarda ise liderler, savundukları örgütleyici ideolojiyi bir vitrin olarak kullanırlar ve toplum tarafından benimsenmesi için ciddi adımlar atmazlar. Bu liderler için örgütleyici ideoloji, "kişisel çıkara dayalı siyaset"lerini sürdürecek bir eklenti veya dış destekçi aktörle kurulacak ilişkide giyilecek bir seremoni kıyafeti niteliğindedir.[163]

Zayıf devletlerin devlet fikrine yönelik bir diğer alternatif de konsolide olmuş güçlü bir demokrasinin tesisi olabilir. Ancak bu noktada zayıf devletler, sağlam devletlere nazaran birtakım dezavantajlara sahiptir. Sağlam devletlerin avantajı, klasik bir ulus-devlet gibi uluslaşma tecrübesi yaşamasalar dahi, güçlü bir demokrasinin, devlet fikrinin katalizörü olmasıdır. Demokrasinin sahip olduğu muğlak, esnek, ancak bir o kadar da kapsayıcı karakter, şayet güçlü bir demokrasi tesis edilmişse, devlete geniş bir toplumsal mutabakat zemini yaratma imkanı tanımaktadır.[164] Ancak, sağlam devlet kategorisinde değerlendirilebilecek kapitalist demokrasilerin, altyapısal güç unsurlarını ön plana çıkararak yönetimdeki etkinliği sağlama stratejilerine, zayıf devlette rastlanmaz. Bir kere, sivil toplum alanı, primordiyal bağlardan soyutlanmadığı için halen geleneksel toplum modelinden izler barındırır. Primordiyal bağların özgül ağırlığının yüksek olduğu, geleneksel ve modernliğin iç içe geçtiği bu "karma" toplumun geleneksel yüzü, şefler, patronlar, toprak ağaları, klan liderleri, ağalar gibi toplumsal liderler, yani "güçlü adamlar" tarafından yönetilmektedir.[165] Bu niteliklerdeki siyasal iklimin temel karakteri, belli bir etnik grubun çıkarlarını savunmak üzere,

[163] Soyinka bu konuda şu sözlerle çarpıcı bir tespit yapar: " (…) [L]iderler işte bu şekilde bağlı oldukları radikal/ilerici veya dinci ideolojilerin kontrolü altındaki ham, çıplak gücün gündemini kontrol edebildi. Marksist bir devlet ilan eden Benin Cumhuriyeti Devlet Başkanı Mathieu Kerekou acaba Marksizmin ne olduğunu sanıyordu? Ya da Zambiya'yı Hristiyan bir ülke ilan etmeden önceki gece Chiluba ne yemişti? Veya Nijerya'nın Zamfara Eyalet Valisi Ahmed Yerimah, (…) eyaletinin (…) Müslüman olduğunu (…) ve şeriat kanunlarına göre yönetileceğini ilan ettiğinde, kendisine ne tarz bir vahiy gelmişti? Bu şahıslar için yönetim bir oyun parkında ibarettir; bir golf sahası veya kumarhaneden farksızdır." Bkz. Wole Soyinka, **Afrika'ya Dair**, çev. Merve Yalçın, Hece, Ankara, 2018, s. 26 – 27.
[164] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 82 – 83. a
[165] Migdal, **op.cit.**, s. 33.

ağırlıklı olarak etnik açıdan ayrışan grup üyelerinin yer aldığı partilerin [166] oluşmasıdır.[167] Çoğu örnekte partilerin adları doğrudan etnik grubun, alt kabilenin veya bölgenin adını içerir. Bu nedenle hem parti hem de seçmenler etnik gözlüklerin ürettiklerinin dışında siyasal talep üretmekte zorlanır. Demokrasi, devlet fikrini inşa etmektense, zayıf devlet fikrinin kendini yeniden ürettiği, dışlayıcı bir enstrümana dönüşür.

İnşa sürecindeki devletler için primordiyal bağlarla gelişen siyasal alan, uluslaşma için son derece ciddi bir engeldir. Öyle ki, etnik partilerin çoğunlukta olduğu kimi ülkelerde seçimler adeta bir "etnik nüfus sayımı"na dönüşür.[168] Bu nedenle çoğu zayıf devletin ilk yıllarında tek parti rejimleri tercih edilmiş, bazılarında tek parti içinde etnik kimlikler dile getirilirken, diğerlerinde tek parti baskın etnik, dinsel, bölgesel vb. kimliğin tekleştirici yönünü taşımıştır. Dolayısıyla, zayıf devletlerde bizzat demokrasi, çoğunluğa ait bir devlet fikrinin temsilcisi olamayan tek parti veya alternatif fikirlere destek sağlayan primordiyal karakterdeki pek çok partinin eliyle, devlet kurumlarını partileştirerek rejimin ağ bağlantılarının bir parçası haline getirdiği veya primordiyal karakterdeki partilerin kapsayıcı siyasal hareketlere destek vermedikleri ölçüde taraftar bulup hayatta kalabildikleri bir siyasal alan yaratır. Bu koşullarda, demokrasiyi bir devlet fikri arayüzü olarak kullanarak toplumsal-siyasi uyum/bütünlüğü sağlamak neredeyse imkansızlaşır.

---

[166] Bilhassa kırdan kente göçün yoğun oranda yaşandığı, yeni kentlileşen toplumlarda, hızlı ve yoğun kentleşmenin getirdiği zor şartlar içerisindeki insanlar için primordiyal bağlar vasıtasıyla kurulan toplumsal ilişkiler bir hayatta kalma biçimidir. Bu nedenle etnik, dilsel vb. kimlikler aracılığıyla siyasallaşma, kentleşmenin rekabetine karşı kitlelerin kümelenmesinin çok daha muhtemel olduğu bir alternatiftir. Bkz. Anthony D. Smith, **Millî Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim, 1994, s. 206.

[167] Donald Horowitz, **Ethnic Groups in Conflict**, California, University of California Press, 1985, s. 101 – 102.

[168] Sebastian Elischer, **Political Parties in Africa: Ethnicity and Party Formation**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, s. 2.

C. ZAYIF DEVLETİN GÜVENLİĞİ: DÜZEY VE NESNE

Zayıf devletlerin güvenliğine ve bununla bağlantılı ortaya çıkan bölgesel ve küresel güvenlik meselelerine dair 1980'lerin başından itibaren gelişen literatür, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte kendine daha geniş bir alan buldu. Devletlerin güvenliğin ana referans nesnesi olarak görüldüğü ve bu bağlamda güvenliğin, asker kullanma tehdidi, askeri güç kullanımı ve askeri güç eksenindeki bir anlayışa indirgendiği Soğuk Savaş'ın genelinde, bireyin ve diğer toplumsal grupların güvenliği devletten bağımsız düşünülmüyordu.[169] Birey ve toplumsal gruplar, adeta ulusun bir alt kümesi olarak görülüyor, ulus ile vatandaşların "kaderleri" ortaklaşıyor ya da en azından güvenlik parametreleri ulusal güvenlik perspektifinin vesayeti altında belirleniyordu. Ancak, zayıf devletlerde yoğun biçimde yaşanan çatışmalar, güvenliğin referans nesnesinin ve analiz düzeyinin nasıl inceleneğine yönelerek "kimin güvenliği?" [170] sorusuna odaklanılmasının kapısını araladı. Mevcut güvenlik çalışmaları literatürünü eleştiren pek çok yazar, oklarını, güvenliğin askeri güce dayalı ve devlet temelli perspektifine yöneltti. Literatürün, toplumdan kaynağını almayan ve devleti toplumun üzerinde konumlandıran bir anlayışa sahip olduğu ileri sürüldü.[171] Güvenlik kavramının ulusal alan ve onun ayrılmaz parçası olan egemenlikle kurduğu yakın bağ tartışmaya açıldı.[172]

Buzan ve Kopenhag Okulu, güvenliğin ulus-devlet ile sınırlandırılabilecek bir inceleme alanı olmadığını, devlete değil, insan topluluklarına yönelik daha kapsamlı bir güvenlik çalışmaları sahasının oluşturulması gerektiğini öne sürdü. Bu yaklaşımla birlikte güvenlik, devletlerin esnek, dönemsel ve pragmatik saiklerle belirlediği bir alan olmaktan çıkarak, daha kapsamlı bir yapıya kavuşabilirdi. Bu bağlamda, güvenliğin

[169] David Mutimer, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Ayrılıkçı Tarih," der. Alan Collins, **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2017, s. 68.
[170] R. B. J. Walker, **The Concept of Security and International Relations Theory**, der. James M. Skelly, First Annual Conference on Discourse, Peace, Security and International Security Working Paper No. 3, San Diego, University of California Institute on Global Conflict and Cooperation, 1988, s. 12 – 15.
[171] Abdul-Monem M. Al-Mashat, **National Security in the Third World**, Boulder, Westview Press, 1985, s. 33 – 34.
[172] R. B. J. Walker, "Security, Sovereignty, and the Challenge of World Politics," **Alternatives: Global, Local, Political**, C. 15, N. 1 (1990), s. 8 – 9.

referans nesnesinin, birbirinden soyutlanamayacak beş ana sektör çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği iddia edildi: Askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel. Bu sektörlerden herhangi biri, belli bir vakanın güvenlikle ilişkisindeki odağı oluşturabilse de, aslında hepsinin birbirlerine güçlü biçimde bağlı olduğu düşünülüyordu.[173] Buzan'a göre, bu analiz çerçevesi, güvenlik çalışmalarına *"(...) güç, refah ve barış gibi aşina olunan lenslerden değil güvenliğin algısal lenslerinden çevreye bak[mayı] (...)"*[174] sağlayacaktı.

Ana hatlarıyla açıklamak gerekirse, askeri sektör baskı ve zor, siyasal sektör otorite ve hükmetme, ekonomik sektör ticaret, üretim ve finans, toplumsal sektör ortak kimlik ve çevresel sektör de insan eylemi ve biyosfer arasındaki ilişkilerin güvenliğiyle ilgilidir.[175] Her bir sektör, güvenliğin konumlandığı ayrı bir referans nesnesine sahiptir. Güvenliği sektörlere ayırarak çalışmak, aynı zamanda, değişken sayısını azaltarak araştırmanın odağını doğru ayarlama işlevi gören bir ölçeklendirmedir.[176] Beş farklı sektöre özgü farklı referans nesneleri öngören Okul, analiz düzeyi olarak yerel, bölgesel, bölgelerarası ve küresel düzeylerin kullanılmasını önerir.[177] Anılan sektör ve analiz düzeylerinin her birinde, "söz edimi/konuşma eylemi"[178] neticesinde yaratılan algılar aracılığıyla ortak bir güvenlik anlayışı ve üzerinde fikir birliğine varılan güvenlik tehditleri belirlenir, yani "güvenlikleştirme" denen kavram/süreç aracılığıyla güvenlik konuları tespit edilir.[179] Böylece, güvenlik tehdidinin ne olduğunu ve tehdide karşı alınması gereken önlemleri belirleme uhdesi, yalnızca devletin eline bırakılan bir şey olmaktan çıkar. Araştırmacılar, toplumu oluşturan etnik/dinsel gruplar, ekonomik çıkar

[173] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**,s. 38.
[174] **Ibid.**, s. 38 – 39.
[175] Barry Buzan, Ole Waever ve Jaap De Wilde, **Security: A New Framework for Analysis**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 7.
[176] **Ibid.**, s. 8.
[177] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 185.
[178] Söz ediminin güvenlik nesnesini oluşturması hususunda ayrıntılı bilgi için bkz. Matt McDonald, "Securitization and the Construction of Security," **European Journal of International Relations**, C. 14, N. 4 (2008), s. 563 – 587; Jef Huysmans, "What's in an Act? On Security Speech Acts and Little Security Nothings," **Security Dialogue**, C. 42, N. 4 – 5 (2011), s. 371 – 383.
[179] Buzan, Waever ve Wilde, **op. cit.**, s. 26 – 27.

çevreleri ve sivil toplum kuruluşları gibi bileşenleri bir güvenlikleştirici aktör olarak konumlandırabilirler. Böylece, ilgili sorunu devletin süzgecinden geçecek ve ancak devlet otoritesince dillendirildiğinde kıymetlenebilecek bir güvenlik belirleme hiyerarşisinden sıyırarak inceleme imkanı bulurlar. Toplum, artık güvenliğin referans nesnesidir. Bu nesne, "toplumsal güvenlik" adı verilen, farklı kimliklerce güvenlik tehdidi olarak tanımlanan etmenleri (bu tehdit, bizzat devletin kendisi olabilir) ve tehditlere karşı verilen mücadeleyi analiz eden bir alt-alanın konusu haline gelir.[180]

1. Ulus/Devlet Güvenliğinin Dışına Çıkmak veya Onu Yeniden Yapılandırmak

a. *Ulusu Silikleştirerek Yeni Düzey ve Nesneler Önermek*

Kapasite ve kurum üst başlıklarında sayılan nedenlerle mevcut potansiyellerini, fikir üst başlığında yer alan ülke-hükümet-toplum paketini bir arada tutacak unsurların tahkimi için kullan(a)mayan devletlerin, söz konusu kırılganlıklarının hem sebebi hem de sonucu olan unsurların başında güvenlik gelir. Güvenlik bir sebeptir, çünkü zayıf devletin güvenlik kaygıları, devlet fikrinin üretilmesine ket vuran ve onu ikincilleştiren zorlayıcı bir ögedir. Güvenlik bir sonuçtur, çünkü zayıf devletliliğin üstesinden gelinememesi, güvenlik kaygılarını daha da derinleştirerek, zayıflık pozisyonunu bir kısır döngü haline getirir. Dahası, zayıf devletin güvenlik çıkmazı sadece kendisini değil, küresel güvenliği etkileyen bir boyuta sahiptir. Zayıf devletlerin uluslararası sistemin önemli bir bölümünü kaplaması, tüm sistemde yüksek güvensizlik seviyesi

[180] Toplumsal kimliğin ifade edilmesini ve yeniden üretilmesini kısıtlayan eylemler, yani kimliğe ait dil, isim ve kıyafetlerin yasaklanması, eğitim ve ibadet imkânlarının kısıtlanması, toplum üyelerinin cezalandırılması, sınır dışı edilmesi ve öldürülmesi, hatta etnik ve/ya kültürel bir temizlik, toplumsal güvenliğin tehdit altında hissedildiği anlardır. Buna yönelik olarak, yönetime baskı yaratacak sivil toplum faaliyetlerinden tarihsel anavatanlarını silahla savunmaya dek uzanan koruma stratejileri geliştirilebilir. Bu nedenle farklı kimliklerin toplumsal güvenlik algıları, farklı bir inceleme alanı olmayı hak eder. Bkz. Barry Buzan, "Societal Security, State Security, and Internationalisation," der. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lemaitre, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, New York, St. Martin's Press, 1993, s. 43; Paul Roe, **Ethnic Violence and the Societal Security Dilemma**, Londra ve New York, Routledge, 2005, s. 58.

yaratır ve/ya mevcut güvensizliğin sürmesine yol açar. Sistemik güvensizlik, iç ve bölgesel güvensizlikleri de tetikleyen bir biçim kazanır.[181]

Söz konusu güvenlik çıkmazı, küresel bir güvenlik sorunu olmakla kalmaz, ulusal güvenliğin mahiyet ve sınırlarını sorgulatır. Zira, ülke-hükümet-toplum paketinin her an kopabilecek gevşeklikte olduğu, üzerinde uzlaşılmış bir devlet fikrinin bulunmadığı bu örnekler için, güvenlik tehditlerini ulusal düzeyde analiz etmek yeterince anlamlı değildir. Devlet, ulusun geniş tabanından kaynağını alan bir meşruiyete sahip olmadığı için, ulusal güvenlik/devlet güvenliği çerçevesinde belirlenen güvenlik tehditleri ve onlara karşı alınabilecek önlemler hususunda bir oydaşma sağlanamaz. Hatta devlet içerisindeki farklı gruplar, bizzat ulusal/iç güvenlik tehdidi olarak konumlandırılabilirler. Böyle bir durumda, vatandaşların bir kısmının ulusal güvenlik tehdidi olarak yorumlanması, onları gayri ulusal ilan ederek, ulusallığın dışına itmek anlamına gelecektir. Ulusun dışına itilen/ulusallığı devlet tarafından sorgulanan kitlelerin, sağlam devlet örneklerine oranla nüfus içerisindeki paylarının daha fazla olduğu zayıf devletlerde, güvenliğin hangi düzeyde incelenmesi gerektiği ve nesnesinin ne olduğu sorularına verilen cevaplar farklılaşır.

Hükümet ve kurumlara yönelik meşruiyetin genel kabul gördüğü sağlam devletlere nazaran zayıf devletlerde, devletin varlığına ilişkin alternatif devlet fikirleriyle bezeli iç güvenlik tehditleri, dış güvenlik tehditlerinden çok daha öncelikli bir sorundur.[182] İç güvenliği dış güvenliğe önceleyen bu argüman, üçüncü dünya/küresel güney/çevre ülkeler/zayıf devletler güvenliğine yönelen çalışmaların üzerinde uzlaştığı en önemli çıkış noktasını oluşturur: Bu ülkelerin güvenlik sorunlarının çoğu dışarıdan

[181] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 135.
[182] Buzan, Waever ve Wilde, **op. cit.**, s. 146. Sağlam ve zayıf devletlere yönelen tehditler biçimsel olarak birbirinden farklı fenomenler değildir. Ancak, zayıf devletlilik karakteri nedeniyle, aynı tehdit biçimi çok daha endişe ve korku vericidir ve kolaylıkla devlet/hükümet/rejimin beka meselesine dönüşür. Bkz. Buzan, Waever ve Wilde, **op. cit.**, s. 155.

değil, içeriden kaynaklanmaktadır.[183] Dış tehdit yok değildir, ancak ağırlıklı olan iç tehditlerdir.[184] Tehdidin yönüne dair bu yoğunluk farklılaşması, hem güvenlik çalışmalarını hem de zayıf devlet davranışlarını doğrudan şekillendirir ve dönüştürür.

Güvenlik çalışmaları literatüründe, egemenlik ve toprak bütünlüğünü dış tehlikelere karşı koruma güdüsünü temel alarak kullanılan ulusal güvenlik/devlet güvenliği kavramı, zayıf devletlerin incelenmesi söz konusu olduğunda, bu devletlerin yoğun biçimde tecrübe ettikleri iç güvenlik sorunları dolayısıyla ikincilleştirilmektedir. Zayıf devlet, toplum ve devlet arasındaki ilişkinin kırılgan ve gerilimli niteliği nedeniyle temsiliyet krizleri yaşamaktadır. Bu nedenle, zayıf devlet için, ulus/devlet güvenliği perspektifinin silikleştiği, en az siyasi sektör kadar diğer sektörlerin de dikkate alınmasını öneren güvenlik yaklaşımları, çok daha derinlikli bir analiz imkanı yaratmaktadır. Çalışmalarda etnik gruplar, kabileler, dini cemaatler, ekonomik çıkar grupları gibi farklı toplum bileşenlerinin ekonomi, çevre, kimlik vb. alanlarda algıladıkları tehditlere yer verilmektedir.

Ulusun silikleştiği bir siyasal iklimde, yerini alacak farklı analiz düzeyleri önerilmektedir. Yerel, bölgesel, bölgeler arası (sistem altı) ve küresel olarak adlandırılan dört farklı analiz düzeyinin her birinde, bahsi geçen beş güvenlik sektörünün her biri farklı yoğunluklar taşımaktadır. Bu analiz düzeylerinin her biri, farklı güvenlik sektörleriyle kesişerek farklı bir güvenlik inceleme alanını meydana getirirler.[185] Ulusu aşan bir diğer analiz düzeyi de Buzan'ın bölgesel güvenlik kompleksleri yaklaşımıdır. Güvenlik kompleksleri, yoğun karşılıklı bağımlılık ilişkisi

[183] Mohammed Ayoob, "Review: The Security Problematic of the Third World," **World Politics**, C. 43, N. 2 (1991), s. 263 ve 266; Bahgat Korany, "Strategic Studies and the Third World: A Critical Evaluation," **International Social Science Journal**, C. 38, N. 4 (1986), s. 553; Keith Krause, "Insecurity and State Formation in Global Military Order," **European Journal of International Relations**, C. 2, N. 3 (1996), s. 322.

[184] Ayoob, **"Security in the Third …,"** s. 43.

[185] Örneğin, küresel düzeyde çevresel ve ekonomik sektörler en yoğun güvenlikleştirilme seviyesine sahipken, toplumsal sektör daha düşük yoğunluktadır. Bölgesel düzeyde toplumsal ve politik sektörler baskın hale gelirken, yerel düzeyde yine çevresel sektörün güvenlikleştirilme yoğunluğu artmaktadır. Buna dair tablo için bkz. Buzan, Waever ve Wilde, **op. cit.**, s. 165.

içerisinde olan ve ortaklaşan güvenlik kaygıları ile ulusal güvenlikleri birbirinden ayrı düşünülemeyecek olan devletler grubunu tanımlamakta kullanılır.[186] Örneğin, Ortadoğu, Güneydoğu Asya ve Güney Afrika gibi kimi coğrafyalar ortak güvenlik sorunları olan ve bunlara karşı ortak hareket edebilecek bölgesel güvenlik kompleksleridir. Bu yaklaşım sayesinde, bir yandan aynı komplekste yer alan ülkelerin beraber hareket etmelerini öneren bir formül geliştirilirken, diğer taraftan da güvenlik incelemelerinde bir odaklama önerisi sunulur.

b. *Yapım Aşamasında Olan Bir Ulusun/Devletin Güvenliğini Tanımlamak*

Ulus/devlet güvenliğinin güvenlik çalışmaları içerisinde hiyerarşik konumunu sarsarak, bilhassa zayıf devletleri ulus/devlet güvenliği perspektifiyle incelemenin çok daha sorunlu ve yetersiz olduğuna işaret eden Buzan ve Kopenhag Okulu'nun yanı sıra, zayıf devletlerin özellikleri arasında en belirleyici olanın, iç güven(siz)lik sorunları olduğunu söyleyen Ayoob ve onun Üçüncü Dünya Güvenliği yaklaşımı da zayıf devlet literatürünü şekillendirmiştir.

Ayoob'a göre, Üçüncü Dünya[187] ülkelerinin davranışlarını, kuzey-güney ayrımı, bağımlılık ve kalkınmacılığa dayanan analizlerle incelemek yetersizdir.[188] Bu ülkelerin attıkları her adımda, maruz kaldıkları iç tehditler nedeniyle devlet ve/ya rejimin güvenliğini sağlama kaygısını görmek mümkündür. Örneğin, Üçüncü Dünya ülkelerinin uluslararası örgüt ve düzenlemelere taraf olmalarını ve Vestfalyan devlet prensiplerine duydukları bağlılığı, iç ve dış güven(siz)lik ve kırılganlıklara karşı bir emniyet supabı

[186] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…,** s. 160. Ayrıca üçüncü dünyadaki güvenlik komplekslerini gösteren harita için bkz. **Ibid.**, s. 174.
[187] Ayoob, "güney" ve "çevre" kavramlarını "Üçüncü Dünya" ile eş anlamlı olarak kullandığını belirtir. Bkz. Ayoob, **The Third World Security…,** s. 14. Doğrudan "zayıf devlet" kavramını kullanmamış olmakla birlikte, Üçüncü Dünya ülkelerinin zayıf, kırılgan ve başarısız yapılarına, doğrudan bu kelimelerle değinen Ayoob'un "Üçüncü Dünya"sı ile tezin "zayıf devlet"i arasında belirgin bir fark görülmeyip, bu bölümde, yazarın orijinal tanımı olan "Üçüncü Dünya"ya sadık kalınacaktır.
[188] **Ibid.**, s. 1 – 2.

siyaseti olarak izledikleri söylenebilir.[189] Benzer biçimde, Bağlantısızlık politikasını iki blok arasında eşit mesafede kalmak için değil, süper güçlerin etkisinin dışında bağımsız bir dış politika belirleyerek, devlet güvenliğini blok liderlerinin tehdidinden uzak tutmak için benimsedikleri iddia edilebilir.[190]

Ayoob, Buzan'dan farklı olarak, güvenlik konusunda devlet merkezci bir tutum takınır. Ona göre, ekonomik ve ekolojik sorunlar, yalnızca devletin sınırlarını, siyasi kurumları, hükümeti, kısacası devletin güvenlik hesaplarını etkiliyorsa güvenlik çalışmalarının konusu haline gelebilir.[191] Bu yönüyle, devlete etki eden çıktılar yaratan ve devletin algılarından bağımsız bir güvenlik tanımlaması yapılamaz. Bu nedenle, Üçüncü Dünya'nın güvenliği, ancak devletle olan ilişkisi bağlamında incelenebilir. Örneğin, etnik grupları toplumsal güvenlik kavramı çerçevesinde tanımlayıp, bununla paralel olarak ortak kimliklerini korumak üzere faaliyet gösterecekleri bir güvenlik alanından bahsedilemez.

Böyle sınırlandırılmış bir güvenlik alanında, Üçüncü Dünya güvenliğinin temel değişkeni, devletin iç ve dış tehditlere karşı zayıf olmasına yol açan devlet inşası sorunudur.[192] Ayoob, devlet inşasını tanımlarken Tilly'nin çizdiği çerçeveyi kullanır. Bu bağlamda devlet inşası sürecinin, savaş yapma, düzen kurma (kural koyma) ve vergilendirme işlevlerinin etkin biçimde yerine getirilmesini içerdiğini ileri sürer. Devlet inşasının ilk aşamalarında, belli bir toprak ve nüfus üzerindeki denetimi ele geçirmek için baskı/zora dayalı gücün/araçların ortaya daha fazla çıktığını görülür. Devlet inşası süreci aşama kat ettikçe, baskı/zora dayalı gücün (tezde kullanılan yakın anlamlı ifadeyle "despotik güç") kullanılma gereksinimi de ortadan kalkar.[193]

[189] **Ibid.**, s. 3 – 4.
[190] **Ibid.**, s. 103.
[191] **Ibid.**, s. 8 – 9.
[192] **Ibid.**, s. 21.
[193] **Ibid.**, s. 22 – 23.

Bu bağlamda Ayoob, devlet inşası sürecinde, devletin oluşum, işleyiş ve güvenliğine ilişkin sorunların son derece "normal" olduğunu düşünmektedir. Çünkü, bu süreç Avrupa'da da aynı biçimde yaşanmıştır. Orta Çağ'ın ardından kıta, pek çok etnik/dinsel gerilimlere, iç savaşlara ve büyük ülkeler arası uzun süreli savaşlara sahne olmuştur. Tüm bu tarihsel vakalar, devletin belirli bir olgunluğa gelene kadar, sınırları içerisindeki gücünü tahkim etmek için şiddete dayalı yöntemler benimsemek zorunda olduğunu ve bu yöntemlerin de, adeta bir domino taşı etkisiyle, ülke içi, bölgesel ve uluslararası gerilimler yaratmaya aday olduğunu göstermektedir. Ayoob, böylesi bir bakış açısıyla, evrensel bir devlet inşası rotasının varlığını teyit eder gibidir. Maniruzzaman da bu noktaya parmak basar ve Üçüncü Dünya devletlerinin gelişimini, Avrupa'da on dokuzuncu yüzyılda meydana gelen değişimlere benzeterek, Afrika'nın yirminci yüzyılın ikinci yarısında bir savaş tiyatrosuna dönüşmesini Avrupa'nın önceki yüzyıllarındaki savaşlarıyla kıyaslar.[194]

O zaman Üçüncü Dünya'ya ve onun güvenlik algısına farklı karakterini veren şey nedir? Üçüncü Dünya'yı ayrıksılaştırılan unsur, yüz yüze olduğu zaman kısıtıdır. Avrupa'nın 300 – 400 yıl içerisinde, bahsi geçen gerilimli iklimleri tüketerek inşa ettiği devletin, Üçüncü Dünya'da 30 – 40 sene içerisinde inşa olması beklenmektedir.[195] Dolayısıyla, yirminci yüzyılla birlikte bir inşa süreci içerisine giren devletlerde, Batılı/gelişmiş devletlerin seviyesini yakalama amacı, devlet inşasının bir an önce tamamlanması yönünde zorlayıcı bir zaman kısıtı yaratmış, bu kısıtın üstesinden gelmek için kısa vadeli ve az maliyetli despotik güç unsurlarının geliştirilmesine önem verilmiş, ancak bu tutumun bizzat kendisi, merkezi otoriteye yönelik keskin bir iç muhalefet doğurmuştur.[196] Devlet, yeterli baskı/zora dayalı güce henüz sahip değilken gerekli

[194] Talukder Maniruzzaman, **The Security of Small States in the Third World**, Canberra, The Australian National University Strategic and Defense Studies Centre Canberra Papers on Security and Defence no. 25, 1982, s. 1 – 2.
[195] Ayoob, "Review: The Security…," s. 269 – 270; Ayoob, **The Third World Security…,** s. 28 – 32.
[196] Ayoob, "Review: The Security…," s. 270.

meşruiyeti kazanamamış olduğundan, topluma yönelik daha baskıcı yöntemler izlemiştir.[197] Bahsi geçen zaman kısıtının yan etkileri nedeniyle, bugün, devlet inşa sürecini tamamlamış olan Kuzey bir "barış sahası", henüz süreci devam etmekte olan Güney ise bir "istikrarsızlık sahası" olarak algılanmaktadır.[198]

Üçüncü Dünya ülkeleri, Avrupalı devletlerin yaşamış oldukları egemenlik tesis etme, ülke içi çatışmaları nihayete erdirme ve komşular arası sınır sorunlarını kısmen azaltma aşamasını yaşamaktadırlar. Bu yüzden, ulusal sınırlar içerisinde düzeni sağlayacak şiddet tekeline sahip olmaya, altyapısal güç imkânlarını genişletmeye ve vergi gibi merkezi kontrolü arttıracak işlevlerini yerine getirmeye, bunlar arasında dengeli bir alaşım bulmaya çalışmaktadırlar.[199] Ancak, burada Ayoob'un altını çizdiği en önemli fark, Üçüncü Dünya'nın kendi alaşımını üretme konusunun üzerinde durmayıp (belki de böyle bir şansının olmayıp) Avrupa modelinden ilhamla hareket etmesidir.[200]

Böylesi hazır bir modelle hareket edilmesinin avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Bir kere, Batı'da yaşanan başarılı bir deneyim vardır. Devletin kapasitesinin nasıl artırılacağı, egemenliğin nasıl tesis edileceği gibi sorulara yönelik daha önceki tecrübelere dayanan cevaplar hazırdır. Farklı zaman dilimlerinde üretilen cevaplar da olsa, bunların bir devlet inşası sürecine ışık tutabilecek nitelikte olduğu düşünülebilir. Ancak, Üçüncü Dünya, daha az özerk bir inşa çabasıyla karşı karşıyadır. Çünkü, devletin işleyişindeki etkinsizliğe vurgu yapan "negatif egemen" sıfatıyla,

---

[197] Mohammed Ayoob, "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets Third World," der. Stephanie G. Neuman, **International Relations Theory and the Third World**, New York, St. Martin's Press, 1998, s. 41.

[198] Roland Dannreuther, "War and Insecurity: Legacies of Northern and Southern State Formation," **Review of International Studies**, C. 33, N. 2 (2007), s. 325.

[199] Mohammed Ayoob, "Defining Security: A Subaltern Realist Perspective," der Keith Krause ve Michael C. Williams, **Critical Security Studies: Concepts and Cases**, Minneapolis, University of Minnesota Press, s. 132 – 133.

[200] Ayoob, **Subaltern Realism: International…**, s. 41.

verimlilik ve istikrarı sorgulanan bir inşa süreci yaşamaktadırlar.[201] Bu nedenle, inşa süreci, Avrupalı devletlerin yaşadıkları şablona uygun olarak ilerlememektedir.

Diğer taraftan, Üçüncü Dünya'da devlet inşa süreçlerinde yaşanan kaygı, sayılan üç başlıkta etkin bir devlet oluşturmakla sınırlı kalmayıp, devletler ailesinin saygıdeğer bir üyesi olmayı da kapsar. Kuzey ve Güney arasında, Üçüncü Dünya'nın aleyhine bir eşitsizliği tetikleyen[202] sistemden hoşnut olmayan bu devletler, bir yandan da onu revize etmek istemektedirler. Sistemin parçası olmak için güvenlik ve kalkınma alanında destek alarak güçlenmek zorundadırlar. Öte yandan, parçası olmak istedikleri sisteme muhalefet şerhleri düşerek "şizofrenik" bir davranış sergilemektedirler. Uluslararası sistem ile kurulan her iş birliği eylemi, sistemin meşruiyetini artırır, onu her gün yeniden inşa eder ve böylece sistem, Üçüncü Dünya'nın aleyhine olan niteliklerini korur.[203] Bu nedenle Üçüncü Dünya devletleri, bir yandan merkez ülkelerin hamiliğindeki mevcut sistemden olabildiğince faydalanarak güçlenmek, diğer yandan kendilerini dezavantajlı kılan sistemin dışına çıkmak veya onu dönüştürmek gibi bir ikileme sürüklenirler.

Ayoob, Üçüncü Dünya'da devlet inşasının sahip olduğu handikaplara rağmen, devlet elitlerinin, bu "göz korkutucu" görevi yerine getirmek için devleti daha etkin ve meşru kılacak yolda ilerlemekte ısrar etmeleri gerektiğinin altını çizer. Çünkü, devlet inşası sürecinin, yapısı gereği, yerel dinamiklerle ilerlemesi gerekir. Bölgesel ya da uluslararası müdahalelerle desteklenen inşa örnekleri yerel gerçeklerden uzak, çatışmayı tetikleyici ve partizan tortular bırakarak başarısızlığa mahkumdur. Şayet yerel

[201] Mohammed Ayoob, "Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism," **International Studies Review**, C. 4, N. 3 (2002), s. 44 – 46.
[202] Ayoob, Kuzey-Güney ayrımına vurgu yaparak, uluslararası sistemin anarşik değil, sistemden maksimum fayda sağlayan devletlerin uhdesinde işleyen hiyerarşik bir yapıda olduğunu ileri sürer. Bu nedenle yapısalcı realizmin anarşik sistem analizini eksik bulur. Klasik realizmin devlet içi yapılara verdiği önemi, "devlet inşası süreçleri"ne yaptığı vurguyla tamamlayarak klasik realizme tarihsel sosyoloji ögelerini eklediğini ve böylece klasik realizmi tarihselleştirdiğini vurgular. Bkz. Ayoob, **Subaltern Realism: International…**, s. 3 ve 37 – 41; Ayoob, **"Inequality and Theorizing…,"** s. 41.
[203] Mohammed Ayoob, "The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?," **International Studies Quarterly**, C. 33, N. 1 (1989), s. 68 – 70.

dinamiklerin başını çektiği inşa çabaları bir yere varamazsa, Soğuk Savaş sonrası arttırdığı kaotik iklim içerisinde, Üçüncü Dünya'daki kırılganlık ve güvensizlikler çok daha fazla ortaya çıkacaktır.[204]

2. Zayıf Devletin Davranışı: Güvenliğin Yaşamsal Ağırlığı Altında Politika Üretimi

a. *Madun Realizmi ve Çevresel Realizm: Realist Devlet Yaklaşımını Genişletme Girişimleri ve Güvenliğin Politika Üretimine Etkisi*

Ayoob'un çizdiği çerçeveye göre, Üçüncü Dünya devletleri, hukuki olarak devlet statüsünü kazansalar da, fiilen devletlilik karakterlerini tamamlayamamışlardır. Bu bağlamda, Üçüncü Dünya güvenliğine dair incelemelerin, (Ayoob'un durduğu yerden) realizmin ana argümanları çerçevesinde yapılması anlamlı değildir. Çünkü bu ülkeler, teorik çerçevenin verili kavramlarıyla analiz edilemeyecek, devlet olma vasıflarına tam olarak sahip olmayan bir "ara form" niteliğindedirler. Bu ara formlar için farklı bir analiz aracı geliştirilmelidir. Ayoob'un bunun için önerdiği kavram, Üçüncü Dünya'nın hiyerarşik konuma atfen kullandığı, madun[205] realizmidir. Madun realizmi, Üçüncü Dünya devletlerinin halen devlet inşası sürecini yaşamalarını dikkate alarak, deneyimledikleri özgün güvenlik sorunlarının sosyal bilim analizlerine katılması önerisidir. [206] Söz konusu devletlerin ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki davranışlarının, ülke içinde yaşadıkları güvenlik krizlerinin gözetilerek incelenmesinin gerekliliğini vurgular. Realist görüş açısından, devletlerin temel davranış motivasyonu

[204] Ayoob, **The Third World Security…**, s. 177 – 178.
[205] Madun (subaltern) kelimesi, alt, ast ve aşağı anlamlarına gelmektedir. Sistemin hiyerarşik yapısının alt basamaklarında yer almanın yarattığı davranış çıktılarına atfen seçilmiştir.
[206] Üçüncü Dünya Güvenliği üst başlığı altında değerlendirilen pek çok vaka ve bu güvenlik algısını genişletecek pek çok çalışma vardır. Madun realizmine özel vurgu yapan birkaç çalışma için bkz. Turki Mahmoud Alawi, Subaltern Realism, Saudi Foreign Policy, and the Arab-Israeli Conflict, Manchester, **University of Manchester School of Social Sciences**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2014; Richard Javad Heydarian, **The Rise of Duterte**, Singapore, Palgrave Macmillan, 2018; Irene Fernandez-Molina, Laura Feliu ve Miguel Hernando de Larramendi, "The 'Subaltern' Foreign Policies of North African Countries: Old and New Responses to Economic Dependence, Regional Insecurity and Domestic Political Change," **The Journal of North African Studies**, C. 24, N. 3 (2019), s. 356 – 375; Asmat Naz ve Asma Akbar, "Revisiting South Asian Security Saga: A Nexus of Subaltern Realism and Human Security for Peace in 21st Century, **Pakistan Journal of Social Sciences**, C. 39, N. 2 (2019), s. 665 – 673.

olan beka ve kendi kendini koruma güdüsü, Üçüncü Dünya devletlerinde de vardır. Ancak, bu davranışların nedeni olan güvenlik kaygıları sadece dış değil, iç düzen de dikkate alınarak incelenmelidir. [207] Dolayısıyla, Üçüncü Dünya devletleri, dış politikadaki davranışlarını, iki cepheli bir güvenlik tehdidi algısına göre belirlerler. Dış güvenlik açısından akıl dışı olan veya en iyi opsiyon olmadığı ileri sürülebilecek bir eylem, aslında iç güvenlik tehditlerini savuşturma motivasyonuyla seçilmiş olabilir. Bu bağlamda madun realizmi, Üçüncü Dünya'nın çok cepheli güvenlik kaygılarını karşılayacak politikalar ürettiği göz önünde bulundurularak analiz edilmesi gerektiğini söyleyen, ancak bu analizlerin içeriği konusunda açıklama yapmayıp yalnızca genel bir çerçeve/perspektif sunan bir yaklaşımdır.

Ayoob'un madun realizmine benzer bir diğer girişim ise, Escude'nin *çevresel realizm* kavramıdır. Escude'nin *çevre*[208] tanımına soktuğu ülkeler, Üçüncü Dünya ve/ya Küresel Güney tanımlarıyla örtüşmez. Escude'nin hem ekonomik hem siyasal anlamda daha az söz sahibi olan ülkeler olarak tanımladığı çevre ülkeler arasında, yükselen güçler ve hatta küçük ve orta boyuttaki kalkınmış ülkeler dahi yer alabilir. Çünkü bu ülkeler, devletler arası güç oyununa dâhil oldukları takdirde kırılganlıkları çok daha belirginleşeceğinden çevrede kalmayı tercih etmektedirler. [209] Escude'ye göre, uluslararası sistemdeki hiyerarşi, iki elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki güçlü devleti diğerlerinden ayırırken, bunların dışında kalanlar yukarıdan aşağı indikçe çoğalan zafiyetler doğurur. Devletler, kural yapıcılar, kurala uyanlar ve asiler olarak üçe ayrılmaktadır ve kural yapıcılar hariç, diğer tüm devletler uluslararası sistemin

[207] Ayoob, **Subaltern Realism: International…**, s. 45 – 46.
[208] Escude'nin çevre ülkeler tanımlaması, tezde kullanılan "zayıf devlet" kavramıyla birebir örtüşmemektedir. Yazara göre, "kural yapıcılar" haricindeki tüm ülkeler, az veya çok, çevresel karaktere sahiptir. Bu anlamda zayıf devlet tanımı, Escude'nin kurala uyanlar ve asi devlet kategorilerinin içinde kendilerine yer bulur. Bu noktaya dikkat çekilerek, bu bölümde, Escude'nin çevre ülkeler tanımlamasına sadık kalınmıştır.
[209] Carlos Escude, "Realism in the Periphery," der. Jorge I. Dominguez ve Ana Covarrubias, **Routledge Handbook of Latin America in the World**, New York ve Londra, Routledge, 2015, s. 45 – 46.

çevresinde bulunurlar.[210] İran, Kuzey Kore, Venezuela gibi örnekler, asi devlet kapsamına alınabilir ve bu ülkeler, sisteme ne kadar "kafa tutarak" kurala uyanlar kategorisinde yer almayı reddetseler de çevreselliğin doğurduğu zafiyetler nedeniyle adeta yenilmeye mahkûmdurlar.[211]

Escude'nin çevresel realizm yaklaşımının en önemli vurgusu, çevre ülkelerin güvenliğe dair karar alma süreçlerine ilişkindir. Buna göre, çevre ülkelerin yönetimleri, güvenlik kararlarını alırken geniş bir toplumsal uzlaşma zemini aramayı tercih etmezler. Çünkü, devlet ile toplum arasındaki meşruiyet ve toplumsal-siyasal uyum/bütünlük krizi, devletin çıkarlarıyla toplumun çıkarları arasında büyük farklar doğurur. Çevre ülke karar vericilerinin, topluma kulak vererek bir dış politika adımı atması, aslında güvenlik krizlerini derinleştirecektir. Çünkü, alternatif devlet fikirlerine sahip muhalif gruplar, kendi güvenlik ve çıkar algılarını gözeterek, iktidarın güvenlik krizini derinleştirecek taleplerde bulunacaklardır. Bu nedenle yöneticiler, dış politika kararlarının olabildiğince vatandaşlardan izole edilmiş süreçlerle alınmasını tercih edeceklerdir. Bu bağlamda, çevre ülkelerin yönelimi, iç güvenliğe etki edebilecek uzantıları bulunan ve/ya farklı toplumsal grupların kendilerine devlet karşısında fayda sağlayacak çözümler ürettiği güvenlik sorunlarını, ulusçu argümanlar eşliğinde "ulusallaştırmak"tır. Böylece, ulusal güvenliğin sınırları içerisine dahil edilmeye çalışan güvenlik sorunlarına karşı içeride tek seslilik üretilmeye çalışılır. Güvenlik sorunlarına karşı tek sesliliğin sağlanması için devlet olanakları, resmi söylemin üstünlüğü ve devlet kurumlarınca topluma uygulanan baskılar kullanılır. Nihayetinde, çevre ülkelerin karar vericilerinin dış politikada mutlak bir özerklikle davranmalarının yolu, içeride mutlak bir tiranlık kurmaktan geçer.[212]

[210] **Ibid.**, s. 47.
[211] **Ibid.**, s .48.
[212] Luis Schenoni ve Carlos Escude, "Peripheral Realism Revisited," **Revista Brasileira de Política Internacional**, C. 59, N. 1 (2016), s. 2 – 4.

b. ***Güvensizlik İkilemi ve Her Yerde Dengeleme***

Uluslararası sistemin yan etkilerinden biri, uluslararası alandaki otorite eksikliğinin/anarşik ortamın, güvenlik ihtiyaçlarını bir türlü karşılayamayacak aktörler yaratmasıdır. Bu anarşik yapı içerisinde, devletin karar vericileri yakın bir tehdit algılıyorlarsa, silahlanma ve ekonomik yaptırım uygulama gibi önlemlerle güvenliklerini artırarak, karşı taraftan daha yüksek bir savunma kapasitesine ulaşmak isterler. Bu önlemlerle artan kapasite, bu kez karşı tarafı görece zayıf konuma düşürür. Aktörler arası karşılıklı kapasite artırımı, hissettikleri tehdidin seviyesini de artırır. Güvenlik kaygısıyla hareket eden aktörler, belli bir aşamada dengelenip tehdidin ortadan kalkacağı bir "güvenlik noktasında" buluşamazlar. Yapısal nedenlerle barıştan hiçbir zaman emin olamayan aktörlerin, kamu kaynaklarında güvenliğe ayrılan payı arttırdığı ve giderilemeyen bir güvenlik krizine yol açtığı bu durum, güvenlik ikilemi olarak adlandırılır.[213]

Söz konusu zayıf devlet olunca, devletlerin karşılıklı güvenlik kapasitelerini arttırarak sürüklendikleri ikilem, devletler arası değil, devlet içi bir karaktere bürünür. Devlet ile toplumdaki muhalif gruplar, devlet fikrinin zayıflığı nedeniyle, birbirinden yüksek derecede tehdit algılamaktadırlar. Devlet aygıtı, özellikle toplumsal, ekonomik ve çevresel güvenlik taleplerini karşılamak için örgütlenen muhalefetten kaynaklanan tehditlere karşı, öncelikle kendi güvenliğini sağlama amacıyla despotik gücünü artırmayı tercih eder.[214] Muhalif unsurlar da devlet karşısında konsolide olmak için şiddet içeren ve/ya içermeyen direniş kanallarını güçlendirmek, bir dış aktörden destek almak ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek gibi yöntemlere başvurabilirler. Karşılıklı "el yükseltme" hamleleriyle devam eden bu süreç, uluslararası alanın anarşik karakterinden doğan ikilemin, ülke içine yansıyan bir replikasına dönüşür. Bu sefer

[213] John H. Herz, "Idealist Internationalism and the Security Dilemma," **World Politics**, C. 2, N. 2 (1950), s. 157.
[214] John Glenn, "The Interregnum: The South's Insecurity Dilemma," **Nations and Nationalism**, C. 3, N. 1 (1997), s. 54.

ikilemin kaynağı, ülke-hükümet-toplum paketinin zayıflığı ile devlet-toplum arasındaki meşruiyet ve uyum/bütünlük yoksunluğuyla bezenmiş, ülke içi "anarşi benzeri" iklimdir. Ülke içi çatışma ve/ya çatışma olasılığını tırmandıran bu sürece atfen güvensizlik ikilemi kavramı kullanılır.[215] Çoğunlukla devlet inşası süreçlerinin bizzat kendisi, toplumdaki merkezkaç gruplar için birer güvensizlik tehdididir.[216] Devlet inşası sürecini yaşamakta olan ülkelerde, devlet aygıtı ile toplum arasındaki uyum/bütünlük yoksunluğunun yarattığı gerilimler, karşılıklı olarak iç güvensizliği tırmandırır. Kaygusuz, güvensizlik ikileminin doğurduğu iklimi şu ifadelerle açıklar:

> *"Güvensizlik ikilemine sürüklenmiş devletlerde, devlet/toplum bütünleşmesi sağlanamadığı gibi, toplumun kendisi de, tekil bir kimlik, çıkar ve değerler seti etrafında bütünleşebilmiş değildir. İktidarların güvenlik politikaları, toplumun geniş kesimlerinin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamamaktadır ve bu nedenle meşru görülmez."*[217]

Bahsi geçen süreci Job, güvensizlik ikilemini, geleneksel güvenlik ikileminden ayıran dört temel unsur çerçevesinde yalınlaştırmıştır. İlk olarak, güvensizlik ikileminde tehdit duygusu devlet/rejim kaynaklıdır ya da devlete/rejime yönelir. İkincisi, devlet aygıtı, iç barış ve huzuru sağlamak için gerekli etkin kapasiteye sahip değildir. Üçüncüsü, rejim kitlesel destekten yoksundur. Rejimin varlığı ve onun güvenlik çıkarları meşru görülmemektedir. Dördüncüsü ise, toplumdaki muhalif gruplar, öncelikle devletin değil, aidiyet duydukları kimliklerin güvenlik ihtiyacını tatmin etmeye çalışırlar.[218]

Bahsi geçen ikilemler, devlet içi düzeyde, devlet-toplum arasındaki gerilimli ilişkiden türeyebileceği gibi, toplum içerisindeki gruplar arasından da doğabilir.

---

[215] Brian Job, "The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World," der. Brian Job, **The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States**, Boulder, Lynne Rieener Publishers, 1992, s. 11 – 35, **passim.**

[216] Alan Collins, **The Security Dilemma of Southeast Asia**, Londra ve New York, Palgrave Macmillan, 2000, s. 36 – 37.

[217] Özlem Kaygusuz, "Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kurumsal ve Siyasal Açmazları," **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 10, N. 39 (2014), s. 36.

[218] Job, "The Insecutity Dilemma…," s. 17 – 18.

Bilhassa devlet aygıtının konjonktürel olarak ortadan kalktığı, başarısız veya çökmüş sıfatıyla tanımlanabilecek devletlerde, ülke içi anarşinin yükselmesiyle birlikte, etnik ve/ya dinsel kimlikler kendi güvenliklerini sağlamak için birbirleriyle mücadeleye girişebilirler. Byman, bu ikilemi açıklamak için mahalledeki komşuluk örneğinden hareket eder. Yeni komşusunun bakışlarını sevmeyen ve ondan tedirgin olan biri, polisin sağladığı güvenli ortam gereği bu bakışlara katlanmaya çalışarak, kendi başına herhangi bir güvenlik inisiyatifi kullanmayı düşünmez. Ancak, mahalledeki polis etkisizse (daha da kötüsü polis yoksa ya da komşu ile iş birliği içerisindeyse) kendisini korumak için bir silah edinebilir. Bunu gören komşu da, kendi güvenliği sağlama almak için silahlanabilir. Böylece, birbirine sinirlice bakış atan iki komşu, her an silah kullanmaya hazır iki komşuya dönüşerek güvensizlik durumunu arttırır.[219] Güvenlik arayışı, daha güvenliksiz bir sonuç doğurur.

Toplumlar arası güvensizlik ikilemine yol açan, ülke içinde "*yükselen anarşi"*[220] haline, 1990'lı yıllarda Yugoslavya ve Ruanda'da meydana gelen toplumlar arası çatışmalar örnek gösterilebilir. Devletin neredeyse silinerek, ülke içinde otoritesini tamamen kaybettiği bu örneklerde, toplumsal güvenlik kaygıları çok daha üst seviyede hissedilir. Çatışmakta olan toplumsal grupların dış aktörden destek alma, uluslararası propoganda faaliyetleri yürütme ve toplumsal kimlikleri şiddete kanalize edecek[221]

[219] Daniel L. Byman, **Keeping the Peace: Lasting Solutions to Ethnic Conflicts**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2002, s. 15.
[220] Barry R. Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict," **Survival**, C. 35, N. 1 (1993), s. 27 ve 43.
[221] Toplumları şiddete kanalize etmek için etnik mitler ve sembollerin kullanan "agresif elitler"in davranışlarına dair bkz. Stuart J. Kaufman, **Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War**, Ithaca, Cornell University Press, 2001, s. 11 – 13; Paul Roe, "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a 'Tragedy'?," **Journal of Peace Research**, C. 36, N. 2 (1999), s. 190; Stuart J. Kaufman, "An 'International' Theory of Inter-Ethnic War," **Review of International Studies**, C. 22, N. 2 (1996), s. 157

söylemler geliştirme eylemlerini yürüttükleri bu iklimi tanımlamak için *etnik güvenlik ikilemi* kavramı geliştirilmiştir.[222]

Tıpkı güvenlik ikileminin devletler arası alanda ittifaklar kurma, silahlanma, yaptırımlar uygulama gibi dış politika davranışlarını şekillendirmesi gibi, güvensizlik ikilemi de zayıf devletlerin dış politika üretim davranışlarını etkilemektedir. Bu bağlamda, zayıf güçlerin, sağlam güçler karşısında kendi sikletindeki devletlerle birlikte dengeleyici bir güç bloğu oluşturmasından ziyade, sağlam bir gücün mevcut politikalarına eklemlenerek, peşine takılma *(bandwagon)* davranışı sergiledikleri iddia edilir. Çünkü, kapasite zafiyeti nedeniyle zayıf güç, dış politik gelişmelerini kendi başına çok az etkileyebilecek ve olası bir başarısızlıktan daha fazla etkilenecektir.[223] Bu yüzden, kazanan tarafın ve bu doğrultuda sağlam gücün peşine takılmayı tercih eder.[224] Peşine takılma davranışının zayıf güçlerin stratejilerindeki zenginliği göz ardı ettiğini savunan Labs, en az peşine takılma kadar, bağlantısızlık, savaşmadan dengeleme, zayıflar arası ittifak kurma, savaşarak dengeleme ve yalnız başına savaşma gibi davranışların sergilendiğine de işaret eder.[225]

Kassab'a göre, peşine takılma davranışı, merkez ülkelerin çevre ülkelere nazaran daha fazla arzu edebilecekleri bir stratejidir. Çünkü, merkez ülkelerin politikalarına eklemlenmek, bu ülkelerin askeri, ekonomik ve kültürel çıkarları doğrultusunda hareket edilmesini sağlayacak, böylece merkezin kendi çıkarlarına yönelik politikalarını uygulama kabiliyetini artırarak, mevcut merkez-çevre ilişkisini/hiyerarşisini konsolide

[222] Kaufman, **"An 'International' Theory…,"** s. 170; Sumit Ganguly, "Explaining the Kashmir Insurgency: Political Mobilization and Institutional Decay," **International Security**, C. 21, N. 2 (1996), s. 88. Toplumsal güvenlik ve etnik güvenlik ilişkisine dair dünyadan çeşitli vakaları inceleyen detaylı bir çalışma için bkz. Paul Roe, **Ethnic Violence and the Societal Security Dilemma**, Londra ve New York, Routledge, 2005, **passim.**.

[223] Robert L. Rothstein, **Alliances and Small Powers**, New York, Columbia University Press, 1968, s. 11.

[224] Stephen M. Walt, **The Origins of Alliances**, Ithaca, Cornell University Press, 1987, s. 29.

[225] Eric J. Labs, "Do Weak States Bandwagon?," **Security Studies**, C. 1, N. 3 (1992), s. 389 – 394.

eden bir sonuç doğuracaktır.[226] Krasner de bu noktaya dikkat çekerek, Güney ülkelerinin, Kuzey-Güney ilişkilerinin hiyerarşik yapısının doğurduğu kısıtlar nedeniyle, revizyonist ve statükocu dış politika davranışları seçenekleri arasında sıkıştığını belirtir. Dezavantajlı konumda oldukları kimi dış politika hususlarında sistemin revizyonunu savunurken, iç güvenlik sorunlarının doğurduğu gerilimle mücadele edebilmek için Kuzey ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyarak statükoyu yeniden inşa etmek gibi bir ikilemin içerisine düşmektedirler. Kimi durumlarda, bölgesel ve uluslararası örgütlerdeki sayı ve coğrafi yakınlık avantajlarını kullanarak, Kuzey'in etkisini sınırlandırmak ve bazı uluslararası düzenlemeleri değiştirmek isterken, iç güvenlik tehdidiyle karşılaştıkları kimi durumlarda ise, kendilerini destekleyen sağlam güçler ve uluslararası hukuk normlarının yanında durarak statükoyu tercih edebilirler.[227] Dolayısıyla, Güney'in dış politika davranışlarının seçimi, çok yönlü ve farklı düzeylerde savunulan değerlerin birbirine karıştığı şizofrenik bir karaktere bürünür.

Söz konusu tespitler ışığında, zayıf devletlerin, iç ve dış güvenliği gözetmek zorunda olan çok boyutlu bir politika üretimini daha fazla önemsemeleri gerektiği söylenebilir. Çünkü, iç güvenliğin dış güvenliğe nazaran daha hayati bir konumda olduğu zayıf devletlerin her bir politika davranışının, iç güvenlik sorunlarının çözümüne yönelik bir adımı beraberinde getirmesi, bu davranışı daha birincil ve tercih edilebilir kılar. Dolayısıyla, zayıf devlet, dış politika davranışlarını belirlerken, kendisinin kapasite zafiyetinden doğan açığı kapatacak ve/ya bu açıktan faydalanmak isteyen iç tehditleri bertaraf etmeye yarayacak çok boyutlu strateji uygulama eğilimindedir.

[226] Hanna Samir Kassab, **Grand Strategies of Weak States and Great Powers**, Cham, Palgrave Macmillan, 2018, s. 1 – 16.
[227] Stephen D. Krasner, **Structural Conflict: The Third World Against Global Liberalism**, California, University of California Press, 1985, s. 3 – 31.

"İç tehdit ittifakı", tam da bu çok boyutlu stratejiyi vurgulamak üzere dillendirilen bir kavramdır. Herhangi bir ülkede devlet otoritesine karşı güvenlik tehdidi yaratan gruplara karşı hükümet, aynı grubu bölgesel ve küresel çıkarları açısından tehdit olarak gören bir başka dış destekçi aktörle iş birliği kurar. Bu iş birliği, yakın tehditle orantılı olarak askeri desteğin birincil önemde olduğu, ancak ekonomik, toplumsal, vb. desteklerin de dahil edilebildiği bir modeldir. Örneğin, Kolombiya'da solcu örgütler ve uyuşturucu baronlarına, Afganistan'da da Taliban'a karşı ABD, Suriye'de ise İslamcı örgütlere karşı Rusya, dış destekçi aktör olarak iç meselelerde rejimin tarafıdır.[228] İç tehdide karşı yapılan bu ittifaklar, bir yandan zayıf devletlerin kendilerini ayakta tutacak kapasiteyi elde etmelerine yararken, öte yandan eklemlendikleri dış destekçi aktöre bölgesel ve küresel nüfuzunu derinleştireceği bir alan açar. Bu niteliğiyle zayıf devletlilik, bölgesel politikaları dış etkilere açık hale getirerek, güvenlik sorununu daha da derinleştirecek bir iklim yaratabilir.

Kolombiya, Afganistan ve Suriye örneklerine binaen kullanılan iç tehdit ittifakı kavramı, daha çok, yakın güvenlik ve beka sorunlarının ortaya çıktığı durumlarda görülür. Sıcak çatışma ve/ya iç savaşın yaşanmadığı zayıf devletler, beka sorunlarını giderecek ama aynı zamanda dış destekçi aktörün ulusal alana normalden fazla müdahil olmasının yolunu açacak böylesi bir ittifak modelini devreye sokma gereği duymayabilirler. Yine de dış politika, zayıf devletin bilhassa kapasite ve devlet fikri alanındaki zafiyetlerini gidermeye çalışacağı iç politika alanıyla yakından ilişkili, iç güvenlik kırılganlıklarını ortadan kaldırma amacı taşıyan bir alan olarak görülür. Dış destekçi olmaya aday aktörün, ilgili zayıf devletin çoklu güvenlik krizlerine cevap vermesi, onu çok daha tercih edilebilir kılar.

[228] Patrick W. Quirk, **Great Powers, Weak States and Insurgency**, Cham, Palgrave Macmillan, 2017, s. 2.

Bu noktada iç ve dış politika arasında sınırın gitgide bulanıklaşarak tartışmalı hale geldiği ve dış politikadaki söylem ve davranışların bizzat kendilerinin, iç ve dış politik alanları birbirinden ayıran, sınır üretici bir performans olarak yorumlanabileceği göz önüne alınmalıdır.[229] Dış politika söylem ve davranışları, yalnızca dış politik alanı biçimlendiren bir faaliyet değil, aynı zamanda devlet fikrinin oluşturulması, meşruiyet kazanması ve güvenlik tehdidi olan kimliklerin, grupların ve/ya alternatif devlet fikirlerinin baskılanması için kullanılan ve iç politikayı düzenleyici, ona yön verici bir araç olarak kullanılabilir. Örneğin, Soğuk Savaş sırasında Batı Bloğu'nun yanında yer alarak Doğu Bloğu'na karşı güvenlik ittifaklarını tercih eden bir rejim için, bu tercih, dış politik ihtiyaçlara cevap verdiği kadar, iç politikada öne çıkan sosyalist muhalefeti bastırma ve önemsizleştirmek için de kullanılabilir. Böylece, dış politik alandaki bir aktöre karşı cephe alma faaliyeti, iç politikada merkezi otorite tarafından yürütülen dışlama ve baskı pratiklerinin bir uzantısı olarak kullanılan bir *çifte dışlama* aracına dönüşür.[230] Bu olguyu tam tersiyle ifade etmek de mümkündür. Bir rejim, dış destekçi aktör olarak, sahip olduğu kimlik ve çizdiği hedefler açısından kendisine uygun, rejim yanlısı toplumsal gruplar için de kabul edilebilir, ancak muhalefetin tasvip etmeyeceği bir ülke seçebilir. *Çifte kapsama* adı verilebilecek bu strateji, dış politikada yakın ilişki geliştirilen ülke/aktörün, iç politikadaki ittifaklara meşruiyet sağlaması ve onları konsolide etmesi için kullanılması anlamına gelmektedir. En nihayetinde çifte dışlama veya kapsama stratejisi ile, aslında, iç ve dış politikadaki destekçilerin senkronize olarak

[229] Richard K. Ashley, "Foreign Policy as Political Performance," **International Studies Notes**, C. 13, N. 2 (1987), s. 51 – 52.

[230] Campbell, ABD'nin SSCB'ye karşı Soğuk Savaş'ın ilk yıllarındaki sert düşmanlık ve yoğun güvenlik tedbirlerinin, iç politikadaki komünist tabanı sindirme ve baskılama politikasının bir uzantısı ve aracı olarak yorumlanabileceğinin altını çizer. Bkz. David Campbell, **Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1992, s. 71. Bu kavrama bir diğer örnek olarak, AK Parti iktidarının ilk yıllarında Avrupa Birliği ile sıkı ilişkiler kurma hamlesi verilebilir. AK Parti, bu dış politik tercih ile iç politikada vesayetin temsilcileri olarak tanımlanan ve hükümete karşı olduğu ileri sürülen "antidemokratik ve darbeci" bloğa karşı, "demokrasi ve insan haklarını savunan" bir ailenin içinde yer almayı düşünerek vesayetçi bloğun tesirini arka plana atma ve önemsizleştirme politikası gütmüştür. Bu argümana dair bkz. Ali Balcı, **Dış Politikada Hesaplaşmak: AK Parti, Ordu ve Kemalizm**, İstanbul, Etkileşim, 2015, s. 38 – 53.

birbirini güçlendirmesi ve muhaliflerin rejime tehdit oluşturmalarının önüne geçilmeye çalışılması kastedilmektedir.

Zayıf devletlerin iç ve dış tehditleri bir arada gözeterek politika üretme davranışını, Steven R. David, *her yerde dengeleme* kavramıyla analiz etmektedir.[231] Üçüncü Dünya ülkelerinin yaşadığı istikrarsız, tehlikeli ve hatta bazen hayati sorunlar doğuran iç siyasi atmosfer[232] , bu devletlerin dış tehditleri dengelemek için sergilenen davranışlarını kısıtlar ve elini zayıflatır. David'e göre, "normal" bir devlet, dengeleme stratejisini, bu stratejinin devletin dış tehditlere karşı direncini nasıl etkileyeceği sorusunu düşünerek kurgularken, Üçüncü Dünya'da, dengelemenin mevcut liderin iktidarda kalmasını nasıl etkileyeceği birincil sorudur.[233] Bilhassa Ortadoğu'da krallık rejimlerinin nasıl ayakta kaldığı sorusuna verilecek cevaplar, iç ve dış kırılganlıklarına karşı geliştirdikleri "her yerde dengeleme" stratejilerinde aranmıştır.[234]

3. Rejim Güvenliği: Bir Başka Referans Nesnesi ve Analiz Düzeyi

Ülke-hükümet-toplum paketinin gevşek bağlarla bir arada durduğu/durmaya çalıştığı zayıf devlet örneklerinde, toplumun geniş kesimince ortaklaşılmış ve meşru bir ulus/ulusallık tanımının yapılmasının mümkün olmadığı ve bu bağlamda ulusal güvenliğin spekülasyona ve yönetici elitin yorumuna açık hale geldiği belirtilmişti. Bu noktada, güvenlik analizlerinin ulusal düzeyde yapılmasının anlamsız olduğunu savunan literatürün bir kolu, ulus altı ve üstü düzeyler önermektedir. Literatürün diğer bir kolu ise, Üçüncü Dünya devletlerinin, devlet inşasını tamamlamak üzere geçiş dönemi yaşayan ara formlar olarak, farklı güvenlik ve ulus kategori ve tanımlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

---

[231] Steven R. David, "Explaining Third World Alignment," **World Politics**, C. 43, N. 2 (1991), s. 233.
[232] **Ibid.**, s. 235.
[233] **Ibid.**, s. 238.
[234] Elisheva Rosman-Stollman, "Balancing Acts: The Gulf States and Israel," **Middle Eastern Studies**, C. 40, N. 4 (2004), s. 185 – 208, **passim**; Hillel Frisch, "Why Monarchies Persist: Balancing Between Internal and External Vulnerability," **Review of International Studies**, C. 37, N. 1 (2011), s. 167 – 184, **passim**.

Bu noktada, zayıf devletin oluşum, işleyiş ve güvenlik zafiyetlerinden kaynaklanan farklı dış politika üretim biçimlerini de dikkat alarak, ulusal güvenliğin coğrafi kapsamını paylaşan, ancak ulustan farklı bir güvenlik nesnesi ve analiz düzeyi öneren *rejim güvenliği* yaklaşımı öne çıkmaktadır. *"[Y]önetici elitlerin yönetimlerine yönelik şiddet içeren meydan okumaların olmaması durumu(...),"* [235] olarak tanımlanabilecek rejim güvenliği, geçmiş ve gelecek duygu ve hedeflerinde ortaklaşmayan, güvenlik tehdit ve algıları örtüşmeyen, toplum-devlet arasındaki bütünlük ve bağlılığın yalnızca kimlik kartı ve pasaport vermekle sınırlı kaldığı[236] zayıf devletler için açıklayıcı bir güvenlik yaklaşımı olarak görülmüştür.

Rejim, görevdeki yönetici elitlere atfen kullanılan bir kavramdır. *"(...) [P]olitik liderler/liderlik, iktidar elitleri, siyasal elitler veya basitçe hükümet"* [237] olarak da tanımlanabilir. Buzan ve Weaver, zayıf devlet örneklerinde, analiz birimi olarak rejimin alınması gerektiğini işaret ederler:

> *" [Zayıf devletin sahip olduğu] hukuki egemenlik kıyafeti, dışarıdan bakanların, zayıf ve güçsüz bırakılmış da olsa, bir modern devlet çeşidi görmelerine neden olur. Ancak bu, çoğunlukla bir yanılsamadır. Bazen devletten çok rejime bakmak önemlidir. Neopatrimonyal ve/ya savaş lordu rejimleri, genelde vatandaşlarının çıkarlarına uygun hareket edecek bürokratik devletler yaratmaya çok az ilgi duyarak veya hiç duymayarak kendi çıkarlarına göre yönetirler."*[238]

Zayıf devlet rejimlerinin en önemli gündem maddesinin, beka ihtiyacının karşılanması olduğunu öne süren[239] rejim güvenliği yaklaşımı, genellikle Arap ülkeleri,

---

[235] Richard Jackson, "Rejim Güvenliği," der. Alan Collins, **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2017, s. 162.
[236] Georg Sorensen, "After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values," **Security Dialogue**, C. 38, N. 3 (2007), s. 363.
[237] Atena Ş. Feraru, "Regime Security and Regional Cooperation Among Weak States," **International Studies Review**, C. 20, N. 1 (2018), s. 103.
[238] Barry Buzan ve Ole Weaver, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, s. 225.
[239] Feraru, **op. cit.**, s. 103.

Güney(doğu) Asya, Orta Asya ve Afrika ülkelerindeki vakalara odaklanmıştır.[240] Ryan, rejim güvenliği yaklaşımının, Üçüncü Dünya olarak tanımlanan Afrika ve Asya ülkeleri için kullanılabilecek bir çerçeve sunduğunun altını çizer.[241] Buradan hareketle, zayıf devletlerin, güvenlik ve politika üretim süreçlerinin incelenmesinde rejim güvenliği yaklaşımının bir araç olarak kullanılabileceği ileri sürülebilir.

Buzan ve Ayoob, rejime özel bir güvenlik nesnesi ve/ya düzeyi payesi vermemiş (veya en azından özel bir kavramsallaştırmaya gitmemiş) olsalar da, zayıf devlet/Üçüncü Dünya rejimlerinin, mevcut yoğun ve tehlike arz eden iç güvenlik ortamında, öncelikle kendi iktidarlarının devamını sağlamayı amaçladıklarını ve bu beka kaygısını ulusal güvenlik meselesi olarak sunma eğilimi taşıdıklarını vurgularlar. Buzan, zayıf devlet yöneticilerinin yaşadığı meşruiyet krizlerinin ve onlara karşı yönelen başkaldırıların, ulusal güvenliği içeriksiz bırakarak anlamsızlaştırdığını öne sürer.[242] Daha net bir ifadeyle *"(...) bir devlet ne kadar zayıfsa, ulusal güvenlik kavramı da o ölçüde muğlak[tır]."*[243]

Zayıf devlet ve ulusal güvenlik kavramlarının yan yana getirilmesi, ulusal alana hitap eden politikalar ürettiğini ileri süren hükümetlerin, kendi güvenlikleri ile temsil ettiği devletin (ve vatandaşlarının) güvenliğinin karıştırılmasına yol açmaktadır. Dahası,

---

[240] Kimi örnekler için bkz. Yong Pyo-Hong, **State Security and Regime Security: President Syngman Rhee and the Insecurity Dilemma in South Korea 1953-60**, Londra, Palgrave Macmillan, 2000; Ronald Weitzer, "In Search of Regime Security: Zimbabwe since Independence," **The Journal of Modern African Studies**, C. 22, N. 4 (1984), s. 529 – 557; Eliana Abu-Hamdi, "Bureaucratizing the City: Moderated Tribalism, Regime Security, and UrbanTransformation in Amman, Jordan," **Traditional Dwellings and Settlements Review**, C. 27, N. 2 (2016), s. 22 – 37; Ibrahim Al-Marashi, "Iraq's Gulf Policy and Regime Security from the Monarchy to the post-Ba'athist Era," **British Journal of Middle Eastern Studies**, C. 36, N. 3 (2009), s. 449 – 461; Danielle Beswick, "Peacekeeping, Regime Security and 'African Solutions to African Problems': Exploring Motivations for Rwanda's Involvement in Darfur," **Third World Quarterly**, C. 31, N. 5 (2010), s. 739 – 754; Kenneth Christie, "Regime Security and Human Rights in South Asia," **Political Studies**, C. 43, N. 1 (1995), s. 204 – 218; Natasha Hamilton-Hart, "Deal-makers and Spoilers: Trump and Regime Security in Southeast Asia," **Contemporary Southeast Asia**, C. 39, N. 1 (2017), s. 42 – 49; Andreas Krieg, **Socio-Political Order and Security in the Arab World: From Regime Security to Public Security**, Cham, Palgrave Macmillan, 2017; Curtis R. Ryan, **Inter-Arab Alliances: Regime Security and Jordanian Foreign Policy**, Florida, University of Florida Press, 2009.

[241] Ryan, **op. cit.**, s. 13.

[242] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**, s. 83.

[243] Buzan, **İnsanlar, Devletler…**, s. 96.

hükümetin güvenlik kaygı ve tehditlerini öne çıkararak ürettiği politikalar, kendisine (ve çevresindeki çıkar gruplarına) meşruiyet kazandırmaktadır. Çünkü, zayıf devletlerde ulusal güvenlik, genellikle hükümetin ona ne atfettiği ile tanımlanır.[244] Devlet fikrinin zayıf olduğu örneklerde, devlet-toplum arasındaki ilişkiyi kurma ve meşru bir şekle sokma yükü, büyük oranda devlet kurumlarına devrolmuştur. Bu yapı içerisinde kurumsal ifade, silahlı kuvvetler başta olmak üzere, sahip olduğu aygıtlar vasıtasıyla maksimal bir devlet karakteri çizerek ve vatandaşları üzerinde despotik güce dayalı bir korkuyla itaat yaratarak devlet bütünlüğünü sağlamaya çalışır. Bu tabloda *"(...) devlet fikri, yönetici elitlerin çıkar tanımından daha fazlasını ifade etmeyecektir."*[245] Başka bir ifadeyle, rejimin kendisini koruma içgüdüsü o kadar baskındır ki, bu dürtü toplum ve ulusun güvenliğini sağlama yönünde bir toplumsal uzlaşma çabasına girmeyi gündem dışına itmektedir.[246]

Zayıf devleti inceleyenler ve bu devletlerde yaşayanlar için neyin ulusal güvenlik ve neyin rejim güvenliği çerçevesinde görüleceği gitgide bulanıklaşır[247] ve bu iki kavram arasında net ve açık bir ayrım yapılamaz hale gelir.[248] Clapham da Afrikalı devletler özelinde, bekasını koruyanın devletler mi yoksa yöneticiler mi olduğunu sorar.[249] Çünkü zayıf devlet rejimleri, kendi çıkar ve tehdit algıları doğrultusunda devlet

[244] **Idem.**.
[245] Buzan, **İnsanlar, Devletler ve…**, s. 83.
[246] Amitav Acharya, "The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies," der. Keith Krause ve Michael C. Williams, **Critical Security Studies**, Minnesota, University of Minnesota Press, 1997, s. 299 – 327.
[247] Kemel Toktomushev, Regime Security and Krygyz Foreign Policy, Exeter, **University of Exeter**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014, s. 54.
[248] Edward E.Azar ve Chung-in Moon, "Third World National Security: Toward a New Conceptual Framework," **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, C. 11, N. 2 (1984), s. 108.
[249] Christopher Clapham, **Africa and the International System: The Politics of State Survival**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 4.

güvenliği ve/ya ulusal güvenlik kisvesi altında[250] kendi güvenlik gereksinimlerini söylemleştirerek[251], kendilerine yönelik iç tehditleri "ulusallaştırırlar".

Öte yandan, devlet fikrinin zayıf olduğu devletlerde, "gerçekten" ulusal güvenliğin konusu olan bir güvenlik tehdidinden bahsedilebilse dahi, devleti meşru görmeyen toplum bileşenleri açısından, bu tehdidin, rejimin kaygı ve tehdit algısından bağımsız biçimde dile getirildiğinden emin olmak zordur. Ulusal güvenlik söylemi içerisine dahil edilerek sunulan tehdidin, aslında rejime yöneldiği iddia edilerek, toplumsal, ulusal ve/ya devlet güvenliğine yönelik bir yüzünün olduğu yadsınabilir.[252]

Ayoob, inşa sürecini tamamlamamış devletlerde, devlet ve rejim güvenliğinin iç içe geçmiş olmasının normal ve hatta kısmen gerekli olduğunu belirtir. Çünkü, Üçüncü Dünya devletleri için kimi durumlarda rejimleri korumak, devletleri korumak anlamına gelmektedir.[253] Elbette rejimi korumak için devletin mutlak bir baskı aygıtı haline dönüşmesi ve şiddete yönelik faaliyetlerde bulunması hoş görülemez. Fakat, inşası süren devletlerdeki rejimlerin bir süreliğine güvenlik kaygısıyla hareket etmesinin, devletin inşa olduğu zemini daha az tartışılır kılarak sağlamlaştırabileceği ihtimalini de göz önünde tutmak gerekir. Böylece, rejimin elitleri kendi güvenliklerini önceleyerek, devleti ele geçirme iddiasındaki diğer grupları olabildiğince bertaraf edecek, devlete olabildiğince serbest bir hareket alanı sağlayabileceklerdir.

Bu düşünce, Üçüncü Dünya'da, ulus ve devletin henüz tam anlamıyla ortaya çıkmadığını ve inşa sürecinde olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla rejimin güvenliğinin gözetildiği bir ara süreç/geçiş süreci olmaksızın, "ulus"un inşa edildiği ve ortak bir güvenlik algısı üzerinde oydaşma sağlayabileceği varsayılamaz. Ulus ve devlet

---

[250] Hong, **op. cit.**,s. 5.
[251] Ole Waever, "Securitization and Desecuritization," der. Barry Buzan ve Lene Hansen, **International Security Volume III: Widening Security**, Londra, SAGE, 2007, s. 75.
[252] Ali E. Hilal Dessouki, "Dilemmas of Security and Development in the Arab World: Aspects of the Linkage," der. Bahgat Korany, Paul Noble ve Rex Brynen, **The Many Faces of Security in the Arab World**, New York, St. Martin's Press, s. 77.
[253] Ayoob **"Inequality and Theorizing…,"** s. 46.

tamamlanmamış iken, onların bir güvenlik anlayışının olduğu öne sürülemez. Bu bağlamda, rejim güvenliğinin baskın öge olması makul görülebilir.[254] Fakat, bu düşünce izleği kabul edildiğinde, rejim güvenliğinin hangi aşamada ulusal güvenliğe dönüşebileceği, başka bir ifadeyle hangi aşamada ulusun ve devletin "oturduğu/inşa edildiği" ve artık ortak tasavvur, hareket ve algıların mümkün olduğuna kanaat getirileceği tartışması ortaya çıkar. Üçüncü Dünya örnekleri incelendiğinde, zayıf devlet ve uluslaşma döngüsünü kırma yolunda atılan adımların, hala güvensizlik içerisinde, herhangi bir iç tehdide karşı son derece kırılgan olduğunu ve bu bağlamda rejim güvenliğinin rahatlıkla terk edilemeyeceğini söylemek gerekir.

Bu noktada, kapasite, kurum ve devlet fikri bileşenlerinin tek bir bileşenin, yani kurumun uhdesinde şekillendiğini (kapasiteyi var eden fiziksel unsurlar hariç) söylemek gerekir. Zayıf devletlerde kurumsal ifade, devlet fikrini ve kapasitenin arttırılma yönünü tek başına tayin eder. Böylesi bir perspektifle rekabet edebilecek dengeleyici kurumsal mekanizmalar da yetersiz kalır. Çünkü rejim, devamını sağlayacak ağ bağlantılarını liyakat değil, sadakat üzerinden inşa ederek devlet kurumlarını da rejim kurumlarına dönüştürür. Medya, sendika ve sivil toplum kuruluşları gibi diğer toplumsal baskı aygıtları da rejimin birer ara elemanı olarak sahne alır. Dolayısıyla, rejimin sunduğu değer, çıkar ve kaygılarla rekabet edebilecek aktör ve kurumlar, giderek devlet güvenliği olarak sunulan rejim güvenliğine aykırı hareket ettikleri ileri sürülen yapılar olarak azaltılmaya, marjinalize ve illegalize edilmeye çalışılır. Nihayetinde, devlet aygıtı, temsil ettiği toplumun farklı gruplarının talep ve ihtiyaçlarını elindeki imkanlar dahilinde karşılayacak bir vasfı sürdürmekten çok, toplumsal-siyasal uyum/bütünlük kırılganlığından doğan bir meşruiyet krizi ve iç güvenlik sendromu eşliğinde, içeride rejimleştirilmeyen herhangi bir alan bırakmama yolunu izler. Rejimin, bekasını sağlama

[254] Edward E. Azar ve Chung-in Moon, "Legitimacy, Integration and Policy Capacity: The 'Software' Side of Third World National Security," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 83.

amacıyla kullandığı devlet aygıtları da, toplumun içerisindeki muhalif unsurlar açısından, karşı çıkılması ve gerekirse şiddete başvurulması gereken bir mücadele alanına dönüşür. Siyasal mücadele alanlarının giderek rejimleştirilmesi, mücadeleyi daha illegal bir zemine iter ve zemin illegalleştikçe rejimin meşruiyet krizi artar ve toplumdaki muhalif kesimlerle arasındaki mesafe adım adım daha da fazla açılır.

Devletin bileşen parçalarının, aslında rejim eliyle şekillendiren parçalar olarak ortaya çıkması, her ne kadar rejimin kendi güvenlik algısı doğrultusunda iç politikanın her alanını denetleyip manipüle edebileceği bir iklim doğursa da, güvensizlik ikilemini arttırmaktadır. Çünkü, ağ bağlantılarının korunması kaygısıyla, iç politik alanın tüm unsurlarının rejimleştirilmesi, meşruiyet ile örülü bir toplumsal destekten yoksun kalan iktidarın despotik güce dayanan karakterini öne çıkarır. Söz konusu despotik güç, kendisine muhalif bir başka despotik gücün ortaya çıkmasını oldukça zorlaştırır. Ancak bu güç bir defa ortaya çıktığında, toplumsal rızanın arkasında olmadığı rejimin yıkılması çok daha çabuk ve kolay olur.

Zayıf devletlerdeki rejimlerin tabana yayılmayan politikalar izlemeleriyle geniş kitlelerin rızasından yoksun kalmaları, iç veya dış aktörün müdahalesine açık bir siyasal iklim yaratır. Bu bağlamda, Gramsci'nin, Batı ve Doğu'daki devletlere karşı yapılabilecek devrimci mücadeleyi örneklerken kullandığı mevzi ve manevra savaşı[255] kavramları, zayıf devlet rejimlerinin ömürlerinin daha üstün bir despotik güç ile sınırlı olması düşüncesiyle paralellik içerir. Batı'da devlet yalpaladığında, onu ayakta tutmak

[255] Gramsci, bu kavramları, Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan savaş taktiklerine atfen geliştirmiştir. Bu manada manevra savaşı, ani ve şok edici manevralarla düşmanın karar alma imkan ve kapasitelerini düşürerek savaşı kazanmayı amaçlayan, eski zamanlardan beri kullanılan bir stratejidir. Mevzi savaşı ise, belirlenmiş savaş alanlarındaki siperlerde karşı karşıya gelen, uzun mesafeli silahlarla birbirini tehdit eden, uzun süre devam etme potansiyeli taşıyan ve bu uzunluğa nazaran, siperlere ulaşacak lojistik, insani ve maddi desteğin öneminin çok daha ön plana çıktığı savaş biçimidir. Dolayısıyla, Gramsci, manevra savaşını andıracak biçimde, kimi devrimlerin hızlı ve kısa sürede etki doğuracak biçimde; kimi siyasal yapılardaki devrimlerin de mevzi savaşını andıracak biçimde uzun süreli, hegemonik yapıyı değiştirmek, sivil topluma hakim olmak gibi eylemlerle başarılı olabileceğini vurgular.

için ortaya çıkacak sağlam bir sivil toplum varken, Doğu'daki[256] sivil toplum güdük ve peltemsi yapıdadır.[257] Önceki bölümlerde Üçüncü Dünya devletleri literatüründe, bu devletlerin temsilcisi oldukları toplum dinamiklerine nazaran aşırı gelişkin ekonomik ve siyasi pozisyonlara sahip olduklarının iddia edildiğinden bahsedilmişti. Gramsci'nin "Doğu'daki devlet"i, toplumsal alanda fazlaca geniş yer kaplayan bir "her şey" idi.[258] Ancak, Doğu'daki devletin, sivil toplumu rejimin bir uzantısı haline getiren ve rejimden bağımsız kalabilen sivil topluma ise çok küçük bir manevra alanı bırakan niteliği, ülke içinden destek alabileceği derin mevzilere sahip olmayan, manevra savaşı gibi, sadece cephedeki askeri kapasitesiye dayalı direnç geliştirebilecek bir devlet tipi yaratır. Yeni rejimin konsolide olması için gereken despotik güce dayalı hegemonik konsantrasyon, önceki rejimin yıkılmasıyla kolaylıkla tesis edilebilir. Zayıf devlet rejimleri, kapsayıcı, oydaşmacı ve uzlaşmacı kurum ve fikirlerle davranma eğiliminde olmadıkları için, kendilerine yönelen tehditlere karşı da ortak/topyekün bir direniş yaratmakta zorlanmaktadırlar. Rejimin despotik gücüne dayanan tek taraflı direniş, bir kere muhalif unsurlara karşı gardı düşen zayıf devletin, daha etkin bir silahlı güce karşı hızlıca çözülebileceği ve bu çözülmenin yönetici elitlerin hayatına mal olabileceği bir güven(siz)lik refleksi oluşturarak, güvensizlik ikilemini daha da derinleştirir. O'Brien'ın, rejime karşı toplumsal güvenlik kaygılarını öne çıkardığı ifadesiyle:

> *"Elitlerin emelleri ve kitlelerin hayatta kalma manevralarının arasında devlet, kendisine yönelik şüphelerini az ya da çok askıya almak isteyen seyircilerin karşısında bir gösteri, bir siyasi drama olarak yaşıyor gibidir."*[259]

Rejim güvenliği olgusu, darbe, merkezkaç özerklik girişimleri, ayrılıkçı faaliyetler, iç savaş, devrim ve hatta seçimleri içeren geniş bir tehdit skalasına sahiptir.

---

[256] Gramsci'nin Doğu olarak adlandırdığı devlet, Bolşevik devriminin gerçekleştiği Rusya'dır. Ancak, buradaki Doğu kavramı, devlete dair içerdiği özellikler bakımından zayıf devlete tevil edilebilir.
[257] Antonio Gramsci, **Hapishane Defterleri 4. Cilt**, der. Joseph A. Buttigieg, çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2014, s. 34.
[258] **Idem..**
[259] Donal B. Cruise O'Brien, "The Show of State in Neo-Colonial Twilight: Francophone Africa," der. James Manor, **Rethinking Third World Politics**, Londra ve New York, Routledge, 1992, s. 146.

Bu faaliyetlerden herhangi birini savuşturarak rejimin bekasını koruması da, savuşturulamamasıyla ortaya çıkan yeni rejimler de, rejim güvenliği sorununu ortadan kaldıramaz, aksine onu daha yakıcı bir meseleye dönüştürme olasılığı taşır. Çünkü, varlığını koruyabilen taraf için, tehdidin savuşturulması sonrası alınacak baskı/zora dayalı sert önlemler, rejime karşı muhalefetin filizlenmesine yol açacak yeni bir iklim oluşturmaya adaydır. Rejim değişikliğinin yaşanması ise, yeni bir inşa ve güvenlik döngüsünün başlamasına yol açacaktır. Yeni rejim, kendi "devlet fikrini" sunarak/dayatarak kendisini inşa etmeye çalışırken, bu inşa, özellikle bölünmüş ve çok kimlikli toplumlarda alternatif devlet fikirlerini tetikleyecektir. Devlet ve rejim güvenliğinin birbiriyle karışacağı bu geçiş dönemi, yeni güvenlik çıkmaz ve ikilemlerini oluşturmaya gebedir.

Tehditlere karşı, despotik gücü elverdiğince direnç gösterebilecek zayıf devlet rejimleri için iki temel davranış biçimi vardır. Bunlardan ilki, mevcut kapasite potansiyelini, altyapısal güç yerine despotik gücünü artırma yönünde kullanmaktır. İkincisi ise, dış politika ittifakı tercihleridir. Altyapısal güç unsurlarını artırmak, kısa vadede, hükümete yönelen tehditleri bertaraf etmekte birincil ve en gerekli katkıyı sunamayacaktır. Devlet kapasitesinin yetersizliği sebebiyle despotik gücün uygulanamadığı veya mevcut ulusal ordunun tehditlerden biri olarak görüldüğü durumlarda, rejimler, kendilerine yönelen tehditlere karşı özel askerî şirketler istihdam edebilirler.[260] Özel şirketler de, kendini istihdam eden rejimin gösterdiği tehditlere yönelik hareket ederek rejim güvenliği sağlamaya çalışmaktadırlar. Rejime yönelik tehdidin bir diğer kaynağı ise, primordiyal bağlar veya ideolojik anlayışlar etrafında

[260] Ayaklanmaları bastırma operasyonları, askeri istihbarat, askeri mühendislik, eğitim, tehdit analizi, insani yardımların güvenliğini sağlama, vergi toplama gibi pek çok alanda özel askerî şirketler hizmet vermektedir. Bkz. Oldrich Bures, "Private Military Companies: A Second Best Peacekeeping Option?," **International Peacekeeping**, C. 12, N. 4 (2005), s. 536.

kümelenen grupların siyasal liderleridir.[261] Rejime muhalefet etmekte olan ve başkaldırı potansiyeli taşıdığı düşünülen grupların lider ve üst kademe karar vericileri, yasama ve yargı düzenlemeleriyle denetim altında tutulurlar. Clapham'ın "tekel devlet" olarak tanımladığı bu devletler, mekanizmalarını muhalefet partileri, sendikalar ve hatta şirketler gibi diğer rakip örgütlenmeleri bastırmak için kullanırlar.[262]

Rejimlerin despotik güçleri vasıtasıyla kendi güvenliklerini önceleyip bireyin ve grupların güvenliğini ikinci plana attıkları, evrensel ve hatta ulusal kuralları tam olarak çalıştırmayıp son derece öznel yorum ve kararlarla sahip oldukları erki kötüye kullandıkları örneklere sıklıkla rastlanmaktadır. Yeşilyurt, rejimlerin kendilerine yönelen tehditleri bastırmak için uyguladıkları stratejileri şu şekilde sıralar: Kolluk ve/ya silahlı kuvvetler ile şiddet uygulamak; kovuşturma, yargılama ve hapsetme yoluyla muhalefeti bezdirmek; sansür uygulayarak ifade özgürlüğünü kısıtlamak; devlet aygıtında tasfiyeler yapmak; toplumsal muhalefet içindeki bölünmeleri körüklemek; ulusçu/dinî sembolleri kullanarak veya lider kültü yaratarak muhalefeti susturmak.[263] Bahsi geçen tüm bu stratejilerin hukukilik ve meşruiyeti oldukça tartışmalıdır. Dolayısıyla, aralarında şiddet içeren yöntemler bulunan bu stratejiler, geri döndürülemez veya bireysel/toplumsal anlamda derin yaralar açabilecek zararlara neden olurlar. Bu noktada zayıf devlet, yine bir ikilem ve çıkmazın içine sürüklenir. Güvenlik krizi nedeniyle başvurduğu tüm bu eylemler, aslında güvensizliği daha da derinleştirici çıktılar yaratır. Oluşan güvensizlikler, toplumu etnik, dinsel, ayrılıkçı, bölgesel, coğrafi ve sınıfsal olarak böler.[264] Ortak/ulusal değer, algı ve kurumlar etrafında birleşmek iyice

[261] John F. Clark, "Realism, Neo-Realism and Africa's International Relations in the Post-Cold War Era," der. Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, **Africa's Challenge to International Relations Theory**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 95.
[262] Clapham, **Africa and the…,** s. 57.
[263] Nuri Yeşilyurt, Ortadoğu'da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği, Ankara, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013, s. 33 – 34.
[264] Özlem Kaygusuz, "Authoritarian Neoliberalism and Regime Security in Turkey: Moving to an 'Exceptional State' under AKP," **South European Society and Politics**, C. 32, N. 2 (2018), s. 285.

zorlaşır. En nihayetinde, bu rejimler/devletler, kendi toplumlarına yönelik güvensizliğin en büyük kaynağı haline gelirler.[265]

Rejimlerin güvenliklerini sağlamak için sergiledikleri davranışların ikinci kategorisi dış politika ittifaklarıdır. İç tehditlere karşı mevcut kapasitesi her zaman tek başına yeterli olmayabilecek rejim, bir dış aktörün desteğine ihtiyaç duyacaktır. Ancak, dış politikasına eklemleneceği bir aktörden alacağı askeri ve ekonomik yardımlar ile iç tehditlere direncini artırırken, bölgesel ve küresel düzeyde kendisi için optimum bir dış politika yolu izleyemeyebilecektir. Dolayısıyla, yine mevcut kapasite potansiyelini ortaya çıkaramayarak, zayıf devletliğin kısır döngüsüne girecektir.

Zayıf devlet güvenliği incelemelerinde, ulus altı ve üstü düzeylere başvurmanın veya zayıf devletlerin güvenliğini, bir başka ulusal güvenlik türü olarak yorumlamanın, düzey ve referans nesnesi açısından yanıltıcı olabileceği görülmektedir. Çünkü ülkesel egemenlik alanı, devletin müdahale edebildiği ve güvenlikleştirebildiği bir alandır. Dolayısıyla, bir ülkede, devlet ve toplum arasında zayıf ve kırılgan bir ilişkinin olması, ulusal alana hükmetme motivasyonuyla mevcut kapasitesini kullanan ve bu alandaki ilişkileri denetleme ve manipüle etme iddiasını taşıyan bir otoritenin varlığını dışlamaz. Bununla birlikte, ulusal alanda faaliyet göstermeye yetkili zayıf devlet mekanizmasının, üzerinde geniş bir oydaşma bulunan bir devlet fikrine dayanmadığı da bir gerçektir. Tabiri caizse zayıf devlet, ulusal alana dair ama "ulusal alan için olmayan" bir davranış karakteriyle hareket etmektedir. Ulusal alanı oluşturan bileşenlerden bazılarının değer, çıkar ve kaygılarını gözeterek politika üretirken, bazılarını görmezden gelir, baskılar ve gayrimeşrulaştırır.

Bu noktada, rejim güvenliği yaklaşımı, ulusal alandaki faaliyetin arkasındaki "esas" gündemi görmeye bir davetiyedir. Politikaların, devlet ve toplum arasındaki

[265] Steve Smith, "The Increasing Insecurity of Security Studies: Conceptualizing Security in the Last Twenty Years," **Contemporary Security Studies**, C. 20, N. 3 (1999), s. 82.

bağın değil, rejim ve rejimin bileşenleri arasındaki bağın gözetilerek üretildiği bir zemine dikkat çeker. Güvenlik politikalarını bu bağın en temel ve kurucu ögesi kabul ederek, esas gündemin her şartta rejimin ve onun bileşenlerinin hayatta kalmasını sağlamak olduğunu savunur. Bu açıdan ulusal alan, rejimin ve onun bileşenlerinin bekasını sağlamaya yarayacak ilişkilerin gerçekleştirildiği bir alan olarak yorumlanmalıdır.

Burada altı çizilmesi gereken bir diğer etmen ise, zayıf devlet özelinde, rejim ve onun bileşenleri ikilisinin hiyerarşik yapıda olmasıdır. Yürütme erkini elinde bulunduran yöneticiler, öncelikle yasama, yürütme ve yargı faaliyetlerini yerine getiren görevlileri, kendi gündemlerinin bir parçası haline getirmeye çalışırlar. Etnisite, din, dil, cemaat, ulus, bölge, çıkar grubu gibi başka saiklerle hareket edenler ise, kontrol altına alınır veya görevden uzaklaştırılır ve yerlerine aynı gündemi paylaşan aktörler getirilir.

Böylece, rejim kavramına dair bir tanıma ulaşılabilir. Rejim, devlet mekanizmasındaki karar alıcı pozisyonlarda bulunanların, kendi bekalarını önceleyen, ortak bir değer, çıkar ve kaygı zemininde buluştuğu bir iktidar bloğudur. Bu blok, doğrudan yürütme erkinin en geniş yetkiye sahip aktörlerinden oluşan bir rejim çekirdeğine ve devlet mekanizması içerisinde ve toplumsal alanda yer alan rejim bileşenlerine sahiptir. Rejim, çekirdekten bileşenlere yayılan hiyerarşik bir ilişkiler bütünüdür. Çekirdek, ideolojik, dinsel, dilsel, ekonomik, "ulusal" vb. motiflerle örülü "rejim fikrini" bina eden ögedir. Çoklu bir yapıda, konjonktürel olarak bir araya gelebilir. Ancak, bu birliktelik, kendi içerisinde gerilimler barındıran bir çok seslilik yaratarak, rejimi kırılgan hale getirebilir. Rejimin güvenliğini sağlayabileceği optimum koşul, rejim fikrinin tek bir motiften veya kişilik kültüne yaslanan tek bir iradeden kaynağını almasıdır. Zayıf devlet özelinde rejimin "tekliği", en kolay ve sarsılmaz

biçimde, ortaklaştırıcı bir rejim fikri ve/ya rejimin en tepesinde bulunan en yetkili karar merciinin denetimiyle ilerleyen bir ilişkiler bütününün varlığıyla sağlanabilir.

Rejimin çekirdeği ve bileşenleri kavramları, seçmen teorisince *(selectorate theory)* geliştirilen kavramlarla da benzerlikler taşımaktadır. Bu teoriye göre, otokratik ve demokratik yönetimlerin doğasını tayin eden temel unsur, onları seçen kitledir. İktidarı belirleyen bu seçim, illa ki demokratik olmak zorunda değildir; örneğin, rejimin liderini politbüro, konsey, komite, vb. bir kurum da belirleyebilir. Bu seçici kitle ne kadar dar olursa, yönetmek için gerekli ağ bağlantıları daha az sayıda ve kontrol edilebilir olacaktır. Seçim sonunda, rejimin lideri ve ona bağlı hareket eden kurumlar, örgütler ve kişiler "kazanan koalisyon" adı verilen bir blok halinde, rejimin devamında söz sahibi olacaktır. Rejimin devamı için de, kamusal fayda yerine öncelikle kazanan koalisyonun ve sonra da seçmen kitlenin özel faydasını gözeten politikaların sergilenmesi tercih edilecektir.[266] Svolik'in "iktidardaki koalisyon" kavramı, kazanan koalisyon ile paralellikler taşır. Diktatörlüğün veya otoriter yönetimin bir unsuru olarak gördüğü bu koalisyon türünün oluşumunda, bürokratik hiyerarşi içerisinde sadakate dayanan görevlendirmelerin rolü büyüktür. [267] Böylesi bir rejimin demokratik sistemlerde kurulması, seçmen kitlenin genişliği nedeniyle zordur ve sürdürülmesi sürekli değişen dengeler içerisinde dikkatli ve kıvrak bir güç oyunuyla mümkün olabilir.

Buradan hareketle, rejim çekirdeğinin, rejimin ağ bağlantılarının nasıl oluşacağına karar verdiği, bu ilişkinin yönünü tayin ettiği, rejimi seçen kitleyle ilişkiyi yürüttüğü ve ekonomik imtiyazların dağıtılmasında ana karar verici olduğu söylenebilir. Rejim bileşenlerinin ise, bürokrasi ve toplumda yer alan iki farklı gruptan müteşekkil olduğu belirtilebilir. Bürokrasideki bileşenler, rejimin çekirdeğine sadakatle bağlı ve

[266] Bruce Bueno de Mesquita, vd., **The Logic of Political Survival**, Massachussets, The MIT Press, 2003, s. 37 – 57.
[267] Milan W. Svolik, "Power Sharing and Leadership Dynamics in Authoritarian Regimes," **American Journal of Political Science**, C. 53, N. 2 (2009), s. 480.

bulunduğu imtiyazları doğrudan bu çekirdeğe borçlu bir kitledir. Toplumdaki bileşenler, doğrudan iktidara sempati duyan ve devlet fikrinin destekçisi olan vatandaşlar olabildiği gibi, sivil toplumdaki etki alanını rejimin onayı, güvencesi ve imtiyazıyla sağlayan medya, sendika, iş çevreleri, dinsel topluluklar, vb. örgütlenmelerden de oluşabilir. Rejim çekirdeği, öncelikle çekirdeğin içerisini, sonra bürokratik ve sivil toplum bileşenleri ve nihayetinde kendisini destekleyen vatandaşlara doğru, yoğunluğu ve önemi kademe kademe azalan ağ bağlantıları tesis eder. Bunu, aşırı gelişkin devlet otoritesini, kendi gündemiyle senkronize hareket eden söz konusu ağ bağlantısı hiyerarşisini gözeterek, makam, imtiyaz, ödün, maddi kaynak ve prestij unsurlarını hegemonik mübadele yoluyla dağıtarak gerçekleştirir.

Rejim çekirdeğinin oluşturduğu gündeme aykırı hareket eden veya merkezkaç eğilimler gösteren bileşenlere karşı, yasama ve yargı olanakları vasıtasıyla dışlama/baskılama/zorlama pratikleri geliştirilebilir. Rejim dışında kalan toplumsal gruplar da, yine bu rejim denetimi ağının sınırları içerisinde tutularak, rejime yönelik bir güvenlik tehdidi yaratmamaları sağlanmaya çalışılır. Rejimin sahip olduğu gündemin, toplumun reseptörlerinden uzak tutulması için bazı paravanlar kullanılabilir. Bu bağlamda, demokratik sistem ve ulusçuluk söylemi, elverişli bir manipülasyon aracına dönüşebilir. Örneğin, rejimin bileşeni pozisyonundaki kurumlar, demokratik sistemin bir parçası olarak çalışıyor görünebilir; rejim güvenliğini korumaya yönelik önlemler, ulusal güvenlik kaygılarının bir yansıması olarak sunulabilir. Sınırları evrensel demokrasi kriterlerine uymayan kanunlarla çizilen siyasal alan, rejim bileşeni işlevi gören yargıyla denetlenen muhalefet partileri veya antidemokratik şartlarda gidilen seçimler, tartışmaya açık, ancak görünürde meşru olan bir "ara geçiş", bir "-mış gibi" iklimi yaratır.[268] Bu yolla, rejimin gündeminin, meşru kavramların yarattığı, tolere

[268] Jennifer Gandhi ve Adam Przekowski, "Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats," **Comparative Political Studies**, C. 40, N. 11 (2007), s. 1283 ve 1293; Jennifer Gandhi, **Political Institutions under Dictatorship**, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, s. 7 – 10.

edilebilir, ancak rejimin elinin değmesiyle puslu hale gelmiş bir siyasal ortam içerisinde net olarak seçilmemesi amaçlanır.

Rejim güvenliği yaklaşımına dair değinilmesi gereken son husus, rejim çekirdeğinin güvenlik kaygılarını önceleyen bu ilişkiler bütününün temel amacının, mutlak ve sürekli bir güvenlik arayışıyla şekillendiğidir. Elbette bu, rejim güvenliğinin daima başarılı olabileceği anlamına gelmez. Zayıf devletliliğin yarattığı güvenlik çıkmazı ve kısır döngüleri içerisinde, rejim bloğunun çözülmesine ve iç ve dış güvenlik tehditlerine karşı koyamamasına sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak bu durum, zayıf devlet iktidarlarının rejim güvenliği kayıgısıyla davrandıkları gerçeğini değiştirmemektedir.

Rejim güvenliğini, kapasite, kurum ve fikir zafiyetlerinden türeyen zayıf devletliliğin ve onun içine düştüğü güvenlik kısır döngüsünün doğal bir çıktısı olarak görmek mümkündür. Literatürde, zayıf devletlerin kapasite, kurum ve fikir zafiyetleri ile devlet inşa süreçlerine yapılan özel referansın, zayıf devlet oluşumunu açıklamakta işlevsel olduğu söylenebilir. Ancak zayıf devlet ile onun güvenlik algısı ilişkisini analiz etmek için, "rejim"i bir analiz düzeyi ve nesnesi olarak konumlandırmanın açıklayıcı olduğu öne sürülebilir.

Bu bağlamda, izleyen bölümlerde, bir zayıf devlet örneği olarak ele alınacak Modern Etiyopya'nın geçirdiği üç farklı rejim tecrübesi incelenecektir. Her bir rejimde, ülkenin zayıf devlet karakterini oluşturan kapasite, kurumsal ifade ve devlet fikri unsurları ele alınacak ve bunlara karşı rejimlerin hangi uygulama ve perspektiflerle, hangi çekirdek, ağ bağlantısı, bileşen ve muhalefet ilişkileriyle güvenlik kaygılarını gidermeye çalıştıkları değerlendirilecektir. İkinci bölümde, Hayle Sılasi iktidarı öncesindeki Etiyopya tarihinin, ülkenin mevcut kapasitesini biçimlendiren unsurları ele alınacaktır. Böylece Batılı/Avrupalı devlet modelinin geleneksel imparatorlukla

buluşması ve bu buluşmanın Modern Etiyopya'nın doğuş sürecine nasıl etki ettiği vurgulanmaya çalışacaktır.

II. MODERN ETİYOPYA'NIN KURULUŞU VE "TAMAMLANMASI": SILASİ REJİMİ

Etiyopya'nın siyasi tarihi klasik yazında modern ve modern öncesi dönem olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrımın nedeni, Afrika Boynuzu'nun[269] kuzeybatısında, milattan önceki milenyumdan beri varlığını sürdüren devlet geleneğinin, diğer bir ifadeyle "Tarihsel Etiyopya"nın yaşadığı dönüşüm, yani Tarihsel Etiyopya'nın "Modern Etiyopya"ya evrilmesidir.

Tarihsel Etiyopya kavramı, Boynuz'un kuzeybatısında, milattan önce üçüncü bin yıldan itibaren[270] var olan tarımcı kültürlerle başlayan, sonrasında Daamat devleti, Aksum Krallığı[271], Zagve[272] ve Süleyman hanedanlıkları ile devam eden bir devlet geleneğine atfen kullanılmaktadır **(Harita 1)**. Daamat devleti, MÖ 1000 yıllarından MÖ 500'e; Aksum Krallığı (devletin kuruluşuna dair farklı tarihlendirmeler olsa dahi) MÖ birinci yüzyıldan İslamiyet'in doğuşuna; Zagve hanedanı, on ikinci yüzyıldan on üçüncü yüzyıla; Süleyman hanedanlığı ise, on üçüncü yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar bölgede hüküm sürmüştür.

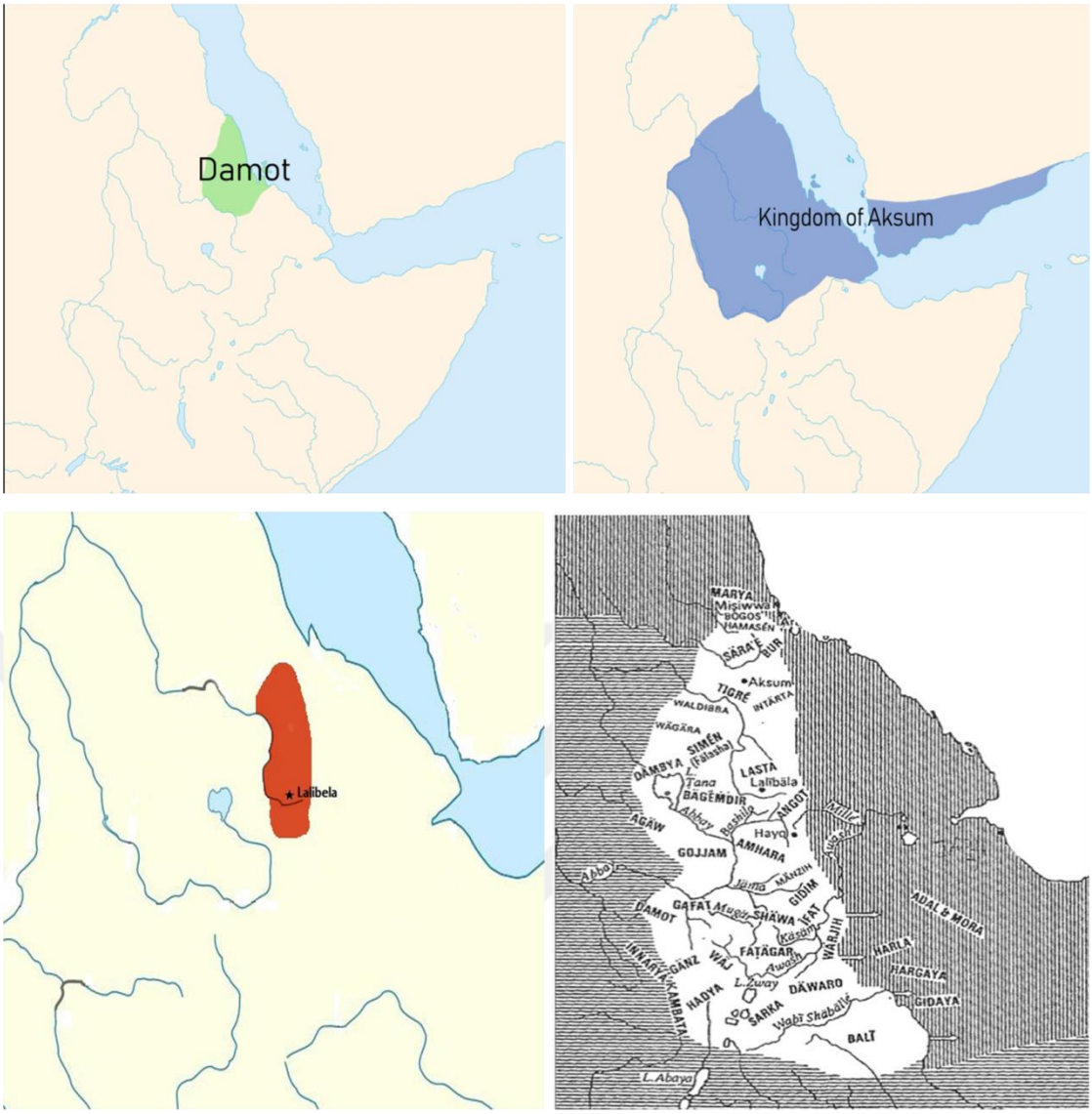
---

[269] Dar anlamıyla günümüz Etiyopya, Somali, Cibuti ve Eritre sınırlarını kapsayan Afrika Boynuzu kastedilmektedir. Daha geniş anlamıyla Sudan, Kenya, Uganda gibi çevre ülkeler de Afrika Boynuzu'nun içerisine dahil edilmektedir.

[270] Antik Mısır'ın döneme ilişkin belgelerinde, Afrika Boynuzu'nda insan topluluklarının yaşadığına dair veriler mevcuttur. Özellikle "Punt" adı verilen coğrafyanın, Afrika Boynuzu'nun Etiyopya ve Somali kıyıları olduğu ve Mısır'ın bu bölgeyle ticaret yaptığı bilinmektedir. Bkz. Jacke Philips, "Punt and Aksum: Egypt and the Horn of Africa," **The Journal of African History**, C. 38, N. 2 (1997), s. 438 – 439.

[271] Bölgede bin seneyi aşkın hüküm süren Aksum Krallığı'nın kurulması ve temel dinamiklerine dair bkz. Rodolfo Fattovich, "The Northern Horn of Africa in the First Millenium BCE: Local Traditions and External Connections," **Rassegna di Studi Etiopici**, N. 4 (2012), s. 18 – 25; Rodolfo Fattovich, "From Community to State: The Development of the Aksumite Polity (Northern Ethiopia and Eritrea) c. 400 BC – AD 800," **Journal of Archeological Research**, N. 27 (2019), s. 262 – 266; Ahmet Göksel Uluer, "Aksum Krallığı'nın Ortaya Çıkış, Yükseliş ve Yıkılışının Temel Dinamikleri," **Oannes – Uluslararası Eskiçağ Araştırmaları Dergisi**, C. 2, N. 1 (2020), s. 25 – 39.

[272] Zagve hanedanlığındaki tarihsel gelişmeler ve dönemin kültürel yapısına dair bkz. Tekeste Negash, "The Zagwe Period and the Zenith of Urban Culture in Ethiopia, ca. 930 – 1270 AD," **Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente**, C. 61, N. 1 (2006), s. 120 – 137, **passim.**.

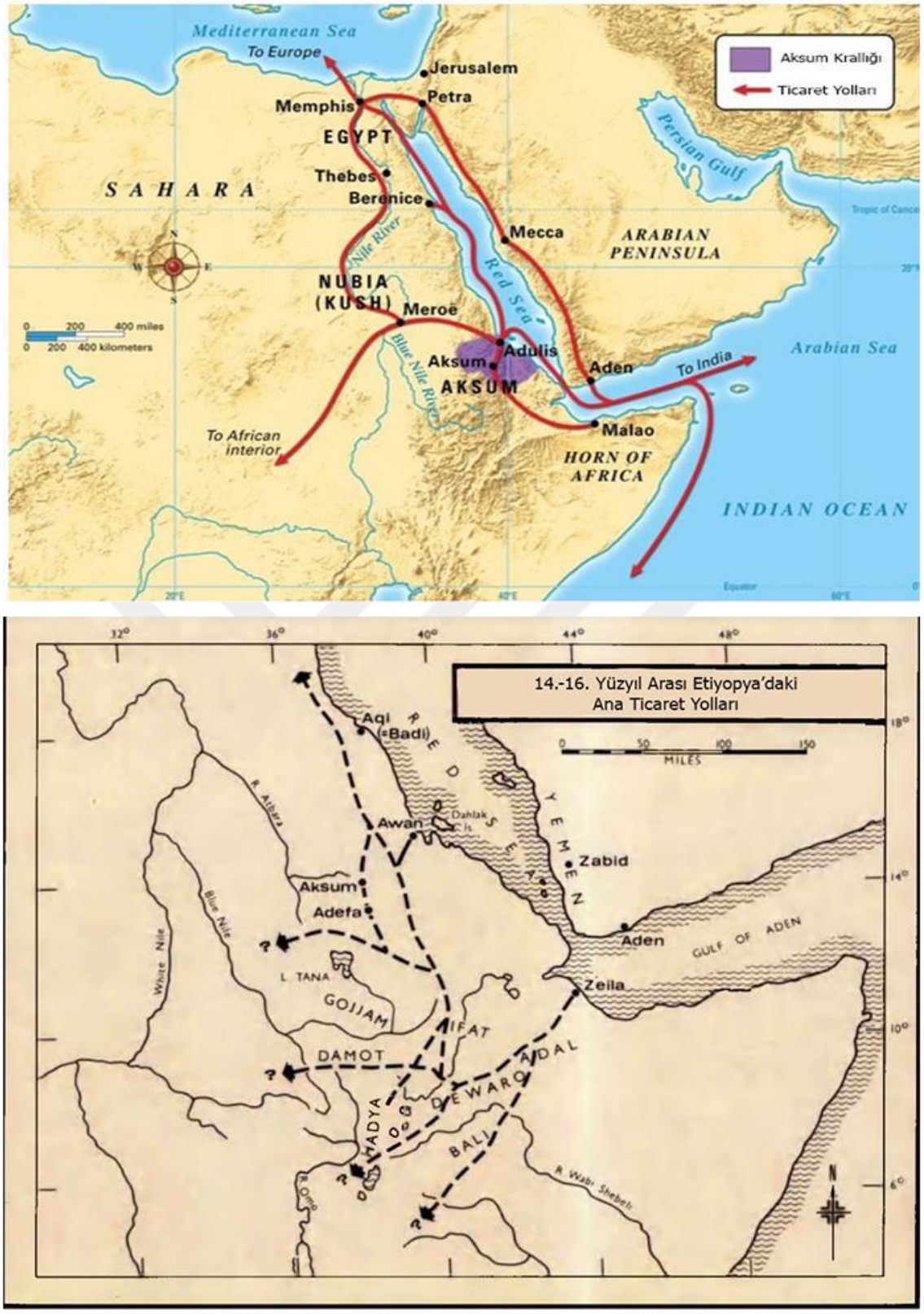
Harita 1: Daamat, Aksum Krallığı, Zagve Hanedanlığı ve Süleyman Hanedanlığı'nın Hüküm Sürdüğü Topraklar[273]

Tarihsel Etiyopya devlet geleneğinin üç ana unsuru bulunmaktadır. Bunlardan ilki, söz konusu devletlerin, tarımın getirdiği birikimin, yani tarımcı yaşam biçiminin

[273] Harita 1'de sol üstten başlayarak saat yönünde Daamat, Aksum, Süleyman Hanedanlığı ve Zagve Hanedanlığı yer almaktadır. Bkz. "D'mt," **https://en.wikipedia.org/wiki/D%CA%BFmt**, 30.06.2021; "The Kingdom of Aksum," **https://et.wikipedia.org/wiki/Fail:The_Kingdom_of_Aksum.png**, 30.06.2021; "The Zagwe Dynasty," **https://janakesho1.wordpress.com/2016/02/06/the-zagwe-dynasty/comment-page-1/**, 30.06.2021; Mohammed Hassen, **The Oromo & the Christian Kingdom of Ethiopia 1300 – 1700**, Rochester, Boydell & Brewer, 2015, s. 16.

yarattığı "kafes" [274] üzerine inşa edilmeleridir. İkinci husus, Tarihsel Etiyopya devletlerinin, Arap Yarımadası ve Akdeniz-Hindistan arasındaki deniz ticaretinde önemli uğrak noktaları olmalarıdır. Bu devletler, söz konusu deniz aşırı mübadelenin ticaret yollarını denetim altında tutmakta ve bu mübadeleden gelir elde etmekteydiler. Boynuz bölgesinden elde edilen mallar, batı ve doğu yönlü, iki ana ticaret rotası aracılığıyla denize ulaşırdı. Batı rotası, Aksum döneminde faal olan Adulis limanı ve sonraki yüzyıllarda faaliyete geçecek Mesavva ve Dahlak limanlarında, doğu rotası ise, İslamiyet'in yayılmasıyla faaliyete geçen ve bugünkü Somali ile Cibuti sınırında yer alan Zeyla limanında son bulmaktaydı **(Harita 2)**.

[274] Belirli bir tarih ve coğrafyada, insan topluluklarının bir arada yaşamasını mümkün kılacak biçimde geçim, iletişim, ulaşım ve lojistik sorunlarına çözüm üretmeyi amaçlayan sosyo-ekonomik ilişkiler, toplumdaki baskın iktidar karakterini ve dolayısıyla siyasi iktidar olarak tanımlanan devletin karakterini inşa eder. Baskın iktidar ağlarının ulaştığı sınır ise, toplumun sınırı olur ve içerisindeki insanları kafesler. Yani topluluğun devamını sağlayan, yaşamını kolaylaştıran ve dışına çıkılması maliyetli bir iktidar ağı alanına işaret eder. Mann, ilk kafeslerin, yerleşik hayata geçildiği dönemdeki kentler olduğunu vurgular. Devlet de, tabiri caizse, bu kafesin hamisi olarak işlev görür. Bu anlamda kafes metaforu, aynı zamanda, medeniyetin başlangıcına işaret etmektedir. Sümer, Çin ve Mısır kafeslenmiş erken dönem topluluklara örnek gösterilmiştir. Bkz. Mann, **op. cit.**, s. 38 – 40. Bu anlamda, Afrika Boynuzu'nun kuzeybatısındaki siyasal ve toplumsal yaşamın da bir kafes olduğu ve Tarihsel Etiyopya'nın bu kafes üzerinde asırlar boyu varlığı koruduğu öne sürülebilir.

Harita 2: Afrika Boynuzu'ndaki Batı ve Doğu Yönlü Tarihsel Ticaret Rotaları[275]

[275]Üstteki harita Aksum döneminde, alttaki harita ise on dördüncü yüzyıldan itibaren faal olan ticaret rotalarını göstermektedir. Bkz. "The Kingdom of Aksum, and the vital trade routes it controlled between 300–700 CE," **http://thestrangecontinent.com/2016/12/15/great-african-empires-part-2-kingdom-**

Devlet geleneğinin son unsuru ise, Tarihsel Etiyopya'nın ortak bir kültürel mirasa sahip olmasıdır. Her ne kadar bölge, dil, din ve etnik açıdan farklı toplulukların bir araya geldiği bir coğrafya olsa da, dördüncü yüzyılda Aksum Krallığı'nın Hıristiyanlığı benimsemesi ve Hıristiyanlığın takip eden krallıkların temel karakteristiğini oluşturması, hanedanların Amara ve Tıgray etnik kökenine sahip olmaları[276] ve devletin Amara dil ve kültürü üzerine bina edilmesi, Tarihsel Etiyopya devlet geleneğini oluşturdu. Öyle ki, bu kültürel ortaklık, Tarihsel Etiyopya'nın devlet fikrini meydana getiren başat unsurdu. Bölge devletlerinin, çevre topluluklardan farklı ve özgün bir dil olan Amarca'yı (Amarinya) kullanması, ona ayrıksı ve "üstün" karakterini veren bir ögeydi. Ayrıca İslamiyet'in, Müslüman sultanlıklar eliyle Boynuz'da yayılmasıyla birlikte, Müslüman denizinin ortasında bir Hıristiyan adası olarak kalan Tarihsel Etiyopya için, Hıristiyanlık, halklar arasındaki tutunumu sağlayan bir "şemsiye kimlik" olarak işlev gördü.[277]

Tarihsel Etiyopya'nın Modern Etiyopya'ya dönüşümü ise, hem siyasi/idari bütünleşme hem de toprak genişlemesiyle birlikte gerçekleşti. On sekizinci yüzyılın ortalarında, hanedanlığın sahip olduğu toprakların, Tıgray, Begemder, Velo, Gojam ve Şeva bölgelerinde hüküm süren beş ayrı kralın nüfuz alanlarına ayrılması ile, Prensler Dönemi adı verilen, çok egemenli bir siyasi yapı oluştu. Harita 3'ün solunda, söz konusu bütünleşmeden önceki parçalı yapı gösterilmektedir. Yaklaşık yüz yıl süren

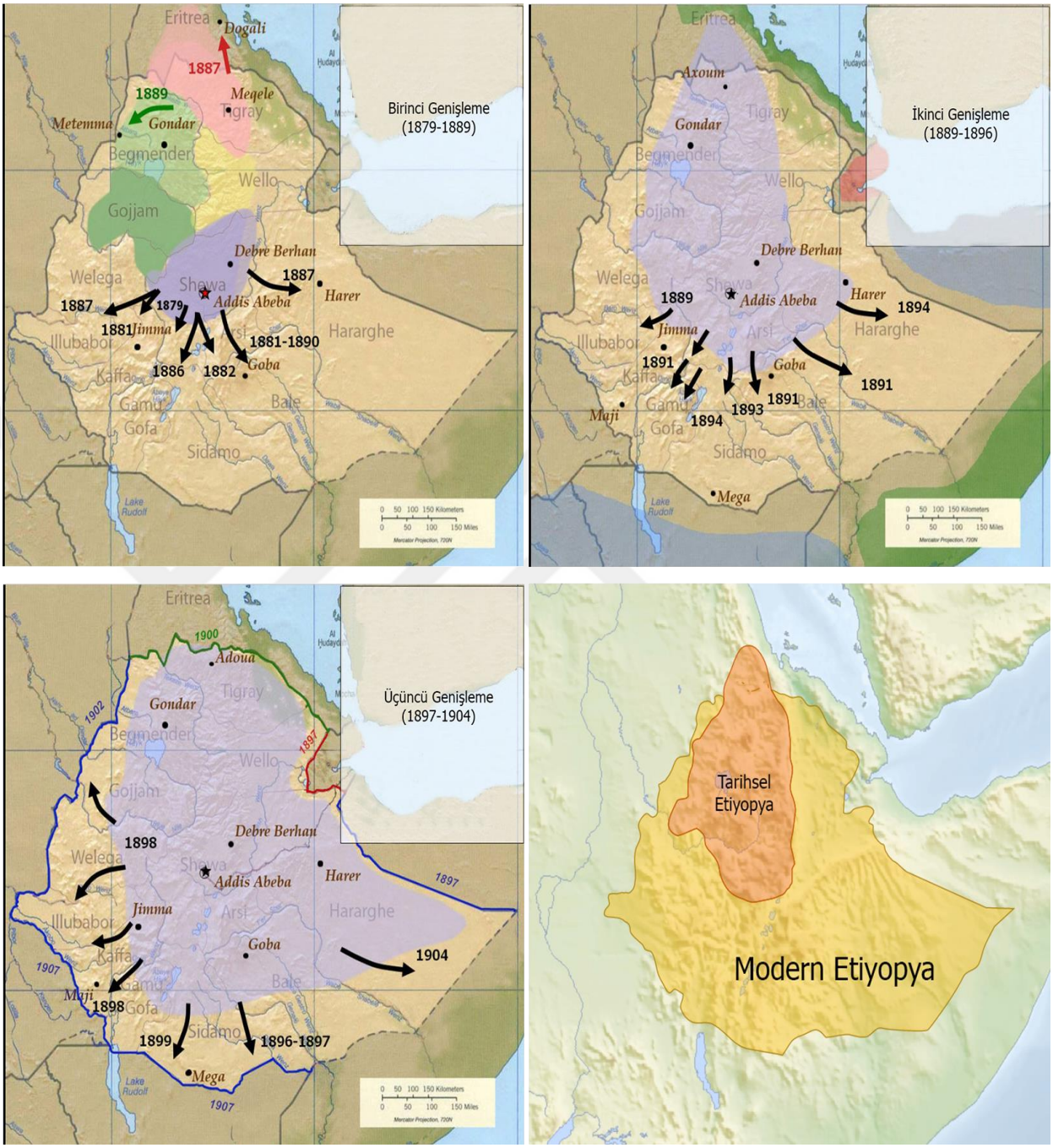
---

gold/, 30.06.2021; Taddesse Tamrat, **Church and State in Ethiopia 1270-1527**, Londra, University of London, Doktora Tezi, 1968, s. 159.

[276] Bunun bir istisnası Zagve'nin, Agav halkına mensup idareciler eliyle yönetilen bir hanedan olmasıdır. Ayrıca, Zagve hanedanlığı, Lalibela'da bulunan ve Etiyopya Hıristiyanlığının en önemli sembollerinden olan tarihi kaya kiliselerin inşa edildiği dönem olarak, Tarihsel Etiyopya'nın kültürel devamlılığında önemli yere sahiptir.

[277] İslamiyet'in Arap Yarımadası'ndaki genişlemesine paralel olarak, Eritre, Somali ve Sudan da Müslüman sultanlıklar tarafından yönetilen coğrafyalar haline geldi. Bu süreçte Müslüman sultanlıklar ve Süleyman hanedanlığı arasında, ticaret yollarına hakim olma kaygısıyla pek çok savaş yaşandı. Bunların en önemlisi, on altıncı yüzyılda, bugünkü Doğu Etiyopya ve Kuzeybatı Somali topraklarında hüküm süren Adel Sultanı Ahmed-el Mücahid'in, Süleyman hanedanlığı topraklarını yaklaşık on beş yıl süreyle işgal etmesiydi. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Ahmed El-Mücahid," **TDV İslam Ansiklopedisi Cilt 2**, İstanbul, 1995, s. 109; Bu işgal, Hıristiyan halkta, Müslümanlara karşı korku ve güvenlik kaygılarıyla dolu bir "sendrom"un ortaya çıkmasına neden oldu. Bkz. Haggai Erlich, **Ethiopia and the Middle East**, Boulder ve Londra, Lynne Rienner Publishers, 1994, s. 31.

Prensler Dönemi, 1855 yılında İmparator Tevodros'un, Süleyman Hanedanlığı'nı kendi tacı etrafında bütünleştirmesiyle son buldu.

Harita 3: Birinci (1879 – 1889), İkinci (1889 – 1896) ve Üçüncü (1897 – 1904) Genişleme Harekatları[278] ve Tarihsel Etiyopya ile Modern Etiyopya Sınırlarının Karşılaştırılması[279]

[278] "Menelik II," **https://peoplepill.com/people/menelik-ii/**, 29.08.2020.
[279] "Menelik II Conquests Map," https**://commons.wikimedia.org/wiki/File:Menelik_II_conquests_map.svg**, 16.02.2022.

Prensler Dönemi'nin Modern Etiyopya açısından iki önemli sonucu oldu. Bunlardan ilki, benzer bir siyasi parçalanmanın yaşanmasını önlemek için, daha etkin ve sağlam denetim ağlarına sahip bir devlet yapısına duyulan ihtiyacın açığa çıkmasıydı. Bu doğrultuda, söz konusu bütünleşmeyi, Avrupalı danışmanlar aracılığıyla gerçekleştirilen idari, askeri ve altyapısal modernleşme hamleleri takip etti. Böylece, Avrupa'da ulus-devletlerin kurulmasına benzer bir gelişmeyle, modern ve teritoryal bir devlet inşasının adımları atıldı.

Diğer önemli sonuç ise, beş ayrı kralın hükmettiği söz konusu bölgelerin en güneyinde yer alan Şeva'nın, Prensler Dönemi süresince geliştirdiği yeni ilişkilerle avantaj kazanmasıydı. Şeva Krallığı, güneyinde ve doğusunda yer alan, Tarihsel Etiyopya devletlerince uzun sürelerle denetim altında tutulamamış topraklarla ticari ilişkiler kurdu. Parçalı egemenliğin doğurduğu göreli özerk ortamda, Şeva Krallığı, dünyada önemli bir tüketim kalemi haline gelmiş kahvenin üretildiği bu topraklar ile doğu ticaret rotasını birbirine bağlayan bir merkez oldu.[280] Bu aracılık sayesinde, on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren, Kral Sahle Sılasi'nin önderliğinde zenginleşen Şeva, bütünleşmenin ardından, ülkenin en önemli iktidar odağı geldi ve imparatorluk içerisindeki özerk konumu sürdürdü. İmparatorluk bütünleşmişti, ancak Şeva'nın sahip olduğu güç nedeniyle, gayri resmi biçimde kuzey ve güney olarak iki nüfuz sahasına bölünmüş gibiydi.[281]

Bu bölünme, Tarihsel Etiyopya'nın devlet geleneğinden bir sapma yaratmadı. Amara dili ve kültürü ile Hıristiyanlık dininin toplumdaki başat konumu sürmekteydi. Kuzey, geleneksel krallığın zayıf temsilcisi iken, güney, mevcut zenginliğiyle imparatorlukta sivrildi ve yönetimde daha fazla söz sahibi oldu. Şeva bölgesi, Oromolar

[280] Merid W. Aregay, "The Early History of Ethiopia's Coffee Trade and the Rise of Shawa," **The Journal of African History**, C. 29, N. 1 (1988), s. 24.
[281] G. N. Sanderson, "The Nile Basin and the Eastern Horn, 1870-1908," der. Roland Oliver ve G. N. Sanderson**, Cambridge History of Africa Volume 6 from 1870 to 1905**, Cambridge, Cambridge University Press, s. 650.

ve Müslümanların yaşadığı, göç ettiği ve zamanla Amaralaştığı bir bölgeydi. Şeva bölgesinin zenginleşmesi ve siyasal olarak sivrilmesi, kuzeydeki bölgesel aristokratlarca, Tarihsel Etiyopya karakterini dinsel ve kültürel olarak silikleştiren bir gelişme olarak eleştirildi. Buna karşın, Şeva bölgesi, Tarihsel Etiyopya'nın karakterini muhafaza eden, aynı zamanda onu yenileyen ve sağlamlaştıran bir güç odağı olarak kendini konumlandırdı. Bu nedenle, Modern Etiyopya'nın oluşumu, aynı zamanda, kuzey ve güney aristokrasisi arasındaki bir egemenlik ve iktidar çatışması tehlikesini beraberinde getirdi.

Şeva, on dokuzuncu yüzyılın sonunda söz konusu çatışmada öne çıktı ve Şeva Kralı Mınilk, 1889 yılında, Etiyopya İmparatoru oldu.[282] Mınilk döneminde, yaklaşık on senedir süren genişleme faaliyetleri, önemli bir ivme kazandı. Tarihsel Etiyopya'nın nüfuz alanının dışında, Harita 3'te görüldüğü üzere, güney, batı ve doğu yönünde askeri harekatlar yürütüldü. Genişleme harekatı iki anlama geliyordu. Birincisi, toprak genişlemesinin, Mınilk'in imparator olmasının ardından ivmelenmesi, Şeva'nın kuzeye nazaran daha güçlü ve etkin olduğunun bir kanıtıydı. İkincisi ise, bu genişleme, Etiyopya'nın, kendisini Avrupalı güçlerin sömürgeci paylaşımından uzak tutmasını sağlayan unsurlardan biri olarak görüldü. Çünkü, bütünleşen, modernleşen ve genişleyen imparatorluk, makul ve etkin bir devlet mekanizmasına sahip olunduğunun kanıtıydı. Dolayısıyla Tarihsel Etiyopya'nın güneyinde, Avrupalı sömürgeci devletlerce bir devlet mekanizması tesis edilmesine ihtiyaç duyulmadığının önemli bir göstergesiydi. Ayrıca, 1895-1896 yıllarındaki İtalyan işgal girişiminin, Adva

[282] 1889 yılındaki Metema/Galabat Savaşı'nda ölümcül biçimde yaralanan İmparator 4. Yohens, yeğeni olarak bilinen Tıgray valisi Ras Mengeşa Yohens'in, öz oğlu olduğunu açıkladı ve veliaht olarak ilan etti. Bu beklenmedik, ahlaken ve teamülen sorunlu vaka, yeni bir veraset krizi doğurdu. Şeva Kralı Mınilk, imparatorluğun resmi ve doğal bir varisi bulunmadığını belirterek kendisini imparator ilan etti. Bu ilan, Mınilk ve Mengeşa Yohens arasında mücadeleye sahne olsa da, Mınilk, bölgesel gücünü ülkesel bir hale dönüştürerek kontrolü sağlayabildi. Bu veraset krizi, Şeva Krallığı'na, imparatorluğun asli unsuru olabilme fırsatını yarattı. Bkz. Harold G. Marcus, **A History of Ethiopia**, Berkeley, University of California Press, 1994, s. 89.

Muharebesi'yle birlikte geri püskürtülmesiyle[283], söz konusu "sömürülmeyecek bir devlet olma yeterliliğinin" sağlaması yapılmış oldu.

Hayle Sılasi, teritoryal bütünleşme, modernleşme ve genişleme sac ayağı üzerine oturan Modern Etiyopya'nın siyasi panoramasına, yirminci yüzyılın başında, çeşitli kentlerde *ras*[284] olarak görev yapan, ünlü Şeva Kralı Sahle Sılasi'nin soyundan gelen, önemli bir Şeva aristokratı olarak girdi. 1916 yılında imparator naibi ve 1930 yılında imparator olup, 1974 yılına dek imparatorluk tacını muhafaza eden Sılasi, Modern Etiyopya'nın "tamamlayıcısı" oldu. Diğer bir ifadeyle, Tevodros'tan itibaren, ülkenin siyasal iklimine temel oluşturan söz konusu sac ayağını, nihai aşamasına ulaştırdı. Tibebu'nun ifadesiyle *"(...) parçalı egemenliği merkezi egemenliğe dönüştürme işini Tevodros başlattı, Yohens işledi, Mınilk konsolide etti ve Sılasi tamamladı."*[285]

Sılasi'ye tamamlayıcılık vasfının addedilmesinin nedeni, Üçüncü Dünya ülkelerinin temel özelliği olan "tamamlanmamış devlet inşası" sürecinin yarattığı handikapların Etiyopya özelinde giderilmesi yönünde attığı adımlardır. Bunların ilki, Sılasi'nin, yirminci yüzyılın ilk on beş yılında meydana gelen veraset krizinin sona ermesinde oynadığı roldür. Krizin temel nedeni, 1889 yılında imparator olan Mınilk'in 1906 yılında sağlık durumunun kötüleşmesi, veliahtlığa aday tek kişinin, o günlerde henüz on yaşındaki torunu İyasu olması ve hayatını kaybedeceği 1913 yılına kadar fiili

[283] 1889 yılında, İtalya ve Etiyopya arasında, İtalya'nın Eritre'yi kontrol etmesinin ardından imzalanan Viçale Antlaşması (Ucciali) isimli dostluk ve ticaret antlaşmasının on yedinci maddesinin farklı yorumları iki ülke arasında bir çatışmaya yol açtı. Buna göre antlaşmanın Amarca versiyonunda, Etiyopya İmparatoru, diğer devletlerle kuracağı ilişkilerde İtalyan Kralı'nı "kullanabileceği" ifadesi yer alırken; İtalyanca versiyonunda, bir seçenek değil, bir zorunluluk olarak "kullanması gerektiği" kelimesi geçiyordu. Buradan hareketle İtalya, Etiyopya İmparatorluğu'nun hukuki konumunu bir protektorya olarak yorumlayarak, imparatorluk topraklarını kontrol etmeyi hedefledi. 1895-1896 yılları arasında, 1. İtalya-Etiyopya Savaşı olarak bilinen savaşta, İtalyan kuvvetleri, Mart 1896'daki Adva Muharebesi'ni kaybedince, Roma, Etiyopya üzerindeki amaçlarını ertelemek zorunda kaldı. Antlaşmanın farklı dillerdeki kopyalarının hukuki ve linguistik incelemesi için bkz. Sven Rubenson, "The Protectorate Paragraph of the Wichale Treaty," **The Journal of African History**, C. 5, N. 2 (1964), s. 243 – 283, **passim.**.

[284] "Baş, lider," anlamlarına gelen kelime, Arapça ve Türkçe'de yer alan "reis" kelimesiyle aynı köke sahiptir. Çeşitli bölge ve/ya kentlerin yönetiminden sorumlu, vali ve generallik yetkilerini üzerinde toplayan aristokratlara verilen bir unvandır.

[285] Teshale Tibebu, **The Making of Modern Ethiopia: 1896 – 1974**, New Jersey, The Red Sea Press, 1995, s. 31.

olarak imparatorluk görevini yerine getirememesiydi.[286] Tüm bu sürecin şiddete varan bir kriz doğurmasının sebebi ise, başta babası olmak üzere, İyasu'nun arkasındaki güç odaklarının[287], yaklaşık otuz senedir Şeva eksenine oturmuş krallığı, yeniden kuzey Etiyopya aristokrasisinin hakimiyetine devretme arzusuydu.[288] Kraliyet Konseyi'nde[289] cisimleşen Şeva aristokrasisi, ikircikli bir durumla karşı karşıyaydı. Bir taraftan, iktidar ekseninin kuzeye kaymasını engellemek isterken, öte yandan, veraset krizinin imparatorluğun bekası için yaratabileceği olumsuzluklardan çekiniyordu.

1911 yılında imparator naibinin ve 1913'te de Mınilk'in ölümüyle birlikte veraset, çok daha yakın bir sorun haline geldi. Resmi taç giyme töreninden evvel, babasını "Velo ve Tıgray Kralı" olarak atadığını açıklayan İyasu, Kraliyet Konseyi'nin tepkisini topladı. Resmi kral seçimi, ataması ve taç giyme törenleri gerçekleştirilmeyince, İyasu, gayrimeşru bir imparator pozisyonuna düştü.[290] Kuzey Etiyopya aristokrasisi, ülkenin güneyindeki yeni fethedilen topraklarda yaşayan Müslüman halkla ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki İttifak devletleriyle kurduğu ilişkilerle nüfuzunu arttırmaya çalışan İyasu, Kraliyet Konseyi'nce aforoz edildi. Ardından, babasının örgütlediği kuvvetlerce yürütülen iç savaşta mağlup edildi. Böylece, İyasu'nun resmiyet kazanmayan "ara imparatorluk" dönemi sona erdi.

---

[286] Mınilk, 1907 yılında, adalet, savaş, ticaret, dış politika vb. bakanlardan oluşan Batı tarzı bir kabine oluşturarak, kendisinden sonraki dönemdeki olası karmaşanın önünü almaya çalıştı. 1908 yılında, ülkeyi fiilen yönetmek ve veliaht İyasu'nun eğitimini tamamlamakla görevli bir imparator naibi atayarak görevinden fiilen çekildi.

[287] İyasu'nun babası Ras Mikael, Müslümanlıktan Hıristiyanlığa rücu ederek evlilik yoluyla aristokrat olmuş ve Velo bölgesinde ras olarak görev yapan bir idareciydi. Hem Müslüman geçmişi hem de kuzeyli aristokratlar ve ülkedeki Müslüman topluluklar ile kurduğu yakın bağlar nedeniyle, Şeva aristokratlarınca tehdit olarak görülüyordu.

[288] Wolbert G. C. Schmidt, "The Coronation of Negus Mi'kael, King of Wallo and Tegray, in May 1914: New Findings," **Annales d'Ethiopia**, C. 23 (2007), s. 430.

[289] 1955 anayasasının yetmişinci maddesinde yer alarak kanunlaşacak olan Konsey, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren faaliyet sürdürmekte, prensler, bakanlar, din adamları ve devlet ricalinden diğer kişilerden oluşan kırk kişilik bir organdır. İmparatoru seçme görevinin yanı sıra, yıllık kutlamalar ve seremoniler ile imparatora taç giydirme törenini yürütür.

[290] Wolbert G. C. Schmidt, "Glossary of Terms and Events of Lij Iyasu Period: Controversial and Non-Controversial Facts and Interpretations," der. Eloi Ficquet ve Wolbert G. C. Smidt, **The Life and Times of Lij Iyasu of Ethiopia: New Insights**, Zürih, Lit, 2014, s. 186.

Nihayetinde, 1916 yılında, Mınilk'in kızı Zevditu imparatoriçe oldu. Harar ve Kaffa *ras*lığı görevleri yapan Tafari Mekonın (yani imparator olduktan sonra alacağı adıyla Hayle Sılasi), imparator naibi olarak atandı ve böylece Zevditu'nun ardından imparator olmasının önü açıldı. Zevditu-Sılasi ikilisi, aslında Şeva hegemonyasını, ona karşı duran ve değiştirmek isteyen kuzey aristokrasisinden korumak için geliştirilen bir iktidar formülüydü.[291]

Sılasi'nin tamamlayıcılık niteliğinin bir diğer nedeni, 1935 ile 1941 arasında İtalyan işgali altında kalmış Etiyopya'yı işgalden kurtarması ve restore edebilmesidir. Böylece, ilerleyen bölümlerde anlatılacağı üzere, Modern Etiyopya'nın kurulması deneyimi, kaldığı yerden devam edebildi. Üçüncü bir neden ise, 1950'li yıllarda, imparatorluğun yayılma alanı olarak gördüğü son iki toprak olan Eritre ve Ogaden bölgesini, diplomatik yollarla imparatorluğu katarak, bir anlamda ulusal bütünlüğü tamamlayabilmesidir.

A. KAPASİTE: MODERN ETİYOPYA'YI OLUŞTURAN VE YÖNLENDİREN ANA UNSURLAR

Kapasite veya devletin fiziksel temeli, bir devletin sahip olduğu tüm maddi ve beşeri unsurları imlemektedir. Bunun başında devletin toprak büyüklüğü, dünya üzerindeki konumu, nüfusu, sahip olduğu doğal kaynakları, nüfusun teknik, sağlık, eğitim ve kültürel kabiliyetleri ve devletin dünya ekonomik sistemindeki konumu gelmektedir. Bu başlıkta, kapasite unsurları üç ana izlekte ele alınacaktır. Tarihsel

[291] İyasu ve Şeva aristokrasisi arasındaki iktidar mücadelesi, dinsel ve hizipsel bir çatışma olmasının yanında, genişleyen yeni ülkenin içerisindeki bölgeselci rekabeti imleyen ögeler barındırmaktaydı. Sılasi ve Zevditu ikilisine destek verenler, on dokuzuncu yüzyılda güçlenen Şeva Krallığı döneminden kalma geleneksel bağları muhafaza eden ve ülkenin güneyindeki yeni topraklardan oluşan rant ve statüden faydalanan bir kesimdi. İyasu ise, hem ülkedeki Müslüman nüfusla yakın ilişkisi üzerinden güneydeki fetih hareketiyle doğan tahakküme karşı çıkan güneyli yerel liderlerden, hem de ülkenin kuzeyinde, Şeva merkezli bir imparatorluğa itiraz eden daha çok Tıgray kökenli geleneksel/bölgesel aristokrasiden destek alıyordu. Yani İyasu, ülkeye katılan yeni topraklardaki halkların krallığa entegrasyonunu sağlayıp, Şeva baskınlığını dengeleyebilecek unsurlarla iş birliği yaparak mevcut iktidar çekirdeğini zayıflatmak ve bunun yerine kendi iktidar ağını tesis edebilmeyi amaçlıyordu. Bkz. Dima Noggo Sarbo, Contested Legitimacy: Coercion and the State in Ethiopia, Tennessee, **University of Tennessee**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009, s. 173.

Etiyopya devlet geleneğini var eden etmenler incelenecek, bunların Modern Etiyopya'ya geçişte nasıl evrildiği üzerinde durulacak, nihayetinde, bahsi geçen dönüşümlerin, Sılasi döneminde nasıl bir tablo ortaya çıkardığı analiz edilecektir.

1. Coğrafi Konum ve Çıktıları: Üretim, Güvenlik, Küresel Ticaret

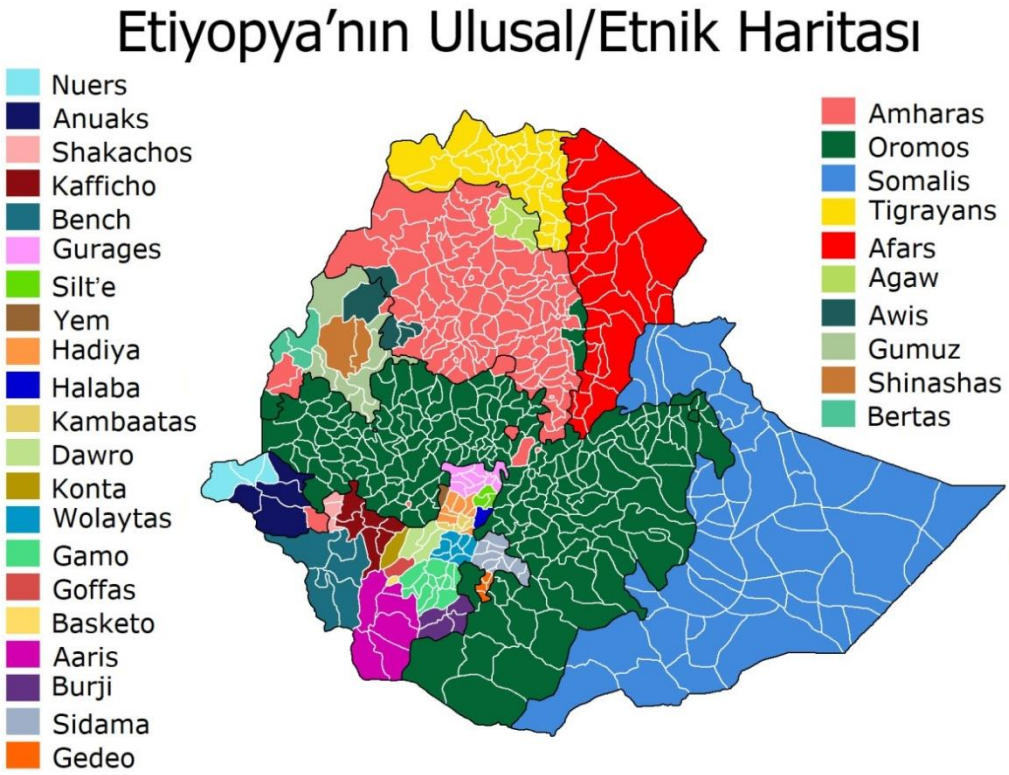
Tarihsel Etiyopya bölgesinde kurulan devletlerin karakterini belirleyen ana unsur, tarıma dayalı insan yaşamını var eden toprak, yükselti, akarsu ve yağmur potansiyelidir. Çevresindeki çöl ve savanlara nazaran daha yüksekte bulunan, görece daha ılıman bir iklime ve Hint Okyanusu boyunca esen muson rüzgarlarından[292] kaynaklanan bir yağmur potansiyeline sahip olan coğrafya, tarımcı topluluklara ev sahipliği yaptı. Tarıma dayalı ekonomi, tarıma dayalı bir sosyo-ekonomik sistemi beraberinde getirdi.

Kuzeybatı Boynuz bölgesinin yükseltisi, güvenlik açısından ikili bir sonuç doğurdu. Yüksek dağlar ve yaylalar, bölgedeki topluluklara yönelebilecek olası dış tehditlere karşı doğal koruma sağlayan bir "kaya-kale"[293] işlevi gördü. Böylece bölgede, tarımsal üretim etrafında şekillenecek ve bu üretimin hamisi olan devletin kafesleyebileceği korunaklı bir alan oluşabildi. Bu korunaklı alan, dış tehdide karşı güvenlik sağlamakla birlikte, Tarihsel Etiyopya devletlerinin nüfuz alanları içerisindeki toplulukların, merkezi imparatorluk tarafından denetimini güçleştirdi. Özellikle, on dokuzuncu yüzyılla birlikte askeri ve altyapısal teknolojilerde yaşanan köklü yenilikler

[292] Muson rüzgarları, Asya ve Afrika arasında, mevsimlere göre farklı yönlerde esmektedirler. Bu dönemlerde getirdikleri yağmurların yanı sıra, özellikle İlkçağ'daki deniz teknolojisi nedeniyle kıtalar arası seyahati kolaylaştırdıkları gibi zorlaştırırdı da. Temmuz ayında Kızıldeniz limanlarından hareket eden bir gemiyi zorlu ve tehlikeli bir rotada yirmi günlük bir süre içerisinde Hindistan'a ulaştıran rüzgârlar, Aralık-Ocak aylarında ters yönde esmeye başlayıp bu gemileri Kızıldeniz'e geri döndürürlerdi. Bu nedenle, muson rüzgârlarının esme tarihlerine göre hareket eden denizciler, istedikleri vakitte gidip dönemez, gittikleri yerde uzun süre harcamak durumunda kalırlar ve sonuç olarak, tüccar ve kentliler arasında yoğun bir kültürel etkileşim yaşanırdı. Bkz. Gary K. Young, **Rome's Eastern Trade International Commerce and Imperial Policy 31 BC – AD 305**, London & New York, Routledge, 2001, s. 25.

[293] Sir E. A. Wallis Budge, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia Volume I**, Londra, Methuen & Co, 1928, s. 127.

öncesinde, merkezi bir egemenliğin sağlanabilmesi çok zordu.[294] Bu durum, Tarihsel Etiyopya devletlerinin, nüfuz alanlarında ancak gevşek bir denetim kurabildikleri, bölgesel aristokrasilerin görece güçlü olduğu, merkezkaç eğilimlerin sıklıkla baş gösterdiği ve pek çok etnik ve kültürel grubun birbiriyle bütünleşmek yerine, izole alanlarında kendi karakter ve egemenliklerini muhafaza edebildikleri bir iklim yarattı. Bu iklim içerisinde, Tarihsel Etiyopya devletlerine hükmeden Hıristiyan hanedan ve başat Hıristiyan toplulukların yanında, Yahudi, Müslüman ve pagan topluluklar yer alabildiği gibi, hanedanların da mensup olduğu, başat Amara ve Tıgray etnik gruplarının yanında, Oromo, Afar, Sidama, Somali, Gurage gibi pek çok etnik grup varlığını koruyabildi **(Harita 4)**.

Harita 4: Etiyopya'nın Etnik Yapısı[295]

[294] Örneğin, kış aylarındaki yağışlı dönemlerde, yolların elverişsizliği nedeniyle iletişim ve ulaşım imkânları oldukça azalırken, askeri harekâtlar düzenlemek imkânsız hale geliyordu. Bkz. Richard Pankhurst, **A Social History of Ethiopia**, New Jersey, The Red Sea Press, 1992, s. 25.

[295] Bugünkü Etiyopya'nın ulusal/etnik yapısını gösteren haritada yer alan etnik grupların bölgesel yoğunluğu, yirminci yüzyılın başlarında da hemen hemen aynıydı. Bkz. "Nationality/Ethnicity Map of

Merkezkaç bölgeler, merkezin siyasal ağına, genellikle merkezden atanan valiler ve/ya merkeze verilen haraç/vergi aracılığıyla dahil edilmeye çalışıldı. Merkez ve merkezkaç coğrafya ve iktidar yapıları arasındaki bu ayrım gözetilerek, Tarihsel Etiyopya'ya çekirdek/merkez yayla, bunun hinterlandında yer alan diğer bölgelere ise çevre yayla ve çevre alçak ovalar isimleri verilir.[296] Dolayısıyla Tarihsel Etiyopya devlet geleneği, sahip olduğu fiziksel koşullar nedeniyle, çevre bölgelere çok yayılamayacak, yayılsa dahi onları denetim altında tutmakta zorluk yaşayabilecek bir coğrafyada inşa edildi.

2. Nüfus ve Yüz Ölçümü

Etiyopya, diğer ülkelerle kıyaslandığında, kapasiteyi belirleyen nüfus ve yüz ölçümü unsurları açısından öne çıkar. On dokuzun yüzyılın başında yaklaşık iki milyonluk nüfusa sahip olan Etiyopya, genişleme faaliyetleri sonucunda önemli bir nüfus da kazandı. Her ne kadar dile getirilen sayılar, doğrudan nüfus sayımlarına değil, tahminlere dayansa da, Etiyopya, yirminci yüzyılın başında on ila on beş milyonluk nüfusa hükmeden bir imparatorluğa dönüştü.[297] Bu nüfus, aynı dönemde hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye, İspanya, Portekiz, Meksika ve Kore'nin nüfusuna yakındı. Bu rakam, 1950'lerde yirmi ve Sılasi rejiminin sona erdiği 1970'lerde otuz

---

Ethiopia,"
https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/gfbc5m/nationalityethnicity_map_of_ethiopia/, 02.04.2021.

[296] Kuzey ve Orta Etiyopya ile Kızıldeniz kıyısındaki Eritre'yi içine alan Boynuz bölgesi, kentleşme ve kıtalar arası deniz ticaretinin merkeziydi. Tarihsel Etiyopya adı verilen bu havza, ekonomik üretim, din ve sınırların genişliği gibi hususlar değişse ve çeşitli fetret devirleri yaşansa dahi, kentlerin, üretimin ve ticaretin yoğunlaştığı bölgeleriyle, devletleşmenin ana eksenini oluşturdu. Bu merkezîliği nedeniyle bölge, çekirdek yayla adıyla anıldı. Somaliland, Somali kıyıları, Ogaden bölgesi, Kızıldeniz kıyısında Afar bölgesi gibi klan hayatının ve hayvancılığa dayalı geçimlerin hüküm sürdüğü bölgeler ise, çevre alçak ovalar olarak adlandırıldı. Bunun yanı sıra yine yaylalarda yer alan, ancak Kuzey Etiyopya'nın güneydoğusu istikametinde Kenya'ya dek uzanan, Oromoların yoğun olarak yaşadığı, kimi bölgelerinde tarımsal üretim yapılabilen ve Müslüman ile Hıristiyan grupları içerisinde barındıran bir başka havza vardır. Dönemin güç mücadelelerine göre kimi zaman Tarihsel Etiyopya devletleri yönetiminde bulunan bölgede, kimi zaman ayrı devletler kurulmuş, isyanlar çıkmış, çoğu zaman çekirdek yaylaya hâkim devlet ile arasında haraç verme ilişkisi tesis etmiş bir çevre yayladır. Devletleşme de işte bu üçlü coğrafi ayrımın üzerine oturur. Bu doğrultuda devletin, çekirdekten çevreye, yayladan alçağa doğru nüfusu, yoğunluğu ve merkeziliği azalır. Bkz. Christopher Clapham, **The Horn of Africa: State Formation and Decay**, Londra, Hurst & Company, 2017, s. 9 ve 14 – 26.

[297] "Population, 1800 to 2019," https**://ourworldindata.org/grapher/population?country=~ETH**, 02.03.2021.

milyona yükseldi.[298] Eritre ve Ogaden'in imparatorluk topraklarına katılmasının, bu yükselişin etmenlerinden biri olduğu, İtalyan işgalinin de sürgünler ve insan kayıpları ile mevcut nüfusun azalmasına yol açtığı belirtilmelidir.[299] Buradan hareketle, yirminci yüzyıl başında Etiyopya'nın, nüfus bağlamında, orta büyüklükte bir devlet olduğu söylenebilir.

Bir diğer unsur olan yüz ölçümünde, Etiyopya, dünyadaki yirmi yedinci büyük ülkedir.[300] Sömürgesizleşme süreci öncesindeki sıralamada ise, ilk on beş büyük ülke arasında yer aldığı görülecektir. Mısır, Güney Afrika, Nijerya gibi kıtanın büyük yüz ölçümlü ülkeleriyle hemen hemen aynı toprak genişliğine sahiptir. Avrupa'nın gelişmiş ülkeleriyle kıyaslandığında ise, Fransa'dan iki, Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya'dan yaklaşık üç kat daha büyük bir coğrafyaya yayılmıştır.

Yirminci yüzyılın başında on ila on beş milyon insanı barındıran ülke, günümüzde yaklaşık yüz on milyonluk bir nüfusa sahiptir. Ülkedeki başat etnik grupların nüfusa oranla yüzdelik dağılımı ise şöyledir: Oromo %35.8, Amara %24.1, Somali %7.2, Tıgray %5.7, Sidama %4.1 ve Afar %2.2.[301]

3. Ekonomik ve Beşeri Sermaye

Nüfus ve yüz ölçümünün fark yaratacak bir kapasite unsuru haline gelmesi, etkin kullanılan ve kapsayıcı bir kurumsal ifadeyle mümkündür. Ancak, Etiyopya'nın ekonomik ve beşeri sermayesinin kısıtlı bir gelişme sergileyebilecek bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ülkenin hem tarım hem de sanayi alanındaki hamleleri, dünya ekonomisinin çevresinde yer alan pozisyonunu değiştirmekten uzaktır.

---

[298] Carla Bielli (et. al.), **Population Growth and Environment in Ethiopia**, Addis Ababa, Central Statistical Authority, 2001, s. 7.

[299] Özellikle, görece eğitimli kitleler, işgal sırasında ulusalcı güdülerle direniş faaliyetleri sergilerken yaşamlarını yitirdiler ve bu beşeri sermaye kaybı, işgal sonrasındaki restorasyon döneminde hissedildi.

[300] "Largest Countries in the World (by area)," **https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/**, 06.07.2021.

[301] "Ethiopia – People and Society," **https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ethiopia/#people-and-society**, 09.05.2022.

Etiyopya, ağırlıklı olarak tarımsal üretime dayalı bir ekonomiye sahiptir. Nüfusun %90-95'i tarımsal üretimde istihdam edilirken, bu üretimin %87'si mısır, tahıllar ve hayvancılık gibi çoğu iç tüketime yönelik ürünlere dayanmaktadır.[302] Tarımsal üretimin bir diğer ayağında ise, ülkenin en önemli ihracat kalemlerinden olan kahve bulunmaktadır. Sılasi rejimi sona erene dek, tarımla geçinen nüfus, toplam nüfusun %90'ını oluştururken, tarımın ekonomik sektörler içindeki payı %70'ten aşağı düşmedi. 1960 ve 1975 yılları arasında, Etiyopya ve diğer Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomik sektörlerinin göstergelerini ele alan bir çalışma, Etiyopya'nın Afrika içerisindeki konumunu da gözler önüne sermektedir. Buna göre, diğer Sahra Altı Afrika ülkelerinde tarımsal üretimdeki nüfusun toplam nüfusa oranı %70 ve tarımın sektörel payı ise %30'lar seviyesindedir. Hizmet sektörünün payı Etiyopya'da %10 ile %20 bandında iken, diğer ülkelerde %35-40 bandında; imalat sektörü Etiyopya'da %2-4 bandında iken, diğer ülkelerde %9-15 bandındadır.[303] Etiyopya'nın 1960'lı yıllardaki dış ticareti, yurt içi hasılanın %7'sini oluştururken, sanayinin katkısı çok daha düşük bir seviyededir.[304] 1970 yılında, ülke genelinde sınai üretimde çalışan kişi sayısı yalnızca yetmiş bindir.

Yirminci yüzyılda, ülkenin eski çağlardan beri geleneksel ihracat ürünleri olan mür, fildişi, tütsü ve parfüme[305] olan talep azalmıştı. Bir diğer geleneksel ürün olan köle ise, dünyada yasaklanmıştı.[306] Bu koşullarda, ülkenin en önde gelen ihracat kalemi,

---

[302] Edmond J. Keller, **Revolutionary Ethiopia: From Empire to People's Republic**, Indianapolis, Indiana State University Press, 1988, s. 98.

[303] 1960 ve 1975 yılları arasında kimi Sahra Altı Afrika ülkeleri ile Etiyopya'nın ekonomik sektörler ayrımı ve istihdamın nüfusa oranına değinen tablo için bkz. Tobias Broich, **U.S. and Soviet Foreign Aid during the Cold War: A Case Study of Ethiopia**, Maastricht, United Nations University UNU-MERIT Working Paper Series, 2017, s. 28.

[304] Bahru Zewde, **A History of Modern Ethiopia, 1855 – 1991**, Oxford, James Currey, 2001, s. 196.

[305] Bu geleneksel malların ihracının Antik Mısır'dan beri devam ettiği varsayılmakta, ancak Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz-Hindistan ticaretini kurmasıyla birlikte, söz konusu ticaretin kayıtlara geçtiği ve katlanarak arttığı görülmektedir. Bkz. David W. Philipson, "Aksum: An African Civilization in its World Contexts," **Proceedings of the British Academy**, N. 111 (2001), s. 32 – 34.

[306] Dünyadaki kölecilik karşıtı düzenlemelere rağmen, Etiyopya'da, özellikle Arap ülkeleriyle yürütülen köle ticaretinin önüne geçilemedi. Köleciliğin tamamen kaldırılması, ancak 1940'lı yıllarda mümkün olabildi.

daha çok güney bölgelerinden elde edilen kahveydi. Toplam ihracat gelirinin %50'den fazlasını oluşturan kahve ihracı, ülkenin en önemli ekonomik güç kaynağıydı. Bir diğer önemli kalem ise, ağırlıklı olarak Sidama'dan çıkartılan altındı. 1944 yılındaki verilere göre, altın ticareti, toplam hükümet gelirinin %20'sini oluşturuyordu.[307]

Ağırlığını kahve ihracının oluşturduğu ülke ekonomisi kırılgandı. Örneğin, 1960'lardan sonra kahvede gerçekleşen fiyat dalgalanmaları, ülke ekonomisi ve toplum düzenini sarsacak çıktılar yaratabiliyordu.[308] Öte yandan, ülkedeki kahve üretiminin dünyadaki payı yüksek değildi. Etiyopya'nın tarıma ve katma değeri yüksek olmayan kahve gibi bir endüstriyel tarım ürünü ihracına dayalı ekonomisi, ülkenin dünya ekonomisinin çevresindeki pozisyonu değiştirmeyip, aksine bunu derinleştirdi. 1960'lı yıllarda dahi, kişi başına düşen yıllık gelir altmış beş dolardı ve Etiyopya, bu açıdan en alt sıralarda yer alan beş ülkeden biriydi.[309]

On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren, ülkenin zayıf beşeri sermaye kapasitesini arttırmak için Avrupalı danışman, teknisyen ve eğitmenlerden faydalanıldı.[310] İtalyan işgali bittiğinde halen ülkede bulunan ve teknik bilgi ve eğitim katkısı sunabileceğine inanan kimi İtalyan vatandaşlarının Etiyopya'da yaşamasına ve çalışmasına izin verilmesi, beşeri sermayenin geliştirilmesi yönündeki olumlu adımlardandı.[311]

Toplumsal ilerlemenin omurgasını oluşturan sağlık ve eğitim alanlarındaki göstergeler ise, ülkenin beşeri sermayesinin gelişimine yönelik etkili adımların

[307] Zewde, **op. cit.**, s. 199 - 200.
[308] Taye Gulilat, "Coffee in Ethiopian Economy," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 1, N. 1 (1963), s. 53.
[309] Rumman Faruqi ve Peter O'Brien, "Foreign Technology in the Growth of Modern Manufacturing Sector in Ethiopia 1950 – 1970," **Africa Development**, C. 1, N. 2 (1976), s. 23.
[310] Yabancı tüccar ve teknisyenlerin Mınilk dönemi Etiyopya'sındaki faaliyetlerine dair bkz. Richard Pankhurst, "Menilek and the Utilisation of Foreign Skills in Ethiopia," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 5, N. 1 (1967), s. 29 – 86, **passim.**
[311] Söz konusu İtalyanların ülkede bulunmasına izin verilmesinin ana nedeni, mevcut yolların bakımı ve sanayi tesislerinin kullanımı ile zaman zaman kıtlıklar yaşanan ülkedeki makine tarımını uygulamayı ve öğretmelerini sağlamaktı. Böylece işgal sonrasında ülkenin restorasyonu çok daha kısa sürede başarılabilecekti. Bkz. Alberto Sbacchi, "Haile Selassie and the Italians," **African Studies Review**, C. 22, N. 1 (1979), s. 29 – 30.

atılamamakta olduğunu gözler önüne sermekteydi. Ülkede sağlık hizmetleri yaygın değildi ve beş yaş altındaki çocuk ölümleri oranı 1960'lı yıllarda dahi dörtte bir düzeyindeydi.[312] Ortalama yaşam süresi ise otuz dokuz yıldı.[313] Benzer şekilde, eğitim hizmetleri de son derece kısıtlıydı. 1973 yılında okuryazarlık oranı, nüfusun %5-10'u seviyelerindeydi.[314] Ülkedeki ilk üniversite olan Adis Abeba Koleji 1950 yılında açıldı. Bu döneme kadar ülkenin teknik ve mesleki eğitimini verecek kadrolar, yurtdışında eğitim gören Etiyopya vatandaşlarından veya ülkeye gelen yabancı danışman/eğitmenlerden oluşuyordu. Eğitim ve sağlık olanakları büyük kentlerde yoğunlaşmaktayken, kırsal kesimde yaşayanların kamu hizmetlerine yerinde ulaşmaları mümkün olamıyordu.

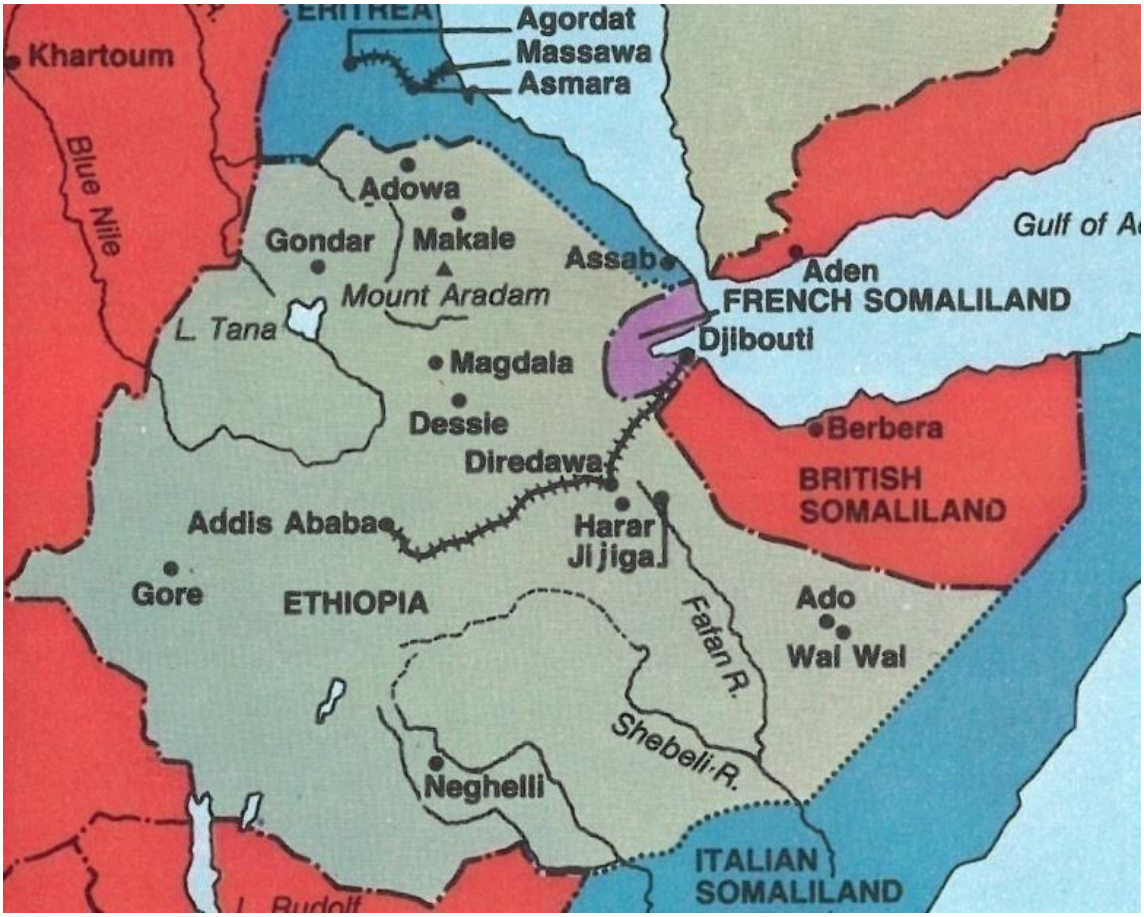
4. Kentleşme ve Altyapı (Ulaşım ve İletişim Kanalları)

Tarihsel Etiyopya'dan Modern Etiyopya'ya geçişin ana karakterini oluşturan modernleşme, kentleşme ve genişleme, ülkenin kapasitesinin artmasına yol açtı. Mınilk döneminde ihya edilen ve imparatorluğun Şeva eksenindeki dönüşümünün bir sembolü olan [315] Adis Abeba kentinin yeni başkent ilan edilmesi, kentin "devlet odaklı modernleşme" [316] projesinin vitrini olmasını sağladı. Aynı zamanda, yarattığı iş imkanlarıyla, ülkenin pek çok yerinden göç alarak kozmopolit bir yapıya kavuştu.

Bahsi geçen sembolik anlamların yanı sıra, Adis Abeba, ülkedeki dört ana ticaret rotasının[317] kesişimi olan bir ticaret merkezi rolü kazandı **(Harita 5)**. Özellikle, 1916

[312] "Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT?locations=ET**, 03.03.2021.
[313] Faruqi ve O'Brien, **op. cit.**, s. 23.
[314] Lemma, **op. cit.**, s. 33.
[315] Adis Abeba, Şeva bölgesinde yer alan ve Tarihsel Etiyopya'da öne çıkmayan, sıradan bir kentti.
[316] Shimelis Bonsa Gulema, "City as Nation: Imagining and Practicing Addis Ababa as a Modern and National Space," **Northeast African Studies**, C. 13, N. 1 (2013), s. 170. 1890'lardan itibaren su kanalları, köprüler, kuyular, telefon, telgraf ve elektrik hatlarının kurulması ile birlikte Adis Abeba, modernleşen Etiyopya'nın yüzü ve yeniliklerin ulaştığı ilk yer oldu. Eğitim ve sağlık alanındaki okul, hastane ve eczane gibi modern kurumların da ilk açıldığı kentti.
[317] Tarihsel Etiyopya'nın batısındaki Mesavva ve doğusundaki Zeyla limanıyla sonlanan ticaret rotalarının üzerinde olmasının haricinde, Adis Abeba'nın, İtalyanların işlettiği Eritre kıyısındaki Assab limanına ve ülkenin güneyinden kuzeyinde Velo kentine uzanan bir iç ticaret yoluna bağlantısı bulunmaktaydı. Bkz. Peter P. Garretson, **A History of Addis Ababa from its Foundation in 1886 to**

yılında yapımı tamamlanan Fransız ortaklı Adis Abeba-Dıre Dava-Cibuti demir yolu, ülkenin güneyinden elde edilen kahvenin limana sevkini sağlayan önemli bir altyapı yatırımı oldu. 1930 yılında, ülke ticaretinin %70'i, bu demiryolu vasıtasıyla gerçekleştirilir hale geldi.[318] Bir diğer geniş kapsamlı altyapı yatırımı da işgal döneminde gerçekleşti. İtalyan sömürge yönetimi, 80 ila 100 milyon sterlinlik bir harcamayla, yirmi dört ayda yaklaşık 3.500 kilometre yol tamamladı.[319]

Harita 5: Adis Abeba'nın Konumu ve Adis Abeba – Cibuti Demiryolu[320]

1910, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2000, s. 108. Başkentin yeni bir ekonomik merkez olarak ortaya çıkışı, Arap ve Ermeniler gibi yıllardır ülkede faaliyet gösteren tüccarların yanı sıra Hintli, Fransız ve Britanyalı tüccarların da ilgisini çeken bir pazar doğurdu. Bkz. Richard Pankhurst, "Menelik and the Foundation of Addis Ababa," **The Journal of African History**, C. 2, N. 1 (1961), s. 109 – 110.

[318] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 95.

[319] Yol yapım çalışmalarının yanı sıra kamu binaları, kilise ve camiler, sinema, alışveriş dükkanlarının yer aldığı sokaklar gibi pek çok bina da İtalyan işgali döneminde yapıldı. Bkz. Magery Perham, **Government of Ethiopia**, Londra, Faber and Faber, 1948, s. 182.

[320] "1930s Horn of Africa Map," **https://www.britishempire.co.uk/images2/1930shornofafricamap.jpg**, 16.12.2020.

5. Ordu

Tarihsel Etiyopya'daki bölgesel aristokratların merkezkaç faaliyetleri ve yarattığı parçalı egemenlik yapısı, imparatorluğun askeri olarak da parçalı biçimde örgütlenmesine yol açtı. Toprağa dayalı ordunun yerini alacak yarı profesyonel bir ordu 1910 yılında kuruldu.[321] Ülkedeki üç farklı askeri kurumsal yapı ise, 1944 yılında tek bir örgütlenme altında birleştirildi. Bu süreçte, ülkede, aynı anda bir merkezi ordu, doğrudan imparatora bağlı muhafızlar ve bölgesel aristokratların denetiminde İtalyan işgaline [322] direnen milis birlikleri bir araya getiren bir "çevre ordu", varlığını sürdürüyordu. İşgalin ardından çevre ordu lağvedilirken, imparatorluk muhafızları ve merkezi ordu, Sılasi rejiminin sonuna dek varlığını korudu.

Askeri teçhizat ve silah, yurt dışından ithal edilmek zorundaydı. Mınilk döneminde de silah ithalatına bağımlı olan imparatorluk[323], bu karakterini yirminci yüzyılda da muhafaza etti. Yerli savunma sanayisi sınırlı olan ülkenin savunma harcamaları, bir dış destekçi aktörün sponsorluğunda gerçekleşebiliyordu.

Sılasi imparatorluğu döneminde, diğer çevre ülkelerde olduğu üzere, sermaye-yoğun bir militerleşme gerçekleştirildi. Ancak 1960'lı yıllarla beraber, ülke içerisindeki ayrılıkçı hareketlerden duyulan güvenlik kaygıları, asker sayısının arttırılarak, daha emek-yoğun bir militerleşmeye geçilmesine neden oldu. Bu da, askerin bizzat kendisinin bir tehdit odağına dönüşmesi ihtimalini yükseltti.

6. Jeopolitik Konum ve Dış Aktörler

Tarihsel Etiyopya, Kızıldeniz geçişindeki konumu nedeniyle, bölgesel ve küresel ticaret yollarının güvenliğini sağlayan ve bu yönüyle, Kızıldeniz ticaretinde söz sahibi

---

[321] Zewde, **op. cit.**, s. 118.
[322] İtalya, 1935 ile 1941 yılları arasında Etiyopya'yı işgal etmiştir. Bu işgale ve işgalin Etiyopya üzerindeki etkisine detaylı olarak ilerleyen bölümlerde değinilecektir.
[323] John Dunn, "'For God, Emperor, and Country!' The Evolution of Ethiopia's Nineteenth-Century Army," **War in History**, C. 1, N. 3 (1994), s. 288.

olan ülkelerce önemsenen bir partnerdi. Ticaret yollarına yakınlığın Tarihsel Etiyopya'ya sağladığı kritik konumun önemi, alternatif ticaret yollarının gelişmesi ya da ticareti yönlendiren başat güçlerin tercihleri nedeniyle kimi dönemlerde azaldı veya arttı.[324]

Tarihsel Etiyopya devletlerinin merkezkaç eğilimlere açık coğrafyası, onun kontrol sahasının daralmasına ve çıkarları doğrultusunda iç kontrolün sağlanmasını arzu eden dış destekçi aktörlerin, Tarihsel Etiyopya'yı tahkim edici faaliyetler sergilemesine yol açtı. Askeri destek ve ticari faaliyetlerin istikrarını korumak, bahsi geçen tahkimatın temel bileşenleriydi. Aksum döneminde Roma İmparatorluğu ve Süleyman hanedanlığı döneminde Portekiz, stratejik mevkisini güvence altına almak ve kendi çıkarları doğrultusunda faaliyet gösterecek bölgesel bir partner yaratma kaygısıyla bölgeye destek sundular.

Dış destekçi aktörlerle kurulan bu ilişki biçimi, Modern Etiyopya döneminde de devam edecektir. Ancak, Modern Etiyopya'yı ve Sılasi dönemini özgün kılan öge, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren, Avrupalı üç büyük sömürgeci gücün Etiyopya'ya komşu olmasıydı.[325] Bu süreçte, Avrupa'daki güç dengeleri ve sömürgeci güçlerin bölgesel politikaları gözetilerek hareket edildi. Soğuk Savaş ile birlikte, ABD ve SSCB, küresel ve bölgesel politikaları dikkate alınacak yeni aktörler olunca ve buna bir de sömürgesizleşme ile bağımsızlığını kazanan yeni Afrika ülkeleri eklenip 1960'larda kurulacak olan Afrika Birliği Örgütü'nün merkezinin Adis Abeba olduğunun altı çizildiğinde, Sılasi rejiminin, her zaman, çok taraflı politika tercih ve açmazlarıyla yüzleşmek zorunda kaldığı söylenmelidir. Ülkenin askeri açıdan dışa bağımlı özelliği

[324] Örneğin, Roma İmparatorluğu'nun Akdeniz-Hindistan ticareti döneminde, üst düzeye ulaşan jeopolitik konumun önemi, Sasani ve İslam halifeliği döneminde, bölgesel ticaretin Basra Körfezi'ne yoğunlaşması ile azaldı. Benzer biçimde, Coğrafi Keşifler sürecinde Amerikalar'a ulaşılmasıyla tesis edilen yeni ticaret yolları, Boynuz'un önemini görece ikincilleştirirken, Süveyş Kanalı'nın açılması ve Ortadoğu petrollerinin kritik bir ihracat ürünü haline gelmesi, bölgenin jeopolitik değerinin yeniden artmasına neden oldu.

[325] Eritre ve Somali'de İtalyan, Sudan, Kenya ve Somaliland'da Britanyalı ve Cibuti'de Fransız sömürge yönetimleri tesis edilmişti.

hatırlandığında, dış aktörlerle kurulan çok taraflı ilişkilerde, hem kapasiteyi arttırmanın ihtiyacı hem de rejim güvenliği kaygılarının rol aldığı görülmektedir.

B. SILASİ REJİMİNİN KURUMSAL İFADESİ: MERKEZİYETÇİLİK VE STATÜKOCULUK EKSENİNDE ŞEKİLLENEN TERCİHLER

Sılasi rejiminin kurumsal ifadesi iki ana başlık altında ele alınabilir. Bunlardan ilki, merkeziyetçiliktir. Yüzyıllardan beri görece özerk biçimde hareket edebilen ve güçlü merkezkaç eğilime sahip olan bölgesel aristokrasiyi ve ülkenin sahip olduğu çoklu etnik, dinsel, dilsel ve kültürel grupları denetim altında tutabilmek için, tepe noktasında Sılasi'nin mutlak otoritesinin yer aldığı merkeziyetçi bir yönetim biçimi tesis edilmeye çalışıldı. İkinci unsur ise, sosyo-ekonomik durağanlık ve statükoculuktu. Sılasi rejiminin tesis ettiği yönetim şemasının ve dolayısıyla rejimin devamı için, toplumsal alanın son derece kontrollü ve küçük adımlarla değişmesi öngörüldü. Kurumsal ifadeye dair pek çok uygulamada, bahsi geçen statükoculuk gözetildi. Bu da, rejimin ağ bağlantıları içerisindeki aktörlerin toplumsal rollerini/konumlarını sağlamlaştıran ve ağ bağlantılarının dışında kalan muhalif aktörlerin de rollerini/konumlarını görece sabit tutan ve/ya zayıflaştıran bir işlev gördü.

Kurumsal ifadenin merkeziyetçi ve statükocu karakteri, somut olarak iç politikadaki uygulamalarla ortaya çıkar. Ancak dış politikada alınan kararlar da iç politik iklimi tahkim edici bir işlev görmektedir. Bu bağlamda, Sılasi rejiminde de dış destekçi aktör tercihi ve dış politikada uygulanan kararlar, rejim güvenliği kaygısının ayrılmaz bir parçası olarak, iç politikada merkeziyetçi ve statükocu bir kurumsal ifadenin sürdürülebilmesi kaygısıyla biçimlenmiştir.

1. İdari Merkeziyetçilik ya da Modern Mekanizmalarla Tahkim Edilmiş Mutlakiyetçilik

a. İtalyan İşgaline Dek Merkeziyetçi Kurumsal İfade: Anayasa ve İdari Düzenlemeler

Sılasi rejiminin kurumsal ifadesinin bir unsuru olarak merkeziyetçilik, aslında Tarihsel Etiyopya'nın on dokuzuncu yüzyıldaki parçalı egemenlikten tekil egemenliğe geçişinin devamıydı. Genişleme harekatlarının miras bıraktığı toprakların ve bilhassa ülkenin kuzeyindeki bölgesel aristokrasinin tek ve mutlak bir egemenlikle idare edilmesi, Sılasi rejiminin ana amaçlarından biriydi. Bu doğrultuda, kurumsal ifade, imparatorun mutlak gücünü yansıtıyordu. Meclis ve bakanlar, neredeyse yetkisiz ve imparatorun denetimine açık "vitrin kurumlar" niteliğindeydi. Ayrıca, söz konusu mutlakiyetçi-merkeziyetçi karakteri destekleyecek etkin bir devlet mekanizması için modernleşme hamleleri sürdürüldü. Böylesi bir modernleşme girişimi, rejim güvenliğini sağlamlaştıracak biçimde kapasiteyi arttırıyordu. Ayrıca, uluslararası toplumca fark edilmesi istenen, modern devletleşmenin bir örneği olan Etiyopya'nın lideri Sılasi'nin "modernleştirici otokrat" imajının da bir yansımasıydı.

Bu bağlamda Sılasi, imparator naibi olarak görev yaptığı yıllarda, ülkeye pek çok yenilik getirdi. Modernleştirici ve kapasite arttıcı faaliyetler arasında, kendinden önceki dönemlerde mevcut olmayan hukuki düzenlemeler, yeni mahkemelerin kurulması, kitap basımı, faiz sistemi, kısmi elektrikli aydınlatma, motorlu taşıtlar ithali, yabancı dillerde okulların açılması, hastanelerin yenilenmesi, askeri akademinin kurulması, ulusal marşın bestelenmesi, uçak satın alımı, yabancı devlet liderlerinin ülkeye ziyaretleri ve konsoloslukların açılması öne çıkan örneklerdir.[326]

[326] Haile Selassie, **My Life and Ethiopia's Progress Volume One: 1892 – 1937**, çev. Edward Ullendorf, Oxford, Oxford University Press, 1976, s. 65 – 76.

Sılasi'nin 1930 yılında imparatorluk tacını giymesinden sonra, Kraliyet Konseyi'nin onayıyla hazırlanan, 1931 yılında yayımlanan ve yaklaşık elli beş maddelik görece kısa olan anayasa [327], bölgesel aristokratların mevcut imtiyazlarına halel getirmemekle birlikte onların doğrudan kralın denetim alanına girmesini amaçlayan yönüyle elitlerin onay ve rızasını almış bir metindi.[328]

Rejimin kurumsal ifadesinin izlerini taşıyan anayasa, adeta, artık mutlak iktidar sahibi olan ve bu iktidarı yasal olarak da tekleştirmeye niyetli bir kralın varlığının, içerideki potansiyel veya mevcut tehdit odaklarına duyurulmasını sağlayan bir ferman işlevi görmekteydi. Aynı zamanda ülkenin ilk anayasası olan bu metnin giriş bölümünde, kanunun herkesin üzerinde olduğuna atıfla, anayasanın prematüre bir girişim olmadığı, aksine ülkenin buna ihtiyacı olduğu belirtilir. Yine giriş bölümünde, imparatorluğun yöneticilerinin, dünyadan yalıtılmış bir ülkeyi, iyi bir babanın çocuklarını yönetme yükümlülüğüne benzer bir sorumluluk hissederek yönetmeye çalıştığı, ancak artık tüm bunların üzerinde bir kurallar manzumesinin olması gerektiği yer alır.[329]

Anayasa, imparatorun merkezi-mutlakiyetçi yetkilerini düzenleyen pek çok madde içermektedir. Altıncı maddeye göre, imparatorlukta mutlak güç, imparatorun elindeydi. Bu gücü, mevcut kanunlarla uyumlu bir şekilde kullanmanın güvencesinin yine imparatorun kendisi olduğu belirtilmekteydi. On birinci maddeye göre ise, imparatorluk içerisindeki tüm idari birimlerin örgütlenme biçimi ve sorumluluklarına karar verme ve ordu ile kamu hizmetlerindeki tüm atama, azil ve maaş belirleme yetkisi

[327] 1931 anayasası 1889 yılında Japonya'da ilan edilen Meiji dönemi anayasası temel alınarak hazırlanmıştır. Bu açıdan, modernleşme yolunda döneminin tek başarılı örneği olan Japonya'nın anayasasının temel alınması önemli bir mesaj niteliği taşır. Ayrıca, 1935'teki İtalyan işgaline dek, Etiyopya entelektüel ve siyasi camiasında Japonya'ya yoğun ilgi duyulmakta ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmaktaydı. Bkz. J. Calvitt Clarke III, **Alliance of the Colored Peoples, Ethiopia and Japan Before World War II**, Woodbridge, James Currey, 2011, s. 7 – 21.

[328] Christopher Clapham, **Haile-Selassie's Government,** New York, Frederick A. Praeger, 1969, s. 35.

[329] 1931 anayasasının ilgili maddeleri için bkz. William M. Steen (der.), **The Ethiopian Constitution**, Washington D. C., The Ethiopian Research Council, 1936.

imparatordaydı. On beşinci maddede, tüm aristokratik unvanları verme ve kişisel toprak tahsisi yapma yetkisinin imparatorda olduğu vurgulanmaktaydı. Böylece hem bürokrasi hem de aristokrasinin hak ve imtiyazları, doğrudan imparatorun yetki alanına dahil edildi.

Siyasi partilerin yasak olduğu, özel basın ve yayının bulunmadığı ve sivil toplumun yoğun merkezi denetim altında tutulduğu ülkede, sivil temsiliyet, anayasayla oluşturulan Temsilciler Meclisi ve Senato ile sağlanıyordu. Ancak, bu temsiliyet de kısıtlı bir siyasal atmosferde gerçekleşebilecekti. Anayasanın otuz ikinci maddesine göre, Temsilciler Meclisi, vatandaşlar seçim yapmaya ehil olana dek, aristokratlar ve yerel şefler tarafından seçilecekti. Otuz birinci maddede ise, senatörlerin, uzun yıllar devlet hizmetinde bulunan aristokrat ve bürokratlar arasından imparator tarafından seçileceği belirtilmekteydi. Yedinci maddede, her iki organın hazırladığı kanun tasarılarının, ancak imparatorun onayı olursa kanunlaşıp yürürlüğe girebileceği yer alıyordu. Kırkıncı maddede, Temsilciler Meclisi'nin imparator tarafından feshedilebileceği ve dört ay içinde yeni bir meclisin açılabileceğine işaret edilmekteydi. Kırk üçüncü madde, meclis başkanının, mecliste tartışılan konunun gizli ya da açık oturumlarda ele alınmasına karar vermesini düzenliyordu. Şayet gizli ise, bunun üyeler tarafından kamuoyuna duyurulması, cezai yaptırım gerektiriyordu.

Seçmen teorisine göre, ülkelerdeki seçici kitlenin darlığı, idareye diktatöryel karakterini veren etmenlerdendir. Bu bağlamda, imparatorun seçici kitlesi, zaten doğası gereği dardır. Etiyopya örneğinde, imparatorun seçici kitlesi, Kraliyet Konseyi'dir. İmparatorun yanı sıra, meclis ve senato gibi meşruti yasama organlarının bulunduğu ülkelerde, bu organların seçici kitlesinin dar ve genişliği idarenin karakterini belirleyen unsurlardandır. Ancak Sılasi rejiminde, Temsilciler Meclisi ve Senato'nun halkın genel oyuyla seçilmediği, Senato'da doğrudan atama sisteminin, Temsilciler Meclisi'nde ise

aristokratlar ve yerel liderlerin oy hakkı bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla, yasama faaliyetini yürüten diğer organlarda da seçici kitlenin dar tutulduğu gözlenmekte, bu durum rejime diktatöryel bir karakter vermekte ve merkeziyetçi-mutlakiyetçi kurumsal ifadeyle örtüşmektedir.

Anayasada bakanlıklar kurumsal olarak yer alıyordu, ancak meclise değil, imparatora karşı sorumluydular. İmza yetkileri bulunmayan bakanlar, belirli konularda rapor sunan danışman işlevi görüyorlardı. Kırk dokuzuncu maddeye göre, bakanlık görüşünün alınması, imparatorun isteğine bağlı kılınmıştı. Kırk sekizinci madde, devletin tüm kanun ve kararnamelerinin, resmi imparatorluk mührüyle yürürlüğe girebileceğini, bu mührün de *Tısehafi Tizaz* makamında tutulması gerektiğini belirtiyordu. İmparatorluk sekreterliği veya özel kalem olarak yorumlanabilecek, bakanlık düzeyindeki bir idari makam olan *Tısehafi Tizaz,* imparatorun devlet idaresindeki nihai denetim mekanizması olarak görev alıyordu.

b. İşgal Sonrası Düzenlemeler ve Yeni Anayasa

1935 yılında başlayan İtalyan işgalinin 1941 yılında sona ermesinin hemen ardından, 1942'de yayınlanan bir başka kararname ile ülke on iki idari birime/eyalete bölündü **(Harita 6)**. Ayrıca merkezi vergi sistemini güçlendirecek yetkilerle donanmış, *İnderase* adıyla anılan, vali-general işlevindeki bir idari makam yürürlüğe sokuldu. *İnderase*, imparatorluğa bağlı bölgelerin en yetkili idari makamı olarak vergi toplama, hazineden verilen paranın harcanmasının denetimi ve merkezi kanunların uygulanmasından sorumlu hale getirildi.[330] Bununla birlikte, *İnderase* makamını da

[330] Keller, **op. cit.**, s. 73 – 74.

denetlemek için, yine imparatorun atama yetkisinde bulunan direktör, eyalet sekreteri ve eyalet polis müdürlerinden oluşan bir yerel idareciler ağı tesis edildi.[331]

Harita 6: Sılasi Dönemi Etiyopya İdari Haritası[332]

Böylece, imparatorluk emirlerinin yerelde uygulanmasına yönelik denetim, çoklu hiyerarşiye dayalı bir sistemle sağlandı. Schwab'ın "adem-i merkezileşmiş merkeziyetçilik" [333] adını verdiği bu sistemde, *İnderase*ler önemli yetkilerle donatılırken, onların denetimini sağlayacak makamlarla "çevreleniyorlardı". Özellikle, yaşlı aristokratlar İnderase olarak tercih ediliyordu. Böylece, yapısal olarak merkezi hükümete sorun yaratma potansiyeli taşıyan merkezkaç kuvvetlere "denetimli bir

[331] Peter Schwab, **Decision-Making in Ethiopia: A Study of Political Process**, New Jersey, Associated University Press, 1972, s. 50.
[332] "Detailed Administrative and Political Map of Ethiopia," **https://www.mapsland.com/maps/africa/ethiopia/detailed-political-and-administrative-map-of-ethiopia.jpg,** 09.08.2021; 1960 yılındaki düzenlemeyle Bale, Hararge'den ayrılarak ayrı bir eyalet haline getirildi. Böylece on üç eyaletli bir idari yapı oluşturuldu.
[333] Schwab, **op. cit.,** s. 49 – 50.

özerklik ve itibar" tanıyan bir titr veriliyor, *İnderase*'nin altındaki direktör pozisyonlarına ise modernleşme ve reform yanlısı "yeni nesil"den isimler atanıyordu.[334] Böylece, siyasal olarak birbiriyle uyumsuz geçmiş ve düşünel altyapıya sahip yöneticilerin varlığı, merkezkaç bölgelerde kuvvetli nüfuz alanlarının oluşmasının önüne geçiyordu.

Atamaları doğrudan imparatorun yaptığı *İnderase* sistemi, 1941 yılında yürürlüğe giren bir diğer kararnamenin tamamlayıcısı konumundaydı. Buna göre, eyaletlerin kendi askerlerini yetiştirmeleri, kendi polis birimlerini barındırmaları ve diğer devletlerle antlaşmalara imza atmaları kısıtlandı.[335] Dolayısıyla, merkeziyetçilik düşüncesi, söz konusu adımlarla da tahkim edildi.

1940'ların sonunda başlayıp 1950'ler boyunca devam eden süreçte, İskenderiye Kıpti Kilisesi[336] ile bağı kesilen Etiyopya Ortodoks Kilisesi, bağımsız ve ulusal bir kiliseye dönüştürüldü. Bu kararın alınmasının temel sebebi, yüz yıllardır Mısır'dan atanan ruhbanlarla yönetilen kilisenin, bölgesel politikaya yansıyan ve/ya ondan etkilenen bir iç işleri sorunu haline gelmesiydi. "Dindar-ulusçu" bir modernleşme alaşımının[337] yapılmaya çalışıldığı ülkede, kilisenin yönetim kademesini belirleme ve denetleme yetkisi, merkeziyetçi-mutlakiyetçi kurumsal ifadenin de bir uzantısıydı. Sılasi, ulusal kilisenin kurulması kararıyla, dini konseyin din görevlilerini atama

[334] **Ibid.**, s. 51.
[335] John Markakis ve Nega Ayele, **Class and Revolution in Ethiopia**, Nottingham, Spokesman, 1978, s. 36.
[336] Tarihsel Etiyopya'nın Hıristiyanlaşması, Roma İmparatorluğu ile üçüncü yüzyıldan itibaren yoğunlaşan ticari ve kültürel mübadele ilişkisinin bir uzantısı olarak gerçekleşti. Hıristiyanlığa geçişin ne zaman yaşandığı net olarak bilinemese de, nümizmatik biliminin verileri, dördüncü yüzyıla ait paralardaki değişime dikkat çekmektedir. Kral İzana'nın din değiştirmesiyle birlikte 330'lu yıllarda Saba inancının etkisiyle paganik unsurlar barındıran dinsel kültürde mühim yer tutan hilal ve disk şeklindeki güneş sembolleri, yerini Hıristiyan hacına bıraktı. Bkz. Stuart Munro-Hay, "A Tyranny of Sources: The History of Aksum in its Coinage," **Northeast African Studies**, C. 3, N. 3 (1981-82), s. 9. Bu dönemde, Lübnan doğumlu piskopos Fremnatos'un (Frumentius) İskenderiye Kilisesi'nin yetkilendirdiği biri olarak Etiyopya'da kilise kurması, İzana ile tanışması ve onu Hıristiyanlığa yönlendirmesi, yeni dinin benimsenmesinin başlangıcı kabul edilir. Fremnatos halen Etiyopya Kilisesi'nin kurucu babası olarak kabul gören saygın bir figürdür. Öyle ki uzun yıllar İskenderiye Kıpti Kilisesi'ne bağlı olan Etiyopya Ortodoks Kilisesi'nin takviminde her yıl 27 Aralık günü Fremnatos'u anma bayramı olarak yer alır.
[337] Haggai Erlich, "Identity and Church: Ethiopian - Egyptian Dialogue, 1924-59," **International Journal of Middle East Studies**, C. 32, N. 1 (2000), s. 33.

kararlarını onama veya reddetme yetkisi kazanmış, Kıpti Kilisesi'yle olan bağını koparan Etiyopya Ortodoks Kilisesi de monarşinin vesayeti altına girmiş oldu.[338]

1950'li yılların ilk yarısında, Eritre'nin Etiyopya ile federasyon çatısı altında birleşmesini öngören Birleşmiş Milletler kararı doğrultusunda, Etiyopya İmparatorluğu anayasasının yenilenmesi tartışmaları başladı. Bu tartışmalar sürecinde yazılan 1955 anayasası, nihai haliyle, 1931 anayasasının revizyonuydu. 1931 anayasasına göre daha uzun olmakla birlikte, pek çok maddesi aynı içerikteydi. Üç Amerikalı danışmanın yardımıyla hazırlanan anayasada, imparatorluğun mutlakiyetçi karakteri öne çıkarılmıştı. Örneğin, dördüncü maddede, imparatorun "çiğnenemez bir itibar ve tartışılmaz bir güçle" donandığının altı çizilmekteydi. Anayasayı hazırlayan ekipte yer alan Spencer, son derece yavaş ve muhafazakâr biçimde hazırlandığını belirttiği metnin, kurumsal ifadenin iki ana unsuru olan merkeziyetçilik ve statükoculuğu imleyen biçimde, *"liberal baskılara karşı denetleme mekanizmalarını inşa etme ve merkezileşme politikasını sürdürme"* amacını barındırdığını vurgulamaktadır.[339]

Bu kaygılarla, doksan ikinci maddede imparatorun hangi durumlarda kararnameler yayınlayabileceği düzenlendi. İmparatorun imtiyazlarının özellikle yer almasının istendiği anayasada, meclise sormadan bakanları azledebilme ve onama ile senatör, hâkim ve belediye başkanları atama yetkileri yine imparatorda kaldı.[340] 1931 anayasasına göre Temsilciler Meclisi'nin yetkileri ve seçilmesi konularında göreli demokratikleşme eğilimleri olsa dahi, 1931 anayasasına sinen mutlakiyetçi ve merkeziyetçi kurumsal ifade varlığını sürdürdü. Özellikle tahtın verasetinde çıkabilecek

[338] Stephane Ancel ve Eloi Ficquet, "The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church (EOTC) and the Challenges of Modernity," Gerard Prunier ve Eloi Ficquet (der.), **Understanding Contemporary Ethiopia: Monarchy, Revolution and the Legacy of Meles Zenawi**, Londra, Hurst & Company, 2015, s. 74.
[339] John H. Spencer, **Ethiopia at Bay: A Personal Account of the Haile Selassie Years**, Hollywood, Tsehai Publishers, 2006, s. 257.
[340] **Idem.**.

pek çok olası soruna çözüm getirme amacı taşıyan[341], daha önceki anayasada bu kadar detaylı yer almayan yaklaşık yirmi maddelik bir düzenlemeyle, olası hanedan çatışmalarının önüne geçilmeye çalışıldı.[342]

Anayasal değişiklik ve idari kararnamelere, diğer hukuk alanlarında hazırlanan kanunlar eşlik etti. Ceza kanunu, medeni kanun, medeni usül kanunu ve ticaret kanunu 1950'lerin ortasında başlayan, ancak 1960'ların sonlarına doğru tamamlanabilen, yabancı danışmanların dâhil olduğu çalışmaların sonucunda ortaya çıktı. Bu danışmanlardan biri olan David, Etiyopya için, mevcut geleneksel yasaları[343] inceleyip, onların muğlak bıraktığı noktalara odaklanan bir kanun çalışması yaptıklarının altını çizmektedir. [344] İsviçre, Fransa gibi Avrupa ülkelerinin de incelendiği kanun çalışmalarında, geleneksel yasalarda olmayan hukuki meseleler ya doğrudan ya da Etiyopya hukuki zeminine göre uyarlanmış haliyle adapte edilmiştir. Bilhassa kimi dinsel ve sosyo-ekonomik konularda ve Etiyopya toplumunun cezai sorumluluk algısı gibi[345] Avrupa'daki örneklerinden doğrudan aktarılamayacak olan özgün/geleneksel meselelerde, mevcut yasaların korunması yoluna gidildi. Dolayısıyla, hem revize edilen anayasa, hem de ona eşlik eden yeni kanunlar, Etiyopya'nın geleneksel idari-siyasal

[341] Merkezi egemenlik iddiasındaki devlet için (özellikle veraset sisteminin net olmadığı veya veliaht olacak erkek evladın bulunmadığı hanedan yönetimlerinde) iktidarın değişim süreçleri büyük önem taşır. Zira her bir geçiş, merkeziliği ve mutlak egemenliği parçalayabilecek yeni güç odaklarının peyda olmasına kapı aralar. Acharya ve Lee'nin çalışması, veraset sistemindeki belirsizliklerin çözülmesinin kalkınmaya yaptığı olumlu etkileri Avrupa örneğinde gözler önüne serer. Bu bağlamda, Etiyopya anayasasına konulan madde ile veraset sorununun çözülmesinin amaçlanması, devlet kapasitesini arttırmayı sağlayan bir uzantıdır. Bkz. Avidit Acharya ve Alexander Lee, "Path Dependence in European Development: Medieval Politics, Conflict, and State Building," **Comparative Political Studies**, C. 52, N. 13 – 14 (2019), s. 1 – 36, **passim**.

[342] 1955 anayasasının beş ila yirminci beşinci maddeleri, tahtın varisinin anne karnında ancak henüz doğmamış olması, imparatorun ağır hastalık koşulları, imparatorun yaşı ve naiplerin yetkilerinin buna göre belirlenmesi, yabancılarla evlenme, imparatorun ölümünün ardından işletilecek süreç ve yeni imparatorun belirlenme prosedürü gibi pek çok detayı içerir. Böylece anayasa, Etiyopya tarihinde, veraset meselesiyle gündeme gelen imparatorluk içi siyasal mücadeleye yol açabilecek "açık kapı"larını kapatmaya çalışan bir dizi önlemi yasallaştırmıştır.

[343] Etiyopya'daki geleneksel yasaların ana omurgasını, *Fethe Negest* (Kralların Yasası) adı verilen ve bilinen ilk örneği on üçüncü yüzyılda toplanan kitap oluştrur. *Fethe Negest*, Hıristiyan din adamlarının görev ve yetkileri gibi dinsel; evlilik, ticaret ve mülkiyet gibi sosyo-ekonomik ve suçların kapsamı ve yaptırımlar gibi cezai konuları içeren bir kanunlar külliyatıdır. Bkz. Peter L. Strauss (der.), **The Fetha Nagast: The Law of the Kings**, Addis Ababa, Faculty of Law Haile Selassie I University, 1968, **passim.**.

[344] Rene David, "Sources of the Ethiopian Civil Code," **Journal of Ethiopian Law**, C. 4, N. 2 (1967), s. 345 – 346.

[345] **Ibid.**, s. 344 – 345.

yapısını gözeterek, imparatorun birincil önemde olduğu merkeziyetçi kurumsal ifadeyi sağlamlaştıran bir nitelik taşıdı.

2. Rejimin Sosyo-Ekonomik Kurumsal İfadesi: Statükoculuk ve Durağanlık

Devlet-toplum arasındaki ilişkinin bir diğer düzenleyici ayağını, sosyo-ekonomik alandaki kurumsal ifade oluşturmaktadır. Sılasi rejiminin kurumsal ifadesi, dışlayıcı kurumlar aracılığıyla, toprak rejimi ve yatırım kararlarıyla oluşturulan üretim ve bölüşüm politikalarıyla ortaya çıkmaktaydı. Sılasi rejimi, bu politika alanlarında, toplumun kalkınma ve gelişimini düşük oranda gözeten bir statükoculuk ve durağanlıkla faaliyet göstermekteydi.

Sılasi rejiminin kurucu metni ve kurumsal ifadenin yapı taşı olan anayasada, ekonomi ile ilişkilendirilebilecek tek unsur, anayasanın giriş bölümünde, ülkeyi ilerleme, zenginlik ve refahı arttırıcı bir tutumla yönetmek gerekliliğinin vurgulanmasıydı.[346] Diğer bir ifadeyle, ekonomi alanında imparatoru kısıtlayacak bir düzenleme yoktu. Yalnızca imparatorun adaletli ve ilerlemeci davranacağına dair bir niyet beyanı bulunmaktaydı. Bu nedenle, Sılasi rejiminin sosyo-ekonomik kurumsal ifadesini anlamlandırmak için, pratikteki uygulamalara ve bu uygulamaların tarihsel köklerine bakmak gerekir.

Tipik bir çevre ekonomisi olan ülkenin, sosyo-ekonomik hayatını biçimlendiren temel uğraş tarımdı. Uzun mesafeli ticarete eklemlenen küçük bir zümre haricinde, halkın çoğunluğunun geçim ve refahı, tarıma ve küçük çaplı emek-yoğun zanaatkarlığa dayalıydı.[347] Bu açıdan, sosyo-ekonomik kurumsal ifadenin belki de en önemli göstergesi toprak düzenindeki uygulamalardı. Zira, nüfusun geniş tabanın katıldığı ekonomik faaliyet tarımdı ve devlet kapasitesinin ekonomik güç unsurlarıyla birlikte artması amaçlanıyorsa, tarımsal üretim ve bölüşümün etkin biçimde düzenlenmesi şarttı.

[346] Steen, **op.cit.**, s. 1.
[347] Donald Crummey, "Abyssinian Feudalism," **Past and Present**, C. 89, N. 1 (1980), s. 123.

Hatta ileriki aşamalarda, tarımdan alınan verimin, sanayileşmenin önünü açacak bir birikime katalizör olması ve kapasiteyi arttırması beklenebilirdi.

a. Statükoculuğun Temel Dayanağı: Bir Dışlayıcı Kurum Örneği Olarak Etiyopya'da Toprak Rejimi

Sılasi dönemindeki toprak rejimi, Süleyman hanedanlığının erken dönemlerinden beri süregelmekteydi. Ancak, zamanla değişikliğe uğramış, belli bölgelere özel düzenlemelerle yenilenmişti ve 1974'te Sılasi iktidarının sona ermesine kadar da varlığını korumuştu. Bu bölümde, dünyanın en karmaşık toprak sistemlerinden birine sahip olan Etiyopya'daki[348], çok farklı uygulamalara ve zamanla gerçekleşen değişikliklerin detaylarına değinilmeyecektir. Onun yerine, toprak statülerindeki temel fark vurgulandıktan sonra, toprak rejiminin, Sılasi dönemindeki kurumsal ifadeyi "statükocu" hale getiren ve Sılasi rejiminin güvenliğini tahkim eden noktalarının altı çizilecektir. Bu bağlamda, kuzey-güney toprakları ayrımına ve toprak sisteminin doğurduğu durağan sosyo-ekonomik yapıya işaret edilecektir.

Öncelikle, imparatorluğun tüm toprakları kural olarak imparatora aitti. Ancak, imparatorluk geleneğince, çeşitli biçimlerde toplumun bileşenlerine paylaştırılmıştı. Tarihsel Etiyopya toprakları, *gult* ve *rist* adı verilen iki temel kategoriye ayrılmıştı. *Gult*, imparatorun kararıyla genellikle aristokratlara, hanedan üyelerine, savaşta başarı gösteren askerlere ve kiliselere dağıtılırdı. İmparator, toprak dağıtımı yetkisini bizzat kullanabildiği gibi, *balebat* adı verilen yerel aristokratlara da bu yetkiyi devredebilirdi. [349] *Gult* sahipleri, elinde bulundurdukları toprağı istedikleri gibi değerlendirme ve istedikleri köylüleri çalıştırma hakkına sahiplerdi. Fakat, en nihayetinde, bölgeden elde edilecek gelirin bir kısmını imparatora aktarmak

[348] John M. Cohen, "Ethiopia after Haile Selassie: The Government Land Factor," **African Affairs**, C. 72, N. 289 (1973), s. 366.
[349] Temesgen Gebeyehu Baye, "Power, Church and the *Gult* System in Gojjam, Ethiopia," **Asian and African Studies**, C. 25, N. 1 (2016), s. 53 – 54.

zorundaydılar. *Gult*lar, aristokrasiyi ve ruhbanı toplumsal hiyerarşide öne çıkaran bir imtiyaz aracıydı.

Gult sahibi, hizmetleri karşılığında, topraklarında yaşayan ve çalışan köylüden yıllık haraç toplama yetkisine sahipti ve bunların belirli kısmını devlet hazinesine aktarıyordu. Toprakları üzerinde idari ve yargı yetkisi bulunan *gult* sahipleri (ya da sahibinin temsilcileri) savaş zamanında, orduya asker tedariğinde aracılık görevi üstleniyorlardı. Böylece *gult*, yerelde idari düzen ve ekonominin işlemesini sağlayan bir imtiyaz ve hegemonik mübadele aracı haline dönüşmüştü.

Rist ise, kullanım hakkı köylülere devredilmiş toprak statüsüydü. *Rist*, geleneksel hukuka tabi olan, köylülerin soy bağına göre miras bırakabilen bir statüydü. Bu toprakların temel farkı, *gult* gibi aristokratlara bahşedilmeyen, doğrudan köylülere ait olan statüsüydü. Bu nitelik, *rist* sahipleri için, topraklarının elinden alınmaması ve ailelerine miras bırakılabilmesi güvencesi sağlıyordu. *Rist* sahipleri, "küçük ama kendilerinin" olan bir toprakta, geçimlik üretimlerini yapabilme imkanına erişebiliyorlardı.[350] Kimi topraklar, aynı anda hem *gult* hem *rist* kategorisinde yer alabilirdi. Bu tür arazilerde, aileler *rist*ten kaynaklı tasarruf haklarına halel gelmeden, *gult* sahibine haraç ödemekteyerek tarımsal faaliyetlerini sürdürebiliyorlardı.

Tarihi Etiyopya toprak rejimi, aristokrasi, kilise ve imparatorluğun toplumsal ekonomik ve siyasal başatlığının korunduğu ve ağırlığını köylülerin oluşturduğu diğer toplumsal katmanların öne çıkmasının mümkün olmadığı bir dışlayıcı kurum olarak şekillendi. Dahası, toprak düzeni, getirilen yeni düzenlemelerle, çok daha merkeziyetçi bir karaktere büründü. *Gult* sahiplerinin, yerel ile devlet hazinesi arasındaki aracı konumları, 1941 yılındaki toprak vergisi düzenlemeleriyle ortadan kaldırılarak, *gult*

[350] Etiyopya toprak düzeninin temel özelliklerine dair bkz. Allan Hoben, **Land Tenure among Amhara of Ethiopia: The Dynamics of Cognatic Descent**, Chicago, The University of Chicago Press, 1973, 5 – 14.

topraklarının gelirlerinin doğrudan devlet görevlileri tarafından toplanmasına karar verildi.[351]

Toprak düzeninin dışlayıcı karakteri, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Tevodros ve onu takip eden imparatorlar tarafından gerçekleştirilen genişleme harekatlarıyla, çok daha derin ve ayrıştırıcı biçimde ortaya çıktı. Genişlemeyle elde edilen topraklardaki düzen, Tarihsel Etiyopya'nın mevcut sistemine uyarlanırken, fiili olarak ülkenin kuzey ve güneyi, toprak rejiminden kaynaklanan iki farklı toplumsal, ekonomik ve siyasal ilişki havzasına dönüştü.

1889'da imparatorluk tacını giydikten sonra genişleme faaliyetlerini sürdüren Mınilk döneminde alınan karara göre, fethedilen bölgede gönüllü bir teslimiyet ve imparatora biat söz konusuysa, buradaki yerel şeflerin/idarecilerin statülerine dokunulmayacaktı. Fakat fethe direniş varsa, fethedilen tüm topraklar, imparatorun dağıtım yetkisine giriyordu. [352] Fethedilen toprakların, imparator, kilise ve toprak sahibi/yerel köylü arasında üç eşit paya bölünmesinde karar kılınmıştı. Bu da, Kuzey Etiyopya'daki gibi bir toprak rejiminin yeni topraklarda da uygulanması anlamına gelecekti. Fakat güneyde, yerel köylüye verilmesi gereken pay görmezden gelindi. Bu toprak payı, yerel şefler ya da doğrudan imparatorun yetkisine bağlanarak, aristokrat ve askerlere bahşedilen *gult* topraklarına dönüştürüldü.[353] Kuzeydeki *rist* statüsüne benzer bir statü güneyde tesis edilmedi ve güney köylülerine, miras bırakabilecekleri topraklara sahip olma ve onları işleme hakkı verilmedi.

Böylece, ülkenin güneyinde, toprakları kiralama ve denetleme yetkisine sahip aristokratlar ile geniş bir topraksız köylü grubu arasında yeni bir toprak ilişkisi

[351] Daniel W. Ambaye, **Land Rights and Expropriation in Ethiopia**, Cham, Springer, 2015, s. 49.
[352] Ambaye, **op. cit.**, s. 45 – 46.
[353] Binayew Tamrat Getahun ve Alemseged Debele, "Ethiopian Land Tenure from Heterogeneity to Uniformity: A Historical Perspective with Emphasis to Southern Provinces," **Annals of Global History**, C. 1, N. 3 (2019), s. 11.

doğdu.[354] Toprağı işleyen köylüler, güvenceli bir iş ilişkisi içinde değillerdi. Kendilerinin sahip olmadıkları veya kullanma/işleme haklarının bulunmadığı toprakları, elde edilen geliri bölüşme veya yıllık toprak vergisini ödeme gibi seçeneklerle belirli süreyle *gult* sahiplerinden kiralayabiliyorlardı. 1960'ların ortalarında yapılan bir araştırma, ülkedeki ekili toprakların %47'sinin kiracı usulüyle, %14'ünün ise kısmi kiracılık veya kısmi sahiplikle çalıştırıldığını göstermektedir.[355] Ülkenin güney topraklarında yaygın olan kiracılık usulünün yarattığı dezavantajların yanı sıra, 1944 yılında, *gult* sahiplerinin bizzat işlemek yerine başka çiftçilere kiraladıkları toprakların vergisini ödemelerine gerek olmadığı, kiralanan toprakların vergisinin kiracılar tarafından ödenmesine yönelik bir düzenleme yapıldı.[356] Bu tartışmalı düzenlemeyle, düşük kazançla kiracı olarak çalışan çiftçinin üzerine, bir de tek başına göğüsleyeceği bir vergi yükü bindirilmişti.

Toprak rejimindeki kurumsal ifadenin temel sorunu, ülke ekonomisinin açık ara birinci üretim kalemi olan tarım sektöründe çalışan düşük gelirli nüfusun, kendi topraklarına sahip olamaması nedeniyle üretimde verimliliği gözetmemesi, tarımın kısa süreli bir geçim stratejisine ve gult sahipliğinin yoğun bir ranta dönüştürülmesinin önünün açılmasıydı. Kiracı köylüler, başka bir geçim yönteminin bulunmaması nedeniyle, kendilerinin aleyhine ve *gult* sahiplerinin lehine büyük kazançlar sağlayacak ağır koşullarda antlaşmalar yapmak zorunda kalıyordu. Köylünün olası fazla kazancı, *gult* sahibinin lehine yapılmış antlaşmalar nedeniyle kendisine yansımıyordu ve geçiciydi. *Gult* sahipleri ise, bizzat çalışmadan gelir elde ettikleri bu toprakların daha verimli hale getirilmesi için herhangi bir girişimde bulunmaktan geri duruyorlardı.[357]

---

[354] Gebru Tareke, **Ethiopia: Power and Protest**, Cambrigde, Cambridge University Press, 1991, s. 68.
[355] Donald P. Whitetaker, "Economy," der. Harold D. Nelson ve Irving Kaplan, **Ethiopia: A Country Study**, Washington D. C., Headquarters, Department of the Army, 1981, s. 150.
[356] Peter Schwab, "The Tax System of Ethiopia," **The American Journal of Economics and Sociology**, C. 29, N. 1 (1970), s. 80.
[357] Fouad Makki, "Power and Property: Commercialization, Enclosures, and the Transformation of Agrarian Relations in Ethiopia," **Journal of Peasant Studies**, C. 39, N. 1 (2012), s. 85.

İmparatorluk hükümeti, bu toprak sistemini değiştirecek herhangi bir adım atmıyordu. Kuzeydeki topraklar da, aile/soya bağlı olsa dahi çok küçük ve fazla sayıda olması nedeniyle, verimin gözetilmediği ve üretimin katma değer kazanamadığı bir yapıya sahipti. Ne kuzeydeki soya bağlı toprakların köylüler, ne de güneydeki gult sahipleri ve kiracı köylüler, mevcut toprağın verimini artırmak üzere yenilik/değişiklik yapma gereği duyuyorlardı. Bu da ülke ekonomisinin tarımsal üretim kaynaklı bir sıçrama yaşamasını engellediği gibi, ülkenin kronik sorunu haline gelen kıtlığın ortaya çıkmasına ve kıtlıkla mücadelede yetersiz kalınmasına yol açıyordu.

Toprak rejimi, iktidarın meşruiyet devşirdiği alanlardan biri olduğu için değişim ve reform talepleri yoğun biçimde tartışmaya açılamadı ve Sılasi dönemi boyunca ülkenin üzerindeki ekonomik durağanlığın en önemli sebeplerinden biri olarak varlığını sürdürdü. 1960'ların ortalarından itibaren köylüleri topraklandırmaya ve kiracılık sorununu ortadan kaldırılmaya yönelik toprak sisteminde bir reform yapılması düşünülse de, köylüyü topraklandırma ve verimlilik sorununu çözmek üzere ciddi bir adım atılmadı ve imparatorluk hükümeti, tarımsal üretimi arttırıcı herhangi bir destek sağlamaktan kaçındı. Örneğin, 1968-1973 yıllarını kapsayan kalkınma planında, toplam kamu harcamalarının yalnızca yüzde biri, tarıma destek olarak ayrılmıştı.[358]

Sılasi rejiminin son dönemlerinde, yurtdışı ve ulusal destekli projelerle tarımın verimliliğinin arttırılması ve makineleşmeye yönelik kısmi girişimlerde bulunuldu. Bir sonraki başlıkta yer verilecek olan yabancı kaynaklı tarım yatırımları, yerel ihtiyaçları karşılamak ve sosyo-ekonomik refahı iyileştirmekten ziyade, bölgesel ekolojik dengeye zarar veren ve bölge halkının göç etmesine yol açacak sonuçlar doğurdu. Rejimin geç dönemindeki küçük çaplı iyileştirmeler de, kıtlık ve çekirge istilaları gibi doğal afetlerle birleşerek beklenen verimi sağlayamadı ve tarımsal üretimi çıkmaza soktu. 1958'de Tıgray, 1966 ve 1973'te Velo'da çok büyük çaplı kıtlıklar yaşandı. Nihayetinde, Sılasi

[358] Whitetaker, **op. cit.**, s. 147.

rejiminin statükocu ve durağanlaştırıcı kurumsal ifadesi, toplumsal katmanları canlandırmak yerine onları denetlemeye dayanan bir sosyo-ekonomik yapıyı muhafaza ederek büyük bir hayal kırıklığı yarattı.

b. Yabancı Kaynaklar ve Aşırı Gelişkin Devlet: Durağanlık ve Rejim Güvenliğinin Kısır Döngüsü

Sılasi rejiminin statükocu ve durağan kurumsal ifadesinin iki önemli sonucu daha vardı. Bunlardan ilki, tarımsal ekonominin, ülke kalkınması için gerekli finansmanı sağlayamamasıydı. Bu nedenle, ulaşım, altyapı, vb. devlet kapasitesini arttıracak yenilikler için yurt dışından aktarılacak kredi ve hibelere ihtiyaç duyuluyordu. İkinci sonuç ise, devlet denetimli bir ekonomik yapının kurulmasını arzulayan rejimin güvenlik kaygısı nedeniyle, dış yatırımların devlet ortaklığıyla gerçekleştirilmesi ve yalnızca belirli coğrafyalara aktarılmasıydı. Alınan yatırım kararlarının kimi, yerel halkın mevcut ekonomik faaliyetlerine veya yaşadıkları bölgeye zarar verdi. Bu da, ekonomik refahın dikey meşruiyet sağlama vasfını kısıtlayarak, kapsayıcı değil dışlayıcı bir kurumsal ifade doğurdu.

Sılasi rejimi, restorasyon döneminden itibaren, sonraki bölümlerde ayrıntılı biçimde değinilecek biçimde, sırasıyla Britanya ve ABD'den yüklü askeri ve ekonomik yardım aldı. Aynı zamanda, Dünya Bankası'nın sağladığı krediler de bir diğer önemli finansman kalemiydi. Ancak bu durum, yabancı yatırım ve kredilere daha da muhtaç hale gelen bir ekonomi yarattı. 1960'larda yaşanan Süveyş Krizi'nin Kızıldeniz ticaretini olumsuz etkilemesiyle, borç yükü ağırlaşarak altı yüz milyon dolar seviyesine yükseldi. Bunun yarısı Dünya Bankası'na, geri kalanı ise çeşitli yabancı ülkelere aitti.[359]

[359] Bu borcun 200 milyon dolarlık kısmı ABD'ye ve yaklaşık 100 milyon dolarlık kısmı ise Batı Avrupa ülkeleri ile Japonya'ya aitti. Yaklaşık 40 milyonluk bir dilim de SSCB ve diğer komünist blok ülkelerinden alınan borçlardan oluşuyordu. Bkz. Daniel Teferra, **Social History and Theoretical Analyses of the Economy of Ethiopia**, Lewiston, The Edwin Mellen Press, 1990, s. 48.

Statükocu ve durağan kurumsal ifadenin ikinci sonucu, devletin aşırı gelişkin karakteri nedeniyle, büyük çaplı yatırımları yapacak yerli girişimcilere gerekli kredi ve yatırım imkanları sağlanamamasıydı. Ayrıca, yatırım süreçleri şeffaf mekanizmalarla yürümüyor ve kamuoyuna açıklanmıyordu. Bu da, rejimin bileşenleri içerisinde yer alan özellikle hanedan mensuplarının küçük ve orta çaplı yatırımları yapan kesim olduğu iddialarını arttırıyordu. Örneğin, ülkenin en büyük otobüs taşımacılığı şirketi ile bira ve soda fabrikaları doğrudan hanedan mensuplarına aitti.

Etiyopyalılar için tarım başat ekonomik faaliyet olmayı sürdürürken, ticaret geleneksel olarak bir "yabancı işi" idi ve Sılasi döneminde de bu niteliğini korudu. 1944'te Etiyopya Ticaret Odası'na kayıtlı 215 üyenin yalnızca 17'si Etiyopyalıydı.[360] 1960'lardaki tabloya bakıldığında, sınai ve ticari faaliyet yürüten büyük firmaların doğrudan yabancıların elinde olduğu ya da yabancı yatırımcıyla birlikte devletin ortak çalıştığı gözlenmekteydi.[361] Söz konusu ortaklıklara verilecek önemli örneklerden ilki, Hollanda menşeli HVA şirketinin, hammadde olarak Avaş Nehri kıyılarında üretilen şeker pancarını kullandığı ve hükümetin %20 payla ortak olduğu şeker fabrikalarıydı. 1962'de kurulan Avaş Vadisi Otoritesi adı verilen özerk bir kamu kurumu aracılığıyla, HVA ile ortaklaşa işletilen vadi, ülkenin 1960 sonrasındaki ihracat gelirinde yüksek paya sahip oldu. İkincisi ise, Britanya menşeli TPSC şirketinin Tendaho'da ürettiği pamuktu. Bu iki şirketin faaliyetleri, bölgede kendileri için tarım yapan yerel halkın yaşam ve geçim koşullarını, oluşturdukları kirlilik ve göç baskısı ile olumsuz etkiledi.

Üçüncü örnek, Oromo eyaletindeki Arsi bölgesinde, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı ortaklığıyla gerçekleştirilen ve ülkenin en büyük umut vaat eden

[360] İtalyan işgalinin etkisiyle ticaretin %60'ının İtalyan ve Yunan, %20'sinin Arap ve Ermeni tüccarların elinde olduğu bilinmektedir. İşgal öncesi dönem ticareti ise, ağırlıklı olarak, Britanyalı, Hint ve Arap şirketlerince yürütülmekteydi. Bkz. Perham, **Government of Ethiopia**, s. 178.
[361] Faruqi ve O'Brien, **op. cit.**, s. 32 – 33.

kalkınma projesi[362] olan Chilalo Tarımsal Kalkınma Projesi idi. Bir şirket faaliyeti olmaktan ziyade, İsveç'in yumuşak güç unsurlarını arttırmayı amaçlayan bu proje, üreticiye pazar ve kredi sağlama amacı taşıyordu. Özellikle 1970 sonrasında, Ajans, kraliyet hükümetine, bölgedeki üretim veriminin arttırılması için toprak reformunu önceleyen baskılarda/taleplerde bulunsa da, bu konuda ciddi adımlar atılmadı.

Bahsi geçen şirket ve donörlerin desteklediği yatırımlarla gelen teşvik, kredi ve altyapı çalışmalarının, daha çok belli rejimin ağ bağlantılarındaki elitlerin çıkarlarına hizmet edecek şekilde paylaşıldığı görülmekteydi.[363] Ayrıca, ülkedeki sınai işletmelerin yarısının Adis Abeba, Asmara ve Dıre Dava kentlerinde yoğunlaşması, kalkınmanın ülke genelinde hissedilmesinin önüne geçerek, refahın yayılmasıyla desteklenecek bir toplumsal entegrasyonun yaratılmasının önüne geçti.[364] Doğrudan devlet otoritesi aracılığıyla kurulan ilişkilerle, bölgesel kalkınma koşulları dikkate alınmadan rejim ve yabancı şirketlerin çıkarları doğrultusunda yapılan yatırımlar, ülkeyi "ekonomik olarak zayıf bir neo-koloni" haline dönüştüren bir ilişki ağı örmekteydi.[365]

İmpatorluk hükümetinin kurumsal ifadesi, işgal sonrası dönemde daha da artan bir biçimde, idari anlamda çok daha merkeziyetçi bir hal aldı. Modern devlet mekanizmaları, bu merkeziyetçiliği besleyecek ölçüde mevcut sisteme adapte edildi. Toprak düzenindeki statükocu pratikler ve yabancı yatırım kaynaklarıyla kurulan doğrudan ilişkiler, kurumsal ifadenin dışlayıcı karakterini korumak ve bu karakter vasıtasıyla ülkedeki alternatif iktidar odaklarının olası güvenlik tehditlerini dizginlemek amacı doğrultusunda şekillendi. Böylece, merkezi idari denetim ve ekonomik güç

[362] Harrison C. Dunning, "Land Reform in Ethiopia: A Case Study in Non-Development," **UCLA Law Review**, C. 18 (1970 – 1971), s. 287.
[363] John M. Cohen, "Foreign Involvement in the Formulation of Ethiopia's Land Tenure Policies: Part I," **Northeast African Studies**, C. 7, N. 2 (1985), s. 31.
[364] Zewde, **op. cit.,** s. 200.
[365] Lars Bondestam, "People and Capitalism in the North-Eastern Lowlands of Ethiopia," **The Journal of Modern African Studies**, C. 12, N. 3 (1974), s. 439.

dağıtımında devletin başat rolüne odaklanan kurumsal ifade, rejimin filtre ve onayından geçen dışlayıcı kararlar bütünüyle oluşturuldu.

C. SILASİ REJİMİNİN DEVLET FİKRİ: GELENEKSEL DEVLET FİKRİNİN LİDER KÜLTÜ EKLENTİSİ İLE MODİFİYE EDİLMESİ VE TARTIŞMALI ULUSLAŞMA (AMARALAŞMA)

Devlet-toplum ilişkisinin maddi ve pratik tarafını kurumsal ifade tesis ederken, soyut tarafını, ulus ve ideoloji ögeleri çerçevesinde şekillenen devlet fikri oluşturur. Devlet fikri, devlet ve toplum paketini bir arada tutacak olan bağdır. Bu nedenle, zayıf devlet fikri, sağlam güç ve sağlam devlet arasındaki farkı meydana getiren ögedir. Zayıf devlet fikrine sahip ülkelerde, ulus tanımı ve ideolojik tercihlerle şekillenen devlet-toplum ilişkisi, sağlıklı biçimde kurulamaz ve bu sağlıksız ilişki, güvensizlik ikilemine davetiye çıkarır.

Sılasi rejiminin kurumsal ifadesinin iki ana unsuru olan merkeziyetçilik ve statükoculuk, devlet fikri ile uyumludur. Ancak söz konusu devlet fikri, tüm toplumu kuşatacak karakterde şekillenmemiştir. Onun yerine, toplumun bir kısmının, daha açık bir ifadeyle rejimin ağ bağlantılarına dahil olan kısmının fikri, bir devlet fikri olarak öne çıkartılır. Böylece devlet fikri, fiili olarak, bir "rejim fikri" olarak işlev görür.

Modern Etiyopya'nın devlet fikrini inşa ederken karşılaşılan en büyük zorluk, toplumun farklı dinsel, dilsel, kültürel ve etnik kimliklerden oluşmasıydı. Şeva merkezli bir iktidar ekseninde genişleyen krallık, hem daha özerk bir idare talep eden kuzeyli bölgesel aristokrasi, hem de yeni katıldıkları krallığa uyum sağlamaya çalışan veya bunun bir parçası olmayı reddeden Müslüman ağırlıklı toplulukların doğurduğu gerilimlerle yüzleşmekteydi. Ayrıca, genişlemeyle birlikte, ülkedeki Hıristiyanların sayısına ulaşacak bir Müslüman nüfusla aynı sınırları paylaşmak, Tarihsel Etiyopya halklarında da itirazlara yol açtı. Tarihsel Etiyopya'nın, Müslüman sultanlıklar

tarafından çevrelenmiş yapısı ve Müslüman sultanlıkların Etiyopya'yı işgal girişimleri, imparatorluğun Hıristiyan halklarında bir güvenlik sendromu yaratmıştı. Bu nedenlerle, Tarihsel Etiyopya'nın Modern Etiyopya'ya dönüşümü, devlet inşasında zorluklar doğurmaya gebe ve bilhassa kapsayıcı bir devlet fikrinin tesis edilmesinin güç olduğu, etnik, dilsel, dinsel ve kültürel birçok parçadan müteşekkil bir iklim meydana getirdi.

Sılasi döneminde, devlet fikri tesis edilmesindeki bu güçlüğün üstesinden, Tarihsel Etiyopya'dan alınan devlet fikri mirası ve Sılasi'nin kişiliği etrafında biçimlendirilen bir lider kültü alaşımıyla gelinmeye çalışıldı. Devlet fikrini oluşturan ulus ögesi, imparatorluğun tebaasını, ortak Amara dilsel/kültürel kimliği taşıyan bir "imparatorluk devleti" modeliyle, ideoloji ögesi ise, lider kültüyle modifiye edilmiş kutsal hanedanlık düşüncesiyle konsolide edilmeye çalışıldı. Sılasi'nin lider kültü, zamanla, Etiyopya'nın Afrika bütünleşme çalışmaları ve Bağlantısızlar hareketi içerisindeki rolüyle de desteklenen güçlü bir unsura dönüşecekti.

1. Anayasalarda Devlet Fikri

Sılasi rejiminin kurucu metni olan 1931 anayasası, oluşturulması ve/ya sürdürülmesi planlanan devlet fikrine dair ipuçları barındırmaktadır. Anayasada devlet fikri, Ullendorf'un ünlü ifadesiyle *"yalnızca bir edebi eser değil, aynı zamanda Etiyopyalıların dini ve milli duygularının muhafaza edildiği"*[366] bir kaynak olan Kıbre Negest[367] aracılığıyla yüzyıllar boyunca aktarılan, Kral Süleyman'dan[368] gelen kutsal

[366] Edward Ullendorf, **Ethiopia and the Bible: The Schweich Lectures**, Oxford, Oxford University Press, 2006, s. 75.

[367] *Kralların Şanı* anlamına gelen bu anlatı, sözlü gelenekte yaşarken, on üçüncü yüzyılda Kıpti ve Arap dilinde yazıya geçirilmiş ve Geez diline ve dolayısıyla Etiyopya literatürüne girmesi, on dördüncü yüzyılda olmuştur. Kıbre Negest'e göre, Kral Süleyman ülkesine altın ve gümüş gibi çeşitli zenginlikler getirerek Tanrı'nın Evi'ni (Süleyman Tapınağı) inşa etmek ister. 520 deve ve 370 gemiye sahip olan Etiyopya kraliçesinin tüccarı Temrin de ülkesinden çeşitli mallar götürür ve bu vesileyle Süleyman ile tanışır. Süleyman'ın krallık etme biçiminden, "saf baldan tatlı sözler"inden ve bilgeliğinden etkilenerek tıpkı bir öğrenci gibi bir süre onun yanında kalarak bu bilgeliği öğrenmeye çalışır. Temrin, daha sonra hizmetkârı olduğu kraliçeye dönmek zorunda olduğunu söyleyerek yanından ayrılmak istediğinde, Süleyman da kraliçeye birtakım hediyeler hazırlayarak Temrin'le yollar. Temrin, kraliçeye, Süleyman'ın ülkesini adil yönetmesi ve bilgeliğine dair gördüklerini hayranlıkla anlatır. Kraliçe duyduklarından çok etkilenir. Tanrı "onun kalbine Süleyman'ı görme istek ve arzusunu" yerleştirir. Çeşitli hediyelerle

hanedanlık imajının, Sılasi rejimince de muhafaza edilmeye çalışılmasıyla oluşturulmuştu.

Anayasanın birinci maddesi, Etiyopya'nın bütünlük içerisindeki sınırlarının imparatora bağlı olduğunu belirtiyordu. Ayrıca, imparatorun tebaası olan tüm Etiyopya yerlileri, Etiyopya ulusu olarak tanımlanıyordu.[369] Ülkenin sahibi olan imparatorun tebaası olarak yaşayan Etiyopyalıların, anayasa tarafından, imparatorun tebaası olma nitelikleri dolayısıyla bir ulusu oluşturdukları kabul edilmişti. Tebaa ve ulusun aynı anlama geldiği bu yaklaşım, imparatorluğun geleneksel kabul ve değerlerinin korunduğu, ancak modern parçaların eklendiği yenilenmiş bir devlet fikrini müjdelemekteydi. Anayasada yurttaş kavramı yer almamakta, bunun yerine tebaa kelimesi kullanılmaktaydı.

İkinci maddede, toprak ve ulusun birliğinin, imparatorluk hükümeti tarafından garanti edildiği belirtilmektedir. Geleneksel kutsal hanedanlık düşüncesinin yansıdığı

Kudüs'e varır ve Süleyman ile bir araya gelir. Sesini kullanmaktaki ustalığı, ağzından çıkan cümlelerin telaffuzu, etrafındakileri itibar ve izzetiyle yönetmesi gibi unsurlar onu da çok etkiler. Tapınakta çalışanlara neyi nasıl yapacaklarını Süleyman anlatmaktadır. İnşaata dair her konu hakkında bilgisi vardır. Süleyman, tüm bu yeteneklerin ona Tanrı'nın verdiği bir lütuf olduğunu anlatır. Bunun üzerine yaratıcı olan İsrail'in Tanrı'sından bahseder, ona kendi dinini anlatır ve kraliçe bundan böyle atalarının güneş tanrısına değil, İsrail'in Tanrı'sına tapacağını söyler.

Birkaç gün geçtikten sonra kraliçenin ayrılma vakti gelmiştir. Süleyman ona son bir yemek tertip etmek istediğini söyler. Kraliçe bu yemeğe katılır. Çeşitli yemekler yendikten sonra devletin yöneticileri saraydan ayrılır ve kraliçe ile Süleyman baş başa kalırlar. Süleyman ona, gün ağarana kadar sarayda kalmasını söyler. Kraliçe, Süleyman'ın kendisine zorla sahip olmasından çekinir, kendisinin bakire olduğunu, eğer başına bir şey gelirse buradan üzüntü ve ıstırapla ayrılacağını açıklar. Süleyman karşılık olarak, şayet kraliçe saraydan herhangi bir şeyi zorla almazsa kendisinin de ona zor koşmayacağına, ona elini sürmeyeceğine dair yemin eder. Bunu gülerek karşılayan kraliçe de bir şey almayacağı hususunda yemin eder. Uyku vakti geldiğinde kabul salonunun bir ucunda kral ve diğer ucunda kraliçe yatmaktadır. Kral hizmetçiyi çağırır ve kraliçenin başucuna bir kâse su koymasını ister. Süleyman uyuyormuş taklidi yaparak uyuyan kraliçeye bakmaktadır. Kraliçe sabaha karşı uyanmıştır ve ağzının kupkuru olduğunu fark eder. Süleyman'ın sunduğu yemeklerden ötürü çok susamıştır. Önündeki suyu içmeye yeltenmeden evvel Süleyman'a bakar, uyuyor olduğuna kanaat getirerek ayaklarının ucuyla ses çıkarmadan kalkar, suyu eline alır. Tam içecekken zaten uyumamış olan Süleyman ayaklanır ve kraliçenin bir şeyi zorla almama yeminini bozduğunu söyler. Kraliçe yeminini bozduğunu kabul eder, suyu içer ve susuzluğunu giderir. Sözünü tutmamış olan kraliçe *"Süleyman'ın arzusuna göre hareket eder ve beraber uyurlar."* Uyku sırasında Süleyman bir rüya görür. Rüyada bir güneş cennetten inerek İsrail'in üzerinde ışıldar. Sonrasında ise Etiyopya ülkesinin üzerine giderek sonsuza kadar parlayacağı yere varır. İkisi uyanırlar ve artık kraliçe ayrılacaktır. Süleyman ona bir yüzük verir. Şayet ona bıraktığı tohum bir erkek çocuk olursa gelip onu bulacağını ve bu yüzüğün kendisinin çocuğu olduğunun nişanesi olacağını söyler. Menyelek (Menelik veya Mınilk) adlı çocuk dünyaya gelir ve yıllar sonra Süleyman'ın yanına gider ve Ahit Sandığı'nı alarak Etiyopya'ya getirir. Böylece hem fiziksel hem de ruhani olarak Kral Süleyman'ın kutsal soyu Etiyopya'ya geçmiş olur. Bkz. **The Queen of Sheba and her Only Son Menyelek (Kebra Nagast)**,çev. Sir E. A. Wallis Budge, Cambridge, In Paranthesis Publications, 2000, s. 16 – 33.

[368] İslami kaynaklarda peygamber olduğuna inanılan Süleyman, Eski Ahit'e göre yalnızca bir kraldır.

[369] Bu bölümde yer alan anayasa maddeleri için bkz. Steen, **op. cit.**, s. 8 – 11.

üçüncü maddeye göre, imparatorluk unvanı, Kral Süleyman'ın oğlu Mınilk'ten[370] kesintisiz olarak, Sahle Sılasi'ye ulaşmıştı. Sahle Sılasi'den, doğrudan Hayle Sılasi'ye aktarılmıştı ve onun soyunda ebediyen kalacaktı. Üçüncü maddeyi tamamlayan dördüncü madde ise, mevcut hanedan soyunun kutsiyetinin altını çizerken, merkezkaç kuvvetlerin veraset savaşlarında oynadıkları yıkıcı rolün farkında olarak, imparatorluğun yalnızca tek bir soydan aktarılabileceğini belirtiyordu. Buna göre, imparatorluk tacı ve tahtı, kanun ve hanedanlığın iradesiyle Sılasi'nin soyuna geçecekti. Beşinci madde, devlet fikrinin bir diğer eklentisi olan kutsal kişilik kültünü yansıtmaktaydı. Soyunun getirdiği meshedilme nedeniyle imparator kutsaldı, itibarı zedelenemez ve gücü tartışılamazdı. Söz konusu kutsiyete halel getirmek isteyenler, doğrudan cezalandırılabileceklerdi. Onuncu madde, ulusun zenginliği için karar alma yetkisini imparatora veriyordu. Dolayısıyla, ulusu yönetme ve kamusal düzeni koruma görevi imparatorda cisimleşmekteydi.

1955 anayasasında yukarıda sayılan maddelerin hemen hepsi, kimilerinde içeriklerini değiştirmeyen eklemelerle birlikte yer almaktadır. Yine "Etiyopya tebaası" ifadesi sıklıkla kullanılırken, bir tek otuz dokuzuncu maddede Etiyopya ulusu ve yurttaşlığına katılma ve kaybetme hükümleriyle alakalı yurttaşlık kavramına yer verilmektedir. Bu bağlamda, devlet fikrine dair ulus, kutsal hanedan ve lider kültü ekseninde farklılığa işaret eden bir yenilik bulunmamaktadır.

2. Sılasi'nin Lider Kültü: Semboller, Kutsiyet ve Rastafaryanizm

Etiyopya'daki geleneksel devlet fikri, yeni dönemde, Sılasi'nin kişiliğine atfedilen niteliklerle birlikte, karizmatik liderliğe odaklı bir kült yaratacak biçimde modifiye edildi. Bu modifikasyon, kurulması için çaba gösterilen merkeziyetçi-mutlakiyetçi egemenlikle de uyumluydu.

[370] 87. dipnota bkz.

Süleyman soyuna yapılan resmi atıfa paralel biçimde, Eski ve Yeni Ahit'te yer alan *Yahuda'nın Aslanı*[371] ifadesindeki aslan (Süleyman'ın Yahuda kabilesine mensup olmasından dolayı), aynı zamanda, Etiyopya'nın devlet ve hanedan simgesi olarak kullandığı bir figürdü. Özellikle on dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren, paralar ve bayraklarda, elinde haç taşıyan ve kafasındaki taç ile yürüyen aslan figürünün, Etiyopya bayrağının ortasında yer aldığı bilinmektedir **(Şekil 1)**. "Yahuda'nın Aslanı" unvanı, Etiyopya hanedanı ve doğrudan krala kutsiyet atfeden bir sıfat ve devlet fikrinin parçası olarak kullanılmaya başladı. Sılasi döneminde de bu sıfat ve sembol, bayrak ve heykellerde yer almayı sürdürdü. Ülke içi ve dışı resmi yazışmalar ve kararnamelerde, impatoru imleyen sıfat olarak *"Yahuda Oymağının Muzaffer Aslanı, Hayle Sılasi I, Tanrı'nın Seçilmişi, Etiyopya İmparatoru"* ifadeleri kullanıldı.[372]

[371] Yahuda'nın Aslanı ifadesi, Eski Ahit'in Yaratılış Kitabı'nın "Yakup'un Son Sözleri" başlıklı 49:8–9 bölümünde *"Yahuda, kardeşlerin seni övecek. Düşmanlarının ensesinde olacak elin. Kardeşlerin önünde eğilecek. Yahuda bir aslan yavrusudur. Oğlum benim! (...) Kim onu uyandırmaya cesaret edebilir?"* biçiminde, Yeni Ahit'in Vahiy Kitabı'nın "Mühürlü Tomar ve Kuzu" başlıklı 5:4-5 bölümünde *"Acı acı ağlamaya başladım. Çünkü tomarı açıp içine bakmaya layık kimse bulunamadı. Bunun üzerine ihtiyarlardan biri bana, "Ağlama!"dedi. "İşte, Yahuda oymağından gelen Aslan, Davut'un Kökü galip geldi. Tomarı ve yedi mührü O açacak."* biçiminde yer almaktadır. Bkz. **Kutsal Kitap (Tevrat – Zebur – İncil)**, İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2009, s. 53 ve 1336.

[372] Sven Rubenson, "The Lion of the Tribe of Judah Christian Symbol and/or Imperial Title," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 3, N. 2 (1965), s. 84 – 85.

Şekil 1: Geleneksel Etiyopya Bayrağı[373]

İmparatorluğun geleneksel-kutsal hanedanlık düşüncesi ve Yahudi Hıristiyanlığı yaklaşımının[374] izlerini barındıran bu sembol ve Sılasi'nin kutsal-karizmatik kişiliği, 1930'larla beraber, okyanusun diğer tarafında bir yansıma buldu. Orta ve Kuzey Amerika'daki Afrika kökenli halklarda, Marcus Garvey ve W. E. B. Du Bois gibi entelektüeller aracılığıyla, Pan-Afrikanist bir farkındalık oluşmuştu. Pan-Afrikanist düşünce için, Etiyopya ve Sılasi, birleşik bir Afrika oluşturulması hayalinin, somut bir gerçekliğe dönüşmesinin izlerini taşıyan mitik bir anlam kazandı. 1896'da, Etiyopya'yı işgal girişiminde bulunan İtalyanların mağlubiyetiyle sonuçlanan Adva Savaşı, siyah ırkın beyaz ırka galip geldiği ve beyazların yenilebileceği düşüncesini sağlamlaştıran bir olay olarak, Pan-Afrikanizm fikrini güçlendirdi. Adva Savaşı'nda kazanılan zafer ile Zebur'da yer alan *"Mısır'dan prensler çıkar, Kuş*[375] *(Etiyopya) ellerini Tanrı'ya doğru uzatır."* ayeti arasında bir paralellik kuruldu. Savaştaki galibiyet, Tanrı'nın yardımının dünyaya ulaştığına dair kutsal bir mesaj olarak yorumlandı ve Afrika'nın kurtuluşunun başladığına işaret eden bir müjde olduğu savunuldu.[376]

Etiyopya'nın siyah ırkının başarısı olarak değerlendirilen söz konusu zafer, siyah halkların gözünde Etiyopya'yı özel bir konuma taşıdı. Bu zafer, ayrıca, başta Jamaika olmak üzere, Orta ve Kuzey Amerika'daki siyah halkların yakınlık hissettikleri/özlem duydukları Hıristiyanlık, direniş ve başarı temalarının bir araya geldiği tarihi bir andı.

---

[373] "Flag of Ethiopia," **https://en.wikipedia.org/wiki/Ethiopian_Empire#/media/File:Flag_of_Ethiopia_(1897-1936;_1941-1974).svg**, 02.01.2021.

[374] Yahudiliğin kutsal günleri, ritüelleri ve kavramlarının Hıristiyanlığa geçtiği örneklere Yahudi Hıristiyanlığı adı verilir. Bu anlayışın Yahudilikle ve doğrudan Etiyopya'daki yerel geleneklerle yoğrulan özelliklerine dair bkz. Calvin E. Shenk, "The Ethiopian Orthodox Church: A Study in Indigenization," **Missiology: An International Review**, C. 16, N. 3 (1988), s. 262 – 276; Yahudi Hıristiyanlığı kavramı ve Etiyopya'nın bu bağlamda incelenmesi için bkz. Dursun Ali Aykıt, "Yahudi Hıristiyanlığı'nın Ayak İzlerinde: Etiyopya Kilisesi," **İslami İlimler Dergisi**, C. 11, N. 2 (2016), s. 127 – 142, **passim**.

[375] Kuş ülkesi *(Kingdom of Kush),* milattan önceki milenyumdan dördüncü yüzyıla kadar Sudan coğrafyasına egemen olmuş bir krallığa istinaden verilen isimdir. Zebur'daki Kuş ülkesinin, Etiyopya'nın da yer aldığı coğrafyayı işaret ettiği ve dolayısıyla Kuş'un Etiyopya olarak da yorumlanabileceği düşünülmüştür.

[376] Horace Campbell, **Rasta and Resistance: From Marcus Garvey to Walter Rodney**, New Jersey, Africa World Press, 1990, s. 48.

Bu düşünceler ve Afrika bütünleşmesi çalışmalarının bir araya gelmesi, 1930'ların başında imparator olan Sılasi'nin, Afrikalıların özgürleştirilmesini sağlayacak, aranan mesih figürü olabileceği düşüncesini yaygınlaştırdı.[377]

Adını, Sılasi'nin imparator olmadan önceki ismi Tafari ve unvanı *Ras*tan alan Rastafaryanizm akımı (ve takipçileri olan Rastalar[378]), Amerikaların siyah halkları arasında yaygınlaşmaya başladı. Genel olarak Rastafaryanizm, ağırlığını Jamaikalıların oluşturduğu, bir milyonu aşmayan bir takipçi kitlesine sahipti. Ras Tafari'nin, yani Sılasi'nin tanrı olduğu ve siyah halkın kurtuluşunun Afrika'ya geri dönüşle mümkün olabileceği ilkelerine dayanan[379] Rastafaryanizm, marjinal bir öğreti olarak kaldı ve Sılasi tarafından da kabul görmedi. Buna rağmen, Sılasi, 1929 Buhranı'nın getirdiği baskı ve depresyon karşısında bir kimlik arayışına giren[380] tüm Afrikalılar için (özellikle diasporadaki) müzik, sanat ve modaya sirayet eden yönleriyle ilgi odağı haline gelen bu akımın ana figürü oldu. Birleştirici kültürel bir simge olarak, örneğin fotoğraflarıyla Amerikalı siyahilerin evlerini süsleyen, kıtadan Etiyopya'ya bağış yapılmasını tetikleyen sembolik bir figüre[381] ve bir küresel fenomene dönüştü. Sılasi'ye odaklanan bu popülarite, onu, ikinci İtalyan işgalinin başladığı 1936 yılında, dünyaca ünlü *Time* dergisinin kapağına taşıdı.

Sılasi'yi en yüce kutsal sıfatlardan biriyle niteleyecek denli önemseyen bir topluluğun bulunması, onun sınır ve kıta aşan bir liderlik vasfı kazanmasına katkı sağladı. Bu marjinal ve "ilginç" inanç, Afrika kıtasını bütünleştirme çabalarında Sılasi'nin "doğal lider" olarak ortaya çıkmasını tetikleyen ve en önemlisi, imparatorun,

---

[377] Ennis Barrington Edmons, **Rastafari: From Outcasts to Cultural Bearers**, Oxford, Oxford University Press, 2003, s. 29.
[378] Rastafaryanizm'in takipçilerine Rasta adı verilir. Türkçe'de "rasta saç", İngilizce'de "dreadlock" olarak bilinen ve balmumu ve/ya tığ ile yapılan bu saç türü, aslan yelesini andırması nedeniyle Etiyopya'nın sembolü olan aslan ile ilişkilendirilir. Bu yönüyle kutsal bir niteliği sahiptir.
[379] Peter B. Clarke, **Black Paradise: The Rastafarian Movement**, San Bernardino, The Borgo Press, 1994, s. 65.
[380] Horace Campbell, **op. cit.**, s. 76.
[381] Sandra M. Chait, **Seeking Salaam: Ethiopian, Eritreans and Somalis in the Pacific Northwest**, Washington, University of Washington Press, 2011, s. 55.

Amerikan kamuoyu başta olmak üzere, küresel tanınırlığını arttıran etmenlerden biri oldu. Afrika'da bağımsızlığını koruyabilmiş en önemli ülkenin temsilcisi olarak, kölecilik ve sömürgeciliğin olumsuz etkilerine maruz kalan atalarının tarihsel yükü ve acısıyla kendini dışlanmış sayan milyonlarca Afrikalının umudu oldu. Sılasi, ortaya çıkması beklenen yeni bağımsız devletlerin ve tüm kıtanın sözcülüğünün yükünü üstlenen karizmatik bir lider imajı çiziyordu. Dolayısıyla, iç siyasette kurmak istediği mutlakiyetçi rejim ve dış dünyaya sunmak istediği "modernleştirici otokrat" imajı ile dinsel vasıflarla iç içe geçmiş karizmatik liderlik karakteri örtüştü.

3. Uluslaşma ya da Amaralaşma: Sılasi Dönemindeki Devlet ve Ulusçuluk İlişkisine Dair Tartışmalar

Devlet fikri bileşeni olan ulusun, Etiyopya'nın modern-teritoryal-egemen devlet inşası sürecinde, hangi temelde şekilleneceği bir soru işaretiydi. Sılasi rejimi, tezin ilk bölümünde "imparatorluk devleti" olarak tanımlanan, çok uluslu devletlerin, hâkim etnik grubun himayesinde bir ulus-devlete dönüşmesine denk düşer. İmparatorluk devleti modelini izleyen Modern Etiyopya'nın ulusal meseleye yönelik tavrı, imparatorluğa dahil olan halkların da kendilerini paydaş hissedebilecekleri bir devlet fikri kurmak olmadı. Bunun yerine, mevcut devlet fikrinin, imparatorluğun tümüne yayılması öngörüldü. Sılasi dönemindeki devlet fikri, geleneksel devlet fikrinin yeni unsurlarla modifiye edilmesi yoluyla ortaya çıktı. Ayrıca, Sılasi'nin kişilik kültü ve mutlakiyetçiliğini pekiştirecek kimi unsurlarla da güncellendi.

Sılasi dönemine dair ulusçuluk ve etnisite literatürüne bakıldığında, imparatorluğa hakim olan Şeva-Amara hanedanlığının/ekseninin, Amara dil ve kültürünü yaymayı amaçladığı konusunda bir görüş birliği vardır. Ancak, söz konusu yayılmanın karakterine ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bir taraf, devlete hakim olan Amaraların, baskıcı ve asimilasyonist yöntemlerle diğer toplumsal kimlikleri

dönüştürmeye çalıştığına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, Modern Etiyopya'nın devlet fikri, yeni ve kapsayıcı temelde bir uluslaşmayı değil, bir Amaralaşmayı beraberinde getirmiştir. Hatta, imparatorluk devleti inşasında ortaya çıkan baskıcı ve asimilasyonist tutum nedeniyle, bu sürece, Amaralaşma yerine, "Amaralaştırma" adının verilmesi daha uygun görülebilir. Amaralaştırma, özellikle alternatif devlet fikrine sahip halklarda, dışlanmışlık duygusunun ve hanedana duyulan tepkinin, etnik ve dilsel bir temelde ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Diğer taraf ise, tüm bu sürecin, asimilasyonist değil, entegrasyonist bir karaktere sahip olduğuna işaret ederek, Amara dil ve kültürünün sivil ulusçuluğu destekleyici ve kapsayıcı yapısına vurgu yapar. Oluşturulan devlet fikrinin temel kaygısı, etnik açıdan Amaraları üstün/başat görmek olamaz, zira Amara ve özellikle hanedanın kökünü aldığı Şeva bölgesi, Amara ve Oromo halklarının iç içe geçtiği bir bölgedir. Bu açıdan temel kaygı, Amara dil ve kültürünün benimsenmesidir. Amaralaşma süreci, Amara etnik grubunun hakimiyetini pekiştirmek amacı taşımamaktadır. Diğer halkları yerel ve bölgesel bağlarından koparark, imparatorluk içerisindeki tüm halkları duygudaşlık zeminine çekecek bir sivil ulusçuluk meydana getirmeyi hedeflemektedir. Bu görüşü savunanlara göre, Sılasi rejimi, diğer halkların önemli bir kesiminin, Amara ortak paydasında imparatorluğa entegre edilmesini ya da en azından mevcut devlet fikrine rıza göstermesini sağlayabilmiştir. Bu perspektif, yaşanan sürecin Amaralaştırma değil, Amaralaşma olarak yorumlanabileceğine işaret eder.

Özünde her iki taraf da, Amara dil ve kültürünün, devlet fikrinin temel bileşeni olma niteliğini kabul eder. Ancak, bir taraf Amaralaştırmanın diğer kültürleri dışlayarak gerçekleştirildiğini, öteki taraf ise Amara paydaşlığının dışlayıcı değil, özendirici bir motivasyonla kurulduğunu ileri sürer.

a. Amara Başatlığı: Kutsiyet ve Eğitim Temelinde Baskıcı Amaralaştırma

Modern Etiyopya'da devlet fikrinin Amaraların başatlığında gerçekleşmesi, *Zürih Federal Teknoloji Enstitüsü Karşılaştırmalı ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi* tarafından hazırlanan *Etnik Güç/İktidar İlişkileri* veri setinde göze çarpmaktadır.[382] Bu çalışmada, 1946 ile 2017 yılları arasında pek çok ülkede yer alan etnik grupların devlet gücüne erişimleri hakkındaki veriler derlenmiş ve her bir etnik grubun konumu kategorilendirilmiştir. 1946 ile 1990 yılları arasında Etiyopya'daki Amaralar "baskın" olarak tanımlanırken, Tıgray, Somali, Afar, Hıristiyan ve Müslüman Eritreliler ile Oromolar, devlet nezdinde "ayrımcılığa uğrayan" kategorisinde yer almaktadır. Diğer pek çok grup ise, devlet gücüyle olumlu ve olumsuz bir bağıntısının olmadığı "ilgisiz" sıfatıyla tanımlanmıştır.

İmparatorluk devletinin inşa süreci, Amaraların diğer gruplar karşısındaki üstünlüğünün son derece "aşikâr bir gerçek" [383] olarak ele alındığı bir devlet-toplum ilişkisi yarattı. Levine, Etiyopya siyasal sisteminin doğasını anlamaya çalışan birinin, Amara başatlığını irdeleyerek işe başlaması gerektiğini söyler.[384] Bu görüşe göre, Amara başatlığının kökleri, hanedanlığın erken dönemlerine dayanır. Tarihsel Etiyopya döneminde, Hıristiyanlıkla bezeli köklü devlet geleneği ve kültürel birikime sahip olan Amara ve Tıgray halkları, diğer komşu halklara nazaran daha "medenî" olduklarını savunmaktaydılar. Bu medeni kimlik, Amara yönetici elitlerine bir üstünlük duygusu ve Amara kültürünü yaymayı önceleyen bir misyon yükledi.[385] Oromolar[386] başta olmak

[382] Manuel Vogt, Nils-Christian Bortmann, vd., "Integrating Data on Ethnicity, Geography and Conflict: The Ethnic Power Relations Dataset Family," **Journal of Conflict Resolution**, C. 59, N. 7 (2015), s. 1327 – 1342.; Ayrıca tüm dünyada etnik gruplara dair veri seti için bkz. "EPR – Ethnic Power Relations," **https://icr.ethz.ch/data/epr/core/**, 12.08.2020.
[383] Donald N. Levine, "Ethiopia: Identity, Authority and Realism," der. Lucian W. Pye ve Sidney Verba, **Political Culture and Political Development**, Princeton, Princeton University Press, 1965, s. 247.
[384] **Ibid.**, s. 248.
[385] P. T. W. Baxter, "Ethiopia's Unacknowledged Problem: The Oromo," **African Affairs**, C. 77, N. 308 (1978), s. 285.

üzere, genişlemenin gerçekleştiği bölgelerde bulunan halklara yönelen bu yayılmacı tutum, önceki dönemlerde yaşanmış şiddet ve kölecilik gibi pratiklerle birleşerek acı bir mirasın doğmasına ve Şeva-Amara ekseninde yeniden konsolide olan Modern Etiyopya'nın, geçmişin olumsuz bagajlarını yüklenmesine neden oldu.[387]

Amara ve Tıgraylar, Tarihsel Etiyopya'nın iki başat halk ve kültürüydü. Ancak, Amara ve Tıgray halkları ve aristokrasisi arasında da tarihsel bir gerilim mevcuttu. Tıgray elitleri, Aksum Krallığı'nı kuran temel unsur olarak, kendilerini Tarihsel Etiyopya'nın gerçek varisi olan "seçilmiş bir halk" gibi görürken, Amaraları da diğer halklarla karışmış, daha az "safkan" bir halk olarak algılıyorlar[388] ve bu yönüyle kendilerini yönetmeye daha layık buluyorlardı. Buna karşın Amara elitleri, Aksum'un yıkılışının ardından, krallığı yeniden kurmaya öncülük eden ve Tıgraylardan çok daha fazla sayıda bir halk olarak, kendilerine meşru yönetici sıfatını yakıştırıyorlardı. Ayrıca Tıgrayların da, daha az nüfusa sahip "küçük ortak"[389] olarak Tarihsel Etiyopya'nın iki önemli halkından biri olduğunu kabul ediyorlardı. Bu bağlamda, Sılasi rejiminin merkeziyetçi ve statükocu kurumsal ifadesi vasıtasıyla Şeva ekseninde şekillenen imparatorluğa karşı, tarihsel konumu ve İtalyan işgal yönetimiyle olan yakın ilişkisiyle öne çıkan merkezkaç unsurlardan biri de kuzeyli-Tıgray aristokrasisiydi. Bu nedenle Şeva aristokrasisi ve Tıgray aristokrasisi de birbiriyle rekabet içerisindeydi ve bu rekabet, yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda etnik ögeler barındırmaktaydı.

---

[386] Oromolar, on beşinci yüzyılla beraber bugünkü Etiyopya'nın güney ve doğu bölgelerine göç etmeye başlayan, zamanla Müslümanlaşan bir halktır. Günümüzde Etiyopya'daki Müslümanlar arasındaki en geniş grubu oluşturmaktadırlar.

[387] Bertus Praeg, **Ethiopia and Political Renaissance in Africa**, New York, Nova Science Publishers, 2006, s. 65.

[388] David H. Shinn ve Thomas P. Ofcansky, **Historical Dictionary of Ethiopia**, Maryland, The Scarecrow Press, 2004, s. 378 – 379.

[389] Temesgen Thomas Halabo, "Ethnic Federal System in Ethiopia: Origin, Ideology and Paradoxes," **International Journal of Political Science and Development**, C. 4, N. 1 (2016), s. 7; Lovise Aalen, **Ethnic Federalism in a Dominant Party State: The Ethiopian Experience 1991 – 2000**, Bergen, Chr. Michelsen Institute – Development Studies and Human Rights, 2002, s. 6; John W. Harbeson, "Elections and Democratization in Post-Mengistu Ethiopia," der. Krishna Kumar, **Postconflict Elections, Democratization and International Assistance**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 113.

İmparatorluk devleti modeli doğrultusunda, çevre topluluklara karşı, eski dönemlerdeki kültürel üstünlük anlayışı adeta ulusal seviyeye tevil edildi. Diğer tüm halkların "Amara şemsiyesi" altında birleşmesine yönelik bir faaliyet başladı. İşgal sonrası dönemle birlikte yoğun bir "Amaralaştırma", yani Amara elitlerinin merkezkaç kültürleri zayıflatmaya çalıştığı bir siyasal ve kültürel baskınlık sürecine girildi.[390] Özellikle, Amara nüfusun genel nüfusa oranla azınlıkta kalması ve örneğin Oromolardan daha az sayıda olmaları, Amaralaşma sürecinin çok daha derin ve kapsamlı stratejilerle izlenmesini zorunlu kılıyordu. Bu sürecin iki önemli unsuru vardı: Kutsiyet ve eğitim. Hanedanlık, Hıristiyanlık, özgün medeniyet, artık Sılasi'de sembolleşen bağımsızlık ve tüm kıtayla kurulan "kader birlikteliğinin" sözcüsü olma rolü, Amaraların iskeletini oluşturduğu kültürün öne çıkan özellikleriydi. Amaralaştırma süreci, bu değerlerin kabulünü ya da en azından bunlara itiraz etmemeyi içeriyordu.

Diğer ayak olan eğitim ise, Amarca (Amarinya) dilinin zorunlu eğitim dili olarak yaygınlaştırılmasını önceliyordu. Amarcanın, imparatorluğun *lingua franca*sı haline getirilmesi ve Amara kültürünün şanı aracılığıyla ulusal bir kimlik edinilmesi[391] amaçlandı. Sılasi de, Amarca dilinin öğrenilmesinin, geçmişteki kültürel değerlerin geleceğe aktarılmasına yarayacağının altını çizerek,[392] dilin öğrenilmesinin, "yeni" halkların bir değer, tutum ve devlet fikri ile bağlantı kurarak, bu kültürü içselleştirmesini sağlayacağına işaret etti. Amarca eğitimi destekleyenlerin temel argümanlarında, dil ve kültürel ortaklıktan yola çıkarak, ortak bir uygarlık ve devlet fikrine bağlılık yaratma kaygısının öne çıktığı görülür. Bu doğrultuda, Amarcanın Etiyopya'da geniş kitleler tarafından konuşulan, 1270'ten itibaren resmi dil statüsünü koruyan, Etiyopya dilleri içerisinde özgün alfabeye sahip tek dil olan ve en zengin ifade imkânını barındıran dil olduğu için bu konumu hak ettiği ileri sürülmektedir.

---

[390] Asafa Jalata, **Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse: The Search for Freedom & Democracy**, New Jersey, The Red Sea Press, 1998, s. 188.
[391] Praeg, **op. cit.**, s. 65.
[392] Selected Speeches, **op. cit.**, s. 39.

Ancak, ülkedeki düşük eğitim düzeyi ve okur yazarlık oranı ve Amarcanın nüfusun sadece %35'inin ana dili olması ışığında, Amarca eğitimin, kitlesel bir uluslaşma/Amaralaşmayı getirebileceğini iddia etmek çok mümkün gözükmemektedir. Yüzü aşkın sayıda etnik grubun ve dört büyük dil ailesinin bulunduğu, bu dillerin bazılarının milyonlarca kişinin ana dili olduğu[393] çok uluslu bir ülkede, yalnızca tek bir dilin (üstelik en yüksek nüfusa sahip olmayan etnik grubun dilinin) devlet dili ve eğitim dili olarak kabul edilmesinin birtakım yan etkilerinin olması beklenirdi. Bunların başında, Amarca eğitimin, Amarca konuşan halklar dışındaki etnik grupları ve İslam başta olmak üzere, Hıristiyanlık dışındaki farklı dinleri asimile etme sürecinin en önemli aracı olarak algılanması geldi.[394] Dahası, bu inşa/asimilasyon süreci, kapsayıcı bir uluslaşma değil, eğitim vasıtasıyla Amara elitlerinin siyasal gücünün, yani Amara hegemonyasının istikrarını sağlama çabası olarak görüldü.[395]

Amara kimliğinin üstünlüğüne vurgu yapan bu devlet fikri, Amarca, Hıristiyanlık ve Habeş kültürü sacayağının yarattığı medeni ve üstün Etiyopyalılık imajının, başat olmayan halklar tarafından benimsenmesini amaçlamıştı. Böylece, diğer tüm kültürleri susturmaya ve genişleme süreciyle oluşan Modern Etiyopya'nın daha düşük bir sosyo-ekonomik ve uygarlık seviyesinde kalmasının yükünü, Amaralaşmaya direnen diğer kültürlere yüklemeye yaramıştı.[396] Dahası, Amara dil ve kültürü, genişleme dönemindeki fetih hareketlerinin çevre halklarda yarattığı toplumsal travmaların sembolik ifadesi olarak görülüyordu. Yani, on dokuzuncu yüzyılda silahlarla yapılan genişlemenin, yirminci yüzyılda dil ve kültürle yapıldığı algısı

[393] Jeylan Wolyie Hussein, "The Politics of Language, Power and Pedagogy in Ethiopia: Addressing the Past and Present Conditions of the Oromo Language," **Australian Journal of Linguistics**, C. 28, N. 1 (2008), s. 32.
[394] Mekuria Bulcha, "Modern Education and Social Movements in the Development of Political Consciousness: The Case of the Oromo," **African Sociological Review**, C. 1, N. 1 (1997), s. 34.
[395] Robert H. Courtney, Challenges of Mother-Tongue Medium of Instruction in Rural Ethiopia, Kaliforniya, **Claremont Graduate University and San Diego State University**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2018, s. 13.
[396] Jeylan Wolyie Hussein, "The Subtle Connection Between the Greater Ethiopia Image, The Ideology of Blaming and Silencing, and the Cult of Emperor Haile Selassie," **The Australasian Review of African Studies**, C 27, N. 1 (2005), s. 64 – 74.

yaygındı. Oromolar başta olmak üzere, çevre halklar, Avrupalıların Afrika'nın diğer bölgelerindeki sömürge faaliyetlerinin benzerinin, Amaralar tarafından kendilerine uygulandığı öne sürmekteydiler. Örneğin Jalata, genişleme sürecinden itibaren, Oromoların insan gücü, kurumları, dilleri, ekonomik kaynakları ve liderlerine baskı uygulandığını ve sömürüldüğünü belirtmekte; tüm bu süreci Amaralaştırma/Etiyopyalaştırma olarak, özneyi ise Etiyopyalı sömürgeciler, Etiyopya sömürgeciliği ve/ya "Amara-Tıgray devleti" olarak konumlandırmaktadır.[397]

b. Bir Sivil Ulusçuluk Kimliği Olarak Amaralaşma Tartışmaları

Amaralaşmanın, rejimin elinde asimilasyon veya baskı yoluyla uluslaşmayı sağlayacak bir araca dönüştürüldüğü savının aksine, bu sürecin, etnik-asimilasyonist baskıya dayanan bir süreç olmadığını ileri süren yaklaşımlar da mevcuttur. Yani devlet, Amaralaşmaya itiraz edenleri bastırmak ve susturmayı amaçlamaz, bunun yerine, çok uluslu bir toplumda, Amara kültür ve dilini bir üst kültür olarak kullanarak sivil bir ulusçuluk çerçevesi çizmeye çalışır. Clapham, Amaralaşmanın, etnik çekirdekten ziyade, kültürel bir çekirdeğe sahip olduğunu söyler. Bu açıdan Etiyopya ulusunun, adeta Amara çekirdeğini sarmalayan bir meyve olacak biçimde tahayyül edilmesi mümkündür. Amaralığın, köklü davranış ve kültürel pratiklerle ayrılmış, kendine has, ayrıksı ve katı soy kurallarıyla belirlenmiş bir kabile olmaktan çok, kendini (Kıbre Negest'e vurguyla) ortak bir soy mitine dayandıran kültürel bir aidiyet olduğuna vurgu yapar.[398]

Amara etnik grubu, tarihsel olarak, Gondar, Gojam, Velo ve Şeva eyaletleri çevresinde yaşayan halkları kapsar. Ancak çoğu zaman, burada yaşayanlarla sınırlı olmayan, Mınilk'ten sonra da devlete içkin hale gelmiş bir "dil birliği" şeklinde formüle

[397] Asafa Jalata, **The Oromo Movement and Imperial Politics: Culture and Ideology in Oromia and Ethiopia**, Lanham, Lexington, 2020, s. 80 – 82.
[398] Christopher Clapham, **Transformation and Continuity in Revolutionary Ethiopia**, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, s. 23.

edilebilecek bir vasıf kazanmıştır.[399] Mınilk ve Sılasi'nin bir Amara olmasının yanı sıra, hem Hıristiyan hem Müslüman aile fertlerinden oluşan Oromo kökenlerinin de olması, Amaralığın etnik yönünden çok kültürel bir aidiyet olma vasfını vurgulayan önemli bir örnek olarak öne sürülür.

Köklü bir devlet geleneğinin parçaları olan dil ve özgün Ortodoks Hıristiyanlıkla kurulan bağlar, Amara doğmanın değil, bahsi geçen iki kültürel aparat yoluyla Amara olmanın[400], yani Amaralaşmanın kapısını aralar. Amara olmak, kişinin kökeniyle değil, nasıl davrandığı ile ilgili hale gelir.[401] Amara olmak, Etiyopya ulusçuluğuna ve etnisiteler üstü bir bilinç düzeyi olarak Etiyopyalılığa "ulaşmak"[402] için bir arayüz işlevi gören ve Amara dilinin bu ortaklığı kurmakta bir eritme potası[403] olarak kullanılabileceği bir dil ve kültür birliği vasfı taşır. Yates, bu eritme potasının adına, Tarihsel Etiyopya bağını vurgulayarak, "Habeş kültürel topluluğu"[404] adını verir.

Bu bakış açısına göre, söylenenlerin aksine, devletin Amara etnik kimliğini güçlendirmek ve bu kimlik üzerinden bir hegemonya kurmak için ayrıştırıcı bir siyaset gütmesi söz konusu değildir. Aksine, Amara kültürünü yaygınlaştırmak, onun getirdiği toplumsal, siyasal ve ekonomik değerlerin tüm ülkeye sirayet etmesine ve ortak bir dil vasıtasıyla etnik ve bölgesel bağları zayıflatmaya yarayan bir homojenleştirme aracı olarak kullanılması amacı taşır.[405] Amaralaşmanın kendisi, adeta aydınlanmacı despotun halkının gelişimi için sunduğu "aydınlanmacı bir dil ve kültür" niteliğinde, "ulusal" faydayı gözeten sivil bir ulusçuluk enstrümanıdır. Rejime muhalefet eden etnik-ayrılıkçı

[399] Tegegne Teka, "Amhara Ethnicity in the Making," der. M. A. Mohamed Salih ve John Markakis, **Ethnicity and the State in Eastern Africa**, Uppsala, Nordiska Afrikainstitutet, 1998, s. 119.
[400] Richard J. Reid, **Frontiers of Violence in North-East Africa: Genealogies of Conflict since 1800**, Oxford, Oxford University Press, 2011, s. 13 – 14.
[401] Clapham, **Transformation and Continuity…,** s. 24.
[402] Mackonen Michael, "Who is Amhara?," **African Identities**, C. 6, N. 4 (2008), s. 397.
[403] Takkele Taddese, "Do the Amhara Exist as a Distinct Ethnic Group?," der. Harold G. Marcus, **New Trends in Ethiopian Studies. Papers of the 12th International Conference of Ethiopian Studies, vol. 2**, Michigan, Michigan University Press, 1994, s. 168 – 187, **passim**.
[404] Brian J. Yates, **The Other Abyssinians: The Northern Oromo and the Creation of Modern Ethiopia, 1855 – 1913**, Rochester, University of Rochester Press, 2020, s. 3 – 4.
[405] Girma Amare, "Education and Society in Prerevolutionary Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 6, N. 1/2 (1984), s. 65.

hareketlerin doğuşu, devlet fikrinin dışlayıcı niteliğinden değil, ülkenin sosyo-ekonomik zafiyetlerinden kaynaklanan rahatsızlıkların, etnisite aracılığıyla dışa vurulmasından ileri gelir.

Etiyopya'daki ulusçuluk tartışmalarında, entegrasyonist ve asimilasyonist görüşleri destekleyen iki ana anlatının yer aldığı belirtilmişti. Bunların ilki, en azından Süleyman hanedanlığından beri, ülkenin Eritre ve Ogaden'i de kapsayan sınırları içinde yaşayan tüm etnik-dinsel unsurların karşılıklı etkileşim içerisinde bir *Büyük Etiyopya* geleneği oluşturmaktadır.[406] Özellikle pazarlar, ticari ilişkiler ve kültürel paylaşımlar neticesinde kurulan bu etkileşim ağının, geleneksel biçimde, 1950'li yıllara kadar korunduğu dile getirilir.[407] Aslında farklı görünen etnik-dinsel grupların, geçmişten gelen köklü bir yaşama pratiğini taşıdıkları ve özellikle Adva Savaşı'nda ülkenin pek çok yerinden sağlanan askerlerle oluşturulan geniş katılımlı ordunun, bu ortak geleneğin bir yansıması olduğu savunulur. Bu nedenle Amaralaşma, hali hazırda var olan etkileşim noktalarını birbirine bağlayan, entegrasyonist bir uluslaşma aparatıdır.

İkinci görüş ise, 1960 ve 1970'lerde canlılık kazanan Etiyopya sosyalist öğrenci hareketleri içerisinde önemli bir tartışma konusu olan uluslar/halklar meselesine dair yazılan bir makaleden hareketle ortaya konabilir. Bu makalede Mekonnen, Etiyopya'nın tek bir ulus olmadığını, kendi tarih, kültür ve sosyo-ekonomik örgütlenmesine sahip çok sayıda ulustan meydana geldiğini belirtir. Mekonnen'e göre, Etiyopya'nın gerçek resmi budur, ancak yönetici sınıf, buradan sahte bir ulusçuluk türetmeye çalışmaktadır. Amara veya Amara-Tıgray kültürü, dili, kıyafeti ve sembolleriyle üretilmiş, bu iki halkın üstünlüğüne dayalı bir ulusçuluk inşa edilmek istenmektedir. Buna göre, "gerçek bir Etiyopyalı" Amarca konuşmalı, Amarca müzik dinlemeli, Amara-Tıgray dini olan Ortodoks Hıristiyanlığı kabul etmeli ve onların geleneksel kıyafetlerini giymelidir.

[406] Levine, **op. cit.**, s. 26.
[407] **Ibid.**, s. 40 – 43.

Hatta bu doğrultuda, Etiyopyalı olmak için isminizi değiştirmeniz dahi gerekebilir. Kısacası Etiyopyalı olmak, Fanon'dan ilhamla, yüzünüze Amara maskesi takmak anlamına gelmektedir.[408]

Bu iki görüş ele alındığında, bir yandan Etiyopyalıların "kaderlerini" birbirlerine bağlamaya yetecek denli köklü, ekonomik ve kültürel paylaşıma dayanan, deyim yerindeyse sivil bir etkileşim ağı vurgulanırken; öte yandan, Sılasi dönemiyle birlikte iyice açığa çıkan, kültürel ve siyasal standardizasyona dayalı baskıcı bir uluslaşmanın varlığının altı çizilmektedir. Burada sivil ulusçuluğun oluşmasına katkı sağlayacak ortak bir savaş ve tarihsel etkileşim/paylaşıma dayanan bir temel olsa dahi, Amaralaştırmayı amaç edinen devlet inşası süreci, ülkedeki halkların kültürel ve siyasal niteliklerini de rejimin normatif sınırlarına çekti, diğer bir ifadeyle, onları "rejimleştirdi". Birleşmiş bir Etiyopya söylemi yaygın olarak dile getirilse de, rejimin makbul gördüğü ulus tanımı korundu ve ülkedeki tüm halkların ulusal entegrasyonunu sağlayacak bir politika geliştirilmedi.[409]

Neredeyse altmış yıl süren Sılasi hükümranlığının devlet fikri, Hıristiyanlık ve özgün Etiyopya medeniyetinin birleştiği Süleyman hanedanlığı mirasından, Şeva-Amara ekseninde konsolide olan imparatorluğun genişlemeci ve bağımsızlıkçı karakterinden ve karizmatik liderde oluşan kişilik kültüne yapılan vurgudan oluşmaktadır. Tüm bu özellikleri ile geleneksel imparatorluk fikrinin yeni girdilerle modifiye edilmiş bir türüdür. İmparatorluk devleti modelinin, yani Amara başatlığının, asimilasyonist veya entegrasyonist biçimde oluşması tartışmalarının sonucu ne olursa

[408] Frantz Fanon'un kitabının ismi olan ve sömürgecilerle sömürge sonrası toplumların ilişkisini betimlemekte kullanan "siyah deri, beyaz maskeler" sözüne atfen kullanılmıştır. Bkz. Walleligne Mekonnen, "On the Question of Nationalities in Ethiopia," **Struggle – Haile Selassie I University**, 17. 11. 1969, **http://walilegnfordemocracia.com/onationalqu.pdf.**

[409] Edmond J. Keller, "Ethiopia: Revolution, Class, and the National Question," **African Affairs**, C. 80, N 321 (1981), s. 534.

olsun, Sılasi rejiminin devlet fikrinin, ülke sınırlarındaki kimi kimliklerce eleştirildiği ve imparatorluğa karşı uzlaşmaz ve düşmanca tutumların geliştiği bir gerçektir.

Modern Etiyopya'nın, imparatorluk devleti modeli üzerinden inşasıyla ortaya çıkan devlet fikrinin en büyük handikapı, zayıf devletin güvenlik kaygılarıydı. Elde edilen yeni topraklarla birlikte aynı ulusal-teritoryal yapıda buluşan halkları, soyut bir nesne etrafında birleştirmeyi amaçlaması beklenen mevcut devlet fikri, yeni unsurlarla genişleyen toplumun tüm kesimlerine hitap edecek bir dikey meşruiyet yaratma potansiyeline sahip değildi. Dahası, devlet inşası sürecinde, imparatorluk devleti modelinin "dışında" kalanları "içeri almak" için, devletten halka değil, halktan devlete doğru adımların atılması gerektiği, yani halkın hakim devlet fikrini kabul etmesi ve onun öngördüğü biçimde yeni bir kimliklenmeyi benimsemesi bekleniyordu. Etiyopya gibi çok uluslu, etnisiteli, kültürlü ve dilli bir yapıya uygun düşebilecek bir diğer devlet fikri modeli, geleneksel devlet fikrinin dışında yer alan halkları da kapsayacak, yeni ve Amaralaşmayı şart koşmayan bir devlet fikri üretmek olabilirdi. Ancak mevcut rejim, merkezkaç kuvvetlerin rejimin güvenliğine karşı şiddet kullanmaya varacak başkaldırılara yol açabilecekleri düşüncesiyle, böylesi bir devlet fikrini tesis etmeye kalkışmadı. Dolayısıyla, en az maliyetli seçenek olan Amaralaş(tır)ma, yani imparatorluk devleti modelinde uluslaşma tercih edildi. Bu tercih de, zayıf devlet karakteri nedeniyle, çoğunlukla despotik güç ve baskıcı politikalar aracılığıyla yürütülen bu uluslaşma modeline karşı, alternatif devlet fikirlerinin palazlanmasına ve etkin bir muhalefet olarak örgütlenmesine yol açtı.

D. SILASİ REJİMİNİN AĞ BAĞLANTILARI VE DIŞ DESTEKÇİ AKTÖR TERCİHLERİ

Sılasi rejiminin kurumsal ifadesi ve devlet fikri, rejimin yoğun muhalefetle karşı karşıya kalabilme ihtimalini arttırıyordu. Bu nedenle rejimin ağ bağlantıları, yani

rejimle doğrudan ya da dolaylı eşgüdüm içerisinde hareket edecek ve aynı fikir ve duygu dünyasını paylaşacak aktörlerle kurulan ilişkiler başat gereklilikti. Ayrıca, dış destekçi aktörlerin, başta güvenliği sağlama misyonu olmak üzere, rejimin varlığını koruyacak adımlar atması kritik önemdeydi.

Sılasi rejiminin kurumsal ifadesini şekillendiren merkeziyetçilik ve sosyo-ekonomik statükoculuk/durağanlığı tercih etme sebebi, zayıf devletlilik karakterinin doğurduğu rejim güvenliği kaygısıyla ve güvenliği sağlamak üzere kurulan ağ bağlantılarıyla açıklanabilir. Sılasi rejimi, idari merkezkaç eğilimleri ve devlet fikri zafiyetinden kaynaklanan toplumsal muhalefeti denetim altında tutabilmek için, çekirdekten bileşenlere uzanan ve Sılasi'ye sadakati esas alan ağ bağlantıları tesis etmeyi önceledi. Merkezi-mutlakiyetçi uygulamalar, bölgesel merkezkaç eğilimlerin güçlenmesini engellemek için yapılırken, aynı zamanda, hem bürokrasi hem de aristokrasinin rejimin ağ bağlantılarına dahil edilmesi amaçlandı. Böylece ordu ve bürokrasi gibi görece modern kurumların yanı sıra, kilise ve aristokrasi gibi geleneksel kurumların da rejim bileşenleri arasında yer almaları gözetildi. Hanedanlığın yüzyıllara dayanan kutsiyeti, Şeva-Amara kimliğinin baskınlığı, Sılasi'nin modernleştirici kimliği ve kıtanın sembol ismi olma vasfıyla modifiye edilen devlet fikri, modern ve geleneksel rejim bileşenlerinin, Sılasi'nin otoritesiyle bağlantı noktası oldu.

Bu noktada, Sılasi rejiminin kurumsal ifade ve devlet fikri incelenirken, bu iki bileşenin, Sılasi rejiminin güvenliği tesis ve tahkim edecek ağ bağlantılarıyla uyumlu biçimde inşa edildiğinin altını çizmek gerekir. Rejimin ağ bağlantıları iç politik davranış ve kararlarla kurulurken, dış politika davranışlarının da, söz konusu ağ bağlantılarıyla oluşan rejimin güvenliğini desteklemesi amaçlandı. Bu nedenle, Sılasi rejiminin ağ bağlantılarının kurulma biçimiyle, rejimin hangi dış politika hamleleri ve dış destekçi

aktör tercihleriyle bu bağlantıların bekasını gözettiği, bir arada ele alınması gereken ögelerdir.

1. Rejimin Bileşenleri: Sılasi Rejiminin Yaslandığı ve Biçimlendirdiği Toplumsal ve İdari Yapı

a. Doğal-Tarihsel Bileşenler: Kilise ve Toprak Sahipleri

Sılasi rejiminin bileşenleri arasında yer alan ve sahip oldukları imtiyazlarla rejime sıkı sıkıya bağlı olan iki unsur, kilise ve toprak sahipleriydi. Kilise, devlet fikrinin doğal bir uzantısı olarak, hanedanın güç devşirdiği ve Hıristiyanlık üzerinden toplumsal tutunum yaratan bir kurumdu. Din adamları da Kraliyet Konseyi gibi örgütlenmeler aracılığıyla imparatorluk hükümetinin içerisinde idari görevler üstlenmekteydiler. Ayrıca, toprak rejimi içerisindeki paylarıyla, imparatorluk tarafından bahşedilen ekonomik gücü ellerinde bulunduruyorlardı. Söz konusu imtiyazlara sahip Kilise, idari atamalar gibi yetkilerinin bir kısmının imparatorluğun denetimine tabi tutulması haricinde, mevcut konumunu muhafaza ederek, Sılasi rejiminin temel bileşenlerinden biri oldu. 1948 yılında İskenderiye Kilisesi'yle bağlarını kopardı, ulusal ve bağımsız bir yapıya kavuştu. Böylece kilisenin, kraliyet hükümeti haricinde herhangi bir başka otoriteyle idari bağı kalmadı.

Rejimin diğer doğal bileşeni, genişleme harekatlarıyla birlikte elde edilen *gult* topraklarının sahipliğini elde eden zümreydi. İmparatorluğun anayasallaşmış toprak dağıtma yetkisi, imparatora sadakati önceleyen, rant ve patronaja dayalı bir ilişki biçimi doğurdu. Çoğunlukla ülkenin güney kesiminde yer alan topraklar, genelde hanedan üyeleri, imparatora sadık aristokratlar ile uzun süredir görev yapan rejimin güvendiği bürokratlara tahsis edildi. *Gult* sahipleri, belki de hiçbir zaman gidip görmeyecekleri topraklardan, kiracı köylüler aracılığıyla düzenli gelir elde edebildiler ve bu toprakları

alma ve satma olanağı kazandılar. Böylece, geleneksel derebeyi sınıfının oluşturulması aracılığıyla, ülkenin güneyi de merkezi bürokratik sisteme dahil edilmiş oldu.[410]

İmparatorluğun sosyo-ekonomik statükoculuk ve durağanlıkla tanımlanan bir kurumsal ifadeyi benimsemesinin ana nedenlerinden biri, toprak sahipleri ile Sılasi rejiminin arasındaki söz konusu ilişkiydi. Bu ilişki, rejime, özellikle dinsel ve etnik farklılığa sahip toplumsal grupların yaşadığı güney bölgelerinde doğal bir denetleme işlevi sağlıyordu. *Gult* sahipleri, imparatorluğun rant ve patronaj sistemi sayesinde topraklara hakim olarak, yerelde, başat geçim aracı olan tarımın yarattığı sosyo-ekonomik dinamiklere hakim oluyorlardı. Ayrıca, kiracı çiftçilerin sırtına yüklenen vergiler, toprak sahiplerine önemli avantajlar sağlarken, çiftçilerin kısıtlı imkan ve kapasiteyle hayatlarını idame etmelerine neden oluyordu. Toprakların bölüşümünü önceleyen reform çağrıları ve tarımsal verimliliğin arttırılmasına yönelik hükümet içi, kamuoyu ve dış aktörlerden yapılan baskıların görmezden gelinmesi, kapsayıcı kurumdan ziyade, ağ bağlantılarını korumayı tercih eden bir dışlayıcı kurum örneği teşkil etti. Bir anlamda, toprak sisteminin rejim tarafından muhafazası, rejim güvenliği kaygılarına karşı, rejimin temel bileşenlerinden olan toprak sahiplerini korumaya odaklandı. Bunu yaparken, ilerleyen aşamalarda, köylülerin sosyo-ekonomik statülerini ve mevcut toprak rejimini sorgulamaya/değiştirmeye yönelik olası eylemlerinin önüne geçilmeye çalışıldı. Çünkü geleneksel kilise, aristokrasi ve toprak sahiplerinin temel bileşenleri olduğu rejimin istikrarı, rejimin değer ve pratiklerine aykırı nitelikte ilerici/reformist tutumlar benimseyecek bir kitlenin varlığıyla sarsılabilir ve rejim güvenliğini tehlikeye atabilirdi.

[410] Berhanu Abegaz, **A Tributary Model of State Formation in Ethiopia 1600 – 2015**, Cham, Springer, 2018, s. 100.

b. Geleneksel-Merkezkaç İktidar Yapılarının Rejimleştirilmesi ve Yeni Soylular

Sılasi rejiminin merkezi-mutlakiyetçi karakterini sarsabilecek unsurların başında, rejimin ağ bağlantılarına dahil olmak istemeyen ve sadakatinden emin olunmayan bölgesel aristokratlar ve yerel yöneticiler geliyordu. Bu noktada, anayasal atama ve azil yetkileri devreye sokularak, görev süresi biten, vefat eden ya da rejime itiraz eden kimi aristokrat ve bürokratların yerine, imparatorluğa sadakatle bağlı olan, yani rejimle informel ve patrimonyal ilişkiler kuran/kurmaya hazır kişiler getirildi.[411] Rejimin ağ bağlantılarının kurulmasının bir diğer yolu da, merkezkaç aktörlerin, evlilik yöntemiyle[412] hanedan ailesiyle organik bir bağ kurarak, imparatora sadakat gösterecek bir pozisyona geçirilmeleriydi.

İtalyan işgal yönetiminin, Etiyopya aristokrasisini tanıması ve işgalin meşruiyetini, bölgesel yönetim inisiyatifini Raslara devrederek sağlamayı hedeflemesi, [413] başta kuzey eyaletleri olmak üzere, bölgesel aristokratların özerkliklerini arttırmıştı. İşgal yönetimiyle iş birliği içerisinde olmasının yarattığı olumsuz imaj, işgal sonrası dönemde, bölgesel aristokratların görevden azledilmelerini meşru ve mümkün hale getirmişti. Böylece, İtalyan işgal yönetimiyle iş birliği yapan ve işgal yönetimini manipüle ederek özerkliğini arttırabilen [414] merkezkaç kuvvetlerin kimileri azledilirken, kimilerinin de egemenlik alanları sınırlandırılıp, rejimin ağ

[411] Clapham, **Haile-Selassie's Government…,** s. 18.
[412] Aileler arası evliliklerin kurulması, *İnderase*ler karşısında kimi yetkileri sınırlanmış olan bölgesel aristokratlara çeşitli imtiyazlar sağlıyordu. Bu da, aristokrasinin toplumdaki özgül ağırlık ve prestijlerini muhafaza etmenin ve bölgesel ikilik ve gerilimleri çözmenin işlevsel bir yöntemiydi. Bkz. Heran Sereke-Brhan, Building Bridges, Drying Bad Blood: Elite Marriages, Politics and Ethnicity in 19th and 20th Century Imperial Ethiopia, Michigan, **Michigan State University**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2002, s. 161- 205.
[413] İtalyan işgaline karşı çıkan kimi aristokratlar sürgün edilirken, kimileri de İtalyan işgal yönetimi ile kurdukları yakın ilişkisi sayesinde daha önemli kent/eyaletlerde görev yapma fırsatı elde etti. Ancak Britanya'nın 1941 yılında başlattığı karşı harekat ile kimi aristokratların Britanya safına geçtiği görüldü. İşgal yıllarında İtalya ve Etiyopya aristokrasisi arasındaki ilişkilere dair bkz. Alberto Sbacchi, "Italy and the Treatment of the Ethiopian Aristocracy, 1937-1940," **The International Journal of African Historical Studies**, C. 10, N. 2 (1977), s. 209 – 241, **passim.**.
[414] Charles McClellan, "Observations on the Ethiopian Nation, Its Nationalism, and the Italo-Ethiopian War," **Northeast African Studies**, C. 3, N, 1 (1996), s. 60 ve 63.

bağlantılarına dahil edilerek, orta vadede rejimin potansiyel muhalifleri değil, bileşenleri olmaları arzu edildi.

Diğer bir yöntem ise, iki yeni anayasal kurumdan biri olan senatoya, doğrudan atama yoluyla, rejime itiraz eden aristokratları bölgelerinden, yani güç merkezlerinden uzaklaştırmaktı. Böylece muhalif aktörler, itibarları artan, ancak işlevleri azalan bir pozisyona atanarak etkisizleştirildiler. Senato gibi modern bir kurum için yeterli niteliklere sahip olmayan ve yasal yöntemlere aşina olmayan bölgesel aristokratların, Sılasi tarafından senatör olarak atanması, aynı zamanda kişilerde cisimleşen yerel meşruiyet ve itibarın daha üst/ulusal ve imparatora bağlı bir kurumda toplanarak, imparatora transfer edilmesi anlamına geliyordu. Güçlü kişiler kurumların gücünü arttırmaya, kurumun gücü de üzerinde geniş yetkilere sahip olan imparatorun meşruiyetini arttırmaya yarıyordu.[415]

Eğitim imkanları nüfusun geneline yayılmıyor olsa dahi, görece modernleşen ülkenin ekonomik, idari ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak için yurt içi veya dışında eğitim görmüş bir zümre istihdam edilmekteydi. Modernleşen eğitimli elit, bürokrasinin orta kademesinde ya da çeşitli fabrika, işletme ve kitlesel medyada görev alarak, ülkenin orta sınıfını oluşturdular.[416] Ancak, bürokrasideki istihdam tamamıyla orta sınıfa yönelmedi. Söz konusu orta sınıf/modernleşen elit zümrenin yanı sıra, üst düzey bürokrasi kademelerinde görev alan yeni bir zümre daha "oluşturuldu". Bakanlık, bakan yardımcılığı, danışmanlık ve üst düzey bürokratlık gibi görevlere aristokratlar atanmaya başladı. Bunun yapılmasındaki temel itki, aristokrasinin, bölgesel çıkarlarından sıyrılarak, "imparatorluk iradesi"yle[417] uyumlu hareket etmelerini ve aynı zamanda

[415] John Markakis ve Asmelash Beyene, "Represantitive Institutions in Ethiopia," **The Journal of Modern African Studies**, C. 5, N. 2 (1967), s. 202.
[416] Nimrod Raphaeli, "Ethiopia: Emperor, Elites and Modernization," **Civilisations**, C. 17, N. 4 (1967), s. 425.
[417] Donald N. Levine, **Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture**, Chicago, Chicago University Press, 1965, s. 184.

toplum içerisindeki imtiyazlı konumlarını modernleştirilmiş makamlar aracılığıyla sürdürmelerini sağlamak düşüncesiydi. Levine ve Clapham, sahip oldukları modern hayat biçimi ile geleneksel köklerinin birleşimine vurgu yaptıkları "yeni soylular"[418] adıyla anılan bu zümreyi, doğrudan krallığın azil ve terfi denetimine tabi konumlarda çalışan ve artık kentli hayata adapte olan bir toplumsal grup olarak nitelerler.[419]

Yeni soylu zümrenin oluşturulmasıyla hem geleneksel sosyo-politik iktidar odakları rejimleştirildi, hem de bürokraside görev alan orta sınıf dengelendi. Yeni soyluların, hanedan ve hanedan ailesi ile olan bağları, onları patrimonyal ilişki ve denetime daha açık hale getiriyordu. Bu da orta sınıfın karşısına, rejimin görüşleri doğrultusunda hareket edebilecek, adeta bir emniyet subabı işlevi görecek bir kitle olarak yeni soyluları çıkartıyordu.

c. İmparator ve Bürokrasi: Rejimin İdari Denetleme Mekanizmaları

Sılasi rejiminin idari makamları rejimleştirme girişiminin en önemli nedeni, bu makamların imparatorluğun denetiminde kalması ve yetki sahiplerinin ağ bağlantılarının dışına çıkmasının önlenmesiydi. Kebede'ye göre, Sılasi rejiminin, anayasalı ve modernleşmeci bir siyasi düzen kurmayı amaçlayan görüntüsünün perde arkasında, *"rakiplerine karşı kendi iktidarını savunacak idari ve askeri aparatları sağlayan"* bir ajanda bulunmaktaydı.[420] Bu ajandanın vazgeçilmez unsuru da, doğrudan imparatorun patrimonyal karar ve denetimlerine açık konumdaki bürokrasiydi. Jackson, imparatorluk hükümetinin kurduğu istihbarat ve manipüle edilmiş yargı ağlarıyla donanmış, sivil ve askeri memurların yönettiği bir "bürokratik otokrasi"nin etkinliğinin

[418] **Ibid.**, s. 183.; Clapham, **Haile-Selassie's Government…,** s. 64.
[419] Levine'nin ifadesiyle, bu yeni soylu zümre için geleneksel zenginlik göstergesi olan toprak ve koyunların yerini para almıştı. Eğer toprak sahibiyseler, geleneksel tahıllar yerine ticari tarım ürünleri ekerek, daha yüksek kar elde etmeyi amaçlıyorlardı. Geleneksel aristokrat olan ataları gibi dağlardaki çadırlarda değil, kentlerdeki evlerde yaşıyorlar ve taşra görevine gitseler dahi başkentteki evlerini muhafaza ediyorlardı. Otomobil, şoför, partiler ve pahalı kıyafetler gibi Avrupai tüketim alışkanlıklarını edinmişlerdi. Bkz. Levine, **Wax and Gold…,** s. 186.
[420] Alem Kebede, "The Social Origins of Military Dictatorship in Ethiopia," **Journal of Developing Societies**, C. 26, N. 3 (2010), s. 305.

altını çizer.[421] Bürokratik otokrasiyi rejimin konsolidasyonu amacıyla üretilen bir merkezileştirme aracı olarak görürken, bunun modernleştirici otokrasiden farklı bir tür olduğunu belirtir.[422] Dolayısıyla, Sılasi rejiminin bürokrasi pratiklerinin, en az modern bir devlet işleyişi/mekanizması kurmak kadar, rejimin konsolidasyonunu amaç edindiği ileri sürülebilir.

Konsolidasyonu ve rejimin güvenlik kaygılarını önceleyen bürokratik uygulamalara birkaç örnekte rastlanabilir. Öncelikle, imparatorluğun temel çekincesi, bürokraside yer alan iki toplumsal grubun, yani modernleşen elitler ve yeni soyluların, sahip oldukları siyasal erklerle, özerk bir nüfuz alanı yaratma ihtimaliydi. Bunu aşmak için, rejime duyulan sadakate dayalı atamaların yanında, ikincil bir koruma kalkanı olarak bir rotasyon sistemi tesis edildi. Buna göre, göreve getirilen isimlerin altı ay ila iki sene içerisinde farklı makamlara atanarak dönüşümlü görev yapmaları isteniyordu. Ayrıca, yaygın istihbarat ağı sayesinde, tüm üst düzey kamu görevlileri takip ediliyordu.[423] Herhangi bir muhalif veya rejime aykırı bir tutum karşısında, azil yetkisi zaten tamamen ve sadece imparatora aitti.

Rejimin bileşenlerini oluşturan zümrenin bir diğer kolu ise şüphesiz orduydu. Modernleşen elitin parçası olan askeri kadrolar, Sılasi'nin yatırım yaptığı bir diğer zümreydi. Modern eğitimden geçen ve imparatora neopatrimonyal biçimde bağlanan ordu mensupları, doğaları gereği, Sılasi'nin ilk birkaç on yılı itibarıyla rejim pratiklerine çoğunlukla destek veren kişilerden oluşuyordu. Tıpkı yeni soylu zümresi gibi, orduda da patronaj ve kayırmacılık hâkimdi. Yeni soyluların bürokratik sisteme adapte edilmesine benzer bir süreç, orduda da yaşanmaktaydı. Aristokratların eğitimli çocukları ile zaten

[421] Robert H. Jackson, "Social Structure and Political Change in Ethiopia and Sierra Leone," **Comparative Political Studies**, C. 3, N. 1 (1970), s. 38 – 39.
[422] Bürokratik ve modernleştirici otokrasi, merkezi bürokrasinin iki farklı davranış yoludur. Modernleştirici otokrasinin esas amacı toplumun modernleşmesiyken, bürokratik otokrasi, iktidarın konsolidasyonunu ana hedef olarak görür. Bkz. **Ibid.**, s. 46.
[423] **Ibid.**, s. 187 – 188.

askeriyenin içerisinde yer alan kadroların yakınlarına ayrımcılık/kayırmacılık uygulanmaktaydı.[424] Özellikle restorasyon döneminin ilk yıllarındaki askeri kadrolar, rejimin ağ bağlantıları içerisinde, imparatora sadık isimlere ve onların ailelerine dağıtıldı.

Sılasi dönemi boyunca, yönetimin çeşitli kademelerinde yer alan bürokratların denetim altında tutulmasının belki de en temel yöntemi, bürokraside görev alabilecek kapasiteye sahip kitlenin kısıtlı sayıda tutulmasıydı. Ülkenin temel ekonomik geçim biçiminin tarımsal üretim olması ve eğitim olanaklarının kısıtlılığı, beşeri sermayenin ağır adımlarla gelişebileceği ve çok az sayıda insanın eğitimli elit olabileceği bir toplumsal yapı yaratıyordu. Buradaki ana argüman, geleneksel toprak sistemi ve denetim mekanizmalarıyla örülü Sılasi rejimini sarsma ihtimali barındıracak toplumsal ilerlemenin önünün kapatılmasıdır. Çünkü, geniş kitlelerin eğitimli elitler (elit adayları) haline dönüşmesi/dönüşme ihtimali, orta ve uzun vadede, imparatorluk hükümetinin politikalarının daha fazla eleştiriye tabi tutulması anlamına gelebilirdi.

Öte yandan, 1960'lara gelindiğinde Sılasi imparatorluğunun başladığı yıllarda doğan ve restorasyon döneminde büyüyen nesillerde, rejimin kurumsal ifadesine ve devlet fikrine aykırı düşünceler ortaya çıkmaya başladı. Ülkedeki çatışmalar ve güvenlik sorunlarının çoğalmasına paralel olarak artan askeri personel ihtiyacı ve kentleşmenin hızlanması, eğitimli elit zümreye duyulan ihtiyacı arttırıyordu. Bu durumda, "kısıtlandırılmış" eğitimli elit yaratılması/istihdamı stratejisi, katı çizgilerle uygulanamadı. Sılasi, elitlere yönelik denetimi yoğunlaştırmaya özen gösterdiyse de, özellikle 1960'lardan sonra, üniversite öğrencileri ve genç subayların yükselen muhalefeti toplumsal güçlerin denetimini zorlaştıracaktı.

[424] Markakis ve Ayele, **op. cit.**, s. 35.

Bu bağlamda Keller, kısıtlandırılmış elit yaratılması/istihdamı stratejisini merkeziyetçi ve güvenlikçi politik perspektife bağlayarak, elitist eğitimli kitlenin, bürokratik aygıtın işlemesi için gereken minimum sayıda olmasının yeterli görüldüğünü söyler. Çünkü bürokraside yer almayacak eğitimli kitlenin sayısal fazlalığının, ülke içinde bölücü/muhalif çatışma ihtimalini arttıracağı düşünülmektedir.[425] Bu nedenle, modernleşen eğitimli elit adaylarının oluşmasını sağlayacak sosyo-ekonomik yatırımlar minimum düzeyde tutulurken, modernleşen elit zümrenin de, karar alıcı ve kritik idari görevler yerine, daha az etkin ve uygulamaya yönelik görevlerde istihdam edilmesi amaçlanıyordu. Markakis, Sılasi'nin bekasını sağlamaya yönelik siyasi izleğinde, modernleşmiş eğitimli elitlerin, karar alma organlarında ancak tali/yardımcı konumda istihdam edilmesinin kritik bir öneme sahip olduğuna işaret eder.[426]

Kısıtlı sayıda modernleşmiş elit tercihi, hükümeti seçen kitlenin dar veya geniş olmasının, hükümetin diktatöryel veya demokratik idare yöntemlerini benimsemesindeki temel belirleyici olduğunu öne süren seçmen teorisiyle de paraleldir. Teorideki "kazanan koalisyon" kavramı, Etiyopya örneğinde, geniş halk kesimleri değil, imparatorluk denetimine tabi olan dar bir rejim bileşenleri kitlesidir. Bu da Sılasi rejimine, diktatöryel karakterini veren en önemli unsurdur. Bu nedenle, modernleşen elitin, doğrudan kralı seçen ve görevde tutan rejim çekirdeğinde ve imparatorluk hükümetinin kritik pozisyonlarında yer alması yerine, çekirdeğin hemen dışında, krala bağlılık duyacak rejim bileşenlerinin parçası olması tercih edilmiştir.

d. Sılasi'nin Tercihi: İmparatorluk Hükümetindeki Hizipleşme ve Rejim Çekirdeğinde Tutucu Kanadın Zaferi

Rejimin ağ bağlantılarının güvenliğini sağlamaya dayanan, kraldan bağımsız siyasi nüfuz alanlarının oluşmamasını amaçlayan ve sivil toplumu kısıtlayan

[425] Keller, **Revolutionary Ethiopia…,** s. 82.
[426] John Markakis, "Social Formation and Political Adaptation in Ethiopia" **The Journal of Modern African Studies**, C. 11, N. 3 (1973), s. 370.

mutlakiyetçi bir yönetim biçiminin doğal çıktısı, siyasi alanın tepeden belirlenmesidir. Bu yapı içerisinde, ülkeye dair alınacak kararlar geniş tabanlı bir uzlaşma yerine, karar verici konumdaki çıkar gruplarının çıkarları doğrultusunda şekillenir.

Sılasi Etiyopya'sında, siyasal partilere izin verilmiyor ve siyasal temsiliyet, imparatorluk hükümetinin kısıtlarıyla gösterilen adaylar ve yine çeşitli kısıtlarla belirlenen seçmenlerle oluşan bir parlamentoyla sağlanabiliyordu. Toplumsal muhalefet sesini duyurabilmek için siyaset dışı alanlara yönelirken, imparator, rejimin içindeki farklı hizipler arası bir dengeleme ve/ya seçme siyaseti gözetiyordu. Sonuç olarak siyaset, hiziplerin birbirleriyle "ağız dalaşı" yaparak çıkarlarını maksimize etmek için sarayı manipüle etmeye çalıştıkları ve dolayısıyla ülkenin kalkınması gibi kamusal faydaların geri plana itildiği bir "saray siyaseti" çerçevesine sıkışmış haldeydi.[427]

Sılasi rejiminin güvenlik kaygısı, saray siyasetindeki hizipler arası ilişkilere de yansıdı. Hizipler arası görüş ayrılıkları, restorasyon dönemiyle birlikte, ülkenin geleceği için nasıl bir rotanın çizilmesi gerektiği sorusuyla vücut buldu. Tutucu, ılımlı ve radikal kanat olarak adlandırılabilecek hiziplerden tutucu kanat, önde gelen aristokratlar, veliaht prens, Kraliyet Konseyi'ndeki kimi *Ras*lar ve üst düzey bürokrasinin kimi üyelerinden oluşuyordu. Tutucular, restorasyon sürecinde gündeme gelen parlamenter yönetim benzeri demokratikleşme izleri taşıyan uygulamaları reddederek, kralın güç ve yetkilerinin mümkün olan en yüksek seviyeye çıkarılmasını savunuyorlardı.

Ilımlı kanadın en önemli temsilcisi, Sılasi'nin kral naipliği döneminden beri üst düzey görevler almış, Britanya sürgününde Sılasi'nin yanında olan ve işgal sonrasında Etiyopya idaresinin en geniş yetkiye sahip makamı sayılabilecek *Tısehafi Tizaz* görevini yürüten Valde Giyorgis Valde Yohens idi. Genelde aristokrat sınıfına mensup olmak yerine çağdaş Batılı eğitim görmüş, modernleşen elit zümreye mensup bürokratların

[427] Clapham, **"The Era of…,"** s. 196.

paylaştığı ılımlı görüşe göre, Sılasi rejimi çok daha liberal ve reformist politikalar (başta toprak reformu olmak üzere) izlemeli, siyasal temsile kademeli olarak yer vermeli ve ülkedeki gelenekçi/muhafazakar sosyo-ekonomik damarı kırmalıydı. Ancak bu şekilde ekonomik geri kalmışlığın üstesinden gelinebilirdi.[428]

Radikal kanat ise, genel olarak işgale direnmiş, Sılasi'nin imparatorluğuna şüpheyle yaklaşan kitlelerden oluşuyordu. Mutlakiyetçi bir imparatorluk hükümetinin yerine cumhuriyetçi bir idareyi savunuyordu.[429] Radikal kanat, Sılasi rejiminin restorasyon dönemindeki başarısıyla beraber baskılanarak sönümlendi.

1947 yılında Sılasi'nin isteği doğrultusunda hazırlanan memorandumlar, tutucu ve ılımlı kanadın temel taleplerini ve ülkenin geleceğine yönelik planlarını gözler önüne sermektedir. Tutucu kanadın hazırladığı rapora göre, cumhuriyetçi ve Bolşevik tehditlere karşı koymak için görev alacak bürokratların atamaları, aristokratların statüleri ve imparatorluk yanlısı tutumları gözetilerek yapılmalıydı. Ayrıca, tek ve güçlü bir bakanlık eliyle yürütmenin denetlenmesi yerine, bakanlık düzeyindeki tüm faaliyetler kraliyetin doğrudan denetimiyle sürdürülmeliydi. Buna karşın ılımlılar, meclisin bir danışma kurumu olmaktan çıkarılarak, çeşitli idari yetkilere sahip olmasını ve bürokratik atamaların liyakat gözetilerek yapılması gerektiğini savunmaktaydı.[430] Söz konusu memorandumlar, kurumsal ifadeye yön verme taleplerinin yanı sıra, rejimin ağ bağlantılarına dair bir itiraz barındırıyorlardı. Adeta, Sılasi'nin, kamu görevlerinde modernleşen elitler, yeni soylular ve geleneksel aristokrasi/ruhbanlara dengeli bir ağırlıkla yer verdiği formülün, belli bir tarafın baskın çıkması yönünde değiştirilmesi talep ediliyordu.

[428] Makonnen Tegegn, "Walda-Giyorgis Walda-Yohannes and the Haile Sellassie Government," **Northeast African Studies**, C. 4, N. 2 (1997), s. 115.
[429] **Ibid.**, s. 115 – 116.
[430] **Ibid.**, s. 116 - 119.

1947 ve 1951'de Sılasi'yi sınırdışı etme ve suikast girişimlerinin orta çıkması, rejim güvenliği kaygısını öne çıkararak, kralın tutucu hizbin baskınlığını kabul etmesine ve ılımlılar kanadının fikirlerini görmezden gelmesine yol açtı. 1955 anayasasının reformist olmaması, tutucu-ılımlı çatışmasında, tutucu kanadın galibiyetine işaret ediyordu. Giyorgis'in 1955 yılında mevcut makamından alınarak, eyalet valiliği gibi ikincil görevlere atanması, bu galibiyetin en berrak ifadesiydi. Sılasi için 1955 yılı, sembolik olarak, rejim çekirdeğinin kral ve tutucu kanattan oluşan bir karaktere evrilmesi ve kendisinin etrafında kümelenen üst düzey bürokrasi ile sadakat-patronaj ilişkisini tasdikleyen yeni bir sözleşmenin imzalanması anlamı taşıyordu. Bu sözleşme, aynı zamanda, üst düzey bürokraside aristokrasinin, orta düzeyde ise liyakat sahibi eğitimli kitlenin istihdam edildiği bir şemanın sağlamasının yapılması ve keskin çizgilerle sınırlanmasını sağladı.[431] Ayrıca, Giyorgis'in makamının getirdiği siyasi nüfuz ile kişisel bağlantılarına binaen kurduğu ve tutucu kanadı rahatsız eden bürokratik ağ da çözülerek dağıtıldı. 1955 anayasasının hazırlanması sürecinde, net biçimde gün yüzüne çıkan, rejim güvenliğini gözeterek davranma eğilimiydi. Sılasi'nin o güne kadar en güvendiği kişi olan devletin iki numarası ve Sılasi'nin alter egosu[432] pozisyonundaki Giyorgis'in geri plana itilmesi, Sılasi'nin Makyavelist siyasal serüveninde[433] önemli bir kilometre taşı oldu.

1950'lerin ortası ve 1960'larda sivil toplum ve orta sınıf tarafından yoğun olarak dile getirilen husus, ülkenin ekonomik, idari ve hukuki reformlarla birlikte kalkınma

[431] Schwab, **Decision-Making in...,** s. 51.
[432] Kişinin benliğinden farklı, kahramanca bir tavır veya sosyal sözleşmeye aykırılık içermesi nedeniyle ona alternatif olan ve günlük hayattaki davranışlarına yansımayan saklı kalmış bir benlik anlamına gelen psikoloji kavramıdır. Bu bağlamda Spencer'ın, Sılasi'nin içinde liberal değer ve kurumlara inanan reformist bir yönetici olduğunu ima ettiği varsayılabilir. Bkz. Spencer, **op. cit.**, s. 118.; David Matsumoto, **The Cambridge Dictionary of Psychology**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 30.
[433] Zewde, Ras Tafari Mekonın'ın 1916–1930 arası kral naipliği dönemini alçakgönüllü bir *ras*lıktan Makyavelyen bir Hayle Sılasi'ye dönüşme süreci olarak yorumlar. Asserate de kitabında aynı dönemi anlatan bölümün başlığını "Etiyopyalı Makyavel" koymuştur. Bkz. Bahru Zewde, "Economic Origins of Absolutist State in Ethiopia," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 17 (1984), s. 1; Asfa Wossen Asserate, **King of Kings: The Triumph and Tragedy of Emperor Haile Selassie I of Ethiopia**, Londra, Haus Publishing, 2014, s. 43 – 66.

yönünde adım atması ve yoksulluk içerisindeki halkın hayat standardını arttırması gerektiğiydi. Ancak böylesi bir girişim, başarılı olsa dahi, kralın iktidarını tehlikeye sokabileceği ve muhalif/darbeci eğilimlere kapı aralayabileceği düşüncesiyle rejim içerisinde ciddi bir tartışma zemini yaratamadı. Zewde'nin deyimiyle, 1955'e kadar süren Sılasi rejiminin görece ilerlemeci karakteri, yerini tepkiselliğe bırakarak, ülkenin ilerleme yollarını kapadı. Etrafında eleştirel entelektüellerin yerine sadakatle iş gören işlevsel bir zümrenin olmasını yeğleyen Sılasi, rejiminin ve neopatrimonyal ağ bağlantılarının korunmasını önceledi.[434]

e. Şeva-Amara Ekseni: Rejimin Bölgesel ve Etnik Ağ Bağlantıları

Rejimin ağ bağlantıları, etnik ve bölgesel iki unsurda daha kendini gösterir. Bunlar, devlet fikrinin önemli bileşeni olan Amara dil ve kültürünü benimseyen kitleler ve Modern Etiyopya'nın oluşumundaki lokomotif rol oynayan Şeva bölgesidir. Bu noktada şu ayrımın özellikle vurgulanması gerekir: Şeva bölgesinde yaşayan Amaralar ile ülkenin daha kuzeyindeki eyaletlerde yaşayan Amaralar. Dolayısıyla, önceki bölümlerde belirtilen Amara baskınlığı, esas olarak kültürel bir baskınlığa işaret ediyordu. Oysa Sılasi rejiminin ağ bağlantıları, tüm Amaraları gözeten biçimde kurulmadı. Onun yerine Şeva'da yaşayan Amaraları, daha da net ve öz bir ifadeyle, Şeva aristokrasisini önceledi. Şeva aristokrasisi de Amara dil, kültür ve etnisitesine dahil olduğu için, rejimin ağ bağlantılarının Şeva-Amara ekseninde kurulduğunu söylemek anlamlı olacaktır.

Buradan hareketle Donham, Etiyopya siyasetindeki merkez ve çevrenin etnik değil, bölgeselci bir temelde yorumlanmasının daha doğru olduğunu ileri sürer.[435]

---

[434] Bahru Zewde, "Hayla-Sellase: From Progressive to Reactionary," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 2 (1995), s. 101 ve 105.

[435] Donald Donham, "Old Abyssinia and New Ethiopian Empire: Themes in Social History," der. Donald Donham ve Wendy James, **The Southern Marches of Imperial Ethiopia**, Cambridge, Cambridge University Press, 1986, s. 12.

Amara kategorisi, belli bir hegemonik çekirdeğin, toplum tarafından benimsenmesini arzu ettiği bir şemsiye kimlik, tabiri caizse rejim ile kurulan biat ilişkisinin arayüzü olarak kullanılacak bir kod veya anayasadaki tabiriyle tebaanın, kralın yörüngesine oturmak için doğru tuşlamak zorunda olduğu şifre gibiydi. Dolayısıyla, Amara hegemonyasından/baskınlığından değil, Oromo halkının yaşadığı güney bölgeleriyle temas halinde melez bir Amara kültürünü üstlenen/kuşanan[436] ve Mınilk ile beraber ülke içindeki güç çekişmesinde başat hale gelen Şevalı yöneticilerin hegemonyası/baskınlığından söz etmek mümkündür. Bu bakışla, merkez-çevre ayrımı Amaralı olmak ve olmamak üzerine oturmaz.[437] Bunun yerine, Şeva aristokrasisinden kaynağını alan Sılasi merkezli bir ayrımdan bahsedilebilir. Levine de bu duruma kanıt oluşturacak biçimde, Sılasi rejiminin Gojam ve Begemder gibi Amara anayurdu olan kuzey Etiyopya'daki bölgelere çok az ilgi gösterdiğini, bunun yerine aslan payını Adis Abeba, Asmara, Harar gibi gelir ve nüfusun fazla olduğu, yani rejimin rant bağlarının yayılabileceği kent merkezlerine öncelik verdiğini gösterir.[438]

Crummey de, aynı unsura dikkat çekerek, rejimin Amara baskınlığına dayandığını söylemenin yetersiz olduğunu belirtir. Şeva üstünlüğünün "daha az yanlış" bir tanımlama olacağından hareketle, rejimin ödülünün/olumlu çıktılarının, daha çok tarımcı topluluklar olan Gojam, Begemder ve Velo'da yaşayan Amaralarda değil, Şeva eyaleti içerisindeki Adis Abeba-Nazret[439] koridorunda yaşayanlara yansıdığına vurgu yapar.[440] Genel olarak Amara etnik grubunun ekonomik ve toplumsal refah düzeylerinin düşüklüğüne bakılarak, Amara dil ve kültürünün hegemonik statüsünün sembolik

[436] Irving Kaplan, "The Society and its Environment," der. Harold D. Nelson ve Irving Kaplan, **Ethiopia: A Country Study**, Washington D. C., Headquarters, Department of the Army, 1981, s. 89.
[437] Christopher Clapham, "Centralization and Local Response in Southern Ethiopia," **African Affairs**, C. 74, N. 294 (1975), s. 80.
[438] Levine, **Greater Ethiopia…**, s. xix.
[439] Adis Abeba'nın yaklaşık yüz kilometre güneyinde yer alan ve bugünkü adı Adama olan bir kenttir.
[440] Donald Crummey, "The Horn of Africa: Between History and Politics," **Northeast African Studies**, C. 10, N. 3 (2003), s. 128.

düzeyde kaldığı ve tüm Amaralara yayılmadığı öne sürülebilir.[441] Dolayısıyla, Amara baskınlığı olarak yorumlanan sosyo-politik yapıyı, onun bir alt kümesi olan, Şeva-Amara baskınlığı olarak değerlendirmek çok daha uygun olacaktır.

Özellikle siyasi/idari atamalar ve sosyo-ekonomik olanakların dağılımı hususunda, krallığı oluşturan diğer paydaşlara nazaran Şeva-Amara ekseninin kayırıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin, 1944 ile 1967 yılları arasında gerçekleştirilen 156 üst düzey bürokrat atamasının yalnızca altısı Güney Etiyopya ve yalnızca ikisi Somali kökenli idi. Daha alt düzey bürokraside ise, Şeva kökenli Amaraların baskınlığı tartışılmazdı. [442] Tıgray ve Eritre halklarının çoğunlukta olduğu Kuzey Etiyopya kökenliler, merkezî devlet yönetiminde, Oromo ve Somali kökenli güneylilere nazaran daha fazla pozisyon edinmişlerse de, bahsedilen rakamların, kuzeylileri başat karar verici konumuna yükselttiğini söylemek oldukça güçtür.

Şeva-Amara eksenini sağlamlaştıran unsurlardan biri, ülkedeki sosyo-ekonomik olanakların çoğunlukla Adis Abeba çevresinde yoğunlaşmasıdır. Bu konuda Kaplan, Sılasi'nin, ülkenin kuzeyindeki Eritre ve Tıgray bölgelerinin merkezi idareyle çatışmaya yatkın tutumlarıyla başa çıkmak için, yüklü vergiler ve sınırlı yatırımlar uygulayarak kalkınmalarına yeterli çabayı özellikle sarf etmediğini ileri sürer.[443]

1970'lerin başında, en fazla eğitimli nüfus, Adis Abeba'nın yer aldığı Şeva ile Eritre eyaletlerinde bulunmaktaydı. 1966 yılında ülkenin en prestijli üniversitesi olan Hayle Sılasi I Üniversitesi'nin öğrencilerinin yüzde elli beşi Amaraydı. En iyi eğitimciler Adis Abeba ve Eritre'ye atanıyor (veya atanmak istiyor) ve bu durum çevre bölgelerdeki halklar için dezavantaj yaratıyordu. Sanayi yatırımlarının yüzde yetmişi

[441] Kasahun Woldemariam, **Myth and Realities in the Distribution of Socioeconomic Resources and Political Power in Ethiopia**, Lanham, University Press of America, 2006, s. 167.
[442] Clapham, "Centralization and Local…," s. 80.
[443] Robert D. Kaplan, **Surrender or Starve: Travels in Ethiopia, Sudan, Somalia and Eritrea**, New York, Vintage Books, 2003, s. 20.

Adis Abeba ve Eritre'de yoğunlaşırken, hastane ve doktor sayıları, yine bu iki kentte, nüfusa oranla daha yüksek seviyedeydi.[444]

Tüm bu veriler ışığında, Şeva-Amara baskınlığına dair iki yönlü bir tespitte bulunmak mümkündür. Şeva-Amara baskınlığı tanımlamasının Şeva kısmı, Sılasi'nin ve Şeva hanedanının merkezinde olduğu aristokrat ve bürokrat ağını, ekonomik ve siyasal başatlığına işaret etmektedir. Sılasi rejiminin çekirdeğine en yakın duran kesimden oluşur. Amara baskınlığı ise, devlet eliyle şekillenen siyasal ve toplumsal alanda meşru aktörler olarak kabul görebilmek için, entegresyon ve/ya asimilasyon yoluyla kabullenilmesi gereken bir "sembolik ve standart kıyafet" zorunluluğuna işaret etmektedir. Bilhassa üst düzey kamu bürokrasisinde görev alabilmek için Amara olmak ya da Amara dil ve kültürüne intibak ederek[445]Amaralaşmış olmak, üstü örtülü biçimde zorunlu tutulmaktadır.

1955 anayasasının hazırlanması sürecinin, aynı zamanda rejim içerisindeki hiziplerden tutucu kanadın zaferini temsil etmesi, Şeva-Amara ekseninin de ülkedeki gücünü koruması anlamına geliyordu. Liberal ve radikal kanatların olası galibiyeti, sadakate dayalı Şeva-Amara ekseninin yerine, liyakate dayalı bir siyasal yapı doğurabilir ve imparatorluktaki Şeva-Amara baskınlığına halel getirebilirdi.

Tutucu kanadın ve Şeva-Amara ekseninin muhafaza edilmesi tercihi, yine güvenlikçi bir perspektifle yapıldı. Olası bir iç muhalefet, çatışma ve hatta iç savaş durumunda kişisel iktidarı destekleyecek bir çekirdek kitlenin ihyası gözetildi. Bu kitlenin ihyasına paralel olarak, geniş kitlelere yönelik statükocu ve durağan bir kurumsal ifade uygulandı. Hem statükoculuk hem de merkeziyetçilik, rejimin ağ

[444] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 136 – 141.
[445] John Young, "Ethnicity and Power in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 23, N. 70 (1996), s. 533. Ayrıca bu bağlamda kentli hayatta veya devlet kademesinde görev alan Amaralaşmış kitleler ile kırsal bir yaşam süren Amaralar arasında da ayrım vardır. Buna dair kimi tespitler için bkz. Siegfried Pausewang, "The Two-Faced Amhara Identity," **Scrinium**, C. 1, N. 1 (2005), s. 273 – 286, **passim**.

bağlantılarının güvenli biçimde sürmesine hizmet etti. Rejimin hassasiyetleri ve ağ bağlantıları doğrultusunda şekillenen ilişkiler, ülkede zaten kısıtlı olan kaynakların tarımsal üretimde değerlendirilmesine ve buradan elde edilecek zenginliğin yeni yatırımlar ve halkın refahının arttırılması için harcanmasına izin vermedi. Refahın belli bir zümrenin tekelinde kalması, refaha erişimin yaratacağı, bir "ulus olma/biz olma" duygusunun önüne geçerek, zayıf devlet ve güvenlik kısır döngüsünü/sarmalını güçlendirmeye yaradı.[446]

2. Kurumsal İfadenin Dış Bağlantıları: Rejim Güvenliğini Tahkim Edici Bir Enstrüman Olarak Dış Politika

Bir zayıf devlet örneği olarak ele alınan Etiyopya'nın, rejim güvenliği kaygılarını gidermek amacıyla araçsallaştırdığı alanlardan biri de dış politikadır. Dış politik hamleler, bu bağlamda, Etiyopya için iki açıdan önem taşımaktadır. Bunların ilki, devlet inşası sürecini yaşayan krallığın, kapasite zafiyeti nedeniyle yüzleştiği iç ve bölgesel güvenlik tehditlerine karşı, dış destekçi aktörlerin katkısına muhtaç olmasıdır. İkincisi, dış politika tercihlerinin rejimin ağ bağlantılarıyla uyumlu hale getirilmesi, yani kurumsal ifade ve devlet fikrini destekleyici bir çıktı yaratarak, iç politikada rejimin lehine sonuçlar doğurmasıdır. Bu bağlamda Sılasi rejimi, iç ve dış güvenliğin doğurduğu yaşamsal kaygıların bir arada ele alınması gerektiğini savunan Ayoob'un madun realizmi yaklaşımıyla açıklanabilecek bir vakadır. Ayrıca, Üçüncü Dünya'nın yüzleştiği güvensizlik ikilemleri karşısında, dış güvenlik tehditlerinin yanı sıra, mevcut liderlerin görevde kalabilmesine odaklanan bir güvenlik perspektifi öneren David'in her yerde dengeleme stratejisine de uygun bir örnektir.

Sılasi'nin imparator naipliği ve imparatorluk döneminin, iki büyük dünya savaşı, ekonomik buhran, işgal, sömürgesizleşme süreci ve Soğuk Savaş'ı kapsaması, dış

[446] Kebede, **op. cit.**, s. 307.

politika tercihlerinin sürekli gözden geçirilmesini ve çeşitlenmesini beraberinde getirdi. Ancak, dış politik tercihlerinin temel dinamiği, rejim güvenliği ve bölgesel güvenlik kaygılarına karşı, kapasite arttırıcı bir dış destekçi aktör benimsemek ve mümkünse bu aktörün rejimin ağ bağlantılarını güçlendirecek ve/ya en azından zayıflatmayacak bir kimlik ve davranışa sahip olmasıydı. Dış destekçi aktör tercihinin yanı sıra, diğer dış politika alanlarının da zayıf devlet karakteristiğinin doğurduğu zafiyetleri giderici bir karakterde olması arzu edildi.

a. İtalyan İşgali ve Tepkiler

Genişleme harekatları ile 1935 yılında, yaklaşık altı sene sürecek İtalyan işgalinin başlamasına dek geçen süreçte, Etiyopya dış politikasını belirleyen ana unsur, imparatorluğun yeni sınırlarıyla birlikte kabul görmesi ve büyük güçlerin Afrika'ya yönelik sömürgeci faaliyetlerinden azade kalabilmekti. 1896 yılında başarısızlıkla sonuçlanan İtalyan işgal girişiminin ardından, bölgedeki nüfuz alanlarını belirleyen 1906 yılındaki Üçlü Antlaşma'nın[447] oluşturduğu denge ve bu dengenin yarattığı özerklik alanı, imparatorluğun amacına ulaşmasının en kritik hukuki ve siyasi dayanağı oldu.

Britanya, Fransa ve İtalya arasında imzalanan antlaşmanın birinci maddesinde, üç sömürgeci ülke, özellikle demiryolu imtiyazları ile bölgedeki sömürge topraklarıyla bağlantı sağlayan ulaşım ve iletişim ağlarını içeren ekonomik nüfuz alanlarına saygı duyulmasına karşılık[448], Etiyopya'nın siyasi ve toprak bütünlüğünün korunmasında fikir birliğine varmışlardı. Böylece, Etiyopya'nın genişleme harekatları sonucunda ulaştığı topraklar, bölgeye "ilgisi" olan güçler tarafından meşru kabul edildi. Antlaşmanın

[447] Üçlü Antlaşma, Etiyopya İmparatorluğu'nun 1890'lardan itibaren, söz konusu üç devlet ile yapılan farklı antlaşmaları kabul ettiğini belirten ve bu antlaşmalarla çizilen imtiyaz alanlarını tanıyan bir nihai antlaşma niteliğindedir.

[448] 1906'dan önce Britanya ve Fransa ile Etiyopya arasında imzalanan antlaşmaların detayları ve ülkelerin amaçlarına yönelik bkz. Edward C. Keefer, "Great Britain, France and the Ethiopian Tripartite Treaty of 1906," **Albion**, C. 13, N. 4 (1981), s. 364 – 380, **passim.**.

üçüncü maddesinde, üç devlet, Etiyopya'nın iç işleri sorunlarına tarafsız kalma ve müdahale etmeme kararı aldı.[449] Üçlü Antlaşma, Britanya'nın Mısır ve Nil Havzası'na, Fransa'nın Cibuti ve demiryolu hattına, İtalya'nın ise Eritre ve Somali'deki sömürge topraklarına odaklanan çıkarlarını, Etiyopya üzerinde bir çatışma yaşanmaması temelinde oluşturulacak bir "bölgesel statüko" ile karşılıklı olarak garantilemeyi amaçlıyordu. 1916 yılında, Birinci Dünya Savaşı sürerken, İtilaf bloğu karşıtı tutum sergileyen İyasu iktidarına karşı, İtilaf bloğu yanlısı olduğu bilinen[450] Tafari'nin imparator naibi yapılması, imparatorluk içerisindeki üst düzey karar vericilerin de, İtilaf devletlerinin bölgesel çıkarlarının korunmasını gözettiği anlamına geliyordu.

Üçlü Antlaşma dışında, 1923 yılında gerçekleşen Milletler Cemiyeti üyeliği, imparatorluğun meşru bir aktör olarak dünya sahnesinde yer almasının en önemli sembollerinden biriydi. Sılası Etiyopyası'nın esas kaygısı, kısa vadede toprak bütünlüğü ve güvenliğinin sağlanmasının ardından, rejimin konsolidasyonu ve kalkınma evresine geçebilmekti. Sılasi, bu amacı gerçekleştirebilmek için komşularıyla iyi ilişkiler kurması gerektiğinin farkındaydı. Komşularla iyi ilişkiler tesis etmek için bir yandan, Fransızlarla Adis Abeba-Cibuti demiryolu imtiyazı antlaşması yapılmış, Britanyalılardan ise eğitmen ve danışmanlık hizmetleri alınmıştı. Bir yandan da, üç büyük sömürgeci güçle çevrelenmiş olmanın, bu ülkelere çok fazla bağımlı kalarak, daha büyük dezavantajlar yaratmasından çekiniliyordu.

Endişeleri gidermek ve devlet kapasitesini arttırmak için, çoklu dış destekçi aktör seçme tutumu benimsendi. İsviçre, İsveç, Yugoslavya, Yunanistan ve ABD gibi ülkelerden teknik, sağlık ve eğitim alanında[451]; İsveç, Çekoslovakya ve Belçika gibi bölge üzerinde herhangi bir sömürgeci/müdahaleci emeli bulunmayan ülkelerden de

[449] Harold G. Marcus, "A Preliminary History of Tripartite Treaty of December 13, 1906," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 2, N. 2 (1964), s. 38.
[450] Zewde, **op. cit.**, s. 129.
[451] Clapham, **Haile-Selassie's Government…,** s. 104.

askeri alanda destek alındı.[452] Bu çoklu yaklaşım, ABD ile ilişkilerin yoğun biçimde tesis edileceği 1950'lere dek sürecekti. Böylece, hem kendi çıkarları doğrultusunda içerideki muhalif unsurlarla iş birliği yapmak gibi bir gündemi olmayan ve Sılasi'nin iç siyaset rotasına destek verecek (en azından karşı çıkmayacak), hem de Etiyopya'nın komşusu olan üç büyük güce karşı dengeleme işlevi görecek, dış destekçi aktörlerle ilişki kuruldu.[453]

Milletler Cemiyeti'ne üyelik, bölgedeki sömürgeci güçlerle uyumlu hareket etme ve bölgede doğrudan çıkarı bulunmayan dış destekçi aktörlerle ilişki kurma üçgeninde ilerleyen Sılasi'nin naiplik dönemine, Mussolini'nin İtalya'da iktidara gelişi ket vurdu. Yirminci yüzyılın başında Eritre ve İtalyan Somalisi'nde sömürgeci güç olarak bulunan İtalya'da, 1922 yılında iktidara gelen Benito Mussolini, 1930'lı yıllarda sömürgeci taleplerini yeniden gündeme getirerek, Afrika'daki mevcut topraklarına komşu olmanın verdiği lojistik kolaylıklardan yararlanabileceği ve sömürgecilerce paylaşılmamış olan Etiyopya'yı planlarına dahil etti.[454] 1928'de İtalya ve Etiyopya arasında imzalanacak antlaşmaya, Assab limanından Etiyopya içlerine gidecek yol yapımına dair madde konması tartışıldı. İtalya, söz konusu yol çalışmasının Milletler Cemiyeti hakemliğinde karara bağlanmasını istemiş, ancak Sılasi, söz konusu yolun ilerleyen yıllarda İtalya'nın olası işgal emellerini kolaylaştırmaya yarayacağı gerekçesiyle hakemliği ve ilgili maddeyi reddetmişti.[455] Etiyopya'yı işgal niyetini Avrupalı güçler nezdinde açıkça dillendirmeye başlayan Mussolini, Etiyopya'nın İtalyan protektorya/manda yönetime girmesini istiyor veya bunun biraz daha yumuşatılmış bir versiyonunu öneriyordu. İtalya, Eylül 1935'te Britanya ve Fransa ile yapılan görüşmede şu önerileri sundu: a)

[452] Clapham, **"The Era of…,"** s. 189.
[453] İsveç'in 1920'lerden 1950'lere kadar Etiyopya ile kurduğu ilişkileri karşı dengeleme/karşı ağırlık koyma olarak tanımlayabiliriz. Bkz. Viveca Halldin Norberg, **Swedes in Haile Selassie's Ethiopia, 1924 – 1952: A Study in Early-Development Cooperation**, Uppsala, Scandinavian Institute of African Studies, 1977, s. 278 – 279.
[454] Esmonde M. Robertson, **Mussolini as Empire-Builder: Europe and Africa 1932 – 36**, Londra ve Basingstoke, The Macmillan Press, 1977, s. 5, 40 ve 93.
[455] Marcus, **A History of…,** s. 126. Ayrıca ilgili anlaşmada Assab'a yönelik sunulan imtiyazlar ve İtalyan Somalisi ile Etiyopya sınırına dair maddeler de yer almaktaydı.

Tıgray bölgesinin Eritre'ye katılması, b) Amara olmayan bölgelerde İtalyan manda yönetiminin kurulması, c) İtalya lehine Ogaden ve Danakil'de (yani Etiyopya'nın doğu sınırında) düzenlemeler yapılması, d) Amara bölgelerinde Cemiyet'in manda uygulaması ve İtalya'nın bu mandaya katılması, e) Etiyopya'nın silahsızlanmasının Cemiyet tarafından denetimi ve f) Etiyopya'nın Assab üzerinden Kızıldeniz'e ulaşması. Söz konusu tekliflerin hepsi, Etiyopya'nın bağımsızlığını ciddi anlamda zedelemekteydi.[456]

Milletler Cemiyeti, İtalya'nın işgal planlarına karşı pasif ve Avrupa çıkarlarını önceleyen bir tutum benimsedi. İtalya'nın Eritre'ye asker yığmasına göz yumdu.[457] Hatta, Ekim 1935'te Britanya, İtalyan gemilerinin Süveyş Kanalı'ndan geçmesine izin verdi. Uçak ve zehirli gazların İtalyanlara getirdiği üstünlüğe karşı, Etiyopya'nın profesyonelleşen ancak yeterince ekipman sağlayamamış ve bu profesyonellik nedeniyle 1895 yılında Adva Savaşı'nda yürütülen kimi gerilla savaşı yöntemlerini bırakan ordusu, Eritre ve İtalyan Somalisi'nden eş zamanlı olarak yürütülen askeri operasyona direnç gösteremedi. Başkent Adis Abeba'nın, 1936 yılında İtalyanlarca işgali önlenemedi.

Tıpkı işgal hazırlıkları sırasında olduğu gibi, işgale karşı da, Britanya ve Fransa'nın başını çektiği Milletler Cemiyeti'nin pasif tutumu sürdü. Petrol yaptırımlarının anlamsız olacağı öne sürülerek[458], örgütün kısıtlı bir ambargo kararı uygulaması sağlandı.[459] Sılasi rejiminin, işgal sırasında Britanya'ya gönderilen mektup

[456] Bkz. Alberto Sbacchi, **Ethiopia Under Mussolini: Fascism and the Colonial Experience**, Londra, Zed Books, 1985, s. 17.
[457] Selassie, **op. cit.**, s. 226 – 238.
[458] G. Bruce Strang, " "The Worst of All Worlds:" Oil Sanctions and Italy's Invasion of Abyssinia, 1935 – 1936," **Diplomacy & Statecraft**, C. 19, N. 2 (2008), s. 210.
[459] Britanya, Fransa ve Milletler Cemiyeti'nin söz konusu pasif tutumunun ana nedeni, Avrupa'daki güç dengeleriydi. Britanya ve Fransa, Almanya ve İtalya'nın saldırgan politikalarının, belirli tavizler verilerek yatıştırılabileceğini düşünüyorlardı. Eğer bu yapılmazsa, Almanya ve İtalya, Avrupa siyasetinden daha çok dışlanacak ve daha da saldırganlaşabileceklerdi. Yaptırımlara dair bkz. Cristiano Andrea Ristuccia, "The 1935 Sanctions against Italy: Would Coal and Oil Have Made a Difference?," **European Review of Economic History**, C. 4, N. 1 (2000), s. 85 – 110, **passim.**.

aracılığıyla protektorya veya manda yönetimine girme talebinin reddedilmesi[460] dâhil, Etiyopya sorununa karşı ciddi bir tepki gösterilmedi. İşgal, Etiyopya'nın bir dış destek bulmasının çok güç olduğu, bölgeye ilgi duyan aktörlerin kaygılarının başka alanlara yöneldiği bir konjonktürel boşluğa denk düştü. Etiyopya, İtalyan işgaline karşı milislerin direnişleriyle ayakta kalmaya uğraşırken, Sılasi ülkeden ayrılarak, Britanya'da sürgün hayatı yaşamaya başladı ve İtalyan faaliyetlerine karşı dünyaya sesini duyurmaya çalıştı.[461]

Böylece Etiyopya, Eritre ve İtalyan Somali'siyle birlikte, İtalyan Doğu Afrikası *(Africa Orientale Italiana)* adı verilen İtalyan sömürge topraklarının bir parçası haline geldi. Etiyopya halkı, İtalyan işgaline karşı iki farklı şekilde tepki gösterdi. İşgale karşı çıkan Ortodoks Kilisesi, gönüllü kadın dernekleri ve vatanseverler olarak anılan milis örgütlenmeler, söylem/propoganda ile direnişe destek sağladılar, yerel düzeyde para toplandı ve doğrudan İtalyan generallerini hedefleyen saldırılar gerçekleştirildi.[462] Bununla birlikte, Sılasi'ye ve/ya imparatorluğa muhalif kişiler, İtalyan işgal yönetimiyle birlikte hareket ederek direnişi zayıflatmaya çalışıyorlardı. Örneğin, Tıgray ve Gojam'daki kimi aristokratlar ile Oromo Müslümanları, vatansever milislere karşı İtalyanlara destek vermekteydiler.[463] 1940 yılında, İtalya'nın Mihver safında İkinci Dünya Savaşı'na aktif olarak katılması, Boynuz'un büyük savaşın bir cephesine dönüşmesine yol açtığı gibi, İtalyan güçleri ile direnişçiler arasındaki mücadelenin kaderini de belirledi.

[460] George W. Baer, "Haile Selassie's Protectorate Appeal to King Edward VIII," **Cahiers d'études Africaines**, C. 9, N. 34 (1969), s. 309 – 312.
[461] Haile Selassie, **My Life and Ethiopia's Progress Volume Two Addis Abeba 1966, E. C.**, Michigan, Michigan University Press, 1994, s. 11 – 27.
[462] Aregawi Berhe, "Revisiting Resistance in Italian-Occupied Ethiopia: The Patriots' Movement (1936-1941) and the Redefinition of Post-War Ethiopia," (der.) Jon Abbink, vd., **Rethinking Resistance: Revolt and Violence in African History**, Leiden, Brill, 2003, s. 98.
[463] **Ibid.**, s. 103 – 104.

b. İtalyan İşgalinin Sonu ve İkircikli Bir Dış Destekçi Aktör Olarak Britanya

1940 yılında, Britanya ve Sılasi fiili olarak aynı düşmana karşı savaşır hale geldi. Sudan'da bulunan Britanya askeri güçleri, Etiyopya'daki direniş hareketiyle eşgüdümlü hale getirilerek, İtalyan kuvvetlerine karşı bir harekât planlandı. Sılasi, Sudan'a gelerek Etiyopya ile ilişki kurmaya çalıştı. Bunun başarılı olmayacağının anlaşılması üzerine, Nisan-Mayıs 1941'de, Britanya öncülüğünde bir harekat gerçekleştirildi. Bu harekat sonucunda, Etiyopya ve İtalya'nın bölgedeki diğer tüm sömürge toprakları, Britanya yönetimine geçmiş oldu. Sılasi, işgalden sömürgeci bir devlet tarafından kurtarılmış lider olarak tekinsiz bir konumdaydı. Hali hazırda büyük savaş sürmekteydi ve bu konjonktürde Britanya'nın bölgesel çıkarlarından ne kadar bağımsız hareket edebileceği bir soru işaretiydi. Savaşın sonunda, Sudan, Somali ve Eritre'yi denetim altında tutan Britanya'nın, bu toprakların arasında kalan Etiyopya coğrafyasını da sömürge idaresine katmayı düşünmesi veya Etiyopya'yı bağımsızlığına halel getirecek bir antlaşmayla kendisine bağımlı kılması, olasılıklardan biriydi. Bu süreçte Sılasi, elindeki tüm imkânları, ülkenin altyapı, idari ve ekonomik kontrolünü hızlı bir şekilde sağlamaya ayırdı. Öte yandan, propaganda faaliyetleri[464] ile Britanya'yı Etiyopya'nın egemenliğini kabul edecek bir antlaşma yapmaya zorluyordu.

Savaş süresince, Britanya ve Etiyopya arasındaki ilişkiyi düzenlemek için, 1942 ve 1944 yıllarında iki ayrı antlaşma imzalandı. 1942 antlaşmasının hazırlanması sürecinde, Etiyopya tarafı, ülkenin Eritre aracılığıyla Kızıldeniz'e ulaşmasını sağlayacak yeni bir toprak düzenlemesi önerdi. Denize ulaşabilmek, Etiyopya için çevrelenmeden/izolasyondan kurtularak ticaret, gümrük ve ulaşımda bağımsız

[464] Sterling Joseph Coleman, Jr. "No Independence without Sovereignty! The Resistance of Hayla Sellase I to the British Occupation of Ethiopia (1941 – 1944), **Aethiopica: International Journal of Ethiopian and Eritrean Studies**, C. 13 (2010), s. 46 – 74, **passim.**

olabilmek anlamına geliyordu.[465] Fakat, tüm çabalara rağmen bu düzenleme kabul edilmedi.

Ocak 1942'de imzalanan antlaşmayla, Etiyopya'nın özgür ve bağımsız bir ülke olduğu ve Sılasi'nin meşru yönetici olarak ülkenin işgalden kurtarılmasını sağladığı ilan edildi.[466] Antlaşmanın ikinci maddesinde, Britanya'dan, işgalin devlet kapasitesinde yol açtığı kayıpları telafi edecek hizmetleri sunmak üzere danışman, polis memuru ve hâkim gibi hizmetleri verecek kişilerin talep edilebileceği belirtildi. Dördüncü maddede, yönetimin yeniden tesis edilebilmesi için dört yıllık bir finansal yardım yapılacağı ifade ediliyordu.[467]

1944 tarihli ikinci antlaşmayla Britanya, Adis Abeba-Cibuti demiryolu üzerindeki denetimi Etiyopya'ya bıraktı. Ancak, Ogaden ve Rezerv Alanı olarak belirtilen Britanya Somalisi'ne komşu Doğu Etiyopya toprakları, Etiyopya'nın egemenliğine halel getirmemek koşuluyla, antlaşma geçerliliğini koruduğu müddetçe Britanya Askeri İdaresi tarafından yönetilecekti.[468]

Sılasi, işgal öncesindeki rejimi yeniden inşa etme sürecini hızlandırmak için, bir dış destekçi aktörün gerekliliğinin farkındaydı. Britanya, savaş sırasında imzalanan antlaşmalarla, imparatorluğun egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve Sılasi rejimini tanıdı. Ancak imaparatorluk hükümeti, Britanya ile ilişkilerin geleceğine yönelik çeşitli çekincelere sahipti. Eritre ve Ogaden'de, Etiyopya'nın istekleri yerine getirilmemişti ve Etiyopya'nın egemenliğini korumaya yönelik tutumun barış görüşmeleri sırasında korunup korunmayacağı belirsizdi. Nitekim, 1946 yılında, Britanya Başbakanı Bevin'in Ogaden ve İtalyan Somalisi'ni içine alacak Büyük Somali protektoryasının kurulabileceğine yönelik teklifine, Etiyopya ve dönemin diğer büyük güçleri tepki

[465] Spencer, **op. cit.**, s. 141.
[466] Perham, **op. cit.**, s. 419.
[467] Perham, **op.cit.**, s. 419 – 420.
[468] **Ibid.**, s. 431.

gösterdiler.[469] Dünya savaşının ardından, ABD'nin uluslararası siyasette güçlü bir aktör olarak belirmesi ve Etiyopya ile ilişki kurma niyeti belli olduktan sonra, Sılasi, Britanya ile Somali ve Eritre'nin geleceğine dair güvensizlik içerisinde süren ilişkinin koparılabileceği açıkladı. [470] Nihayetinde, 1947 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması'nda, İtalyan kolonileri olan Eritre, İtalyan Somalisi ve Libya'nın geleceğinin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oylanmasına karar verildi. Paris Barış Antlaşması'yla birlikte Etiyopya, 1906'daki Üçlü Antlaşma'dan kırk yıl sonra, bir kez daha egemen-eşit bir devlet olarak uluslararası sistemde kabul gördü.

c. Rejim Güvenliği İçin Çok Yönlü Kapasite Arttırıcı Bir Dış Destekçi Aktör: Sılasi Rejimi ve Amerika Birleşik Devletleri

1941 yılında Britanya'nın öncülüğünde gerçekleştirilen harekatla Boynuz cephesi kapanmıştı. Bölgedeki İtalyan toprakları Britanya askeri idaresine, Etiyopya toprakları ise Sılasi rejimine bırakılmıştı. Ancak, aynı yıl ABD'nin savaşa girmesi ve Haziran ayında Almanya'nın SSCB'ye yönelik askeri harekatı başlatması, Boynuz'u önemli bir geçiş güzergahı haline getirmişti. İtalyan işgali sırasında Eritre'de inşa edilen iletişim/radyo istasyonu, ABD'den gelip İran üzerinden SSCB'ye aktarılacak silah ve mühimmat için önemli bir durak oldu. 1941, ABD ve Etiyopya arasındaki Ödünç Verme-Kiralama Antlaşması'nın imzalanması, Eritre topraklarındaki Asmara kentinde bir konsolosluk ve Adis Abeba'da temsilci barındırma ile güçlenen ilişkilerin de başlangıcıydı. [471] Söz konusu istasyon, 1943 yılında ittifak üyelerince doğrudan ABD'nin denetimine bırakılarak Kagnev İstasyonu adını aldı.[472]

---

[469] Gordon Waterfield, "Trouble in the Horn of Africa? The British Somali Case," **International Affairs**, C. 32, N. 1 (1956), s. 52 – 53.
[470] Harold G. Marcus, **Politics of Empire: Great Britain and the United States, 1941 – 1974**, New Jersey, The Rea Sea Press, 1995, s. 77.
[471] Paul B. Henze, **Layers of Time: A History of Ethiopia**, New York, Palgrave Macmillan, 2000, s. 236.
[472] Kagnev, hem Mınilk ordusunun ünlü kumandanının hem de Hayle Sılasi'nin babasının atının ismi olarak, hanedanlık için sembolik bir anlam taşır. Ayrıca, Kore Savaşı'na katılacak olan Etiyopya

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, Etiyopya'nın restorasyonunu sağlayarak zayıf devlet karakterini törpüleyebilmesi için iki dış destekçi aktör adayı bulunmaktaydı. Bir tarafta, bölgede doğrudan toprak ve çıkarları olan ve revizyonist politikalar gütme işaretleri veren Britanya yer alıyordu. Diğer tarafta ise, bölgesel politikaya müdahil olmamasının yanı sıra, 1944 yılındaki Etiyopya ve Britanya arasındaki antlaşmada, Etiyopya'nın egemenlik alanının korunması ve bu konuda "zorbalık" yapılmamasında etkili olduğu bilinen[473] ABD vardı.[474] Bir anlamda, 1941 yılından itibaren, Etiyopya için ABD, bölgedeki varlığını tanımakta hiçbir sakınca görmeyecek, zengin, bölgeye yönelik sömürgeci geçmişi ve/ya planları olmayan bir aktör olarak, Britanya'nın ikircikli tutumuna nazaran daha tercih edilebilir bir dış destekçi aktör oldu.

1945 yılında, ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile Sılasi arasında Mısır'da gerçekleşen ikili zirvede, ikili ilişkilerin geleceğine dair bir projeksiyon çizilmiş ve Sılasi, ülkenin 1974'e kadar temel dış politika düsturu olacak şu istekleri Roosevelt'e iletmişti: Etiyopya'nın Cibuti demiryoluna doğrudan ya da geniş haklarla sahip olması, denizlere özgür ve serbest ulaşımının sağlanması, Eritre'nin geri alınması, İtalya'dan savaş tazminatı alması, küçük modern bir ordu kurmak için askeri yardım ve kalkınma yatırımlarına Amerikan'ın katkıda bulunması.[475]

Etiyopya bu ikili zirveyle birlikte, bağımsız ve egemen bir devlet olarak ABD'nin bölgedeki çıkarlarıyla paralel hareket edeceğini, bunun karşılığında da alacağı yardımlarla kalkınma atılımları yapma amacını beyan etmiş oldu. Uzun süreli bir dış

---

birliklerine verilen isim olacaktır. Söz konusu istasyona bu ismin verilmesi, ABD'nin, Sılasi rejiminin mevcut geleneksel yapısına verdiği desteğin sembolik bir yansıması olarak önemlidir.

[473] Marcus, **A History of…**, s. 154.

[474] Bir diğer aday ise SSCB olabilirdi. Ancak SSCB'nin bir dış destekçi aktör olarak benimsenmemesinin sebeplerine ilerleyen sayfalarda değinilecektir.

[475] **Ibid.**, s. 156.

destekçi aktör arayışında, savaştan başarılı ve az yara almış olan bir ortakla ilişki kurmak için önemli bir adım attı.

ABD, iki ülke arasındaki savunma ilişkisini kuran antlaşmanın imzalandığı 1953 yılına dek, Ödünç Verme-Kiralama Antlaşmaları aracılığıyla Etiyopya'ya ekonomik ve altyapısal yardımlara devam ederek, bölgedeki varlığını ve ikili ilişkileri diri tutmak istedi. 1946 – 1948 yılları arasında 800.000 dolar ve 1949 – 1952 yılları arasında 1.3 milyon dolar ekonomik yardımın yanı sıra, ABD İhracat-İthalat Bankası'ndan ulaşım için 2.7 milyon dolar kredi verildi. [476] Ayrıca, 1951 yılında başlayan, ABD'nin Avrupa dışı bölgelere sunacağı yardımların yürütüldüğü *Dört Nokta*[477] programını talep eden ilk ülke olan Etiyopya[478], teknik iş birliği ve ekonomik yardım antlaşmasını imzaladı.

Eritre ve Somali'nin geleceği konusu, BM komisyonlarında görüşülürken, Etiyopya, Kore Savaşı'na asker yollama kararı aldı. Böylece, Eritre'deki Amerikan yerleşkelerinin geleceğine dair zımni bir güvence vererek, BM'nin kendi lehine karar vermesini sağlamayı amaçladı. Aralık 1950'de, BM Genel Kurulu 390 sayılı kararı alarak, Eritre'nin, Eylül 1952'ye kadar Britanya protektoryasından ayrılmasını ve Etiyopya ile bir federasyon çatısı altında birleşmesini öngördü. [479] Böylece, işgal sonrasındaki restorasyon dönemi, Eritre üzerinden denize ulaşımı olan bir

[476] Bkz. Henze, **op. cit.**, s. 246.
[477] Dört Nokta programları ile Avrupa'daki savaşın dışında kalan, ancak kalkınma ve devlet inşası sorunları yaşayan ülkelerin Amerikan teknolojisini kullanarak kamu ve özel sektör iş birliği ile "kendi kendine yeter" düzeye ulaşmaları ve bunun da ABD'ye çok daha geniş bir ticaret coğrafyası açarak fayda sağlaması bekleniyordu. Bkz. Stephen Macekura, "The Point Four Program and U.S. International Development Policy," **Political Science Quarterly**, C. 128, N. 1 (2013), s. 128 – 129.
[478] Theodore M. Vestal, "Emperor Haile Selassie's First State Visit to the United States in 1954: The Oklahama Interlude," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 1, N. 1 (2003), s. 136 – 137.
[479] "Eritrea: Report of the United Nations Commission for Eritrea; Report of the Interim committee of the General Assembly of the Report of the United Nations Commission for Eritrea, A/RES/390, 2 December 1950," **https://www.refworld.org/docid/3b00f08a3f.html**, 28.07.2021. 1947 yılında imzalanan Paris Barış Antlaşması'nın yirmi üçüncü maddesine göre, İtalyan sömürge topraklarının (Eritre, İtalyan Somalisi ve Libya) geleceğine, savaştan galip ayrılan dört büyük devlet, ABD, Britanya, SSCB ve Fransa, yapacakları ortak görüşmeler sonucunda karar vereceklerdi. Ancak ortak karara varılamaması nedeniyle, konu, BM Genel Kurulu'na intikal ettirildi ve Eritre'ye ilişkin 390 sayılı kararı aldı.

imparatorluğun doğuşuna sahne oldu[480] ve Tarihsel Etiyopya'nın erken dönemlerinde sahip olduğu Kızıldeniz bağı yeniden kuruldu.

1954 yılında Britanya ile imzalanan bir antlaşmayla, Üçlü Antlaşma'da belirtilen Etiyopya sınırları yeniden tasdik edildi. Antlaşma müzakerelerinde, Sılasi hükümeti, Ogaden ve Rezerv Alanı'nın Etiyopya İmparatorluğu'na dahil edilmesi isteğini sıklıkla dile getirdi. Tarihsel Etiyopya içerisinde yer almayan Ogaden ve Rezerv Alan adı verilen bölge, 1940'lı yıllarda başlayan gaz ve petrol arama girişimleri[481] nedeniyle kıymetliydi. Petrol arama imtiyazlarının Amerikan şirketine verilmesinin bu toprakların Etiyopya'ya bırakılmasını kolaylaştıran bir unsur olabileceği düşünülüyordu.[482] En nihayetinde, Britanya ile yapılan 1954 tarihli antlaşmada, Britanya Askeri İdaresi tarafından yönetilen Ogaden ve Rezerv Alanı'nın, Etiyopya idari ve yargısal denetimine girmesine karar verildi.[483]

Etiyopya ve ABD arasındaki ortaklık, 1953 yılında imzalanan Karşılıklı Savunma İşbirliği Antlaşması ile en kapsamlı halini aldı. "Silaha karşı üs takası"[484] olarak nitelendirilebilecek olan bu antlaşmayla ABD'nin elde ettiği kazanım, Eritre'nin Asmara kentinde bulunan Kagnev İstasyonu'nun yirmi beş yıllığına kiralanmasıydı. Ortadoğu'daki hava kuvvetleri ile Kızıldeniz'deki deniz kuvvetlerinin koordinasyonunu sağlayan stratejik bir istasyonun hukuki varlığı böylece tescil edildi.

---

[480] Ruth Iyob, "Foreign Policies in the Horn: The Clash Between the Old and New," der. Gilbert M. Khadiagala ve Terrence Lyons, **African Foreign Policies: Power & Process**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 115.

[481] Amerikan menşeili Sinclair Petrol Şirketi, daha önceki dönemlerde yapılan keşif çalışmalarından hareketle bölgede faaliyetler yürüterek doğal kaynakları bulma çabasındaydı. 1963 yılında bölgede patlak veren ayaklanmaların ardından aramalar durduruldu. 1973 yılında doğalgaz bulunurken, 1974 yılında gerçekleşen darbe nedeniyle arama çalışmaları askıya alındı. Dolayısıyla, Sılasi döneminde bölgeden piyasaların hizmetine sunulmak üzere doğal kaynak çıkarmanın altyapısı hazırlanamadı. Bkz. John Markakis, **Ethiopia: The Last Two Frontiers**, Rochester, James Currey, 2011, s. 291.

[482] Spencer, **op. cit.**, s. 146.

[483] D. J. Latham Brown, "The Ethiopia-Somaliland Frontier Dispute," **The International and Comparative Law Quarterly**, C. 5, N. 2 (1956), s. 259.

[484] Jeffrey A. Lefebvre, **Arms for the Horn: U.S. Security Policy in Ethiopia and Somalia, 1953 – 1991**, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1991, s. 74.

İkili antlaşmaların bir diğeri, Dört Nokta programının devamı niteliğindeki 1957 yılında imzalanan ekonomik destek antlaşmasıydı. Savunma, ekonomik ve teknik iş birliğini öngören antlaşmanın imzalanma amacı, Amerikan belgelerinde şöyle sıralanıyordu: Tarımsal üretimi arttırmak, eğitimli Etiyopyalı öğretmen sayısı ve vasıflı iş gücü oluşturmak için ülkenin teknik ve eğitim düzeyini yükseltmek, yeterli sayıda sağlık kuruluşları ile nüfusun sağlığının düzelmesine yardımcı olmak, kamu yönetimi eğitimleri vermek ve Etiyopya'nın iç güvenlik ve savunma kapasitesini güçlendirmek.[485] İkili ilişkilerde kalkınma ve güvenliği önceleyen bir yaklaşımla hareket edildiğini gözler önüne seren bu maddeler, adeta işgal ve dünya savaşı sonrasında, yeni bir devlet inşası sürecinden geçen Etiyopya'nın teknik, beşeri ve ekonomik kapasitesine yönelmekte ve maddi güç unsurlarının sağlamlaşmasını hedeflemekteydi. 1945 ile 1960 arasında imzalanan ikili antlaşmalarla, ABD çıkarlarıyla Etiyopya'nın çıkarlarının paralel olduğu ve iki ülkenin eşgüdüm içerisinde hareket etmesinin Sılasi hükümeti için ne kadar işlevsel olduğu bir kez daha ortaya çıktı. Öyle ki, Sılasi, 1945 yılında Roosevelt ile yaptığı görüşmedeki üç ana talebin hepsini, yalnızca on yıl içerisinde elde etmiş oldu.

1977'ye kadar yürürlükte kalacak olan Karşılıklı Savunma İşbirliği Antlaşması, yaklaşık yirmi beş yıl boyunca, üç yüz milyon doları aşkın askeri destek hibesi, silah satın alma kredisi ve askeri personel eğitimini kapsayan bir iş birliğini kuran antlaşma oldu. Bu rakamlar, dünya geneli için çok küçük bir yüzdeyi ifade etse de, ABD'nin Sahra Altı Afrika'yla yürüttüğü askeri destek programlarının %80'i, askeri eğitim programlarının %55'i ve yabancı askeri satış fonların %20'si Etiyopya ile gerçekleştirildi.[486] 1950'lı yıllarda iki ülke arasında kurulan güvenlik ilişkileri,

[485] U.S. International Cooperation Administration, **Fact Sheet: Mutual Security in Action**, 1959, Department of State Publication 6801, Public Service Department, Bureau of Public Affairs, Washington, DC: US Government Printing Office, s. 1-3'den aktaran Getachew Metaferia, **Ethiopia and the United States: History, Diplomacy, and Analysis**, New York, Algora Publishing, 2009, s. 42 – 43.
[486] Lefebvre, **op. cit**, s. 13.

Etiyopya'yı, ABD'nin Afrika'da en fazla savunma/güvenlik içerikli ikili antlaşma imzaladığı ülke yapacaktı.[487]

1953 tarihli savunma antlaşmasını yenileyecek ve kırk bin askerin iç güvenlik tehditlerine karşı eğitilmesini içeren antlaşmalar ise, 1960 yılında imzalandı. 1962, 1963 ve 1964 yıllarında da 1960 antlaşmasını tamamlayan ek askeri destekleri kapsayan antlaşmalar yürürlüğe girdi.[488] ABD'den alınan hibe, kredi ve doğrudan askeri satışlardaki yüksek payı, Etiyopya'yı ABD'nin gözünde kıtadaki "en çok gözetilen ulus" konumuna yerleştiriyordu. Ayrıca, ülkenin en önemli gelir kalemi olan kahvenin yarısını ithal eden ülke olarak ABD, ekonomideki önemli bir ortak rolündeydi.[489] Ekonomik ve askeri yardımlar, ABD başkanlarının genel dış politika tutumu ve bununla paralel yaşanan konjonktürel gelişmelerle değişirken, 1960'lı yıllar Etiyopya'daki iç ve bölgesel tehditler nedeniyle ülkenin askeri ve ekonomik olarak ABD ile yardım ilişkilerinin en yoğun olduğu yıllar olarak dikkat çekti.

ABD-Etiyopya ortaklığının üç ana nedeni vardır: Arap-İsrail ilişkileri başta olmak üzere Ortadoğu'daki siyasal dinamikler[490], SSCB'nin bölgedeki eylemleri ve Kızıldeniz'den gerçekleşen petrol taşımacılığının güvenliği.[491] 1960'lı yılların ilk çeyreğinde güvenlik odaklı ikili iş birliğini etkileyecek bir dizi olay yaşandı: Sılasi

---

[487] Jennifer Kavanagh, **U.S. Security Related Agreements in Force since 1955: Introducing a New Database**, California, RAND Cooperation, 2014, s. 49 – 54.
[488] Baffour Agyeman-Duah, "The U.S. and Ethiopia: The Politics of Military Assistance" **Armed Forces and Society**, C. 12, N. 2 (1986), s. 289.
[489] Robert A. Diamond ve David Fouquet, "American Military Aid to Ethiopia and Eritrean Insurgency," **Africa Today**, C. 19, N. 1 (1972), s. 37 ve 39.
[490] Etiyopya, hem Arap Yarımadası hem Mısır'a komşu olması ve Ortadoğu'nun uzantısı olarak görülebilecek bir konumda yer alması nedeniyle Washington'un Ortadoğu politikalarına destek olabilecek bir aktördü. Nasır başkanlığındaki Mısır ile SSCB arasında imzalanan antlaşmalar ve Süveyş Krizi sonrasında Moskova ile yakınlaşan bir Mısır "yerine" Etiyopya, ABD'nin bölgesel stratejik ortağı olarak öne çıktı. Ayrıca Etiyopya, tarihsel-dinsel bağlarını öne çıkarak Arap-İsrail savaşları süresince İsrail'i savunarak, Adis Abeba'da bir konsolosluk binası açmasına izin verdi. Bkz. Amanda Key McVetty, **Enlightened Aid: U. S. Development as Foreign Policy in Ethiopia**, Oxford, Oxford University Press, 2012, s. 138. 1950'lerin sonundan itibaren, İsrail'den teknik yardım ve eğitim konularında destekler alıp, ticari bağlantılar kurarken, İsrail'in Afrika'daki en büyük askeri ve sivil yardım yaptığı ülke oldu. Böylece ülke, Eisenhower Doktrini ile ağırlık merkezini Ortadoğu'ya kaydıran ABD için, stratejik olarak daha fazla değer kazandı. Bkz. Michael B. Bishku, "Israel and Ethiopia: From a Special to a Pragmatic Relationship," **Journal of Conflict Studies**, C. 14, N. 2 (1994), s. 45 – 46.
[491] Metaferia, **op. cit.**, s. 48.

rejimine karşı düzenlenen darbe girişimi, Somali'nin bağımsızlığı, Eritre'yle kurulan federasyonun bozulup, bölgenin üniter Etiyopya'nın bir eyaleti haline getirilmesi ve son olarak 1963 yılında SSCB ve Somali arasında imzalanan askeri iş birliği antlaşması. Tüm bu gelişmeler ABD'nin Etiyopya ile "çok daha derinden alakadar"[492] olmasına ve savunma yardımlarını arttırarak, artık ABD ve SSCB arasında bir vesayet savaşı bölgesine dönüşmüş topraklardaki denetimini yoğunlaştırmasına yol açtı. Özellikle Kagnev İstasyonu'nun varlığını koruyabilmesi için Eritre'deki ayrılıkçı harekete karşı Etiyopya hükümetinin yanında yer almak, ABD'nin bölgedeki güvenlik politikasının önemli bir parçasıydı. Buradan hareketle, Etiyopya ile tesis edilmiş savunma iş birliğini bozmadan, Somali'nin de Doğu Bloğu'na yönelmesini tetikleyebilecek bir eylemden kaçınarak, Somali'nin bağımsızlığına kadar geçen sürede bir "bekle-gör" stratejisi izlendi.[493]

Sılasi rejimi için, zayıf devletliliğin taşıdığı potansiyel sorunlara karşı önemli bir dış destekçi aktör olan ABD, her şeyden önce, Britanya'nın Eritre ve Ogaden'in geleceği hakkındaki tutumunun aksine, iç siyaset konularıyla ilgilenmeyen ve doğrudan angaje olmadığı bir coğrafyada, istediğini alabildiği ölçüde statükoyu korumaktan memnun olan bonkör bir ortaktı. ABD ile kurulan ilişki, zayıf devletlerin karşılaştıkları güvensizlik ikilemlerine karşı sergiledikleri her yerde dengeleme, çifte kapsama ve çifte dışlama stratejileri için kritik önemdeydi. Bir kere, Soğuk Savaş sonrası düzende, muhtemel bir dış destekçi aktör olabilecek SSCB, iki önemli meselede Sılasi rejiminin iç dengelerini etkileyebilecek niteliğe sahipti. Öncelikle, uluslar sorunu ve self

[492] Diamond ve Fouquet, **op. cit.**, s. 40.

[493] Bu strateji, 1960'ın sonunda alınan 6028 sayılı Ulusal Güvenlik Konseyi kararına da yansıdı. Buna göre, ABD'nin ana politikası, bölgedeki çatışma ve gerilimlerin çözümü, Çin ve Sovyet nüfuzunun asgari seviyede tutulması, bununla bağlantılı olarak Mısır'ın etkisinin ılımlı bir düzeyde tutulması ve ekonomik ilerlemeyi teşvik etmek olacaktı. Devamındaki öneri ise, Boynuz'da Etiyopya ve Somali'yi karşı karşıya getirecek olası bir çatışma durumunda atılacak hangi adımların daha etkin biçimde uygulanabileceği ve bunların ABD'nin bölgedeki uzun vadeli çıkarlarına göre yeniden değerlendirilmesi yönündeydi. ABD'nin Etiyopya ve Somali arasındaki gerilim potansiyeli taşıyan ikili ilişkilere, ancak sınır aşan bir çatışma yaşanması halinde müdahil olması planlanıyordu. Bkz. Harriett Dashiell Schwar ve Stanley Shaloff (der.), **Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Africa, Volume XIV**, Washington, United States Government Printing Office, 1992, s. 209.

determinasyon meselelerindeki ideolojik tutumu nedeniyle, Eritre ve Ogaden'in Etiyopya yönetimine girmesine karşı çıkabilirdi. Ayrıca, zaten komünizme yakın tutumlarından dolayı Eritre'deki bağımsızlıkçı hareketlerle doğrudan ve dolaylı olarak temas halindeydi. İkinci olarak, Etiyopya'da 1960'larla birlikte ortaya çıkan rejime muhalif öğrenci hareketleri de, Marksist-sosyalist bir düşünsel altyapıya sahipti. SSCB ile kurulabilecek bir ortaklık, sosyalist ideolojik tutum nedeniyle, Etiyopya'daki toprak rejimi, feodalizm ve geleneksel imparatorluk yapısının değişimi taleplerini doğurabilirdi. ABD açısından, Sılasi'nin, bilhassa ikili ilişkilerin erken dönemlerinde, kalkınma yardımlarını ülkesini modernleşme yolunda harcayan ve tüm Afrika'da saygın bir lider imajını vermesi yeterliydi. Bu bağlamda, Sılasi rejimi, iç ve dış politikada senkronize tercihlerde bulunarak, ABD ve rejim bileşenlerini çifte kapsama stratejisiyle karşılıklı olarak sağlamlaştırırken, SSCB ve rejim muhaliflerini de çifte dışlama stratejisiyle karşılıklı olarak geri plana ittti. Böylece, iç ve dış güvenlik kaygılarını aynı zamanda giderebileceği, her yerde dengeleme stratejisinin temellerini attı.

Her yerde dengelemenin bir diğer ayağı ise, Mısır liderliğindeki Arap cephesiyle olan ilişkilerdi. Nasır yönetimindeki Mısır, güney komşusundan kaynaklanan Nil Nehri üzerindeki denetimini arttırmak için, 1960'lı yıllarda Etiyopya'nın çeşitli zaaflarını birer siyasal koz olarak kullanmaya başladı. Etiyopya Müslümanlarını rejimi eleştirmeye, Somali etnik kimliğine sahip Ogadenlileri Somali'ye katılma yönünde teşvik etti. Ayrıca, Eritre Kurtuluş Cephesi'ne propaganda faaliyetleri yürütebilmesi için imkan sağladı.[494] 1960'ların ilk yarısında Suriye ve Irak'tan silah[495] ve Mısır'dan propaganda desteği gören Cephe, Pan-Arabist ve Baasçı ideolojinin bölgedeki uzantısı olma özelliği taşıyordu. Buna karşın Etiyopya, İsrail ve ABD ikilisiyle aynı safta yer alarak Pan-Arabist tutumların karşısında duruyordu.

[494] Metaferia, **op. cit.**, s. 46.
[495] John Markakis, "The Nationalist Revolution in Eritrea," **The Journal of Modern African Studies**, C. 26, N. 1 (1988), s. 58.

1960'lı yıllarla birlikte ABD, artan askeri desteğine rağmen, Sılasi rejiminin statükocu/durağan kurumsal ifadesine eleştirel bir tutum takınmaktan geri kalmadı. Özellikle 1955 anayasasının revizyonist bir yaklaşıma sahip olmaması nedeniyle, ABD, Sılasi'nin otokratik ve despotik yönetiminden, köylüleri baskı altında tutan toprak düzenlemelerinden ve demokratik hakların kısıtlanmasından rahatsızlığını dile getirmeye başladı.[496] Zira, toplumsal gerilimler, Etiyopya gibi zayıf bir devleti, 1960 darbesi benzeri bir iç tehditle her an karşı karşıya getirebilir ve ABD'nin bölgesel güvenlik politikalarını gözeterek Sılasi rejimine yaptığı yatırımların boşa gitmesine neden olacak sonuçlar doğurabilirdi. Bu eleştiriler ve reform talepleri, Etiyopya rejiminin iç dinamiklerini alt üst etme tehlikesi içermesi nedeniyle[497] tavsiye niteliğinde kaldı ve ABD, değişime yönelik zorlayıcı bir tavır takınmadı.

Etiyopya'da devam eden iç gerilimler, reform yapma konusundaki isteksiz tavır ve dönemin gelişen teknolojilerinin Kagnev İstasyonu'nun değerini düşürmesi[498], Washington yönetimini, Etiyopya ile kurulan savunma iş birliğini daha fazla sorgulamaya yöneltti. Sılasi rejiminin 1974 yılında çöküşüne giden süreci tetikleyen unsurlardan biri, ABD'nin bahsedilen nedenlerle ilgisinin azalmasıydı ve/ya odağını bölgeden uzaklaştırmasıydı. Diğer neden ise, 1973 yılındaki Arap-İsrail Savaşı idi. Arap devletleri, Etiyopya'nın İsrail ile olan ittifak ilişkilerini askıya almasını, aksi takdirde Eritre ve Ogaden'de uygulanan baskıcı ve şiddete dayalı politikalar nedeniyle Afrika Birliği Örgütü'nün merkezinin Adis Abeba'dan Kahire'ye taşınabileceğini, Ogaden konusunda Somali'nin yanında durulacağını ve Eritre'deki ayrılıkçı/bağımsızlıkçı örgüte verdikleri desteğin arttırılacağını bildirdiler.[499] Bunun üzerine Etiyopya, İsrail ile

[496] Lemmu Baissa, "United States Military Alliance to Ethiopia, 1953 – 1974: A Reappraisal of a Difficult Patron-Client Relationship," **Northeast African Studies**, C. 11, N. 3 (1989), s. 67.
[497] John M. Cohen, "Foreign Involvement in…," s. 35.
[498] Peter J. Schraeder, **United States Foreign Policy Toward Africa: Incrementalism, Crisis and Change**, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, s. 134 – 136.
[499] Andargachew Tiruneh, **The Ethiopian Revolution 1974 – 1987: A Transformation from an Aristocratic to a Totalitarian Autocracy**, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, s. 31 – 32.

diplomatik ilişkilerini kesme kararı aldı. Ayrıca, 1970'lerin ortasına gelindiğinde, bütçe kısıtları ve teknik sebeplerle Kagnev'in kapatılmasının düşünüldüğünün[500] açıklanması, Sılasi rejiminin, o döneme kadar kendisini çok çeşitli alanlarda destekleyen en önemli iki dış destekçi aktörlerle arasını açtı.

d. Pan-Afrikanizm ve Bağlantısızlık: Rejim Güvenliğine Yönelen Bir Diğer Dış Politik Damar

1950'lerin ortalarından itibaren, iki önemli dış politika olgusu Etiyopya ve dünyanın gündemine girdi. Bunlardan ilki, Asya ve Afrika halklarının bağımsızlıklarını kazanmaları ve bağımsız olan devletlerin de blok politikaları dışında kalmak arzusuyla Bağlantısızlar Hareketi'ni oluşturmalarıydı. İkincisi ise, Pan-Afrikanizm perspektifi altında, Afrika kıtasındaki ülkelerin iş birliği geliştirmeleri fikriydi. Daha sonra bu inisiyatif, bağımsızlık sürecindeki devletlerin konferanslarına ve dayanışma çabalarına evrildi ve nihai haline, 1963 yılında kurulan Afrika Birliği Örgütü ile kavuştu.

Sılasi Etiyopyası, bu iki hareketin de içinde yer aldı, ancak hareketlerin ilk yıllarında çekingen ve pasif bir tavır benimsedi. Özellikle ABD ile geliştirilen ilişkilerin zarar görmemesi için, Bağlantısızlar ve Pan-Afrikanist hareketin neye evrileceğini ve bu konuda ABD'nin tutumunun ne olacağını gözetmek zorundaydı. Bağlantısızlar ve Pan-Afrikanistler, Etiyopya'nın Amerikan yanlısı tavrını eleştirirken, ülkenin sömürgeci güçlere karşı direnişi ve modernleşme yolunda adımlar atması, Sılasi'ye ve ülkeye itibar kazandırıyordu. Dolayısıyla Etiyopya, diğer Afrika ülkelerinin gözünde çelişkili, ama bir o kadar da saygıdeğer bir imaja sahipti.

[500] Dönemin Merkezi Haberalma Teşkilatı (CIA) raporlarında, Etiyopya imparatorluk hükümeti temsilcileri, ABD'nin Kagnev İstasyonu'nun kapatılmasına yönelik kararının ardındaki "gerçek nedenleri" sorguladığı belirtilmektedir. Bkz "Memorandum, Ethiopia – US Relations," OCI NO. 2354/73, **CIA-RDP85T00875R001100160069-4**, 01.11.1973.

Sılasi rejiminin çekingenliğinin diğer sebebi ise, kendisinin tereddüt ve mesafeyle yaklaştığı kimi konularda, bu iki yeni hareketin nihai tavrının henüz netleşmemiş olmasıydı. Özellikle 1950'lerde, Afrika kıtasında ortaya çıkması planlanan yeni devletlerin, sömürgeci güçlerce belirlenmiş olan sınırlar üzerinde değişiklik talep edip etmeyecekleri, imparatorluk hükümetinin dikkat kesildiği en önemli meseleydi. 1958'e kadar Afrika'nın bağımsızlığına ve dayanışmasına dair yüksek profilde bir siyaset benimsemeyen Etiyopya, bu tarihte gerçekleştirilen Afrika Bağımsız Devletleri Konferansı'nda, hali hazırda bağımsız olan ve ileriki yıllarda kıtada bağımsızlığını kazanacak tüm devletlerin toprak bütünlüğüne saygı duyulması kararının çıkmasıyla, harekete yönelik ilgisini arttırdı. Bu noktadan sonra, Sılasi, gecikmeli olsa da Afrika'nın bağımsızlığı konusunda sesini yükseltti.[501] Öyle ki, 1963'te kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün merkezi, kıtanın sembolik gücü niteliğindeki Etiyopya'nın başkenti Adis Abeba oldu. 1963 yılında ilan edilen örgüt Şart'ında, her üye ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı ilkesi yinelendi.[502] 1964'te alınan örgüt kararında ise, sınırların tartışmaya açılmasının bir ihtilaf kaynağı olduğu dile getirilerek, artık somut bir gerçeklik haline gelmiş olan kolonyal sınırlara, bağımsızlık kazanıldığındaki haliyle saygı duyulması gerektiğinin altı çizildi.[503]

1950'lerin ilk yarısında Eritre ile kurulan federasyon, Birleşmiş Milletler kararına dayandığı için, örgütün ortaya koyduğu sınır prensibine halel getirmemekteydi. Aksine, bu prensip Etiyopya İmparatorluğu'nun lehineydi. Zira örgütün kararı, ayrılıkçı hareketlere karşı, ülkelerin toprak bütünlüğünü korumaktaydı. Bu nedenle, Sılasi rejimi, 1960'lı yıllarda Eritre'de yükselen bağımsızlıkçı/ayrılıkçı silahlı hareket ile Ogaden'le

[501] Edmond J. Keller, "The Politics of State Survival: Continuity and Change in Ethiopian Foreign Policy," **The Annals: American Academy of Political and Social Science**, C. 489, N. 1 (1987), s. 83.
[502] Bu hüküm Şart'ın üçüncü maddesinde yer almaktadır. Bkz. "OAU Charter," **https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf**, 01.05.2020.
[503] Bu hüküm, "Afrikalı Devletler Arası Sınır İhtilafları" başlıklı kararda yer almaktadır. Bkz. "Resolutions Adopted by the Fırst Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government Held in Cairo, Uar, From 17 to 21 July 1964," **https://au.int/sites/default/files/decisions/9514-1964_ahg_res_1-24_i_e.pdf**, 01.05.2020.

birleşme niyetini yüksek sesle dillendiren Somali hükümeti karşısında örgütte yer alan Afrikalı devletlerin çoğunluğunun desteğini alabilecek bir konum elde etmişti. Toprak bütünlüğünün olası ihlali, örgüt bünyesinde diplomatik kınama ve yaptırım uygulama gibi kararların çıkarılarak, Etiyopya'nın iç güvenliğine dönük ortak tutum sergileyen bir cephenin oluşmasını sağlayabilecekti.

Afrika Birliği Örgütü'nün, alternatif devlet fikirlerini savunan muhalif örgütler ve çevre ülkelere karşı Sılasi rejimini destekler bir tutum takınacağının anlaşılmasından sonra, örgütün politikasıyla paralel bir konumda yer alan Sılasi, kabilecilikten uzak durulması ve "bu çukura düşülmemesi" gerektiğini belirterek, bunun dış güçlerin kıtaya müdahalesine kapı aralamak anlamına geleceğine işaret etti.[504] Afrika ülkelerinin birbirlerinin toprak bütünlüklerine saygı duyarak, toplumlardaki ayrılıkçı zemini tetikleyecek politikalardan uzak durarak ve kalkınmayı hedefleyerek hep beraber büyüyebileceği ve bunun için Pan-Afrikanizm'in en uygun yöntem olduğu[505] mesajını verdi.

Sılasi, Örgüt'ün ve Bağlantısızlar'ın politikalarıyla uyumlaştırdığı Etiyopya dış politikasının üç temel ilkeye dayandığını belirtti: Uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü, ortak güvenlik ilkesine adanmışlık ve dünyayı daha güvenli bir yer kılmak için askeri olarak daha fazla güçlenmek.[506] Bu dış politika anlayışını, Sudan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin iç politik gerilimleri ile Fas ve Cezayir'in sınır uyuşmazlıklarında ve bizzat Afrika Birliği Örgütü'nün kurulmasında farklı görüşlere[507] arabuluculuk yaparak görünür kıldı. 1961'de, Kongo'da, Birleşmiş Milletler komutasındaki ortak güvenlik gücüne asker yollayan tek Afrika ülkesi oldu.

---

[504] **Selected Speeches of His Imperial Majesty of Haile Selassie 1918 – 1967**, Addis Ababa, Imperial Ethiopian Ministry of Information, Publications & Foreign Languages Press Dept., 1967, s. 246.
[505] **Ibid.**, s. 236.
[506] **Ibid.**, s. 164 – 165.
[507] Örgütün kurulması ve Afrika bütünleşmesi konusundaki farklı görüşlere dair bkz. Müge Dalar, Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne: Afrika'da Bütünleşme Çabaları, Ankara, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013, s. 46 – 76.

Sılasi, Bağlantısızlar Hareketi'ni de iş birliği ve dayanışma kanallarını açık tutmak üzere önemsedi. Barış içinde bir arada yaşama ilkesinin savunucusu olarak, hareket içerisinde Afrika kıtasının sözcüsü haline gelmeye çalıştı. Bağlantısızlar Hareketi üyelerince, Etiyopya'nın ABD ile kurduğu yakın güvenlik ve kalkınma ilişkilerine getirilen eleştirileri göğüslemek için, Hareket'in 1961'deki Belgrad Kongresi'nde yaptığı konuşmada, bağlantısızlık ve tarafsızlığın, kendisi için hiçbir iradeye bağlı kalmadan adımlar atabilme anlamına geldiğini vurguladı. Etiyopya'nın hem Doğu'dan hem Batı'dan ekonomik ve teknik destek aldığını ve bunu yaparken bağımsızlığından taviz vermediğini beyan etti. Uluslararası örgütlerdeki oylamalar ve diğer küresel meselelerde, farklı blokların görüşlerine destek verebileceğine işaret etti. Bu tavırda herhangi bir sorun olmadığını, kıymetli olanın, belli bir devletin sponsorluğu doğrultusunda değil, kendi değerleri ölçüsünde karar vermek olduğunun altını çizdi.[508] Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği Örgütü bünyesindeki oylamalarda, ABD politikalarına muhalif kararlara destek verilmesi, söz konusu ilkesel duruşun bir göstergesi olarak sunuldu.[509]

Etiyopya'nın, hem Doğu hem de Batı bloğundan destek aldığı bir gerçekti. ABD için bölgenin öneminin konjonktürel olarak ikincil planda seyrettiği, dolayısıyla ABD yardımlarının azaldığı ve Etiyopya'nın iç ve dış güvenlik tehditlerinin yükselmeye başladığı dönemlerde, siyasal bir koz olarak, Batı bloğu dışından ekonomik ve teknik destekler alındı. Özellikle Somali'nin 1960 yılında bağımsızlığına kavuşacağının karara bağlanması ve ABD'nin, Somali'nin bölgedeki olası yayılmacı taleplerine karşı pasif ve ön almayan tutumuna karşı Etiyopya, Moskova ile ilişkilerini geliştirmeye çalışarak, ABD'ye bir mesaj verdi. Moskova ile yapılan görüşmeler neticesinde, SSCB ile yüz milyon dolarlık ve Çekoslovakya ile on milyon dolarlık uzun vadeli kredi antlaşmaları

[508] Söz konusu konuşma için bkz. Selected Speeches, **op. cit.**, s. 168 – 169.
[509] Baissa, **op. cit.**, s. 67.

imzalandı.[510] Benzer bir ilişki, ABD'nin Kagnev'in değer ve konumunu sorgulamaya açmaya başladığı dönemde, Çin ile 1971 yılında imzalanan seksen milyon dolarlık kredi ve teknik iş birliğini öngören antlaşma ile kuruldu.[511]

Mc Gowan'ın, Afrika ülkelerinin ticaret ve dış yardım oranlarını göz önüne alarak yaptığı istatistiksel değerlendirmede, Etiyopya'nın Batı Bloku'na yakın olduğu net olarak görülmektedir.[512] Sılasi Etiyopyası'nın, Afrika bütünleşmesi ve Bağlantısızlar Hareketi ile dış politikasına belli oranda kattığı çok taraflılık neticesinde, Amerikancılık imajını belli oranda seyreltmeyi amaçladığı ve hatta, zaman zaman, bu konumunu ABD'ye karşı bir koz olarak kullandığı söylenebilir. Bununla birlikte, çok yönlü güvenlik kaygıları ve kapasite arttırımı ihtiyacına cevap verebilen bir dış destekçi aktör olan ABD ile ilişkilerini her zaman yoğun ve yakın tutmaya çalıştığı gözlenmektedir.

Hem Afrika bütünleşmesi girişiminin hem de Bağlantısızlar'ın önemli bir parçası olmak, Sılasi'nin rejim güvenliğine doğrudan etki eden bir çıktı yaratıyordu. Sılasi, Etiyopya'yı işgalden kurtaran aktör olmasına vurgu yapan bağımsızlıkçı bir söylemi, bu iki örgüt çerçevesindeki konuşmalarında sıklıkla kullanıyordu. Her iki örgütün temel değerleri olan bağımsızlık motifi, işgalden kurtarılan Etiyopya'nın bağımsızlığıyla birleşen simgesel bir anlam yarattı. Bu söylem, Sılasi'nin ülke içinde ve dışında rejimini konsolide eden araçlardan biri oldu.[513] Uluslararası arenada ve bölgesel düzeyde, Sılasi'nin kazandığı itibar ve popülarite, iç politikada muhalefete karşı yürütülen, despotik gücü öne çıkaran baskıcı politikalara karşı uluslararası itirazların ve

[510] Kruşçev'in Stalin döneminden farklı ve barış içinde bir arada yaşama prensibine dayalı yeni bir dış politika girişimi başlatması ve aynı dönemde Etiyopya'nın Somali'nin bağımsızlığıyla birlikte komşu ülkelerdeki aynı etnik kökene sahip Somali topluluklarını bir araya getirme fikrinin, böylesi bir antlaşma için zemin yarattığı belirtilmelidir. Görüşme neticesinde, 1950'lerde SSCB tarafından emperyalizmin küçük ortağı olarak görülen ülkeye kredinin yanı sıra bir petrol rafinerisi önerisi sunulmuştur. Bkz. Henze, **op. cit.**, s. 258 – 259.

[511] Robert G. Patman, **The Soviet Union in the Horn of Africa: The Diplomacy of Intervention and Disengagement**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, s. 140 – 141.

[512] Patrick J. McGowan, "Africa and Non-Alignment: A Comparative Study of Foreign Policy," **International Studies Quarterly**, C. 12, N. 3 (1968), s. 279.

[513] Arka Abota, Ethiopia's Foreign Policy under Emperor Haile Selassie I: An Appraisal, Addis Ababa, **School of Graduate Studies of Addis Ababa University**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002, s. 18.

etnik azınlıkların kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde dile getirdikleri taleplerin kısık sesle çıkmasını ve/ya ikna edici olmamasını sağlıyordu.[514] Keller'in ifadesiyle, üzerine giydiği Afrika birliğinin "babası/reisi" kılığının altında, kendisine yönelen güvenlik tehditlerine karşı elinde tuttuğu silahları saklıyordu.[515] Ayrıca, bu tutumuyla, ABD dış politika karar vericilerinin gözünde Etiyopya'yı, Afrika ile ABD arasındaki ilişkilerde basamak olarak kullanılabilecek bir rol model ülke konumuna getiriyordu.

E. REJİMİN MUHALİFLERİ: KURUMSAL İFADE ve DEVLET FİKRİNE YÖNELİK İTİRAZLAR

Uzun süren Sılasi rejimi, pek çok güvenlik tehdidi ile karşılaştı. 1974 yılındaki toplumsal kalkışma hareketlerinin ardından gerçekleşen darbe, bu tehditlerin sonuncusu oldu. Darbenin haricinde, köylü ve merkezkaç iktidar yapılarının çıkarttığı isyanlar, doğrudan Sılasi'ye uzanan suikast planları, başarısız darbe girişimi, çeşitli bölgelerde ortaya çıkan özgürlükçü/ayrılıkçı hareketlerin yanı sıra işçiler, öğrenciler ve çeşitli toplumsal ya da ideolojik gruplardan yükselen itirazlar ve eylemler gibi pek çok muhalif ses ve eylemle mücadele etti.

Bu eylemlere iki ana itiraz yol açıyordu. Bunlardan ilki, mevcut devlet kapasitesinin kötüye kullanılmasıyla ortaya çıkan, rejimin toplumun genelinin aleyhine olduğu ileri sürülen merkeziyetçi ve statükocu karakterdeki, kurumsal ifadesiydi. İkincisi ise, Şeva-Amara dil ve kültürünün başatlığını savunarak, çok uluslu yapıyı dışlayan ve çok uluslu taleplere yüz çeviren devlet fikriydi. Mevcut yönetime itiraz eden gruplar, doğrudan rejime yönelen bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktaydı (ki kimi tehditler, "algı" kelimesinin muğlaklığının tartışılmasına ihtiyaç duymaksızın, rejimin en üst karar verici merci olan Sılasi'nin kendisine yöneliyordu). Muhalif gruplar, kimi

[514] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 93.
[515] Keller, **"The Politics of…,"** s. 83.

durumlarda rejimin dengeleme politikalarıyla geçici tedbirler ve tavizlerle denetim altında tutulmaya çalışılırken, kimi örneklerde devletin despotik gücüyle baskılanıyorlardı.

1. Kurumsal İfadeye Yönelik Muhalefet: Darbe Girişimi, Modernleşen Elitler ve Öğrenci Hareketleri

1943 yılında, rejimin merkeziyetçi-mutlakiyetçi kurumsal ifadesinden duyulan hoşnutsuzluğun neden olduğu bir isyan yaşandı. Veyane İsyanı adı verilen bu kalkışma, Kuzey Etiyopya'daki tarihî Aksum kentinin de içerisinde yer aldığı Tıgray eyaletinde patlak verdi. 1941 yılındaki toprak vergisi düzenlemesinin, çiftçilere, İtalyan işgali döneminde görülmeyen maddi yükler yüklemesinin, 1942 yılında yayınlanan idari kararnamenin yerel aristokrasinin iktidar alanını kısıtlamasıyla birleşmesi[516] sonucunda başlayan silahlı ayaklanma, toplumsal protestolar ile küskün bir bölgeselciliğin iç içe geçtiği, Tıgray halkının Şeva-Amara eksenine/merkezine karşı sesini yükselttiği, etnopolitik bir hareket olarak ortaya çıktı.[517] Yirmi ila otuz bin kişinin katıldığı ayaklanmalarda, Britanya askeri kuvvetleri, danışmanları ve uçaklarıyla Etiyopya ordusuna destek verdi. İki ay süren ayaklanma bastırıldı, fakat imparatorluk hükümeti tavizler vererek, Tıgray bölgesel aristokrasisinin kimi yetkilerini artırdı.[518] Vergilerin düşürülmesi hususunda eyaletin talepleri göz önüne alındı, ancak merkezden atanan vali görevini sürdürdü.[519]

İkinci örnek, yine 1943 yılında gerçekleşen, Amara nüfusunun çoğunlukta olduğu Gojam eyaletindeki isyandı. İtalyan direnişinde önemli rol oynayan Belay

[516] Gebru Tareke, "Peasant Resistance in Ethiopia: The Case of Weyane," **The Journal of African History**, C. 25, N. 1 (1984), s. 82 – 87 ve 89.
[517] Gerard Prunier, "The 1943 Woyane Revolt: A Modern Reassessment," **Journal of the Middle East and Africa**, C. 1, N. 2 (2010), s. 191.
[518] Patrick Gilkes, **The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia**, Londra, Julian Friedmann Publishers, 1975, s. 191.
[519] John Young, **Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975 – 1991**, Cambridge Cambridge University Press, 1997, s. 52.

Zeleke'nin, Sılasi'nin yeniden başa geçmesinin ardından atandığı idari görevden hoşnut olmaması üzerine, bölgenin aleyhine ve merkezi kraliyet hükümetinin lehine olan toprak ve vergi düzenlemelerinden rahatsız olan yaklaşık üç bin silahlı köylüyü harekete geçirmesiyle olaylar başladı.[520] Kendisine ülkenin bir başka eyaletinde teklif edilen *ras*lık makamını reddeden Zeleke, üç ay süren isyanının bedelini hayatıyla ödedi. İsyanın ardından suküneti sağlamak için, vergiler isyan öncesi seviyeye indirildi.[521]

Veyane ve Gojam isyanlarına, köylülerin ekonomik sorunları ile etnik-bölgeselci duyarlılık, yani Sılasi dönemi boyunca tekrarlanarak bir "refleks" halini alacak kurumsal ifadeye ve devlet fikrine itirazlar yol açtı. Dahası, bu iki örnek, Şeva-Amara eksenindeki iktidara, kuzeyden yükselen bir karşı çıkıştı. Toprak ve asker konusunda devletin merkezkaç kuvvetleri zayıflatmayı hedefleyen düzenlemelerine ve Şeva-Amara siyasi egemenliğine yönelik tepkinin cisimleşmesiydi. [522]

Sılasi rejiminin çöküşüne kadar, pek çok köylü isyanı ve bölgeselci-etnik kalkışma yaşandı. 1948 ve 1970'de Velo, 1960'ta Sidama, 1963'ten 1970'e dek Bale, 1968'de Gojam'da köylülerin toprak üzerinde tasarruf, vergi düzenlemeleri ve tarımsal üretime dair alınan kararlara karşı muhalefeti, düzeyleri değişse dahi şiddet içeren isyanlar doğurdu. [523] Ancak, bu isyanların hemen hepsinde rejim, restorasyon sürecindeki kadar zayıf değildi. Daha küçük çaplı olan Gojam isyanı, rejim güçlerince bastırılabilse de, Veyane isyanı, ancak Britanya'nın desteği ile durdurulabildi. İsyanların sonucunda, rejim, merkezileşmeyi sağlamanın zor olacağı ve bunun için askeri alandaki devlet kapasitesinin arttırılması gerektiğini gördü. Amara ve Tıgray

[520] Gilkes, **op. cit.**, s. 181.
[521] Christopher Clapham, "The Horn of Africa," der. Michael Crowder, **The Cambridge History of Africa Volume 8 from c. 1940 to c. 1975**, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, s. 464.
[522] Adrian P. Wood, "Rural Development and National Integration in Ethiopia," **African Affairs**, C. 82, N. 329 (1983), s. 518.
[523] Zewde, **op. cit.**, s. 216.

halklarının 1940'larda elde edebildiği kısmi özerklik tavizi, daha sonraki isyanlarda gözlenmedi.

Bahsi geçen isyanların dışında, doğrudan Sılasi iktidarının sonlanmasını amaçlayan çeşitli girişimler gerçekleştirildi. 1947 ve 1951 yıllarında, İtalyan işgaline karşı direnmiş "vatansever" güçlerin, giderek merkezileşen Sılasi iktidarına karşı darbe ve suikast hazırlıklarında bulundukları deşifre edildi ve faaliyete geçmeden durduruldu.[524] Benzer girişimlerden biri de, protokol ve kraliyet ailesinin günlük ihtiyaçlarından sorumlu bir saray memuru ve Sılasi'nin sadık bir çalışanı iken, imparatorun İtalyan işgali sırasında sürgüne gitmesi yerine ülkede kalıp savaşması gerektiğini dile getiren ve daha sonrasında imparatoru ekarte edebilmek için harekete geçen Takele Havaryat'a aitti. Havaryat, işgalin bitişiyle birlikte Sılasi'nin ülkeye dönüşünü engelleyebilmek için Britanyalı ve Fransızlarla temaslarda bulunduysa da[525] bir sonuç alamadı. Sılasi'nin krallık makamına geri dönüşü üzerine, bu faaliyetlerinden ötürü cezalandırıldı. 1945 yılında hapisten çıktıktan sonra imparator tarafından affedilerek, yeniden devlet kademesinde görev aldı. 1969 yılında, Sılasi'ye karşı yeni bir suikast tertip ettiği istihbaratının alınmasıyla, planlarını uygulamaya koyamadan yakalandı.

1960 yılında, toplumsal itirazlar daha fazla görünürlük kazanarak, doğrudan rejime yöneldi ve Sılasi iktidarını sarsmaya başladı.[526] Aralık ayında, bir resmi ziyaret için Brezilya'ya giden Sılasi'nin yokluğunu fırsat bilerek, bir darbe girişimi gerçekleştirildi. Emir-komuta zinciri içerisinde gerçekleşmeyen bu darbenin kadrosu içerisinde, Kraliyet Muhafızları kumandanı Mengistu Nevay ile bir ilçe idarecisi olan

[524] Clapham, **Haile-Selassie's Government…,** s. 22.
[525] Anthony Mockler, **Haile Selassie's War**, Oxford, Signal Books, 1984, s. 133 – 138 ve 418.; Zewde, **op. cit.**, s. 210 – 211.
[526] Harold G. Marcus, "1960, the Year the Sky Began Falling on Haile Sellassie," **Northeast African Studies, New Series**, C. 6, N. 3 (1999), s. 11.

kardeşi Germame Nevay, sarayın güvenlik şefi ve emniyet müdürü gibi kimi üst düzey bürokratlar yer alıyordu.[527]

Darbeciler, gözaltına aldıkları Sılasi'nin oğlu Asfav Vossen'in başında olduğu bir yönetimin tesis edileceğini, imparatorun kuzeni, liberal eğilimli Ras İmru'nun da başbakanlığa atandığını duyurdular. Ordunun özellikle alt rütbeli subaylardan oluşan dar bir kesimi darbeye destek verse de, yönetici kademisinin çoğu, Sılasi'nin yanında durarak darbeci grup ile silahlı mücadeleye girişti. Adis Abeba, güvenlik güçleri ile darbeci kuvvetler arasında dört gün süren silahlı çatışmalara sahne oldu. Kilise ve ordunun, uçaklarla, Sılasi'nin yanında olduklarını beyan eden broşürler dağıtması, darbeyi toplumsal destekten yoksun bıraktı. Darbe çoğunlukla öğrenciler ile entelektüel radikallerden oluşan küçük bir kitle ile sınırlı toplumsal desteğe sahipti. Nihayetinde, Brezilya'dan Asmara kentine inen Sılasi, kontrolün ele geçirilmesiyle birlikte başkente dönerek iktidarını devraldı.

Darbenin en önemli iddiası ve meşrulaştırıcı söylemi, Sılasi rejiminin Etiyopya'nın geri kalmışlığının asli sebebi olması[528] ve bakanların, ülkenin kanını emerek esir aldıkları topluma ağır yükler yüklemesiydi.[529] Afrika'nın bağımsız olan diğer ülkelerine kıyasla, Etiyopya'nın oldukça yavaş bir ilerleme gösterdiğini vurgulayan darbeciler, daha ileri yaşam koşulları, yeni fabrikalar, tarımsal yardımlar ve kentli işsizliğe çözüm üretmek gibi vaatlerde bulundular.[530] Bu yönüyle, rejimin kurumsal ifade zafiyetlerine yönelen ve onları düzeltmeyi hedefleyen bir hareket görüntüsü çiziyorlardı. Hiwet, bu vaatleri sunan bir hareketin, Sılasi rejiminin sonunu hazırlayacak saklı/bastırılmış toplumsal tabanı tetikleyebilme potansiyeline vurgu

[527] Zewde, **op. cit.**, s. 211.
[528] **Ibid.**, s. 213.
[529] Randi Ronning Balsvik, **Haile Selassie's Students: The Intellectual and Social Background to Revolution, 1952 – 1977**, Michigan, Michigan State University African Studies Center, 1985, s. 94.
[530] Christopher Clapham, "The Ethiopian Coup d'Etat December 1960," **The Journal of Modern African Studies**, C. 6, N. 4 (1968), s. 502 – 503.

yaparak, darbenin bastırılmasının, Sılasi'nin destekçilerinin gücünden çok, darbenin kendisinin, *"bir darbenin nasıl yapılmayacağına örnek teşkil edecek"* denli kötü hazırlanması, örgütlenmesi ve yönetilmesiyle açıklanabileceğinin altını çizer. [531]

Rejim açısından ise, darbe girişimi, merkezi ordu ve Kraliyet Muhafızları'ndan oluşan ve birbirlerine karşı dengeleme amacıyla kullanılan iki başlı askeri yapının ne kadar işlevsel olduğunu doğrulayan bir deneyimdi. [532] Bu tarihten itibaren, rejimin, güvenlik ihtiyacını ön plana çıkaracağı ve dış destekçi aktör olarak ABD yardımlarına daha çok yaslanıp, uluslararası bağlantılarını geliştireceği yeni bir dönem başladı. Askerin muhalif siyasetle yakın ilişkisinden rahatsız olan Sılasi, 1960'lar boyunca asker ve polis maaşlarına yüzde iki yüze varan zamlar yaparak, güvenlik güçlerinin rejime sadakatini diri tutmaya çalıştı.[533] Ayrıca, darbe sırasında krala sadakat göstermiş polis ve askerlerin hızla üst makamlara terfi etmelerinin yolunu açtı.[534]

Darbe girişimi başarısızlığa uğradıysa da, o güne kadar kredi açılan ve geleneksel-kutsal yapıyla perdelenen Sılasi rejiminin durağanlaştırıcı karakteri, düşük profille ve adeta kulaktan kulağa konuşulan bir konu olmaktan çıkıp, rejimin gücünü ve başarısını sorgulatacak "göz açıcı bir etki" [535] yaptı ve "silinmez bir iz" [536] bıraktı. Özellikle öğrenciler ve modernleşen elitler için, ülkenin zayıf durumunun, doğrudan Sılasi rejiminin kurumsal ifadesinden kaynaklandığı yargısını güçlendirdi. 1960'lı yıllarda, sosyalizmin, ülkenin kurumsal ifade ve devlet fikrinden kaynaklanan

[531] Addis Hiwet, **Ethiopia: From Autocracy to Revolution**, Londra, Review of African Political Economy Occasional Publication No. 1, 1975, s. 92.
[532] Clapham, **"The Ethiopian Coup…,"** s. 496.
[533] Yohannis Abate, "Ethiopia: The Origins of Military Intervention," **Northeast African Studies**, C. 2/3, N. 3/1 (1980-81/1981), s. 4 – 5.
[534] Ancak, liyakat yerine sadakata dayalı bu terfilerin, bilhassa 1960 sonrasındaki köylü ve silahlı örgüt isyanlarında, ordunun etkinliğini azaltan etkileri olduğu görüldü. Bkz. Markakis ve Ayele, **op. cit.**, s. 77 – 78. Bir anlamda, rejim güvenliğinin kısa vadeli projeksiyonu, uzun vadede giderilmesi güç güvenlik sorunlarının doğmasına yol açacaktı.
[535] Zewde, **op. cit.**, s. 222.
[536] Abate, **op. cit.**, s. 4.

sorunlarına karşı bütünlüklü bir çözüm olduğunu düşünen sosyalist öğrenci hareketlerinin toplumsal taban kazanmasında bir katalizör işlevi gördü.

Bahsi geçen öğrenci hareketlerinin en yoğun olduğu yer, 1960'larda ülkedeki üç üniversiteden biri olan, 1950 yılında kolej olarak kurulup 1961 yılında adı değiştirilen Hayle Sılasi I Üniversitesi idi. Darbe girişimi, muhalif kesimlerde Sılasi iktidarına karşı zihinsel kırılmaya yol açtı. Bu kırılım, 1960'lı yılların ilk yarısında, Afrika Birliği Örgütü şemsiyesi altındaki diğer Afrika ülkelerinde bulunan üniversitelerle imzalanan değişim programlarına katılımla ivme kazandı. Başka Afrika ülkelerine giderek eğitim alan öğrenciler, ülkeler arasındaki koşulları karşılaştırma fırsatı buldular ve ülkelerine döndüklerinde, rejimi yetersizliğini dile getirerek muhalif hareketlerin büyümesinde etkili oldular. Ayrıca, 1964 yılında uygulamaya başlanan Etiyopya Üniversite Hizmeti Programı, üniversite öğrencilerinin eğitim hayatlarının bir senesini diğer eyaletlerde, genellikle öğretmenlik yaparak ve "kırsal gerçeklikle yüzleşerek" [537] geçirmelerini sağladı. Bu hizmet programı, ülkenin kırsal kesimlerindeki devlet kontrollü basın ve medya tarafından kamuoyuna yansıtılmayan olumsuz koşullara öğrencilerin birebir tanıklık etmesine ve bu konuda bir farkındalık doğmasına yol açtı. Son olarak da, genellikle gönüllü olarak hizmet veren Amerikalı eğitimcilerin, feodal yapı başta olmak üzere, ülkenin mevcut koşul ve değerlerine getirdikleri eleştirel bakış, öğrencilerin örgütlenmesini kolaylaştırdı.[538]Adis Abeba Üniversite Öğrencileri Birliği ve Etiyopya Üniversite Öğrencileri Ulusal Birliği gibi örgütlerin yanı sıra, Kuzey Amerika ve Avrupa'da eğitim gören Etiyopyalı öğrenciler de, bulundukları ülkelerde örgütler kurup, siyasal görüşlerini dile getirdikleri dergiler yayınlamaya ve gösteriler düzenlemeye başladılar.

[537] Teshome G. Wagaw, "Emerging Issues of Ethiopian Nationalities: Cohesion or Disintegration," **Northeast African Studies**, C. 2 / 3, N. 3 / 1 (1980-81/1981), s. 70.
[538] Legesse Lemma, "The Ethiopian Student Movement 1960 – 1974: A Challenge to the Monarchy and Imperialism in Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 1, N. 2 (1979), s. 32.

1960'ların ortalarında, yer altında faaliyet gösteren siyasi parti veya silahlı örgütlenmelerle genişleyen öğrenci hareketlerinin itirazları, üç temel alanda yoğunlaşıyordu; kültürel açıdan geleneksel Amara otoritesine, hukuki açıdan ülkede herhangi bir demokratik tartışma zemininin bulunmamasına ve siyasal açıdan değişime karşı duran rejime muhalefet edilmekteydi.[539] Modernleşen kentli elitin parçası olmaya aday öğrenciler için daha yakın ve pratik sorun ise, 1960'ların ortası itibarıyla durgunlaşan ekonominin, kamu görevlerinde istihdamı azaltarak, işsizlik sorununu arttırmasıydı.[540] Önceki dönemlerde, lise mezunları için dahi iş garantisi gibi görünen kamu sektörü, nüfus artışı ve ekonomik darboğazlarla eskisi kadar geniş istihdam koşulları yaratamaz hale gelmişti.

Bu bağlamda, Etiyopya'nın ilerleme ve kalkınmasına engel olan, ancak rejimin ısrarla arkasında durduğu, feodalizm ve emperyalizme muhalefet eden öğrenci hareketleri ile olan Marksizm arasındaki köprü hızlıca kuruldu ve Marksist örgütlenmelerin yolu açıldı.[541] 1964'te Timsahlar adı verilen bir grup, öğrenci birlikleri içerisinde militer ve radikal bir tutum benimseyeceğini beyan etti. 1960'ların ortalarından 1974'teki darbeye dek, öğrenci birlikleri, her defasında kamusal görünürlüğü ve dozu daha da artan eylemlerde bulunarak toplumsal muhalefetin en yatışmaz kolu oldu.[542] 1965'te toprak yasasına dair düzenlemeler görüşülürken, topraksız köylüye toprak verilmesi için protesto gösterileri düzenlendi.

1968 yılında, Adis Abeba kampüsünde düzenlenen bir moda gösterisindeki mini etek benzeri kıyafetlere "Etiyopya kültürünü yansıtmadığı" gerekçesiyle itiraz edip,

---

[539] Colin Darch, "The Ethiopian Student Movement in the Struggle against Imperialism," **12th Annual Science Conference of the East African Universities**, Darüsselam, 1976, s. 3 – 4.
[540] Marina Ottaway, "Social Classes and Corporate Interests in the Ethiopian Revolution," **The Journal of Modern African Studies**, C. 14, N. 3 (1976), s. 475.
[541] Öğrenci hareketlerinin ortaya çıkışını açıklayan yaklaşımlara dair bkz. Messay Kebede, **Radicalism and Cultural Dislocations in Ethiopia, 1960 – 1974**, Rochester, University of Rochester Press, 2008, s. 13 – 20.
[542] Zewde, **op. cit.**, s. 220.

gösterinin devam etmesine izin vermeyen öğrencilere[543] polisin müdahalesiyle birlikte kampüste şiddet eylemleri meydana geldi, öğrenci liderleri tutuklandı ve eğitime ara verildi. Liselere sıçrayan öğrenci hareketleri, eğitim, toprak ve kalkınma sorununa odaklanmış biçimde sürerken, polis ve askerin tutumu daha da sertleşti. Öğrenci liderlerinin tutuklanmaları ve güvenlik güçlerince öldürülmelerine varan olaylar, liselerde eğitime ara verilmesine yol açtı. Hayle Sılasi'nin 1969 yılındaki ABD ziyaretinde, burada okuyan Etiyopyalı öğrencilerin gösterisi, öğrenci muhalefetini ayyuka çıkardı. Artık bir değişimin gerekliliğini daha yüksek sesle dile getiren en aktif toplumsal grup öğrencilerdi.[544]

Öğrencilere göre rejim, "ilerici olmamaktan kaynaklanan bir yetersizlik"[545] içerisinde hareket ediyor ve ülkeyi yönetemiyordu. Bu yetersizliğin en somut biçimde görüldüğü alan, köylülerin hayat şartlarıydı. Bu nedenle öğrenci hareketleri, tarımın verimsizliği, köylünün topraklandırılmaması ve mevcut rejimin destekçilerinin faydasına olduğu için kraliyet hükümetinin toprak sahipliği kurallarında değişikliğe gitmeye yanaşmaması argümanlarıyla, ülkenin en geniş sosyo-ekonomik tabanı olan köylülerle ortak bir muhalefet oluşturmaya çalıştı.

Öğrencilerin birlikte hareket edebilecekleri bir diğer toplumsal kesim de modernleşen elitlerdi. Bu doğrultuda, eğitimin kasıtlı biçimde yaygınlaştırılmadığı, okuryazarlık oranının 1973 yılında dahi %5-10 seviyelerinde kaldığı, halkın bilgisiz bırakıldığı ve tüm bunların aslında değer ve kurumları eskimiş rejimin meşruiyetinin sağlanmasına yol açtığını vurgulayan yayınlar yapıldı.[546] Eğitime ayrılan bütçenin eş değer güce sahip diğer Afrika ülkelerine nazaran daha düşük olduğu belirtildi.[547]

---

[543] Darch, **op. cit.**, s. 9.
[544] Öğrenci örgütlerinin rol oynadığı gösteri ve olaylar için bkz. Robert L. Hess, **Ethiopia: The Modernization of Autocracy**, New York, Cornell University Press, 1970, s. 164 – 177.
[545] Clapham, **Transformation and Continuity…,** s. 34.
[546] Lemma, **op. cit.**, s. 33.
[547] Bahru Zewde, **The Quest for Socialist Utopia: The Ethiopian Student Movement c. 1960 – 1974**, New York, James Currey, 2014, s. 44.

Restorasyon döneminin üzerinden geçen yaklaşık yirmi senede, Etiyopya gibi bağımsızlığını koruyabilmiş itibarlı bir toplumun, çok daha ileri kentleşme ve kalkınma düzeyine ulaşması gerektiğinin altı çizildi. Liyakat sahibi eğitimli kitleler için, patronaj ve kayırmacılığın hakim olduğu istihdam zincirinin kırılarak, daha nitelikli olanaklar yaratılması talepleri dile getirildi.

Modernleşen elitlerin bileşenlerinden biri olan orduda, 1960 darbesinden sonra farklı görüşler, özellikle Marksist-sosyalist fikirler yayılmaya başlamıştı. Ordudaki rejim muhalifleri için de öğrenciler, olası bir iktidar değişiminin doğal müttefikleri olarak gözetilmesi gereken bir kitleydi. Çünkü öğrenciler, hem köylülerle hem de toplumdaki diğer gruplarla da monarşinin sona ermesi için dayanışmaya girebilecek bir siyasi pozisyondaydılar.[548] Öğrenci hareketinin temel hedefi, toplumsal muhalif gruplarla birlikte tüm biçimleriyle devlet baskısını reddetmekti.[549] 1960'taki darbeyle görünür hale gelen ve bölgeselci-etnik ve ekonomik karakterdeki isyanlarla yoğunlaşan toplumsal rahatsızlıklar, öğrenci hareketlerinin daha da büyük kitlelere hitap ederek, politik görüşlerine taraftar bulmasını kolaylaştırdı.

Üniversite öğrencilerinin önemli bir parçasını oluşturduğu modernleşen elit kesimin rejim ile ayrı düşmesi, aslında rejimin "perdesinin aralandığı" ve/ya "maskesinin düştüğü" anlamına geliyordu. Ulusal mesele, yoksulluk ve beşeri sermayenin gelişememesi ile devletin dışlayıcı ekonomik ve siyasal kurumlarını koruma güdüsü, birbirini olumsuz yönde etkilemeyi sürdürdü. Toplumun tümüne hitap eden ilerici politikalar yerine, belirli bir zümreye imtiyaz tanıyan politikaların üretilmesi, kapsayıcı kurumlar ve altyapısal gücün oluşumuna ket vuracak bir siyasal girdap yarattı. Bu da, Sılasi'nin modernleştirici otokrat veya aydınlanmış despot olarak tanımlanan siyasetine "leke" sürdü. Çeşitli alanlarda modernleşmeye kapı aralayan mutlakiyetçi-

[548] Lemma, **op. cit.**, s. 41.
[549] Zewde, **The Quest for…,** s. 187.

merkeziyetçi rejim, denetimli ve düşük sayıda olmasını tercih edeceği modernleşen elitler tarafından eleştirilerek, yarattığı kitlenin gazabına uğradı. Sılasi'nin imparatorluğundan önceki taht kavgaları ve siyasi çekişmelere tanık olan eski nesiller için, hiç değilse uzun vadede güçlü bir monarşiyi/devleti tesis edecek güçlü bir adam[550] imajına sahip olan Sılasi, yeni kentli ve modernleşen elitlerin çoğu tarafından devlet idaresinin birleştirici bir sembolü olarak dahi kıymetli ve meşru görülmemeye başladı.[551]

2. Devlet Fikrine Yönelik Muhalefet: Amaralaşmaya Karşı Etnik ve Ayrılıkçı Hareketler

1960'ların ilk yıllarında, kurumsal ifadeye yönelik artan itirazlara ek olarak, bölgeselci-etnik kimlik ve sorunları önceleyen alternatif devlet fikirleri ortaya çıktı. Bu fikirler, özellikle 1950'li yıllarda imparatorluk topraklarına resmî olarak katılan Eritre ve Ogaden merkezliydi. İç politikada göreli olarak güçsüzleşen Sılasi rejiminin faaliyetlerine karşı, bölgeselci, etnik ve/ya ayrılıkçı temeldeki örgütlenmelere, öğrenci hareketlerinin fikri boyuttaki desteği de eşlik etti. Sosyalist öğrenci hareketlerinin, Etiyopya'daki ulusal meselenin Amaralaşma üzerine kurgulanmış baskıcı bir tekleştirmeye dayandığı ve ülkedeki pek çok halkın kendi hak ve kimliklerini koruması gerektiği yönündeki argümanları, alternatif devlet fikrini savunan örgütlerle öğrenci hareketleri arasındaki bağı güçlendirdi.

Alternatif devlet fikirlerinin ilki, aynı federal çatı altında henüz on senedir bir arada yaşamakta olan Eritre'de vücut buldu. Eritre halkının bir kısmı, İslamiyet'in ortaya çıkışıyla birlikte Tarihsel Etiyopya'nın denizle bağlantısının koptuğu izolasyon döneminde, Müslüman devletlerle kurdukları ekonomik ve kültürel ilişkilerle

[550] Christopher Clapham, "Imperial Leadership in Ethiopia," **African Affairs**, C. 68, N. 271 (1969), s. 111.
[551] Clapham, **Transformation and Continuity…,** s. 39.

Müslümanlaşmıştı. Uzun yıllar, Tarihsel Etiyopya yerine Müslüman devletlerle daha yakın ilişkiler tesis edilmişti. On dokuzuncu yüzyılda İtalyanların bölgeye nüfuz etmesiyle, görece daha gelişmiş bir yapıya kavuşan Eritre ile Etiyopya'nın kurduğu federasyon, kendi içerisinde potansiyel çatışma unsurları barındırıyordu.[552]

1952'de BM nezdinde gerçekleşen federal birleşme, Eritre'deki Hıristiyan aristokratların, Tarihsel Etiyopya dönemindeki sosyo-politik konumlarını geri kazanmalarına ve ülkede başat aktörler olmalarına yol açacağını düşünmeleri [553] haricinde, Eritre'nin geneli açısından bir fayda oluşturmadı. Etiyopya ve Eritre birleşmesi, daha çok, bölgede görece etkin bir siyasal aktör olarak Etiyopya'yı güçlendirmeye dayalı, uluslararası stratejik amaçların baskın geldiği bir konjonktürde ortaya çıkmıştı. Bu birleşme neticesinde, kendi demokratik meclisi, bayrağı, basını, sendikaları, Tigrinya ve Arapça resmi dilleri olan bölgenin, söz konusu özerkliklerini, federasyon içerisinde muhafaza etmesi tasarlanıyordu. Ancak, krallığın merkeziyetçi kurumsal ifadesi, Eritre'ye de sirayet etti. Ordunun baskıcı tutumuyla birlikte partilerin ve sendikaların yasaklandığı, bölgeye Şeva-Amara kökenli ve rejimin ağ bağlantılarına dahil edilen yöneticilerin atandığı, meclisteki vekiller başta olmak üzere, krala bağlılığın gözetildiği bir patronaj sisteminin uygulandığı ve Amarca'nın resmi dil olarak mevcut dillerin yerini aldığı bir siyasal atmosfer ortaya çıktı.[554]

---

[552] Sömürgecilik dönemine dek Arap Yarımadası ve Müslüman hinterlandı ile iç içe geçen Eritre'nin, Tıgrinya dili ve Hıristiyanlığa mensup Eritreliler üzerinden Tıgray bölgesi ile olan etkileşiminin dışında Tarihsel Etiyopya'nın devamı olan Şeva-Amara hanedanı ile bir ilişkisi yoktu. İtalyan sömürgesi ve Britanya protektoryası döneminde de Etiyopya İmparatorluğu ile Eritre birbirinden ayrı idari birimlerdi. İtalyan sömürgeciliği de başta Asmara olmak üzere Eritre kentlerini daha mamur ve gelişkin bir seviyeye ulaştırmıştı. Yani, Etiyopya'nın birleşme talebi karşısında, imparatorluk içerisindeki en "modern ve gelişmiş" topluluk olarak Eritre halkının, Etiyopya gibi "görece az gelişmiş" bir imparatorluktan özerk olma, bağımsız kalma taleplerini yüksek sesle duyurması muhtemeldi. Mutlakiyetçi ve merkeziyetçi bir krallığın gölgesindeki birleşme talebi, aynı zamanda, tıpkı sömürgecilik sonrası toplumlarda görülen modernleşmiş – geleneksel toplumlar ikiliğinin doğuracağı bir yönetim krizine gebeydi.

[553] Markakis, **"The Nationalist Revolution…,"** s. 52; Jordan Gebre-Medhin, "Nationalism, Peasant Politics & the Emergence of a Vanguard Front in Eritrea," **Review of African Political Economy**, N. 30 (1984), s. 52.

[554] Michael Johnson ve Trish Johnson, "Eritrea: The National Question and the Logic of Protracted Struggle," **African Affairs**, C. 80, N. 319 (1981), s. 183 – 184.

Sılasi'ye göre federasyon, yüzyıllardır bir arada yaşayan, ancak sömürgeci faaliyetler nedeniyle ayrı düşen iki topluluğun bir arada yaşama pratiklerine uygun düşmeyen, dışarıdan empoze edilmiş ve hem Etiyopya hem de Eritre'nin kalkınmasını yavaşlatan bir idari düzenlemeydi. Eritre meclisi de 1962 yılında bu handikapı görerek, *"Etiyopyalı kardeşleriyle bir arada yaşama konusundaki engelleri kaldıran"* biçimde, daha hızlı kalkınmaya yol verecek bir birleşme kararı aldı.[555] Ancak bu karar, 1961'de Eritre Kurtuluş Cephesi ve Etiyopya silahlı kuvvetleri arasında başlayan savaşla oluşan yeni konjonktürde ve meclisi çevreleyen Etiyopya ordusunun nezaretinde alındı.[556] Dolayısıyla, 1962 yılında üniter devletin yeniden tesis edilmesi, Eritre'deki şiddete dayalı alternatif devlet fikirlerini bastırmayı hedefleyen, güvenlikçi bir perspektifin ürünü olarak ortaya çıkıyordu.

Eritre'nin federasyon olarak Etiyopya'yla birleşmesi ve sonrasında üniter bir sisteme evrilmesi sürecinde, Eritre'de alternatif devlet fikrini ileri süren üç ana örgüt bulunmaktaydı. 1950'lerin sonunda *Eritre Kurtuluş Hareketi* adıyla, kentli entelektüel ulusçulardan oluşan muhalif bir hareket başlatıldı. Sılasi hükümetin baskı politikaları nedeniyle kısa sürede çözülen hareketin bünyesinden, 1961 yılında, Eritre'nin Sudan'a sınırı olan batı bölgesinde, ağırlıklı olarak kırsal nüfusa hitap eden *Eritre Kurtuluş Cephesi* adlı silahlı bir bağımsızlık hareketi çıktı. 1970 yılında, Cephe'nin içinden bir grup Halkçı Kurtuluş Cephesi'ni (sonraki adıyla *Eritre Halkları Kurtuluş Cephesi*) kurdu.[557]

---

[555] Selected Speeches, **op. cit.**, s. 472 – 476.
[556] Johnson ve Johnson, **op. cit.**, s. 184.
[557] Sosyalizm temelinde şekillenen Kurtuluş Cepheleri'nin arasındaki ayrımın, genel olarak seslendikleri sosyo-ekonomik tabanla ilgili olduğu, yardım aldıkları dış destekçi aktörden ya da dinsel amaç farklılığından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Çin ve SSCB'nin farklı grupları desteklemelerine dair bkz. Dan Connell, "Inside the EPLF: The Origins of the People's Party and its Role in the Liberation of Eritrea," **Review of African Political Economy**, C. 28, N. 89 (2001), s. 348 – 351. Eritre bağımsızlıkçı/ayrılıkçı hareketlerinin sosyo-ekonomik tabanları hakkındaki tartışmaya dair bkz. Gebre-Medhin, **op. cit.**,s. 48 – 57, **passim**; David Pool, "Revolutionary Crisis and Revolutionary Vanguard: The Emergence of the Eritrean People's Liberation Front," **Review of African Political Economy,** C. 7, N. 19 (1980), s. 33 – 47, **passim**.

Eritre'deki tüm örgütler, Etiyopya imparatorluk hükümetinin bölgede kültürel ve siyasal baskı uyguladığını ileri sürüyorlardı ve bu baskıya karşı silahlı mücadele başlatmışlardı. 1960'ların başından itibaren, Batı Eritre'deki polis ve askeri binalara yönelik silahlı saldırılarla başlayan eylemler, birkaç sene içinde Eritre'nin diğer bölgelerine de yayıldı. Asmara-Adis Abeba yoluna baskın, Assab limanına sabotajlar düzenleme ve bölgedeki güvenlik yetkililerinin öldürülmesi gibi eylemler gerçekleştirildi. 1972 yılına gelindiğinde, Etiyopya silahlı kuvvetleri, ayda yaklaşık elli askerini kaybediyordu.[558] 1967 ve 1970 yıllarında, Etiyopya ordusu bölgeye geniş kapsamlı operasyonlar düzenledi. Uçaklarla Batı Eritre'ye napalm bombaları atıldı ve köyleri yakılan on binlerce Eritreli, Sudan'a mülteci statüsüyle sığınmak zorunda kaldı.[559]

Bir diğer ulusçu örgütlenme ve imparatorluk idaresine başkaldırı, ülkenin güneydoğusunda gerçekleşti. Somali'ye komşu Bale eyaleti, 1954 yılında Britanya ile imzalanan antlaşma neticesinde, Etiyopya sınırlarına katılan Ogaden ve Rezerv Alan adı verilen bölgede yer almaktaydı. 1960'ta ayrı bir eyalet statüsü verilen Bale, merkezden atanan yöneticilerin denetiminde, imparatorluğun vergi, kilise ve soylulara imtiyaz sağlayan toprak düzenlemelerine tabiydi.[560] Buna karşı yükselen köylü tepkisi, ulusçu bir devlet fikri ve Somali ile SSCB'nin dolaylı destekleriyle birleşerek, Sılasi rejimini yedi yıl boyunca meşgul edecek bir isyanı doğurdu.

Çoğunluğunu Oromo halkının oluşurduğu bölge Etiyopya'ya 1954'te katılmıştı. Kamu hizmetlerinde ve orduda görev yapmaya başlayan ve modernleşen elit Oromolarda, baskın Amara kültürünün etkilerine karşı ulusal bilinç artmıştı.[561]

---

[558] Roy Pateman, "The Eritrean War," **Armed Forces & Society**, C. 17, N. 1 (1990), s. 85 – 86.
[559] Richard Lobban, "The Eritrean War: Issues and Implications," **Canadian Journal of African Studies**, C. 10, N. 2 (1976), s. 340 – 341.
[560] Paul Henze, **Rebels and Separatists in Ethiopia: Regional Resistance to a Marxist Regime**, California, Rand Corporation, 1985, s. 29.
[561] Baxter, **op. cit.**, s. 290.

Hükümetin ayrımcı politikalarına karşı kimliklerinin toplumsal güvenlik tehdidi altında olduğunu düşünerek, buna karşı koyabilmek için, yerel dayanışma ağları/dernekleri kurdular.[562] 1960'ların başlarındaki bu ulusal farkındalığa, 1963 yılında, Bale'deki köylülerin, imparatorluğun toprak düzeni uygulamalarından duydukları rahatsızlık eklendi ve bir isyan meydana geldi. 1960 yılında bağımsızlığına kavuşmasından sonra Ogaden toprakları üzerinde hak iddia eden Somali'nin tüm Somali halkını bir araya getirme projesi ile Bale'deki isyan birleşti. Somali hükümeti, hem Ogaden'e hem de Bale isyanına silah yardımında bulundu, propaganda faaliyetlerine izin verdi ve topraklarını sığınmacılara açtı.[563] Böylece, Somali hükümeti ile askeri yardım antlaşması yapmış olan SSCB, dolaylı olarak Oromo kalkışmasına da destek sağlıyordu. Sınır çatışmalarının yanı sıra polis, asker, kamu görevlileri ve binalarına gerçekleştirilen saldırılara, eş zamanlı olarak Eritre'de başlayan isyan dolayısıyla merkezi hükümet etkin biçimde müdahale edemiyordu.

Yereldeki çatışmalarla mücadele edemeyeceğini gören hükümet, 1967'de sıkıyönetim ilanı başta olmak üzere pek çok tedbir aldı.[564] Dayanışma derneklerinin de yasaklanmasıyla kısmen denetlenebilen isyan, 1969 yılında Somali'deki darbe ile hükümetin değişmesi neticesinde durakladı ve 1970 yılındaki ateşkes ile sona erdi. 1971'de, isyan hareketinin önemli isimlerinin Somali'ye sığınmalarıyla birlikte, Ogaden'deki çatışma ve muhalefetin pasifleştirilmesi süreci tamamlandı.[565] Bale isyanı, merkezi idarenin sosyo-ekonomik ve kültürel kurumsal ifadesine karşı, dayanışma ve kültür dernekleriyle yaygınlaştırılan bir isyandı. Bu isyan, Oromo ulusçuluğunu, silahlı mücadele hareketi sürecinde kaybedilen hayatlar ve ödenen bedeller ile yeniden

[562] Asafa Jalata, "Ethiopia and Ethnic Politics: The Case of Oromo Nationalism," **Dialectical Anthropology**, C. 18, N. 3 / 4 (1993), s. 384 – 388.
[563] Henze, **Rebels and Separatists…,** s. 30.
[564] Tedbirlere dair bkz. Gilkes, **op. cit.**, s. 216 – 218.
[565] Henze, **Rebels and Separatists…,** s. 33.

biçimlendirerek[566], 1973 yılında kurulacak olan *Oromo Kurtuluş Cephesi*'ne (OKC) giden yoldaki taşları döşemiş oldu.

Eritre ve Oromo menşeli ulusçu hareketlerin, 1960'lı yıllarla birlikte devletin güvenlik organlarını meşgul eden şiddet eylemlerine dönüşmesi, Sılasi rejiminin inşa döneminde ikinci plana itilen, tabiri caizse görmezden gelinen, ancak rejimin baş ağrısı ve Aşil topuğu olan ulusal meselenin[567] ciddi biçimde hükümetin ve kamuoyunun gündemine oturmasına neden oldu. Bahsi geçen sosyalist öğrenci hareketlerine ivme kazandıran etmen, etnik ulusçu kalkışmalarla gündeme gelen ulusal meseleye, sosyalist ideoloji aracılığıyla hakkaniyetli bir çözüm getirebileceği kanaatiydi. Ulusçu hareketlerin silahlı faaliyetleri, Amaralaşma ortak paydasında yer almayan toplum kesimlerinde, rejime yönelik muhalefeti yavaş yavaş arttırırken, modernleşen elitlerin, sorunların çözümünü sağlayabilecek anahtar olarak sosyalizme ilgi duymalarına yol açtı.

3. Kurumsal İfade Tercihinin/Zafiyetinin Yarattığı Çığ: Sılasi Rejiminin Çözülüşüne Yol Açan Toplumsal Olaylar

Sılasi iktidarının sarsılmaya başladığı 1960'dan itibaren her yıl şiddetini arttıran eylemlerin, 1974 yılında birbirini izleyen olaylar dizisi sonucunda iktidarın çökmesine yol açtığı söylenebilir. Giderek artan sarsıntı ve ardından gelen çöküş, Sılasi rejiminin bugüne dek rejim güvenliği kaygılarıyla göz ardı ettiği kurumsal ifade alanındaki pek çok zafiyet ve ilgisizliğin uç uca eklenerek adeta bir çığ oluşturması sonucunda yaşandı.

Çöküşü başlatan şey, bir iklimsel değişiklikti. 1972 yılının meteorolojik verileri, ciddi bir yağış azalması olacağını belirtiyordu. Bu azalma, 1973 yılında yaşanması muhtemel ciddi bir kıtlığın habercisiydi. İmparatorluk, veriler ve uyarılara rağmen dişe

[566] Jalata, **The Oromo Movement…**, s. 77.
[567] Addis Hiwet, "Analysing the Ethiopian Revolution," **Review of African Political Economy**, N. 30 (1984), s. 44.

dokunur önlemler almayarak, bu olası tehlikeyi göz ardı etti. 1973 yılının ilk yarısı itibarıyla, Etiyopya tarımının %40'ını teşkil eden Velo ve Tıgray eyaletlerinde durumun vahameti arttı; Velo'da nüfusun %20'si, hayvanların %90'ı ve hasadın %80'inin yitirildiği bir kıtlık baş gösterdi.[568] Ölüm oranlarının ülke genelinde artmaya başladığı, kiracı usulü çalışan çiftçilerin yıllık ücretlerini ödeyemedikleri için topraklarını bırakmak ve küçük toprak sahiplerinin hayvanlarını satmak zorunda kaldıkları ve iç göçün yaygınlaştığı bir kriz dönemi başladı.[569] Kıtlığın baş gösterdiği kentlerde yaşayan insanlar, evlerinden ayrılıp, ulusal ve uluslararası yardımın ulaştığı yol kenarlarındaki kamplara yerleşerek hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlardı. Öyle ki, Kasım 1973'te, Velo'daki yol kenarı kamplarında yaşayanların sayısı altmış bin kişiyi bulmuştu.[570]

Kıtlık, rejimin denetimindeki medyada yer almıyordu ama duyumların kulaktan kulağa yayılması üzerine, Adis Abeba Üniversitesi'nden öğretim üyeleri, Velo'yu ziyaret ederek durumu raporladılar ve fotoğrafladılar. Nisan 1973'te, bu fotoğraflardan birer sergi açmak isteyen öğrenci örgütlerine polis müdahale etti. Rejim, ülke genelinde, kıtlık konusundaki yayın ve eylemlere karşı çok daha sert bir tutum izlemeye ve durumu olabildiğince gizlemeye başladı. 1973'te ortaya çıkan OPEC petrol krizinin ekonomide yarattığı domino etkisi nedeniyle kıtlığın olumsuz yansımaları giderilemedi ve etkileri halkın geneline yayıldı.

Petrol kriziyle birlikte benzin fiyatlarının artışı, Adis Abeba'daki taksi şoförlerinin protestolarına ve yaklaşık sekiz ay sürecek olaylar dizisine yol açtı. Halk otobüslerinin çalışmasına engel olan taksi şoförleri, artan hayat pahalılığı ve benzin zamlarından yakınıyorlardı. 1974'ün başları, ağır çalışma koşulları altındaki öğretmenlerin de hükümete karşı gösteri ve grevlerine sahne oldu. Eş zamanlı olarak,

---

[568] Keller, **Revolutionary Ethiopia…,** s. 166 – 168.
[569] Gopalakrishna Kumar, **Ethiopian Famines 1973 – 1985: A Case-Study**, Helsinki, World Institute for Development Economics Research of the United Nations University, 1987, s. 19.
[570] Adhana Haile Adhana, "Peasant Responses to Famine in Ethiopia, 1975 – 1985," **Journal of Ethiopian Studies**, N. 21, (1988), s. 19.

Ocak 1974'te Sidama/Negele'de bulunan askerî birlikte, maaşların düşüklüğü ve yaşam koşullarının zorluğu dile getirilerek protestolar başladı. Protestolar, Asmara ve sonrasında Adis Abeba'daki birliklerin de katılımıyla yayıldı. Kalkışmaların yönlendirici kadrosu, çoğunlukla binbaşı ve altındaki rütbelere sahip subay ve astsubaylardı. Genç subaylar, üstlerini tutuklayarak kışlaların denetimini ele geçirmek, hükümet yetkilileriyle diyalog kurmaya çalışmak, yetki alanına giren havaalanlarını kapatmak gibi birliklerin rutin işleyişini durduran eylemler gerçekleştirdiler.

1957'de, Harar'da, yeni askeri akademinin açılması ve 1960'ların başından itibaren ülkede iç güvenlik tehditlerinin artması, askeri personel sayısında da artışa yol açmıştı. 1974 yılına gelindiğinde, Harar akademisinde eğitimine başlamış askeri öğrenciler, artık binbaşı rütbesindeydiler. Bu öğrenciler, general kademesindeki isimlerin rejime sempatiyle bakan tutumundan ziyade, Marksist-sosyalist görüşlerle politize olmuş ve ülkeyi değiştirme motivasyonuyla dolu yeni bir nesildi.[571] Tıpkı ülkedeki modernleşen elitin 1950'lerin ortalarına dek Sılasi'ye yüksek oranda destek vermeleri, ancak sonrasında kademeli bir muhalefet başlatmaları gibi, ordudaki yeni nesil de, artık mevcut rejimin yetersizliği ve değişime ket vurmasından yakınarak, inisiyatif üstlenmek istiyordu.

Şubat'ın son günlerinde, Adis Abeba ve Asmara'daki birliklere hâkim olduğunu iddia eden, otuz kırk kişiyi aşmayan ve içerisinde generallerin bulunmadığı idari komiteler kuruldu. Bu komiteler, Sılasi ile bağlantı kurarak taleplerini bildirdiler. Bu talepler, öğrenci hareketleri ve sendikalar gibi yeni orta sınıfı oluşturan diğer kentli muhalif kitlelerin talepleriyle ortaktı: Siyasal partilerin açılmasına izin verilmesi, demokratik seçim, toprak reformu, işçi-işveren ilişkilerinin yeni bir temelde düzenlenmesi, tüm siyasi hükümlülerin serbest bırakılması, herkese ücretsiz eğitim,

[571] Haggai Erlich, "Ethiopian Army and the 1974 Revolution," **Armed Forces and Society**, C. 9, N. 3 (1983), s. 463.

fiyat kontrollerinin sıklaştırılması, ordu ve işçiler için enflasyonla uygun oranda maaş zammı ve nihayetinde yukarıdaki taleplerin gerçekleştirilmesini takip etmek için ordu ve sivil toplumdan oluşan bir komitenin kurulması.[572]

Doğrudan Sılasi rejiminin durağanlaştırıcı kurumsal ifadesini hedef alan komitelerin bu taleplerinin ardından, Sılasi'nin de isteğiyle, Şubat 1974'te Başbakan Aklilu Habteveld istifa etti ve yerine daha liberal bir isim, Endelkaçev Mekonın geldi. Kral, hükümetteki bu yenilenme ile birlikte, kapsamlı bir anayasa değişikliğinin görüşüleceğini vaat etti. Mart ayında, tüm bakan atamalarının yapılmasının ardından, hükümet çalışmaya başlayacaktı. Ancak, bu süre zarfında ülkedeki olaylar katlanarak arttı. Şubat ayındaki gösterilerin ardından, düşünce özgürlüğü üzerindeki baskıların hafifletilmesiyle, öğrencilerin gazete ve el ilanı dağıtmaları yasal hale geldi. Böylece, rejim karşıtı fikirler çok daha geniş kitlelere yayıldı ve muhalif taban genişledi. Etiyopya İşçi Sendikaları Birliği'nin talepleri, yeni başbakan tarafından kabul edilmeyince, 7 Mart'ta genel grev başladı. İşçiler dışındaki diğer meslek grupları da devreye girdi ve yaklaşık bir hafta süren bir grev gerçekleştirildi. Çiftçiler, toprak düzeni ve ekonomiye dair meseleler, Müslüman örgütlenmeler de dinsel eşitlik için sokağa çıktılar. Grev ve isyanlara katılanlardan düşük gelir düzeyindekilerin itirazları maaş, düşük zam ve enflasyona odaklanırken, yüksek gelir grubundakilerin itirazlarında daha çok yolsuzluk, kötü idare ve sömürü gibi politik unsurlar öne çıkıyordu.[573] Adeta toplumun tüm muhalif kesimleri tetiklenmiş ve oluşan göreli serbest siyasal ortamda, kendi taleplerini dile getirmeye koyulmuşlardı.

Nisan ve Mayıs aylarında, Adis Abeba belediye işçileri, sivil havacılık, demiryolu ve iletişim dairesi çalışanları gibi pek çok iş kolunda grevler yapıldı. Ordu ve sendikaların talepleri başta olmak üzere, farklı toplum kesimlerce dile getirilen

[572] Tiruneh, **op. cit.**, s. 40 – 41.
[573] Keller, **Revolutionary Ethiopia…,** s. 179.

hususlarda düzenlemeler yapılması konusunda uzlaşı sağlanınca, grevler sona erdi. Bu aşamada, ordu ve sivil toplum, yeni hükümetin ve kralın tutumlarını izlemekteydi. Eğer imparatorluk hükümeti sözünde durursa, muhalefetin talepleri, gösteri ve grevlerin sürmesine gerek kalmadan, adeta bir "yasal devrim"[574] yoluyla hayata geçmiş olacaktı. 23 Mart'ta farklı kentlerdeki askeri birliklerden oluşturulan komiteler, Silahlı Kuvvetler Koordinasyon Komitesi (SKKK) adıyla, ordunun muhalif unsurlarının ortak hareketini sağlayacak bir platform kurdular. SKKK, aynı zamanda, imparatorluk hükümetinin adımlarını takip etme ve muhalif askerler arasında ortak karar alma mekanizmasıydı. Hükümet de, 30 Nisan'da güvenlik güçleri ve bürokrasiden oluşan Ulusal Güvenlik Komitesi kurarak, grev ve gösterilerin baskılanmasını koordine etmeye çalışıyordu. Grevlerde yer alan çalışanlara karşı yaptırımlar uygulamak, gösterilere kısıtlar getirmek ve çalışanların mesai saatlerine sıkı denetim gibi uygulamalar neticesinde, Mayıs ve Haziran aylarında gösteriler hızını kesmiş görünüyordu.[575] Grev, boykot ve gösteriler, Sılasi rejimi için sıkı tedbirler alınması gereken, ancak zam ve anayasa değişikliği gibi vaatlerle durdurulabilecek veya etkisi azaltılabilecek faaliyetlermiş gibi algılanıyordu. Zira, toplumun farklı kesimlerinden dağınık ve örgütsüz muhalefetin karşısında zaman kazanmak, ekonomik olarak güçsüz konumdaki bir rejim için, ideal bir mücadele yöntemi olarak görülüyordu.[576]

Hükümetin vaat ettiği adımları atmadığını ve yeni yaptırımlarla mevzi kazandığını gören SKKK, Haziran ayının sonunda, söz konusu reformları dayatmak üzere toplandı. Bu sırada kimi siyasetçiler, imparatorluk hükümeti yetkililerine başvurup, komite üyelerinin eleştiri ve telkinlerinin ardından hapse atılan kimi kişilerin salıverilmesini talep etti. Bunun üzerine, SKKK, 30 Haziran'da hanedan üyeleri, aristokratlar ve eyalet yöneticilerinden oluşan yüz elli kişinin tutuklanması konusunda

[574] Erlich, **op. cit.**, s. 466.
[575] Tiruneh, **op. cit.**, s. 51.
[576] Markakis ve Ayele, **op. cit.**, s. 97.

imparatora baskı yaptı ve başarıya ulaştı.[577] 10 Temmuz'da yayınlanan ve devrimden sonra slogan haline gelecek olan "Önce Etiyopya" bildirisiyle, ülkede eşit haklar, kalkınma ve demokrasi taleplerinin yanı sıra hükümette değişiklik, anayasa reformu, yolsuzluğa karışan idarecilerin yargılanması istendi ve en önemlisi imparator ve hanedana bağlılığın altı çizildi.[578] Bu noktadan itibaren SKKK ya da Amarcada "komite" anlamına gelen ve siyasal literatüre giren ismiyle *Derg*, artık kazanmış olduğu siyasal konumu kaybetmemek üzere, hükümette yer almayı önceleyen, yavaş yavaş imparatorluğun fonksiyonlarını felce uğratan ve son aşaması Sılasi'nin görevine son verilmesi olacak hamlelerle, kademeli olarak, "yavaş yavaş gelen bir darbe"[579] planını uygulamaya koydu. Ancak Harbeson, bu yavaş ve kademeli tutumun, "sanatkârane devrimci devlet adamlığının" kurnaz taktiklerinden ziyade, Derg'in askeri liderlik hususunda birbiriyle çekişen kadrolarının yaşadığı iç görüş ayrılığından kaynaklandığını belirtir.[580] 1960 darbe girişimi deneyimi, ülkedeki cunta geleneğinin toplumsal desteği öne alan bir yaklaşım benimsemesi gerektiğini ortaya koymuştu. Derg'in kademeli bir stratejiyle ilerlemesinin nedeni, 1960'daki başarısız darbe deneyiminin aksine, geniş katılımlı muhalefetin uyanmasını sağlamaktı.

Derg, ordunun ve polisin çoğunluğu ile televizyon ve radyoyu ele geçirdi. Kitleleri harekete geçirme yetisini elinde tutabilen örgütlü bir yapı olarak, taleplerinin gerçekleştirilebilmesinin hükümette yapılacak değişiklikle mümkün olabileceğine kanaat getirdi. Temmuz ayı içerisinde, Savunma Bakanı ile Başbakan görevden alındı. Kraliyet Konseyi ve *Tısehafi Tizaz* gibi kraliyet hükümetinde on yıllardır önemli rol oynayan idari organlar lağv edildi. Kraliyet Muhafızları'nın başkumandanı tutuklandı. Sılasi rejimi, düzgün işlemeyen toprak düzeni, uzun süredir krizdeki ekonomi ve artık

[577] Keller, **Revolutinary Ethiopia…,** s. 183 – 184.
[578] Tiruneh, **op. cit.**, s. 66.
[579] John Markakis, **Ethiopia: Anatomy of a Traditional Polity**, Oxford, Clarendon Press, 1974, s. 12; Zewde, **A History of…,** s. 234.
[580] John W. Harbeson, "Socialism, Traditions, and Revolutionary Politics in Contemporary Ethiopia," **Canadian Journal of African Studies**, C. 11, N. 2 (1977), s. 222 - 223.

kendisine muhalif kuvvetlere dönüşen modern-kentli kesim ve ordu karşısında, yalnızca saray çevresinde kümelenen rejim çekirdeğinin gücü sayesinde ayakta durabiliyordu. Derg'in kademeli idari talepleri, bu çekirdekteki aristokrat ve bürokratları hedef alarak, Sılasi'yi izole etme amacını taşıyordu. Bu noktada da rejim güvenliği kaygısıyla ortaya konulan davranışların son aşaması devreye girdi. Sılasi, kendini koruyabilmek için, üst kademede yer alan sadık çevresini yani rejim çekirdeğini feda etmeye razı oldu.[581]

Kapuscinski, Sılasi'nin, yaygın istihbarat ağı marifetiyle Derg'in faaliyetlerinden haberdar olduğunu, fakat bu faaliyetlere karşı pasif kaldığını belirtir. Derg, imparatoru yavaş yavaş izole edip rejimi itibarsızlaştırma ve toplumsal destek sağlama çabası içerisinde "çemberi daraltırken" ve hatta rejimle doğrudan iltisaklı idarecileri tutuklatırken, ciddi anlamda buna karşı koymayan Sılasi, güçlenmesini durduramayacağını fark ettiği yeni toplumsal gruplara, siyasette alan açmak için, olası bir çatışmadan uzak kalmak istiyordu. Belki de bu tutumu nedeniyle, yeni toplumsal güçlerin ona zamanla saygı duyup, kabul edeceklerini ve imparatorluğunu devam ettirebileceğini düşünüyordu.[582]

Derg, Eylül ayının ilk günlerinde, yeni bir rejimin kurulabilmesi için, sembolik dahi olsa, Sılasi'nin görevde kalmaması gerektiğine karar kıldı. Nihai aşama, bir halkla ilişkiler çalışmasıyla, adeta bir intikam seansına dönüştü. Velo kıtlığı sırasında bölgeye giden İngiliz televizyon sunucusu Jonathan Dimbleby'nin hazırladığı "Bilinmeyen Kıtlık" adlı belgesel film, BBC ve ITV aracılığıyla Britanya ve Commonwealth ülkelerinde gösterilerek, içerdiği üzücü ve şok edici görüntülerle acil uluslararası yardım gerekliliğini öne çıkardı.[583] Etiyopya'da gösterilmemiş olan film, Derg'in aldığı

[581] Markakis ve Ayele, **op. cit.**, s. 113.
[582] Ryszard Kapuscinski, **The Emperor: Downfall of an Autocrat**, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1983, s. 142.
[583] Andrew Jones, "The Unknown Famine: Television and the Politics of British Humanitarianism," der. Michael Lawrance ve Rachel Tavernor, **Global Humanitarianism and Media Culture**, Manchester, Manchester University Press, 2019, s. 122.

kararla, 11 Eylül 1974 günü, imparatorun konuklarıyla pahalı yemekler yemesi, şampanya içmesi ve gümüş tepsilerle köpeğini beslemesi sahneleriyle birlikte montajlanarak, Etiyopya devlet televizyonunda gösterildi. 12 Eylül 1974'te saraya giden Derg üyeleri ve askerler Sılasi'yi tutukladılar ve böylece imparator tahttan indirildi. SKKK/Derg, Geçici Askeri İdare Konseyi adıyla hükümet görevini yerine getireceğini duyurdu. Böylece, kıtlık ve ekonomik zorlukların tetiklediği, sokak gösterileri ve grevlerle tırmanan, ordu ve kraliyet hükümeti arasında siyasi nüfuz mücadelesine dönüşen ve Haziran ayının sonuyla birlikte ivmesini artıran darbe, yedi yüz yıllık Süleyman hanedanlığını sona erdirdi.

On sekiz yaşında Harar valisi olarak başladığı idarecilik görevine, yirmi dört yaşında kral naibi ve otuz sekiz yaşında kral olarak devam eden Sılasi, tahttan indirildiğinde seksen iki yaşındaydı. Bir sene kadar hapiste yaşadıktan sonra hayatını kaybetti.

Rejimin üretim, paylaşım ve temsil hususundaki kurumsal ifadesinin, uluslararası ve toplumsal eleştirilere rağmen korunması, 1974'teki toplumsal muhalefetin ortaya çıkmasının temel sebebiydi. Özellikle kıtlığın meydana gelmesinde zayıf altyapı, ilkel toprak kullanım sistemleri ve tarım yöntemleri, zayıf depolama ve taşıma kapasitesi, hantal bürokrasi[584] gibi kurumsal ifadenin durağanlığının göstergeleri olan faktörler bir çarpan etkisi yarattı. Buna bir de, rejimin en önemli dış destekçi aktörü olan ABD ile yaşanan dönemsel uzaklaşma eğilimi eklenince, rejim, toplumsal muhalefeti önlemek için despotik gücünü artırmasını sağlayacak bir dış destekçi aktör bulamadı. 1972 ila 1974 yıllarındaki gelişmeler, bir zayıf devletin yüzleşmek zorunda olduğu güvenlik sarmalına karşı direncini kıran, rejimin dikey meşruiyetini tamamen

[584] Mehari Gebre-Medhin ve Bo Vahlquist, "Famine in Ethiopia – The Period 1973 – 75," **Nutrition Reviews**, C. 35, N. 8 (1977), s. 200. Feodal toprak sistemi ve ülkenin kapitalist üretim ilişkilerinin kıtlığa olan etkisine dair bkz. Lionel Cliffe, "Capitalism or Feudalism? The Famine in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 1, N. 1 (1974), s. 34 – 40, **passim.**

yitirmesine yol açan pek çok unsuru bir araya getirdi. Böylesi bir siyasi iklimde, rejim güvenliği davranışının sürdürebilmesini sağlayan dayanaklar kayboldu ve rejim adım adım gelen bir çözülüşle yepyeni bir bileşime kapı araladı.

III. BİRLEŞTİRİCİ VE ZENGİNLEŞTİRİCİ YA DA TOTALİTER VE DENETİMCİ BİR SOSYALİZM: DERG REJİMİ

Sılasi'yi görevden uzaklaştırarak hapsedilmesini sağlayan darbe sonrasında, Etiyopya'da Derg rejimi başladı. Derg rejiminin, kendisinden önceki Sılasi rejimi gibi "yerleşik" bir yapıda olduğunu söylemek güçtür. Bir kere, Derg rejimi, Eylül 1974 ile Mayıs-Haziran 1991 arasında, on yedi yıl gibi görece kısa bir süre iktidarda kaldı. Dahası, bu sürenin ilk üç-dört yılı, komite içerisindeki siyasi çekişmelerle geçti. 1983 ile 1985 yılları arasında, uluslararası kamuoyunun dikkat ve desteğini çekecek ve toplumsal yapıyı sarsacak büyük bir kıtlık yaşandı. 1987'de, yani darbenin ancak on üçüncü yılında, bir anayasa hazırlandı ve sivil yönetime geçilebildi. 1989'dan sonra, Derg rejiminin başlangıcından itibaren devam eden iç savaş ve/ya etnik/ayrılıkçı hareketlerle mücadele hızlandı ve bu mücadele, iktidarın nüfuz alanını gitgide daralttı. Soğuk Savaş'ın sonuna gelinirken de, Etiyopya'daki sivilleşmiş darbe yönetimi, yaşanan iç çatışmaların etkisiyle çöktü.

Gerek cunta içi mücadele gerek ülke içi istikrarsızlık ve çatışmalar, darbe sonrası sistemin tesisinin uzun sürmesine ve ülke geneline yayılamamasına yol açtı. Ayrıca rejim, yerleştirmek istediği devlet fikrinin önemli bir bileşeni olan Marksist-sosyalist fikirlere sahip örgütler tarafından dahi sert biçimde eleştirilmiş ve bu örgütlerle ciddi ve uzun bir silahlı mücadeleye girişmişti. Söz konusu ortamda, zayıf devlet karakteristiğine sahip Etiyopya'yı yöneten Derg rejimi, toplumla arasındaki ilişkiyi tesis edecek dikey meşruiyeti sağlamakta çok daha fazla zorlandı. Bu nedenle, rejim güvenliğini sağlayabilmek için, despotik güç unsurlarını çok daha fazla ön plana çıkarmayı tercih etti. Bunun neticesinde, zayıf devlet ve rejim güvenliği kısır döngüsü çok daha belirginleşerek, toplumun çoğunluğunun desteğini dahi almakta sorun yaşayan bir rejim ortaya çıktı. Bu bağlamda, Derg rejimini, Sılasi örneğindeki gibi "yerleşmiş", değer ve uygulamaları toplumda karşılık bulmuş bir iktidar olarak görmek hatalı

olacaktır. Bu açıdan, Derg döneminde zayıf devletliliğin çok daha derin bir biçimde gözlendiğini ve muhalefet karşısında rejim bileşenlerini konsolide ederek rejim güvenliğini korumayı amaçlayan uygulamaların çok daha yetersiz düzeyde kaldığını söylemek mümkündür.

A. DERG REJİMİNİN KAPASİTESİ: ASKERİ BÜYÜME VE SINIRLI BEŞERİ İYİLEŞME

Derg rejiminin kapasitesi konusunda vurgulanması gereken ilk unsur, Sılasi dönemindekine benzer bir sınır değişikliği veya toprak genişlemesinin yaşanmamasıdır. İkinci unsur, ülke nüfusunun istikrarlı biçimde artmaya devam etmesidir. 1974 yılında otuz milyon olan nüfus, rejimin yıkıldığı 1991 yılında neredeyse elli milyona ulaşarak, on yedi yılda yaklaşık üçte iki oranında bir artış göstermişti.[585] Üçüncü unsur, ülkenin kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasılasının, 1978-79 yıllarında, rejimin konsolidasyonuyla birlikte kıtlığın ortaya çıktığı yıl haricinde, düşük ivmeli de olsa sürekli olarak artış grafiğinde olmasıydı. Bu dönemde, iki yüz dolar civarında olan gayri safi yurt içi hasıla, 1991 yılında ancak iki yüz elli dolar seviyesine ulaştı.[586] Millileştirme ve kırsal kalkınmaya odaklanan planların etkisiyle yaklaşık yüzde beşlik büyüme oranı yakalayan ülke ekonomisi[587], kıtlık ve yüksek askeri harcamalar nedeniyle, sadece mevcut durumu sürdürmeye yetecek bir ekonomik iyileşmeye imza atabildi.

Ülkenin gayri safi yurt içi hasılasının yüzde kırkını, ihracatının ve işgücünün yüzde seksenini oluşturan tarım, ülkedeki en önemli ekonomik sektör olmayı sürdürdü.[588] 1980'lerin ortalarında, nüfusun yalnızca yüzde on biri, en az iki bin kişiden

---

[585] "Population, total – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ET**, 12.10.2021.
[586] "GDP per capita (current US$) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=ET**, 12.10.2021.
[587] Whitetaker, "The Economy," s. 149 – 150.
[588] **Ibid.**, s. 162.

oluşan yerleşimlerde yaşıyordu.[589] Özellikle Eritre'deki imalat sanayinin bölgedeki iç karışıklık ve çatışmalar nedeniyle daha kısıtlı bir üretime geçmek zorunda kalmasıyla, ülke sanayisi kısıtlı ve dalgalı bir gelişim göstermeye başladı. Kahve, 1980'li yılların verilerine göre, halen ihracatın yüzde altmış üçüne tekabül eden en önemli ihraç kalemi[590]olduğundan, kahvenin küresel piyasadaki fiyat dalgalanmalarından ekonomi doğrudan etkilenmeyi sürdürdü.

Derg döneminin Sılasi dönemine göre en öne çıkan özelliklerinden biri, okuryazarlık ve eğitim faaliyetlerindeki artıştı. Tesis edilen kırsal idari örgütlenmenin bir parçası olarak eğitim faaliyeti yürütecek öğretmenler görevlendirildi ve ülke genelinde eğitim kurumları yaygınlaştırılaştırıldı. 1970'lerin başında, ilk ve orta dereceli okullarda kayıtlı öğrencilerin sayısı yedi yüz bin civarındayken, 1985-86 yılında bu sayı yaklaşık üç milyona ulaştı.[591] Bunun yanı sıra, özellikle teknik eğitime odaklanan meslek liseleri kuruldu ve yüksek öğrenimdeki öğrenci sayısı dört binden on sekiz bine çıkarıldı.[592] Sılasi döneminde yüzde on seviyelerindeki okuryazarlık oranı, 1984 yılında yüzde altmış üç olarak açıklandı.[593]

Eğitimde olduğu gibi, yerel idari örgütlenmeler aracılığıyla doğrudan halka ulaşacak sağlık faaliyetlerinin de yaygınlaştırılması amaçlandı. Özellikle kırsal nüfusun modern sağlık hizmetlerine ulaşımınının artması isteniyordu. Bu amaçla, kısa süreli teknik eğitimlerle, özellikle basit hastalık ve doğum konusunda uzmanlık kazandırılan ebeler kırsal bölgelerde görevlendirildi.[594] Uluslararası örgütler ve yabancı ülkelerden alınan yardımlarla desteklenen bu politika, göreli iyileştirmeler sağlasa da, ülkenin zayıf altyapısının tetiklediği salgın hastalıklar en önemli sağlık meselesi olmaya devam etti.

[589] **Ibid.**, s. 82.
[590] **Ibid.**, s. 200 – 201.
[591] **Ibid.**, s. 132.
[592] **Ibid.**, s. 133.
[593] Hükümet dışı kaynaklar, bu rakamın abartıldığını ve gerçek oranın yüzde kırk civarında olduğunu belirtmektedir. Bkz. **Ibid.**, s. 134.
[594] **Ibid.**, s. 139.

Eğitim ve sağlık alanında, kırsala yayılan bu uygulamalar, Sılasi dönemine kıyasla, ülkenin beşeri sermaye kapasitesini arttırdı.

Kentli nüfus, genel nüfus artışıyla doğru orantılı biçimde üç milyondan altı milyona yükseldi. Fakat bu dönemde, kentleşme ve sanayileşmeye değil, kırsal kalkınmaya odaklanan bir politika uygulandı. Altyapı yatırımları görece kısıtlı kaldı. Özellikle ülkenin çeşitli yerlerinde süren çatışmalar, altyapı yatırımlarının ertelenmesine neden oldu. Örneğin, dört mevsim ticaret ve ulaşıma uygun yollar, nüfusun yalnızca yüzde on ikilik diliminin erişebileceği bölgelerde yoğunlaşmıştı.[595]

Derg rejiminin kapasitesine dair belki de en çarpıcı unsur, askeri yönetimin bölge ve rejim güvenliği kaygılarına paralel olarak askeri personel sayısı ve askeri harcamaların bütçedeki oranının artmasıydı. Rejimin kuruluşundan son yıllarına kadar, asker sayısı yaklaşık beş kat arttı ve Etiyopya, gayrisafi yurt içi hasılanın askeri harcamalara oranı, merkezi hükümet bütçesinde askeri harcamaların payı, bin kişi başına düşen askeri personel sayısı gibi istatistiksel verilerin hepsinde, diğer Afrika ülkelerinin önünde yer aldı.[596]

Bu dönemde, Etiyopya'nın genel ekonomik ve toplumsal görüntüsünde köklü değişikliklerin olmadığını söylemek mümkündür. Nüfus artışı sürerken, kırsalda varolan ekonomik ve toplumsal düzen devam etti. Ancak, Derg rejiminin kırsal kalkınma, kırsalda yaşayan vatandaşların beşeri ve sosyal olanaklarının zenginleştirilmesi ve ülkenin askeri gücünün iyileştirilmesine yönelik adımları, altyapısal güç unsurlarını öne çıkaran ve devlet kapasitesini arttırmaya yönelik faaliyetler olarak kayda geçirilmelidir. Askeri ve beşeri alandaki iyileştirme girişimlerini, rejimin "doğal bileşeni" olarak gördüğü köylülerin rejime rıza göstermelerini hızlandıracak bir dikey meşruiyet aracı

[595] **Ibid.**, s. 194.
[596] Haile Kebret Taye, "Military Expenditures and Economic Performance: Lessons From the Ethiopian Economy," **Ethiopian Journal of Economics**, C. 5, N. 2 (1996), s. 5 – 7.

olarak yorumlamak mümkündür. Askeri darbenin kuşkuyla karşılandığı kentli/entelektüel çevrelere nazaran köylüler, kısa vadeli programlarla, rejimin daha hızlı ve kolay biçimde rıza devşirebileceği bir kitleydi. Orduyu güçlendirme girişimleri, darbe sonrası idari ve politik denetimi kolaylaştıran ve karar verici konumdaki rejim bileşenlerinin elini güçlendiren hamleler olmakla kalmayıp, rejimin askeri imajını/"aurası"nı tahkim etmeyi amaçlıyordu.

B. DERG REJİMİNİN KURUMSAL İFADESİ: HİPER-MERKEZİYETÇİLİK VE SOSYALİST EKONOMİ

Sılasi rejiminin kurumsal ifadesinin iki ana unsurundan biri olan merkeziyetçilik, Derg rejimi süresince de güçlendirildi. SSCB'nin başat dış destekçi aktör olduğu Derg rejimi, Etiyopya'nın mevcut sorunlarının, sosyalist bir idare ile çözülebileceğine kanaat getirdi. Merkeziyetçi kurumsal ifadenin tercih edilmesinin temel nedeni, sosyalizmin ancak merkezden denetlenen totaliter yöntemlerle halka yayılabileceği ve ülkenin farklı toplumsal gruplardan oluşan yapısının ancak bu yolla bir arada kalabileceği düşüncesiydi. Zewde'ye göre, yeni dönemde, Sılasi'nin otoriter imparatorluğunun yerini totaliter bir diktatörlük aldı.[597] Kurumsal ifadenin Sılasi rejiminde diğer ayağını oluşturan statükoculuk ise, yerini, sosyalist bir düzen yaratma idealiyle bezenmiş devrimci bir tutuma bıraktı. Bu tutum, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin her kademesini köklü biçimde değiştirmeyi amaçlamaktaydı.

1. Totaliter Bir Kurumsal İfadeye Geçiş: Hiper-Merkeziyetçi Askeri Rejim

Derg, iktidarı ele geçirdiğinde, karşısında belirsizliklerle dolu bir sosyo-politik ortam buldu. Belirsizliğin birincil unsuru dış politikaydı. Öncelikle, 1973 yılında petrol arzının kısıtlanması ve fiyatlarının artması, Batı bloğunun enerjiye ulaşımını daha güç ve maliyetli hale getirirken, SSCB'nin petrol tedariğinden elde ettiği gelir arttı. SSCB, buradan elde ettiği ekonomik gücünün bir bölümünü Üçüncü Dünya'yla ilişkilerine

[597] Zewde, **A History of…**, s. 249.

aktardı.[598] Afrika Boynuzu, Soğuk Savaş'ın iki bloğu arasındaki gerilimin yansıdığı bölgelerden biriydi. SSCB, Temmuz 1974'te, Mogadişu hükümeti ile geniş kapsamlı bir silah yardım ve iş birliği antlaşması imzaladı. Arap ülkeleri ve Çin, Eritre'deki örgütlere desteklerini sürdürüyorlardı. Vietnam Savaşı'nın yarattığı gündem nedeniyle ABD ve Angola'da yaşanan çatışmalar nedeniyle de Küba ve SSCB, Etiyopya meselesiyle yakından ilgilenemiyor ve rejime destek olmuyorlardı.[599] Bu kaotik durum içerisinde, tüm dış aktörler, ülkeye yönelik kararlarını Derg'in izleyen yıllardaki performans ve uygulamalarına göre şekillendirmeyi bekliyorlardı.

Belirsizliğin diğer unsuru, Sılasi'ye muhalefetin başını çeken, çok taraflı ve çok örgütlü kitleler ile çoğunlukla alt rütbeli subaylardan oluşan geniş katılımlı ve çok sesli askeri cuntanın izleyeceği politika/tutumdu. Toplumsal muhalefet ve cunta, ortak düşmana karşı mücadele verseler de, süreç boyunca birbirinden bağımsız hareket etmiş ve Sılasi'nin imparatorluk görevini bırakması hariç, ülke yönetiminin geleceğine ilişkin bir fikir birliği içinde değillerdi. Askeri cunta, hükümet ve bürokrasiyi adım adım dönüştürme yöntemi ve şiddet tehdidiyle, nihayetinde imparatoru devirmeyi başarmıştı. Ancak öğrenci hareketleri, sendikalar ve sol eğilimli örgütler, aylar boyunca sergiledikleri protesto ve grevlerin Sılasi'yi devirmekteki katkısını vurgulayarak, kendilerini devrimin önemli paydaşları olarak görüyorlardı. Dahası, toplumsal muhalefet, devrimin hangi amaç ve yöntemlerle, kim tarafından gerçekleştirilebileceği üzerinden bölünmüştü. Bir yandan sol eğilimli sivil örgütlenmeler ideolojik bir dönüşüm için çabalarken, diğer yandan Tıgray ve Ogaden-Somali bölgesindeki ayrılıkçı hareketler, imparatorluğun çöküşüyle ortaya çıkan ara dönemi, bölgesel özerklik ve/ya bağımsızlıkları için bir fırsat olarak görüyorlardı.

[598] David S. Painter, "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War," **Historical Social Research**, C. 39, N. 4 (2014), s. 204.
[599] Aryeh Yodfat, "The Soviet Union and the Horn of Africa," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 1 (1980), s. 32 – 33.

Derg rejiminin kuruluş döneminde, Sılasi iktidarının başlangıcında yaşanan, taht kavgasılarından daha yakın ve köklü bir rejim güvenliği kaygısı ortaya çıktı. Tüm bu iç ve dış olumsuzluklara rağmen, kökten değişen yeni düzeni/devrimi halka anlatmak ve onları ortak bir devlet fikrinde bütünleştirmek gibi bir zorlukla mücadele eden bir devlet/rejim inşası süreci yaşandı. Bu nedenle, Sılasi rejimine kıyasla, devlet inşası süreçlerinin denetleme ve despotik güç odaklı siyasal uygulamaları çok daha sık gözlendi. Eylül 1974'teki iktidar değişimi ile başlayan "rejim geçişi" süreci, bir bölgesel savaş, iki konsey başkanının ölümü, sol örgütlenmelere karşı yürütülen şiddet ve yıldırma faaliyetleri ve dış destekçi aktörlük "takası" ile 1978 yılının sonlarında neticelendi. Mengistu Hayle Maryam'ın önderliğindeki rejim, yaklaşık dört buçuk sene içerisinde görece konsolide olmayı başardı.

a. Maryam'ın Tek Adam Olma Süreci: Derg İçi Çekişme ve Tasfiyeler

Söz konusu konsolidasyonun ilk ayağı, Derg yönetiminin karar vericilerindeki çok sesliliğin, kademe kademe tek sesliliğe evrilmesiydi. Ancak bu süreç, farklı görüşteki sivil toplum örgütleri ve kendi içerisinde fikir ayrılıkları yaşayan askeri komitenin varlığında kolay olmadı.

Bir kere, cunta, bahsedildiği üzere, neredeyse tamamen alt rütbeli subaylardan oluşuyordu. Bu kadronun, toplum nezdinde yeterince güçlü bir algı yaratmayacağını ve askeri hiyerarşide sorunlara yol açabileceğini düşünen cunta, devrim öncesinde Sılasi hükümetiyle kurulan diyalogda etkin rol oynayan ve aynı zamanda Savunma Bakanı olan Korgeneral Aman Andom ile temastaydı. Andom, bir Derg üyesi değildi, ancak muhalif duruşuyla bilinen bir generaldi. Bale bölgesindeki ayrılıkçı faaliyetlere karşı verdiği mücadele ile kamuoyunca sevilen general, Eritreli olduğu için, Eritre'deki ayrılıkçı hareketlerle uzlaşı sağlayabilecek bir lider olarak görülüyordu.[600] Geçici Askeri İdare Konseyi'nin (GAİK) lideri yapılan Andom'un bir Eritreli olarak, bölge ile olan

[600] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 65.

ilişkilere katkı sağlaması bekleniyordu. Ancak bu beklenti, iki ay gibi kısa bir sürede hüsrana uğradı. Başka gerekçelerle olduğu öne sürülse de[601], Eritre'deki ayrılıkçı hareketlere yönelik askeri operasyonları ve ek tedbirleri reddetmesinin, görevden ayrılmasında etkisi olduğu iddia edilmektedir.[602] Andom, iki aylık liderliğinde, başta yardımcıları Mengistu Hayle Maryam ve Atnafu Abate olmak üzere, komitenin önde gelenleri tarafından eleştirildi ve tepkiler sonucunda görevinden istifa etti. Görevden uzaklaştırılmasına taraftarlarının direniş göstermesi üzerine, devlet güçleri ve Andom yanlıları arasında çıkan çatışmalar sonucunda, Kasım 1974'te öldürüldü. Olayların ardından, polis ve ordu içerisindeki Andom yanlıları ve muhalif tutumdaki bazı yetkililer hapsedildi.

Andom'un görevden istifası, ölümü ve komite içi tasfiyeler, Derg içerisinde, Batı demokrasisi modelini savunan liberal kanadın yerini Marksist eğilimlilere bırakmasıyla sonuçlandı.[603] Bu değişiklikle birlikte hükümet, sembolik olarak varlığını koruyan imparatorluk makamının kaldırılması[604] ve sosyalist dönüşüme yönelik hamlelerin hızlandırılmasına karar verdi. Derg'in başına Tuğgeneral Tafari Benti getirildi ve Maryam ile Abate yardımcılık görevlerini sürdürdüler. Benti de bir Derg üyesi değildi ve Derg'in liderlik koltuğuna oturtulmasında, Andom tercihine benzer bir

[601] Resmi açıklamaya göre, Andom'un diktatöryal eğilimleri, komite ve ordunun içine nifak tohumları eken tavırları ve makamında bulunmaması, söz konusu istifaya giden süreci yaratmıştı. Bkz. Zewde, **A History of…**, s. 238.

[602] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 78. Andom'un, bilhassa, Eritre'deki Müslümanların ağırlıklı olarak destek verdiği Eritre Kurtuluş Cephesi'ne karşı tavır alıp, Hıristiyanların ağırlıklı olarak destek verdiği Eritre Halklarının Kurtuluş Cephesi'ni hükümetin yanına çekmeye çalıştığı öne sürülmektedir. Bkz. Henze, **Layers of Time…**, s. 288. Ayrıca, Andom'un temel amaçlarından birinin, Eritre halkının ayrılıkçı hareketlere değil, doğrudan Adis Abeba'ya bağlı bir sosyalizm anlayışına yönlendirilmesi olduğu bilinmektedir. Ayrılıkçı hareketlerin böylesi bir plana karşı çıkarak eylemlerinin sıklık ve şiddetini arttırması, Derg'in şiddete dayalı, "şahin" çözümlere ağırlık vererek, "güvercin" kanadı temsil eden Andom'u tasfiye etmesine neden olmuştur. Bkz. John Markakis, "Nationalities and the State in Ethiopia," **Third World Quarterly**, C. 10, N. 4 (1989), s. 122.

[603] Peter Schwab, "Socialist Ethiopia," (der.) Bogdan Szajkowski, **Marxist Governments: A World Survey**, Londra ve Basingstoke, The Macmillan Press, 1983, s. 299 – 300.

[604] Sılasi'nin Eylül 1974'te tutuklanmasının ardından, monarşinin geleceği sorunu ortaya çıkmıştı. İlk elde Derg, monarşiyi kaldırmak yerine Sılasi'nin oğlu Asfav Vossen'i veliaht prens olarak tanıdıklarını beyan etti. Ancak Vossen, darbe gerçekleştiğinde yurt dışındaydı ve kral olarak tahta çıkması için ülkeye dönmesi gerekiyordu. Vossen, darbenin hemen ardından, kraliyet hükümetinde yer alan isimlerin hukuksuzca öldürülmesinden sonra, Derg hükümetini ve onun niyetlerini tanımadığını bildirerek sürecin dışında kaldı. Derg içerisindeki liberal kuvvetlerin tasfiyesi ve Vossen'in net tavrı, monarşinin Mart 1975'te kaldırılması kararının önünü açtı.

hiyerarşik düzen kaygısı vardı. Benti'nin sembolik ve Andom'unki kadar dahi bir özgürlük alanı bulamadığı [605] liderlik dönemi boyunca, Maryam ve Abate'nin, komitedeki özgül ağırlıkları arttı. Maryam, 1976 yılında, Derg'in üyelerinin de aralarında bulunduğu bir ekiple birlikte, devrimin ideolojik zeminini oluşturacak bir sosyalist örgütlenme olan *Abyotavi Seded*'i (Devrimci Ateş) kurdu. Gençlik örgütlenmeleri de olan bu yapı sayesinde, Maryam komite içerisindeki gücünü daha da arttırdı.

1976'dan itibaren Derg içerisinde süren tasfiyeler, komite üyelerinin, ayrılıkçı hareketler ve ülkedeki diğer sol örgütlenmelere dair fikir ayrılıklarından kaynaklanıyordu.[606] En büyük tasfiye ise, bir yıl sonra gerçekleşti. Benti ve Maryam arasında tırmanan gerilim, Şubat 1977'de bir "saray darbesi"yle sonuçlandı ve Benti görevden alındı.[607] Kasım 1977'de ise Maryam'a karşı çıkabilecek son rakip olan Abate'nin "devrimci gerekçelerle" [608] öldürülmesiyle, ülke yönetimini tek başına üstlenen Maryam, Derg'i tamamen kendisine bağımlı bir yapıya dönüştürdü.

b. Merkezileşme ve Denetim: Totaliter Kurumsal İfadeyle Örtüşen Merkezi ve Yerel Kurumlar

İdeolojik ve kişisel nedenlerle gerçekleşen tasfiyeler sonucunda "arınmış" Derg rejimi, Etiyopya'nın yüz yıllardır yaşadığı temel sorunların sosyalizmle düzelebileceğini düşünen kadrolardan oluşmaktaydı. 1976'da açıklanan Ulusal Demokratik Devrim Programı'nda, ülkenin problemlerinin feodalizm, emperyalizm ve bürokratik kapitalizm olduğu beyan ediliyor ve bu üç problemin ortak çözüm yolunun sosyalizm olduğu savunuluyordu. Buna göre, emperyalizmin desteklediği feodal sınıf, komprador burjuvazi ve bürokratik burjuvazi devrimin düşmanlarıydı. Ana gövdesini köylü ve

[605] Zewde, **A History of…**, s. 251.
[606] John Markakis, "Garrison Socialism: The Case of Ethiopia," **MERIP Reports**, N. 79 (1979), s. 16.
[607] Saray darbesine neden olan gelişmeler için bkz. Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 189 – 192.
[608] Robert Rinehart, "The National Security," der. Harold Nelson ve Irving Kaplan, **Ethiopia: A Country Study**, Washington D. C., Headquarters, Department of the Army, 1981, s. 272.

işçilerin oluşturduğu ittifak ile bunlara eklemlenen küçük burjuvazi ise, devrimin savunucuları safında yer alıyordu.[609]

Feodalizm, emperyalizm ve bürokratik kapitalizmden kaynaklanan sorunlara karşı sosyalizm ışığında rejimin geliştirdiği çözüm adımlarının ilki, rejimin düşmanlarını var eden sosyo-ekonomik yapıların lağvedilmesiydi. Devrimin ilk yılında, toprak reformu, kırsal yönetim, millileştirme ve hanedanın mal varlığı konularında adımlar atıldı ve lağvedilen kurumların yerine sosyalist kurumlar tesis edildi.

Sosyalist kurumların yaratacağı olumlu dönüşümle birlikte, yüzyıllar boyunca toprak sisteminin doğurduğu "çarpık" hiyerarşi içerisinde yaşamış köylüler ile erken sanayileşme ve kentleşme koşullarında yaşamış işçilerin, gerçekleşen yeni devrimi sahiplenmesi ve sosyalist sistemin arzuladığı bilinç ve eylem düzeyine erişmeleri bekleniyordu. Bu süreçte, Leninist öncü parti yaklaşımı[610] ve devrimci sosyo-eko-politik yapının öncü partinin gözetiminde oluşması kritik önem taşıyordu. Derg, bu sürecin yavaş işleyeceği ve emek gerektireceğinin farkındaydı ve kitlelerin hazır ve yeterli olduğu zaman, bir tek parti rejiminin kurulabileceğini beyan etti.[611] Ulusal Demokratik Devrim Programı, devrimin yalnızca eğitimli, örgütlü ve silahlı kitlelerle başarıya ulaşabileceğini savunuyordu. Programa göre, tüm ilerici gruplara gösteri, ifade ve basın özgürlüğünün sağlanması gerekliydi. Farklı ilerici örgütlerin farklı alanlarda yaratacağı sosyalist bilinçlenmeyle, devrimin toplumun damarlarına kadar nüfuz etmesi sağlanabilir ve en sonunda kitlesel bir devrimci cephe oluşabilirdi.[612] Parti kurulana

---

[609] **Basic Documents of the Ethiopian Revolution**, The Provisional Office for Mass Organizational Affairs, Agitation, Propoganda and Education Committee, Addis Ababa, 1977, s. 9 – 10.

[610] İşçilerin sosyalizm fikrine ve amacına doğru yönlenmesi için bir dış etmene ihtiyaç duyulup duyulmadığı tartışması sosyalist teorideki önemli tartışmalardan biridir. Örneğin bir grup entelektüel, işçileri sosyalist bilinçlenmeye götürecek bir süreci tetikleyebilir. Leninist düşünceye göre, öncü parti, işçileri ve tüm toplumu sosyalist bir bilinç ve devrime yönlendirecek ve liderlik edecek bir örgütlenme olabilir. Bkz. Marik Soma, "Vanguard Party," **The International Encyclopedia of Revolution and Protest**, (der.) Immanuel Ness, Chichester, Wiley-Blackwell, 2009, s. 3424 – 3425.

[611] Janusz Bugajski, **Fourth World Conflicts: Communism and Rural Societies**, Boulder & San Fransisco & Oxford, Westview Press, 1991, s. 214.

[612] **Basic Documents of…**, s. 16.

kadar, sosyalizm doğrultusunda yeni düzeni yerleştirebilecek tek kurum orduydu.[613] Dolayısıyla, ordu ve devlet birlikteliğini bünyesinde toplayan askeri cunta, sahip olduğu geniş yetkilerle, sosyalizme uygun sosyo-eko-politik bir altyapının, öncü partinin ve sosyalist bir kalkınma modelinin hayata geçilmesini sağlayacaktı.

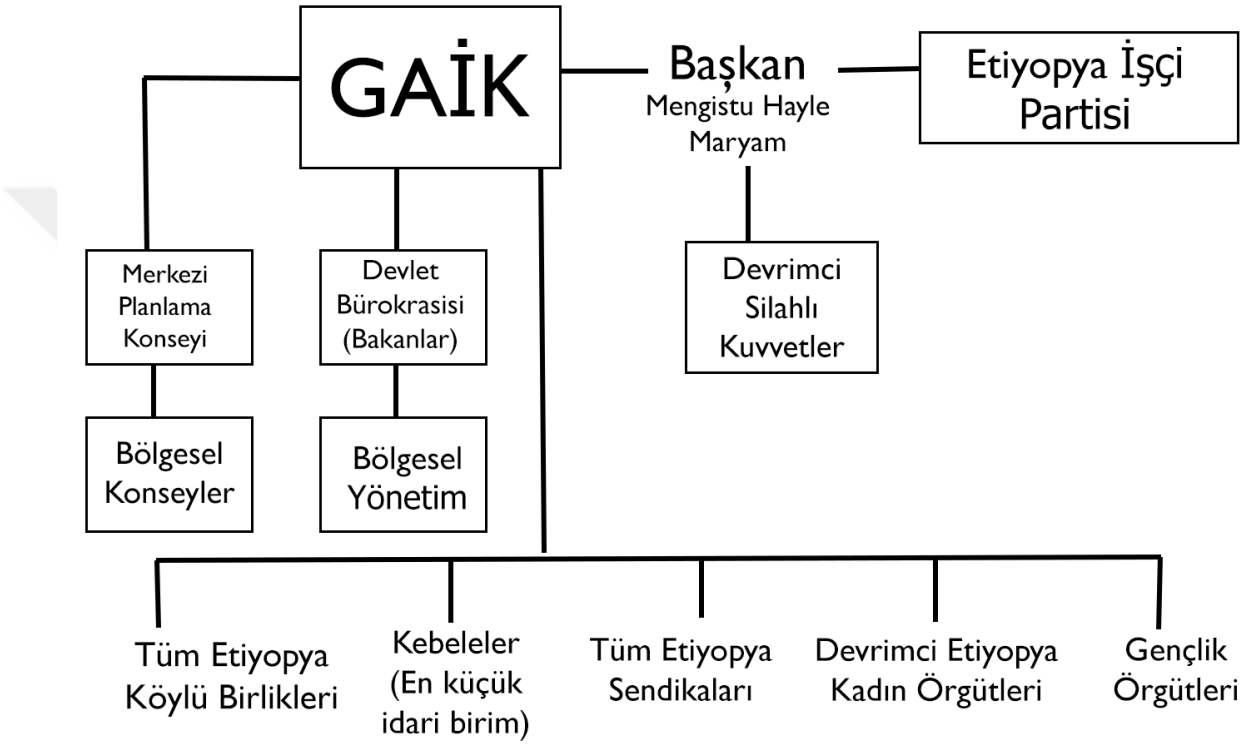
Derg kadroları, komite içerisindeki tasfiye süreçlerinin yarattığı olumsuz havadan, bölgesel/ayrılıkçı hareketlerin durdurulamamasından ve ileride detaylı biçimde değinileceği üzere, toplumdaki diğer sol-sosyalist örgütlenmelerin rejim karşıtı görüşlerinin yayılmasından ve bu nedenlerle devlet inşasının sekteye uğramasından kaygı duymaya başladı. Bu bağlamda, rejimin kırılganlığı öne çıkarılarak, sivil topluma vaat edilen özgürlük göz ardı edildi ve devlet merkezli bir sosyalizm benimsendi. Aralık 1979'da öncü partinin kurulmasına yönelik girişimler başladığında, güçlü bir sivil toplum örgütü hemen hemen kalmamıştı. İşçi partisinin kurulmasına yönelik örgütleme komisyonu olarak başlatılan parti inisiyatifi, ancak 1984 yılında *Etiyopya İşçi Partisi*'nin ilanıyla sonuçlanabildi.

1979'da parti inisiyatifinin başlamasına dek, sendikalar, köylü birlikleri, kentli ve işçi birlikleri, kadın birlikleri ve ilçe/bölge düzeyindeki konseyler gibi, devrimin ardından kurulan pek çok kurumun içerisinde önemli tasfiyeler yapıldı. Bu tasfiyeler, devletin denetleme yetkilerinin artırılması veya yeni denetleyici kurumların tesis edilmesiyle mümkün oldu ve özellikle Derg dışındaki sol-sosyalist örgütlenmelere yakınlık duyan kesimlere yöneldi.[614]

Hem Derg, hem GAİK, hem de partinin başkanlığını yürütme görevini üstlenen Maryam, tüm devlet kademelerindeki memurların atanması ve azli, devlete bağlı tüm

[613] Bugajski, **op. cit.**, s. 210.
[614] Örneğin, Derg'e muhalif sol-sosyalist örgütler, köylü birliklerinin içerisinde sızma ve sabotaj faaliyetleri yürütüyorlardı. Bkz. Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 236; 1976 yılındaki programın ardından kurulan ve kitlesel örgütler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir kuruma, söz konusu birlikleri denetleme yetkisi verildi. Bu yetki, yoğun olarak, birliklerin rejim muhalifleri yerine rejim yanlılarıyla doldurulması için kullanıldı. Bkz. Markakis, **Garrison Socialism…**, s. 14.

kurumların faaliyet alanları, kural ve prosedürlerinin belirlenmesi gibi yetkilerle donanarak, devlet yönetiminde "olağan dışı seviyede kişisel denetim" [615] elde etti. 1984'de Etiyopya İşçi Partisi'nin ilanıyla birlikte, tüm devlet kurumları ve devlet desteğiyle kurulan tüm devrimci örgütlenmeler, Maryam'ın liderliğindeki bir hiyerarşi ve denetim düzenine tabi kılındı **(Şekil 2).**

Şekil 2: Etiyopya İşçi Partisi'nin Kurulmasının Ardından Sosyalist Etiyopya İdari Şeması, 1984[616]

Söz konusu olağan dışı denetleme yetkisine sahip, hiper-merkeziyetçi[617] bir rejim inşasının izlerine, 1987 yılında ülkenin sivil yönetimine geçişini sağlayan anayasada da rastlanıyordu. Parti ve rejim merkezli bir süreç sonucunda hazırlanan anayasa, politbüro, parti merkez komitesi, askerler, bürokratlar ve dikkatlice seçilen sivillerden oluşan iki yüze yakın kişinin katıldığı bir komisyon tarafından kaleme alındı.

[615] John Markakis, "The Military State and Ethiopia's Path to 'Socialism'," **Review of African Political Economy,** C. 8, N. 21 (1981), s. 25.
[616] Clapham, "The State and Revolution…," s. 15.
[617] Abegaz, **A Tributary Model…**, s. 121 – 122.

Halkın anayasa taslağına çeşitli öneriler sunmasına izin verilse de, nihai değişikliklerin çoğu "kozmetik" nitelikteydi.[618] Şubat 1987'de düzenlenen referandum sonucunun ancak üç hafta sonra açıklanabilmesi şaibeler yaratsa da, anayasanın %81 oyla kabul edildiği beyan edilerek, *Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti* resmen kurulmuş oldu. Anayasanın ikinci maddesi, ismini değiştiren devletin, ülkedeki halklara eşit biçimde muamele edeceğini ve bölgesel özerkliklerin güvence altına alacağını belirtiyordu.[619] Anayasada yirmi beş farklı idari bölge ve buna ek olarak beş tane özerk bölge[620] ilan edildi **(Harita 7)**. Bu bölgelerin her birinin kendi meclisi olup, bölgesel meclisler de ulusal meclise bağlı olarak çalışacaktı. Anayasanın doksan yedinci maddesine göre, hem idari hem de özerk bölgeler, toplumsal ve ekonomik planlarına karar verip, ulusal meclis tarafından onaylanarak yürürlüğe girecek bütçeyi belirleme ve uygulama yetkisine sahipti. İdari ve özerk bölgeler arasında göze çarpan tek ayrım, altmış ve altmış birinci maddelerde yer alır. İdari bölgelerin idari birimleri hiyerarşik olarak belirlenmiş, özerk bölgelere ise, ihtiyaç duydukları ölçüde idari birime sahip olma serbestisi tanınmıştır.

[618] Anayasa taslağının ülke genelindeki tüm köylü birlikleri ve kent idari birimlerine dağıtılarak tartışılması istenmişti. Edmond J. Keller, "Constitutionalism and the National Question in Africa: The Case of Eritrea," (der.) Marina Ottaway, **The Political Economy of Ethiopia**, New York, Praeger, 1990, s. 107.

[619] 1987 anayasası için bkz. "The Constitution of the People's Democratic Republic of Ethiopia," **Review of Socialist Law**, N. 2 (1988), s. 181 – 208.

[620] Bu beş özerk bölge Eritre, Tıgray, Assab, Dıre Dava ve Ogaden olarak belirlendi.

Harita 7: Etiyopya Demokratik Halk Cumhuriyeti İdari Haritası[621]

Dördüncü madde, devletin temel örgütlenme ve organlarının işleyiş prensibinin Leninci demokratik merkeziyetçilik olduğunu belirtiyordu. Seçim ve hesap verebilirlik, söz konusu ilkenin temel unsurları olsa dahi, bu ilkeye uygunluk manipüle edilebilmiştir.[622] Altıncı maddeye göre, öncü parti, işçilerin haklarını koruyacak, devlete ve topluma yol gösterecekti. Öncü partinin bu konumu, parti-devletin merkeziyetçi yapısının sosyalist ideolojiden devşirdiği düşünsel köklere işaret eder.

621 "Ethiopia - Administrative Regions, 1987 – 1991," **https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ethiopia_-_Administrative_regions_1987-1991.png**, 19.01.2022.

622 Demokratik merkeziyetçilik, tüm organların seçimle iş başına gelmesine, alt ve üst organların birbirlerine karşı hesap verebilir bir disipline sahip olmalarına ve çoğunluğun aldığı kararlara uymayı salık verir. Ancak, despotik gücün ağır bastığı, tasfiyelerin sıklıkla gerçekleştirildiği ve devletin çok büyük olduğu Etiyopya'da, itiraz etmenin ve itiraz edenin üst organlarda görev almasının güç olacağını belirtmek gerekir.

Anayasaya göre, devlet başkanını meclis seçer, bakanlardan sorumlu başbakan ise devlet başkanının önerisiyle yine meclis tarafından seçilir. Milletvekili adayları ise, altmış dördüncü maddeye göre, İşçi Partisi, kitle örgütleri, askeri birimler ve kanunun belirttiği diğer kurumlarca saptanır ve halk oyuyla seçilirler. Meclis, yılda en az bir kere toplanmakla yükümlü kılındıysa da, fiilen yılda bir defa toplanan sembolik bir organ oldu. Bu noktada ortaya çıkan hukuki boşluk, Devlet Konseyi[623] adı verilen, devlet başkanı ve yardımcısının, başkanlık ve yardımcılık ettiği bir kurumla giderilmeye çalışıldı. Devlet Konseyi, özel kararnameler yayınlama, sıkıyönetim ve savaş ilan etme yetkisine sahip olan fiili bir organ niteliğindeydi. Seksen yedinci maddeye göre, devlet başkanı, zorunlu hallerde, başbakan, bakanlar, yüksek mahkeme üyeleri, sayıştay üyeleri, baş savcılar ve işçi komitesi başkanlarını atama ve azil yetkisine sahipti.

Derg rejimi, söz konusu merkeziyetçi tutum ve askeri karakterine paralel olarak, sivil ve askeri kurumların hacim ve yetkilerini büyüttü. Bürokrasideki istihdam oranı, Derg'in son yıllarına kadar, yıllık ortalama yüzde on oranında arttı.[624] 1974 yılında altmış beş bin civarında olan askeri personel sayısı, 1987 yılında üç yüz bine ulaştı.[625] Bu durum, bütçeye de yansıdı ve 1980 yılında kamu bütçesinin yüzde seksenini merkezi idare ve savunma harcamaları oluşturdu. Sivil ve askeri bürokrasinin harcamaları yaklaşık dört kat artarken, bu artışta askeriyenin payı yüzde kırk oldu.[626]

Merkezileşmenin göstergesi olarak kabul edilebilecek bu rakamlar, giderek tek adamlaşan rejimde, hacmi ve kapasitesi artan bürokrasinin denetimini zorunlu ve kritik hale getirdi. Bu denetimin en önemli unsuru, bürokrasinin ideolojik yönden rejimin yanında veya en azından rejime itiraz etmeyecek bir tarafsızlık içinde olmasını sağlamaktı. Rejimin ilk yıllarında, ülkenin beşeri sermayesinin yetersizliği nedeniyle,

[623] Devlet Konseyi üyelerinin çoğu politbüro ve partinin merkez komitesi üyelerinden oluşmaktaydı.
[624] Christopher Clapham, "The State and Revolution in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 16, N. 44 (1989), s. 9
[625] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 219.
[626] Teferra, **op. cit.,** s. 55.

mevcut bürokratik kadroların topyekün tasfiyesi tercih edilmemişti. Bunun yerine, Keller'in "yarı-kalıcı bekçiler"[627] adını verdiği, denetleme ve raporlama işlevini yerine getirecek askeri memurlar tüm kurumlara atandı.[628] Eş zamanlı olarak SSCB ve Küba'ya eğitime gönderilmeye başlanan üst düzey bürokratlar, aynı zamanda, 1976 yılıyla birlikte ülkede faaliyete sokulan sosyalist bürokratik eğitim kurumunda aldığı eğitimler vasıtasıyla geniş kapsamlı bir ideolojik dönüşüm geçirdi.

Merkezileşme ve denetime yönelik kurumsal ifadenin son ayağını ise, kırsal hayata dair uygulamalar oluşturuyordu. Bunlardan ilki köyleştirme politikasıydı. Bu politikayla göçebeleri, dağınık haldeki çiftlikleri ya da aynı bölgede yaşayan ancak birbirinden çok ayrı ve dağınık biçimde yerleşmiş olan halkı, bir köy idaresi altında toplamak amaçlandı. Böylece halk, kırsal kesime getirilen eğitim, sağlık ve güvenlik hizmetlerinden yararlanabilecekti. Öte yandan muhalifler, köyleştirme politikasını, devletin kırsaldaki denetimini arttıracak bir baskı ve vergilendirme aracı olduğu gerekçesiyle eleştirdiler.[629] 1977-78 yıllarında, Somali'ye karşı girişilen Ogaden Savaşı'nın etkilediği Bale bölgesindeki denetim eksikliğinden kaynaklanabilecek güvenlik risklerini azaltmak amacıyla başvurulan bu politika, 1986 yılına gelindiğinde, ülkenin kırsal nüfusunun %40'ına etki edecek şekilde genişletildi.[630] Ülkenin kimi yerlerinde, köyleştirmenin özellikle belli etnik gruplara ve/ya bölgelere yöneldiği iddiasıyla isyanlar baş gösterdi ve bundan hoşnut olmayan kitleler, komşu ülke topraklarına sığındı.[631]

Kırsal bölgelere yönelik bir diğer uygulama, köylü birlikleriydi. Hem toprak reformu, hem kırsal kalkınma, hem de kırsaldaki hukuk ve düzeni sağlama görevleri

---

[627] Edmond J. Keller, "State, Party and Revolution in Ethiopia," **African Studies Review**, C. 28, N. 1 (1985), s. 5.
[628] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 231.
[629] Abegaz, **A Tributary Model…**, s. 133.
[630] Christopher Clapham, "Controlling Space in Ethiopia," (der.) Wendy James, vd., **Remapping Ethiopia: Socialism & After**, Oxford, James Currey, 2002, s. 19.
[631] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 229.

verilen köylü birlikleri, devlete bağlı en küçük idari birim olarak tasarlanmıştı. Birlikler, seçimle iş başına gelen yetkililer aracılığıyla, feodal sosyo-ekonomik yapının hızlı bir biçimde sosyalist bir yapıya evrilmesini sağlayacaktı. Ancak, zamanla özerkliklerini kaybederek, rejimin merkezi denetimine tabi oldular. Böylece, bir yandan birlik sakinlerinin kalkınmasını, diğer yandan da denetimini amaçlayan iki taraflı ve çelişkili bir işlevi yerine getirmek durumunda kaldılar.[632] Partinin resmen kurulmasından sonra, yerel yöneticiler genellikle yerel parti teşkilatınca desteklenen isimlerden seçildi.[633] Böylece, devlet-parti bütünleşmesi sağlanırken, yerel halkın talep ve itirazlarına daha az önem verildi. Bu nedenle birlikler, köylüleri yönetime ortak etmek yerine, günlük hayatlarına ulaşacak [634] yakınlıkta yer alan, hiyerarşik-merkezî devlet yapısının, doğrudan uygulamasını ve denetlenmesini sağlayan organlara dönüştüler.

Kısaca rejim, devrimin temel kurumlarını tesis ettikten sonra, iktidarı halkın geniş tabanına yaymak yerine, devrimin temel koruyucusu olma misyonunu üzerine aldı. Alternatif/muhalif ses ve örgütlenmelere alan açmayarak, dışlayıcı siyasal kurumlar yarattı ve onları güçlendirdi.

2. Sosyalist Kurumsal İfadenin Sosyo-Ekonomik Yapı Taşları: Millileştirme, Toprak Düzeninde Devrim ve Devlet Denetimli Ekonomi

a. Devrimin İmzası: Toprak Reformu ve Devlet Mülkiyeti

Derg cuntası, General Andom'un öldürüldüğü Kasım 1974'ten yaklaşık bir ay sonra, temel siyasi perspektiflerine dair bir program açıkladı. *On Nokta* adı verilen bu program, aynı zamanda, rejimin ekonomiye yönelik kurumsal ifadesinin ana hatlarını barındırmaktaydı. Ayrıca bu program, darbeyi bir devrime dönüştürme amacı taşıyan, köklü bir sosyo-ekonomik değişikliğin temelini oluşturdu. Programda, devrimin ünlü

[632] Dessalegn Rahmato, **Agrarian Reform in Ethiopia**, Uppsala, Scandinavian Institute of African Studies, 1984, s. 78 – 80.
[633] Clapham, "Controlling Space in…," s. 21.
[634] Rene Lefort, **Ethiopia: An Heretical Revolution?**, Londra, Zed Books, 1983, s. 124.

"Önce Etiyopya" sloganının, ulusçuluk ve sosyalizm temelindeki Etiyopya Sosyalizmi'ne dayandığı belirtildi. Tüm ekonominin devletin kontrolünde olması gerektiği, tüm mülklerin Etiyopya halkına ait olduğu ve yalnızca kamusal yararı gözetmek kaydıyla ve kısıtlı sayıda özel işletmenin var olabileceği duyuruldu. Toprak sahibi olma hakkının, yalnızca o toprakta çalışanlara ait olabileceği vurgulandı. Sanayi, devlet eliyle yürütülmeliydi, ancak kamusal yarar şerhi saklı kalmak koşuluyla, özel sektöre kısmi bir alan açılabilirdi.[635]

1975 yılı ile birlikte, *On Nokta* programının savunduğu ilkeler uygulanmaya başladı. Bu ilkelerin en önemlisi, hem rejimin kapasitesini arttıracak hem de devrim yanlısı toplumsal tabanın taleplerini karşılayacak olan millileştirme hamlesiydi. Millileştirme, üç alanda gerçekleştirildi. Şubat ayında yayınlanan *Sosyalist Etiyopya Ekonomi Politikası* bildirisinin ardından, özel şirketler, bankalar ve diğer finansal kuruluşlar millileştirildi. Söz konusu politika ile devlet, tazminat ödemeksizin istediği şirketi millileştirebilme yetkisi kazandı. Mart ayında, tüm kırsal toprakların devlete devredilerek, toprağın özel mülkiyetinin kaldırıldığı açıklandı. Temmuz ayında ise, birden fazla eve sahip olan kişilerin bu "fazla" evleri millileştirilerek, bir ailenin birden fazla evinin olması engellendi. Toprak, Etiyopya halkının ortak mülkü ilan edildi. Ayrıca ilgili kararnamede, şayet gerekli görülürse, devletin ülke içerisinde yeniden iskan politikasıyla, topraksız köylüleri uygun topraklara yerleştirebileceği vurgulandı.[636] Devrim öncesinde, rist statüsündeki toprak sahiplerinin bu topraklardaki kullanım hakları desteklendi ve devlet güvencesi altına alındı. Toprağın millileştirilmesi ile kiracı çiftçilik sona erdi, toprağın alım satımı durduruldu ve topraklarda maaşlı işçi çalıştırılması yasaklandı. Böylece, topraksız köylüler topraklandırılmaya ve diğer köylülerle eşit koşullarda yaşamaya başladı.

[635] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 45 – 46.
[636] **Basic Documents of…**,s. 26.

On hektara kadar olan rist toprakları, devrim öncesinde toprağa sahip olan ailenin mülkü olmasa da, bu ailelere söz konusu toprakları kullanma hakkı tanındı. On hektarı aşan topraklar ise, köylü birlikleri tarafından dağıtılarak, bölgede yaşayan topraksız köylünün kullanımına sunuldu.[637] Kimi bölgelerde, görece daha büyük topraklar devlet tarafından işletilmek üzere, devlet çiftliği adıyla farklı bir statüye sahip oldu.

Merkezi idareye bağlı bir örgüt olarak tasarlanan köylü birlikleri, sorumlu oldukları idari sınırlar içerisindeki toprakları dağıtma yetkisine sahiplerdi. Hem toprak dağıtımının hızlıca sonuçlanması için gerekli teknik desteğin sağlanması, hem de köylülere sosyalist bilinç aşılayıp, toprak reformuyla ortaya çıkacak sosyo-ekonomik yapıya zemin hazırlamak için, *zemeça* adı verilen bir kampanya ile, lise ve üniversite öğretmen ve öğrencileri başta olmak üzere eğitimli gönüllülerin köylü birliklerine katılmaları teşvik edildi. Ömrü kısa süren bu kampanya[638], eğitimli kitleler yaratarak beşeri sermayeyi güçlendirmeyi, kırsala teknik bilgi ve destek sağlamayı ve sosyalist doktrinizasyonu amaçlıyordu.[639] Ekonomik ve beşeri gelişmeyi tetikleyici en küçük idari birim olarak tasarlanan köylü birlikleri, 1978 yılı itibarıyla, yaklaşık yedi buçuk milyon kırsal aileyi kapsayan ve yirmi sekiz bin farklı üniteden oluşan bir örgütlenmeye dönüştü.[640]

Etiyopya'daki toprak reformu, komünal bir toprak ekim sisteminin kurulmasını değil, her bir ailenin kullanabileceği toprağının olmasını öngörüyordu. Zaten, uygulanış

[637] Kassa Belay, "Question Regarding Rural Land Ownership Rights in Ethiopia," **Journal of Rural Development**, N. 26 (2003), s. 116.
[638] Yaklaşık iki yıl süren *zemeça* kampanyasına destek veren kitleler arasında çok fazla muhalif isim olması ve köylü birliklerinin içerisinde askeri hükümet karşıtı propoganda yapmaya başlamaları, rejimin birliklerin denetimiyle daha fazla ilgilenmesine yol açtı ve kampanyadan desteğini çekmesiyle sonuçlandı.
[639] *Zemeça* kampanyasının amaç ve uygulamalarına dair bkz. Paulos Milkias, "Mass Campaign in Ethiopia — the Political Economy of Education for National Reconstruction," **Journal of Educational Thought**, C. 14, N. 3 (1980), s. 190 – 193; Paulos Milkias, "Zemecha--An Assessment of the Political and Social Foundations of Mass Education in Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 1 (1980), s. 19.
[640] David Ottaway ve Marina Ottaway, **Afrocommunism**, New York, Holmes & Meier Publishers, 1981, s. 139.

biçimi nedeniyle tartışmalar yaratan yeniden iskan politikasının ortaya çıkış amaçlarından biri de buydu. Rejim, eş zamanlı olarak, her bir köylü birliğinin içerisinde, gönüllülük esasına dayalı olarak kooperatiflerin kurulmasını teşvik eden bir kararname yayınladı. Ancak, 1980 yılı itibarıyla, ülke genelinde yalnızca seksen dokuz kooperatif kuruldu ve bu teşvik halkta karşılık bulmadı.[641] Kooperatifler, şahsi kullanımdaki toprakların, devletin kontrol ve düzenlemesine açık bir statüye dönüşmesini teşvik ediyordu.[642] Böylece, köylü birliklerinin toprak dağıtımı ve kırsalın idaresiyle belli bir aşamaya getirdikleri merkezileşmenin, üretim ve dağıtım kanallarının da merkezileşmesiyle tamamlanması isteniyordu. Crewett'e göre, devrim öncesinde *gult* sahiplerinin hamiliğinde tesis edilen toprak rejiminin, devrim sonrasında köylü birlikleri ve kooperatiflerin eliyle devletin hamiliğine geçmesine çalışılıyordu.[643]

Kararnamelerde belirtildiği üzere, askeri hükümet, fabrikaları/işletmeleri istediği zaman millileştirme hakkına sahipti. Millileştirilen tüm işletmelerde, nelerin üretileceği, verilecek maaşlar, işletmelerin hedefleri vb. konular Merkezi Planlama Yüksek Konseyi'ne devredildi.[644] Fakat, başka düzenlemelerle millileştirmeye çeşitli kısıtlamalar getirildi. Bir kere, küçük ticari işletmelere el konmadı. Rejimin ömrü boyunca pek çok yeni küçük işletme açılmaya devam etti. Devlet, bu işletmelere herhangi bir destek ve/ya teşvik sunmayarak, belli bir büyüklükte kalmalarını tercih ettiğini zımni olarak beyan etti.[645] Maden, sanayi ve ticari işletmelere ilişkin üçlü bir ayrım yapıldı. Birinci grupta devlet tarafından el konması gereken işletmeler, ikinci grupta devletin en az yüzde elli bir payının olması uygun görülen ortak girişimler,

[641] Küçük ölçekli şahsi kullanımına açık toprakların kullanım hakkının, çok yakın aile üyeleriyle sınırlı da olsa da miras bırakılabilmesi, bu toprakları çok daha tercih edilebilir kıldı. Bkz. Wibke Crewett, **Land Tenure in Ethiopia: Continuity and Change, Shifting Rulers, and the Quest for State Control**, CAPRİ Working Paper No. 19, 2008, s. 14.
[642] Ottaway ve Ottaway, **op. cit.,** s. 142.
[643] Crewett, **op.cit.**, s. 14.
[644] Girma Kebbede, "State Capitalism and Development: The Case of Ethiopia," **The Journal of Developing Areas**, C. 22, N. 1 (1987), s. 13.
[645] Bu kategoriye küçük çaplı gıda fabrikaları, perakende dükkanları, barlar, oteller ve restoranlar gibi işletmeler örnek gösterilebilir. Bkz. **Ibid.**, s. 14.

üçüncü grupta ise özel sektöre bırakılıp millileştirme kapsamına alınmayacak işletmelerdi. Üçüncü gruptaki özel işletmelerin, yer aldıkları sektörlere göre sermaye tavanları belirlendi.[646] Böylece, özel sektörün de, ekonomik olarak belirli bir noktaya kadar büyümesine müsaade edilmiş oldu.

Millileştirilen sanayinin, ülkedeki toplam sanayiye oranı yüzde seksendi.[647] Ancak Tiruneh, millileştirmenin esas olarak banka, sigorta ve imalat sektörüne yöneldiğini, millileştirilen işletmelerin gayri safi milli hasılanın yüzde dokuzunu kapsadığını belirtir.[648]

b. Derg Rejiminin Devlet Merkezli Ekonomi Uygulamalarının Handikapları ve Karşılaşılan Zorluklar

Derg rejiminin totaliter kurumsal ifadesi, devleti ekonominin en önemli aktörü haline getirmeyi amaçladı. Devlet, milli, sosyalist ve halkçı bir perspektifle, yabancı ya da yerli girişimcilerin ülke ekonomisine "zarar verici" nitelikteki faaliyetlerini engelleyecek ve toprak reformuyla ülkenin zenginliğinin doğrudan halka aktarılmasını sağlayacaktı. Ancak tarım, sanayi ve vergilendirme gibi alanlarda devletin ekonomideki konumunu güçlendiren adımlar atmak, pek çok handikapı da beraberinde getirdi.

Bu handikapların ilki, toprak reformunun uygulanmasında ortaya çıktı. Reform, köylüleri toprak sahipleri ve onları destekleyen imparatorluk hükümetinin sömürmelerinin ülkenin kalkınmasına engel olduğu düşüncesinin bir sonucuydu. Bu açıdan, köylülerinin topraklandırılmasının ve kiracı çiftçilerin çalıştığı topraklardan elde edilen rant gelirlerinin ortadan kaldırılmasının, kırsal kalkınmanın önüne açacağı düşünülüyordu. Nitekim, kiracılıktan elde edilen rantın artık topraklandırılmış köylüler

[646] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 91 – 92; Bu üçlü ayrımın hangi iş alanlarını kapsadığına dair bkz. Mulatu Wubneh ve Yohannis Abate, **Ethiopia: Transition and Development in the Horn of Africa**, Colorado, Westview Press, 1988, s. 91 – 92.
[647] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 194.
[648] **Ibid.**, s. 93.

arasında bölüştürülmesi, kısa vadede olumlu bir etki yaptı. Fakat, 1974'te yirmi yedi milyon olan ve 1984'te kırk iki milyona çıkan nüfus artışının etkisiyle, bu olumlu sonuç çok uzun sürmedi ve beklenen çarpan etkisini yaratmadı.[649]

Toprak reformu ile kiracılık sisteminin kaldırılması ve bu sistemde yaşayan köylüye toprak kullanım hakkının verilmesi amaçlanıyordu. Böylece, kiracılık sisteminin yol açtığı "kırsal üretim verimsizliği" sorununa bir çözüm üretilebileceği düşünülmüştü. Rahmato'ya göre, verimliliğin artması için yalnızca toprak reformunun yeterli değildi, teknik bilgi ve inovatif teknolojinin yayılması ile pazarlama, fiyatlandırma, kredi, hibe ve teşvik politikalarının verimliliği arttıracak biçimde düzenlenmesi gerekliliği göz ardı edilmişti.[650] Ayrıca, köylünün sahip olduğu toprağın kalitesi ve ürettiği ürüne bakılmaksızın alınan sabit tarımsal gelir vergisi, verimliliğin önündeki bir diğer engeldi.[651] Örneğin, 1984 tarihli bir CIA raporunda, Derg rejiminin tüketici faydası için belirlediği düşük fiyatların üreticiyi teşvik etmediği belirtilmektedir. Gerekli hibe ve fonların sağlanamamasının ve 1977'den beri düşük düzeyde seyreden kahve fiyatlarının etkisiyle, ülkenin gıda ithalatına mecbur bırakıldığı vurgulanmaktadır.[652] Henüz devrimin erken dönemlerinde, 1978'de dahi, Etiyopya'nın yirmi beş milyon dolarlık tahıl ithalatına mecbur kaldığı görüldü.[653] Bu dönem boyunca, tarımsal üretim artışı, ülkedeki nüfus artış hızına hiç yetişemedi.[654] Bu noktada, rejimin kurumsal ifadesinin yetersizliğinin en belirgin göstergesi, tarımsal yatırımın yüzde yetmişinden fazlasını alan devlet çiftliklerinin, ülkenin tarımsal üretiminin yüzde ondan azını karşılamasıydı. [655]

[649] Teferra, **op. cit.**, s. 56.
[650] Rahmato, **op. cit.**, s. 64 ve 71.
[651] **Ibid.**, s. 67.
[652] "Ethiopia: The Mengistu Regime and its Relations with Moscow," **https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp85s00317r000200070003-9**, 08.05.2021.
[653] Ottaway ve Ottaway, **op. cit.**, s. 140.
[654] Kebbede, **op.cit.**, s. 6 – 7.
[655] Wubneh ve Abate, **op. cit.**, s. 101.

Tarımsal kalkınmayı başarmak için yapılan, ancak bu hedefin uzağında bir çıktı yaratan toprak reformunun en çarpıcı yansıması, 1983 ile 1985 yılları arasında yaşanan kıtlıktı. Tarım politikalarının zafiyeti, ülkenin gıda üretimini olumsuz yönde etkiliyordu. Daha önce de düzensiz yağışlar ve sulama sistemi zafiyeti nedeniyle Kuzey Etiyopya'da kıtlık yaşanmıştı. Ancak bu dönemde, askeri hükümet ile savaşan örgütlere ev sahipliği yapmasının doğurduğu istikrarsız siyasal ortamın olumsuz etkisiyle, kıtlıktan çok daha ağır şekilde etkilendi. Rejimin Kuzey Etiyopya'daki ayrılıkçı örgütlerle görece daha verimli bölgelerde sıcak çatışmaya girmesi, ticareti sarsmak için pazar yerlerinin bombalanması, tüccar ve geçici işçilere katı yasaklar uygulanması[656], düşük yağış oranlarıyla birleşince, iki yıl süren ve uluslararası toplumun dikkat ve yardımlarını çeken kıtlık, bir ila bir buçuk milyon insanın ölümüne[657], iki buçuk milyon insanın açlıktan hayatını kaybetme riskine yol açtı. Toplamda sekiz milyona yakın insanın, yani neredeyse ülkenin beşte birinin gıda güvenliğini doğrudan etkiledi.[658] Yeniden iskan politikası doğrultusundaki zorunlu göçler, kıtlığın en yoğun olduğu kuzey bölgesinden, toprak ve verimliliğin daha iyi düzeyde olduğu güney topraklarına doğru yayıldı. İnsani sebepler kadar, ayrılıkçı kuzey bölgesini insansızlaştırma projesinin bir ürünü olduğu öne sürülen bu uygulama, ülkenin kuzeyindeki halkın askeri cunta ile bağını iyiden iyiye kopardı. Modern Etiyopya tarihi boyunca, zayıf devletliliğin en ağır koşullarının oluştuğu kıtlık dönemi, devlet kapasitesinin son derece gerilediği ve rejime yönelik dikey meşruiyetin büyük ölçüde kaybolduğu bir iklim miras bıraktı.

Tarım ekonomisindeki başarısızlık ve uluslararası kahve fiyatlarındaki düşüş, kent ekonomisini de etkiledi. Kentli kitlenin devrimle birlikte genel beklentisi, maaşların iyileştirilmesiydi. Ancak, kısmi zamlar dışında, dişe dokunur bir gelişme yaşanmadı. Dahası, 1974 ile 1980 arasında, kentlerdeki yaşam standartları yarı yarıya

[656] Alex de Waal, **Evil Days: 30 Years of War and Famine in Ethiopia**, New York, Human Rights Watch, 1991, s. 12.
[657] **Ibid.**, s. 16.
[658] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 224.

geriledi ve kamu istihdamındaki büyümeye rağmen, genç işsizliği, devrim öncesindeki gibi sürdü.[659] Devrim sonrası ekonominin temel kısır döngüsü, düzenli biçimde artan enflasyondu. Perakende fiyatlar on sene içerisinde hemen hemen üç katına çıktı.[660] Diğer ana sorun ise, şahısların sahip olduğu fazla evlerin millileştirilmesi ve devlet kontrolü nedeniyle, yeterli oranda yeni ev yapılamamasıydı.

Sanayi politikalarının yarattığı handikaplar da oldukça benzerdi. Planlama konseyince tasarlanan ve bürokratlar tarafından yönetilen işletmelerin pek çoğu, ülkenin genel durumu nedeniyle yeni yatırımlara girişemedi, üretim maliyetleri arttı ve tecrübesiz yöneticiler nedeniyle verimsizleşti.[661] Sanayi sektörü yıllık yalnızca yüzde bir oranında büyüdü. On sene boyunca planan sanayi yatırımlarının yarısı, yalnızca on üç fabrikaya ayrıldı. Bu da yatırımların daha geniş tabana yayılması yerine daha prestijli projelere ağırlık verilmesi sonucunu doğurdu.[662]

Derg Etiyopyası'nın kurumsal ifadesinin, ana hatlarıyla, Sılasi dönemi kurumsal ifadesini aynı saiklerle devam ettirdiği söylenebilir. Var olan otoriter devlet niteliğine devrimci ve askeri karakterin eklenmesi[663], merkeziyetçi devleti hiper-merkeziyetçi bir anlayışa sürükledi. Buna paralel olarak, Sılasi Etiyopyası'nın aşırı gelişkin devlet niteliği, Derg döneminde daha da baskın hale geldi. Sılasi rejimini baskılama ve manipüle edebilme yetisine sahip yabancı yatırımlar ve baskı gruplarının yapısı gereği Derg rejiminde yer almaması, yasal, siyasal ve ekonomik alanın, devletin doğrudan denetiminde şekillenmesi demekti.

Sılasi rejiminin statükocu ve durağanlaştırıcı bir kurumsal ifadeyle hareket ettiği, rejim bileşenleriyle sadakat ilişkisi yaratacak biçimde ağ bağlantıları kurarak, dışlayıcı

[659] Christopher Clapham, "Revolutionary Socialist Development in Ethiopia," **African Affairs**, C. 86, N. 343 (1987), s. 159.
[660] Wubneh ve Abate, **op. cit.**, s. 107.
[661] Kebbede, **op. cit.**, s. 13.
[662] Clapham, "Revolutionary Socialist Development…," s. 160.
[663] Markakis, "The Military State…," s. 15 – 16.

kurumlar ürettiği belirtilmişti. Sılasi döneminde gözlenen değişim ve kalkınmayı denetleme, yavaşlatma ve gerekirse ket vurma hamlelerinin, Derg rejiminde var olmadığının ve bu nedenle iki rejimin dışlayıcı kurumlarının aynı kategoride değerlendirilemeyeceğinin altı çizilmelidir. Bir taraftan, devlet eliyle toplumsal güçler dizginlenmeye çalışılırken, diğer taraftan, bu toplumsal güçlere, devlet eliyle, devletin öngördüğü yöntemlerle ve istenen menzile doğru "ileri yönlü hamle" yaptırılmaya çalışılmaktaydı. Son tahlilde, iki rejimde de aşırı gelişkin ve denetimci bir devlet görülmektedir. Brüne, Sılasi'den farklı olarak, Derg'in ülkenin kalkınmasına ilgisiz olmadığının, kleptokratik[664] ve hegemonik mübadeleye dayanan ağlar geliştirmediğinin altını çizer. Bu durum, şüphesiz ki rejimin meşruiyet devşirmek istediği ve tesis etmeyi arzuladığı devlet fikriyle de örtüşen köylülerle kurulmaya çalışılan bağdan ileri gelmektedir. Bu nedenle, rejim güvenliğinin tesis edilmeye çalışıldığı zemin, totaliter bir kırsal kalkınmayı, yani ülkenin en geniş toplumsal grubunu hedef alan "daha kapsayıcı" bir modeli gerektirmiştir.[665] Ancak, zayıf devlet karakteri, konjönktürel gelişmeler ve totaliter kurumsal ifade, söz konusu kapsayıcı kırsal kalkınmaya yol açamamış ve derin bir başarısızlık örneği ortaya çıkarmıştır.

C. DERG REJİMİNİN FİKRİ: SOSYALİZM VE ETİYOPYALILIK

Sömürgesizleşme dönemiyle birlikte, Afrika'nın farklı ülkelerinde, ulusçu ve sosyalist görüşlerin eşgüdümlü biçimde devlet fikirlerini oluşturduğu görüldü.[666] Derg rejimi de, benzer bir devlet fikrinden hareketle, sosyalizm ve Etiyopya ulusçuluğuna

[664] Kleptokrasi, kelime anlamıyla "hırsızlar rejimi" demektir. Bir ülkenin başında yer alan zümrenin, ülkenin kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda, kamusal faydanın aleyhine kötüye kullanmalarına atfen kullanılır.

[665] Stefan Brüne, "Ideology, Government and Development – The People's Democratic Republic of Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 12, N. 2/3 (1990) , s. 197.

[666] Tanzanya, Senegal ve Gana, söz konusu Afrika tipi sosyalizmin en önemli örneklerindendi. Afrika'nın dayanışmacı kültürünün ve kırsal ağırlıklı ekonomisinin, sosyalizmin ana ilkeleri ve kırsal kalkınma faaliyetleri ile örtüşeceği düşünüldü. Öte yandan, sosyalizmin kapitalizm karşıtlığı ile ulusçuluğun emperyalizm karşıtlığı öne çıkarılarak, kapitalizm ve emperyalizme karşı ulusçuluk ve sosyalizm arasında adeta bir karşı-ittifak kuruldu. Bu iki ideoloji, ortak bir düşmana sahip olmaları nedeniyle birbirini ikame eder biçimde algılandı. Bkz. Baskın Oran, **Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli**, Ankara, Bilgi, 1997, s. 207 – 218.

dayalı bir ideoloji yaratmaya çalıştı. Bu devlet fikrinin kökeni, diğer Afrika ülkeleri örneklerinde olduğu gibi ulusal kurtuluş mücadelesi ve sömürge geçmişinden değil, ülke içinde hiyerarşik düzen yarattığı ve yurt dışındaki emperyalistlerle iş birliği yaparak halkı sömürdüğü ileri sürülen imparator Sılasi'ye muhalefetten kaynaklanıyordu.

Derg'in tesis etmeye çalıştığı devlet fikrinin ilk unsuru sosyalizmdi. Askeri hükümetin sosyalist ilkeleri beyan ettiği ilk "resmi tanıtım", *On Nokta* programıydı.[667] Programda, Etiyopya devriminin kullandığı "Önce Etiyopya" sloganının, Etiyopya Sosyalizmi'ne dayandığının altı çizildi.[668] Ancak ne On Nokta'da, ne de sonraki dönemlerdeki resmi metinlerde, Etiyopya Sosyalizmi'nin özgün yanına dair net ve olgun bir açıklama yapıldı.[669] Bu ideolojinin çerçevesi siyasi figürlerin söylemleriyle çizilmeye çalışıldı.[670] On Nokta programının ardından deklare edilen Ulusal Demokratik Devrim Programı'nda, "bilimsel sosyalizmin yayılması"[671] ifadesi yer aldı ve sosyalizme geçiş için gerekli tek yolun, geniş kitleleri ulusal demokratik devrim yoluyla birleştirmek ve onlara öncülük etmek olduğu belirtildi. Yine sosyalizm, "devrimin rehber ilkesi" olarak tanımlandı.[672] Yekatit 66 adlı ideoloji eğitim okulunda, sivil ve askeri devlet görevlilerine verilen eğitimler ve SSCB, Küba ve Doğu Avrupa'ya gönderilen yetkililer vasıtasıyla, söz konusu rehber ilkenin, önce idarenin kritik yerlerindeki kişilere, oradan da tüm halka yayılması arzu edildi.

---

667 Schwab, **Ethiopia: Politics, Economics…**, s. 25.
668 Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 45.
669 Keller "Etiyopya Sosyalizmi" ifadesini ütopik, popülist ve ulusçu bulduğunu söyleyerek, pek çok Afrika ülkesinde örneklerine rastlanan Afrika sosyalizminin çeşitlemelerinden biri olarak gördüğünü vurgular. Bkz. Edmond J. Keller, "The Ethiopian Revolution at the Crossroads," **Current History**, C. 83, N. 491 (1984), s. 118.
670 Dönemin gazetelerindeki demeçlerde, Etiyopya Sosyalizmi'nin eşitlik, kendine yeterlilik, çalışkanlık ve hepsinden önemlisi Etiyopya'nın birliği ile ilgili olduğu vurgulanır. Cinsiyet, dil, din ve kabileye dayalı ayrımcılığın kaldırıldığının altı çizilir. Bkz. Paul Brietzke, "Socialism and Law in the Ethiopian Revolution," **Review of Socialist Law**, N. 3 (1981), s. 266 – 267.
671 **Basic Documents of…**, s. 17.
672 **Ibid.**, s. 9 – 10.

1987 anayasasında, ulusal demokratik devrimi tamamlayarak sosyalizme geçmenin ana hedef olduğu bildiriliyordu. Devlet, sosyalizm zeminini tesis etmek için beşeri sermayeyi ve yurttaşların fiziksel ve entelektüel kapasitesini geliştirecek tüm faaliyetleri yürütmeliydi. Ayrıca, yirminci maddeye göre, devlet ve toplum, ülke sevgisi ve sosyalizme bağlılıkla dolu nesiller yetiştirmeyi üstlenmeliydi.

Devlet fikrinde, sosyalizmin birleştirici rolünün güçlü biçimde vurgulanmasının ve Etiyopyalılık söylemi üzerinden devletin bölünmez bütünlüğünü savunan bir tutumun benimsenmesinin temel nedeni, ülkede üç ana bölgede yoğunlaşan ve orduyla aktif mücadeleye girişen ayrılıkçı hareketlerdi. Buna ek olarak, 1979 yılında şiddetle bastırılana kadar sivil muhalefet de son derece güçlü ve örgütlüydü. Hem sivil hem ayrılıkçı-silahlı muhalefet, sosyalist düşünceye sahipti. Rejimin ve hemen hemen tüm etkin muhalefetin sosyalist düşünceye sahip çıktığı devrim Etiyopyası'nda, sosyalizmin birleştirici rolüyle devlet fikrine eklemlenmesi, makul ve gerçekçi duruyordu. Ancak, devrimin askeri ve totaliter bir yapıya bürünmesi ve ayrılıkçı hareketlerin, sosyalizm kadar bölgesel/etnik ideolojik tavırlarının da ön plana çıkması, sosyalizmin birleştirici karakterine darbe vuracaktı. Sosyalizmi kimin ve nasıl uyguladığı konusundaki farklı görüşler, muhalefetin ortaklaştırıcı ve kapsayıcı bir ideolojik çerçeve etrafında bir araya gelmesi zorlaştırdı.

Devlet fikrinin diğer unsuru olan ulusçuluk, askeri cuntanın kullandığı çeşitli sloganlara yansıdı. "Önce Etiyopya", "birlik veya ölüm", "her şey anavatan için" gibi sloganlar[673] veya 1987 anayasasının giriş bölümünde yer alan "devrimci anavatan veya ölüm" gibi ifadeler, bu ulusalcı düşüncenin kitlelere yönelik bütünleştirici bir unsur olarak planlandığını gözler önüne serer. Çok sayıda ayrılıkçı hareketin faaliyet gösterdiği ülkede, bütünleştirici bir ulusçuluk, rejimin ve otoritenin korunması için kullanılmaktadır. Rejimin vizyonunu ortaya koyan ilk metinlerden olan *On Nokta*'da,

[673] Markakis, "The Military State…," s. 18.

Etiyopya'nın etnik, dinsel, dilsel ve kültürel farklılıklara bakılmaksızın birleşik/bütünleşmiş bir ülke olarak kalması gerektiği belirtilir.[674] Öyle ki, ülkedeki sosyalist örgütlenmeler, Derg rejiminin söz konusu ulusçu kavram ve sloganları, öncü parti veya proleter enternasyonal gibi sosyalist kavramlardan daha fazla ön planda tutmasını eleştirmiştir.[675]

Bu noktada belirleyici olan esas unsur, ulusçuluk ve sosyalizm birlikteliğinin nasıl sağlandığıydı. Bir kere, Derg'in bir devrim yapma niyetinin ve bu konudaki uygulamalarının açığa çıkması, yeni bir devlet inşası sürecinin başlaması anlamına geliyordu. Derg, bu aşamada, etnik grupların haklarını tanıma ve dahası onlara özerklik sağlama perspektifine sahip bir hükümetti. Ulusal Demokratik Devrim Programı'nda, her halkın dil, din ve kültür özelliklerinin birbirine eşit olduğu ve bu nedenle, bir halkın/etnik grubun/ulusun *(nationality)* bir başka halk üzerinde "sosyalizm ruhu" gereğince, baskın/başat bir konumda olamayacağı yer almaktaydı.[676] Halklar arası eşitliğin de feodalizm, emperyalizm ve bürokratik kapitalizm adlı ortak düşmanlara karşı savaştan kökünü aldığı belirtiliyordu. Sayılan düşmanlara karşı birlikte mücadele, "yeni bir yaşamın inşası" ve eşitlik, kardeşlik ve karşılıklı saygıya dayalı bir toplumun oluşumunun ana sebebi halini alabilirdi. Böylesi bir iklimde, uluslar meselesi, her bir halka kendi kendini yönetme hakkı verilerek çözülecekti. Böylece her halk, kendi siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamına, iç işlerine, kendi yöneticilerini seçme ve istediği dili kullanma hakkına erişecekti.[677] 1987 anayasasının giriş bölümünde de, yeni devletin sosyalizmi inşa edecek sağlam bir zemine sahip olduğu, Etiyopya'nın *"kendi*

[674] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 45 – 46.
[675] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 239.
[676] **Basic Documents of…**, s. 13.
[677] **Ibid.**, s. 14.

kendine yönetme ilkesi ve halkların eşitliğine dayalı birleşmiş bir ülke"[678] olduğu belirtildi.

Derg'in uygulamalarında da devlet fikrine getirdiği yeni bakışla örtüşen unsurlara rastlanmaktaydı. Örneğin, rejimin erken dönemlerinden itibaren farklı dillerde televizyon yayınlarına izin verildi. Köylü birliklerindeki okuryazarlık eğitimi, öncelikle devletin resmi dili olan Amarca'ya odaklansa da, bunun yanında on beş farklı dilde okuryazarlık faaliyeti sürdürülüyordu. Ayrıca, Müslümanların dini bayramları da ülkenin resmi tatilleri arasında yer buldu.

1979 yılından itibaren parti kurulması çalışmalarına başlanmasına paralel olarak, yeni bir anayasa hazırlanması tartışmaları başlamıştı. Bu süreçte temel sorun, ülkedeki halkların neye göre tanımlanacağı ve halklara vaat edilen özerkliğin hayata geçirilirken esas alınacak kriterlerin neler olacağıydı. Bu bağlamda parti, 1983 yılında Etiyopya Halkları Çalışmaları Enstitüsü'nü kurdu. Ayrıca, 1984'te yapılan nüfus sayımında, vatandaşlara kendilerini hangi etnik kimlikle tanımladıkları/hangi halktan oldukları sorusu da sorularak, bir anlamda, anayasada halklar ve idari birimler meselesinin nasıl yer alacağına dair bir zemin oluşturuldu.[679] Enstitü'nün kurulma amacı, ülkenin halklar panoramasının fotoğrafını çekmesi ve anayasanın hazırlanmasında uluslar meselesine dair yol gösterici bir metin ortaya koymasıydı. Nihayetinde Enstitü, hazırladığı metinde, ülkede yetmiş dört farklı halkın olduğunu tespit etti. Halk olma kriterleri ise, "ortak dil, ortak toplumsal ve kültürel görünüm ve önemli tarihsel ve ekonomik bağlar" olarak belirlendi. Coğrafi dağılım, dilsel ve kültürel benzerlikler ve farklar ile maddi ve manevi

[678] "The Constitution of…," s. 182 – 183.

[679] Ancak o dönemde, söz konusu sayıma dair sonuçlar kamuoyuyla paylaşılmadı. Derg sonrasındaki dönemde açığa çıkartılan sonuçlarda, Oromolar Amaralardan yaklaşık üç yüz bin kişi daha fazla ve ülkenin en büyük etnik grubuydu. Clapham, bu çalışmanın tahrif edilmediğini belirtmektedir. Görünen o ki, Derg hükümeti, o güne kadar hep muğlak sayılarla ifade edilen uluslar meselesinin böyle net ve Oromolar açısından beklenmedik rakamlarla kamuoyunca bilinmesini tercih etmedi. Bu durum, anayasa hazırlanması sürecinde, Oromoların hükümetten beklentilerini arttırabilirdi. Bkz. Clapham, "Controlling Space…," s. 21 – 22.

kültür unsurlarının da dikkate alındığı açıklanırken, bu unsurların nasıl ele alındığı detaylı biçimde yer bulmadı.[680]

Derg'in uluslar meselesine bakışı, sosyalizm ile örtüşerek, kurmaya çalıştığı devlet fikrini belirledi. Ülkenin siyasal ve toplumsal atmosferinin sil baştan düzenleneceği bir sosyalizm ile eşgüdümlü bir devlet fikrine ihtiyaç duyuluyordu. Devrim, mevcut feodal, baskıcı, sömürgeci ve asimilasyonist devleti yıkacaktı. Böylece, ayrılıkçı taleplerin asıl sebebi ve varlık nedeni ortadan kalkacaktı. Eski rejimin yıkılması, ayrılıkçı hareketlerin on yıllardır "sömürülmüş halkların hak mücadelesi" söylemiyle yürüttüğü savaşı dönüştürerek, kültürel çoğulculuğa sahip eşitlikçi bir toplumdaki çeşitli halkların makul ve haklı çoğulcu taleplerini öne çıkaracaktı.[681] Rejim, bu hakları sunmaya hazırdı. Zaten toprak reformu, okuryazarlık seferberliği, sağlık hizmetlerinin yayılması ve millileştirme gibi genelin yaşam standardını arttırmaya dönük eylemler, yereldeki köylü birlikleri aracılığıyla ülkenin bazı yerlerine değil, her yerine yayılıyordu. Bu sosyalist uygulamaların, rejimin eşitlikçi tutumunun, diğer bir ifadeyle geçmişten miras kalan bölgeler ve halklar arası dezavantajları kaldırmanın en önemli göstergesi olduğu düşünülüyordu.[682] Derg'in ulusçuluğu, sosyalizm vasıtasıyla, ülkedeki tüm yurttaşların eşitlenmesi ve kültürel haklara saygı gösterilmesi üzerinden tanımlanarak, geçmişin kimi halklara imtiyaz tanıyan "sahte ulusçuluğuna" kapsayıcı bir alternatif oluşturma niyeti taşıyordu.

Bu alternatif, sivil ulusçuluk temelinde yükselen bir devlet fikri olarak yorumlanabilir. Amara dil ve kültürünün sivil ulusçuluğun katalizörü olacağı bir devlet fikri eşliğinde, diğer halkların dil ve kültürlerinin yayılmasına engel koymayan ve çeşitli bölgelere özerklik tanıyarak, siyasi ve idari olarak çoğulculuğu sağlayan bir

[680] Mulatu Wubneh, "Ethnic Identity Politics and Restructuring of Administrative Units in Ethiopia," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 11, N. 1 & 2 (2017), s. 120.
[681] Markakis, "The Military State…," s. 19.
[682] Keller, **Revolutionary Ethiopia**, s. 203.

kurumsal ifade sergilenmektedir. Bu çoğulcu ifadenin, sosyalist devlet fikrini desteklemek için öne çıkarıldığı söylenebilir. Böylece, Sılasi rejiminde Amara baskınlığı ve tek adam kültüyle yoğrulmuş bir kutsal hanedanlık ögelerinden oluşan devlet fikri, Derg rejiminde, sosyalizmin aynı potada erittiği bir ulus devlet formuna doğru evrilmeyi amaçlar. Bu bağlamda, etnik/bölgesel hiyerarşi kuracak ve onun üzerine inşa edilecek bir devlet fikrinin kategorik/ideolojik olarak reddedildiği düşünülebilir.

Derg rejimi devlet fikrinin sivil ulusçuluğu benimsediğini savunan görüşün aksine, yapılan toprak reformuyla birlikte, Amaraların imparatorluk dönemi boyunca uyguladıkları ekonomik sömürünün sona erdiğini, ama siyasi alandaki Amara baskınlığının değişmediğini savunanlar bulunmaktadır.[683] Buna kanıt olarak, devletin ve partinin en yetkili mercilerinde Amaraların yer alması gösterilir.[684] Örneğin, politbüronun çoğunluğu ve partinin merkez komitesinin üçte ikisi Amara ve Tıgray kökenli isimlerden oluşurken, Oromoların görece çok daha az sayıda temsil ediliyorlardı.[685] Orduda subayların yüzde altmış beşi ve generallerin yüzde sekseni, yine Sılasi rejimindekiyle hemen hemen aynı düzeyde Amara kökenlilerden oluşuyordu.[686] Eğitim politikasında Amarca'nın yaygınlaştırılmasına dair faaliyetlere devam edilmesi de, en az kraliyet hükümeti kadar, Amarlaştırma politikasını sürdürme arzusuna kanıt olarak gösterilir.[687]

Amarlaştırma politikasının varlığı iddiasını güçlendirecek iki argüman sunmak mümkündür. Bunlardan ilki, öncü parti ve hiper-merkeziyetçi idare eliyle yürütülen kalkınma stratejisinin, Amara elitlerinin denetim ve baskınlığını sağlamaya

[683] Christophe van der Beken, "Ethiopia: From a Centralized Monarchy to a Federal Republic," **Afrika Focus**, C. 20, N. 1-2 (2007), s. 29 ve 31.
[684] Evgeny Sherr, "Political Structure of Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 12, N. 2/3 (1990), s. 184.
[685] Keller, **Revolutionary Ethiopia**, s. 238 – 239.
[686] Gebru Tareke, **The Ethiopian Revolution: War in the Horn of Africa**, New Haven & Londra, Yale University Press, 2009, s. 123.
[687] **Ibid.**, s. 220.

yaradığıdır.[688] Bir anlamda, güçlü merkezi devlete eşlik eden sosyalizm ideallerinin, tüm toplumu Amaralaştırma "gizli gündemi"ni perdelediği ve/ya asker ve bürokraside yoğunlaşan Amara elitlerinin mevcut konumlarını sürdürebilmelerinin bir arayüzüne dönüştüğü iddia edilir. Bu argümanın devamı olarak, Etiyopya'nın, Derg rejiminde de, imparatorluk-devlet modelli bir uluslaşmayı muhafaza ettiği söylenebilir. Nasıl ki Sılasi rejiminin imparatorun tebaası olmak üzerinden tanımlamaya çalıştığı, ancak toplumda karşılık bulamamış bir resmi ulus tanımı varsa, Derg rejiminde de Etiyopyalılık üzerinden bir resmi ulus tanımı yapılmıştır. Ancak, her iki rejimin getirdiği tanımlamaların arkasında, Amaralar ekonomik ve/ya siyasal ağırlığı korumuştur.

Amaraştırma politikasının varlığına ilişkin ikinci argüman ise, rejimin kurumsal ifadesindeki paradoksa odaklanır. Buna göre, halkların dillerinin konuşulması ve eğitilmesi yasal olmakla birlikte, devlet sadece Amarca'ya yönelik kampanyalar yürütmektedir. Halkların kültür, dil ve topraklarına saygı ilkesi benimsenirken, köyleştirme ve yeniden iskan gibi politikalar vasıtasıyla, halkların mevcut topraklarından koparak ülkenin entegrasyonunu sağlamak amaçlanmaktadır. [689] Merkeziyetçi devleti güçlendiren bu politikalar, Amara dil, kültür ve siyasi nüfuzunun bir uzantısı olarak görülüp, devletin Amarlaş(tır)ma politikasının bir devamı olarak yorumlanabilir.

Amarlaştırma iddiaları aksine sivil ulusçuluğu savunan görüşün, söz konusu argümanlar aleyhine geliştirdiği karşı tezlerin başında ise, Amaraların geleneksel-tarihsel olarak eğitim ve kentli yaşamında daha fazla yer alma olanaklarına sahip ve bu nedenle siyasi ve idari makamlarda daha fazla görünür olmalarıdır. Bu olanaklar, Amara eğitimli elitlerini ülkenin beşeri sermaye açısından gelişkin unsurları haline getirerek,

[688] Messay Kebede, **Ideology and Ethnic Conflicts: Autopsy of the Ethiopian Revolution**, Lanham, Lexington Books, 2011, s. 5.
[689] Jon Abbink, "The Deconstruction of 'Tribe': Ethnicity and Politics in Southwestern Ethiopia," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 24 (1991), s. 12 – 13.

normal ve doğal olarak, daha üst pozisyonlarda istihdam edilmelerine yol açar. Örneğin, parti merkez komitesine bağlı birimlerde çalışanların yüzde seksen beşi "Amara/Tıgray/Hıristiyan" olarak tanımlanır.[690] Bu argümana göre Amara baskınlığı söylemi, muhalif siyasetin, halkı daha kolay mobilize edebilmek için çarpıttığı bir söylemdir. Bunun en keskin yansıması, Derg'in bir numarası olmuş Andom, Benti ve Maryam'ın, sırayla Eritreli, Şevalı Oromo ve Sidama kökenli olmasıdır. İkincil düzeydeki isimler arasında Tıgray ve Oromo etnik grubuna mensup olanlar da yer almaktadır.[691] Aynı potada eriyen bir kapsayıcı ulusçuluk olduğu müddetçe, söz konusu etnik kökenlerin bir önemi kalmayacağı gibi, kapsayıcı sosyo-ekonomik kurumsal ifadeyle, zamanla söz konusu etnik farklılaşma/yoğunlaşmalar da azalacak ve anlamını yitirecektir. Bu argümana karşı geliştirilen söylem ise, bilhassa yönetim kademesindeki eşit etnik dağılımın kasten yapıldığı, eşitlikçi bir vitrin sunulmaya çalışıldığı ve bu vitrinin arkasında, etnik/bölgeselci perspektifin daha rahat biçimde varlığını sürdürdüğüdür.

Devlet fikrinin ardındaki görüşler ne olursa olsun, sosyalist bir ideoloji çerçevesinde kurulmaya çalışılan rejimde, söz konusu sosyalizmin toplumda bir karşılık bulduğunu söylemek güçtür. 1981 yılında yayımlanan makalesinde Keller, 1974 yılında reddedilen eski rejimin yerine yenisinin henüz konamadığını belirtir. Toplumsal devrimci dönüşümün, "geniş kabul gören yeni ve baskın bir mit" olmadan tamamlanamayacağını ileri sürer.[692] Devrimin henüz altıncı yılında yazılan bu sözleri takiben, büyük çaplı bir kıtlığın yaşandığı ülkede, işaret edilen eksikliği tamamlama girişiminin ancak 1987 yılındaki anayasayla yapıldığı kabul edilebilir. Ancak, rejimin anayasadan dört sene sonra yaşadığı çöküş düşünüldüğünde, anayasanın da gerekli miti yaratmakta başarısız olduğunu söylemek mümkündür.

---

690 Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 85.
691 Clapham, "The State and Revolution in Ethiopia," s. 12 – 13.
692 Edmond J. Keller, "The Revolutionary Transformation of Ethiopia's Twentieth-Century Bureaucratic Empire," **The Journal of Modern African Studies**, C. 19, N. 2 (1981) s. 334 – 335.

D. DERG REJİMİNİN BİLEŞENLERİ VE DIŞ DESTEKÇİ AKTÖRLER

Sosyalizmi benimseyen ve bunun en berrak örneği olarak toprak reformu yapan rejimin, bileşenleri haline getirmek istediği en önemli toplumsal grup köylülerdi. Askeri cunta, kendisine yönelik toplumsal muhalefetin önünü almak için, ülkenin en geniş kesiminden dikey meşruiyet devşirebileceği bir enstrüman olarak toprak reformu ve millileştirmeyi hayata geçirdi. Ancak, 1980'li yıllarda, ülke tarihinin en büyük kıtlığının yaşanması, köylülerin rejime destek ve güvenini azalttı. Bu dönemde SSCB, özellikle Ogaden Savaşı sonrasında netleşen biçimde, Etiyopya'nın askeri dış destekçi aktörü olurken, rejim Batılı devlet ve uluslararası örgütlerden de ekonomik destek alarak gücünü arttırmaya çalıştı.

1. Rejimin Bileşenleri: Köylüler ve "Devlet Sınıfı"

a. Mirası Sahiplenme Çabası: Belirsizliklerle Dolu Bir Darbeyi Üstlenen Cuntanın Toplumsal Destek Arayışı

Derg'in yönetime el koymasıyla birlikte ülkenin siyasal ortamında beliren muğlaklıktan bahsedilmişti. Söz konusu muğlaklık, rejime destek olan ve ona itiraz eden çevrelerin oluşumu ve bu çevrelerle cuntanın kurduğu ilişkiyi de biçimlendirdi. Derg, darbeyi gerçekleştirdiği sırada, kendi içerisinde de açmazlar ve ayrılıklar yaşayan bir komite olarak, net bir siyasi rotaya veya bir toplumsal tabana sahip değildi. Askeri-bürokratik elitten müteşekkil bir kadronun, askeri tehdit kullanan muhalif bir yapılanmasıydı. Ülkede cunta dışında, öğrenci hareketleri, sivil sol-sosyalist örgütler, ayrılıkçı örgütler ve sendikalar gibi, çok daha belirgin talepleri ve kemikleşmiş kitleleri olan muhalif örgütler mevcuttu.

Askeri cunta, ülke siyasetindeki konumunu koruyabilmek için, öncelikle toplumsal desteğini arttırmayı ve yeni ağ bağlantıları kurmayı tercih etti. Hem toplumsal destek sağlayacak, hem eski rejimin bileşenlerinin güç devşirdiği kaynakları

kesecek, hem de sosyalist devlet fikrinin net bir beyanı olacak adım, toprak reformu idi. Toprak reformu, bilhassa ülkenin güneyindeki köylüler için son derece devrimci sonuçlar yarattı. Topraksız köylüye toprak verilmesi ile kiracılığın dezavantajlarından sıyrılan güneyli köylüler için toprak reformu sadece yasal bir düzenleme değildi, *"tüm yaşam şartlarının değişmesi, diğer halklarla eşitlenmek, feodal esaretten kurtulmak ve insanlık onurunu tamir etmek"* [693] anlamına geliyordu. Bu düzenleme, kuzeydeki köylülerde, güneydekine benzer derin ve duygusal bir karşılık yaratmasa da, *gult* haklarını ortadan kaldırması ve kilise topraklarını köylülere bırakması nedeniyle olumlu karşılandı. Rejimin kuruluş aşamasında, ülkenin en geniş kitlesi olan köylülerin desteğini kazanacağı önemli bir enstrüman oldu.[694]

Kırsaldaki toplumsal desteği sağlamaya yönelik bir diğer eylem, köylü birliklerinin kurulması idi. Köylü birlikleri, hem öz yönetimin yerele yansıtıldığı, hem de sosyalist kurum ve fikirlerin yayıldığı bir örgütlenmeydi. Ayrıca, ayrılıkçı hareketlerin ve devrim öncesindeki toprak sahiplerinin rejimi hedef alan eylemlerine karşı, silahlı yerel unsurlar olarak güvenliği sağlama ve devrimi koruma işlevi görüyorlardı. [695] Bu bakımdan, rejimin kurumsal ifade ve fikrinin yayılmasını ve güvenliğini sağlayan önemli bir örgüttü. Ottaway, bu nedenlerle, ilk beş yılda uygulanan toprak politikasının ekonomik yönünden ziyade siyasal yönünün daha ağır bastığını belirterek, asıl amacın, toprak sahibi sınıfın gücünün tamamen kırılması ve tarım gelirlerinin köylülere aktarılması olduğunu vurgular. [696] Benzer biçimde, Harbeson, tarımdaki dönüşümün bilimsel sosyalizme olan bağlılıktan çok, rejimin beka mücadelesiyle ilgisinin altını çizer.[697]

---

[693] Abera Yemane-ab, " "Land to the Tiller": Unrealized Agenda of the Revolution," **Northeast African Studies**, C. 16, N. 1 (2016), s. 50.
[694] **Ibid.**, s. 51.
[695] Markakis, "Garrison Socialism…," s. 14.
[696] Ottaway ve Ottaway, **op. cit.**, s. 143.
[697] John W. Harbeson, "State and Social Transformation in Modern Ethiopia," (der.) Marina Ottaway, **The Political Economy of Ethiopia**, New York, Praeger, 1990, s. 86.

Derg'in diğer siyasal izleği ise, mevcut örgütlü yapıları kendi lehine tavır almaya ikna etmekti. Bu bağlamda, cunta, sivil sol-sosyalist muhalefetin, emperyalizm ve ulusal kapitalizmle mücadelenin en önemli unsuru olarak gördüğü millileştirme politikasını hayata geçirdi.[698] Kentlerde aile başına bir taneden fazla eve sahip olunmaması kararnamesi de kentli sınıfların desteğini alabilmenin bir aracı oldu. Böylece kentte yaşayanlar, kısa vadede, daha iyi barınma imkanlarına sahip olabildiler.

Toplumsal destek sağlanmasına yönelik diğer hamle ise, halklara özerklik ve göreli serbestlikler tanıyarak/tanıyacağını beyan ederek, ayrılıkçı hareketlerin boy gösterdiği bölgeler başta olmak üzere, tüm halkların rejime destek vermelerini sağlamaktı. 1976'dan itibaren rejim, kendi kendini yönetme hakkına vurgu yapan öz yönetimci bir tavır takınacağını beyan ediyordu. Ancak bu vaat, 1987 anayasasının yürürlüğe girmesiyle karşılık bulabildi. Öz yönetim, iktidarın paylaşımı ve merkezin göreli olarak zayıflamasına işaret etse de, 1987 yılında artık otoriterleşmiş ve hiyerarşikleşmiş olan rejim, pratikte kontrolü elden bırakmadı. Bu nedenle öz yönetim, gerçek anlamıyla uygulanamayan, yalnızca manipülatif ve popülist bir anlam ifade eden bir düzenleme olarak kaldı.[699]

Derg döneminin ilk yıllarında, 1960 ve 70'lerde büyüyen sol muhalefetin iki büyük örgütü[700], Etiyopya Halklarının Devrimci Partisi (EHDP) ve Tüm Etiyopya Sosyalist Hareketi (TESH)[701] gücünü korudu. Derg, bu örgütlerin, yani ülkedeki sosyalist düşünce ve kadroların iki ana kolunun toplumsal desteğini almaya çalıştı. İlerleyen başlıklarda nedenleri daha ayrıntılı biçimde açıklanacak şekilde, TESH, Derg cuntasına daha yakın bir tutum takınarak, devrimin yönlendirilmesi ve gerektirdiği

[698] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 96.
[699] Abegaz, **A Tributary Model…,** s. 131.
[700] Etiyopya solunun tarihi ve temel argümanlarına dair kısa bir inceleme için bkz. Kiflu Tadesse, "Some Thoughts about the Ethiopian Left," **Northeast African Studies**, C. 16, N. 1 (2016), s. 197 – 220, **passim.**.
[701] İngilizce ve görece daha fazla kullanılan isim ve kısaltmalarıyla bu örgütler, sırasıyla Ethiopian People's Revolutinary Party (EPRP) ve All-Ethiopian Socialist Movement (AESM) veya Amarca kısaltmasıyla MEISON adları/kısaltmalarıyla anılırlar.

temel sosyo-ekonomik değişimlerinin yapılabilmesi için, bir askeri geçiş hükümetine sıcak baktı. Öyle ki, 1976 yılındaki Ulusal Demokratik Devrim Programı'nın hazırlanmasında TESH'in pay sahibi olduğu, hatta TESH lideri Hayle Fida'nın metni bizzat hazırladığı söylenmektedir.[702] Böylece Derg, bir anlamda, ülkenin en büyük iki sosyalist hareketinden birinin aracılığıyla, devrim sonrasının muğlak ve çatışmalı atmosferinde kendisini ayakta tutan bir rejim bileşeni yaratmış oldu.

b. Miras Paylarını Küçültme: "Devlet"i Geri Getirmek ve Tek Adamlaşan Rejimin Ağ Bağlantıları

Derg'in ilk iktidar yıllarında dikey meşruiyet krizini aşmak için attığı bahsi geçen adımlar, 1979 yılından itibaren kademeli olarak azaldı. İktidara karşı iç ve dış muhalefet ve tehditlerin azalması, rejimin kendisini daha güvende gördüğü bir evreye geçmesine yol açtı. Rejimin güvenceye alınması evresinin, iki ana rotayı takip ettiğini söylemek olasıdır. Bunlardan ilki, kraliyet hükümeti döneminde eleştirilen durağanlaştırıcı kurumsal ifadenin yerine, vatandaşların geniş kesimini avantajlı kılmaya çalışan devrimci/ilerici ve altyapısal gücü hakim kılıcı bir kurumsal ifade getirme iddiasıydı. Bu iddianın yarattığı umut ve beklentinin yanı sıra, iç ve bölgesel tehditlerin özellikle SSCB'nin dış destekçi aktör olarak devreye girmesiyle birlikte savuşturulması, deyim yerindeyse, rejim inşasının ilk aşamasının tamamlanmasını, adeta temelin inşa edileceği zeminin temizlenmesini sağladı.

Merkeziyetçi ve devrimci kurumsal ifade ve ona eşlik eden sosyalist ve ulusçu devlet fikri üzerinde yükselen rejim, söz konusu temizlenmiş zeminde, zayıf devlet-rejim güvenliği döngüsüyle karşı karşıyaydı. Maryam'ın tek adamlaşmasıyla tamamlanan temizlik aşaması, merkeziyetçi kurumsal ifadeyle bezeli devletin yüceltildiği ve rejim çekirdeğinin korumacı ve kayırmacı tutumunun güçlendiği bir

[702] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 161; Marina Ottaway, "Democracy and New Democracy: The Ideological Debate in the Ethiopian Revolution," **African Studies Review**, C. 21, N. 1 (1978), s. 25.

dönemin işaret fişeğini yaktı. Ancak, aynı dönemde, sosyalizmin ideolojik rotasından sapıldığı iddiaları ayyuka çıktı.

Maryam'ın Derg yönetiminde tek adamlaşması ve parti-devlet sistemine geçilerek tüm sivil toplumun rejimleştirilmesi, doğal olarak, devlet gücünün maksimize edildiği bir sosyo-politik iklim yarattı. Bu iklim, Maryam'ın önceki dönemdeki iktidar sembollerini kullanmasına ve Maryam merkezli ağ bağlantılarının kurulmasına yol açtı. Yine aynı iklimde, "samimi olmayan ve kitaba uymayan" bir sosyalizm uygulandığına eleştirileri de hız kazandı.

Yeni dönemle birlikte belirginleşen birinci unsur, çok aktörlü bir muğlaklık döneminden tek aktörlü bir konsolidasyon dönemine geçerken, Maryam'ın kutsal hanedanlığın güçlü devlet geleneğinden/motifinden faydalanmasıdır. Clapham, "yerel liderlik geleneği" olarak tanımladığı bu tutumun, Maryam'ın eski kraliyet sarayında ve geleneksel hizmetlilerle birlikte yaşamayı tercih etmesi ve yabancı heyetleri eski geleneklerle karşılaması gibi örneklerle açığa çıktığını belirtir. Maryam'ın başkanlık pratiklerinin, Tanrı tarafından seçilmiş bir imparator ile Sovyet tipi genel sekreterlik unvanları arasında çok ufak ve belirsiz bir ayrım bıraktığına işaret eder.[703] Adeta aradaki tek fark, Maryam'ın kraliyet giysilerini değil, asker üniforması ve/ya takım elbiseyi tercih etmesidir. Ona göre Maryam, ya bu tutumlardan hoşlanmakta veya kendini bu geleneksel mirasla bütünleştirmek istemektedir.[704] Ottaway de, Maryam'ın davranış kurallarını krala göre uyarladığını, onun arabasını ve tahtını kullanmayı sürdürdüğünü, ancak artık toprak sahipleri ve geleneksel elitler ile değil de ordu ve parti eliyle ülkeyi denetlediğini belirtir.[705]

[703] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 79.
[704] **Idem.**.
[705] Marina Ottaway, "Introduction: The Crisis of the Ethiopian State and Economy," (der.) Marina Ottaway, **The Political Economy of Ethiopia**, New York, Praeger, 1990, s. 2.

Yeni dönemin ikinci unsuru, sosyalist devlet fikrinin, tam olarak sosyalist değerlere bağlı bir niyet ve motivasyonla tesis edilmemesidir. Sosyalizm, Etiyopya'nın sorunları göz önünde tutulduğunda, bir devrim, kalkınma, çok uluslu devlet inşası ve devlet kontrolü doktrini olarak yorumlanabilirdi. Böylece, eski düzenin yıkılması, ülkenin ekonomik refahının artması ve uluslar meselesinin çözülmesinde, tıpkı bir İsviçre çakısı gibi çoklu bir işlev görebilirdi. Sosyalizm, devrimi doğuran olayların ana aktörleri olan öğrenci dernekleri, sivil toplum ve düşük rütbeli subaylar tarafından bu "çoklu çözüm sunma" vasfı nedeniyle desteklendi. Derg yönetimi ise, sosyalizmi, ordu ile bütünleşmiş bir parti-devlet bünyesinde toplumu denetlemek işleviyle benimsemişti.[706] Kebede, sosyalizmin, samimi ancak bilgisiz/hazırlıksız bir inançtan ziyade, bir kılıf/maske olarak kullanılan bir ideoloji olduğunu ileri sürerek, Derg'in, halk tabanına yayılan bir sosyalizm değil, elitlerin denetim ve keyfiliğiyle yönlendirilen bir "devlet kapitalizmi" yarattığını iddia eder.[707] Clapham da, sosyalist uygulamaların, Maryam gibi bir liderin kendi yararına manipüle edebileceği sonuçlar yarattığının altını çizer.[708]

Derg'in sosyalist olmaktan ziyade ulusçu olduğunu ileri süren Prunier ise, sosyalizmin ülkenin kalkınmasını sağlayacak "yarı-sihirli bir model" ve devrimci kurumların da adeta ritüel bir zorunluluk gibi hayata geçirilmesi gereken yapılar olarak algılandığını savunur.[709] Sadece rejim ve ulus için doğru bir formül olduğuna "inanıldığı" için sosyalizmin işaret ettiği kurumsal ifade ve devlet fikrini hayata geçirmek söz konusudur.

---

[706] Christopher Clapham, "The Socialist Experience in Ethiopia," **Journal of Communist Studies**, C. 8, N. 2 (1992), s. 107 – 109.
[707] Kebede, **Ideology and Ethnic…**, s. 7.
[708] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 81.
[709] Gérard Prunier, "The Ethiopian Revolution and the Derg Regime," (der.) Gérard Prunier ve Eloi Ficquet, **Understanding Contemporary Ethiopia: Monarchy, Revolution and the Legacy of Meles Zenawi**, Londra, Hurst&Company, 2015, s. 225 – 226.

Sosyalist devlet fikrine bağlılığın sorgulandığı bir diğer husus, sosyalizmin adeta bir "vitrin ideoloji", dış destekçi aktör SSCB ile ilişkilerde kullanılan bir "ortak arayüz" işlevi görmesidir. Bu bağlamda Brüne, işçi partisinin kurulmasının veya Etiyopya'nın yeni anayasayla birlikte kazandığı "halk cumhuriyeti" isminin, kapitalist kalkınmaya alternatif bir sosyalist kalkınma modelini savunan modele olan bağlılığın sembolü olmak yerine, SSCB'den gelecek silahları güvenceye almak isteyen, pragmatizmle kaplı bir isim/sembol olduğunu vurgular.[710]

Kutsal devlet geleneği ve sosyalist devlet fikrinin araçsallaştırıldığı bir tablo, yeni dönemin üçüncü unsuru olarak, Maryam merkezli bir rejim bileşenleri ağının oluşmasına yol açtı. Bu ağ, tıpkı önceki dönemdeki gibi, tek adamın karar ve denetimine dayalı tesis edildi. Özellikle dar kadrolu seçicilerle tayin edilen ve başka partilerin kurulmasına engel olan sistem, seçmen teorisinin doğal karşıladığı biçimde, diktatoryal ve otoriter bir eğilim kazandı. Etiyopya İşçi Partisi'nin tüm karar aşamaları kişiselleşmiş ve gizli süreçlerle yürütülüyordu ve Maryam'ın sözü adeta kanun yerine geçmeye başlamıştı.[711] Politbüro ve komiteler gibi parti üst kurullarında yer alan üyelerin siyasal gücü Maryam ile olan bireysel ilişkilerindeki mesafeyle doğru orantılıydı. Parti ve devletteki istihdamın ve yükselmenin ön koşulu, lidere duyulan sadakatti.[712]

Rejimin çekirdeğini, Maryam'ın tek başına oluşturduğu söylenebilir. Ancak, öncü partinin üst düzey yöneticileri, ordunun üst düzey mensupları ve merkezi bürokrasinin üst düzey üyelerinin, rejim çekirdeğinde uygulayıcı ve yönlendirici olarak önemli roller üstlendikleri görülmektedir. Keller'in, küçük burjuvazi gibi bir tanımlama yerine, "devlet sınıfı" tanımlamasını tercih ettiği bu grup, aslında rejim çekirdeğini temsil etmektedir. Rejim bileşenlerini ise, partinin ve bürokrasinin bölgesel mensupları

[710] Brüne, "Ideology, Government…," s. 189.
[711] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 83.
[712] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 99.

oluşturmaktadır.[713] Sadakat öncelikli ağ bağlantıları, rejim çekirdeğini oluşturan elit kesimin lüks ve imtiyazlarla bezeli bir hayat yaşaması sonucunu doğurarak, zamanla, halkın tepkisini çeken bir ayrıcalıklı statü grubuna evrildi.[714]

Derg, 1979 öncesinde, meşruiyeti için gereken toplumsal desteği ve rejim bileşenlerini tesis edebilmek için köylüler, işçiler, sivil sol örgütlenmeler ve eğitimli elitlerden oluşan bir "harman"ın talep ve hassasiyetlerini gözeterek faaliyet yürüten ve deyim yerindeyse, ortaklaşa yapılan devrimin mirasını kolektif biçimde paylaşmaya çalışan bir rejimdi. Ancak, sayılan üç unsurun hakim olduğu 1979 sonrasında, görece güvenliğini sağlamış ve inşasını tamamlamış rejim, devrim mirasından tek başına hak iddia etmeye ve bu devrimci eylemlerin nirengi noktası olarak kendisini görmeye başladı. Özellikle kıtlık sırasında doruğa ulaşan kurumsal ifade zafiyet ve beceriksizlikleri, mirasın paydaşlarının, mirasın yeni hamisine karşı soru işaretlerini çoğalttı.

2. Derg ve Dış Destekçi Aktörler

Bir zayıf devlet olan Etiyopya'da, 1974 yılında yaşanan devrimin ve beraberinde kurulan rejimin konsolidasyonu için yaklaşık beş senelik bir sürecin geçmesi gerekti. Bu süre zarfında, çok aktörlü bir muğlaklıktan tek adamlaşmaya yönelen rejimin ağ bağlantıları kurulurken, rejim bileşenlerinin diğer ayağı olan dış destekçi aktör konusunda da bir muğlaklık hakimdi. Bu muğlaklığın çözülmesi, tıpkı iç politikada olduğu gibi, yaklaşık beş yıl sürdü. Daha doğru bir ifadeyle, rejim bileşenlerinin iç ve dış unsurları, eş zamanlı olarak birbirini tamamlayarak, rejimin tek adamlaşma yoluyla konsolide olmasına yardımcı oldular.

[713] Keller, "Constitutionalism and the…," s. 98.
[714] Afrika'nın genelinde görülen bu lüks ve imtiyazlı dolu elit yaşamını, Clapham, üç "V" ile tanımlar: Villa, Volvo ve Video. Bkz. Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 98.

a. Dış Destekçi Aktör Arayışı ve Ogaden Savaşı ile Tarafların Belirlenmesi

Devrim sonrası yeni düzen, dış politika açısından oldukça karmaşık bir denklemle yüz yüzeydi. Cuntanın toplumsal desteği sağlamaktaki yetersizliği, ülkedeki sosyalist dönüşüm işaretleri ve bölgesel gerilimler, Etiyopya'nın dış politika hamlelerini şekillendirmesinde belirleyici olacaktı.

Denklemin ilk ayağını ABD'nin tercih ve tutumu oluşturuyordu. ABD-Etiyopya ilişkilerinin geleceği, birbirine bağlı pek çok ögeyi tetikleyebilecek bir "ana sorun"du. İki ülke arasındaki ilişkinin temel taşı olan Kagnev İstasyonu'nun statüsünü belirleyen antlaşma 1977 yılında sona erecekti. ABD'nin Etiyopya'ya karşı zaten azalmakta olan ilgisine ek olarak yaşanan sosyalist devrimin Soğuk Savaş'ta bir kutup değişimi doğurabileceği ihtimali, ABD ve Etiyopya ilişkilerinin temel çıkmazıydı. Ancak, ABD'nin Boynuz'daki nüfuzunu sürdürmesine ve çıkarlarını korumasına aracılık edecek bir aktör ihtiyacı da tartışmasızdı.

İkincisi, Etiyopya'daki sosyalist rejim, Sovyet bloğu ile organik ve kurumsal ilişki kurmamıştı. Dolayısıyla, özgün bir sosyalist deneyim olarak, Arnavutluk ve Yugoslavya örneklerindeki gibi, SSCB ile arasına mesafe koymayı tercih edebilirdi. Bu nedenle, ABD ile hali hazırda tesis edilmiş ilişkileri sürdürmeyi isteyebilirdi.

Üçüncü ayak ise, Afrika Boynuzu'ndaki bölgesel gelişmelere karşı SSCB'nin tutumuydu. 1967 yılında Yemen'de sosyalist rejim kurulmuş ve 1969 yılında Somali ve Sudan'da Sovyet destekli askeri darbeler gerçekleşmişti. Özellikle Kızıldeniz üzerinden gerçekleşen petrol sevkiyatının güvenliği, bölgenin deniz yolundan ulaşım alternatifi yaratan konumu[715] ve bölgedeki Sovyet yanlısı rejimleri koruyarak askeri varlığını

[715] Steven David, "Realignment in the Horn: The Soviet Advantage," **International Security**, C. 4, N. 2 (1979), s. 69.

sürdürme güdüsü[716] ile Boynuz, 1960'ların sonu itibarıyla SSCB'nin nüfuz alanlarından biri haline geldi. Nasır görevden ayrılınca Mısır'la sürdürülen iyi ilişkilerin bozulması da, Afrika Boynuzu ve çevresindeki Sovyet nüfuzunun arttırılması çabalarını tetikleyen bir diğer unsurdu.

En az sayılan unsurlar kadar önemli bir diğer faktör ise, Etiyopya ve Somali bölgesel rekabetinin, ABD ve SSCB arasındaki rekabete etkisiydi. Somali, Etiyopya'nın 1953 yılından beri ABD'den aldığından daha fazla askeri yardımı SSCB'den alan, Afrika'daki en güvenilir Sovyet partneri konumundaydı.[717] Devrim sonrası Etiyopya'da ayrılıkçı hareketlerin yoğun faaliyetleri ve rejimin iç çalkantıları, Somali'nin Ogaden bölgesindeki Somali etnik grubuna mensup halklarla birleşme iştahını kabartıyor ve ülke bu "muğlak" konjonktürü bir fırsat olarak görüyordu. Derg, bu tehlikeye karşı, ABD ile mevcut bağlarını koparmakta tereddüt ederken, ABD de bölgedeki en köklü müttefikinin stratejik konumundan vazgeçmemek ile yaşanan sosyalist devrimin olası "ihaneti" arasında büyük bir ikilem yaşıyordu.[718]

Bu karmaşık denklem içerisinde, Derg ile ABD'nin ideolojileri değil, çıkarları uyuştu. ABD, bölgedeki nüfuzunu garanti altına almayı gözeterek, 1975 yılında Etiyopya'ya o güne kadarki en büyük askeri krediyi sağladı.[719] Devrim sonrası Etiyopya'da yaşanan insan hakları ihlalleri, ikili ilişkilerin yürütülmesini ABD hükümeti ve kamuoyu nezdinde zorlaştırıyordu. Ancak ABD, mevcut askeri cuntanın yeterince güçlü olmadığının farkındaydı ve Washington ile daha uyumlu ilişkiyi

[716] James F. Petras ve Morris H. Morley, "The Ethiopian Military State and Soviet-US Involvement in the Horn of Africa," **Review of African Political Economy**, C. 11, N. 30 (1984), s. 23.
[717] Christopher Clapham, "The Soviet Experience in the Horn of Africa," (der.) E. J. Feuchtwanger ve Peter Nailor, **The Soviet Union and the Third World**, Londra ve Basingstoke, The Macmillan Press, 1981, s. 209.
[718] ABD, Sılasi rejiminin çöküşü ve devrime karşı takınılacak tutum konusunda, pasif bir tutum takındı. Bunun nedeni, iç politikanın Watergate Skandalı ile çalkalanması ve Vietnam Savaşı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasıydı. ABD, Boynuz'a yönelik bu pasifliğinden, 1977 yılında Jimmy Carter'ın başkan olması ve Ogaden Savaşı ile vazgeçecekti.
[719] David, "Realignment in the…," s. 74.

sağlayacak bir hükümet değişikliğinin gerçekleşme ihtimalini de göz önünde bulunduruyordu.

Derg rejimi de benzer bir ikili stratejiye sahipti. ABD ile var olan askeri antlaşmaların öneminin farkındaydı ve ikili ilişkileri sürdürüyordu. Aynı zamanda, Somali hükümetince gerçekleştirilen sınır tacizlerine karşı barış görüşmeleri yürütüyordu. Ayrıca, bölgedeki sosyalist rejimlerle bir konfederasyon çatısı altında birleşme planları yapmaktaydı. Bu girişim, Etiyopya'nın kuzeyinde faaliyet gösteren ayrılıkçı hareketlere, Somali ve Sudan'dan gelen finansal ve lojistik kaynakları kesmek anlamına geliyordu. Konfederasyon vasıtasıyla sağlanacak bölgesel barışın, henüz ülke içinde konsolide olamamış Derg rejiminin güvenliğini kısa vadede sağlaması arzu ediliyordu.[720] Dolayısıyla, devrimi takip eden iki sene boyunca, ABD, SSCB ve Etiyopya hükümetleri, bu girift denklemi radikal adımlarla dönüştürmek yerine, bir süreliğine "bekle-gör" stratejisi izlemeye çalıştılar.

ABD, SSCB, bölge ülkeleri, Derg rejimi ve ayrılıkçı hareketleri kapsayan bu çok taraflı denklem, Jimmy Carter'ın ABD Başkanlığı'na seçildiği Aralık 1976'da, Maryam'ın gizlice gerçekleştirdiği Moskova ziyaretiyle çözüldü. Ocak 1977'de göreve başlayan Carter hükümeti, Şubat ayında, Maryam'ın Derg içerisinde Benti'yi tasfiye ederek tek adamlaşma sürecine girdiği şiddet olaylarının ardından, Etiyopya'yı insan hakları ihlallerinden dolayı suçlayarak, ABD'nin böyle bir ülkeye yardımlarını aynı düzeyde devam ettiremeyeceğini açıkladı.[721] Nisan 1977'de Amerikan misyonları Etiyopya'dan sınır dışı edildi ve Carter, olası bir Etiyopya-Somali geriliminde, ülkesinin Somali'nin yanında yer alacağını açıkladı. Mayıs ayında Maryam, bu kez resmi olarak

[720] Belete Belachew Yihun, "Ethiopian Foreign Policy and the Ogaden War: The Shift from "Containment" to "Destabilization," 1977-1991," **Journal of Eastern African Studies**, C. 8, N. 4 (2014), s. 678.
[721] Donna R. Jackson, **Jimmy Carter and the Horn of Africa: Cold War Policy in Ethiopia and Somalia**, North Carolina, McFarland & Company, 2007, s. 41 – 46.

Moskova'yı ziyaret etti ve Haziran'da ise Sovyet askeri danışmanlar Etiyopya'ya gelerek göreve başladı.

1977 yazında, sosyalist konfederasyon görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanacağı aşikar olunca, Somali'deki Barre hükümetinin Ogaden'e yönelik hak talepleri bir savaşa dönüştü. Bir taraftan ayrılıkçı hareketler ve iç isyanlarla uğraşan Derg, askeri olarak daha kaliteli silahlarla donanmış Somali karşısında zayıf düşüyor ve Ogaden'deki kontrolünü yitiriyordu. Diplomatik olarak Somali'nin yanında duran ABD, barışçı çözüm için konuyu Afrika Birliği Örgütü bünyesinde taşımak isterken, SSCB, savaşın ilk haftalarında, her iki ülkeye de askeri yardım yapmayı sürdürdü.[722] Ancak Barre, Kasım 1977'de, SSCB ile olan antlaşmalarını iptal ederek ülkedeki Sovyet deniz üssünü kapattığını ve Sovyet askeri ve sivil danışmanlarını sınır dışı ettiğini açıkladı. ABD'nin askeri desteğini almak için oynanan bu "kumar" karşılık bulmadı ve ABD, ateşkes yapılması koşuluyla savunma silahları temin etme teklifinde bulundu.[723] Etiyopya ise, Küba ve SSCB'nin aktif askeri desteğiyle[724] Somali ilerleyişini durdurdu ve Ogaden'de kontrolü sağladı.

Mart 1978'de sona eren savaş neticesinde, Etiyopya ve Somali, dış destekçi aktörlerini takas etmiş oldular. Bu takas, rejim güvenliği ve dış politika ilişkisi açısından da dikkat çekicidir. Öncelikle, Derg rejimi için SSCB'nin dış destekçi aktör olması, yani ABD ile bağların kesilmesi, tesis edilmek istenen emperyalizm, feodalizm ve bürokratik kapitalizm karşıtı rejim ve içerideki geleneksel ve uluslararası bağlantılı "iş birlikçilere" karşı etkili bir çifte dışlama stratejisinin uygulanması anlamına geliyordu. Ayrıca, Sılasi rejimine göre daha geniş bir çifte kapsama stratejisi oluşturulmuş olacaktı. Sosyalist, merkeziyetçi ve bürokratik bir tek parti rejiminin ilham

[722] Donna R. Jackson, "The Ogaden War and Demise of Detente," **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C. 632 (2010), s. 29.
[723] Donna R. Jackson, "The Carter Administration and Somalia," **Diplomatic History**, C. 31, N. 4 (2007), s. 709 – 711.
[724] Savaş sürecinde Etiyopya'ya aktif olarak destek veren diğer ülkeler Yemen ve Doğu Almanya idi.

kaynağı olacak, hem de en önemlisi ülkedeki diğer ayrılıkçı ve sivil sol örgütlenmelere karşı kendisini meşrulaştıracak ve bu örgütlerin potansiyel finans ve askeri yardım kaynaklarına darbe vuracaktı. Aynı zamanda, ABD'nin "tekinsiz ve ikilem içerisindeki" dış destekçi aktörlüğü yerine SSCB'nin sağlayacağı askeri yardımlarla da, silahlı ayrılıkçı hareketlere karşı etkin bir mücadele verilebilecekti. SSCB tercihi, Maryam'ın tek adam yönetimi sonucunda meşruiyet sorunlarıyla boğuşan rejimin konsolidasyonunun en önemli dayanağı olacaktı.

SSCB açısından ise bölge ülkelerinin sosyalist bir konfederasyon çatısı altında bir araya gelerek Moskova eksenine girmeleri önemliydi. Bu nedenle, darbe sonrasında Somali'deki nüfuzunu sürdürmeye önem verirken, Etiyopya'daki sosyalist devrime destek olmuyor ve Sovyet medyası Etiyopya'daki sosyalist gelişmelere fazla ilgi göstermiyordu.[725] Somali'nin Ogaden üzerindeki hak talebi ve yayılmacı politikalarının konfederasyon fikrini geçersiz kılması sonucunda Ogaden Savaşı'nın patlak vermesiyle, bir taraf seçmek zorunda kalan SSCB, Barre ve Maryam rejimlerini aynı anda desteklerse, her iki tarafı da kaybedeceğini anladı. Bir tarafta, o güne kadar Somali'ye yapılmış yatırımlar varken, diğer tarafta, şu an güçsüz durumda da olsa, kapasitesi Somali'den daha ileri olan bir Etiyopya vardı. SSCB'nin desteği, devletin kapasitesini hızla artırabileceği gibi, bölgedeki en büyük gücün Sovyet yanlısı bir tutum takınmasını sağlardı. SSCB için, Derg'e destek vermemek, Etiyopya'yı tamamen kaybetmek anlamına gelecekti. Çünkü, ayrılıkçı ve sivil sol muhalefetin Sovyetlere karşı mesafeli bir tutum benimsemesi, olası bir iktidar değişikliğiyle ortaya çıkabilecek alternatif rejimlerin anti-Sovyetik olmasına yol açacaktı.[726] Carter rejimin Somali'ye askeri yardım yapmayacağını tahmin ederek, Afrika Birliği Örgütü Şartı'nın sınırların değiştirilmezliği ilkesi aksine agresif bir faaliyet gösteren Mogadişu'yu savunmak

[725] Aryeh Yodfat, "The Soviet Union and the Horn of Africa: Part Two of Three Parts," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 1 (1980), s. 32 – 33.
[726] Prunier, **op.cit.**, s. 221.

yerine, diplomatik haklılığı ve güç potansiyeli yüksek bir Etiyopya'yla ortaklık gütmek istediler.[727]

ABD için ise, söz konusu dış destekçi aktör takası çok daha az maliyetli oldu. Yıllarca çok yakın ilişkiler kurduğu, ancak aksi bir ideolojik rotayı benimseyen ve karmaşık iç gelişmeler yaşayan partnerinin yerine bir başkasını destekleyerek, hem bölgenin bir komünist şemsiye altında bir araya gelmesini engellemiş, hem Etiyopya'yı, savaşı kaybetmese dahi, çatışmadan zayıf çıkması muhtemel bir durumda bırakmış, hem de stratejik öneme sahip bölgede üsler elde edebileceği yeni bir ortak bulmuş oldu.[728]

b. Askeri ve Ekonomik Destekçiler Ayrımı: SSCB ve Batılı Devlet/Örgütlerle Kurulan İlişkiler

Maryam'ın cunta içerisinde mutlak iktidarını ilan etmesi ve Mart 1978 itibarıyla Somali'nin Ogaden'deki ilerleyişinin durdurulması, Derg'in temel dış politika hedefleri arasında yer alan toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği sağlama ilkelerinin kısmen yerine getirilmesi anlamına geliyordu.[729] Ancak, rejimin meşruiyetinin sağlanması ve savunulması, halen ülkenin kuzeyinde süren ayrılıkçı hareketlerin faaliyetleri ve sivil muhalefet nedeniyle güvence altında değildi. Bu noktada, dış destekçi aktör SSCB'den alınacak askeri yardımlar, silahlı çatışma süreçlerinin yönetiminde kritik önemdeydi. Yaklaşık bir buçuk milyar dolarlık askeri ekipmanın sevk edildiği[730] Ogaden Savaşı'na ve Eritre'de süren çatışmalara Moskova'nın sağladığı askeri yardımlar, iki ülke arasındaki iş birliğinin ilk hamleleriydi. 1978 sonbaharında imzalanan ekonomik yardım ve yirmi yıllık dostluk ve iş birliği antlaşmaları, SSCB ile kurulan bağın en somut göstergesi oldu. CIA'nın 1985 tarihli raporuna göre, Moskova, Etiyopya'ya toplam üç

[727] Roy Lyons, "The USSR, China and the Horn of Africa," **Review of African Political Economy**, C. 5, N. 12 (1978), s. 11.
[728] Nancy Mitchell, **Jimmy Carter in Africa: Race and the Cold War**, Stanford, Stanford University Press, 2016, s. 263.
[729] Amare Tekle, "The Determinants of the Foreign Policy of Revolutionary Ethiopia," **The Journal of Modern African Studies**, C. 27, N. 3 (1989), s. 479.
[730] Harry Brind, "Soviet Policy in the Horn of Africa," **International Affairs**, C. 60, N. 1 (1983-84), s. 93.

milyar dolarlık askeri yardım, bin yedi yüz askeri danışman ve bin adet de sivil teknisyen desteğinde bulundu.[731] 1978 ile 1987 yılları arasındaki toplam askeri yardım miktarı ise yedi milyar dolara ulaştı.[732]

SSCB Derg rejimine temel olarak askeri alanda destek verdi; ekonomik yardım ve ticaret ilişkileri görece küçük düzeyde kaldı. Yardımların yüzde otuz beşlik dilimini hibeler, geri kalan kısmını ise, uzun vadede geri ödenecek krediler oluşturuyordu. Ayrıca, karşılıklı antlaşmalar gereğince, Etiyopya, dış ticaretinde, belirli Sovyet mallarını almakla yükümlüydü. ABD ve Avrupa menşeli mallara göre Sovyet mallarının daha düşük kalitede olması, Etiyopya'yı dezavantajlı kılarken[733], ikili ilişkilerin ana eksenini askeri desteğe duyulan ihtiyaç şekillendirdi. SSCB tarafı ise, Dahlak Adaları ve Asmara'da askeri bina ve üs elde ederek, Kızıldeniz ve Basra Körfezi'ndeki deniz ve hava kuvvetleri varlığını güçlendirmek amacındaydı.

Devlet kapasitesini askeri olarak arttırma ihtiyacını SSCB'den karşılamaya yönelen Etiyopya, SSCB'nin isteksiz tutumu nedeniyle ekonomik alanda farklı seçeneklere başvurmak zorunda kaldı. Ekonomik yardım ve ticaret konusunda, Batılı ülke ve kuruluşlara yöneldi. Dünya Bankası, Avrupa Ekonomik Topluluğu, Batı Almanya, ABD ve İtalya gibi aktörler, Etiyopya'nın en önemli dış yardım ve ticaret ortaklarından oldular. 1980-81 yıllarında, Etiyopya'nın dış yardımların yüzde doksanı, başta Avrupa Ekonomik Topluluğu olmak üzere, Batılı donörlerden sağlanıyordu.[734] Ülke ticaretinde de Batılı devletlerle kurulan ilişkinin kayda değer bir yeri vardı. Örneğin 1983 yılı verilerinde, SSCB, ABD, Batı Almanya, İtalya ve Japonya gerçekleştirilen ticaret, oransal olarak birbirine çok yakındı.[735]

---

[731] "Ethiopia: Political and Security Impact of Drought," **https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp86t00589r000200160004-5**, 31.05.2021.
[732] Patman, **op. cit.**, s. 259.
[733] David, "Realignment in the…," s. 83 – 84.
[734] Keller, "State, Party and…," s. 6.
[735] "Ethiopia: The Mengistu…," **op. cit.**.

1980'lerin ortasında yaşanan kıtlık dolayısıyla Batılı ülkeler Etiyopya'ya insani yardım sağlarken, SSCB'nin yardımlarının sınırlı kalması[736], Batı kaynaklı yardımların kabulünden başka seçenek bırakmadı.[737] Maryam yönetimi, ABD tarafından sağlanan insani yardımın direniş bölgelerinde ayrılıkçı örgütlenmeleri desteklediğini sağladığını öne sürse de[738], devlet kapasitesinin cevap vermekte yetersiz kaldığı kıtlık atmosferinde, yardımları kabul etmemek gibi bir seçeneği bulunmuyordu.

Derg rejiminin güvenlik kaygılarının bir diğer hedefi Arap ülkelerinin tutumuydu. Zira, kimi Arap ülkeleri, bilhassa Ogaden Savaşı sürecinde ve sonrasında, Somali'ye ve Eritre'deki ayrılıkçı hareketlere diplomatik ve askeri destek sağlıyorlardı; doğrudan Maryam iktidarını hedefleyen hamlelerle Kızıldeniz üzerindeki nüfuzlarını arttırma ve/ya koruma politikası izliyorlardı. Maryam yönetimi, bu tehdit karşısında Arap ülkeleri arasındaki mevcut ayrılıkları daha da açmak, Arap ülkelerine karşı Afrikalı destekçiler aramak ve Arap cephesini yönlendirebilecek ülkelerle ilişkiler kurmak stratejisi güdüyordu. Libya ve Yemen ile sosyalist temel üzerine kurulan ilişkileri geliştiriyor, Avrupalı devletlerden yardımlar alıyor ve Hindistan ve Yugoslavya gibi Bağlantısızlar'ın etkili ülkeleriyle ikili ilişkiler tesis ediyordu.[739] Bu stratejinin doğal uzantısı, tarihsel olarak İsrail ile kurulan ortaklığın Kızıldeniz'i bir "Arap gölü"ne çevirmeme anlayışıyla korunması ve ayrılıkçı hareketlere karşı destek alınmasıydı.[740] Benzer biçimde, Afrika Birliği Örgütü bünyesinde yürütülen diplomatik faaliyetler de, örgütün toprak bütünlüğünü desteklemeye yönelik genel tavrı nedeniyle, rejim güvenliğinin bir diğer ayağını teşkil ediyordu.

[736] Kıtlık süresince, Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerden yirmi ila otuz milyon dolarlık bir gıda desteği yapıldı. Bkz. Peter Schwab, "Political Change and Famine in Ethiopia," **Current History**, C. 84, N. 502 (1985), s. 223.
[737] Henze, **Communist Ethiopia…**, s. 40.
[738] "Ethiopia: Political and…," **op.cit.**.
[739] Tekle, **op. cit.**, s. 494.
[740] Patman, **op. cit.**, s. 228.

Derg rejiminin güvenlik kaygılarını giderecek ortaklıklar bileşimi askeri olarak SSCB'ye, ekonomik yardım ve ticari faaliyetlerde ise, Batılı aktörlere dayanıyordu. Bu çift taraflı politikanın daha önemli ayağını, elbette SSCB'ye askeri bağlılık oluşturmaktaydı. Çift taraflı politikanın yürütülmesinde, Etiyopya'nın bağlantısız tutumunun olumlu etkisi kaçınılmazdı. Bu süreç, Sılasi döneminde ABD ile yürütülen savunma-askeri ağırlıklı iş birliğinin, belli dönemlerde Doğu Bloğu ülkeleriyle varılan ikili antlaşmalarla dengelenmesiyle benzerdi. Ancak, iki dönem arasında iki önemli fark vardı. Birincisi, Sılasi döneminde ABD ile kurulan ilişki, ülkenin tüm kapasite açıklarını kapatmaya yönelikken, Derg döneminde SSCB ile kurulan ilişkinin esas ağırlığının askeri kapasiteyi arttırmaya yönelikti. Bu nedenle rejim, farklı ülkelerle kurulan ilişkilere de ciddi bir mesai ayırmak durumunda kaldı.

İkinci fark ise, Derg rejiminin, askeri dış destekçi aktörü olan SSCB'nin gücünün görece gerilediği ve hatta dış politikasını dönüştürdüğü bir süreçte iktidarda olmasıydı. Sılasi'nin bir devrimle görevden alınması, ABD'nin bölgesel ilgisini kaybettiği bir döneme denk gelmişti. 1986'dan itibaren SSCB'nin iç ve uluslararası politikasında yaşanan dönüşüm nedeniyle Gorbaçov iktidarı, Etiyopya ve Somali arasında barışçıl ilişkilerin kurulması gerektiğini belirterek ikili görüşmelere aracılık etti.[741] Bilhassa 1980'lerin son çeyreğine gelindiğinde, Derg'i askeri ve diplomatik destekten yoksun bırakarak, rejim güvenliğini sağlayamayacağı döneme girilmesini tetikledi.

E. REJİM MUHALİFLERİ: TOTALİTER SOSYALİZME KARŞI ÇOK TARAFLI MUHALEFET

Sılasi dönemi incelenirken muhalefeti kurumsal ifade ve devlet fikrine yönelik itirazlar çerçevesinde keskin hatlarla ayırmıştık. Derg döneminde ise, muhalefeti aynı netlikle iki kola ayırmak mümkün değildir. Çünkü, muhalif örgütler kurumsal ifadeye

[741] Patman, **op. cit.**, s. 289 – 292.

yönelik itirazlarıyla öne çıkarken, bölgeselci ve/ya etnik bir arka plan da taşıyabiliyorlardı. Bu bölümde, rejim muhaliflerini kurumsal ifade ve devlet fikrine yönelik itirazları üzerinden ikiye ayırsak da, bu ayrımın kesin çizgilere sahip olmadığı ve söz konusu ayrımın baskın itiraz noktaları üzerinden yapıldığı hatırlanmalıdır.

1. Kurumsal İfadeye Yönelik Muhalefet: Eski Rejim Bileşenleri ve Sol-Sosyalist Muhalefet

a. Sosyalist Devrim ve Düzenlemelere Karşı Eski Rejimin İzleri

Derg rejiminin uygulamaya koyduğu toprak reformu ve millileştirme gibi sosyalist düzenlemelere yönelik itirazların en önemlisi, Sılasi rejiminde sahip oldukları statü ve imtiyazları kaybeden toprak sahiplerinden geldi. Ülkenin kimi yerlerinde, eski toprak sahipleri silahlanarak, köylü birliklerine karşı eylemlere girişti. Devrimin erken dönemlerinde, *zemeça*ların ve köylü birliklerinin, rejimin ideoloji ve güvenlik aygıtları olarak kurulması ve merkezi yönetimin yereldeki unsurlarına dönüşmesinin ana sebebi, söz konusu direnişlere karşı koyabilmekti.

Yerel düzeyde ve örgütlü olmaktan uzak bu direnişlerin yanı sıra, Etiyopya Demokrat Birliği (EDB), Derg rejimini eleştirerek, eski düzenin kimi unsurlarının yeniden canlandırılmasını arzu eden bir örgütlenmeydi. 1975'te, devrim sonrası sürgün edilen asker ve siyasiler tarafından Londra'da kurulup, 1976'dan itibaren aktif hale gelen EDB, monarşiyi yeniden tesis etmek ve toprak, fazla evler ve işletmelerin millileştirmesini durdurmak ve millileştirilen unsurları sahiplerine iade etmek üzere harekete geçmişti. Anayasal bir monarşiyi savunsa dahi, eski düzenin tüm ögeleriyle restorasyonunu değil, daha fazla demokrasi, özgürlük, federal hükümet ve özel mülkiyete dayalı bir toprak rejimiyle reformasyonunu hedefliyordu.[742] EDB'nin ana söylemi, Derg'in, devrim öncesinde, demokratik-reformist aktörlerin de etkin biçimde

[742] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 127.

yer aldığı toplumsal muhalefetin üzerine kendi silahlı gücünü dayatarak, kendisine ait olmayan bir sivil muhalefeti faşist bir askeri devrime dönüştürmesiydi.[743]

EDB, Etiyopya ordusuna karşı lojistik desteğini Sudan üzerinden devşiren, ülkenin kuzeybatısındaki köy ve ilçelere yapılan baskınlarla büyümeyi amaçlayan ve eski bir Etiyopya ordusu generalinin komuta ettiği bir silahlı mücadeleye girişti.[744] Derg, EDB'nin 1976'da Sovyet karşıtı bir darbenin yaşandığı Sudan'dan destek görmesi nedeniyle, Amerikan emperyalizminin bir uzantısı olduğunu iddia etmekteydi.[745] Örgütün diğer destekçileri ise, Tıgray hanedan soyundan gelen Ras Seyum ve Afar Kurtuluş Cephesi lideri Sultan Ali Mirre idi.[746] Dolayısıyla EDB, *rist* toprakları statüsünü kaldıran ve yeni bir kazanç/imtiyaz alanı oluşturmayan[747] toprak reformuna karşı çıkan rejim karşıtı geleneksel-bölgesel aktörlerle iş birliği içerisindeydi. Ancak, üst düzey yöneticileri ve destekçilerinin, imparatorluk rejimine duydukları yakınlık nedeniyle, Etiyopya halkından kapsamlı bir destek bulamadı.[748]

EDB'nin rejim güvenliğini tehdit eden en önemli girişimi, Şubat 1977'de, Maryam'ı komiteden elimine etmeyi amaçlayan, ancak nihayetinde daha güçlü bir biçimde yönetimi ele geçirmesine yol açan darbe girişimi oldu. Amerikan etkisiyle gerçekleştirdiği iddia edilen bu girişim,[749] Etiyopya hükümetinin rejim güvenliği kaygısını üst düzeye taşıyan ve hükümeti ABD yörüngesinden çıkararak, SSCB ile yakın ilişkiler geliştirmesine kapı aralayacak olayların başlangıcı oldu.

---

[743] **Ibid.**, s. 128.
[744] **Ibid.**, s. 129.
[745] Bu açıdan, ABD'nin Etiyopya'daki rejimin değişme ihtimalini göz önünde bulundurarak, ülkeye 1977 yılına kadar askeri yardımı sürdürmesi, EDB'de görülen/umulan iktidar potansiyeliyle ilişkilendirilebilir.
[746] Colin Legum, "Realities of the Ethiopian Revolution," **The World Today**, C. 33, N. 8 (1977), s. 309.
[747] Wubneh ve Abate, **op. cit.**, s. 93 – 94.
[748] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 130.
[749] Vijay Gupta, "The Ethiopian Revolution: Causes and Results," **India Quarterly: A Journal of International Affairs**, C. 34, N. 158 (1978), s. 165 – 166.

b. Sol-Sosyalist Muhalefetin İtirazları: EHDP, TESH ve Kırmızı Terör

Sılasi rejiminin yıkılmasına yol açan toplumsal hareketlerin en önemli bileşenlerinden biri sol-sosyalist öğrenci hareketleriydi. Bu hareketler arasında, EHDP ve TESH, öne çıkan iki örgüt idi. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında faaliyete geçmişlerdi ve Sılasi rejiminin emperyalist ve feodal politikalarına itiraz eden entelektüellerin yer aldığı kuruluşlardı.

Bu iki örgüt, Etiyopya toplumunun sol-sosyalist bir perspektifle yeniden yapılanması gerektiğine ilke olarak katılıyorlardı. Ancak, sosyalist Derg cuntasına karşı tutumlarıyla birbirinden ayrıldılar. Her iki örgüt de, feodal bir toplumun sosyalizme evrilirken, bir geçiş dönemine/hükümetine ihtiyacı olduğunda hem fikirdi. EHDP, aşağıdan yukarıya doğru topluma yerleştirilmesi gerektiğini ileri sürdüğü sosyalist devrimin bir askeri yönetim tarafından sahiplenilmesine karşı çıkmaktaydı. [750] Toplumdaki tüm demokratik aktörlerin bir araya geldiği bir sosyalizmin, çok daha sağlıklı biçimde kurulacağına inanmaktaydı.

TESH ise, Etiyopya toplumundaki feodal, bürokratik burjuvazi ve kapitalist çıkar odaklarının gerçek bir devrime ulaşılmasına ket vurabileceği kaygısından hareketle, geçici bir devrimci hükümetin düzenlediği, diğer bir ifadeyle, ayrık otlarını temizlediği bir toplumsal alanın oluşturulmasını önceledi. Böylece, geçici hükümet kitlelerin bilinçlenmesi ve örgütlenmesini hızlı bir şekilde sağlayarak, toplumun damarlarına nüfuz edecek bir devrimin sağlanmasının yolunu açabilecekti.[751]

Buradan hareketle, EHDP ve TESH, askeri bir geçiş hükümetinin varlığına yönelik tutumlarıyla birbirlerinden ayrıldılar. TESH, Derg yanlısı bir tavır alarak, Ulusal Demokratik Devrim Programı'nın yazılmasına katkı sağladı ve rejimin kurumlarında kendi örgüt mensuplarının görev almasına izin verdi ve iş birliğini tercih

[750] Ottaway, "Democracy and New…," s. 23 – 25.
[751] **Ibid.**, s. 23.

etti. EHDP ise, Derg hükümeti ile herhangi bir organik bağ kurmamakla kalmadı, faşist olarak nitelendirdiği rejime karşı eylemlerde bulundu. Faşist nitelendirmesinin ana nedeni, Derg'in otoriter tutumları ve demokratik toplumsal kanallara kapı aralamayan kurumsal ifadeydi. Hatta, devrimin ortaya çıkmasının önündeki engellerin feodalizm ve emperyalizm kadar, cuntada vücut bulan faşizm olduğunu vurgulayan EHDP[752], cuntanın ortadan kaldırılarak "bir başka devrimin" gerçekleştirilmesi gereğinin altını çizdi. İki örgütün hükümet ile aralarına konulması gereken mesafeye yönelik tercihleri, onları birbirlerinin rakibi haline getirdi. TESH, rejim içerisindeki konumunu kullanarak, EHDP'nin toplumsal gücünün azaltılması gereğini sıklıkla yineledi.

EHDP ve TESH arasındaki bir diğer ayrım, EHDP'nin ülkenin kuzey bölgelerinden, TESH'nin ise, lideri Hayle Fida'nın etnik kökeniyle de paralel biçimde, ağırlıklı olarak ülkenin güneyinden destek bulmasıydı. Hatta EHDP, Eritre'deki ayrılıkçı hareketlerin tesislerini kullanıp eğitimler alarak, silahlı mücadele yöntemlerini güçlendirmeyi arzu etti. Bu ilişki, EHDP'nin başlıca siyasal taleplerinden[753] olan Eritre'nin öz yönetimi ve Eritreli örgütlerin siyasal muhataplar olarak kabul görmesiyle daha da bütünleşti. Ayrıca EHDP, Tıgray'daki ayrılıkçı harekete de kendi şemsiyesi altında savaşma teklifi götürerek, kuzeydeki nüfuzunu arttırmayı amaçlıyordu.[754] TESH ise, Etiyopya'nın bütünlüğü konusunda, Derg rejimiyle paralel düşünmekteydi.

EHDP, 1976 sonbaharından itibaren, doğrudan kamu kurumları ve üst düzey siyasilere yönelik eylemleriyle dikkat çekti. Maryam dahil olmak üzere pek çok üst düzey Derg üyesi ve kamu görevlisine, bazıları başarıyla sonuçlanan suikastler düzenledi. Kent ve köylü birliklerinin yöneticileri ile kamuoyunda TESH sempatizanı

[752] Tiruneh, **The Ethiopian Revolution…**, s. 145.
[753] Söz konusu taleplerin başlıcaları, emperyalist ülkelerle olan tüm antlaşmaların feshedilmesi, işçi ve köylülerin devrimin başat güçleri olması için silahlandırılması, tüm sol-sosyalist örgütlerin devrimin ortak cephesini oluşturacak biçimde karar mekanizmalarında yer alması, devrim karşıtı tutumlar sergileyen bürokratların tasfiye edilmesiydi. Bkz. **Ibid.**, s. 176.
[754] Tareke, **The Ethiopian Revolution…**, s. 88.

olarak bilinen kimi siyasetçilere de şiddet eylemlerinde bulundu.[755] Bu aşamadan sonra, EHDP'ye yönelik rejim baskısı arttı.

Şubat 1977'de, Maryam'ın tek adamlık sürecini başlatan cunta liderliğiyle birlikte, TESH'ye yönelik tutum da değişti. Zira, rejimin denetiminde olmayan örgütlerin risk oluşturabileceği düşünülmeye başladı. Zaten, Devrimci Ateş örgütü ile doğrudan rejimin ağ bağlantılarına dahil olan bir devrimci örgütlenme tesis edilmişti. TESH, EHDP'nin siyasal alanda baskılanmasıyla, tüm sosyalist muhalefeti kendi şemsiyesi altında birleştirmeye yönelip, hatta Mart 1977'de, rejimi yıkmak üzere silahlı bir ayaklanma örgütleyince, önemli isimleri Derg rejimi tarafından tutuklandı.

Maryam'ın göreve gelişiyle birlikte, bu iki örgüte karşı, Etiyopya tarihinde "Kırmızı Terör" adıyla anılan bir süreç başladı. 2007 yılında görülen mahkemelerde "soykırım" olarak nitelendirilecek Kırmızı Terör olayları, tüm sol-sosyalist örgütlenmelere yönelik bir kıyım politikası güttü. Yaklaşık bir yıl süren ve binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar, işkence ve idam mangaları ile belli bir siyasal grubu ortadan kaldırma suçu olarak tanımlandı.[756] Kırmızı Terör, planlanmış ve kasıtlı bir eylem[757] olarak, siyasal muhalifleri ve düşmanları ortadan kaldırdığı gibi, Etiyopya toplumunu topyekün sindirdi ve bastırdı. Bilhassa, herhangi bir örgüt bağı olmaksızın sosyalist düşünceye sahip olan, eğitim düzeyleri nedeniyle kamuda istihdam edilen ve askeri karakterli değil, daha özgürlükçü bir sosyalizmi savunan[758] eğitimli elitlerin toplumsal muhalefet potansiyellerini yok etti.

---

[755] Ottaway, "Democracy and New…," s. 29.
[756] "Ethiopia's Mengistu Found Guilty of Genocide," **https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-mengistu-genocide-idUSL1286585920061212**, 07.06.2021. Maryam, devrim sonrasında Zimbabve'de hayatını sürdürdü. 1994 yılında başlayan ve Maryam'ın ölüm cezası almasıyla sonuçlanan söz konusu dava ise, kendisinin katılımı olmadan Etiyopya'da görüldü. Bugün, Kırmızı Terör olaylarında hayatını kaybedenler, rejim kurbanları olarak "kırmızı terör şehitleri" sıfatıyla anılmaktadır.
[757] Gebru Tareke, "The Red Terror in Ethiopia: A Historical Abberration," **Journal of Developing Societies**, C. 24, N. 2 (2008), s. 194.
[758] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 231.

Sol-sosyalist muhalefet, temelde rejimin kurumsal ifadesine yönelik itirazlarla büyüdü. Bu itirazlar, özellikle rejimin anti-demokratik ve toplumsal bileşenleri dışlayan devrimci tutumunu hedef alarak, zamanla şiddet içerikli muhalefete dönüştü. Etiyopya'nın ulusal meselesine dair duruşları da barındıran devlet fikri içerikli itirazlarla da harmanlandı. Sol-sosyalist muhalefet, kendisini devrimin doğal varislerinden görmekteydi. Bu nedenle, rejimin gücünü paylaşan, kurumsal ifadesini sorgulama hakkı bulan, toplumun kulak kesildiği kanaatler üreten ve bu yönüyle rejime güvenlik sorunu yaratan yapılardı.

Derg rejimine dair pek çok ögede görüldüğü üzere, sol-sosyalist muhalefetin geleceği de, Maryam'ın dizginleri ele geçirdiği ve Ogaden Savaşı'nın yaşandığı 1977 ve 1978 yıllarındaki gelişmelerle belirlendi. Bu yıllarda çoklu güvenlik sorunlarıyla yüz yüze olan rejim, tek adamlığa geçişle birlikte, toplumsal alandaki tüm denetimi eline geçirmeyi hedefleyerek, söz konusu muhalefeti tasfiye etti ve toplumdaki diğer potansiyel muahalefet odaklarının önünü aldı. Dolayısıyla, sayılan iki örgüte yönelik önlemler, totaliter ve hiper-merkeziyetçi kurumsal ifadenin bir yansıması olarak tarihe geçti.

2. Devlet Fikrine Yönelik Muhalefet: Çok Taraflı Muhalefetin Ortak Mücadelesi

a. Kuzey Etiyopya'da Alternatif Devlet Fikirleri

Devrim sonrasında, Kuzey Etiyopya'daki ayrılıkçı hareketlerin sayı, görünürlük ve etkileri arttı. Bu talepler, hali hazırda güvenlik güçleriyle mücadele etmekte olan Eritre başta olmak üzere, Kuzey Etiyopya'nın diğer bölgeleri olan Afar ve Tıgray'da filiz verdi ve böylece ülkenin kuzeyinde bir "isyan üçgeni" [759] oluştu. Özerklik, öz

[759] Afar, Eritre idari bölgesinin doğusunda yer alan, Etiyopya yaylalarının alçak düzlüklere dönüşerek Kızıldeniz'e ulaştıkları bir bölgedir. Göçebe-hayvancı topluluklardan müteşekkil Afar halkının büyük bölümü Müslümandır. Eritre'nin güneyinde yer alan dağlık Tıgray'da ise, tarımcı toplulukların yaşar ve

yönetim ve/ya bağımsızlık taleplerine sahip bu silahlı örgütlenmelerin ortaya çıkışındaki temel motivasyon, Sılasi rejiminin ve kutsal-tarihsel hanedanlığın çöküşüyle birlikte ülkenin devlet fikrinde oluşan boşluğu, alternatif devlet fikirleriyle doldurma arayışıydı. Belki de daha doğru bir ifadeyle, Sılasi döneminin egemen devlet fikriyle ters düşen halklar, rejimin çöküşüyle birlikte kavuştukları şansı değerlendirme ve toplumsal güvenliklerini sağlama kaygılarıyla hareket ediyorlardı.

Eritre'de, 1960'lardan itibaren birbirine rakip iki örgüt, Eritre Kurtuluş Cephesi (EKC) ve Eritre Halklarının Kurtuluş Cephesi (EHKC) faaliyet gösteriyordu. İkisi de sosyalist bir düşünsel temelde hareket etmekteyken, ayrıldıkları nokta destek aldıkları ülkeler ve seslendikleri halk kesimleriydi. Devrim sonrasında, Eritre'nin bağımsızlığı için uygun bir ortam oluştuğu düşünüldü. Sılasi'nin baskıcı hükümeti ve geleneksel krallık yapısından kurtulmuş sosyalizm yanlısı bir rejimin, halkların kendi kaderini tayin etme hakkına ve/ya özerkliklerine daha fazla alan açacağı umut edildi. Ancak, General Andom'un Eritre ile uzlaşma çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması ve nihayetinde hayatını kaybetmesi, Eritre'deki örgütlerin taleplerinin kısa vadede kabul görmeyeceğinin göstergesiydi. Sonrasında, Derg rejiminin Etiyopya'nın toprak bütünlüğünü korumaya ve sosyalist-merkeziyetçi kurumsal ifade ve devlet fikri aracılığıyla etnik/bölgesel talepleri doğuran koşulları ortadan kaldırmaya yönelik politikaları, Eritre'nin taleplerinin görmezden gelinmesine neden oldu.

Merkezi hükümetin bu tutumu, Eritre ulusal mücadelesinde, mevcut rejimin Sılasi rejiminden farklı olmadığı ve olamayacağı düşüncesini yaygınlaştırdı. [760] Eritrelilerin, mevcut sorunu ulusal düzeyde çözemeyeceklerine yönelik inançlarını güçlendirdi ve bağımsızlık yönündeki argümanlarını yüksek sesle dillendirmelerine yol

ve antik Etiyopya devletleri burada konumlanmıştır. Birbirine komşu coğrafyalardaki hareketler, birbirinden farklı talep, ideoloji ve kültürlere sahip olsalar da, hem Kuzey Etiyopya'nın, Etiyopya'nın geri kalanına nazaran farklı bir tarihsel evrim geçirerek kendini farklılaştırması, hem de isyanın bir domino etkisiyle yayılması nedeniyle birbirlerinden etkilendiler.

[760] Harbeson, "State and Social…," s. 85.

açtı. Eritre ulusal mücadelesi, haksız sınır düzenlemeleri ve halkın kötü muameleye uğraması argümanlarıyla büyüdü. Bir defa, Eritre meselesi sömürgecilikten kaynaklanan bir meseleydi ve Birleşmiş Milletler hakkaniyetli bir çözüm getirmemişti. Bu nedenle, Eritre'deki örgütler, Eritre halkının Etiyopya içerisinde zulme uğramaya devam eden bir halk olduğunu savunuyorlardı. Mevcut sömürge sınırları başarısız biçimde tanımlanmış ve korunması imkansız biçimde düzenlenmişti. Bu sorunun çözümü Etiyopya devletine bırakılmamalı ve temel karar mercii Birleşmiş Milletler olmalıydı.[761] Bu argümanlara karşı Derg rejimi, konunun bir ulusal sorun olduğunun altını çizerek, kurulacak sosyalist düzen ve yapılacak anayasa ile sorunların sona ereceğini ileri sürüyordu.

Bu süreçte, EKC ve EHKC arasındaki rekabet sürmekle birlikte, hükümet karşısında daha güçlü bir cephe oluşturulması için iki hareketin birleşmesi de tartışılıyordu. Örgütlerin birleşme planları, birleşmenin nasıl yapılacağına dair adımlarda ve iki aktörün amaç ve yöntemlerinde uzlaşılamaması nedeniyle suya düştü.[762] Nihayetinde, 1980'lerin ilk yıllarında, daha radikal bir politikayı benimseyen EHKC, EKC güçlerine karşı mücadeleyi kazandı ve EKC'nin ana kadroları Sudan'a kaçmak zorunda kalınca Eritre'de tek karar verici olarak kaldı.

Eritre'deki ayrılıkçı hareketler, devrim sonrasında, bölgesel nüfuz ve özerkliklerini arttırabilecekleri bir iklime kavuştular. Hem dış aktörlerin bölge ve ülkeye dair kararlarının netleşmediği, hem de Derg'in tahkim olamadığı bu süreçte oluşan güç boşluğunda, Eritre'deki silahlı gruplar, geniş bir hareket alanı buldular. Özellikle askeri dikkatin ülkenin doğusuna yöneldiği Ogaden Savaşı sırasında, Eritre'deki hemen hemen tüm kırsal alan ve köyler, ayrılıkçı hareketlerin denetimine girerken, Etiyopya güçleri sadece belli kentlerde varlık gösterebiliyordu.[763] Örgütler, Ogaden Savaşı sonrasında da,

[761] Keller, "Constitutionalism and the…," s. 109.
[762] Connell, **op.cit.**, s. 355 – 357.
[763] Awet T. Weldemichael, "The Eritrean Long March: The Strategic Withdrawal of the Eritrean People's Liberation Front (EPLF), 1978–1979," **The Journal of Military History**, C.73, N. 4 (2009), s. 1234.

sahip oldukları gücü ve alanı büyük ölçüde koruyabildiler ve ordunun zaman zaman şiddetlendirdiği askeri operasyonlara karşı varlıklarını korumayı başardılar.

EKC'nin elimine edilmesiyle birlikte, EHKC'nin başat unsur olarak kaldığı mücadelenin en önemli karakteristiği, güçlü ve meşru bir yerel desteğe sahip olmaktı. Bu meşruiyeti sağlayan şey, örgütün Eritre'de adeta bir devlet gibi işlev görmesiydi. Denetim kurduğu "kurtarılmış" bölgelerde, kendi kurallarıyla işleyen toprak reformu, köylü birlikleri, parti, meclis ve zorunlu askerlik gibi mekanizmaları yerleştirmişti.[764] Ayrıca, sağlık hizmetleri, yerel dilde eğitim faaliyetleri ve özellikle de kıtlık sürecinde ülke dışından gelen yardımları bölgeye aktaran bir örgüt olarak faaliyet yürütmesi, örgütle doğrudan bağı bulunmayan Eritrelilerin bile sempatisini kazanmasını sağladı.[765] EHKC, güvenlik problemiyle sürekli yüz yüze olsa da Derg rejiminin kurumsal ifadesinin çok benzerini, alternatif bir devlet fikriyle birleştirip uygulayarak *de facto* bir devlet yapısı tesis edebildi.[766]

Kuzey Etiyopya'daki bir diğer hareket, Tıgray halkının temsilcisi olan Tıgray Halklarının Kurtuluş Cephesi (THKC) idi. 1975 yılında kurulan bu örgütün öncesinde, Tıgraylı sosyalist üniversite öğrencilerinin lokomotifliğinde ilerleyen, Tıgray halkının hak ve çıkarlarına yönelik bilinçlendirme faaliyetleri yürüten etno-ulusçu bir sivil örgütlenme mevcuttu. Ancak, devrim sonrasındaki siyasal iklim, Tıgray halkının siyasal geleceğine dair yeni adımlar atılması gerekliliğini doğurdu. Tıgraylar, her ne kadar Tarihsel Etiyopya'nın önemli bir parçası olsalar da, on dokuzuncu yüzyılda, iktidarın Şeva-Amara eksenine kaymasıyla, imparatorluğun artık kendilerinin aleyhine faaliyet

[764] Clapham, "Controlling Space in…," s. 23; Johnson ve Johnson, **op. cit.**, s. 190.
[765] Lionel Cliffe, "Forging a Nation: The Eritrean Experience," **Third World Quarterly**, C. 11, N. 4 (1989), s. 142.
[766] *De facto* devlet, uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından hukuken bir devlet olarak tanınmasa da, fiili olarak devlet olma vasıflarına sahip görülen devlet yapılarına verilen isimdir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, bunun öne çıkan örneklerindendir. Ayrıca, Eritre'deki yapının bir *de facto* devlet olarak nitelendirdiği bir çalışmanın ilgili kısmı için bkz. Scott McDonald Pegg, On the Margins: International Society and the De Facto State, Doktora Tezi, Vancouver, **The University of British Columbia**, 1997, s. 80 – 88.

yürüttüğüne inanmaktaydılar. Bölgesel başkaldırının ilk örneği, 1943'te gerçekleşen Veyane isyanıydı. Bu isyandan sonra Tıgray topraklarına yatırım yapılmaması, 1990'lara kadar bölgedeki eğitim olanaklarının düşük seviyede tutulması, kitlesel işsizlik, hakim kültürün altında baskılanma ve arazi tahribatı gibi nedenlerle[767], devletin kurumsal ifade ve fikrine yönelik bölgesel itirazlar güçlendi. Örgüt, Tıgray bölgesi menşeli, "İkinci Veyane" olarak adlandırdığı isyanın temsilcisi olma iddiasındaydı.[768]

THKC, Eritre'deki harekete benzer biçimde, bölgesel güç boşluğunun yarattığı iklimden faydalanarak siyasal olarak güçlenme isteğinin, rejimin sosyalizm düşüncesiyle uyuşamamanın ve Derg'in muhalefeti susturmaya yönelik politikalarına tepkinin bir sonucu olarak 1975'te ortaya çıktı. Devrimin ilk yıllarında, Tıgray'daki önde gelen siyasi liderlerin Derg'in operasyonlarıyla öldürülmesi, merkezi hükümet ile uyuşmanın mümkün olamayacağına yönelik fikri güçlendirdi. Böylece, çeşitli küçük gruplar rejime karşı birleşerek, bölgesel savunma ve toplumsal güvenliği önceleyen bir silahlı mücadeleyi başlatma kararı aldılar.

Örgüt, mücadelenin ilk yıllarında nihai hedefinin bağımsızlık olduğuna dair manifestolar yayınlansa da, sonraki yıllarda, demokratik ve çok etnisiteli bir Etiyopya içerisinde Tıgray'ın özerkliğinin arttırılmasını ve bölgede öz yönetimin tesis edilmesini talep etmeye başladı.[769] Bu bağlamda, Eritre'deki ayrılıkçı hareketten farklı olduğu ve ülke içi bir çözüm aradığı söylenebilir.

THKC, kuruluşundan 1984 yılına kadar, on bin kişiden oluşan görece küçük bir örgüt olarak faaliyet gösterdi.[770] Bu yıllarda, bölgeye gelen turistler ile bölgede çalışan Avrupalıları kaçırma eylemleriyle ve Derg yetkililerine düzenlenen suikastlerle

[767] Aregawi Berhe, "The Origins of the Tigray People's Liberation Front," **African Affairs**, C. 103, N. 413 (2004), s. 576.
[768] **Ibid.**, s. 588.
[769] **Ibid.**, s. 591.
[770] Sandra Fullerton Joireman, "Opposition Politics and Ethnicity in Ethiopia: We Will All Go Down Together," **The Journal of Modern African Studies**, C. 35, N. 3 (1997), s. 392.

uluslararası kamuoyunda ses getirmeye çalıştı.[771] Bölgede faaliyet yürüten EDB ve EHDP ile bölgesel hakimiyet mücadelesi de yaşadı. EDB'nin geleneksel krallığa yakın duran tutumu fazla bir karşılık bulmadı. Ancak EHDP, özellikle Kırmızı Terör sürecindeki tasfiyelerle birlikte kent merkezlerinde gücünü yitirdikten sonra, kırsal alanlarda kapasitesini yeniden arttırmaya başladı.[772] Kurduğu eğitim kamplarıyla bölgeden militan devşirdi. Her ne kadar, Derg'e muhalefet etmek konusunda iş birliği içinde olsalar da, EHDP'nin bu uygulaması çatışmalara yol açtı ve sonuçta bölge halkı tutumunu THKC'ye destek vererek gösterdi. Bu tercihin en önemli nedeni, EHDP'nin tüm Etiyopya'da "gerçek" bir sosyalist dönüşüm arzularken, THKC'nin etnik ve bölgesel çıkarları öne çıkaran siyasi tercih ve uygulamalarıydı.[773]

Ancak, örgütün 1984 yılında ortaya çıkan kıtlığın en olumsuz etkilerinin görüldüğü yerlerden biri olan Tıgray'da düzenlediği yardım kampanyaları, lojistik destek faaliyetleri ve uluslararası yardımın bölgeye ulaşmasındaki aracı konumu, yerel meşruiyet ve örgüte katılımları arttıran en önemli etmendi. Derg, buna karşı, yeniden iskan politikalarıyla bölgedeki halkın yerini değiştirmeyi amaçlayan bir politika güttü. THKC, kıtlığın yol açtığı ekonomik gerileme ve SSCB'nin merkezi hükümete yönelik desteğinin azalmasıyla, merkezi ordu ve hükümetin güç kaybetmesine paralel olarak güçlendi. Kuzey Etiyopya'da, Eritre'nin ardından, hükümet denetiminden görece azade ve *de facto* devlet olarak tanımlanabilecek bir bölge daha oluştu. Dolayısıyla, ülkenin kuzeyinde yoğunlaşan kıtlık, bölgesel silahlı örgütlerin iç dayanışma ve meşruiyetini arttırdı. 1987 anayasasıyla birlikte, ülkedeki idari yapının yeniden tesis edilmesi çabası karşısında, hem EHKC hem de THKC, oldukça donanımlı savaşçılara sahip ve

[771] Young, **Peasant Revolution in…**, s. 121 – 122.
[772] **Ibid.**, s. 106.
[773] **Ibid.**, s. 107 – 109.

hükümetin politikalarına nazaran kendi politikalarının uygulanmasını sağlayan bir meşruiyet ve nüfuza sahip oldu.[774]

Kuzey Etiyopya'daki sol-sosyalist silahlı hareketlerin devlet karşısında direnebilmesini sağlayan diğer bir unsur, örgütler arası dayanışmaydı. EHKC için, Tıgray bölgesindeki isyanın devamı ve THKC ile iyi ilişkilerin sürdürülmesi, lojistik açıdan önemliydi. Çünkü böylece, ordunun etkin biçimde kara yoluyla Eritre'ye ulaşmasının önüne geçiliyordu. THKC için de, Eritre ile iyi ilişkiler tesis etmek, bölgenin denize bağlantısını ve dolayısıyla lojistik desteği sağlamak açısından önemliydi. [775] Fakat iki örgüt, iki ana konuda uyuşamıyordu. Bunlardan ilki, Etiyopya'nın geleceğine dair görüşlerindeki ayrımdı. EHKC, kendi kaderini tayin etme hakkı çerçevesinde bağımsızlık talep ederken, THKC bunu istemiyor, hatta Derg'e karşı çıkan tüm halkları, aynı çatı altında hükümete karşı savaşmaya ve ülkeyi birlikte dönüştürmeye çağırıyordu. İkinci husus ise, EHKC'nin kendi kaderini tayin hakkı ilkesini destekleyen SSCB'ye, THKC'nin ise kendi kendine yeterlilik ve öz yönetim unsurlarını öne çıkaran Arnavutluk'a yönelmesiydi.[776] Bu nedenlerle iki aktör, Derg rejiminin devrilmesi ortak paydasında birleşiyor ve iş birliği yürütüyor[777], ancak olası bir devrimden sonraki süreç konusunda farklı görüşlere sahiplerdi.

Kuzey Etiyopya'daki bir diğer muhalif yapı, Eritre bölgesinin doğusunu kapsayan Kuzeydoğu Etiyopya'daki ekonomik açıdan kıymetli topraklarda[778] yer alan Afar bölgesinde çıktı. Sılasi rejimi sürecinde, Müslüman Afar halkı, merkezi krallığa akrabalık ve aristokratik unvanlarla bağlı, bölgesel bir sultan aracılığıyla yönetiliyordu. 1970'lerin başında itibaren, Mısır'da eğitim gören Afarlı gençler, Afar Öğrenci

[774] Keller, **Revolutionary Ethiopia…**, s. 243.
[775] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 210.
[776] John Young, "The Tigray and Eritrean Peoples Liberation Fronts: A History Tensions and Pragmatism," **The Journal of Modern African Studies**, C. 34, N. 1 (1996), s. 115.
[777] **Ibid.**, s. 116.
[778] Afar, geleneksel göçebe topluluklarının yaygın olduğu, tuz çıkartılan alanlar ve tarım potansiyeline sahip Avaş Vadisi'nin bulunduğu kıymetli bir bölgedir. Ayrıca, Eritre'deki ayrılıkçı hareketin denetim alanları dışında, Kızıldeniz'e çıkışı sağlayan tek liman olan Assab, Afar bölgesindedir.

Birliği'ni (AÖB) kurarak bölgesel/etnik bilinci kuvvetlendirmeyi hedeflediler.[779] AÖB, Afar sultanıyla da bağ kurdu ve bu ilişki, Derg sonrasında, bölgenin özerklik arayışlarını güçlendirdi. Çünkü, devrimle birlikte gerçekleştirilen toprak reformu, geniş topraklar üzerinde nüfuz sahibi olan sultanın benimsemediği bir uygulamaydı.[780] Dahası, rejimin millileştirme, devlet çiftlikleri kurma ve tarımsal üretim politikaları, bölgenin geleneksel ve görece özerk eko-politik yapısına zarar veriyor, halkın ihtiyaçlarına yönelmiyor ve gıda güvenliğinde sorunlar doğuruyordu.[781]

Derg'in sultanı tutuklatacağı yönündeki haberlerin duyulmasıyla, sultan, ülkeyi terk ederek, Suudi Arabistan'a yerleşti. 1975 yılındaki bu sürgünün ardından, AÖB'nin üyelerinin de yer aldığı, Afar Kurtuluş Cephesi (AKC) adıyla bir silahlı örgüt kuruldu. Örgüt, Assab limanına giden yolu denetim altına ararak ülkenin ihracat ve ithalatında daralmalara yol açtı. Buna ek olarak, Tendaho'daki şeker çiftliklerine sabotaj eylemleri yaparak ciddi maddi zarara yol açtı.[782]

AKC, Eritre ve Tıgray örneklerinden iki noktada ayrılmaktaydı. Birincisi, ideolojik olarak sol-sosyalist bir ideolojiye sahip değildi ve örgütün söylemlerinde, etno-ulusçu bir itiraz öne çıkıyordu. İkincisi ise, bir-iki yıl gibi kısa süre faaliyet gösterebilmişti. 1976 yılında ilan edilen Ulusal Demokratik Devrim Programı'nda, ülkedeki uluslar meselesine yönelik çizilen perspektif örgütün içindeki bir hizip tarafından olumlu bir gelişme olarak karşılanınca, fiilen bölünerek gücünü kaybetti.[783] Buna ek olarak, THKC, Tıgray bölgesinde yaşayan Afarlıların da sözcüsü olmaya ve

[779] Yasin Mohammed Yasin, "Political History of the Afar in Ethiopia and Eritrea," **Africa Spectrum**, C. 43, N. 1 (2008), s. 46 – 47.
[780] **Ibid.**, s. 47.
[781] John Markakis, "The Afar," (der.) John Markakis, Günter Schlee ve John Young, **The Nation State: A Wrong Model for the Horn of Africa**, Max Planck Research Library for the History and Development of Knowledge, 2021, s. 87.
[782] Kassim Shehim, "Ethiopia, Revolution, and the Question of Nationalities: The Case of the Afar," **The Journal of Modern African Studies**, C. 23, N. 2 (1985), s. 343.
[783] **Ibid.**, s. 344 – 345.

hatta onları gerilla olarak istihdam etmeye yöneldi.[784] AKC, hem iç hem de bölgesel rakipler nedeniyle, uzun erimli ve istikrarlı bir harekete evrilemedi.

b. Güney ve Doğu Etiyopya'daki Devlet Fikri Öncelikli İtirazlar: Düşük Profilli Muhalif Örgütlenmeler

Derg rejiminin kurulmasından sonra, Kuzey Etiyopya'da alternatif devlet fikirlerini ön plana çıkaran örgütlerin yanı sıra, ülkenin güney ve doğu bölgelerinde devlet fikrine itirazları önceleyen hareketler de doğdu. Bu hareketlerin bir kısmının nüveleri Sılasi dönemine dayansa da, esas olarak Derg döneminde etkinleştiler. *De facto* devletleşmeye varabilecek profilde faaliyet yürüten kuzeydeki hareketlere nazaran, bu bölgedeki yapılar daha düşük profilli ve görece daha az etkili olabildiler.

Güney ve doğu Etiyopya, aslında, toprak reformu eliyle avantajlı hale getirilen ve topraklandırılan köylülerin yer aldığı bölgeler olarak, Derg rejimini desteklemesi ve/ya en azından daha meşru bir iktidar olarak tanıması beklenen bölgelerdi. Gerçekten de sosyalist kurumsal ifade, ilk elde, bu bölgelerdeki halk tarafından olumlu karşılandı. Ancak sonraki süreçte, toprak dağıtımındaki haksız ve usulsüz uygulamalar, köyleştirme ve yeniden iskan gibi merkezi denetimi arttırıcı ve yerel halkı baskılayıcı politikalar ve siyasal alanda güney-doğu kökenli isimlerin yeterince temsil edilmediği inancı, bölge halklarının bazı kesimleri ile siyasal temsilcilerin rejime yönelik olumsuz bakışlarını derinleştirdi. Derg rejiminin, krallığa sonradan katılmış bu bölgelere yönelik "ikinci sınıf vatandaş" muamelesini sürdürdüğü ve var olan sömürgeci devlet tutumunun sadece farklı bir yüzünü gösterdiğine yönelik inanç arttı.[785]

Köklerini 1960'lardaki Bale isyanı deneyiminden alan ve Oromo halkının bağımsızlığını hedefleyen bir siyasal hareket 1973'te kurulmuştu. Bu hareket, 1976 yılında, ayrılıkçı ve silahlı bir sol-sosyalist örgüt olan Oromo Kurtuluş Cephesi'ne

[784] Markakis, "The Afar," s. 100.
[785] Joireman, **op. cit.**, s. 394.

(OKC) evrildi. Örgütün temel amacı, Oromo ulusal bağımsızlığını ve tüm biçimleriyle baskı ve sömürüyü ortadan kaldırmaktı.[786]

Örgüt, Oromo halkından alınan maddi ve lojistik desteğe dayanıyordu. Ayrıca, ordu ve kamu binalarına yönelen saldırılarda ele geçirilen silahlar da örgütün güç kaynaklarındandı.[787] EHKC ve THKC ile askeri ve teknik destek bağlar kuran örgüt, yine Sudan üzerinden lojistik destek alarak ülkenin güneybatısında gerilla faaliyetleri yürüttü.[788] 1984 yılında, OKC ve THKC, bağımsızlık istikametinde olmasa dahi özerklik/öz yönetim talebiyle, hükümete karşı ortak bir mücadele yürütme prensibinde anlaştılar.[789] Ancak örgüt, kuzeyde iş birliği yaptığı diğer hareketlere nazaran kapsamlı kaynak ve insan gücüne kavuşamadığı için, askeri açıdan etkin olamayan, uzak ve düzensiz faaliyetlerle anıldı.[790]

Güney ve doğu Etiyopya'daki bir diğer örgüt ise, Batı Somali Kurtuluş Cephesi (BSKC) idi. BSKC, Sılasi döneminin son yıllarında, Ogaden bölgesindeki Somali halkının ayrılıkçı taleplerinin temsilcisi olarak ortaya çıktı. Örgütün kuruluşundaki esas pay, Somali'deki Barre hükümetine aitti. Somali'nin Ogaden'e yönelik yayılmacı planlarını Etiyopya içerisinde de destekleyecek bir uzantı olarak kurulan örgüt, Ogaden Savaşı sırasında Somali ordusuyla aynı safta yer alarak, Etiyopya güçlerinin operasyonel kabiliyetini zayıflatacak eylemlere imza attı.[791]

BSKC, Ogaden'de Somali ulusçuluğunu destekleyen bir kalkışmayı tetiklemenin yanı sıra, Oromo halkını da kendi çatısı altında sürdürülecek bir mücadeleye kanalize etmeyi amaçlıyordu. Örgütün ismindeki "Batı Somali" ifadesi, güney ve doğu Etiyopya'da yaşayan Müslüman Oromo halkına yöneliyordu ve bir anlamda, Oromoları

[786] Jalata, "Ethiopia and Ethnic…," s. 393.
[787] **Ibid.**, s. 396.
[788] Zewde, **A History of…**, s. 262.
[789] Keller, **Revolutionary Ethiopia**…, s. 210.
[790] Joireman, **op. cit.**, s. 394.
[791] I. M. Lewis, "The Ogaden and the Fragility of Somali Segmentary Nationalism," **African Affairs**, C. 88, N. 353 (1989), s. 574 – 575.

Somalileştirme niyetinin ifadesiydi.[792] Bu nedenle, Derg'in baskıcı politikalarından kaçan Oromo mültecilerinin, BSKC çatısı altında yer alması ve bu kişilerin, örgüt yararına Oromo mücadelesini bölme girişimleri teşvik edildi.[793] Kısa vadede, Oromolar ve BSKC arasında iş birliği gelişse de, aynı bölgede faaliyet yürüten rakip örgütler olarak kaldılar ve Oromolar, BSKC'nin tahakkümüne girmemek için mesafeli bir ilişki tesis etmeyi tercih ettiler.[794]

BSKC, Ogaden Savaşı'nın kaybedilmesi üzerine merkezi hükümetin artan baskılarının ardından etkinliğini yitirince, örgüt içerisinden bir hizip, Somali hükümetinin bir uzantısı olarak tanımlanabilecek bir mücadele yerine, Ogaden'in kendi kaderini kendisinin belirlemesi prensibine dayalı bölgesel mücadeleyi öne çıkardı. Bu doğrultuda, 1984 yılında, çeşitli Körfez ülkelerinde bir araya gelen heyetlerin kurduğu Ogaden Ulusal Kurtuluş Cephesi (OUKC), Derg rejimi süresince Etiyopya'da kayda değer bir faaliyet gösteremedi.[795]

Bölgedeki bir diğer örgüt, Sidama Kurtuluş Hareketi (SKH) idi. SKH, Derg rejiminin tesisiyle, ülkenin güneyinde yer alan ve çoğunluğu Hıristiyan olan Sidama halkının özyönetim talepleri için savaştı. Etiyopya ordusu ve kamu görevlilerine karşı çeşitli silahlı eylemlere imza attı.[796] Ancak SKH de, Derg döneminde, düşük profilli ve dar çaplı bir silahlı hareket olarak kaldı.

Güney ve doğu Etiyopya'da bulunan güçleri ve etkileri sınırlıydı. Bunun başlıca nedeni, başta toprak reformu olmak üzere rejimin kurumsal ifadesine, bu bölgede daha

[792] Jalata, "Ethiopia and Ethnic…," s. 394 – 395.
[793] **Ibid.**, s. 394.
[794] Clapham, **Transformation and Continuity…**, s. 218 – 219.
[795] Abdi M. Abdullahi, "The Ogaden National Liberation Front (ONLF): The Dilemma of its Struggle in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 34, N. 113 (2007), s. 556.
[796] Lovise Aalen, **The Politics of Ethnicity in Ethiopia: Actors, Power and Mobilization under Ethnic Federalism**, Leiden/Boston, Brill, 2009, s. 82 – 84; Sidama halkına dair genel bir bilgi için bkz. Seyoum Hameso, "The Sidama Nation: An Introduction," (der.) Seyoum Hameso ve Mohammed Hassen, **Arrested Development in Ethiopia: Essays on Underdevelopment, Democracy and Self-Determination**, New Jersey, Red Sea Press, 2006, s. 57 – 75.

olumlu yaklaşılmasıydı. Dolayısıyla, sayılan örgütler, hükümete yönelik sempatisi daha yüksek olan halkların sözcüsü olmaya çalışıyorlar ve kapsamlı bir yerel destekten mahrum kalıyorlardı. Ayrıca, güney ve doğu halklarının ulusal bilinçleri, silahlı bir mücadeleye eşlik edecek seviyede değildi. Kuzey Etiyopya'daki, bilhassa Eritre ve Tıgray halklarının sahip olduğu köklü ulus bilinci/etnik bilinç, alternatif devlet fikrinin çok daha kolay biçimde yayılmasına ve mevcut devlet fikrine itiraza evrilebildi. Bir başka neden ise, ülkenin kuzeyinin stratejik önemiydi. Kızıldeniz ve Sudan'a komşuluk, hem ülke dışından gelen yardımların akışını kolaylaştırıyor, hem de bu stratejik konum nedeniyle, bölgedeki örgütlerin ülke dışı aktörlerin cazibe alanına girmesine yol açıyordu.

Sayılan nedenlerle, ülkenin kuzeyindeki muhalif silahlı örgütler, rejim için çok daha zarar verici ve daha etkili, güney ve doğu bölgelerindekiler ise, silahlı mücadelenin erken/erginlik aşamalarını yaşayan ve daha az zarara yol açan aktörlerdi. BSKC'nin Ogaden Savaşı'ndaki faaliyetleri buna bir istisna olarak kabul edilebilirse de, örgütün Somali devletinin yoğun maddi ve manevi desteğini aldığı gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla, kuzey isyanları, merkezi hükümet için, uzun ve yorucu oldu. Güney ve doğu Etiyopya'dakiler ise, köylerin bombalanması, seçilen bölgelerin yeniden iskan edilmesi ve küçük çaplı askeri operasyonlarla frenlenebildi.[797]

c. Derg Rejiminin Yıkılışı: Alternatif Devlet Fikrinin Zaferi

Derg rejiminin kaderini, 1980'lerin ortasında yaşanan kıtlığın belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kıtlığın baş göstermesi, sosyalist kurumsal ifadenin zafiyetlerini gün yüzüne çıkarırken, ona karşı alınan önlemlerde, en az insani kaygılar kadar rejimin güvenlik kaygılarının gözetilmesi, dışlayıcı kurum pratiklerini öne çıkardı. Böylece, alternatif devlet fikrini savunan yapıların bulundukları bölgelerde karşılıkları arttı.

[797] De Waal, **op. cit.**, s. 11.

Rejim muhaliflerinin etkinliklerinin artmasına yol açan kıtlık sürecinin ardından hazırlanan anayasa, ulusal mesele ve ülkenin idari yapısına ilişkin yaklaşımıyla alternatif devlet fikirlerini zayıflatma amacı gütse de, diğer pek çok niteliğiyle, mevcut rejim yapısının korunmasına hizmet ediyordu. Anayasanın muhalefetin taleplerini karşılamaktan uzak olmasına, bir de dış destekçi aktör SSCB'de yaşanan iç değişim eklendi. Gorbaçov, ekonomik darboğazdan geçmekte olan Sovyet ekonomisini toparlamak ve harcama kalemlerinin en büyük ve en az önemlilerinden olan silah harcamalarını azaltmak üzere bölgesel çatışmalara daha az müdahil olmayı hedefleyen bir politika izlemeye başladı.[798]

1985 yılından 1988'e kadar, miktarı azalsa da, SSCB'nin askeri yardımları sürdü.[799] 1988 yılından itibaren Etiyopya ordusu, Kuzey Etiyopya'daki muhalif örgütlere karşı girdiği savaşlarda ağır yenilgiler almaya başladı. Mart 1988'de, EHKC ile yaşanan Af Abet çatışmalarında, çok sayıda Sovyet silah ve mühimmatı ile bölgedeki Sovyet askeri yetkililer ele geçirildi.[800] Af Abet, ordunun daha güçlü bir aktör olduğu fikrini dağıtan ve rejimin yıkılışını hızlandıran Eritre ayrılıkçı hareketinin tarihindeki en önemli galibiyetti.[801]

Gorbaçov yönetimi, çatışmanın ardından, Eritre meselesine dair "adil bir çözüm" üretilmesi gerektiğini belirterek, SSCB-Etiyopya ilişkilerinde yeni bir dönem açtı.[802] İkili görüşmelerde arabulucu rolünü üstlenen eden SSCB, Boynuz'da barış içinde bir arada yaşama yollarının aranmasına teşvik etti. Fakat Maryam hükümeti, Etiyopya'nın toprak bütünlüğünün korunmasından yana olan pozisyonundan taviz vermiyordu.

[798] Bu bağlamda, Üçüncü Dünya ülkelerine yapılan savunma harcamaları kısılarak, mevcut askeri bütçe, SSCB için önemi daha fazla olan Doğu-Batı bloğu ilişkilerinde kullanılmaya yönlendirildi. Bkz. Melvin A. Goodman, **Gorbachev and Soviet Policy in the Third World**, Washington, The Institute of National Strategic Studies, 1990, s. 14 – 15.
[799] Askeri yardım rakamları için bkz. Richard Weitz, "The Soviet Retreat from Third World Conflicts: The Importance of Systemic Factors," **Security Studies**, C. 1, N. 3 (1992), s. 551.
[800] **Ibid.**, s. 554.
[801] Gebru Tareke, "From Af Abet to Shire: The Defeat and Demise of Ethiopia's 'Red' Army 1988-89," **The Journal of Modern African Studies**, C. 42, N. 2 (2004), s. 256.
[802] Weitz, **op. cit.**, s. 555.

1989'da yaşanan Şıre çatışmalarında, Etiyopya ordusu THKC'ye karşı ikinci kez yenilgiye uğradı. Bu yenilgi, Mayıs 1989'da, üst düzey ordu mensupları tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminin tetikleyicisi oldu.[803] THKC, Şıre çatışmalarının ardından, Etiyopya'daki diğer rejim karşıtı hareketlerle birleşme/iş birliği yapma yolu arıyordu. Öte yandan, THKC ile rejim uzlaşma masasına oturdu ama Maryam'ın geri adım atmayan tavrı nedeniyle, görüşmelerde herhangi bir aşama kat edilemedi. Bu gelişmeler, Etiyopya ile SSCB arasındaki dış destekçi aktörlük ilişkisini ciddi anlamda sekteye uğrattı. 1988 ve 1989'da nitelik ve niceliksel olarak askeri yardımlar geriledi, Küba güçleri ile Sovyet danışmanlar ülkeden çekildi.[804]

SSCB, 1990 yılı itibarıyla, iç savaşın masada bitirilmesi gerekliliğinin altını çizerken[805], kendini bölgeden daha da soyutladı. Etiyopya ile mevcut askeri antlaşmanın yenilenmemesi kararı alındı ve Dahlak Adaları'ndaki Sovyet deniz kuvvetleri ve ekipmanları tamamen tahliye edildi.[806] 1990 yılında Mesavva limanının kaybedilmesi, Etiyopya ordusu için bir diğer kritik gelişmeydi. Ayrıca bu dönemeçte, THKC'nin önderliğinde, diğer halkları temsil eden örgütlerin bir araya geldiği ve tüm Etiyopya'ya yönelik politika üretme amacı taşıyan Etiyopya Halklarının Devrimci Demokratik Cephesi (EHDDC) kuruldu. Tüm bu gelişmelerden sonra, uluslararası kamuoyu, iç çatışmanın sona ermesini daha yüksek sesle talep ederken, Maryam, yarım milyon askeri mobilize edebilmeyi ve böylece kuzeyli örgütlerin ilerlemesini durdurmayı

[803] David A. Korn, "Ethiopia on the Verge of Disaster," **Journal of Third World Studies**, C. 7, N. 1 (1990), s. 24; Tareke, "From Af Abet…," s. 270. Tıpkı Brezilya gezisindeyken Sılasi'ye karşı gerçekleştirilen darbe girişimi gibi, Maryam'a da Doğu Almanya gezisindeyken darbe girişimi yapıldı. Ancak bu girişim, 1960 yılındakine nazaran çok daha kısa süreli oldu ve diğer üst düzey generaller tarafından bastırıldı. Devlet başkanının veya bu bağlamda, rejimin çekirdeğini oluşturan temel unsurun ülke dışına çıktığında gerçekleştirilen darbe girişimleri, aslında siyasal kurumların özerkliklerinin devre dışı kaldığının, neopatrimonyal rejim ağ bağlantılarının bürokrasiye egemen olduğunun bir göstergesidir.
[804] Tommie Crowell Anderson-Jaquet, Restructuring the Soviet-Ethiopian Relationship: A Case in Asymmetric Exchange, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Londra, **London School of Economics and Political Science**, 2002, s. 123.
[805] Weitz, **op. cit.**, s. 563.
[806] Anderson-Jaquet, **op. cit.**, s. 123.

arzuluyordu.[807] Muhalif örgütlerin ilerlemesi ve buna karşın Derg'in uluslararası yalnızlığı, böyle bir atılımı mümkün kılmadı. Maryam hükümeti, SSCB'nin değişen ve "liberalleşen" ekonomi politikalarına paralel olarak, kooperatiflerin kapatılması ve yüzlerce özel şirketin açılmasına karar verdi.[808]

1991 yılının başında, EHKC Eritre'nin neredeyse tamamına hakimken, EHDDC de ülkenin kuzeyinden güneyine doğru ilerleyişini hızlandırdı. ABD'de EHKC ve Derg arasında barış görüşmeleri sürerken, Maryam'ın uzlaşmaz tavrı, muhalif örgütlerin ilerleyişini durdurmak yerine daha da ateşlendirdi. Nihayetinde, EHDDC Mayıs 1991'de Adis Abeba'yı ele geçirdiğinde küçük çaplı bir direnişle karşılaştı. Maryam ise, ülkeden ayrılarak Zimbabve'ye sığındı.

[807] Tareke, **Ethiopian Revolution…**, s. 299 – 300.
[808] Henze, **Layers of Time…**, s. 317.

IV. ETNİK FEDERALİZM VE EKONOMİK ATILIM YA DA ZOR KOŞULLARDA TIGRAY BAŞATLIĞINI KORUMAK: EHDDC REJİMİ

Mayıs 1991'de Maryam hükümetini deviren THKC önderliğindeki EHDDC, Etiyopya devletindeki en önemli siyasal aktör konuma yükseldi. Bu değişim, Etiyopya siyasetinde farklı bir dönemin başlaması anlamına geliyordu. Etiyopya hükümetleriyle, sırasıyla otuz ve on beş yıllık çatışma geçmişine sahip olan EHKC ve THKC, bir anda, siyasal alanda başat konuma yükselmişti. EHKC'nin, Eritre bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir gündem yürütmesi ve EHDDC'nin içinde yer almaması, THKC'yi ve temsilcisi olduğu Tıgray halkını, iktidarın en önemli paydaşı haline getirdi.

THKC'nin başatlığı, 1991 yılında kurulan Etiyopya Geçiş Hükümeti'nin başkanlığına örgüt lideri Meles Zenavi'nin gelmesiyle somutlaştı. EHDDC, dört etnik grubun/bölgenin temsilcisi olma iddiasındaki partilerin bileşimi olarak kuruldu.[809] THKC'nin yanı sıra, Amara Ulusal Demokratik Hareketi (AUDH), Oromo Halklarının Demokratik Örgütü (OHDÖ) ve Güney Etiyopya Halklarının Demokratik Hareketi (GEHDH), cephenin ortaklarındandı. 1995 yılında yürürlüğe giren anayasa ve aynı yıl gerçekleşen seçimler neticesinde, Zenavi'nin başbakanlığındaki EHDDC hükümeti, Etiyopya siyasetinde yirmi beş yıl sürecek siyasal iktidarını resmen başlattı. 2012 yılında Zenavi'nin ölümünden 2019 yılında kadar, tek başına hükümet kurabilecek meclis çoğunluğuna ulaşmayı başardı. EHDDC iktidarı, 2018 yılında başbakan olan Abiy Ahmed'in partiyi feshederek, 2019 yılında, Refah Partisi (RP - *Prosperity Party)* adıyla yeni bir parti kurmasına dek sürdü.

[809] Sonraki aşamalarda, EHDDC'nin parti bileşenlerine, ülkenin diğer federe devletlerinin temsilcisi olan bölgesel partiler de eklendi.

A. EHDDC REJİMİNİN KAPASİTESİ: EKONOMİ TEMELLİ GÜÇLENME ADIMLARI

Ülkenin son otuz yılına damgasını vuran EHDDC rejiminin, devlet kapasitesinde, önceki yıllarda görülmeyen bir ekonomik ve beşeri kalkınma çabası içine girdiğini söylemek gerekir. EHDDC dönemine ilişkin, önceki dönemlere kıyasla, devlet kapasitesinde, iki açıdan çok daha somut analizler yapılabilir. Bunların ilki, son yıllarda Üçüncü Dünya ülkelerine dair nicel verilerin, önceki yıllara daha göre, daha kapsamlı ve gerçeğe yakın olmasıdır. İkincisi ise, 2000'li yıllarla birlikte, devlet zafiyetini açıklamak üzere üretilen nicel endeks çalışmalarının varlığıdır. Devlet kapasitesine dair ele alınan pek çok unsur, karşılaştırılmalı olarak incelenerek, ülkeler kendi aralarında sıralanmış ve kategorileştirilmişlerdir.

Ülkenin devlet kapasitesinde göze çarpan ilk değişim, 1993 yılında Eritre'nin bağımsız olmasıdır. Bu ayrılık, yüz ölçümünden çok, yaklaşık kırk yıl sonra, ülkenin denize ulaşımının yeniden kaybedilmesi açısından önemliydi. Böylece Etiyopya, deniz ticaret ve ulaşımından mahrum kalarak, önemli bir stratejik niteliğini yitirdi. Eritre ve Etiyopya arasındaki gerilim nedeniyle Etiyopya ve Kızıldeniz bağı, daha çok Cibuti limanları üzerinden sağlanmak zorunda kaldı. Bir diğer değişim ise, ülke nüfusunun iki kattan fazla artış göstermesiydi. 1991 yılında yaklaşık elli milyon olan nüfus, 2020 yılı itibarıyla yüz on dört milyona ulaştı.[810]

EHDDC rejimi süresince, ülke kapasitesindeki en önemli değişim, ekonomik ve beşeri göstergelerde yaşandı. 1980'li yıllarda en fazla 230 dolar seviyelerine çıkan ve 1991 ile 2007 yıllarında 100 ila 200 dolar bandında seyreden kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla, bu tarihten itibaren büyük bir ivmeyle artarak, 1000 dolar seviyesine

[810] "Population, total - Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ET**, 11.08.2021. Eritre'nin bağımsızlığını, yalnızca iki buçuk milyonluk bir nüfus kaybına yol açmıştır.

yaklaştı.[811] Sılasi döneminde %70, Derg döneminde %50'lerde seyreden tarımın ekonomik sektörler içerisindeki payı, %30 oranına indi. Hizmet sektörünün payı, ortalama %30 düzeyindeyken, inşaat dahil sanayi sektörünün payında %7-8 seviyelerinden %25'lere varan bir artış görüldü. Bu artış, ekonomideki iyileşmenin ana kaynağıydı.[812] Dahası, 2011 yılında, Nil Nehri'nin Sudan sınırına yakın kolunda yapımına başlanan Büyük Etiyopya Rönesans Barajı, ülkeye yıllık yaklaşık iki milyar dolar gibi bir katkı sunması beklenen bir proje olarak sonuçlandırılmak üzeredir.[813] Barajın açılması ile başta Etiyopya olmak üzere, bölge ülkelerinin elektrik enerjisi ve sulama problemlerinin önemli ölçüde giderileceği öngörülmektedir.

Benzer bir iyileşmeye temel sağlık ve eğitim rakamlarında da ulaşıldı. Derg rejiminde kırklarda olan ortalama yaşam süresi, otuz yıl içinde altmışlı yaşlara ulaştı.[814] 1980'lerde yüzde 30-40 bandındaki ilk öğretime katılım oranı, yüzde 80 düzeyine erişti.[815] Beş yaş altındaki çocukların ölüm oranı dörtte birden, yirmide bire düştü.[816]

Etiyopya, artan nüfusuna paralel olarak, dünyanın on ikinci büyük askeri personele sahip ülkesi konumuna yükseldi.[817] Ülkenin askeri harcamaları ise, değişkenlik gösterdi. Rejimin kurulduğu ilk yıllarda oldukça düşük olan harcamalar, Eritre ile savaşın yaşandığı dönemde arttı ve sonrasında yine azalma trendine girdi.

---

811 "Former Ethiopia - Per capita GDP at current prices - US dollars," **http://data.un.org/Data.aspx?q=Former+Ethiopia&d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1%3BcrID%3A230**, 11.08.2021; "GDP per capita (current US$) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=ET**, 11.08.2021.

812 "World Development Indicators - Ethiopia," **https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#**, 11.08.2021.

813 "Ethiopia Dam to Start Yielding Power by Late 2015: Official," **https://www.aa.com.tr/en/economy/ethiopia-dam-to-start-yielding-power-by-late-2015-official/175105**, 12.08.2021. Baraj, sınır aşan sular statüsündeki Nil Nehri üzerine inşa edildiği için, işletilmesi bir uluslararası hukuk meselesidir. Mısır ve Sudan hükümetleriyle barajın kullanımı görüşmeleri yürütülmektedir. Baraj kısmen faaliyete geçmiş, kısmen de doldurulmaya devam etmektedir. Doldurma işleminin tamamlanmasının birkaç yıl süreceği tahmin edilmektedir.

814 "Life expectancy at birth, total (years) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=ET**, 11.08.2021.

815 "School enrollment, primary (% net) - Ethiopia ," **https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NENR?locations=ET**, 11.08.2021.

816 "Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT?locations=ET**, 11.08.2021.

817 "2022 Ethiopia Military Strength," **https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=ethiopia**, 20.01.2022.

Ancak, ülkenin gelişen ekonomik kapasitesi ve büyüyen ekonomik rakamlarının içerisinde, askeri harcamanın payının görece azalarak, yüzde üç-dört seviyelerinden yüzde yarım seviyesine düştü.[818] Askeri harcama rakamları bir yana ülke askeri gücünü muhafaza ederek, Küresel Ateş Gücü Endeksi'ne göre, kıtanın altıncı ve dünyanın altmış altıncı askeri gücü konumunu korudu.[819]

EHDDC dönemindeki devlet kapasitesi, özellikle ekonomik ve kısmen de beşeri göstergeler açısından artış gösterdi. Bu durum, Dünya Bankası'nın ekonomik değer ve kurumlara odaklanan *Ülke Siyaseti ve Kurumsal Değerlendirme* çalışmasında, Sahra Altı Afrika ülkelerinden daha yüksek bir puan yakalamasından da görülür.[820] Bununla birlikte ülke, ekonomi dışındaki pek çok toplumsal, hukuki, siyasal ve idari unsura da odaklanan, zayıf devletliliğe dair çeşitli endekslerde arka sıralarda yer almaktadır. Örneğin, 2006 yılından beri üretilen *Kırılgan Devletler Endeksi*'nde on birinci ve yirmi altıncı sıralar arasında inişli çıkışlı bir seyir izleyerek, uyarı veren ve tehlike içerisindeki devletler kategorilerinin ortasında yer alır. 2008 yılında hazırlanan *Gelişmekte Olan Ülkelerde Devlet Zayıflığı Endeksi'*ne göre ise, ekonomi haricindeki tüm göstergelerde arka sıralarda yer alarak "kritik zayıflık düzeyindeki devlet" olarak kategorilendirilmiştir. *Dış Politika için Ülke Göstergeleri Projesi*'nin hazırladığı çalışmada kırılgan devlet statüsünde ve 2012 yılı verileri itibarıyla da on ikinci en kırılgan devlet konumunda yer alır. Bu konumuyla rejimin, gerçekleştirdiği ekonomik ve beşeri atılımlara rağmen, zayıf devletlilik ölçütü olarak kabul gören diğer pek çok göstergede yetersiz kaldığı söylenebilir.

---

[818] "Ethiopia Military Spending/Defense Budget 1960-2021," **https://www.macrotrends.net/countries/ETH/ethiopia/military-spending-defense-budget**, 12.08.2021.

[819] Afrika kıtasındaki Mısır, Güney Afrika, Nijerya, Cezayir ve Angola, Etiyopya'dan daha üst sıralarda yer almaktadır. Bkz. "2021 Military Strength Ranking," **https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php**, 12.08.2021.

[820] "Ethiopia," **https://www.worldbank.org/en/data/datatopics/cpia/country/ethiopia**, 12.08.2021.

Etiyopya'da, özellikle 2000'li yıllarda, gayri safi yurtiçi hasıla ve büyüme oranlarındaki artış, doğrudan dış yatırımların yükselişi ve ülkenin altyapısının iyileştirilmesiyle gerçekleşmiştir.[821] Buna rağmen, söz konusu endeks çalışmalarında görülen Etiyopya'nın kırılganlık ve zafiyet düzeyinin nedeni, siyasal istikrar, meşruiyet, iç güvenlik, demokrasi ve beşeri kalkınma hususlarında yaşanan sorunlardır. Örneğin, *Gelişmekte Olan Ülkelerde Devlet Zayıflığı Endeksi*'nde ekonomik sepete dahil edilen kriterlerdeki puanı yüksek olan Etiyopya'nın, güvenlik ve toplumsal refah sepetindeki kriterlerdeki düşük puanı, kırılganlığı doğuran ana sebep gibi gözükmektedir.[822] Benzer bir durum, ülkenin siyasal yapısı için de geçerlidir. Freedom House'un *Dünya Özgürlük Raporu*'nda sivil özgürlük ve siyasal haklar açısından "özgür olmayan" ülke [823] kategorisinde yer alan Etiyopya, Uluslararası Demokrasi ve Seçim Desteği Enstitüsü'nce hazırlanan temsili hükümet, temel haklar, hükümetin denetimi, tarafsız yönetim ve katılımcılık göstergelerince ölçülen *Küresel Demokrasi İfadesi* çalışmasında, otoriter bir rejim olarak tanımlanmaktadır. [824] Uluslararası Şeffaflık Örgütü'nün Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde de uzun yıllardır "yozlaşmış" statüsüne sahiptir.[825]

EHDDC rejimi, bilhassa 2000'lerden sonra, ekonomik açıdan iyileşme gösterirken, siyasi haklar, liberal demokrasi ve toplumsal refah açısından gerileme kaydetti. Bu davranış şablonu, liberal demokrat ülkeler dışındaki, özellikle Güney ülkelerinde 2007-8 ekonomik krizinin ardından sıklıkla gözlenen seçimli/rekabetçi otoriterlik ve otoriter neoliberalizm adı verilen uygulamalar bütünüyle uyumludur. Soğuk Savaş sonrasında, Afrika ülkelerinin pek çoğunda, çok partili seçimlerin

[821] Abbink, söz konusu altyapı yatırımlarında, hidroelektrik barajı, yollar, tren hatları, sanayi bölgelerinin artışı ve geniş ölçekli tarım plantasyonlarının öne çıktığını belirtir. Bkz. Jon Abbink, **A Decade of Ethiopia: Politics, Economy and Society 2004-2016**, Leiden, Brill, 2017, s. 1.
[822] Rice ve Patrick, **op. cit.**, s. 43.
[823] "Ethiopia," https**://freedomhouse.org/country/ethiopia/freedom-world/2021**, 27.08.2021.
[824] "The Global State of Democracy Indices," **https://www.idea.int/gsod-indices/#/indices/world-map**, 12.08.2021.
[825] "Corruption Perceptions Index," **https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl**, 12.08.2021.

yaygınlaşmaya başladığı, sömürgesizleşmenin ardından yaşanan bir "ikinci özgürleşme"[826] dönemine tanıklık edilmektedir. Etiyopya da, EHDDC hükümetleriyle birlikte, çok partili hayata geçerek, bu sürecin içerisinde yer almıştır. Söz konusu otoriterlik yaklaşımlarına göre, bu ülkelerde, partiler, sivil toplum ve medya gibi liberal demokrasinin kritik önemdeki kurumları vardır. Ancak bu kurumlar, demokratik biçimde işlemezler ve devletin yoğun denetimi altındadırlar. Çok partili seçimler yapılır, ancak özgür ve eşit şartlarda yarışılmaz, seçim güvenliği son derece tartışmalıdır ve genelde iktidardaki partinin galibiyetiyle sonuçlanır.[827] Ayrıca, neoliberalizmin uygulanmasını kolaylaştırmak için, yargısal ve idari devlet aygıtlarının denetimi ve manipülasyonuyla, neoliberal politikalara muhalif toplumsal kesimleri baskılayıcı ve kriminalize edici uygulamalara başvurulur.[828] Siyasal atmosfer, seçimler, yolsuzluk iddiaları gibi kriterler ele aldığında, EHDDC rejimi, pek çok yazar tarafından, bu yeni nesil otoriterlik biçimiyle eş değer görülür.[829]

Yeni nesil otoriterlik, rejim güvenliği perspektifiyle paralel gözükmektedir. Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin getirdiği ortam, blok politikalarının dışında davranabilmeyi ve çok taraflı ilişkiler kurmayı kolaylaştırdı. Böylece zayıf devletler, çok taraflı askeri ve ekonomik ilişkiler yürütebilecekleri bir hareket sahasına kavuşarak,

---

[826] Yonatan L. Morse, "Electoral Authoritarianism and Weak States in Africa: The Role of Parties versus Presidents in Tanzania and Cameroon," **International Political Science Review**, C. 39, N. 1 (2017), s. 115.

[827] Yonatan L. Morse, "The Era of Electoral Authoritarianism," **World Politics**, C. 64, N. 1 (2012), s. 162.

[828] Cemal Burak Tansel, "Authoritarian Neoliberalism: Toward a New Research Agenda," der. Cemal Burak Tansel, **States of Discipline: Authoritarian Neoliberalism and the Contested Reproduction of Capitalist Order**, Londra, Rowman & Littlefield International, 2017, s. 2.

[829] Örneğin Etiyopya, Howard ve Roessler tarafından "hegemonik otoriterlik" olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Marc Morje Howard ve Philip G. Roessler, "Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes," **American Journal of Political Sciences**, C. 50, N. 2 (2006), s. 369. 1990 sonrası ülke siyaseti seçimli otoriter yapısını inceleyen bir eser için bkz. Zemelak Ayitenew Ayele, "Constitutionalism and Electoral Authoritarianism in Ethiopia: From EPRDF to EPP," der. Charles Fombad ve Niko Steyler, **Democracy, Elections and Constitutionalism in Africa**, Oxford, Oxford University Press, 2021, s. 169 – 197. Doğrudan Etiyopya'daki seçimlere odaklanan iki çalışma için bkz. Jon Abbink, "Paradoxes of Electoral Authoritarianism: The 2015 Ethiopian Elections as Hegemonic Performance," Journal of **Contemporary African Studies**, C. 35, N. 3 (2017), s. 303 – 323, **passim.**; Lovise Aalen ve Kjetil Tronvoll, "The 2008 Ethiopian Local Elections: The Return of Electoral Authoritarianism," **African Affairs**, C. 108, N. 430 (2009), s. 111 – 120, **passim.**.

daha geniş yardım ve kalkınma imkanlarını elde edebildiler. Bununla birlikte, kimi zayıf devletlerde, neoliberal ekonomik düzenlemelerin yarattığı zenginlik, rejim çekirdeği tarafından rejimin bileşenlerine hegemonik mübadele yoluyla dağıtılabildi. "Göreli ve denetimli demokrasi" ortamı, uluslararası normlara "şeklen uygun"dur ve bu uygunluk, 1990 öncesine kıyasla, rejimlerin dikey meşruiyet yaratmasını kolaylaştırmaktadır. Yargı ve idare mekanizmalarındaki baskılar ise, "ulusal" güvenlik tehditleri ön plana çıkarılarak normalleştirilebilmektedir. Bu yönüyle, yeni nesil otoriterlik, rejim güvenliğinin yeni ve çok daha farklı renk ve yöntemlere sahip yeni bir versiyonu olarak değerlendirilebilir.

EHDDC rejiminde de, yukarıda bahsedilen endeks ve kriterler eşliğinde, Etiyopya'nın zayıf devlet karakteristiğinin varlığını koruduğu belirtilmelidir. Ana hatlarıyla, 1991'de kurulan rejimin, 1990'lı yıllar boyunca konsolide olma evresinden geçtiği ve 2000'li yıllarda (özellikle 1998-2000 Etiyopya-Eritre Savaşları'nın ardından) rejim güvenliği kaygısına paralel olarak, yeni nesil otoriterlik vasfının çok daha ön plana çıktığı belirtilmelidir.

B. EHDDC REJİMİNİN KURUMSAL İFADESİ: ADEM-İ MERKEZİYETÇİLİK, YENİ NESİL OTORİTERLİK VE AŞIRI GELİŞKİN KALKINMACI DEVLET

Birden fazla silahlı örgütle girdiği mücadeleyi 1991 yılında kaybetmesiyle yıkılan Derg rejimi, her yönüyle farklı bir iktidar bileşimine kapı araladı. Bir kere bu iktidar, etnik/bölgesel bir silahlı hareketin ve devletin mevcut kurumlarıyla herhangi bir bağı bulunmayan, tam anlamıyla yeni bir karar verici kitlenin öncülüğünde kurulacaktı. Yıllarca devlete karşı savaşmış bir örgütün kuracağı yeni rejimin meşru görülmesi, Sılasi ve Derg rejimi örneklerine göre, çok daha zordu. Dahası, yıllarca örgüte destek vermiş diğer etnik/bölgesel örgüt ve halkların savunacağı "ortak" bir düzen, ancak

devletin kurumsal ifadesinin incelikli biçimde oluşturulmasıyla sağlanabilirdi. Bu yönüyle, EHDDC rejiminin, Modern Etiyopya'daki diğer iki rejime kıyasla, daha zorlu başlangıç noktasından hareket etmek zorunda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu nedenlerle, EHDDC kurumsal ifadeyi oluştururken, idari olarak ülkedeki diğer halkların yönetime dahil olmasının önünü açan adem-i merkeziyetçi ve öz yönetimci yöntem benimsemeyi tercih etti. Siyasal olarak, yeni nesil otoriterlik pratiklerini, ekonomik olarak da kalkınmacı devlet söylemini oluşturdu.

1. Etnik Federalizmin Tesisi

a. Geçiş Hükümeti Şartı ve 1995 Anayasası'nda Federalizm

EHDDC'nin kurumsal ifadesinin en önemli yansıması, Aralık 1994'te kabul edilen ve Ağustos 1995'te yürürlüğe giren anayasadır. Ancak anayasanın kabulünden önce, Adis Abeba'nın THKC tarafından ele geçirilmesinden yaklaşık iki ay sonra, Temmuz 1991'de hazırlanan ve THKC lideri Meles Zenavi'nin imzasını taşıyan *Etiyopya Geçiş Süreci Şartı*'nda, rejimin kurumsal ifadesine dair izlere rastlanır.[830]

Şart'ın giriş bölümünde, önceki dönemlerin baskı politikalarını sürdüren askeri diktatörlüğün sona erdirilmesinin tarihi bir an olduğu ve bu iktidarın yerine, tüm halkların özgürlük, eşit hak ve self-determinasyonunu temel siyasi ilke olarak koyan bir iktidarın tesis edilmesinin gerekliliği vurgulanır. Şart'ın ikinci maddesinde, uluslar, uyruklar ve halkların (Şart ve anayasada kalıp olarak tekrarlanan İngilizce ifadesiyle *"nations, nationalities and peoples"*) self-determinasyon hakkının tasdik edildiği yer alır. Ulus, uyruk ve halkların, kimliklerini korumasını, tarih, dil ve kültürlerini yaymasını, kendi topraklarını yönetmesini ve merkezi hükümete etkin katılmasını teşvik

[830] Adis Abeba'nın ele geçirilmesinin birkaç gün ardından, 1-5 Haziran 1991 tarihleri arasında, silahlı ve/ya etnik/bölgesel örgüt temsilcilerinin katılımıyla toplanan konferansta, böylesi bir Geçiş Şartı'nın oluşturulması kararlaştırılmıştır. Zenavi, bu konferansın başkanı seçilmiş ve resmi gazete yayınlanan Şart'ın altında konferans başkanı sıfatıyla imzası bulunmaktadır. Şart'la ilgili tüm maddeler için bkz. "Transitional Period Charter of Ethiopia," **Negarit Gazeta**, 22.07.1991.

edici ilişkiler geliştirmesi öngörülür. İkinci maddenin c bendine göre ise, ulus, uyruk ve halklar, söz konusu hakların reddedildiğine, kısıtlandığına veya feshedildiğine ikna olurlarsa, bağımsız olma hakkını kullanabilirler.

Yedinci maddeye göre, geçiş hükümetinin iki kolu, Temsilciler Konseyi ve Bakanlar Konseyi'dir. Temsilciler Konseyi, ulusal kurtuluş hareketleri ve diğer siyasal örgütlerin üyelerinden oluşur ve böylece silahlı örgütler, doğrudan geçiş dönemi idari mekanizmalarının içerisine dahil edilir. Ayrıca, onuncu maddeye göre, anayasayı hazırlama yetkisi, Temsilciler Konseyi'nin içinden oluşturulacak bir komisyona aittir. On üçüncü maddede ise, yerel idari hizmetlerin yürütülebilmesi için, ulus, uyruk ve halklar kriterine göre belirlenmiş yerel ve bölgesel konseylerin kurulması ilkesi yer alır.

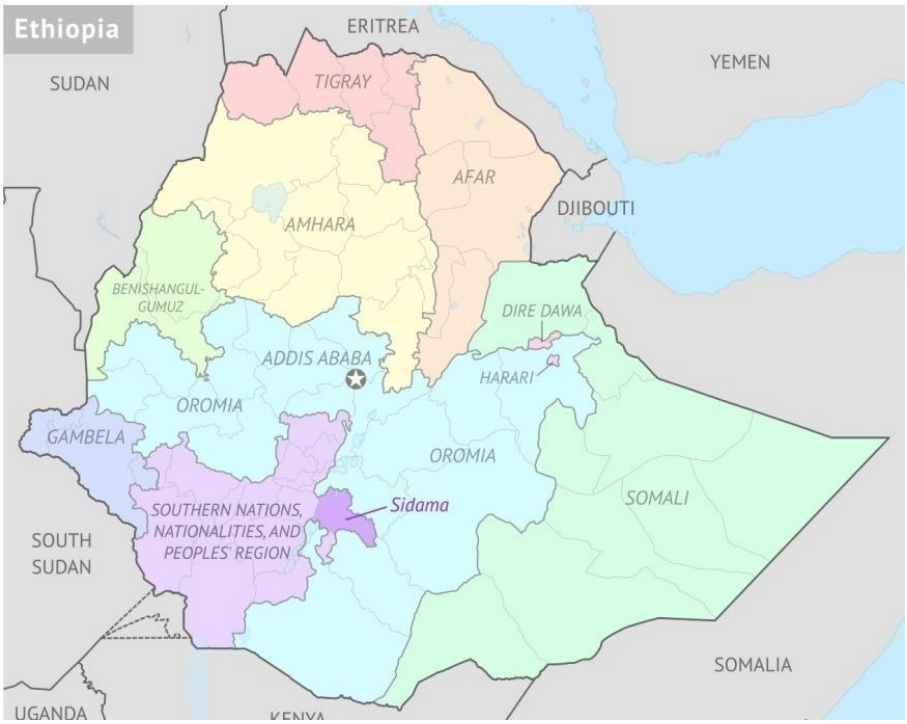
Şart'ın hazırlandığı 1991 ile anayasanın yürürlüğe girdiği 1995 yılları arasında devlet, Geçiş Hükümeti tarafından yayımlanan kararnameler aracılığıyla idare edildi. Örneğin, 1992 yılında hazırlanan "Ulusal-Bölgesel Öz Yönetimlerin Kurulmasına Dair Kararname" ve "Merkezi Hükümet ile Ulusal-Bölgesel Öz Yönetimler Arasında Kamu Gelirlerinin Paylaşımına Dair Kararname"[831], yeni rejimin öz yönetim uygulamalarını hayata geçirdiği ilk düzenlemelerdir. Bu kararnamelerde, toplam altmış beş tane olarak tanımlanan öz yönetimlerin kuruluş ve işleyişi ile merkezi hükümet ile gelirlerin nasıl paylaşılacağı düzenlenmiştir.

Şart'ta yer alan ilkeler doğrultusunda hazırlanan anayasanın ilk maddesi[832], devletin adının, *Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti* olduğunu belirterek, federal yapıyı anayasallaştırır. Beşinci maddeye göre, tüm Etiyopya dilleri eşit düzeyde

[831] "A Proclamation to Provide for the Establishment of National/Regional Self Governments," **Negarit Gazeta**, No.7, 14.01.1992; "A Proclamation to Define the Sharing of Revenue Between the Central Government and the National/Regional Self-Governments," **Negarit Gazeta**, No.33, 1992.
[832] Anayasa için bkz. "Proclamation No. 1/1995, A Proclamation to Pronounce the Coming into Effect of the Constitution of the Federal Democratic Republic Of Ethiopia," **Federal Negarit Gazeta**, 21.08.1995.

tanınmakta, ülkenin resmi dili Amarca olarak belirletilmekteyse de federasyonun tüm üyeleri kendi resmi dillerini seçme yetkisine sahiptir.

Kırk beşinci madde, devletin parlamenter bir hükümet sistemiyle yönetileceğini belirtir. Kırk altıncı ve kırk yedinci maddelerde, cumhuriyetin, yerleşim düzeni, dil, kimlik ve halkların rızasına dayalı olarak tanımlanmış dokuz federe devletten *(States)* ve bir özerk kent yönetiminden (Adis Abeba) oluştuğu yer alır[833] **(Harita 8)**. Dahası, sayılan federe devletler içerisindeki başka uluslar, uyruklar ve halklar, istedikleri zaman kendi federe devletlerini kurma hakkına sahiptirler.[834]

[833] Söz konusu dokuz federe devlet, anayasadaki sırayla, Tıgray, Afar, Amara, Oromya, Somali, Benşangul/Gumuz, Güneyli Uluslar, Uyruklar ve Halklar (GUUH), Gambela ve Harar'dır. 2004 yılında alınan kararla Dıre Dava, Adis Abeba gibi özerk bir kent yönetimi, 2019 ve 2021 yılındaki referandumlarla da Sidama ve Güneybatı Etiyopya bölgeleri, GUUH'tan ayrılarak ayrı bir federe devlet statüsü kazanmıştır.

[834] Federe devlet konseyi tarafından üçte iki çoğunlukla alınacak karar ve buna müteakip salt çoğunluk aranan bir referandumla yapılır. Detaylı bilgi için anayasanın 47/3. maddesine bakılabilir.

Harita 8: Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti İdari Haritası[835]

Devlet, federal hükümet ve federe devletlerden müteşekkil iki ana idari kanada sahiptir. Her iki idari kanadın kendine has yasama, yürütme ve yargı yetkileri bulunmaktadır. Federal hükümet, iki meclisli bir yapıdadır: Halkların Temsilcilerinin Meclisi (HTM) ve Federasyon Meclisi (FM). Elli dördüncü maddeye göre, HTM üyeleri, halkın genel oyuyla beş yılda bir yapılan seçimlerle seçilir. Bölgelerin nüfuslarına göre, o bölgeye ait meclis üyesi sayısı belirlenirken, HTM üyelerinin belirlendiği bir diğer ilke özel temsiliyettir. Buna göre azınlıktaki uluslar, uyruklar ve halkların, mecliste en az yirmi sandalyesi bulunmalıdır. Federal hükümet ise, elli beşinci maddede düzenlenen, bir veya daha fazla federe devletin üzerinde söz sahibi olduğu doğal kaynakların idaresi, yolların yapım ve bakımı, seçim kanunu, atamalar, olağanüstü hal ilanı vb. konularda söz hakkına sahiptir. Başbakan, HTM üyesi olmak zorundadır ve cumhurbaşkanı da HTM'nin gösterdiği adaylar arasından seçilir.

FM'nin oluşum ve görevlerini belirleyen altmış bir ve altmış ikinci maddelere göre, her bir ulus, uyruk ve halkın en az bir temsilcisi FM'de bulunmak zorundadır. Her bir ulus, uyruk ve halk, sahip olduğu her bir milyonluk nüfus için, bir fazla sandalye elde eder. FM üyeleri, federe devlet konseyleri tarafından seçilir. Altmış ikinci maddenin üçüncü bendine göre, FM'nin en kritik görevi, ulus, uyruk ve halkların devletten ayrılma dahil self-determinasyon haklarını değerlendirilmektir. Etiyopya halkları arasında eşit bir ilişki kurmak, ortak rızaya dayalı birliği tahkim etmek, federe devletler arasındaki sorun ve uyuşmazlıkları çözmek, federal hükümet ve federe devletlerin ortak vergi kaynaklarını belirlemek ve federe devletlere aktarılacak teşvikler, FM'nin anayasada yer alan görevlerinden bazılarıdır.

[835] "Ethiopia's Sidama Zone Voting on Autonomy (Map)," **https://www.polgeonow.com/2019/11/sidama-statehood-referendum-news.html**, 14.08.2021.

Federasyonun bir diğer ayağını ise, federe devletler oluşturur. Anayasanın elli ikinci maddesine göre, federe devletler, yasa ve kurallar çerçevesinde, sorumlu oldukları topraklarda ekonomik ve toplumsal politika ve stratejiler yürütür, toprak bölüşümüne karar verir ve doğal kaynakları yönetir, vergi düzenlemeleri yapar, vergi toplar ve kolluk kuvvetlerini yönetir. Seksen ve seksen birinci maddeye göre de federal alanda yetkili yargıçları, başbakanın önerisiyle HTM, federe devletler düzeyinde yetkili yargıçları ise federe devlet konseyleri atar.

Bu bilgiler ışığında, HTM'nin, federe devlet konseylerinin yetki alanına giren hususlar hariç, klasik meclislerin görevlerini yerine getirdiğini; FM'nin ise merkez ve yerel arasındaki uyuşmazlık, eşit dağılım ve self-determinasyon gibi, etnik gruplar ve merkez-yerel arasındaki dengeyi gözetecek hususlarda arabuluculuk ve hakemlik benzeri bir rol üstlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

b. Yumuşak Karın ya da Demir Çekirdek: Anayasal "Ayrılma Hakkı"

Etiyopya federalizminin getirdiği en tartışmalı ve özgün yenilik, hem Şart'ta hem de 1995 anayasında yer alan "ayrılma hakkı" idi. Etiyopya'daki ulus, uyruk ve halklara, self-determinasyon prensibi çerçevesinde, Etiyopya'dan ayrılarak yeni bir devlet kurabilme yetkisi veren bu hakkın Şart'ta yer alması, Maryam hükümetinin yıkılmasının ardından toplanan konferanslara katılan OKC, Somali ve Afar etnik grubu temsilcileri tarafından özellikle talep edildi. THKC ve EHDDC'nin karar vericileri, bu hakkın tanınmaması durumunda, ülkede gerilim ve çatışmanın sürebileceği endişesiyle ilgili düzenlemeyi kabul ettiler.[836]

[836] Pan-Etiyopyacı düşünceye sahip olan gruplar ve Amaraların önde gelen siyasal figürleri, ayrılma hakkının resmen tanınmasına karşı geldiler. Bkz. Alem Habtu, "Multiethnic Federalism in Ethiopia: A Study of the Secession Clause in the Constitution," **Publius**, C. 35 , N. 2 (2005), s. 324 – 325.

Maryam hükümetini yıkan üç büyük silahlı örgüt THKC, EHKC ve OKC idi. Bağımsızlık ve ülkeden ayrılmaya dönük bu maddenin yalnızca Eritre'nin bağımsızlığını hukukileştirmek amacıyla konulduğu dile getirilmektedir. Ancak, OKC'nin ayrılma niyetinin, EHDDC tarafından alınan idam kararları ve tasfiyelerle baskılanmaya çalışıldığı ve hatta yerel seçimleri OKC'nin boykot ettiği ve bu sürecin ardından, 1992 yılının sonu itibarıyla OKC'nin ayrılık fikrini resmen savunmayı bıraktığı

Anayasaya göre, federe devletler, konseylerinde alınacak karar ile bölünebilirler ve içlerinden yeni bir federe devlet çıkabilirdi. Otuz dokuzuncu maddenin birinci bendine göre, Etiyopya içerisindeki tüm ulus, uyruk ve halklar, ayrılma hakkı dahil, koşulsuz bir self-determinasyon hakkına sahiplerdi. Maddenin ikinci bendi, tüm ulus, uyruk ve halklara dillerini konuşma, kültürlerini geliştirme ve tarihlerini muhafaza etme hakkı tanır. Üçüncü bent, kendi hükümet kurumlarını oluşturmalarını ve federe devlet ve federal hükümetin karşısında eşit temsiliyet haklarını kabul eder. Dördüncü bent ise, ayrılma kararının usulüne ilişkindir. Bu doğrultuda, ulus, uyruk ve halkların konseylerinin üçte iki çoğunluğuyla alınacak ayrılma kararı, federal hükümetin üç sene içerisinde düzenleyeceği bir referandumda salt çoğunluk oylarının elde edilmesiyle geçerlilik kazanır. Federal hükümet de, yetkilerini ayrılma kararı alan konseye devrederek ayrılma sürecini tamamlar.

Aslında anayasa, Etiyopya'yı egemen bir devlet olarak kurma, aynı zamanda kurulan devletin barışçıl ve anayasal biçimde daha küçük parçalara bölünme hakkı tanıyan özgün bir niteliğe sahiptir.[837] Ancak, ayrılma hakkının, anayasanın yürürlükte olduğu yaklaşık yirmi beş yıl boyunca uygulanmadığı, federe devlet içi self-determinasyon hakkının ise, yalnızca 2019 ve 2021 yılında GUUH'dan ayrılan Sidama ve Güneybatı Etiyopya bölgeleri için uygulandığı belirtilmelidir. Bunun en önemli nedeni, EHDDC'nin ülkedeki egemen parti olarak yeni nesil otoriterlik karakterine sahip olmasıdır. 1995'ten itibaren gerçekleştirilen tüm seçimleri kazanan EHDDC, aynı zamanda federe devlet konseyi seçimlerinde de önde gelen partidir. Böylece, sayısal olarak, konseylerde ayrılma kararının alınmasının önüne geçebilmektedir. İkincisi,

bilinmektedir. Bahsi geçen "ayrılma hakkı maddesi"nin, diğer aktörlerce fiilen nasıl algılandığına ve hukuken ne ifade ettiğine dair bkz. Aaron P. Micheau, "The 1991 Transitional Charter of Ethiopia: A New Application of the Self-Determination Principle," **Case Western Reserve Journal of International Law**, C. 28, N. 2 (1996), s. 367 – 394, **passim.**.

[837] Ahmed M. Abdullahi, "Article 39 of the Ethiopian Constitution On Secession and Self-determination: A Panacea to the Nationality Question in Africa?," **Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America**, C. 31, N. 4 (1998), s. 444.

ayrılma yönünde siyasal kamuoyu oluşturabilecek örgütler, örneğin OKC ve OUKC, terör yasaları ile illegal ilan edilmiştir.[838] Bu iki husus, pratikte ayrılma hakkının kullanılması yollarını tıkamaktadır.

Son tahlilde, ayrılma hakkının Şart ve anayasada yer almasının iki önemli nedeni vardı. Birincisi, yeni rejim tesis edilirken, ortaya çıkabilecek itirazları bertaraf ederek, rejimin olabildiğince az zararla kurulmasını olanaklı kılmaktı. Bu yönüyle, özellikle rejimin kuruluş yıllarında, ayrılma hakkının hukuken tanınması rejim güvenliğini sağlama işlevi gördü. Zenavi, 1991 yılındaki kurucu konferans tartışmalarında, ayrılma hakkının barış ve istikrar sağlayıcı ve ülkenin gönüllü olarak bir araya geldiğini tasdik edecek bir öge olarak tanınması gerektiğini ileri sürdü.[839] Federal yapı ve ayrılma hakkı, Maryam hükümetinin devrilmesinden sonra, birbirinden ayrı çıkarlara sahip pek çok etnik/bölgesel hareketi bir araya getirdi ve THKC'nin başatlığına karşı diğer hareketlere bir "çıkış kapısı" sundu. Rejimden memnun kalmamaları durumunda, ülkeden ayrılma seçeneğini açık bırakarak, rejime dolaylı bir meşruiyet sağladı. İkincisi ise, ayrılma hakkının, Tıgray ve Eritre hareketleri için de bir çıkış kapısı sunmasıdır. İlk aşama, önceki rejimlere karşı THKC'den daha uzun süre mücadele veren ve self-determinasyon talep eden EHKC'nin ayrılmasının önünü açmaktı. Birleşmiş Milletler'de görüşülmesi planlanan Eritre bağımsızlığı müzakerelerinin olumsuz sonuçlanması halinde, Eritre'nin ülkeden ayrılmasına açık kapı bırakarak, geçiş dönemi rejimine Eritrelilerin destek sunması amaçlanıyordu. Diğer aşama ise, rejimin THKC/EHDDC'nin kontrolünden çıkması ihtimaline karşı, Tıgray federe devletinin ayrılmasına yol açacak bir "gizli ajanda"ya hizmet ediyordu.[840] Hali hazırda bir azınlık halkını temsil eden THKC'nin

[838] Solomon Emiru Gutema, **The Right to Self-determination: Its Scopes, Faces and Constraints of its Enforcement under the FDRE Constitution**, SSRN Papers, https://ssrn.com/abstract=2725846, 16.08.2021.
[839] Habtu, **op. cit.**, s. 326.
[840] Belete Mehari, "The Right to Self-Determination Under FDRE Constitution: Issues, Challenges and the Way Forward," **Research Journal of Social Science and Management**, C. 8, N. 5 (2018), s. 140.

başını çektiği geçiş rejiminin, ilerleyen dönemde THKC'nin kontrolünün dışına savrulması olasılığı karşısında, Tıgray bölgesinin bağımsızlığının önü açılmış oluyordu.

Şartın ve anayasanın vurguladığı ilkeler doğrultusunda ortaya konan etnik federalizm ve ayrılma hakkı, Derg'e karşı mücadele veren silahlı muhalefetin, birbirleri arasındaki çekişmeden sıyrılarak ortak bir siyasal zeminde buluşmalarını sağlamaya yönelikti. Ayrıca, etnik olarak tanımlanmış federe devletlerdeki halkların, seçtikleri temsilciler aracılığıyla her bir etnik/bölgesel düzeyde ayrı ayrı sağladıkları meşruiyetin, toplamda ulusal bir meşruiyete tevil edilmesi amaçlandı. Bu yöntem, azınlık iktidarının, "egemenliği paylaşma" yöntemi izlediği için hoş karşılanmasına ve kabul görmesine olanak sağlayacaktı. Bu nedenle federal yapı, EHDDC rejiminin geleceğini garantiye alacak bir ana unsur olarak görüldü. Ama aynı zamanda, merkez ve federe devlet arasındaki gerilimin her an gün ışığına çıkabileceği ve ayrılma hakkını kullanmaya yönelik etnik hassasiyetleri tetikleyebilecek bir yumuşak karındı.

2. Yeni Nesil Otoriterlik ve Hegemonik Parti: Yeni Dönemde Etiyopya Siyaseti

EHDDC rejiminin kurumsal ifadesinin iki bütünleşik parçası olan federalizm ve ayrılma hakkı, kapsayıcı kurum örnekleri olarak görülebilir. Zira Modern Etiyopya'da, ilk defa, merkezî devlet otoritesinin yetkileri federal bir anayasa vasıtasıyla kısıtlanmış, federe devletlerin de öz yönetim uygulamalarının yasal yolları oluşturulmuştu. Dolayısıyla, zayıf devletliliğin handikapları nedeniyle, daha önce rejim güvenliği kaygısıyla hareket eden, rejimin ağ bağlantıları dışında kalan unsurları baskılayan devletin, bu kez kapsayıcı ve paylaşımcı bir yöntemle hareket edebileceği ihtimali ortaya çıkmıştı.

Öte taraftan, bu kapsayıcı tutumun, çok sayıda etnik/bölgesel örgütün himayesinde kurulan rejimin konsolidasyonu için zorunlu ve geçici olduğu ihtimali söz

konusuydu. Bu nedenle, rejimin kurumsal ifadesinin hangi doğrultuda ilerleyeceği, hem federe devletler hem de etnik/bölgesel örgütlerin rejime karşı tutumunu belirleyecekti.

EHDDC'nin dört parti bileşeninden oluşan yapısının, Sılasi'den itibaren Modern Etiyopya siyasetine egemen olan otoriter ve totaliter eğilimi, daha uzlaşmacı ve kapsayıcı bir niteliğe büründürebileceği düşünüldü. Fakat yeni yapı, rejim güvenliği kaygısının başka yönleriyle ortaya çıktığı, çok daha karmaşık bir iktidar denklemiyle yüzleşti. Öncelikle, THKC, Maryam rejiminin sona ermesindeki rolü nedeniyle özgül ağırlığı en yüksek ve bir anlamda "devrimin sahibi" olan unsurdu. Ancak, THKC sayısal olarak azınlıktaydı ve EHDDC'nin Amara ve Oromo halklarını temsil eden parti bileşenleri, bu halkların nüfusları nedeniyle seçimlerde çok daha fazla milletvekilliği çıkartabiliyorlardı. THKC'nin başatlığındaki tek parti iktidarının sürmesi, partinin diğer bileşenleri ile THKC arasında incelikli bir güç dengesi kurulmasıyla mümkün olabilirdi. EHDDC, söz konusu incelikli dengeyi, bilhassa Zenavi'nin kişisel karizma ve prestijiyle korudu ve 1995 yılından itibaren beş yılda bir gerçekleşen seçimlerin hepsinde, mecliste tek başına iktidar kurma çoğunluğunu sağlayarak, Etiyopya siyasetindeki hegemonik konumunu perçinledi.[841] Diğer etnik grupları temsil eden partileri kapsayan bir şemsiye partinin varlığı, Etiyopya siyasetinde baskın tek parti kimliğini hakim kılarken, THKC'nin, bileşen partilerden oluşan "gayriresmi iktidar piramidi"nin tepesindeki konumu, onu en güçlü politik aktöre dönüştürüyordu.[842]

Bekele vd., EHDDC rejimini dört döneme ayırarak inceler. 1991-1997 yılları arasındaki dönem, yeni anayasal düzenin tesis edilmeye ve federal ve demokratik yapının hazmedilmeye çalışıldığı bir *geçiş* dönemiydi. 1998 ile 2005 arası, rejimin geçiş aşamasını tamamladığı, karşısına çıkan güçlüklere direnç göstererek *konsolide* olduğu

[841] Yalnızca 2005 seçimlerinde, milletvekilliklerinin yaklaşık %60'ını kazanan EHDDC, diğer seçimlerde sandalyelerin %80 ila %90 oranına sahip olabilmiştir.
[842] Merera Gudina, "Elections and Democratization in Ethiopia, 1991-2010," **Journal of Eastern African Studies**, C.5, N. 4 (2011), s. 667.

yıllardı. 2006 ile 2010 yılları, partinin, ülke siyasetini biçimlendirerek hegemonik bir konum kazandığı *baskınlık* dönemiydi. 2011 sonrası ise, sivil muhalefetin sesini duyurmaya başladığı bir *rekabet* dönemi olarak şekillendi.[843]

Bu dönemlerin her birinde, çok partili seçimler yapılmakla birlikte, THKC'nin baskın siyasal figür olduğu, ancak dönemlerin ruhu ve konjonktüre göre, baskınlığını uygulama/dayatma yöntemlerinin farklılaştığı belirtilmelidir. Rejim, başlangıçta, federalizm ve halkların öz yönetim hakkına dair anayasal düzenlemeler getirerek, ülke siyasetini köklü biçimde değiştirme sinyali verdi. Ancak, siyasetteki tek parti egemenliği ve siyasal, idari ve yargısal kararlardaki keyfi tutumlar nedeniyle, rejimin adem-i merkeziyetçi "vitrininin" ardındaki merkezi ve otoriter kurumsal ifade ortaya çıktı. Çoğulcu ve tüm etnik grupları temsil eder görünümdeki EHDDC, diğer bileşen partileri yoğun bir siyasal denetimle hiyerarşik bir düzene bağladı. EHDDC'nin çok partili yapısı, THKC'nin azınlık iktidarını sağlayabilmesinin tek yoluydu ve etnik temsiliyeti gözeten çok partili sistem rejimin meşruiyet aracı oldu. Bu meşruiyetin gölgesindeki otoriter ve keyfi siyasal iklim, alternatif partilerin etkin biçimde siyasal alana çıkmalarını engelledi. Böylece EHDDC, yeni nesil otoriterliğin egemen olduğu "fiili bir tek parti devleti"nin[844] ana aktörlüğü rolünü giderek sağlamlaştırdı.

a. Hegemonik Parti ve Yeni Nesil Otoriter Rejimin Federalizm Uygulaması

Yeni anayasayla birlikte benimsenen etnik federal yapı, kağıt üzerinde çoklu etnik yapıya sahip ülkede, diğer tüm bileşenlerin/federe devletlerin özerklik alanları ve öz yönetim haklarını tanıyan kapsayıcı bir kurum örneği olabilirdi. Ancak uygulamada, tüm federe devletlerde siyasal alan hegemonik bir parti şemsiyesi altında

[843] Yeshtila Wondemeneh Bekele, Darley Jose Kjosavik ve Nadarajah Shanmugaratnam, "State-Society Relations in Ethiopia: A Political- Economy Perspective of the Post-1991 Order," **Social Sciences**, C. 5, N. 48 (2016), s. 4.
[844] John W. Harbeson, "Ethiopia's Extended Transition," **Journal of Democracy**, C. 16, N. 4 (2005), s. 148.

örgütlendiğinden, ikitdara sahip olan bu parti söz konusu özerklik ve öz yönetim alanlarını kısıtlama ve/ya kendi denetiminde şekillendirme yetisine sahip oldu.

EHDDC federal yapıyı üç ana yolla denetliyordu. Bunlardan ilki, bölgesel parti liderlerinin, esas olarak parti merkezleri tarafından belirlenmesiydi. Böylece, EHDDC adına federe devletleri ve oradaki etnik/bölgesel grupları temsil eden parti bileşenleri, EHDDC merkez yönetiminin yörüngesinde hareket etmek durumunda kalıyorlardı. Federe devlet meclisleri neredeyse tamamen EHDDC temsilcilerinden oluşuyor ve federe devlet yönetimlerinde EHDDC'nin siyasi danışmanları görev alıyordı. Federe devletlerdeki parti mensupları, partinin "düşünce biçimi"ne uyum sağlamak üzere seminer ve eğitimlerden geçiyor, istenmeyen üyeler, partinin geniş inisiyatifindeki disiplin yönetmelikleriyle görevden uzaklaştırılabiliyordu. Düzen ve istikrarın bozulduğu durumlarda ise, federal hükümet, askeri ve kolluk kuvvetleriyle ilgili federe devlete müdahale ederek istenmeyen siyasi durumu "normale" çevirebiliyordu.[845]

İkinci unsur, iktidarın, yani THKC başatlığındaki EHHDC'nin bütçe üzerindeki kontrolünü ve patronaj, rant ve hegemonik mübadele mekanizmalarını kullanmasıydı. Federal hükümet, federe devletlerin bütçelerini belirleme ve ek bütçe yaratma hakkına sahipti. Federe devlet idarecileri, federe devletten elde edile geliri kendi bütçelerine dahil edebiliyorlardı. Ancak sonunda, ülkedeki kamu gelirlerinin %80'i ve kamu harcamalarının %60'ı merkezin kontrolündeydi.[846] Bu durum, özellikle kendi gelirlerini elde edebilme potansiyeli düşük olan federe devletleri, neredeyse tamamen merkezi bütçeye bağımlı kılıyordu.

Son unsur ise, federe devlet meclis aritmetiği değişse ve muhalif partiler çoğunluğa ulaşsa bile, tek başına iktidar olan merkezi hükümetin, çıkardığı yeni kanun

[845] Paulos Chanie, "Clientelism and Ethiopia's Post-1991 Decentralisation," **The Journal of Modern African Studies**, C. 45, N. 3 (2007), s. 365.
[846] **Ibid.**, s. 369.

ve kararnameler ile federe devletlerin yetkileri daha da kısıtlamasıydı. Bu unsur, bilhassa EHDDC'nin kan kaybettiği ve bunu bir rejim güvenliği sorunu olarak algıladığı 2005 seçimleriyle birlikte belirginleşecek ve yeni düzenlemeler, parti denetimi dışındaki alanları daha da daraltacaktı.

Abegaz, yeni nesil otoriterlik pratiklerine sahip bir öncü ve hegemonik parti olan EHDDC'nin söz konusu federalizm deneyimini, "üniter federalizm" olarak yorumlar. [847] Federal idari yapı, üniter ve merkeziyetçi uygulamalarıyla, federalizmin uygulama alanlarını sınırladı. Özerklik ve öz yönetim hakkının tanındığı bir dikey meşruiyet üretimi mekanizmasına dönüşmesi arzulanan federalizm, neopatrimonyal ilişkiler ve anti-demokratik uygulamalar yoluyla, vitrindeki görünümü ne olursa olsun, üniter bir gerçekliğe doğru evrildi.

b. Geçiş ve Konsolidasyon Döneminde Siyaset ve Seçimler

EHDDC liderliğindeki Etiyopya'nın merkezi ve otoriter karaktere ve fiili tek parti devletine dönüşmesi süreci, aslında Maryam hükümetinin devrilmesinden hemen sonra başladı. Geçiş hükümetinin kurulmasının ardından, ülkedeki güvenliğin, Maryam hükümetini deviren silahlı hareketlerden hangisinin öncülüğünde sağlanacağı ciddi bir tartışma konusu oldu. Zira, devrim sonrası denetimi sağlamak, ilerleyen dönemlerde silahlı hareketlerin siyasal ve askeri nüfuzunu arttırabilecek bir unsur olabilirdi. THKC, bu süreçte denetimi elden bırakmayarak OKC militanlarının yetki alanlarını sınırlandırdı.[848] EHKC ile Eritre'nin bağımsızlığı konusunda anlaşmaya varan THKC için, en büyük rakip OKC idi. OKC'nin, öz yönetim hakkı çerçevesinde Oromo bölgesinin bağımsızlığına dair talepleri bastırılırken, önceki dönemlerdeki Habeş hegemonyasının[849] Tıgrayların elinde yeniden vücut bulduğuna dair kaygı ve söylemleri

[847] Abegaz, **A Tributary Model…**, s. 137.
[848] Harbeson, "Ethiopia's Extended Transition," s. 148.
[849] Amara ve Tıgray yönetici elitlerinin baskın unsur olduğu Tarihsel Etiyopya devletlerine atıfla, her iki etnik grubu kuşatan "Habeş hegemonyası" kavramı kullanılmıştır.

yüksek sesle vurgulanmaya başladı.[850] Ancak, OKC'nin bağımsızlık argümanları, Oromo halkının geniş kesiminde de yankı bulmamıştı. Federal bir Etiyopya'nın, Oromo halkının toplumsal güvenlik endişelerini çare olabileceğine yönelik umutlar varlığını koruyordu. 1992'de yapılan yerel seçimlere OKC destekli adayların katılmasını engelleyen düzenlemeler ve kimi OKC adaylarının gözaltına alınmasıyla[851], parti, fiili olarak siyasetin ve anayasa hazırlama sürecinin dışına itildi.

Anayasanın ardından düzenlenen seçimler, EHDDC'nin baskınlığı altında ve diğer partilerin eşit siyasi rekabet koşullarından mahrum olduğu bir ortamda gerçekleşti. Rakip partiler, bir yandan seçim yarışına girerek, eleştirdikleri rejime meşruiyet kazandırmaktan çekinirken, öte yandan siyasi yapıda yer almamaları halinde, seslerini kamuoyuna duyuramama riskiyle karşı karşıyaydılar.[852] 1995 yılındaki seçimlerde boykot kararı alan partiler, 2000 yılında, siyasal kampanya ve seçimlere dahil olmama stratejilerini değiştirdiler. Ancak, hem otoriter iklimin baskılamasıyla yeterli olanaklara sahip olmadıkları, hem de örgütlenmede yetersiz kaldıkları için, EHDDC karşısında bir varlık gösteremediler.[853] 2005 yılına kadar, uluslararası gözlemciler tarafından da demokrasi standartlarının düşük olduğu kabul edilen tüm seçimlerin, iktidarın baskı ve manipülasyonlarıyla biçimlenen bir siyasal iklimde gerçekleştiği belirtilmelidir.[854]

c. 2001 Dönemeci: THKC Hizipleri Arasında Mücadele

EHDDC iktidarının incelikli dengesini sarsan en kritik unsur, THKC içerisindeki bir hizipleşmenin sonucu olarak ortaya çıktı ve Zenavi'nin liderliğini sarsabilecek boyutlara ulaştı. Bu sarsıntı, aynı zamanda, EHDDC rejiminin konsolidasyon dönemine kapı araladı. Rejimin kurumsal ifadesinin ve devlet fikrinin tesis edilmeye çalışıldığı

[850] Young, "Ethnicity and Power…," s. 537.
[851] Joireman, "Opposition Politics and…," s. 399.
[852] Jon Abbink, "The Organization and Observation of Elections in Federal Ethiopia: Retrospect and Prospect," der. Jon Abbink and Gerti Hesseling, **Election Observation and Democratization in Africa**, Basingstoke, Macmillan, 2000, s. 163.
[853] Kjetil Tronvoll, "Ambigious Elections: The Influence of Non-Electoral Politics in Ethiopian Democratisation", **The Journal of Modern African Studies,** C. 47, N. 3 (2009), s. 454.
[854] Abbink, "The Organization and…," s. 166 – 171.

geçiş dönemi, 1993 yılında bağımsızlığına kavuşan Eritre ile 1998 yılında patlak veren ve 2000 yılına dek sürecek olan sınır savaşıyla ilk büyük krizini yaşadı. Yaklaşık yüz bin kişinin ölümüne neden olan bu savaş, hem yeni rejim hem de THKC açısından üzerinde düşünülmesi gereken birtakım sonuçlar doğurdu. Bir defa, etnik/bölgesel aidiyetler esasıyla oluşturulan yeni sistem, bir "dış düşman"ın karşı koymasıyla test edildi. Bu süreçte, alternatif devlet fikirlerinin temsilcilerinin, rejimin politikalarının aksine bir tavır alabileceği kaygısı duyuldu. Öte taraftan, savaş, savunmacı bir Etiyopya ulusçuluğu fikrini tetiklediği gibi, siyasetçilerde de ülkenin entegrasyonunu hızlandıracak ve dış tehditlere karşı birlik olmayı kolaylaştıracak bir "ulusal proje" geliştirme düşüncesini gün yüzüne çıkarttı.[855]

Sınır savaşının sonlarına yaklaşılan dönemde, savaşın yarattığı bahsi geçen fikirler ışığında, THKC içerisinde bir hizipleşme ve iç hesaplaşma yaşandı. Zenavi hizbi bir rapor hazırlayarak, THKC'nin merkez komitesinin Tıgray halkının çıkarlarını gözeterek, etnik/bölgeselci bir tutum takındığını belirtti ve yolsuzlukla ilgili birtakım suçlamalarda bulundu. Bu raporun sonucunda da komitedeki belli isimlerin ihracı talep edildi. Suçlanan ve eleştiren hizip ise, köken itibarıyla bir gerilla hareketi olarak THKC'nin öncelikle Tıgray halkı ve bölgesine yönelik kaygıları gözetmesinin doğal olduğunu belirtiyordu. Ayrıca, EHDDC'nin dört partiden oluşan yeni iktidar sisteminde, Zenavi'nin içinden çıktığı THKC'nin çıkarlarını artık ikinci plana itebildiği eleştirisinde bulunuyordu. Sonuçta, EHDDC Adis Abeba merkezli, THKC ise Tıgray merkezli bir yapıydı.

2001 yılındaki parti komite toplantılarında denetim ve disiplin kurullarında süren bu iç çekişme, nihayetinde Zenavi karşıtı hizbin önde gelen isimlerinin partiden ihraç

[855] Christopher Clapham, "The Ethiopian Developmental State," **Third World Quarterly**, C. 39, N. 6 (2018), s. 1155.

edilmesi ve/ya önemli görevlerden el çektirilmeleriyle son buldu.[856] 2001 yılında yaşanan bu parti içi kriz, Zenavi'nin THKC'nin politik tutumunu kendi görüşleri doğrultusunda dönüştürmesini sağladı. Etiyopya ulusçuluğu düşüncesini ve THKC dışındaki EHDDC bileşenlerinin parti içi rollerini öne çıkarttı ve Zenavi'nin Tıgray'ın değil Etiyopya'nın lideri olduğu imajını sağlamlaştırdı.[857] Ancak, 2001 yılındaki parti içi krizin yol açtığı en önemli sonuç, THKC'nin içerisindeki karşıt hizbin ortadan kaldırılarak, partinin Zenavi'nin rejim çekirdeğini oluşturacak bir yapıya dönüştürülmesiydi. Gerilla mücadelesi döneminden kalma önemli figürlerin tasfiye edilmesi, Zenavi'nin siyasal mentalitesinin ve politik nüfuzunun hakim olduğu bir THKC'nin ortaya çıkmasına yol açtı. Böylece, Zenavi merkezli bir parti, devrimden on yıl sonra, yeniden dizayn edilmiş oldu.

d. Demokratik Umutlardan Yeni Nesil Otoriterliğin Baskınlığına: 2005 Seçimleri ve Sonrası

2001 yılında, THKC içerisindeki hizipler arası gerilimin yarattığı kriz, bir taraftan Zenavi'nin liderliğini perçinleyecek biçimde parti içi dengeleri değiştirirken, diğer taraftan Etiyopya siyasetindeki otoriter yapının yeniden öne çıkabileceği endişelerini doğurdu. Rejimin konsolidasyon döneminin, Etiyopya siyasetinde tek partinin baskınlığına mı yoksa çoğulcu ve kapsayıcı bir demokrasiye mi kapı aralayacağının en önemli sınav sahası seçimlerdi.

Mayıs 2005'te gerçekleşecek olan seçimler öncesinde, geniş kitle desteğini kazanma potansiyeline sahip olan Birlik ve Demokrasi Koalisyonu (BDK) ile Etiyopya Birleşik Demokratik Kuvvetleri (EBDK) partilerinin EHDDC'ye rakip olması

[856] THKC içerisinde, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan hizipler arası mücadele son derece detaylı, uzun ve karmaşıktır. Sürecin detaylarına dair kapsamlı bir çalışma için bkz. Paulos Milkias, "Ethiopia, the TPLF, and the Roots of the 2001 Political Tremor," **Northeast African Studies**, C. 10, N. 2 (2003), s. 13 – 66, **passim.**.

[857] Medhane Tadesse ve John Young, "TPLF: Reform or Decline?," **Review of African Political Economy**, C. 30, N. 97 (2003), s. 399 – 400.

bekleniyordu.[858] Muhalefetin devlete bağlı medya kuruluşlarında yer bulduğu, siyasal toplanma hakkının gözetildiği ve yabancı gözlemciler tarafından izlenen bir kampanya süreci geçirildi.[859]

Fakat, seçim gününden itibaren, seçim sonuçlarının manipülasyonu, oy sayımındaki şaibelere yönelik iddialar ve Etiyopya Ulusal Seçim Kurulu'nun seçim sonuçlarını ancak üç hafta sonra açıklaması, seçimlerin güvenilirliğine ciddi bir gölge düşürdü. Seçim sonuçlarına yönelik tepkiler sokaklara taştı, otuz altı kişinin hayatını yitirdiği, beş bin kişinin tutuklandığı ve uluslararası insan hakları örgütlerince aşırı güç kullanımı olarak tanımlanan toplumsal olaylar meydana geldi.[860] Muhalefet partileri, Somali eyaletinde, güvenlik nedeniyle Ağustos ayında yapılması belirlenmiş seçimleri boykot etti. İktidarın, muhalefetin etkisini azaltmak için meclis yönetmeliklerini değiştirmesi üzerine, muhalefet partileri, zaten ellerinden alındığını iddia ederek meşru görmedikleri seçimlerle oluşturulmuş meclis çalışmalarını büyük ölçüde boykot ettiler.[861]

EHDDC, Eylül ayında açıklanan nihai seçim sonuçlarına göre tek başına iktidarını korudu. BDK, çoğunlukla Amara federe devleti ile Adis Abeba ve Dıre Dava kent merkezlerinde, EBDK ise Oromo ve GUUH eyaletinden yüksek oy aldı.[862] Şaibe iddialarının gölgesinde sonuçlanan seçimin ardından, muhalif partilerin gösterilerinin yasaklanması ve muhalif parti üye ve sempatizanlarının tutuklanmasına devam edildi. Dahası, BDK'nın Adis Abeba kent meclisindeki çoğunluğu ele geçirmesi, EHDDC

[858] BDK, Etiyopya ulusçuluğu fikrine yoğunlaşan ve federalizme karşı eleştirel düşüncelere sahip bir kampanya yürütürken, EBDK, etnik öz yönetimi öne çıkaran ve bu doğrultuda EHDDC'yi yetersiz bulan görüşleri dile getirdi. Bkz. Jon Abbink, "Discomfiture of Democracy? The 2005 Election Crisis in Ethiopia and its Aftermath," **African Affairs**, C. 105, N. 419 (2006), s. 182.
[859] Aalen ve Tronvoll, **op. cit**., s. 112.
[860] Lovise Aalen ve Kjetil Tronvoll, "The End of Democracy? Curtailing Political and Civil Rights in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 36, N. 120 (2009), s. 195 – 196.
[861] Abbink, "Discomfiture or Democracy?...", s. 191.
[862] Seçimin bölge ve kent bazlı sonuçları ve uygulanan seçim sistemine dair ayrıntılar için bkz. John Ishiyama, "Examining the 2005 Ethiopian Parliamentary Election Results under Alternative Electoral Rules," **4th International Conference on Ethiopian Development Studies**, Michigan, 2007.

iktidarına karşı ciddi bir tehdit olarak yorumlandı. EHDDC üyelerinin çoğunlukta olduğu HTM'den çıkarılan yasayla, kent meclislerinin ekonomik yetkileri kısıtlandı ve bölgesel kolluk kuvvetlerinin yetkisi kent düzeyinden federal düzeye aktarıldı.[863]

2005 seçimi sonrasındaki 2008 ve 2013 yerel seçimleri ile 2010 ve 2015 genel seçimlerinde, yeni nesil otoriterliğin yansımaları görüldü. BDK, 2008 seçimleri öncesinde, partinin himaye ve manipülasyonu altındaki siyasal sistem nedeniyle, seçimleri boykot etme kararı aldı. 2010 seçimlerinde ise, EHDDC, 2005 seçimlerinde büyük kent merkezlerinde yaşadığı hezimetin benzerini yaşamamak için, özellikle kentli gençleri hedef alan bir kampanya izleyerek[864], Adis Abeba kent meclisinde çoğunluğu sağlamayı başardı.

Ancak asıl önemlisi, 2005 yılındaki "kötü tecrübe"nin tekrar yaşanmaması için yeni nesil otoriterliğin kurumsal ifadesinin devreye girmesiydi. Bu kurumsal ifadenin yapıtaşlarını, 2007'den itibaren gerçekleştirilen hukuki düzenlemeler oluşturuyordu. Seçim yasası, siyasi partilere üyelik, kitlesel medyanın özgürlüğü, terörle mücadele, siyasal partilerin seçim kampanyaları ve sivil toplum örgütlerine üyeliği düzenleyen kararnameler, 2010 seçimleri öncesinde muhalefet parti ve adaylarını baskılama ve manipüle etme aracı olarak kullanıldı. [865]

e. Baskınlıktan Rekabete ya da Diğer Bir Baskınlığa Geçiş: Zenavi Sonrası EHDDC Rejimi

2012 yılı, zayıf devletlerinin karşılaşabilecekleri en kritik sınavlardan birine sahne oldu. Yirmi bir yıldır ülkenin bir numaralı koltuğuna sahip olan Meles Zenavi, Ağustos 2012'de, resmi makamlar tarafından açıklanmayan bir hastalık nedeniyle

[863] Aalen ve Tronvoll, "The End of…," s. 199.
[864] 2010 seçim kampanyasında, özellikle Adis Abeba'daki faaliyetlere yönelik bir çalışma için bkz. Marco di Nunzio, " 'Do Not Cross the Red Line': The 2010 General Elections, Dissent and Political Mobilization in Urban Ethiopia," **African Affairs**, C. 113, N. 452 (2014), s. 414 – 430.
[865] Gudina, **op. cit.**, s. 673; Ayrıca 2010 seçimlerinin öncesi, sırası ve sonrasındaki anti-demokratik uygulamalara dair bkz. Kjetil Tronvoll, "Briefing: The Ethiopian 2010 Federal And Regional Elections: Reestablishing the One-Party State," **African Affairs**, C. 110, N. 438 (2011), s. 125 – 132.

hayatını kaybetti.[866] Zayıf devletlerde uzun süren tek adam rejimleri, liderin ölümünün ardından pek çok hizbin çekişeceği liderlik kavgaları yaratma potansiyeli taşıması nedeniyle kritikti ve Etiyopya'nın da bu süreci nasıl atlatacağı merak konusuydu.[867]

Zenavi'nin ölümü, hem THKC hem de EHDDC'deki farklı çıkar grupları arasında rekabet/çekişme yarattı. THKC'de üç farklı hizip ortaya çıktı: Zenavi'nin kişilik ve politikalarına sadakatle bağlı olan bir hizip, Adis Abeba merkezli ve etnik/bölgesel çıkarların dışında siyaset üretmeyi amaçlayan genç teknokrat nesilden oluşan bir hizip ve Tıgray merkezli ve komünist değerlere radikal biçimde bağlı bir geleneksel-çekirdek hizip.[868] THKC, bu hizipleşme nedeniyle, 2001 dönemecindeki gibi bir kırılma ile karşı karşıya kalabilirdi. Zenavi sonrasının EHDDC için sonucu ise, THKC başatlığındaki partide, artık diğer bileşen partilerin öne çıkma ve ülkenin geleceğinde söz sahibi olma hakkının kendilerine geçtiği düşüncesiydi. Özellikle, siyasal tabanını, ülkenin toprak ve nüfus bakımından en büyük parçası olan Oromiya federe devletinden alan OHDÖ'nün elitleri ve kitlesi, EHDDC'de ve ülkede, tarih boyunca elde edemediği, başat karar verici olma hakkının, etnik federalizmin ve demokratik siyasetin gereği olarak, kendisine devredilebileceğini düşünüyordu.

Ağustos 2012'de, GEHDH liderliği, dışişleri bakanlığı ve başbakan yardımcılığı görevlerinde bulunmuş Haylemaryam Desaleyn'in başbakan seçilmesiyle EHDDC'nin başkanı ve ülkenin başbakanının kim olacağı tartışması son buldu. Desaleyn'in seçimi, THKC ve EHDDC içerisinde bahsi geçen kaygıların çözümü için bulunan bir ara formüldü. Desaleyn, Zenavi hükümetlerinde görev almış, onun siyasi ajandasına karşı

---

[866] "Ethiopia's Meles Zenawi Dies of Undisclosed Illness," **https://www.theguardian.com/world/2012/aug/21/ethiopia-meles-zenawi-dies-illneses**, 04.09.2021.

[867] Zenavi'nin sebebi açıklanmayan ölümü ve ölüm haberinin bir süre boyunca kamuoyundan saklandığı iddialarının ortaya çıkış nedeninin, EHDDC içerisindeki olası liderlik çekişmelerinin kamuoyuna olabildiğince az yansıtılarak çözülmesi niyeti olduğu ileri sürülebilir.

[868] Jonathan Fisher ve Meressa Tsehaye Gebrewahd, "Briefing: 'Game Over'? Abiy Ahmed, The Tigrayan People's Liberation Front and Ethiopia's Political Crisis," **African Affairs**, C. 118, N. 470, (2019), s. 203 – 204.

çıkmamış ve THKC'nin elitleriyle çekişme yaşamamış bir figürdü.[869] Başbakanlığıyla birlikte, Zenavi'nin ve parti yönetiminin çizdiği siyasi rotanın aksine hareket etmeyerek de güven tazeledi. Ayrıca bu tercih, Zenavi'nin askeri ve siyasi önderliğindeki THKC'nin baskın konumuyla şekillenen ve EHDDC'nin diğer bileşenleri tarafından sorgulanan EHDDC içi dengeleri yeniden kurma olanağı taşıyordu. Bu yönüyle, protestan, güneyli ve Zenavi yanlısı bir kimliğe sahip Desaleyn, THKC ve EHDDC düzeylerindeki farklı ve çoklu memnuniyetsizlik ve beklentilere karşı, hiçbir aktörün tam anlamıyla memnun olmadığı, ancak tamamen de karşı olmadığı bir tür uzlaşmanın başbakanı oldu. Bu uzlaşmanın neticesinde, hükümetin başbakan yardımcıları diğer parti bileşenleri olan OHDÖ, THKC ve AUDH üyelerinden seçildi. Bununla birlikte bakanlık sayıları, tıpkı Zenavi döneminde olduğu gibi, etnik grupların nüfusu nispetinde paylaştırıldı.[870] Böylece, başbakan THKC dışındaki bir EHDDC bileşeninden olsa da, Zenavi kadrolarının etkisinin halen yüksek olduğu ve dolayısıyla THKC başatlığının dolaylı olarak sürdüğü Etiyopya siyasetinin omurgası muhafaza edilirken, çoğulcu ve uzlaşmacı bir görünüm/vitrin inşa edildi.

2015 seçimlerinde de, önceki seçimlere benzer biçimde, muhalif partiler ve onların temsilcilerinin sivil ve siyasal hakları kısıtlandı. Seçim kanunu, seçim kurulu, medya ve yerel yöneticiler eliyle seçimlerin kurumsal manipülasyonu çok daha etkin bir biçimde yürütüldü.[871] İktidar partisine muhalefetin, devlete muhalefet etmekle eş anlama geldiği, seçimlerin, iktidar partisini tasdik etme eylemine dönüştüğü bir "referandum demokrasisi" işlevi gördü.[872] EHDDC'nin meclisteki sandalyelerin %90'ını kazandığı seçim, Desaleyn'e, 2018 yılına kadar sürecek başbakanlık makamını

[869] Abbink, **A Decade of…**, s. 158.
[870] Leonardo R. Arriola ve Terrence Lyons, "The %100 Election," **Journal of Democracy**, C. 27, N. 1 (2016), s. 83.
[871] Zemelak A. Ayele, "EPRDF's 'Menu of Institutional Manipulations' and the 2015 Regional Elections," **Regional and Federal Studies**, C. 28, N. 3 (2018), s. 283 – 289.
[872] Abbink, "Paradoxes of Electoral …," s. 317.

kazandırırken, yeni kurulan muhalefet partileri açısından ancak yüzde beş oy oranına ulaşabildikleri bir hezimetle sonuçlandı.

Zenavi sonrası *rekabet dönemi* olarak nitelendirilen Etiyopya siyaseti, ilerleyen bölümlerde bahsedilecek nedenlerle, Oromo ve Amara halkları başta olmak üzere, farklı kesimlerinden yükselecek muhalefetle tanıştı. 2015 ve 2016'da, ülkenin çeşitli bölgelerinde olağanüstü halin ilan edilmesine yol açacak şiddet eylemlerinin ortaya çıkışı, Zenavi sonrası EHDDC rejiminin kırılgan yapısını açığa çıkararak, yeni bir iktidar formülasyonuna kapı araladı.

Söz konusu eylemler, Desaleyn liderliğinde THKC başatlığını muhafaza eden EHDDC'nin yeniden yapılanması yönündeki siyasi baskıyı arttırdı. THKC dışındaki bileşenlerin protestoları sonucunda Desaleyn görevinden istifa etti ve EHDDC'nin liderliğine, eski bir ordu mensubu, bürokrat ve bakan olarak kamu görevleri üstlenmiş OHDÖ lideri Abiy Ahmed seçildi. Zenavi'nin devrimci liderliğinin varisi olan Desaleyn hükümeti, parti içi ve toplumlar arası federal yetkilerin paylaşımı ve ekonomik huzursuzlukların yarattığı atmosferi yatıştırmaya yeterli olamadı. Zenavi benzeri bir aktörün bulunmaması, EHDDC'yi oluşturan diğer bileşenlerin, etkin oldukları federe devletlerdeki kapasitelerini arttırmalarının, protestolardan aldıkları meşruiyetle ve daha yetkin siyasal figürlerle daha etkili örgütlenmelerinin önünü açtı.[873]

Parti liderliğine seçilmesinin hemen ardından, başbakan olarak atanan Ahmed, Etiyopya'nın etnik/dinsel karmaşıklığını sembolize eden bir figürdü. Müslüman baba ve Hıristiyan anneye, Oromo ve Amara kökenli aile üyelerine ve Protestanlık kültürüyle yoğrulmuş bir geçmişe sahipti. Bu yönüyle, OHDÖ ve AUDH'nin değişimini istediği parti içi dengeler için ortaklaştırıcı ve etnik ve dinsel olarak ülkenin iki başat halkına hitap edebilecek bir niteliğe sahipti.

[873] Terrence Lyons, "The Origins of the EPRDF and the Prospects for the Prosperity Party," **Journal of Asian and African Studies**, C. 56, N. 5 (2021), s. 1056 – 1058.

Ahmed hükümeti, oluşumu itibarıyla THKC başatlığındaki EHDDC'nin kuruluş dinamiklerini değiştirme amacı taşıyan bir koalisyon olarak ortaya çıktı. İktidarının ardından, bakanlar, emniyet müdürleri, istihbarat şefleri ve generaller gibi devletin idare ve güvenlik aygıtlarının kritik pozisyonlarına yeni atamalar yapılması[874], THKC rejiminin ağ bağlantılarının çözülmesinin hedeflendiğini gösteren bir hamleydi.

THKC başatlığına karşı son hamle ise, EHDDC'nin hukuki varlığına son verilmesi oldu. Ahmed, Aralık 2019'da RP'yi kurdu. EHDDC kendini feshederken, THKC yeni partiye katılmayı reddetti. EHDDC'nin diğer bileşenleri ise, kendilerini feshederek RP'nin kurucu bileşenleri olarak partiye katıldılar. RP, yine etnisite temelinde örgütlendi, ancak bu sefer farklı partilerin şemsiye partisi altında birleşmesi yerine, tek bir parti ismi ve onun etnik/bölgesel "şubeleri" görünümünde, daha çok idari kaygılarla yapılandı. Amara Refah Partisi, Oromo Refah Partisi ve hatta Tıgray Refah Partisi, kendi bölgelerinde faaliyet gösteriyorlardı. Ahmed, 2018'de göreve gelmesinden itibaren, örneklerine ileride değinilecek olan ekonomi ve dış politika alanındaki uygulamalarıyla Etiyopya için "yenilenme" döneminin başlayacağının sinyallerini verdi. RP'nin kurulması ve yaklaşık otuz yıllık EHDDC iktidarının sona ermesi ise, yenilenme konusundaki niyetin siyasi arenadaki nihai karşılığıydı.

RP'nin kurulması, bir dışlayıcı kurum örneği olarak ele alınabilir. Zira, amacının, THKC başatlığındaki otoriter kurumsal ifadeyi daha kapsayıcı hale getirmek yerine, THKC'nin dışında olacağı bir otoriter iktidar formülünü yeniden kurgulamak olduğu öne sürülebilir. Lyons, benzer biçimde, patronaja ve baskıya dayalı iktidarın yalnızca isim değiştirdiğini iddia etmektedir.[875] Öyle ki, 2020'den itibaren Tıgray'da patlak veren çatışmalar ve 2020 seçimlerinin pandemi dolayısıyla ertelenmesiyle,

[874] Aleksi Ylönen, "From Demonization to Rapproachment: Abiy Ahmed's Early Reforms and Implications of the Coming Together of Ethiopia and Eritrea," **Global Change, Peace and Security**, C. 31, N. 3 (2019), s. 343 - 344.
[875] Lyons, "The Origins of…," s. 1052.

RP'nin anti-demokratik yüzünün ortaya çıktığını öne sürenler, Etiyopya siyasetindeki yeni nesil otoriterlik ve dışlayıcılığın THKC'nin elimine edilmesiyle sona ermediğini, yalnızca şekil değiştirdiğini ve yeni bir baskınlık dönemine girdiğini ifade etmektedirler.

3. EHDDC Rejiminin Ekonomik Kurumsal İfadesi: Toprak Rejiminde Düzenlemeler ve "Kalkınmacı Devlet"

a. Toprak Düzeni ve Tarım Ekonomisinin İşleyişi

EHDDC rejiminin ekonomik kurumsal ifadesi iki önemli unsura dayanmaktaydı. Bunlardan ilki, toprak rejimine getirilen düzenlemeler, diğeri ise, özellikle 2000'li yıllarda kalkınmacı devlet modelinin benimsenerek, devlet merkezli bir ekonomik güçlenme hamlesine imza atılmasıydı. Rejim, devlet kapasitesini güçlendirmeyi ve toplum nezdinde meşruiyetini sağlamlaştıracak refahı arttırmayı amaçlıyordu.

Bu bağlamdaki ilk düzenleme, Etiyopya ekonomisinin en önemli ögesi olan toprak rejimini yeniden ele aldı. Geçiş Dönemi Şartı'nda yer verilmese de konuya ilişkin kurucu ilkeler 1995 anayasasında belirlendi. Anayasanın "mülkiyet hakkı" başlığını taşıyan kırkıncı maddesine göre, kır ve kent toprakları ile doğal kaynaklara sahip olma hakkı münhasıran devlete ve Etiyopya halklarına aitti. Toprak, Etiyopya ulus, uyruk ve halklarının ortak malıydı, satın alınamaz ve takas edilemezdi. Etiyopya çiftçileri, herhangi bir ödeme yapmadan toprak edinme ve edindiği topraklardan tahliye edilmeme hakkına sahipti. Benzer biçimde, göçebe topluluklar da hayvan otlatma için herhangi bir ücret ödemeden toprak edinebilirlerdi.

Anayasa, toprak rejimine dair esasları saydıktan sonra, ayrıntıların kanunlarla düzenleneceğinin altını çizdi ve bu konudaki düzenlemeleri, anayasayla çelişmeyecek biçimde, federe devletlerin kendi yasalarıyla belirlemelerinin önünü açtı. Bu doğrultuda, pek çok federe devlet, yetki alanına ilişkin düzenlemeler getirdi.

Derg rejimiyle karşılaştırıldığında, toprak rejiminin temel ilkesinin değişmediği söylenebilir. Topraklar devlete aitti. Köylüler, satın alma ve değiş tokuşa açık olmayan bu topraklardan "yararlanma hakkı"na sahiplerdi. Ancak, yararlanma hakkının kapsamı genişletilmiş, kiralama, ömür boyu faydalanma ve miras bırakma (çeşitli kısıtlamalar getirilse de) ilkesel olarak açık hale getirilmişti. Ayrıca, köylülere, istedikleri ürünleri üretme ve piyasada istedikleri fiyata pazarlama hakkı tanındı.[876]

Rejimin tarıma yönelik kurumsal ifadesinin temel unsuru, federe devletler vasıtasıyla, köylülerin topraklardan yararlanma hakkını sona erdirebilmesi veya devredebilmesiydi. Toprağın belli sürelerle işlenmemesi ve girişimcilerin/yatırımcıların elinde daha verimli bir toprağa dönüşebilecek olması gibi sebeplerle, genellikle oldukça düşük ve adil olmadığı öne sürülen tazminatlarla, köylülerin yararlanma hakkına son verilebiliyordu.[877]

EHDDC, Derg rejimine kıyasla, tarımda verimliliğin önünü açan bir kurumsal ifade takınarak, tarımsal üretimin, sınai gelişmenin temelini oluşturacak bir birikime yol açmasını umut ediyordu. Bu nedenle "Tarımsal Gelişme Temelli Sanayileşme" stratejisi belirlendi. Yeni ve çevre dostu teknolojiler kullanarak tarımın iyileştirilmesi ve boş ve/ya potansiyelinin altında verim veren topraklarda yeniden iskan politikalarının uygulanması, bu stratejinin temel ayaklarıydı.[878] Özellikle, ihracata yönelik tarımsal ürünlerin üretimini teşvik eden bu strateji, daha fazla dış yatırım çekmeyi ve ihracat gelirlerinin sanayileşme için gerekli sermayeyi hazırlamasını umut ediyordu. Fakat, tarımsal üretim artışının tarımsal ürün piyasasını aynı ölçüde dönüştürmemesi, tarımsal üretimde çarpan etkisi yaratacak yeterli imalat ve sanayi sektörünün bulunmaması ve

[876] Teshome Chala, "Analysis of Politics in Land Tenure System: Experience in Successive Ethiopian Regimes since 1930," **African Journal of Political Science and International Relations**, C. 10, N. 8 (2016), s. 116.
[877] Dessalegn Rahmato, **Land to Investors: Large-Scale Land Transfers in Ethiopia**, Addis Ababa, IS Academie – Forum for Social Studies, 2011, s. 6.
[878] Steven Davies, **The Political Economy of Land Tenure in Ethiopia**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of St. Andrews, 2008, s. 193.

bölgeler arası yatırım farkları gibi nedenlerle, söz konusu stratejisi beklenen çıktıları yaratamadı.[879] Bununla birlikte, tarımsal verimliliği önceleyen politikalar, ciddi bir nüfus artışına rağmen, Etiyopya tarihinde sıklıkla görülen kıtlıkların yaşanmamasını sağladı.[880]

2001 yılına dek, tarımsal gelişmenin teşvik edilmesi politikasının ana odağı küçük çaplı çiftçilerdi. Hükümet kaynakları, donör yardımları, yeni teknolojilerin yaygınlaştırılması ve çiftçilerin beşeri kapasitelerinin arttırılması gibi hamlelerle, söz konusu gelişme sağlanmaya çalıştı. Ancak, yukarıda bahsedilen nedenlerle, tarım sektöründeki gelişmenin kısıtlı ve yavaş olması, rejimi tarım stratejisini yeniden değerlendirmeye itti. Yabancı yatırımcılar ve özel şirketleri, geniş çaplı tarım arazileri tahsis ederek, sınai tarım ürünlerine yönlendiren teşvik programları ve pazarlama stratejileri oluşturuldu. Özellikle 2000'lerin ortalarında, sınai çiçek yetiştiriciliği sektörünün yükselmesi, yabancı yatırımcıyı cezbederek, geniş çaplı tarım arazilerinin yatırımcılara devrini hızlandırdı.[881]

Özel mülkiyet ve toprakların alım-satımına izin vermeyen bir toprak düzenlemesinin arkasındaki ana kaygı, düşük gelir grubundaki köylülerin, özel mülkiyetlerindeki toprakları satmayı tercih edecekleri veya illegal baskılarla satmak zorunda kalabilecekleri düşüncesiydi. Zira bu durum, toprakların belirli zümrelerin elinde yoğunlaşmasına ve köylülerin hayatlarını idame ettirememelerine yol açabilirdi.[882] Toprak rejimindeki devlet denetiminin sürmesinin bir diğer nedeni de, THKC'nin sosyalist düşünsel kökenlerinin, köylülerin eşit koşullarda üretim yapabilmesini sağlayacak bir düzen kurmayı hedeflemesiydi. Ancak, en az bunun kadar

[879] Stratejinin beklentileri karşılayamamasının nedenlerine dair bkz. **Ibid.**, s. 192 – 200; Tom Lavers, " 'Land Grab' as Development Strategy? The Political Economy of Agricultural Investment in Ethiopia," **Journal Peasant Studies**, C. 39, N. 1 (2012), s. 105 – 132; Senait Seyoum, "Ethiopia's Agricultural Led Development Industrialization (ADLI) Strategy: Implications for Poverty Reduction," der. Meheret Ayenew, **Poverty and Poverty Policy in Ethiopia**, 2002, s. 79 – 85.
[880] Abbink, **A Decade of…**, s. 8.
[881] Rahmato, **Land to Investors…**, s. 6 – 14.
[882] Chala, **op. cit.**, s. 116.

önemli olan husus, merkezinde devlet denetimi bulunan toprak rejimi ve tarımsal temelli kalkınma politikasının, EHDDC rejiminin, özellikle kırsal kesimde olumlu karşılık bulması ve eş zamanlı olarak fiili tek partinin siyasal ve ekonomik başatlığının sürmesini sağlayacak bir ideolojik araç işlevi görmesiydi.[883]

b. Kalkınmacı Devlet: Yeni Nesil Otoriterlik ve Rejimin Meşruiyeti

Etiyopya'nın ekonomik kurumsal ifadesinin bir diğer unsuru da, 2000'li yıllarda görülen kalkınmacı devlet uygulamalarıydı. Bu yıllarda ülkenin büyüme oranlarında ve kişi başına düşen gelirdeki artış, yüksek oranda dış yatırım, iletişim ve altyapı çalışmalarına aktarılan yüksek bütçeler, eğitim ve araştırma kapasitesinin geliştirilmesi ve Rönesans Barajı'nın yapılması gibi uygulamalar, kalkınmacı devlet anlayışının olumlu sonuçları oldu.[884]

Kalkınmacı devlet, Singapur ve Güney Kore gibi Asya ülkelerinin yoğun olarak devlet himayesindeki ekonomilerinin yaşadığı kalkınma deneyimine atıfla üretilen bir kavramdır. Devletin, teşvik ve tedbirleri ile beşeri sermaye ve devlet kapasitesini arttırıcı eylemlerinin yerli sanayileşmenin önünü açmasına verilen isimdir. Sosyo-ekonomik seviyesi düşük ve sivil toplum kültürü yeterli düzeyde olmayan ülkelerin, neoliberal bir kalkınma modelini benimseyerek, rekabetçi bir kalkınma düzeyini yakalamalarının mümkün olamayacağı argümanından hareket eder. Buna göre, otoriter uygulamalar ekonomik kalkınmanın belli bir düzeye ulaşabilmesi için gereklidir. Demokratik ve neoliberal reformlar, ancak bu kalkınma düzeyine ulaşıldıktan sonra uygulanabilir.[885]

---

[883] Davies, **op. cit.**, s. 198.
[884] Jon Abbink, "Ethnic-Based Federalism and Ethnicity in Ethiopia: Reassesing the Experiment after 20 Years," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 598; Clapham, "The Ethiopian Developmental…," s. 1155.
[885] Semahagn Abebe, "The Developmental State Model in Ethiopia: A Path to Economic Prosperity or Political Repression?," **Social Evolution & History**, C. 17, N. 1 (2018), s. 125.

Zenavi, uluslararası platformlarda da, kalkınmacı devlet modelinin "aşırı gelişkin devlet" niteliğindeki Afrika ülkelerinin kalkınmasını sağlayacak bir model olduğunun üzerinde durdu. Böylece, parti ve devletin ana yatırımcı ve ekonomik alanda karar verici olma rolün korunup, özel sektörün yalnızca bu iki aktörün izin verdiği ölçüde tamamlayıcı bir rol üstleneceği model[886], 2005 yılında duyuruldu ve 2006 yılından itibaren Etiyopya'nın resmi devlet belgelerinde yer almaya başladı. Bu model, devlet kapasitesini arttırarak, zayıf devletliliğin kısır döngüsünden çıkmayı sağlayacak bir kapı aralayabilir; Zenavi'nin deyimiyle, yüksek büyüme oranlarının korunması, ülkenin orta gelir statüsüne ulaşması ve orta gelir tuzağından kaçmasını sağlayabilirdi.[887]

Etiyopya'nın kalkınmacı devlet modeli, biri dış, diğeri iç siyasete dönük iki ana işlev gördü. Öncelikle, bu model ülkenin ekonomik geleceğine dair bir projeksiyon yaratarak, yabancı yatırımcı ve donörlerin çok daha güvenilir biçimde yatırım yapacakları bir hukuki ve ekonomik atmosfer oluşturma niyetini uluslararası kamuoyuna duyurdu. Avrupa, Amerika ve Asya kökenli pek çok yabancı fon, söz konusu modelin duyurulmasının ardından ülkeye giriş yaparak, büyüme oranlarındaki artışa doğrudan etki etti. Örneğin, 2005 yılında ülkenin gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde on beşini uluslararası donörlerin yaptığı yardımlar oluşturdu.[888] Özellikle tekstil, deri işlemeciliği, ayakkabıcılık ve çiçek yetiştiriciliği gibi sektörlerde uzmanlaşmaya yönelinerek, önemli oranda doğrudan dış yatırım çekme başarıldı.[889]

Bu modelin benimsenmesinin iç siyasete dönük işlevi ise, EHDDC'nin rejim güvenliği kaygılarını giderme amacıyla örtüşmekteydi. Kalkınmacı devlet söylemi,

[886] **Ibid.**, s. 126.
[887] Alex de Waal, "The Theory and Practice of Meles Zenawi," **African Affairs**, C. 112, N. 446 (2012), s. 153.
[888] Stephen Brown ve Jonathan Fisher, "Aid Donors, Democracy, and the Developmental State in Ethiopia," **Democratization**, C. 27, N. 2 (2020), s. 196.
[889] Clapham, "The Ethiopian Developmental…," s. 1157 – 1158.

2005 seçimlerinin hemen ardından ortaya atılmasıyla dikkat çekicidir. Zira, bu seçimler, EHDDC'nin anti-demokratik tutumunun muhalefet ve uluslararası aktörlerce yoğun eleştiriye tabi tutulduğu bir kırılma noktasıydı. Ancak, kalkınmacı devlet söylemi, söz konusu anti-demokratik tutumların, ekonomik kalkınma adına görmezden gelineceği bir iklim yarattı. Demokratik anlamda eksikler bulunsa dahi, altyapı yatırımları ve kalkınma alanındaki faaliyetlerle, uluslararası yatırımların ülkeye yönelmesini sağlayan ve böylece genel refahı arttırma hedefi taşıyan bir model/söylem ortaya konmuş oldu.[890] Büyüyen ve gelişen ülke ekonomisi, özellikle alt sosyo-ekonomik gruplardaki vatandaşlar için demokrasinin ikincilleştirilmesini meşru kılacak bir ögeye dönüştü. Gebremariam ve Bayu'nun deyişiyle, 2005 sonrasındaki kalkınmacı devlet söylemi, "demokratik kalkınmacı devlet" değil, "kalkınmacı devlet" yarattı.[891]

Bu model, aynı zamanda, etnisiteye göre belirlenmiş federalizmle idare edilen ve ortak bir devlet fikri etrafında bütünleşmeleri güç olan halkların, rejimi meşru görmelerini sağlayacak bir "şemsiye" oldu. Bir anlamda, kalkınmacı devlet modelinin yarattığı refah umutları, etnik/bölgesel ve demokratik sorunların belli bir süreyle göz ardı edilmesine yol açarak, EHDDC'nin rejim güvenliği kaygılarını gidermeye hizmet etti. Rejim de, kalkınmanın ülkenin en önemli sorun ve amacı olduğunu ileri sürerken, bu amacı sekteye uğratabilecek demokrasi ve federal sistem konusundaki eleştiri ve eylemlere karşı gayri meşru baskılama araçlarını kullanarak, kalkınmayı "güvenlikleştirdi". Bu da yarı-otoriter ve liberal olmayan bir rejim inşasını destekleyen etmen oldu.[892]

[890] Tobias Hagmann ve Jon Abbink, "Twenty Years of Revolutionary Democratic Ethiopia, 1991 to 2011," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 586.
[891] Fesseha Mulu Gebremariam ve Abtewold Moges Bayu, "Ethiopia: A Democratic Developmental State?," **ILIRIA International Review**, C. 7, N. 2 (2017), s. 23.
[892] Jonathan Fisher ve David M. Anderson, "Authoritarianism and the Securitization of Development in Africa," **International Affairs**, C. 91, N. 1 (2015), s. 137.

Dahası, Etiyopya'nın kalkınmacı devlet deneyimi, kalkınma için doğrudan dış yatırımları çekmeye daha fazla önem vererek, Asya'daki benzerlerinin aksine, ulusal girişimcilerin ve sanayicilerin ekonomik büyümenin ana motoru olmasını ikincilleştirdi.[893] Bu da, aslında, Sılasi döneminde görülen bir izleğin tekrarlanması anlamına geliyordu. EHDDC karar vericiler de, rejime alternatif olabilecek yerli ekonomik güç odaklarının doğması yerine, ekonomik girdilerin dış kaynaklı olmasını yeğlediler.

Buradan hareketle, Etiyopya'nın kalkınmacı devlet deneyimi, THKC'nin denetimindeki devlet aygıtının baskın ekonomik rolü nedeniyle "kalkınmacı patrimonyalizm" [894] ya da otoriterliği meşrulaştıran niteliğinden yola çıkarak "kalkınmacı otoriterlik"[895] kavramıyla anılmaktadır. Bu kavramlar, söz konusu modelin kalkınmayı önceleyen görüntüsünün yanında, rejim güvenliğini destekleyecek ögeler barındırdığını vurgulamaktadır.

Etiyopya'nın kalkınmacı devlet söyleminin, Zenavi iktidarının rejim meşruiyeti ve güvenliğinin bir aparatı haline geldiğini onaylayan unsurlardan biri, Abiy Ahmed dönemiyle beraber söz konusu söylemin eleştirilmesi ve liberal kalkınmacılık[896] lehine bu söylemden uzaklaşılmasıdır. THKC başatlığındaki EHDDC'yi dönüştürmek isteyen Ahmed iktidarı, onun politikalarını terk etmeyi amaçladı ve böylece kalkınmacı devlet söylem ve modeli, konjonktürel ve lidere dayalı bir girişim olarak kaldı.[897] Dahası, bu modelin ortaya çıkma nedenini oluşturan ulusal sanayileşme hamleleri yetersiz kalırken,

---

[893] Clapham, "The Ethiopian Developmental…," s. 1159.
[894] **Ibid.**, s. 1161 – 1162.
[895] Bu kavram, ifade özgürlüğü, örgütlenme gibi sivil hakların kısıtlandığı, devletin ekonomideki rolünün güçlü olduğu, parti-devlet modelinin görüldüğü, Batılı liberal değerlerin (insan hakları ve demokratik haklar, vb.) güçlenmesine yönelik adımlar atılmasa da, Batılı yardım ve yatırımların çekilmeye çalışıldığı ülke örnekleri için kullanılmaktadır. Bkz. Hilary Matfess, "Rwanda and Ethiopia: Developmental Authoritarianism and the New Politics of African Strong Men," **African Studies Review**, C. 58, N. 2 (2015), s. 182.
[896] "Ethiopia's Newly Unified Ruling Party Pivots to a Liberal Political Economy," **https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/12/06/ethiopias-newly-unified-ruling-party-pivots-to-a-liberal-political-economy/**, 03.10.2021.
[897] Brown ve Fisher, **op. cit.**, s. 192 – 193.

modelin başarıyla işlemesini sağlayacak, liyakata dayalı ve şeffaf bir bürokrasinin oluşumu da göz ardı edildi. Onun yerine, parti bağı güçlü, etnik ayrıma dayalı ve yolsuzlukla yoğrulmuş bir bürokrasinin varlığını koruması, zaten bu girişimin başarısızlığa uğrayacağının emaresiydi.[898]

Ayrıca, Dünya Bankası, sürdürülebilir kalkınma ve istikrarlı bir ülkenin inşası için kalkınmacı devlet modelinin uygulanmasını yeterli görmez ve bu analize göre Etiyopya, istikrarlı bir devlet inşası ve sürdürülebilir kalkınma zemini oluşturmaya yakın değildir.[899] Bu nedenle, 2005 seçim krizi sonrasında popülerleşen kalkınmacı devlet modelinin, kısa vadede devlet-toplum arasındaki ilişkiyi sağlamlaştıracak olumlu etkileri ortaya çıksa da, ancak orta ve uzun vadede, bölüşüm ve denetim ilişkilerini değiştirmeyerek, mevcut rejimi korumaya ve güncel sorunları ikincilleştirmeye yarayan bir paravan işlevi gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

C. EHDDC REJİMİNİN DEVLET FİKRİ: ETNİK GRUPLARIN/HALKLARIN UYUMLU BİRLİKTELİĞİ VE DEVRİMCİ DEMOKRASİ

EHDDC, THKC'nın başını çektiği pek çok etnik/bölgesel silahlı hareketin siyasal temsilcisi olarak, Modern Etiyopya'nın Sılasi ve Maryam dönemlerindeki devlet fikirlerine itirazlar geliştiren bir yapılanmaydı. Bu itirazların başında, Amara kimliği ve onun temsilcilerinin başatlığı ve uluslar meselesini sosyalizm potasında eritmeye çalışarak, sorunu göz ardı etmek yer aldı. Buradan hareketle, EHDDC iktidarının ana hedefi, ülkedeki tüm etnik grupların toplumsal güvenlik endişelerini yatıştırmaktı. Tüm

[898] Beresa Abera Jebena, "Ethnic Federalism and Democratic Developmental State in Ethiopia: Some Points of Contradiction," **International Journal of Political Science and Development**, C. 3, N. 7 (2015), s. 296.

[899] Dünya Bankası'na göre, yüksek büyüme oranları ve dış yatırımlara bağlı bir kalkınma, ülke istikrarını sağlamakta yetersizdir. Söz konusu istikrar için, adil iktidar yapısı, kapsayıcı ekonomik büyüme, çatışma çözümü mekanizmlarının oluşturulması, etkin kurumların varlığı ve istikrarı destekleyici bölgesel yapının kurulması gibi unsurlar gereklidir. Bkz. Melisew Dejene ve Logan Cochrane, "Ethiopia's Developmental State: A Building Stability Framework Assessment," **Development Policy Review**, C. 37, N. 2 (2019), s. 161 – 178, **passim.**.

halkların siyasal ve kültürel haklarının tanınması ile rejime yönelik dikey meşruiyet ve halklar arasındaki hak ve yetki dengesinin incelikli biçimde kurulmasıyla da, toplumdaki yatay meşruiyet sağlanabilecekti. Böylece devlet fikrinin ulus ögesi, alternatif devlet fikirlerinin, merkezi devlet fikri tarafından tanınması ve belli kurallar çerçevesinde varlığını ve gelişimini sürdürmesiyle tesis edilecekti. Bu perspektif, aynı zamanda, Etiyopya ve EHDDC arasında da bir paralellik yaratıyordu. EHDDC içerisindeki parti bileşenleri, nasıl ki kendi etnik kimliklerini temsil etmeyi önceleyerek bir şemsiye parti içerisinde rol üstleniyorlarsa, ülkedeki halklar da, kendi kaderlerini tayin etme ve öz yönetim haklarını ellerinde tutarak, bir "şemsiye ülkede" uyum içerisinde var olabileceklerdi. Bu görüşün yapı taşını, etnik federal sistem oluşturacaktı.

Devlet fikrinin ideoloji ögesi ise, şüphesiz ki THKC ve diğer EHDDC bileşenlerinin ideolojik temelini oluşturan sosyalizmdi. Ancak, EHDDC'nin sosyalizmi, Maryam rejiminin savunduğu sosyalist temellerden farklıydı. Devlet fikrinin ulus ögesiyle bağlantılı biçimde, halkların öz yönetim ve kendi kaderini tayin etme hakkına saygı duyan ve Soğuk Savaş sonrası dünyasının gerekliliklerine uyumlu bir nitelik taşımaktaydı.

1. Ulus, Uyruk ve Halkların Uyumuna Dayalı Devlet Fikrinin Oluşumu: Etnik Federalizm ve Yansımaları

1995 anayasası, ülkenin farklı ulus, uyruk ve halklardan oluşan "şemsiye ülke" yapısının altını çizen maddeler barındırır. Anayasanın giriş bölümünde yer alan, "Etiyopya ulus, uyruk ve halklarının seçtiği temsilciler eliyle hazırlanan anayasa" ya da "Biz, Etiyopya'nın ulus, uyruk ve halkları olarak…,"[900] ifadeleri, bu yapının yasal alandaki görünümüdür. Anayasanın ikinci maddesine göre, Etiyopya'nın yargı yetkisi, federe devletlerin sınırlarını kapsamaktadır. Üçüncü maddede ise, bayrağın üzerindeki amblemin, Etiyopya'daki tüm ulus, uyruk, halk ve dini cemaatlerin, eşitlik ve birlik

[900] Anayasadaki ilgili tüm maddeler için bkz. "Proclamation No. 1/1995…,".

içerisinde bir arada yaşama umutlarını yansıttığı belirtilir **(Şekil 2).** Aynı maddede, federe devletlerin, kendi yasama organları vasıtasıyla kendilerine ait bayrak ve amblemler belirleyebilecekleri yer alır.

Şekil 2: Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nin Resmi Bayrağı[901]

Altıncı maddeye göre, Etiyopya vatandaşlığı, Etiyopyalı anne veya babadan doğmuş olmakla elde edilir. Sekizinci madde, egemenlik yetkisinin Etiyopya'nın ulus, uyruk ve halklarına ait olduğunu belirtir. Bu egemenlik yetkisi, anayasanın tanımladığı, doğrudan demokratik katılımla seçilecek temsilciler aracılığıyla kullanılacaktır. Böylece anayasa, vatandaşların doğrudan değil, bağlı oldukları ulus, uyruk ve halklar aracılığıyla kullandıkları bir egemenlik alanı çizer. On birinci maddede yer alan, din ve devlet işlerinin ayrı olduğu ve devletin dininin olamayacağı hükmü, devletin "şemsiye ülke" oluşturma fikrini destekler niteliktedir.

---

[901] "Flag of Ethiopia," **https://en.wikipedia.org/wiki/Flag_of_Ethiopia#/media/File:Flag_of_Ethiopia.svg**, 13.09.2021. Anayasada bayrağın üzerindeki ambleme dair detaylı bilgi yer almamaktadır. Mevcut bayrak, 1996 yılından itibaren kanunlaştı. Mavi disk üzerinde, etrafında beş ışık çizgisinin çıktığı beş köşeli sarı yıldız figürü, bu tarihten itibaren ulusal amblem olarak bayraklarda yer almaktadır. Sarı yıldız, Etiyopya'nın aydınlık geleceğini ve beş ışık çizgisi de Etiyopya halklarının eşitliğini vurgulamaktadır.

1995 anayasasıyla oluşturulan federasyon, ülkenin sosyo-politik yapısını etnik gruplara göre ayırmaktadır ve literatürde, "etnik federalizm" [902] kavramıyla tanımlanmaktadır. Etnik federalizm, Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti, Nepal ve Pakistan'da uygulanmış ve uygulanmaktadır. Birbirinden farklı uygulamalara sahip olsa da, ana ilkesi, ülkedeki etnik gruplara, federal bir yapı içerisinde özerklik tanımaktır.

Etiyopya'ya uyarlanan etnik federalizm, temel olarak, ülkelerin ayrı etnik gruplardan oluştuğunu kabul eder ve bu grupların kendilerini koruma, geliştirme ve yönetme hakkını tanır. Geçiş Dönemi Şartı'nın ikinci maddesinde belirtildiği üzere, bu haklar devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Otuz dokuzuncu maddenin beşinci bendine göre, "uluslar, uyruklar ve halklar" büyük ölçüde ortak kültür ve geleneği paylaşan, ortak dile, ortak veya yakın kimliklere, ortak psikolojik yapıya sahip ve bitişik topraklarda yaşayan insan grupları olarak tanımlanır.

Söz konusu düzenleme, etnik/bölgesel kimliklerin, toplumsal güvenlik endişelerini kendilerinin karşılayabilecekleri bir iklim yaratmayı amaçladı. Federe devletlerde kendilerine hareket alanı açılan alternatif devlet fikirlerinin, sahip oldukları bu hak ve özgürlük alanından hoşnut kalarak, bu yapının hamisi olan devlete rıza göstermeleri bekleniyordu. Federe devletler içerisinden yeni federe devletler çıkabilmesi ve federasyondan ayrılma haklarının tanınması, ulus, uyruk ve halkların alanlarına duyulan saygının bir diğer yansımasıydı. Her bir kimliğin korunmasını garantileyen, ulus, uyruk ve halkların alternatif devlet fikirlerine saygı duyan ve onların haklarını tanıyan bir devletin, adeta, tüm kimliklerin gönüllü olarak akmayı tercih

[902] EHDDC dönemini etnik federalizm kavramıyla tanımlayan ve inceleyen başlıca çalışmalar için bkz. John M. Cohen, " "Ethnic Federalism" in Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 2 (1995), s. 157 – 188; Lovise Aalen, "Ethnic Federalism and Self-Determination for Nationalities in a Semi-Authoritarian State: The Case of Ethiopia," **International Journal on Minority and Group Rights**, C. 13, N. 2/3 (2006), s. 243 – 261; Aalen, **Ethnic Federalism in…**; Kidane Mengisteab, "Ethiopia's Ethnic-Based Federalism: 10 Years After," **African Issues**, C. 29, N. 1 / 2 (2001), s. 20 – 25.

edeceği bir su yatağına dönüşmesi ve bu su yatağının kendisinin bir devlet fikrine dönüşmesi amaçlandı.

Ancak, Etiyopya'daki etnik federalizm üç noktada sorun yarattı. Bunlardan ilki, tüm topluma hitap edecek bir devlet fikrinin zayıflığıydı. Alternatif devlet fikirlerinin meşrulaştırılması ve toplumun ulus, uyruk ve halklara göre tanımlanması, tüm vatandaşlara aynı anda hitap edebilecek uygulama ve söylemlerin son derece kısıtlı olması sonucunu yarattı. Bir anlamda, ulusal bilinci ve ulusal konulara karşı duyarlılığı, yani Pan-Etiyopyacılık fikrini geri plana itti. EHDDC rejimi, bunun eksiklik ve ihtiyacını, bilhassa Eritre Sınır Savaşı'nın yaşandığı 1990'ların sonlarından itibaren hissetti. Savaşa karşı ulusal birliğin sağlanması için Etiyopya imparatorları, Aksum Krallığı ve Lalibela gibi tarihsel semboller ulusal medyada göz önüne çıkarıldı.[903] 2000'li yıllarda ise, söz konusu ulusal duyarlılık eksikliği veya devlet fikri zayıflığı, kalkınmacı devlet söylem ve amacının etrafında, adeta suni bir devlet fikriyle tahkim edilmeye çalışıldı.

İkinci sorunlu alan, etnik federalizmin ülke gerçekleriyle tam olarak örtüşmemesiydi. Çünkü Etiyopya, etnik gruplar arasında tamamen kalın çizgilerle ayrılmış bir coğrafya değildi. Aynı etnik gruptaki vatandaşlar, birden fazla federe devletin içerisinde yaşayabiliyordu. Dahası, Etiyopya birden fazla etnisiteye mensup ailelere sahip kişilerin azımsanmayacak sayıda olduğu bir ülkeydi.[904] Kısaca, federe devletlere ismini veren etnik/bölgesel kimliklerle, federe devletler içerisinde yaşayan kimlikler birbiriyle tam olarak örtüşmüyordu. Bu isimler, daha çok o bölgede çoğunluk olan kimlikler doğrultusunda verilmişti. Dolayısıyla, etnik federalizm, irili ufaklı çok sayıda etnik kimliğin bulunduğu Etiyopya'da, kimi kimlikleri öne çıkarıp, kimilerini azınlıkta bulundukları federe devletler içerisinde geri plana iterek, tüm alternatif devlet

[903] Milkias, "Ethiopia, the TPLF…," s. 26.
[904] Aalen, "Ethnic Federalism and…," s. 247.

fikirlerinin de tam olarak temsil edilmediği bir sistem yarattı. Ayrıca, anayasal ayrılma hakkı, etnik kimlik ve bölgelere karşı merkezi hükümetin tanıdığı özerklik ve bir anlamda güvenin yansıması olmakla beraber, ulusunun refahını düşünmesi beklenen bir devletin, ulus içerisindeki unsurları ayrılmaya teşvik etmesiyle[905] başlı başına merkezi devlet fikrinde zafiyete yol açma potansiyeli taşıyan ikili bir unsurdu.

Üçüncü sorun, Etiyopya siyasetinin neredeyse tamamen etnisite gözlükleriyle biçimlenmesiydi. İktidardaki EHDDC ve örneğin, 2005 seçimlerindeki muhalif partilerden EBDK'yı oluşturan bileşen partilerin hepsi, etnik isimlere sahipti ve federe devletlerin temsilcisi olma iddiası taşıyorlardı. Dolayısıyla, siyaset yapmanın temel koşulu, iktidar veya muhalefetteki siyasi partilerin, temsilcileri oldukları etnik kimliklerin çıkarlarına yönelik politikalar üretmeleriydi. Bu siyaset üretme biçimi, merkezi bir devlet fikrinin oluşumunu güçleştirdiği gibi, etnik kimliklerin toplumsal ve siyasal alanda tartışmaya açık bir konu haline gelmesine, ideolojik ayrımlardan çok etnik ayrımların belirleyici olmasına[906] ve doğal olarak, etnisitenin siyasallaşmasına yol açtı.[907] Bununla birlikte, etnisitenin siyasallaşması, toplumdaki aktörleri, tüm ülkeyi ilgilendiren sorunlara karşı ortak ve kapsamlı bir çözüm bulmak yerine, etnik bölge ve kimliklerini önceleyen politikalar üretmeye itti.

Etnisitenin siyasallaşmasıyla birlikte dile getirilmesi gereken bir diğer husus, anayasanın, adeta EHDDC rejiminin devamıyla mümkün olabilecek bir sistem getirmiş olmasıydı. Çünkü, "şemsiye ülke" anlayışıyla oluşturulan devlet fikri, ancak EHDDC gibi tüm ulus, uyruk ve halkları kapsayan ve onun sözcüsü olan bir parti-devletin bekasıyla mümkün olabilirdi. Yalnızca, benzer bir etnik şemsiye parti şemasıyla kurulmuş bir başka partinin iktidarı ele geçirmesi, mevcut sistemi devam ettirebilirdi.

[905] Bekalu Atnafu Taye, "Ethnic Federalism and Conflict in Ethiopia," **African Journal of Conflict Resolution**, C. 17, N. 2 (2017), s. 53.
[906] Walle Engedayehu, "Ethiopia: Democracy and the Politics of Ethnicity," **Africa Today**, C. 40, N. 2 (1993), s. 46.
[907] Aalen, "Ethnic Federalism and…," s. 247.

Örneğin, üniter yapıyı savunan bir partinin iktidara gelmesi, etnik federalizm ve ayrılma hakkıyla bezeli siyasal iklimi, çatışmaya çok daha açık bir hale getirebilirdi.

2. Devrimci Demokrasi ve Demokratik Merkeziyetçilik: Devlet Fikrinin İdeolojik Unsurları

EHDDC içerisindeki başat bileşen olan THKC, Etiyopya'daki sol-sosyalist geleneğin bir parçası olmuş, ancak bunu etnik/bölgesel bir kurtuluş mücadelesine dönüştürmüş askeri bir hareketti. 1990'lı yıllarda, silahlı örgütün iktidarı kazanarak sivil bir siyasi partiye dönüşümü, etnik/bölgesel iddiayla sınırlı kalamayacak konuma yükselmesi ve dünyadaki gelişmeler, THKC'nin ideolojik çerçevesini de etkiledi.

1970'li yıllarda kurulan THKC, bağımsız bir Tıgray yerine, Tıgraylıların özerkliklerini korudukları bir siyasal yapının içerisinde yer almalarını amaçlıyordu. Bu da, Etiyopya içerisindeki diğer ulusların da tanınacağı bir politikayı desteklemekle mümkündü. SSCB'de olduğu gibi, ulus, teritoryal bütünlük içerisinde ortak dil, kültür ve ekonomik yaşam birliğine sahip halkları tanımlayan bir kavram olarak kullanıldı. Ancak, Maryam rejiminin SSCB ile yakın ilişkiler kurması ve Tıgray'ın sahip olduğu coğrafi avantajlar, THKC'nin, Arnavutluk örneğindeki gibi, Soğuk Savaş'ın her iki bloğundan da soyutlanmış bir sosyalizm perspektifi geliştirmesine yol açtı.[908]

1991 yılında EHDDC'nin iktidara gelmesinden altı ay sonra, SSCB kendini feshetti ve böylece dünyadaki en önemli sosyalist güç ortadan kalktı. Ancak bu, THKC'nin on beş yıllık mücadelesinin iskeletini oluşturan sosyalizm fikrini terk etmesine yol açmadı. Öte yandan, THKC artık bir iktidar partisine dönüşmüştü; izolasyonist ve bölgesel bir ideolojik perspektifle hareket edemezdi. Buradan hareketle, EHDDC, sosyalizmin kimi unsurlarını öne çıktığı bir ideolojik zemin inşa etti. Geçiş Dönemi Şartı ve 1995 Anayasası'nda sosyalizm veya komünizm ifadeleri yer almadı.

[908] Clapham, "The Socialist Experience…," s. 112.

Sosyalizmle bağlantılı unsurlardan ilki, bahsedildiği üzere, sosyalizm içerisinden geliştirilen ulus, uyruk ve halklar tanımı üzerinden kurulan federasyondu. Etnik federalizm, hem sosyalist dünya görüşüyle uyumlu biçimde devlet fikrini tahkim eden, hem de THKC'nın, yani Tıgrayların azınlık iktidarını sürdürebilmesini sağlayan bir yapıydı.

Diğer unsur ise, EHDDC'nin isminde de yer alan, "devrimci demokrasi" anlayışının benimsenmesiydi. Devrimci demokrasi, liberal demokrasiden farklı olarak, çoğulcu siyasal düşünce ve bireylerin siyasa yapımına katılımına odaklanmıyordu. Onun yerine, öncü bir partinin himayesi altında toplumu dönüştürme otoritesine sahip bir siyasal düzen öngörmekteydi. EHDDC, çoğunluğu kırsalda yaşayan "bilinçsiz" kitlelerin ve marjinalize edilmiş etnik/dilsel/bölgesel grupların çıkarlarını savunacak[909], alınan kararların yukarıdan aşağıya uygulanmasının söz konusu kitlelerde olumlu sonuçlar yaratacağı inancı taşıyan aydınlanmış elitlerin yön verdiği bir parti[910] olarak şekillendi. Bu yol, liberal demokrasiye kıyasla, Etiyopya toplumunda arzu edilen sonuca çok daha etkin ve kısa sürede ulaşılmasını sağlayacaktı. Vaughan, devrimci demokrasi anlayışını, EHDDC'nin devlet inşası sürecini hızlandırmak ve başarıya ulaştırmak için araçsallaştırdığını ileri sürmektedir.[911]

Devrimci demokrasiye eşlik eden bir diğer unsur ise, Leninist demokratik merkeziyetçilik anlayışıdır. Bu anlayışa göre, parti içerisinde alınacak kararlarda pek çok aktörün katılımı aranır. Ancak, karar bir defa alındıktan sonra, ona muhalefet edilmemesi gerekir. Parti üyeleri, merkezi siyasal karar organlarından geçen bir karara muhalefet etmek için kitleleri harekete geçirir, lobicilik faaliyeti yapar ya da açık veya gizli olarak o görüşe karşı bir cephe oluşturmaya çalışırlarsa, partinin disiplin

[909] Abbink, "Paradoxes of Electoral…," s. 308.
[910] Lovise Aalen, "The Revolutionary Democracy of Ethiopia: A Wartime Ideology Both Shaping and Shaped by Peacetime Policy Needs," **Government and Opposition**, C. 55, N. 4 (2019), s. 655.
[911] Sarah Vaughan, "Revolutionary Democratic State-Building: Party, State and People in EPRDF's Ethiopia," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 619 – 640, **passim.**.

yönetmeliklerine aykırı davranmış olurlar.[912] Bu ilke, tek parti iktidarı ve öncü parti yaklaşımının hakim olduğu rejimlerde anlamlıdır. 1991 sonrası Etiyopya'da olduğu gibi, çok partiye izin verilen, ancak yeni nesil otoriterliğin egemen olduğu "fiili tek parti"den müteşekkil bir siyasal yapıda, muhalefet tarafından eleştirilmesi kaçınılmazdı. Zira, demokratik merkeziyetçilik, karakteri gereği, kuvvetler ayrılığı ilkesini tehdit ederek parti kararlarının koşulsuz biçimde uygulanmasını öngörmekteydi.

Devrimci demokrasi ve demokratik merkeziyetçilik, devlet-toplum ilişkisinde parti-devletin belirleyiciliğinin altını çizen ve yeni nesil otoriterlik ve hegemonik parti niteliğiyle de örtüşen ideolojik unsurlardı. Bununla birlikte, Etiyopya siyaseti ikili bir karakter sergilemekteydi. Bir taraftan federalizm, çok partili hayat ve meclis, diğer taraftan, hegemonik partiyi tahkim eden kural ve/ya normlar aynı anda yürürlükteydi. Abebe'nin ifadesiyle, EHDDC rejimi, resmi olarak anayasanın getirdiği kurallara, fiiliyatta ise devrimci demokrasi ilkelerine bağlı hareket ediyordu.[913] Denge ve denetleme mekanizmalarının etkin biçimde işlememesine yol açan bu ilkeler, EHDDC yöneticilerinin toplum ve devleti hegemonik biçimde düzenleme niyetlerine kapı aralıyordu.[914]

Bu ikili karakter, EHDDC'nin rejim güvenliği kaygısıyla alacağı kararları, çok yönlü meşrulaştırma işlevi görüyordu. Bir anlamda, gardıropta bulunan farklı konseptteki kıyafetleri, davet edildiği ortama göre seçerek giymeye benziyordu. Özellikle uluslararası sahnede, Etiyopya'nın kalkınmacı devlet gibi ekonomik, etnik federalizm ve çok partili hayat gibi siyasal nitelikleri ön plana çıkarılırken, iç siyaset çoğunlukla hegemonik partinin başatlığı ve rejimi kuran devrimci değerlerin üstünlüğü ışığında belirleniyordu. Bu nedenle Bach, devrimci demokrasiyi, "her yere çekilebilir

[912] Chanie, **op. cit.**, s. 367.
[913] Semahagn Gashu Abebe, **The Last Post-Cold War Socialist Federation: Ethnicity, Ideology and Democracy in Ethiopia**, Londra ve New York, Routledge, 2014, s. 3.
[914] Gudina, "Elections and Democracy…," s. 665.

bir ideoloji" olarak tanımladı.[915] Ancak, ülkenin uluslararası alandaki imajını inşa eden ve kimi liberal görünümlü iç düzenlemeler, birer kozmetik düzeltme olmaktan öteye gidemedi ve devrimci demokrasi ve demokratik merkeziyetçilik, EHDDC'nin güç ve başatlığını muhafaza etmeye yarayan ilkeler oldu.[916] Örneğin, parti içi ve partiler arası muhalefet, devrimci ruha aykırı hareket etmekle, muhalif yerel yönetici ve liderler de rantçı ve "aşırı ulusçu" tutum sergilemekle itham edildi.[917] Buradan hareketle devrimci demokrasinin kapsamlı bir devrimci program sunmaktan çok, güçlü ve denetleyici bir söylemsel ve siyasal araç işlevi gördüğü vurgulanmalıdır.[918]

D. EHDDC REJİMİNİN BİLEŞENLERİ: HEGEMONİK PARTİNİN AĞ BAĞLANTILARI VE ÇOKLU DIŞ DESTEKÇİ AKTÖR TERCİHİ

EHDDC rejiminin bileşenlerini, kurumsal ifade ve devlet fikri bileşen parçalarını göz önüne alarak değerlendirmek gerekir. Zira, Modern Etiyopya'daki diğer rejim örneklerinde olduğu gibi, devletin bileşen parçaları ile rejimin bileşenleri, birbirlerini tahkim edecek biçimde inşa edildi. EHDDC rejiminin diğer örneklere kıyasla özgün tarafı, rejim bileşenleriyle (ve muhalifleriyle) kurulan ilişkinin, daha çoğulcu imaja sahip bir sosyo-politik iklimde gerçekleşmesidir. Bu sosyo-politik iklimin, federalizm ve çok partili hayata geçişle edindiği çoğulcu görünüm, kısa sürede, merkeziyetçi/denetimci eğilimi ağır basan ve devrimci demokrasi anlayışla bezeli yeni nesil otoriterliği takip eden bir kurumsal ifadeye büründü. Bununla birlikte, demokratik konsolidasyon ve kalkınmacı devlet gibi uluslararası aktörleri cezbetmeyi amaçlayan söylem ve uygulamalar da gündemde tutularak, çoklu dış destekçi aktörlerin siyaset, güvenlik ve ekonomi alanlarında destek sağlayacağı bir imaj korunmaya çalışıldı.

---

[915] Jean-Nicholas Bach, "Aboyatawi Democracy: Neither Revolutionary nor Democratic, A Critical Review of EPRDF's Conception of Revolutionary Democracy in Post-1991 Ethiopia," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 653.
[916] Tefera Negash Gebregziabher, "Ideology and Power in TPLF's Ethiopia: A Historic Reversal in the Making?," **African Affairs**, C. 118, N. 472 (2019), s. 482 – 483.
[917] Aalen, "The Revolutionary Democracy…," s. 6.
[918] Bach, "Aboyatawi Democracy: Neither…," s. 653.

EHDDC'nin rejim bileşenleriyle kurduğu ağ bağlantılarının esas zorluğu, iç ve dış siyaset için farklı yüzlerini öne çıkararak hareket etmesiydi. İç siyasi uygulamaların çoğulcu, adem-i merkeziyetçi ve demokratik imajı, uluslararası arenada bir prestij kaynağıydı. Ancak, iç siyasetin hegemonik parti öncülüğündeki otoriter yapısı, bu imaja aykırıydı. EHDDC rejiminin güvenlik kaygılarını gidermek için, iç ve dış bileşenlerle kurduğu ağ bağlantıları, bu ikili ve adeta şizofrenik tavrın gölgesinde, incelikli bir dengeyle yürütülmeye çalışıldı.

1. THKC/Tıgray Başatlığını Önceleyen Rejimin Ağ Bağlantıları: Köylüler ve Rejimin Ekonomik Aygıtları

EHDDC, tarihsel olarak THKC'nin düşünsel ve askeri liderliğinde gelişen bir partiydi. Bu liderlik konumunu siyasal ve ekonomik alana da tahvil ederek korumayı ve geliştirmeyi amaçladı. Bu bağlamda, ilk önemli rejim bileşeni, çok partili hayatta bir oy deposuna dönüşen köylülerdi. İkincisi ise, ekonomik alanda fiili tek parti devletinin rolünü sağlamlaştıracak ve sağlamlaştırdığı ölçüde de kendileri ekonomik imtiyazlara kavuşacak olan rejim yanlısı şirket ve vakıflardı.

Bu bağlamda seçmen teorisi, yeni nesil otoriterliğin içerisinde yeni bir anlam kazanıyor ve adeta güncelleniyordu. THKC/Zenavi'nin çekirdeğinde yer aldığı rejim bileşenleri, çok partili hayatta geniş bir oy desteğine ihtiyaç duyuyorlardı. Bu yönüyle, kazanan koalisyonun da genişlemesi gerekliydi. Ancak, ülkenin yeni nesil otoriter karakteri, seçmenlerin diğer partilerde kümelenme ihtimalini daraltmaktaydı. Bu da, seçmen kitlenin, kazanan koalisyonun önemli bir aktörü olmasının önüne geçti. Fiili olarak kazanan koalisyon, parti ve onunla iltisaklı olan ekonomik ve siyasi aktörlerdi.

a. Köylüler ve EHDDC: Denetimin Sürekliliği ve Bir Oy Deposu Olarak Etiyopya Kırsalı

Modern Etiyopya ekonomisinin en büyük faaliyet alanı olan tarımla uğraşan köylüler, EHDDC rejiminin büyük önem verdiği toplumsal kesimdi. 1991 sonrasında, Etiyopya'nın ekonomik alandaki atılımları kırdan kente göçü yoğunlaştırsa da, 1990'ların başında kırk üç milyon olan kırsal nüfus, bugün doksan milyona yaklaşmaktadır.[919] Daha önce toplam nüfusun yüzde seksen yedisini oluşturan kırsal nüfusun, 2020 yılı itibarıyla yüz on beş milyonluk nüfusun hala yüzde yetmiş sekizini oluşturması, kırsal yaşam ve tarımın, halen Etiyopya ekonomisinin temel dinamiği olduğunu gözler önüne sermektedir.

Modern Etiyopya'nın önceki rejimleri gibi EHDDC açısından da köylüler, kalabalık, sosyo-ekonomik sorunlarla yüz yüze ve denetlenmesi gereken bir kitleydi. Bu doğrultuda, devlet bürokrasisinin toprak bölüşümü üzerindeki etkin rolü, EHDDC rejiminde de varlığını sürdürmeye devam etti.[920] Toprağın bölüşümü, hem bir etkinlik hem de bir denetim aracı olmayı sürdürdü. Federe devletlerin toprağın yararlanma hakkını dağıtma yetkileri, yerel otoriteye muhalif tutum takınanların topraklarından uzaklaştırılıp cezalandırılabileceği bir tehdit aracına dönüştü.[921] Bu da yerel parti liderlerinin keyfi uygulamalarının önünü açtı.

Örneğin, yerel idareyle, yani EHDDC'nin yerel bileşen partilerinin temsilcileriyle kurulan ilişkiler ve parti üyeliği, hem topraktan yararlanma hakkının elde edilmesinde hem de hükümet tarafından dağıtılan gübre, yem ve ilaç gibi tarımsal ürünlere ulaşımda ve yerel istihdam olanaklarında avantaj sağlıyordu.[922] Bu nedenle,

---

[919] "Rural Population – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL?locations=ET**, 09.09.2021.
[920] Crewett, **op. cit.**, s. 18.
[921] Siegrfried Pausewang, "Ethiopia: A Political View from Below," **South African Journal of International Affairs**, C. 16, N. 1 (2009), s. 75.
[922] Arriola ve Lyons, **op. cit.**, s. 81.

kırsalda EHDDC parti üyesi olmanın sunduğu patronaj ve hegemonik mübadele olanaklarından yararlanmak isteyen kitleler, gönüllü veya gönülsüzce, partiye destek veriyorlardı. Bu desteğin bir diğer nedeni, muhalefet partilerinin kazandığı ya da yüksek oy aldığı idari birimlerin kamu kaynaklarına ulaşımının engellenebileceği ve sahip oldukları toprakların yeniden ve çıkarlarına aykırı biçimde bölüştürülebileceği düşüncesiydi.[923]

Köylüler, EHDDC için önemli oy depolarıydı. Bu nedenle, köylülerin hayat standartlarının belirli bir düzeye ulaşması, politik tercihlerini sorgulatabilecek düzeyde kıtlıkların yaşanmaması ve partinin tüm kırsalda etkin bir biçimde örgütlenmesi önemsendi. Zenavi, EHDDC'ye oy vermeyen tek bir köyün bile bulunmadığının ve Etiyopya tarihinde görülmemiş biçimde, partinin kural ve emirlerinin her köyde geçtiğinin altını çizer.[924] Bu nedenle, özellikle 2005 seçimlerinin ardından, köydeki parti örgütlenmelerinin yaygınlaşması ve üye sayılarının artmasına özel önem verilmiştir.

Maryam döneminde, köylü birlikleri ve benzeri kurumlar aracılığıyla, doğrudan merkezi denetim ve baskıcı uygulamalara maruz kalan köylüler açısından, tarımsal üretim ve kırsal yaşamın ana dinamiklerinde ciddi bir değişim yaşanmadı. Yalnızca, Maryam dönemine göre iyileştirilmiş altyapı çalışmaları ve piyasa koşullarına daha uyumlu kılanan bir tarım politikasıyla, tarımsal faaliyetin daha etkin ve verimli biçimde sürdürülmesi sağlandı. Son kertede, toprak, devletin hegemonik mübadele aygıtı olma niteliğini korudu. Rahmato'nun sözleriyle, devletin topraklar üzerindeki denetimi, köylüleri toprak egemeni değil, toprak bağımlısı yaptı.[925] Çünkü topraktan yararlanma, devletin ve onun temsilcisi olan federe devlet karar vericilerinin yetkisindeydi. Bu da

[923] Rene Lefort, "Powers – Mengist – and Peasants in Rural Ethiopia: The May 2005 Elections," **The Journal of Modern African Studies**, C. 45, N. 2 (2007), s. 268.
[924] Matfess, **op. cit.**, s. 192.
[925] Rahmato, **Land to Investors…**, s. 7.

köylülerde güvensizlik yaratarak, dikey meşruiyetin oluşmasını engelleyen önemli bir etmen olmayı sürdürdü. Köylüler böylece, EHDDC rejiminin gönülsüz ve/ya çekinceli bir bileşeni olarak rejim güvenliğini sağlayan yerel partnerleri oldular/haline getirildiler.

b. "Tıgray Başatlığı" ya da THKC/Zenavi'nin Devlet İdaresindeki Konumu

EHDDC rejiminin başat özelliklerinden biri, rejimin ikili karakteriydi. Bir yandan rejimin meşruiyetini sağlamak üzere söylemleştirilmiş "vitrin kurum ve değerler" varlığını korumaktaydı. Öte yandan, bu vitrinin ardında, rejim güvenliğinin supabı işlevi gören uygulamalar geçerliydi. Adem-i merkeziyetçi kurumsal ifade vitrinin arkasında merkeziyetçi kurumsal ifade; demokratikleşme ve öz yönetimi destekleyen kurumsal ifade vitrininin arkasında da yeni nesil otoriterlik ile federe devletlerin yetkilerinin merkezi hükümet tarafından sınırlandırılması söz konusuydu. Bu ikili karakter, rejim bileşenlerinin oluşumuna yansıdı. Ülkenin çoğulcu ve federal vitrininin ardında, THKC/Zenavi'nin çekirdeğini oluşturduğu ve THKC merkezinde şekillenen ağ bağlantılarının egemen olduğu bir rejim vardı. Rejimin geçiş dönemindeki çoklu bileşenlerden oluşan yapısı, rejimin kuruluş aşamasının en az hasarla atlatılmasını sağlayan bir zorunluluktu. Ancak, rejimin konsolidasyon ve baskınlık evresinde fiili tek parti rejimine dönüşecek olan kurumsal ifade, buna uygun ağ bağlantılarının oluşturulmasını gerektirdi.

2001 yılında THKC hizipleri arasında yaşanan iç mücadeleden Zenavi'nin güçlü bir konumda çıkması, THKC'nin Tıgray bölgesini önceleyen tutucu kadrolarının tasfiyesine ve EHDDC'nin tüm bileşenlerinin Zenavi merkezli bir yaklaşımla örgütlenmesine sebep oldu. Böylece, Zenavi'nin mutlak denetimine giren EHDDC, THKC'nin düşünsel boyunduruğu ve özgül ağırlığından sıyrıldı. Devlet ve parti birliğini sağlayan bir örgütlenmeye evrilen parti, Zenavi liderliğine sadakatle bağlı unsurların

görev aldığı bir yapıya büründü.[926] Bu süreç, aynı zamanda, THKC'nin bir silahlı örgütten siyasal bir partiye dönüşümünü tamamladı. THKC'nin tutucu kadroları tasfiye edilse de, Zenavi ekseninde şekillenen ağ bağlantılarında Tıgray bölgesi ve Tıgray kökenlilerin ağırlıklı rolünü değiştirmedi. Ancak, bu durum, THKC'nin silahlı geçmişinin yarattığı siyasal-tarihsel bir ağırlıktan kaynaklanmadı. Aksine, Zenavi'nin bölgedeki kişisel ilişkilerinden ve THKC içinde lidere yakın olan kendisine aktörlerden kaynaklandı

THKC'nin tutucu kanadının başatlığındaki dönemde, rejim bileşenlerinin önemli ayağını ordu oluşturdu. Bir silahlı örgütten bir hükümet ve siyasal partiye dönüşen THKC[927], oluşturulan Etiyopya Ulusal Savunma Kuvvetleri'nin personel sayısını arttırdı. Anayasanın seksen yedinci maddesi, ordunun, ulus, uyruk ve halkların eşit temsil edilmesi ilkesiyle yapılanmasının altını çiziyordu. Bu maddeye binaen, tüm federe devletlerden katılıma açık bir ordu oluşturulmasına özen gösterildi. Fakat, THKC'den yetişen tecrübeli askerler, birliklerin üst kademelerinde yer alarak örgütün ordu içerisindeki karar verici konumunu korudu.[928] Ayrıca, geçiş dönemi yargılamalarında, Derg'e üye üst düzey ordu mensuplarının savaş suçlarından mahkum edilmeleri, cunta ordusunun üyelerinin yeni orduda yer alamamalarına yol açtı.[929] Zaten, OKC'nin, 1991 ile 1995 arasındaki geçiş döneminde, güvenliği sağlayacak örgütlerden biri olmasının önüne geçilmişti. 2001 dönemeciyle birlikte, THKC'nin tutucu hizbiyle iltisaklı olan Tıgray kökenli isimler ordudan tasfiye edilerek[930], bu hizbin ordudaki hakimiyeti sona erdirildi.

[926] Tadesse ve Young, **op. cit.**, s. 396 ve 401.
[927] Silahlı örgütün ulusal orduya dönüşüm sürecinde, askeri doktrin, taktik ve kararların yaşadığı evrime dair bkz. Mulugeta Gebrehiwot Berhe, "The Ethiopian Post-Transition Security Sector Reform Experience: Building a National Army from a Revolutionary Democratic Army," **African Security Review**, C. 26, N. 2 (2017), s. 167 – 175.
[928] Terrence Lyons, **The Puzzle of Ethiopian Politics**, Boulder, Lynne Rienner, 2019, s. 7.
[929] **Idem.**.
[930] Taddesse ve Young, **op. cit.**, s. 389.

Ordudakine benzer bir uygulama, bürokrasi ve diğer siyasi makamlarda da geçerliydi. Etnik federalizmin bir gereği olarak, bürokratik makamlar farklı etnik gruplara mensup kişilere açıktı. Hatta, mecliste nüfuslarına göre Oromo ve Amaraların, daha fazla milletvekiline sahip olmalarına benzer bir durum, bakanlıklar için de geçerliydi. Ancak Zenavi'ye yakın duran Tıgraylar dışındaki etnik gruplara mensup isimler, nihai karar verici pozisyonlara değil, daha çok pratik işlerin yürütüldüğü pozisyonlara, en fazla bakan yardımcılığı ya da daire başkanlıkları gibi atanıyordu.[931] Benzer bir durum diplomatik misyonlar için de geçerliydi. Ordu ve bürokrasideki bu yapılanma, vitrin kurumsal ifade ile bu vitrinin arkasında yer alan esas kurumsal ifade ilişkisinin bir yansımasıydı. Görünüşte, bu makamlarda etnik kota sistemi vardı. Fakat iktidar, esas olarak, Zenavi ve onun oluşturduğu rejim çekirdeğinde yer alan veya çekirdeğe çok yakın duran bileşenlerin kontrol ettiği "gayriresmi bir yapı"ya aitti.[932]

Tıgray'ın başatlığını gözler önüne süren bir diğer örnek ise, federal gelirden aldığı yüksek paydı. 1999 ve 2000 yılları kapsayan bir çalışma, Tıgray federe devletinin, kişi başına, Oromiya, Amara ve GUUH federe devletlerinin neredeyse iki katı pay aldığını göstermektedir.[933] 2000 yılına ait kişi başına düşen federal sübvansiyonları inceleyen Aalen, Gambella ve Afar gibi daha az nüfuslu federe devletlerin, çok daha yüksek oranda sübvansiyon aldığını vurgular. Ona göre, bu sübvansiyonlar, kalkınmaya duyulan gereksinim sırasına göre tasarlanmıştır. Ancak tabloya baktığımızda, Tıgray bölgesinin, yukarıda zikredilen dört büyük federe devletten daha fazla pay aldığını görmek mümkündür.[934] Chanie ise, THKC başatlığındaki EHDDC'nin, federal gelir ve finansal olanak dağılımını, hiçbir zaman

[931] Sarbo, **op. cit.**, s. 190 – 191.
[932] Sarbo, bu yapının en önemli isimlerinden birinin THKC'nin eski başkanı Negga olduğunu belirtir. Ancak Negga hiçbir resmi göreve sahip olmaksızın, Zenavi'nin ardından gelen iktidarın en önemli ikinci adamıydı. Bkz. **Ibid.**, s. 191.
[933] Marie Anne Valfort, **Ethical Altruistic Voting in a Multi-ethnic Developing Country: Evidence from Ethiopia**, Paris, Memeograph, 2006, s. 11 – 12 .
[934] Aalen, **Ethnic Federalism in a…**, s. 80.

için Tıgray federe devletini kayıracak biçimde yapmadığını, çünkü böyle bir tutumun, mevcut sistemin sorgulanması ve şiddete varan olaylara yol açabileceği tehlikesinin farkında olduklarını vurgular.[935] Bu bağlamda, az nüfusa ve kırsal ekonomiye sahip olan Tıgray'ın, durumuna ve benzer konumdaki diğer federe devletlere kıyasla, "hak ettiği" bir payı aldığı söylenebilir. Fakat, Tıgray ve THKC'nin ekonomik rolünü öne çıkaran esas unsur, parti bileşenlerinin sahip olduğu bağış fonları/vakıflardır.

c. "Rejim Şirketleri" ve "Rejim Vakıfları": Çekirdeğini THKC/Zenavi/EHDDC'nin Oluşturduğu Ekonomik Ağ Bağlantıları

THKC'nin 2001 yılındaki dönüşümü, Zenavi merkezli bir THKC ve EHDDC yarattı ve böylece, Zenavi'nin merkezde yer aldığı ve EHDDC'nin fiili tek parti idaresini tahkim ettiği rejim bileşenleri oluşturuldu. Zenavi eksenli rejim bileşenleri yapısının ana noktası, EHDDC'nin parti bileşenlerinin, etnik temsilcileri oldukları bölgelerde siyasi ve ekonomik başatlıklarının sağlanmasıydı. Bir anlamda, Zenavi'nin merkezinde olduğu EHDDC, parti bileşenlerini, yerel meşruiyet ve denetimi sağlamak amacıyla araçsallaştırmayı tercih etti. Bu araçsallaştırma, partinin kararlarına sadakati önceleyen mekanizmalarla sağlanıyordu. Bileşen partiler, bölgelerinde, merkezin izin verdiği ölçüde hegemonik mübadele araçlarını kullanarak, yerel iş birliği mekanizmaları tesis ederek, EHDDC'nin denetimini ülke sathına yayıyorlardı. Etnik federalizm, bu anlamda, önemli bir işlev görüyordu. Federe devletlere devredilen bütçe kullanma, istihdam ve yerel güvenliği sağlama yetkileri, EHDDC'nin parti bileşenleri tarafından kullanılan araçlara dönüştü.

EHDDC rejim bileşenlerini kurgularken iki önemli ekonomik araçtan yararlandı. Bunlardan biri, partiyle yakın ilişki kuran ekonomik aktörlere sunulan yatırım ve teşvik olanakları, diğer ise parti bileşenlerinin sahip olduğu şirketler ve bağış fonlarıydı. Woldesenbet de, benzer biçimde, rejimin ekonomik sistemi iki ana araç ile

[935] Chanie, "Clientelism and Ethiopia's…," s. 378 - 379.

tekelleştirdiğini belirtir: Devlet dışı/özel ekonomik aktörlerin denetimi ve partilerin sahip olduğu dev şirketlerin kurulması.[936]

EHDDC rejiminin belirlediği ilk yöntem, parti ile doğrudan, imtiyazlı ve "özel" bağları bulunan kişilerle devlet arasındaki ilişkilerdir. Bunun en bilinen örneği, Yemen ve Etiyopyalı aile köklerine sahip olan Suudi vatandaşı milyarder iş adamı Muhammet Hüseyin El Amudi'dir. Amudi, 2000'li yıllarda, sahip olduğu MIDROC şirketiyle Etiyopya pazarına adım atarak, imalat sanayi, madencilik, ulaşım ve inşaat gibi pek çok alanda yatırımlar gerçekleştirdi. Bugün Etiyopya'da seksenden fazla şirkete sahip olan MIDROC, 2016 yılı itibarıyla, ülkede bir milyar doları aşan bir yatırıma sahip oldu.[937] Amudi'nin, 2005 seçimlerinde EHDDC'ye açıktan destek vermesi[938] ve Abiy Ahmed'in de, 2019 yılında Suudi Arabistan'da tutuklu bulunan Amudi'nin salınması için diplomatik çaba göstermesi[939], EHDDC ile Amudi arasındaki ilişkinin somut tezahürleri olarak kabul edilmektedir.

Devlet bağlantılı ekonomik olanaklardan yarar sağlayan ve rejime/partiye destek veren "rejim şirketleri"nin en önde geleni olan MIDROC'un yanı sıra, daha küçük ölçekli pek çok yatırımcı da bahsi geçen ağ bağlantılarında yer aldı. 2008 ve 2010 seçimlerinde kampanya çalışmaları ve seçim merkezleri inşası, bu "bağlı şirketler" tarafından fonlandı. Bilhassa 2005 seçimlerinden sonra ortaya çıkan bu tutum, muhalif partilerin adil olmayan siyasal rekabet söylemlerini kuvvetlendirdi.[940]

---

[936] Wassihun Gebreegizaber Woldesenbet, "The Tragedies of a State Dominated Political Economy: Shared Vices among the Imperial, Derg and EPRDF Regimes in Ethiopia," **Development Studies Research**, C. 7, N. 1 (2020), s. 78.

[937] "About Us," **https://www.midroc-ethiopia.com.et/about-us/**, 21.09.2021.

[938] Tefera Negash Gebregziabher ve Will Hout, "The Rise of Oligarchy in Ethiopia: The Case of Wealth Creation since 1991," **Review of African Political Economy**, C. 45, N. 157 (2018), s. 503.

[939] "Saudi billionaire Mohammed al-Amoudi released from detention," **https://www.aljazeera.com/economy/2019/1/27/saudi-billionaire-mohammed-al-amoudi-released-from-detention**, 21.09.2021.

[940] Sarah Vaughan ve Mesfin Gebremichael, **Rethinking Business and Politics in Ethiopia: The Role of EFFORT, the Endowment Fund for the Rehabilitation of Tigray**, Londra, Africa Power and Politics Programme, 2011, s. 26.

Diğer yöntem ise, bağış fonu adı verilen ve tüm federe devletlere yayılan şirketler aracılığıyla ekonomide söz sahibi olmaktı. Kamu iktisadi teşekkülleri işlevi gören, ancak yasal olarak parti bileşenlerine bağlı bağış fonları adıyla kurulan bu şirketler, Abegaz tarafından, "partilerin sahip olduğu şirketler (*Parbus*)" kategorisinde tanımlanır.[941] Örneğin, 1995 yılında, Tıgray'ın Islahı için Bağış Fonu (TIİBF) adıyla, THKC'ye bağlı, sivil toplum faaliyeti yürüten, vakıf niteliğinde değerlendirilebilecek bir bağış fonu kuruldu. Tüm EHDDC bileşenleri, buna benzer ama daha küçük ölçeklerde kendi federe devletlerinde benzer bağış fonlarını hayata geçirdi. Bu vakıflar, kendilerine bağlı, farklı alanlarda kar amaçlı hizmet veren pek çok şirket kurdular. Örneğin, TIİBF, sanayi ve tarım başta olmak üzere pek çok alanda faaliyet gösteren on altı adet şirkete sahipti.[942] Parti şirketlerinin büyümelerinin ana kaynağı, devlet bankalarından elde ettikleri kredilerdi.[943] Tıgrayların ekonomik başatlığı da işte bu noktada ortaya çıktı. Söz konusu vakıf/bağış fonları arasından en geniş sermaye ve şirket sayısına sahip olanı TIİBF idi ve Amudi hariç, Etiyopya'nın en zengin yirmi yatırımcısının hepsi, Tıgray etnik grubuna mensuptu.[944] Bu da THKC ve TIİBF arasındaki organik bağın bir göstergesiydi.

Söz konusu partiye bağlı şirketler sistemi, kalkınmacı devlet söyleminin uluslararası alanda cazibesini yitirmemesi için tesis edildi. Çünkü, devrimci demokrat bir devlet fikri ve yeni nesil otoriterlikle çevrelenmiş bir iklimde, devletin ekonomideki ağırlıklı konumu, uluslararası ekonomik kurum ve fonlar için bir soru işareti yaratabilirdi. Bu nedenle, partilere bağlı bu yapılar, bağışlar eliyle gerçekleştirilecek bölgesel kalkınma hamlelerini önceleyen ve kar amacı gütmeyen vakıf/bağış fonu resmi

[941] Berhanu Abegaz, "Political Parties in Business: Rent Seekers, Developmentalists, or Both?," **Journal of Development Studies**, C. 49, N. 11 (2013), s. 1478.
[942] **Ibid.**, s. 1479; Ayrıca TIİBF'nin faaliyet alanları ve şirketlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz. Vaughan ve Gebremichael, **op. cit.**, s. 35 – 52.
[943] Chanie, "Clientelism and Ethiopia's…," s. 379.
[944] Walle Engedayehu, "The Search for a Functioning Democracy in Ethiopia," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 11, N 1&2 (2017), s. 141.

adı altında kuruldu. [945] Böylece, tüm parti bileşenleri, kamu olanaklarını neopatrimonyalizm ve kayırmacılık aracılığıyla elde ederek, federe devletlerindeki başat siyasal rollerini ekonomik olarak da güçlendirdiler. Dışlayıcı ekonomik kurum örneği olan "rejim vakıfları"nın yaratılması, parti merkezli ağ bağlantıları kurarak, rejimin gücünü ve bileşenlerini tahkim etmenin ve en nihayetinde güvenliğini sağlamanın kritik bir yöntemiydi.

2. Çoklu Dış Destekçi Aktörler: "Batı Dünyası" ve Çin'in Paradoksal Birleşimi

Dış ilişkiler, özellikle öz üretim yeteneği sınırlı tüm zayıf devlet rejim örneklerinde olduğu gibi, EHDDC rejiminin de güçlenme ve meşruiyeti için önemli bir alandı. EHDDC, 1991 sonrasında, Etiyopya'nın iki önemli unsurunu öne çıkararak dış destekçi aktörlerini çoğaltma ve bu dış destekçi aktörleri, mevcut rejime kapasite ve meşruiyet sağlayacak rejim bileşenleri haline getirme stratejisi izledi. Böylece, zayıf devlet karakterini iyileştirecek ve dolayısıyla rejim güvenliğini tahkim edecek araçlara dönüştürdü.

Rejimin dış politikasını etkileyen ilk unsur, 1990'ların sonundan itibaren küresel bir güvenlik meselesine dönüşen teröre karşı savaştı. Etiyopya, Boynuz'daki görece en istikrarlı ülke ve en büyük askeri güç olarak, teröre karşı küresel mücadelenin bölgesel temsilcisi oldu. İkinci unsur ise, EHDDC'nin demokratikleşme girişimleri ve ona paralel olarak ilerleyen kalkınmacı devlet söylemi ile Etiyopya'yı bir yatırım merkezine dönüştürme stratejisiydi. Teröre karşı savaşın küresel bir ortağı ve hızla yükselen bir piyasa görünümündeki ülke, uluslararası örgütler, ABD, AB ve Çin başta olmak üzere, çok sayıda aktörden askeri ve ekonomik destek sağlayabildi. EHDDC rejiminin, vitrin

[945] Gebru Asrat, **Lu'alawinetna Démokrasi Beityop'ya**, Addis Ababa, Yayınevi belirtilmemiş, 2015, s. 156 – 158'den aktaran Mehdi Labzae ve Sabine Planel, " "We Cannot Please Everyone": Contentions over Adjustment in Ethiopia (1991 – 2018)," **International Review of Social History**, C. 66, N. 29 (2021), s. 75 – 76.

ve vitrinin arkasındaki niteliklerini oluşturduğu katmanlı karakteri, söz konusu çoklu dış destekçi aktörlerle ilişkiyi devam ettiren bir unsur oldu.

a. EHDDC'yi Güvenlik ve Askeri Alanda Öne Çıkaran Yüzü ve Dış Destekçi Aktörler

Modern Etiyopya tarihinde tüm iktidarlarda gördüğümüz gibi, EHDDC'nin de güvenlik ve dış politikasını belirleyen ana kaygı, Etiyopya'daki ayrılıkçı hareketlerin ve onlarla ilintili olsun ya da olmasın komşu ülkelerin, rejime karşı yürüttükleri mücadeleye karşı koyabilmek ve bu süreçte, maddi ve söylemsel olarak katkı sunabilecek destekçiler bulabilmekti. Bu dönemde, EHDDC'nin iç ve dış politikasına etki eden komşu ülkeler Eritre, Somali ve Sudan idi.

EHDDC'nin karşı karşıya kaldığı ilk sorun, Eritre'nin bağımsızlığı konusuydu. 1989 yılından itibaren gerçekleştirilen çok taraflı görüşmeler ve 1991 yılında, EHKC'nin gözlemci olarak katıldığı Etiyopya Geçiş Hükümeti'nin çalışmaları neticesinde, Eritre'nin bağımsızlığı için referandum yapma hakkı kabul edildi ve her iki taraf da bağımsızlık sürecinin BM gözetimi altında yürütülmesini onayladı. Nisan 1993'de, BM misyonunun gözetiminde gerçekleştirilen referanduma katılanların %99.83'ü, Eritre'nin bağımsızlığı yönünde oy kullandı. Böylece, EHKC de, tıpkı THKC gibi bir silahlı örgütten iktidar partisine dönüştü ve Etiyopya ile otuz yıl süren iç savaş sona ermiş oldu. Eritre, bir kez daha Etiyopya'nın iç meselesi olmaktan çıktı ve bir dış politika sorununa dönüştü.

1993 yılındaki bağımsızlıktan sonraki barışçıl dönem, yalnızca beş yıl sürdü. İki ülke arasındaki sınırın belirlenmesi konusundaki anlaşmazlıklar[946], 1998 yılında, sınır bölgelerindeki askerleri karşı karşıya getirdi ve Sınır Savaşı adı verilen bu dönem, 2000

[946] İtalyan sömürgeciliği döneminde çizilen sınırlar ile, Eritre'nin Etiyopya federasyonunun bir parçası olduğu dönemde sahip olduğu sınırlar arasında küçük farklar, bu sınır bölgelerinde egemenliğin kimi ait olduğu tartışmasını ve 1998 yılında sınır bölgelerindeki fiili askeri çatışmaları doğurdu.

yılındaki ateşkese dek sürdü. Yaklaşık yüz bin kişinin ölümüne neden olan savaş[947], sınırdaki nüfuz alanlarını belirlemeye yetmedi. 2018 yılında, Abiy Ahmed'in girişimleriyle gerçekleştirilen nihai barışa dek, zaman zaman küçük çaplı çatışmalara yol açan çözümsüz bir mesele olarak, iki ülke ilişkilerinde sabit bir gerilim konusu olarak kaldı.

Eritre, EHDDC açısından, inşa edilen rejimin temellerini güçlendirebilecek bir meseleydi. Zira, Maryam iktidarını yıkan iki başat silahlı gücün savaş sırasında ortak hareket etmelerinin temel nedeni ve güvencesi Eritre'nin bağımsızlığı konusunda uzlaşmış olmalarıydı. Diğer taraftan, EHDDC, Eritre bağımsız olduktan ve Etiyopya'da da etnik federalizm ilkelerine uygun bir anayasal düzen tesis edildikten sonra, Eritre'nin Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'ndeki federe devletlerden biri olarak ülkeye katılması beklentisi içindeydi.[948] Bu katılım, Etiyopya'nın denize erişmesini sağlayacak, yeni toprak ve insan gücü kazandırarak devlet kapasitesini arttıracak, EHDDC'nin öz yönetim ve demokratikleşmeyi öne çıkararak inşa ettiği rejimi perçinleyecekti. Fakat, 1997 yılında, o güne kadar Etiyopya ulusal para birimini kullanmaya devam eden Eritre, kendi para birimine geçme kararı aldı.[949] Etiyopya'nın Eritre'deki limanlara olan bağımlılığını ve Eritre'nin finansal bağımsızlığını öne çıkaran hamleler, iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi ve sınır savaşına gidecek süreci başlattı.

THKC içinde, EHKC'ye ideolojik olarak sempatiyle bakan tutucu kesim ile Zenavi hizbi arasında 2001 yılında gün yüzüne çıkan parti içi mücadele de Eritre savaşının bir çıktısıydı. Birincisi, Zenavi hizbi, THKC'nin tutucu kesiminin liderliğinde Tıgray başatlığını korumak yerine, tüm Etiyopya'ya uygun ve Zenavi figürü etrafında yükselecek bir devlet fikrini tesis etmeyi arzuluyordu. Eritre ile yakın ilişkiler geliştiren

[947] "Eritrea-Ethiopia," Uppsala Conflict Data Program, **https://ucdp.uu.se/conflict/409**, 28.09.2021.
[948] Leenco Lata, "The Ethiopian-Eritrea War," **Review of African Political Economy**, C. 30, N. 97 (2003), s. 377.
[949] Jon Abbink, "Briefing: The Eritrean-Ethiopian Border Dispute," **African Affairs**, C. 97, N. 389 (1998), s. 559.

tutucu hizbin partiden tasfiyesini de bu yeni devlet fikrinin tesisini hızlandırabilecekti. Ayrıca söz konusu tasfiye, Eritre'nin Etiyopya aleyhine tutumlarına cevaptı. Çünkü, Eritre'nin Etiyopya'ya karşı takındığı tutuma göz yumulması, Etiyopya içerisindeki federe devletlerin, aleyhte bir dış politika sergilemek üzere anayasal ayrılma hakklarını kullanmalarının önünü açabilirdi.

İmzalanan ateşkes ve sınır güvenliğini sağlamak üzere BM tarafından oluşturulan komisyon, sıcak çatışmayı sonlandırsa da iki ülke arasındaki diplomatik gerilim 2018 yılına dek varlığı korudu. Eritre, Somali'deki silahlı örgütlere destek sağlayarak Etiyopya'ya karşı girişilen eylemleri dolaylı olarak desteklerken, Etiyopya uluslararası örgütleri kullanarak Eritre'yi izole etmeye çalışıyordu.[950] Bu politikanın bir sonucu olarak, BM Güvenlik Konseyi, 2009 tarihli 1907 sayılı kararıyla, Eritre'ye silah ambargosu uyguladı.

Eritre sorunu, teröre karşı savaş sürecinden önce başladı, ancak sonuçları itibarıyla bu politikaya eklemlendi. 11 Eylül saldırılarının ardından terörizmle mücadelenin küresel bir anlam ve öncelik kazanması, Etiyopya'yı iki açıdan doğrudan ilgilendiriyordu. Öncelikle Etiyopya, El Kaide örgütünün faaliyet alanı ve sonrasında insani krizler ve bölünme yaşayacak olan Sudan, 1990'dan beri kamusal istikrarsızlık yaşayan ve 2000'li yıllarda terör faaliyetleriyle iç içe geçen Somali ve El Kaide'nin 11 Eylül öncesinde büyükelçilik saldırıları düzenlediği Kenya ve Tanzanya'nın ortasında yer alıyordu. Terör örgütlerinin filizlenme potansiyeli taşıdığı bir coğrafyada yer almak, Etiyopya'da da benzer örgütlerin faaliyet gösterebilmesi ve özellikle alternatif devlet fikirlerinin küresel terör ağına eklemlenerek rejime karşı faaliyete geçmesini kolaylaştırabilirdi.

[950] Michael Woldemariam, "Regional Powers, Great Power Allies, and International Institutions: The Case of Ethiopia," der. Jason Warner ve Timothy M. Shaw, **African Foreign Policies in International Institutions**, New York, Palgrave Macmillan, 2018, s. 382 – 383.

Etiyopya'nın iç siyasetini etkileyecek bu unsurun yanı sıra, Etiyopya'nın bölgedeki varlığı, çevredeki mevcut ve potansiyel terör faaliyetlerini önlemek için hayatiydi. Bu nedenle Etiyopya ABD'nin teröre karşı savaş politikasında önemli bir yer edindi. 2002 yılında yayınlanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi'nde, Afrika kıtasındaki güvenlik stratejilerinin üç ayağı olduğu vurgulandı. Güney Afrika, Kenya, Nijerya ve Etiyopya gibi komşularına etki edebilecek güçte, bölgelerinin "çapa"sı olan ülkelerle ilişkiler geliştirilmeli, çatışma arabuluculuğu ve barışı koruma operasyonlarında Avrupalı müttefikler ve uluslararası örgütlerle eşgüdüm içerisinde hareket etmeleri sağlanmalı ve Afrika'daki reforma açık devletler ve bölgesel örgütler, ulus aşan güvenlik sorunlarıyla mücadele edebilecek düzeyde güçlendirilmeliydi.[951]

Bu strateji, doğrudan Etiyopya'yı ilgilendiren sonuçlara gebeydi. Bir defa, bölgenin çapası olarak adlandırılmış, küresel güvenliğin önemli bir parçası olduğu kabul edilmişti. Reforma açık bir devlet olma niteliğini koruyup güçlendirmesi, başarısız devletlilikten hızla uzaklaşması ve teröre karşı savaş politikasının yerel/bölgesel unsuru olarak uluslararası destek görmesi demekti. Üstelik bu destek, yalnızca ABD'den değil, Avrupalı ülkeler ve uluslararası örgütlerden de gelebilecekti. Dolayısıyla, 2000'li yılların küresel siyasetinin temel belirleyicisi olan teröre karşı savaşta, Etiyopya, dış destekçi aktörlerin katkısıyla, kapasitesini arttırabilecek ve eş zamanlı olarak iç ve dış güvenliğini sağlayabilecek bir aktör konumundaydı. Dahası, söz konusu kapasite arttırımı, küresel aktörler tarafından da, zayıf devlet karakterinin üstesinden gelmek ve bölgesel ve küresel güvenlik sorunlarına karşı koyabilmek için bir ön şart kabul ediliyordu.

EHDDC, Batı dünyasındaki dış destekçi aktörlerin yarattıkları dalganın üzerinde sörf yapmaya karar kıldı. Zaten bu talepler, Eritre Savaşı ve 2001 dönemecini yaşamış

[951] **The National Security Strategy of United States of America**, The White House, Washington, 2002, s. 11.

ve etnik federalizm gibi zorlu bir kurumsal ifadeyi sürdürme çabasındaki rejimin amaçları ve güvenlik kaygısıyla örtüşüyordu. Batılı dış destekçi aktörler rejime ihtiyacı olan ekonomik ve askeri kapasite arttırımı ve uluslararası meşruiyet sağlayabilirdi.

2002 yılında Etiyopya hükümetince yayınlanan *Dış İlişkiler ve Ulusal Güvenlik Politika ve Stratejisi Belgesi* de, rejimin ve Batılı dış destekçi aktörlerin örtüşen kaygılarını yansıtıyordu. Modern Etiyopya'nın yıllardır süregelen güvenlik odaklı dış politikasının, kalkınma odaklı bir politikaya dönüşmesinin gerekliliğinden bahseden strateji, ülkenin kalkınmasının yoksulluk gibi köklü sorunlara çözüm getirerek, ulusal beka ve güvenlik kaygılarına daha fazla hizmet edeceğini savunuyordu.[952] Aynı zamanda farklı ulus, uyruk ve halklardan oluşan Etiyopya vatandaşlarını, ulus inşası sürecine dahil etmenin aracı olan demokrasiyi kuvvetlendirmek, dış ve güvenlik politikalarının bir diğer hedefiydi.[953] Böylece, EHDDC'nin dış ve güvenlik politikasının omurgasını, kalkınma ve demokratikleşme gayesi oluşturdu.

Küresel güçlerin bölgesel ihtiyaçları ile EHDDC'nin söylem ve pratiklerinin uyumu, ABD, AB ve uluslararası ekonomik kuruluşların, zaten 1991'den itibaren başladıkları ekonomik yardımları arttırmasını sağladı. Teröre karşı savaş politikasına paralel olarak Etiyopya'ya yapılan yardımlar iki katına çıktı ve ülke, yirmi yılda elde edilen kırk milyar dolarla, Afrika kıtasında, Batı kaynaklı yardımları en çok alan ülke oldu.[954] Yoksulluğu azaltma ve devlet kapasitesini arttırmayı hedefleyen yardımların önemli bir kısmını, Dünya Bankası, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı, Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı, Avrupa Birliği ve Alman Kalkınma İşbirliği Kurumu gibi kurumlar karşılıyordu.[955] 2000 yılında yaklaşık 680 milyon dolar seviyesinde izleyen

[952] **The Federal Democratic Republic of Ethiopia Foreign Affairs and National Security Policy and Strategy**, Ministry of Information, Addis Ababa, 2002, s. 5 – 9.
[953] **Ibid.**, s. 5 – 6.
[954] Berhanu Abegaz, Aid, Accountability, and Institution-Building in Ethiopia: A Comparative Analysis of Donor Practice, **WIDER Working Paper No. 2013/083**, Helsinki, 2013, s. 2.
[955] **Ibid.**, s. 8.

kalkınma yardımları, kademeli olarak artarak, 2005 yılında 1,8 milyar dolar, 2010 yılında 3,5 milyar dolar ve 2019 yılında 4,8 milyar dolar seviyesine ulaştı.[956]

2009 yılı itibarıyla, Amerikan kurumlarının yardımları, toplam yardımların yüzde otuzunu oluşturuyordu ve bu rakamlar, ABD'yi Etiyopya'nın en büyük donörü yapıyordu.[957] EHDDC iktidarı boyunca ABD'nin askeri yardımları da sürdü. Fakat, 1991'den itibaren beş ila on milyon dolar bandında ilerleyen askeri yardımlar, belli dönemlerde sıçramalar yapsa da, Sılasi döneminde olduğu gibi, ikili ilişkilerin ana aracı değildi.[958] Yine de, ABD'nin kıtaya ve Etiyopya'nın da dahil olduğu düşük gelir grubuna dahil ülkelere yaptığı yardımlara karşılaştırmalı olarak bakıldığında, Etiyopya'nın en fazla ABD yardımı alan ülkeler arasında ilk üç sırada yer aldığını söylemek mümkündür.[959]

Etiyopya'nın bölgesel ve kıtasal çapa rolü, uluslararası örgütler bünyesinde yürütülen insani ve kalkınma yardımları çalışmaları ve barışı koruma operasyonlarıyla pekişiyordu. Afrika Birliği'nin teröre karşı savaş politikalarına eklemlenmesi, örgütün merkezi ve yeni polikanın da taşıyıcısı olan Etiyopya'ya öncü bir rol biçti. Yanı sıra, 1996 yılında değişen adıyla Boynuz'da yer alan yedi ülkeden oluşan *Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi*'ne ev sahipliği yapan ülke, bir anlamda, acil güvenlik ihtiyaçlarına karşılık verme ve devlet kapasitesi arttırma faaliyetinin bölgesel yetkilisi ve güvenlik sağlayıcısı[960] rolünü üstlendi. Bununla birlikte, sahip olduğu askeri gücün etkisiyle, Sudan, Liberya, Somali ve Fildişi Sahili gibi ülkelerde BM'nin barışı koruma operasyonlarına katılarak, Afrika'da barışı koruma operasyonlarına en geniş destek

[956] "Net official development assistance and official aid received (current US$) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD?locations=ET**, 30.09.2021.
[957] Dereje Feyissa, "Aid Negotiation: The Uneasy "Partnership" Between EPRDF and the Donors," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 794.
[958] John James Quinn ve Seyma Akyol, "Ethiopian Foreign Policy: A Weak State or a Regional Hegemon?," **Journal of Asian and African Studies**, C. 56, N. 5 (2021), s. 1108.
[959] "U.S. Foreign Assistance by Country – Ethiopia," **https://foreignassistance.gov/cd/ethiopia/**, 03.10.2021.
[960] Sonia Le Gouriellec, "Regional Power and Contested Hierarchy: Ethiopia, 'An Imperfect Hegemon' in the Horn of Africa," **International Affairs**, C. 94, N. 5 (2018), s. 1060.

sağlayan ülke oldu.[961] 2006 yılında, BM Güvenlik Konseyi, 1725 sayılı kararıyla[962] Somali'ye ambargo kararı almış ve *Hükümetler Arası Kalkınma Otoritesi*'ni, ülkeye askeri operasyon düzenlemeyle yetkilendirmişti. Bu doğrultuda, 2006 yılında Somali'ye yapılan askeri müdahalede etkin bir rol üstlenen Etiyopya, Afrika Birliği ve bölgesel örgütlerde Batılı dış destekçi aktörlerin yerel uzantısı olarak konumlandı.

2005 seçimleri ve sonrasında, EHDDC'nin yeni nesil otoriterlik niteliğinin net biçimde ortaya çıkması, Batılı dış destekçi aktörler ile Etiyopya ilişkisini zora sokabilecek olan kalkınma yardımlarının demokratikleşme koşuluna bağlanması riskini doğurdu. Rejim güvenliğinin tehlikede hissedildiği 2005 seçimlerinin ardından hükümet, EHDDC'nin devrimci demokrat devlet fikrinin de etkisiyle, dış aktörlerin dayatacakları şartlarla yön verecekleri bir siyasi atmosferde yer almak yerine, yardımlardan vazgeçebileceğini vurguladı.[963] Buna karşın, Batılı destekçi aktörler, ülkenin terörle mücadeleki stratejik önemini ve ülke içinde yürütülen yoksulluğu azaltma, kırsal kalkınma ve beşeri sermayeyi güçlendirme gibi Milenyum Kalkınma Hedefleri ile uyumlu sonuçlar doğuran politikalarını göz önünde tutarak, kalkınma yardımları ve doğrudan dış yatırımları kesmeme kararı aldılar.[964]

b. Kurumsal İfade ve Devlet Fikriyle Uyumlu Yeni Bir Dış Destekçi Aktör: Çin

EHDDC rejiminin Batı dışında dış destekçi aktörlerinden en önde geleni, tartışmasız Çin idi. Etiyopya'nın altyapı yatırımları, doğalgaz ve petrol arama faaliyetleri ve ticarete odaklanan Çin ile ilişkileri, özellikle 2000'lerin sonundaki

---

961 "Ethiopian International Peace Keeping Training Centre," **https://www.et.undp.org/content/ethiopia/en/home/operations/projects/democratic_governance/project_EIPKTCentre.html**, 30.09.2021. Etiyopya bugün de BM bünyesindeki barışı koruma operasyonlarında beşinci büyük askeri katkıyı sunan ülkedir. Bkz. "Troops and Police Contributions," **https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors**, 30.09.2021.

962 "Resolution 1725 (2006)," **http://unscr.com/files/2006/01725.pdf**, 03.10.2021.

963 Axel Borchgrevink, "Limits to Donor Influence: Ethiopia, Aid and Conditionality," **Forum for Development Studies**, C. 35, N. 2 (2008), s. 216 – 217.

964 Feyissa, **op. cit.**, s. 789 ve 793.; Allen, Kamerun, Çad ve Uganda gibi otoriter sayılan ülkelerin de ABD'nin yardım listesinin üst sıralarında yer aldığını ve tüm bu örneklerde, ABD'nin terörle mücadele ve bölgesel güvenlik kaygılarının öne çıktığını belirtir. Bkz. Nathaniel D. F. Allen, "Assessing a Decade of U.S. Military Strategy in Africa," **Orbis**, C. 62, N. 4 (2018), s. 665.

ekonomik krizin en alt düzeyde hissedilmesini sağladı. Ayrıca Çin, ülkedeki iç politik gelişmeler nedeniyle Batı ile sorun yaşayan Etiyopya için, değerli bir eko-politik koz ve ortak oldu. Çin'in yanı sıra, Türkiye, Hindistan ve Suudi Arabistan gibi aktörlerin de ticaret, doğrudan yatırım ve kalkınma yardımı söz konusuydu. 2012 yılındaki verilere göre, bu dört ülke, ABD ve AB'nin ardından, Etiyopya'yla en geniş ticaret hacmine sahip ülkeler arasında yer alıyorlardı.[965]

Etiyopya, 2000'li yılların ortalarından itibaren artan bir şekilde Çin'in doğrudan yatırımlarını çekti. Adis Abeba-Cibuti demir yolunun modernizasyonu başta olmak üzere pek çok altyapı projesine katkı sağlayan Çin, özellikle imalat sektöründe ülkeye ciddi yatırımlar yaptı. 2019 yılı itibarıyla ülkedeki en büyük uluslararası yatırımcı haline geldi.[966] İletişim, altyapı ve imalat alanındaki yatırımlar karşılığında Etiyopya'dan tarımsal ürün, ham deri, kahve, bakır ve çinko gibi madenler başta olmak üzere pek çok ürün ithal eden Çin, Etiyopya ile en geniş ticaret hacmine sahip ülke konumuna da yükseldi.[967]

Dış destekçi aktör olarak Çin ile ilişkilerin geliştirilmesinin en önemli nedeni, Çin'in kalkınma ve ilgili ülkenin tercihlerine dayalı bir yatırım stratejisi izlemesiydi. Bu da, EHDDC'nin kalkınmacı devlet strateji ve söylemiyle uyuşmaktaydı. Buradan hareketle, Çin'den, ülke kalkınmasında çarpan etkisi yaratabilecek enerji üretimi ve arzı, ulaşım, depolama ve sanayi sektörlerinde yatırımlar talep edilerek, devlet kapasitesinin güçlendirilmesinde kullanıldı.[968] Bilhassa, Batılı dış destekçi aktörlerin eğitim, sağlık ve yoksulluğu azaltmaya yönelen ve koşulluluk ilkesini içeren yardımları yerine, çok daha hızlı kalkınmanın önünü açabilecek ve koşul ileri sürülmeyen

[965] Fantu Cheru, "Emerging Southern Powers and New Forms of South-South Cooperation: Ethiopia's Strategic Engagement with China and India," **Third World Quarterly**, C. 37, N. 4 (2016), s. 596.
[966] Quinn ve Akyol, **op. cit.**, s. 1105 – 1106.
[967] "Ethiopia/China," **https://oec.world/en/profile/bilateral-country/eth/partner/chn?redirect=true**, 03.10.2021.
[968] Malancha Chakrabarty, "Ethiopia–China Economic Relations: A Classic Win–Win Situation?," **World Review of Political Economy**, C. 7, N. 2 (2016), s. 230.

yardımlar tercih edildi. Böylece Çin, EHDDC rejiminin ve sonrasında Abiy Ahmed'in RP'nin en güçlü dış destekçi aktörlerinden biri olmayı sürdürdü. Etiyopya, stratejik konumu ve Afrika içerisindeki öncü ve prestijli rolüyle, Pekin'in Afrika'daki kalkınma yatırımlarını önceleyen politikasını kolaylıkla kıtaya yayabileceği bir örnek teşkil etti. Dahası, düşük gelir grubundaki ülkelerin kalkınmacı amaçlarına hizmet eden bir model oluşturarak, Afrika ülkelerinde de karşılık buldu.[969]

Çin, EHDDC'nin devlet kapasitesini arttırmasını sağlayacak bir dış destekçi aktör olmakla kalmadı, EHDDC'nin rejim güvenliği kaygılarını gidermesine de yardımcı oldu. Zira Çin, hem sosyalist bir geleneğe, hem başarılı bir kalkınma geçmişine, hem de otoriter bir kurumsal ifadeye sahipti ve EHDDC'nin 2005 sonrasında, yeni nesil otoriterlik ile fiili bir tek parti devletine dönüşüm sürecini destekliyordu. Kalkınmacı devlet, küresel ekonomiye uyum ve yeni nesil otoriterliğin bir arada yürütülebileceğini kanıtlayan bir örnek olan Çin, EHDDC karar vericileri tarafından siyasal ve ekonomik olarak takip edilmesi ve örnek alınması gereken bir ülke olarak konumlandırıldı.[970]

Bu konumlandırma, Çin kaynaklı yatırımlara, parti ve hükümet üzerinden iki farklı alan açılmasıyla daha da belirginleşti. Bürokratlar ve partiye bağlı vakıfların üst düzey yöneticileri, Çin yanlısı kişiler arasından seçildi. Böylece, rejim vakıfları veya doğrudan hükümet kanalları üzerinden, Çin'in devlet veya özel kaynaklı yatırımlarının ülkeye çekilmesi için kolaylıklar yaratıldı.[971]

Çin ve Etiyopya arasındaki yatırım ve ticaret rakamlarının, 2005 seçimleri sonrasında yoğunluk kazandığı görülür. Bu, rejim güvenliği ile dış destekçi aktörler

[969] Seifudein Adem, "China in Ethiopia: Diplomacy and Economics of Sino-Optimism," **African Studies Review**, C. 55, N. 1 (2012), s. 147 – 148.
[970] Elsje Fourie, "China's Example for Meles' Ethiopia: When Development 'Models' Land," **The Journal of Modern African Studies**, C. 53, N. 3 (2015), s. 299.
[971] Edson Ziso, **A Post-State Centric Analysis of China-Africa Relations: Internationalisation of Chinese Capital and State-Society Relations in Ethiopia**, Cham, Palgrave Macmillan, 2018, s. 174 – 175.

arasındaki hayati ilişkiyi vurgulaması açısından önemlidir. Önceki seçimlerde rastlanmayan demokratik ve liberal seçim atmosferinin muhalif partileri beklentilerin ötesine taşıması, rejimi, deyim yerindeyse, fabrika ayarlarına geri döndürerek, devrimci demokrasi ve öncü parti ilkeleriyle bezeli devlet fikrinin yeniden ön plana çıkarılmasına yol açtı. Bu nedenle, Batılı dış destekçi aktörlerin koşullu kalkınma yardımlarının ve muhalefeti güçlendiren ilişkilerinin yerine, EHDDC'nin fabrika ayarlarıyla örtüşen, otoriter yöntemlerle muhalefeti geriletmeyi amaçlayan bir iklimi destekleyecek ve bu modeli, kalkınma yolunda bir gereklilik ve/ya yöntem olarak gösterecek bir dış destekçi aktör olarak Çin tercih edildi. Böylece Çin, ekonomik desteklerinin yanı sıra, EHDDC'nin 2005 sonrasında daha da öne çıkan kurumsal ifade ve devlet fikrini meşrulaştıran, rejim güvenliğini tahkim edeceği ve çifte kapsama stratejisi uygulayacağı bir aktöre dönüştü.

Dolayısıyla, Batılı dış destekçi aktörlere olan bağımlılık görece azalsa da, Etiyopya'nın ekonomik gereksinimi ve Batılı ülkelerin stratejik çıkar ve etik-ideolojik değerleri, söz konusu ilişkinin kopmasının önüne geçti. Batılı ülkeler, Etiyopya'yı tamamen Çin'in nüfuz alanına teslim etmek istemiyorlardı. Böylece, EHDDC rejimi, Batılı dış destekçi aktörler ve otoriter bir siyasal atmosferi reddeden muhalefeti aynı anda dışlamaya yarayacak bir çifte dışlama stratejisini düşük bir yoğunlukta uyguladı. Batılı aktörlerle ilişkiler, karşılıklı uzlaşmayla optimum dengede tutulurken, Etiyopya, rejim güvenliğini konsolide edecek bir iç politik atmosfere kavuşmuş oldu. Bir anlamda, 2005 seçimleri ile 2010 yılı arasında, Batı ile güvenlik ve insani yardımlar, Çin ile devlet merkezli kalkınmacılık temelinde ilerleyen ilişkilere paralel olarak, iç siyasetin yeni nesil otoriterliğe uygun biçimde düzenlenmesi, EHDDC dış politikasının her yerde dengeleme yaklaşımına uygun biçimde yürütüldüğünü gözler önüne serdi.

E. REJİM MUHALİFLERİ: ETNİK FEDERALİZM KARŞITLARI, REVİZYONİSTLER VE ALTERNATİF DEVLET FİKİRLERİ

EHDDC rejimi döneminde, tıpkı önceki rejimlerdeki gibi, rejimin kurumsal ifade ve devlet fikrine itiraz eden muhalif yapılar ortaya çıktı. Ancak, bu dönemin özgün tarafı, kurumsal ifade ve devlet fikrine karşı olan muhalefetin iç içe geçmesiydi. Hem idari etnik federalizmin uygulanış tarzı ve aksaklıkları, hem etnik grupların ayrılma/bölünme biçimi, hem de etnisitenin daha fazla siyasallaşması, EHDDC'ye karşı gelişen muhalafetin ana itiraz noktaları oldu. Bu nedenle, rejim muhaliflerinin ele alınacağı bu bölüm, kurumsal ifade ve devlet fikri yönünde geliştirilen itirazlar biçiminde bir ayrıma tabi tutulmamış, bunun yerine, itirazların ortaya çıkış kronolojisi, temel argümanları ve hangi bölgeden kaynaklandığına bağlı olarak bir başlıklandırma yapılmıştır.

EHDDC'nin siyasal etnikleştirme girişimlerine karşı, muhalefetin bir kanadı, Pan-Etiyopyacı düşünceyi öne çıkaran, üniter yapı ve Tıgray başatlığının yerine kapsayıcı politikaların uygulanması gerektiğini ileri süren bir tutum benimsedi. Diğer kanat ise, ilkesel olarak, etnikleştirilmiş idari ve siyasi yapıyı savunurken, EHDDC'nin bu konudaki uygulamalarını yetersiz ve/ya taraflı bulmaktaydı.

EHDDC rejimine muhalefet üç yeni özellikle ortaya çıktı. Bunlardan ilki, çok partili siyasal sistemin kurulmasıyla birlikte, Sılasi ve Maryam dönemlerinde genelde illegal ve silahlı mücadeleye dayanan muhalefetin, daha çok siyasal parti ve sivil toplum içerisinde örgütlenebilen sivil muhalefete dönüşmesiydi. Çok partili hayat ve demokratik siyaset kanallarının açılması, EHDDC rejimine muhalefetin de meşru kanallardan kurulmasına yol açtı. İllegal ve silahlı muhalefet, özellikle 2010'ların ortalarından itibaren yeniden güçlense de, meşru muhalefet girişimleri her zaman varlığını korudu. Muhalefetin ikinci özelliği ise, EHDDC'nin pek çok parti bileşeninden

oluşması gibi, muhalif partilerin de koalisyonlar olarak ortaya çıkmasıydı. Örneğin, 2005 seçimlerinde öne çıkan BDK ve EBDK, pek çok bileşenden oluşan muhalif siyasal koalisyonlar biçimde örgütlenmişti. Son özellik ise, siyasal partilerin önemli bir kısmının, sadece belli bir federe devlette, belirli bir etnik/bölgesel kimliğe hitap eden politikalar üretmesiydi. Etnik federalizmin bir çıktısı olarak değerlendirilebilecek bu unsur, bir etnik/bölgesel kimliği hedefleyen, belli bir etnik/bölgesel kimliğin ismini taşıyan partilerin doğuşuna[972] ve bu partilerin ülke sathına yönelik politikalar üretme gereği duymadan faaliyet gösterebilmesine neden oldu. Bir anlamda, bölgesel partiler ve bu bölgesel partilerin ittifak kurabildiği, koalisyon partisi/yapısı işlevi gören federal nitelikli partiler vardı. EHDDC, BDK, EBDK ve RP, federal nitelikli koalisyon partilerine örnektir. Bölgesel partiler, belirli bir coğrafyayla sınırlı kalarak, ülke genelindeki konuları, müttefik oldukları federal partilere devrediyorlardı. Bu da, federal nitelikteki siyasetin, ancak koalisyon partilerince tanınan belli başlı konularda yürütülmesine ve federal politikaların çeşitlilik kazanamamasına sebep oluyordu.

1. Üniter ve Kapsayıcı Siyasal Yapıyı Savunan Pan-Etiyopyacı İtirazlar

1991'den 1994 yılında anayasanın hazırlanmasına dek süren geçiş dönemi, Derg iktidarı sırasında dışlanan siyasal gruplar ve sürgün ya da hapsedilen siyasi aktörler için yeni bir başlangıç demekti. Örneğin, 1991 yılında Washington'da kurulan Etiyopya Demokratik Kuvvetler Koalisyonu'nda diaspora Etiyopyalılarının öncülük ettiği küçük çaplı sivil toplum örgütleri ve monarşi yanlısı siyasal örgütleri yer almaktaydı. Koalisyonun en önemli bileşenlerinden biri de, Derg rejiminde tasfiye edilmiş ve önde gelen isimlerinin yurt dışında yaşadığı EHDP ve TESH idi. EHDP ve TESH, ülkenin gerekliliklerini göze alarak sosyalizm temelinde kurulacak üniter bir devleti savunuyorlardı ve kapsayıcı bir geçiş sürecinde yer almak istiyorlardı. Çok farklı siyasi

[972] Aynı ismi taşıyan partiler ile bölgesel ve ulusal karakterdeki partilerin listesine dair bkz. Erku Yimer, "Ethiopia's Post-EPRDF Transition: Challenges in Identfying and Defining Major Stakeholders," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 9, N. 1 &2 (2015), s. 74 – 75 ve 77 – 79.

görüşlerin bir araya geldiği Etiyopya Demokratik Kuvvetler Koalisyonu, geçiş sürecinin EHDDC önderliğinde yürütülmesinin önüne geçme amacıyla bir araya gelmiş, geçici bir koalisyon niteliğindeydi ve bu nedenle siyasi ömrü uzun olmadı.

Etnik federalizme, EHDDC'ye ve Eritre'nin bölünmesine karşı olan Etiyopya Demokratik Kuvvetler Koalisyonu (EDDK), EHDDC tarafından geçiş sürecinden dışlandı. [973] Pan-Etiyopyacı muhalefetin bu konudaki en önemli itirazı, etnik federalizmin ve anayasada yer bulması öngörülen ayrılma hakkının, merkezkaç eğilimleri güçlendireceği ve ayrılma kavramının kullanılmasının bile ülkesel bütünlüğü tehlikeye sokacağıydı. EHDDC ise, tam tersine, etnik kimliklerin tanınması ve ayrılma hakkının, ülkenin istikrar ve barışı için anahtar olduğunu savundu.[974] EDDK, 1993 ve 1994 yıllarında, yurt dışında düzenlenen geçiş dönemi konferanslarında, ileride bir siyasi partiye dönüşecek olan Etiyopya'da Barış ve Demokrasi için Alternatif Kuvvetler Konseyi'nin bileşeni olarak yer aldı. 2004 yılında fesh edilecek partinin ana vurgusu, geçiş sürecinde ulusal uzlaşmanın aranması ve tüm tarafların dahil olacağı çoğulcu bir siyasal iklimin oluşturulmasıydı. [975] Bu bağlamda koalisyon, rejimin hem kurumsal ifadesi hem de devlet fikrine yönelik itirazlar üretti.

Geçiş sürecindeki bir diğer muhalif görüş toprak düzenine karşı çıkıyordu. EHDDC, toprağın devlete ait olması gerektiğini savunuyor ve bu alanda sosyalist ve emekçi toplum kesimlerinden destek görüyordu. Dahası, bu argüman, etnik federalizmi savunan kitleler tarafından da, mülkiyet üzerinden karar verme yetkisinin adem-i merkeziyetçi biçimde dağıtılacak olması nedeniyle sıcak karşılanıyordu. Muhafazakarlar ve ticaret çevrelerinden oluşan sivil toplum örgütleri, toprak ve konutların millileştirilmesine karşı çıkarak, özelleştirmeyi savunuyor ve bireylerin

[973] Asnake Kefale, "The (Un)making of Opposition Coalitions and the Challenge of Democratization in Ethiopia, 1991 – 2011," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 686.
[974] Tesfaye Aaron, "Identity Politics, Citizenship, and Democratization in Ethiopia," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 2, N. 1 /2 (2005-2006), s. 62.
[975] Kefale, **op. cit.**, s. 688.

mülkiyet haklarının tanınmasını talep ediyordu.[976] Ancak bu muhalif görüş, geniş kitlelerin aksi tutumu nedeniyle karşılık bulamadı.

1995 ve 2000 yılındaki seçim tecrübelerinin ardından, muhalefet ülkedeki demokrasinin kusurlarına eğildi. Eritre Savaşı'yla sarsılan siyasal yaşamın normale dönmesi için seçimlerin daha özgür ve adil koşullarda gerçekleştirilmesinin altını çizen muhalefet, savaş sürecinin, geçiş döneminde sağlanamayan ulusal uzlaşmanın gerekliliğini bariz biçimde ortaya çıkardığını savundu. Alternatif Kuvvetler Konseyi ve pek çok etnik-bölgesel parti ve diaspora kanaat önderlerini bir araya getiren Etiyopya Muhalif Siyasal Örgütler Koalisyonu, 1998 yılında kuruldu ve 2000 seçimlerine hazırlandı. Ancak, EHDDC'nin seçimdeki ezici galibiyetinin gölgesinde kalan pek çok partiden biri oldu.

Ülkede en geniş kesime hitap eden muhalefet ise, 2005 seçimlerinin görece özgür ve adil ortamında oluştu. Etnik grupların isimlerini barındırmayan dört farklı partiden oluşan BDK, Etiyopyacılık ve üniter devlet söylemini öne çıkaran parti oldu. 2005 seçimleri kampanyasında BDK'nın vurguladığı "Tek Etiyopya" sloganı, partinin tutumunun özetiydi. BDK, EHDDC tarafından, Amara baskınlığını Etiyopya siyasetine geri döndürmek isteyen bir siyasal akım olarak nitelendirildi.[977] Özellikle ayrılma hakkını içeren anayasanın otuz dokuzuncu maddesinin değiştirilmesini bir seçim vaadi olarak öne sürmesi, BDK'nın Sılasi dönemindeki Şeva-Amara merkezli rejimi tekrar kurmak isteyen bir aktör olarak nitelendirilmesine ve eleştirilmesine yol açtı.[978]

Adis Abeba, Dıre Dava gibi büyük kentlerde ve Amara bölgelerinde yüksek oy oranına ulaşan BDK'yı, Amara etnik ve/ya kültürel kodlarını içselleştirmiş,

[976] Aaron, **op. cit.**, s. 62.
[977] Leonardo R. Arriola, "The Ethiopian Voter: An Assessment of Economic and Ethnic Influences with Survey Data," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 3, N. 1 (2007), s. 73.
[978] Aalen, "Ethnic Federalism and…," s. 253.

muhafazakar ve kentli seçmene seslenen bir hareket olarak görmek mümkündür.[979] Kadrosunda iş dünyasına yakın ve kalkınma yönündeki olumlu adımlarıyla tanınan eski bürokratları barındıran parti, çoğunluğunu kentlilerin oluşturduğu bir üye profiline sahipti.[980] Arriola, kentli karakterine atıfla, BDK'nın 2005 seçimindeki başarısında, etnik hassasiyetlerden daha fazla, kentli seçmenlerin ekonomik kaygılarının rol oynadığını ileri sürer.[981] Gilkes de, BDK'nın asıl marifetinin, Amara ulusçuluğu, Adis Abeba merkezli iş dünyası ve diaspora Etiyopyalılarının maddi gücünü birleştirmek olduğunu belirterek, kurumsal ifade ve devlet fikrine dayalı itirazların seçim kampanyasında bulduğu karşılığın altını çizer.[982]

Şaibeli 2005 seçim sonuçlarının ve BDK'nın çoğunluğu elde ettiği kent meclislerindeki yetkilerinin birtakım merkezi düzenlemelerle törpülenmesi, muhalif kitlelerin sokak gösterilerine yol açtı. Güvenlik güçleriyle göstericileri karşı karşıya getiren olaylar, yüzlerce kişinin ölümü ve aralarında muhalefet liderleri ve göstericilerin yer aldığı yaklaşık otuz bin kişinin tutuklanmasıyla sonuçlandı.[983] Halk desteği sönümlenen ve liderleri etkisizleştirilen BDK, yaklaşık yirmi ay sonra liderlerinin serbest bırakılmasına rağmen eski gücünü kazanamadı ve 2007 yılında fesh edildi.

2010 ve 2015 seçimlerinde, BDK'nın siyasi çizgisini izleyen güçlü bir parti yarışmadı. 2020'de yapılması planlanan, ancak küresel pandemi nedeniyle ertelenerek Haziran 2021'de gerçekleştirilen seçimlere ise, BDK içerisinde siyaset yapmış önemli isimlerden Bırhanu Nega'nın liderliğini üstlendiği Sosyal Adalet için Etiyopya Vatandaşları adlı bir koalisyon katıldı. Ancak RP'nin mutlak galibiyetiyle sonuçlanan seçimlerin sonucunda, HTM'de yalnızca dört sandalye elde edebildi.

---

[979] Pausewang, "Ethiopia: A Political...," s. 79.
[980] John Ishiyama, "Nominations and Party Development in Ethiopia: The Opposition and 2005 Parliamentary Election," **African and Asian Studies**, C. 6, N. 1-2 (2007), s. 94.
[981] Arriola, "The Ethiopian Voter…," s. 86 – 87.
[982] Patrick Gilkes, "Elections and Politics in Ethiopia, 2005 – 2010," der. Gerard Prunier ve Eloi Ficquet, **Understanding Contemporary Ethiopia: Monarchy, Revolution and the Legacy of Meles Zenawi**, Londra, Hurst & Company, 2015, s. 320.
[983] Arriola ve Lyons, **op. cit.**, s. 81.

2. EHDDC Tipi Etnik Federalizme İtiraz Eden Siyasal Muhalefet

Üniter yapıyı ve etnik federalizmin ülke için olumsuz sonuçlar yaratacağını savunan muhaliflerin yanı sıra, bu idari biçimi savunan, ancak EHDDC tarafından oluşturulan şekline karşı çıkan ve etnik federalizmin revize edilmesini isteyen siyasal hareketler de mevcuttu.

Hem bölgesel partilerden, hem de federal/koalisyon partilerinden yükselen bu itirazların ilki, 1992 yılında kurulan ve GUUH bölgesindeki partilerin koalisyonu olan Güney Etiyopya Halklarının Demokratik Koalisyonu'ndan geldi. Geçiş sürecinde etkin rol alan parti, etnik federalizme onay veriyor, ancak güney halklarına daha açık ve onların özel mülkiyet haklarını gözetecek bir uygulamayı öneriyordu.[984] Bu durum, özellikle Sılasi döneminde, güneyli köylülerin yaşadığı deneyimlerin doğurduğu güvensizlikten kaynaklanıyor ve toprakta devlet mülkiyeti yerine özel mülkiyetin güvenceye alınması talep ediliyordu. EHDDC'nin güney halklarını temsilen 1993 yılında kurduğu GEHDC, koalisyonun etkisini kırarken, koalisyon da, geçiş sürecinden sonra, farklı siyasal oluşumlar içerisinde yer alarak varlığını korudu.

Güneyli siyasal oluşumların en önemlisi 2003 yılında kurulan ve 2005 seçimlerinden üçüncü parti olarak çıkan EBDK idi. Ana omurgasını Oromiya ve GUUH'daki bölgesel partilerin oluşturduğu EBDK'ya, EHDP ve TESH'nin kimi diaspora siyasetçileri de destek verdi. Koalisyonun ana talebi, EHDDC'nin federalizminin, başta Oromiya ve GUUH olmak üzere, tüm federe devletlere daha fazla özerklik tanıyacak biçimde yeniden düzenlenmesiydi.[985] Tıgray başatlığı düşüncesiyle yoğrulmuş bir federalizm uygulamasına karşı çıkarak, tüm federe devletlerin daha adil ve eşit katılımının gözetildiği bir idari sistemi savunmaktaydı. 2005 seçimleri ülkenin siyasal atmosferini değiştirirken, EBDK içerisinde de çatlaklar yarattı. Seçim

[984] Kefale, **op. cit.**, s. 686 – 687.
[985] Arriola, "The Ethiopian Voter…," s. 73.

şaibelerden dolayı meşru görmedikleri meclisin çalışmalarında yer alıp almama tartışmaları parti içi hizipleşmeyi tetikledi ve parti, 2008 yılında fesh edildi.

Aynı yıl, Amarcadaki kısaltmasıyla Medrek olarak anılan, Etiyopya Federal Demokratik Birlik Forumu kuruldu. EBDK koalisyonundaki partilerin bir kısmının da yer aldığı Medrek, EBDK ile hemen hemen aynı söylem ve politikaları üreterek 2010 seçimlerine katıldı. Ancak, tek bir milletvekilliği kazanabildi ve ağır bir yenildi aldı.

3. Alternatif Devlet Fikirleri, Protesto ve Şiddet

EHDDC'nin, ülkenin yüzde onundan azını oluşturan Tıgrayların temsilcisi olan THKC başatlığında bir parti olarak kurulması ve her federe devlette kurulan parti bileşenleri vasıtasıyla siyasal denetimi elinde tutmaya çalışması, 1991 sonrası ülke siyasetini belirleyen ana ögeydi. Böylece, her bir etnik/bölgesel kimlik, kendini EHDDC'ya bağlı bir siyasi örgüt içerisinde ifade edebildi. Ancak, Modern Etiyopya'da rejim değişikliklerini tetikleyen alternatif devlet fikirleri, EHDDC rejiminin yeni nesil otoriter ve kayırmacı politikalarına karşı, toplumsal güvenliklerini tehlikede gördükleri anlarda sahneye çıkmayı sürdürdüler. Oromo ve Amara gibi ülkenin en geniş nüfuslu iki halkını temsil etme iddiasındaki sivil ya da silahlı örgütler de dahil olmak üzere, pek çok yapılanma, bu dönemde sivil protesto gösterileri ve devletin güvenlik birimleriyle silahlı mücadeleye girişti.

Alternatif devlet fikirlerini öne çıkararak en geniş yankı uyandıran eylemleri, Oromiya federe devletinde, Oromo halkını temsil eden örgütlenmeler gerçekleştirdi. Öz yönetim, daha fazla özerklik ve etnik hakların tanınması gibi talepler, 2014 ile 2018 yılları arasında, dört yıl boyunca süren protesto ve çatışmalar doğurdu. Öyle ki bu protestolar, EHDDC liderinin değişmesine yol açtı ve ardından, ülkedeki yeni bir "rejim çevrimi" olarak görülebilecek, yeni iktidar partisinin iktidarı ele geçirmesini tetikleyen başat etmen oldu.

a. Oromo Halkını Temsil Eden Örgütler ve 2014-2018 Protestoları

Maryam hükümetine karşı mücadele veren silahlı örgütlerden biri, Oromo halkının temsilcisi olarak kabul gören OKC idi. Silahlı örgütten siyasal partiye dönüşen ve 1992 yılındaki yerel ve bölgesel seçimlere hazırlanan OKC ile EHDDC güçleri arasında, Oromo bölgelerinin denetimi üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanan çatışmalar meydana geldi. İki taraf arasında ateşkes sağlansa da, OKC, seçim atmosferinin demokratik olmadığını ileri sürerek, seçimlerden ve Geçiş Hükümeti'nden çekildi. EHDDC, Oromo bölgeleri ve OKC'ye yönelik operasyonlar düzenleyerek, partiyle bağlantısı olduğu iddia edilen yaklaşık on dokuz bin Oromo'yu göz altına aldı ve OKC'yi, illegal bir silahlı grup olarak tanımlayarak siyasal alanın dışına itti.[986] EHDDC'yi geçiş sürecinin başat aktörü haline getiren ve OKC yanlısı Oromoları yeni rejimle aralarına "mesafe koymaya" iten bu tutum, partiye/örgüte sempati duyan Oromo halkının tepkisini çekti. Bu nedenle, EHDDC'nin Oromo bileşeni olarak kurulan OHDÖ, Oromo halkının bir kesimi için, kukla partiden başka bir anlam ifade etmedi. Ancak bir başka kesim tarafından, demokratik taleplerin doğrudan iktidar sahiplerine yansıtılabileceği bir aracı olarak görüldü.

Geçiş sürecindeki olumsuzlukların ardından dağılan OKC güçleri, ülke dışında faaliyet göstermeyi sürdürdü. Ancak, kendi içlerinde sürdürdüğü liderlik mücadelesi, Oromo Kurtuluş Ordusu (OKO) adlı başka bir örgütün kurulmasına yol açtı. Yaşanan olumsuz koşullar sonucunda Oromo silahlı hareketinin etkisi azaldı. Tüm bunların yanı sıra, Oromo hareketinin temsilcisi olma iddiasındaki OHDÖ'nün varlığı da, Oromo hareketinde çoklu ve bölünmüş bir yapı yarattı.

2012'de yeniden iç bütünlüğünü sağlayan OKC, 2015 yılıyla birlikte devlet güçleriyle düşük profilli mücadeleye başladı. 2018 yılında, OKC ve Ahmed hükümeti arasında, Oromo siyasi tutuklularının salınması ve sürgündeki OKC üyelerinin geri

[986] Tronvoll, "Ambigious Elections: The…," s. 453 – 454.

dönmesi karşılığında silahlı faaliyetlerini durdurulmasını öngören antlaşma[987], OKO tarafından olumsuz karşılandı. OKO, OKC'den ayrılarak bağımsız ve rejim güçlerine karşı aktif bir mücadeleyi tercih etti.

Oromo halkının talep ve sorunları, 2014-2018 yılları arasındaki protesto gösterileriyle ülkenin ve uluslararası kamuoyunun yeniden gündemine geldi. Oromiya federe devletini karıştıran ve Oromo halkının kalkışmasına yol açan olay, 2014 yılında hazırlandığı duyurulan Adis Abeba Master Planı idi. Plan, Etiyopya'nın idari şemasında, kent merkezi olarak tanımlanan Adis Abeba'nın genişletilmesini amaçlıyordu. Adis Abeba kent merkezi idari sınırlarının, Oromiya federe devletinin topraklarının bir kısmını alarak, yaklaşık 1,5 milyon hektar genişletilmesi öngörülüyordu. Adis Abeba kent merkezine dahil edilecek tarıma elverişli toprakların yabancı yatırımlara açılarak satılmasını hedefleyen bu planın, yaklaşık sekiz ila on milyonluk nüfusu yerinden edeceği tahmin ediliyordu.[988] Hükümetin ekonomik bir atılım olarak lanse ettiği plan, Oromolar tarafından, atalarının topraklarından zorla çıkarılma[989] hamlesi, öz zenginliklerine Tıgray iktidarınca el konulması[990] ve tarih boyunca "kuzeyli-Habeş iktidarı" tarafından uygulanan dışlanma pratiklerinin, bu kez Tıgray iktidarınca hayata geçirilen bir başka görünümü[991] olarak algılandı. Dolayısıyla, Adis Abeba Master Planı, Oromiya'nın öz yönetim ve genişletilmiş özerklik çağrısı ve Oromoların ifade özgürlüğü, toprak hakları ve OHDÖ'nün bölgeden çekilmesi

[987] Abebe Gizachew Abate, "The Addis Ababa Integrated Master Plan and the Oromo Claims to Finfinnee in Ethiopia," **International Journal on Minority and Group Rights**, C. 26, N. 4 (2019), s. 636.
[988] Habtamu Dugo, "The Powers and Limits of New Media Appropriation in Authoritarian Contexts: A Comparative Case Study of Oromo Protests in Ethiopia," **Africology: The Journal of Pan African Studies**, C. 10, N. 10 (2017), s. 49.
[989] Abate, "The Addis Ababa…," s. 629.
[990] Asafa Jalata, "The Oromo Movement: Effects of State Terrorism and Globalization in Oromia and Ethiopia," **Social Justice**, C. 44, N. 4 (2017), s. 96.
[991] Jan Zahorik, "Reconsidering Ethiopia's Ethnic Politics in the Light of the Addis Ababa Master Plan and Anti Governmental Protests," **The Journal of Middle East and Africa**, C. 8, N. 3 (2017), s. 264 – 265.

taleplerinin yeniden gün yüzüne çıkmasına yol açtı.[992] Daha yakın bir neden ise, ülkenin ekonomik bölüşüm sorunları ve genç işsizliğine karşı artmış toplumsal baskıydı.[993]

Planın duyurulmasının ardından, farklı sebeplerle Oromiya'nın farklı yerlerinde gerçekleşen protestolar, 2015 yılıyla birlikte, Oromo Gençlik Hareketi adı verilen örgütün liderliği ve bilhassa sosyal medya üzerinden yapılan katılım ve propoganda çağrıları ile geniş bir kitleyi harekete geçirdi. Oromo Medya Ağı'nın sahibi ve aynı zamanda bir Oromo aktivisti olan Jawar Mohammed, internet propogandasının yayılmasını hızlandıran/sağlayan aktör olarak, rejim tarafından da eleştirildi ve teröre destek vermekle suçlandı.[994] Gösteriler sırasında, pek çok siyasi ve sivil toplum üyesi terörle mücadele kapsamında tutuklandı. İnternete kısıtlamalar getirilerek, *#OromoProtests* etiketinin sosyal medyada yankı uyandırmasının ve protestoların yayılmasının önüne geçilmeye çalışıldı.

2016 yılında Amara bölgesine sıçrayan ve Tıgray merkezli EHDDC liderliğine karşı ortak hareket etmeyi amaçlayan[995] olaylar sırasında, Ekim ayında, toplam on ay sürecek bir olağanüstü hal ilan edildi. Yaklaşık beş bin kişinin hayatını yitirdiği olaylarda, yirmi ile yetmiş bin arasında değişen sayıda kişi göz altına alındı.[996] Olayların yatışması, ancak EHDDC lideri Desaleyn'in istifası, OHDÖ'nün öne çıkan figürlerinden Abiy Ahmed'in başbakanlık koltuğuna oturması ve "yenilenme" söylemini başlatmasıyla mümkün olabildi. Bu yenilenmenin içerisinde, tutuklanan göstericilerin salınması ve OKC ile varılan ateşkes vardı. Böylece, Tarihsel Etiyopya'nın Modern Etiyopya'ya dönüşümüyle birlikte ülkenin başat meselelerinden biri halini alan Oromo sorunu, yirminci birinci yüzyılda, devlet fikrine ve ülkenin

[992] Dugo, **op. cit.**, s. 51.
[993] Zahorik, "Reconsidering Ethiopia's Ethnic…," s. 265.
[994] "Ethiopia Files Terror Charges against Jawar Mohammed, Others," **https://www.aljazeera.com/news/2020/9/19/ethiopia-files-terror-charges-against-jawar-mohammed-others**, 22.01.2022.
[995] **Ibid.**, s. 269.
[996] "Political Unrest Simmering in Ethiopia," **https://www.dw.com/en/political-unrest-simmering-in-ethiopia/a-37490527**, 07.10.2021.

otoriter kurumsal ifadesine yönelik itirazlar barındıran ve rejim güvenliğini tehdit eden bir muhalefete dönüştü. Kimi Oromolar için yeni bir umut yaratan Ahmed dönemi, EHDDC rejim çevriminin de sonunu getirdi.

b. Amara Halkını Temsil Eden Örgütler: Alternatif Devlet Fikrinin Yeni Cephesi

Modern Etiyopya'nın önceki dönemlerinde rastlanmayan alternatif bir devlet fikri, Amara halkından yükseldi. EHDDC rejimine dek, Modern Etiyopya'nın kurucu ve baskın siyasal ve kültürel grubu olan Amaralarda, yirmi birinci yüzyılla beraber savunmacı bir etnik ulusçuluk fikri oluştu. Etnik federalizm pratikleri, Etiyopya tarih ve siyasetine egemen olmaya başlayan "baskıcı/zulmeden" Amaralar söylemi ve 2010'larla beraber iyice hissedilen Amara federe devletindeki az gelişmişlik ve genç işsizliği sorunları, özellikle EHDDC rejiminde yetişmiş yeni nesil Amaraların bir kısmının, Pan-Etiyopyacı bir anlayış yerine, toplumsal güvenliği öne çıkaran etnik ulusçuluğu benimsemesine yol açtı.[997] Chanie ve Ishiyama'nın ifadesiyle, Amara, Etiyopya tarih ve siyasetinde zaten "şeytanlaştırılan" bir figürdü. Ancak "devletin kaybedilmesi", Amaraları savunmasız bırakarak, bu şeytanlaşmaya karşı koyacak bir toplumsal güvenlik ihtiyacı yarattı.[998]

EHDDC koalisyonunun içinde ve dışında Amaraları temsil etme iddiasında pek çok parti olsa da, söz konusu etnik ulusçu taleplerin karşılık bulduğu oluşum, 2018 yılında kurulan Amara Ulusal Hareketi (AUH) idi. Parti, Amara kimliğini korumak ve geliştirmeye yönelik strateji ve söylemler geliştirdi. Hatta hareket içerisindeki kimi hizipler, Amara'nın ayrılma hakkını kullanarak bağımsız bir devlet olması yönünde

[997] Bantanyehu Shiferaw Chanie ve John Ishiyama, "Political Transition and the Rise of Amhara Nationalism in Ethiopia," **Journal of Asian and African Studies**, C. 56, N. 5 (2021), s. 1037 – 1038.
[998] **Ibid.**, s. 1040.

propoganda faaliyetleri yürütmeye başladı.[999] Ahmed liderliğindeki RP iktidarının, Oromo baskınlığının bir başlangıcı olarak da yorumlanmasıyla birlikte[1000], bahsi geçen savunmacı tutum çok daha geniş kitlelerde karşılık bulmaya başladı. Haziran 2021'de düzenlenen seçimler RP'nin ezici galibiyetiyle sonuçlanırken, AUH, beş vekille mecliste yer aldı.

Savunmacı etnik ulusçuluk, Amara bölgesinden türeyen silahlı örgütlerce de benimsendi. Bunlardan biri olan ve 2019 yılında faaliyete geçen Fano, çevre bölgelere ve 2020 yılında iç savaş/çatışmanın başladığı Tıgray'a ufak çaplı silahlı eylemler düzenledi.[1001] Amara bölgesinde, Haziran 2019'da gerçekleşen bölgesel bir darbe girişimi de, kimliği tespit edilemeyen, ancak Amara'daki yerel güvenlik güçlerince destek verildiği tahmin edilen militer güçlerce gerçekleştirildi. Aynı militer güçler, Etiyopya Genelkurmay Başkanı, Amara federe devleti valisi ve üç üst düzey generale suikast düzenleyerek ölümlerine neden oldu.[1002] Resmi makamlarca, olayın bir darbe girişimi olduğu açıklandı, ardından ülkede internete erişim engellendi ve ulusal yas ilan edildi. Bu eylem, yükselen Amara etnik ulusçuluğunu savunan silahlı güçlerin, Amara bölgesel idarecileri ile Etiyopya devletini hedef alan bir girişimi olarak yorumlandı.[1003]

c. THKC'nin Geri Dönüşü: Siyasi Partiden Silahlı Örgüte

2018 yılında gerçekleşen protestoları, Desaleyn'in istifası ve Ahmed'in başbakanlık görevini devralması takip etti ve böylece Zenavi'nin siyasal mirası ve Tıgray başatlığı sona erdi. Bu değişim, o güne kadar EHDDC içinde en büyük parti

---

[999] Tezera Tazebew, "Amhara Nationalism: The Empire Strikes Back," **African Affairs**, C. 120, N. 479 (2021), s. 306 – 307.
[1000] **Ibid.**, s. 311.
[1001] "Witness to Slaughter: The conflict in Ethiopia," **https://www.reuters.com/article/uk-ethiopia-conflict-expulsions-graphic-idUKKCN2DJ11F**, 07.10.2021.
[1002] "Questions Surrounding Ethiopia's Attempted Amhara Coup," **https://www.africanews.com/2019/06/25/questions-surrounding-ethiopia-s-attempted-amhara-coup/**, 07.10.2021.
[1003] "Suspected Mastermind of Ethiopia Coup Attempt Shot Dead, Says Official," **https://www.theguardian.com/world/2019/jun/24/suspected-mastermind-of-ethiopia-coup-attempt-shot-dead-says-official**, 22.01.2022.

olmasına rağmen ikincil unsur olarak kalan OHDÖ'nün ön plana çıkması anlamına geliyordu. Zenavi'nin ölümü ve toplumsal protestolar, THKC içerisindeki hizipleşmeleri çok daha ön plana çıkartmıştı ve bu iç karışıklık, OHDÖ'ye EHDDC içerisinde daha özerk bir konum kazandırdı.[1004]

Dahası, Ahmed'in yenilenme söylemi, iç ve dış politikada, THKC pratiklerinin aksine adımların atılmasını beraberinde getirdi. Bizzat Ahmed, önceki dönemdeki yöneticilerin iktidarda kalabilmek için şiddet ve baskıya başvurması ile devletin ekonomi ve çok partili siyasetteki denetimci karakterini eleştirdi. [1005] Lyons'un deyimiyle, Ahmed, EHDDC'nin "tarihsel mantığını" değiştirme ve alt etmeyi amaçlayan bir yol haritası izlemeye başladı. [1006] Dolayısıyla, Ahmed liderliğinde EHDDC, THKC başatlığını kabul etmeyerek, yenilenme söylemini THKC politikalarını reddetme ve dışlamanın bir aracı olarak kullandı.

Bu tercih, elbettte hükümetin omurgasını oluşturmuş THKC'yi ikincilleştirdi. O güne kadar, etnik federalizm ve otoriter parti sistemi ve toplumsal pratiklerle denetimi elinde tutan THKC, toplumsal protestoların dayatmasıyla bir adım geriye çekilirken, yeni lider, eski dönemin uygulamalarını reddederek, yeni politika ve söylemler geliştiriyordu. Bu durum, Tıgray'ın bölgesel elitleri, sivil toplumu ve THKC yöneticilerini, yeni hükümete karşı muhalif bir konuma itti. Aralık 2019'da, THKC'nin RP'nin kuruluşuna katılmayıp, bir de oluşumu "illegal ve tepkisel" [1007] olarak nitelendirmesi, THKC ile yeni siyasal liderlik arasındaki gerilimin en net ifadesiydi.

Bu gerilim, 2020 yılında yapılması planlanan seçimlerin, pandemi nedeniyle bir yıl sonraya ertelenmesiyle zirveye ulaştı. THKC, erteleme kararını tanımadığını ve

[1004] Fisher ve Gebrewahd, **op. cit.**, s. 204 – 205.
[1005] **Ibid.**, s. 194 – 195.
[1006] Lyons, "The Origins of…," s. 1052.
[1007] "Why Abiy Ahmed's Prosperity Party Could be Bad News for Ethiopia," **https://www.aljazeera.com/opinions/2019/12/5/why-abiy-ahmeds-prosperity-party-could-be-bad-news-for-ethiopia**, 09.10.2021.

Tıgray federe devletinde bölgesel seçimlerin gerçekleştirilmesi gerektiğini savundu. Eylül 2020'de, Tıgray bölgesel seçim komisyonunun gözetiminde seçimler gerçekleştirildi. Ahmed'in "hükümsüz ve geçersiz"[1008] olarak değerlendirdiği ve kabul etmediği seçimlerde, THKC oyların yaklaşık %98'ini alarak birinci parti oldu. Böylece Tıgray federe devletini fiili olarak yönetme meşruiyeti kazandığını ileri sürdü.

Seçim gerilimi sonucunda, Kasım 2020'de, Tıgray Savunma Kuvvetleri adıyla, THKC başta olmak bölgesel Tıgray örgütleri ve yerel milislerden oluşan silahlı örgüt, Etiyopya ordusu ve Amara bölgesindeki militanlarla karşı karşıya geldi. Eritre askeri güçlerinin de Tıgray'ın kuzeyinden katıldığı iddia edilen, yerel halkın temel insani ihtiyaçlara ulaşmakta zorlandığı ve toplamda on bin kişinin ölümüne sebep olan çatışmalar hala sürmektedir. [1009] Bölgenin dağlık coğrafyası, ordu güçlerinin hakimiyetini zorlaştırırken, gerilla tipi mücadele veren yerel kuvvetlerin savunmasını kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, siyasal bir çözümün bulunmaması durumunda, söz konusu mücadelenin uzun bir süre devam edebileceği tahmin edilmektedir.

2021 sonbaharında, THKC ile OKC güçlerinin iş birliği içerisinde başkente oldukça yaklaşmalarıyla doruğa tırmanan çatışma, Çin, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye gibi aktörlerin Etiyopya hükümetine askeri destek sunmalarıyla THKC aleyhine durağan bir hal aldı.[1010] Özellikle insansız hava araçlarının silahlı örgütlere karşı kullanılması, lojistik kaynakları kesme ve zorlu coğrafyaları denetleme kabiliyetini arttırdı. THKC kendi bölgesinde kontrolünü geniş ölçekte sürdürürken, bunun dışındaki

---

[1008] "Ethiopia's Tigray Region Defies PM Abiy with 'Illegal Election," **https://www.france24.com/en/20200909-ethiopia-s-tigray-region-defies-pm-abiy-with-illegal-election-1**, 09.10.2021.

[1009] "Ethiopia's Tigray Conflict: Thousands Reported Killed in Clashes," **https://www.bbc.com/news/world-africa-58450223**, 09.10.2021.

[1010] "Foreign Drones Tip the Balance in Ethiopia's Civil War," https**://www.nytimes.com/2021/12/20/world/africa/drones-ethiopia-war-turkey-emirates.html**, 10.02.2022; "EXCLUSIVE: U.S. concerned over Turkey's drone sales to conflict-hit Ethiopia," **https://www.reuters.com/world/africa/exclusive-us-concerned-over-turkeys-drone-sales-conflict-hit-ethiopia-2021-12-22/**, 10.02.2022; "Ethiopia's Drone Wars: Iran, China and Turkey Deliver the Air Power Behind Abiy's Resurgence," **https://www.theafricareport.com/169947/ethiopias-drone-wars-iran-china-and-turkey-deliver-the-air-power-behind-abiys-resurgence/**, 10.02.2022.

bölgeler merkezi ordunun denetimine geçti. ABD ve diğer pek çok Batılı ülke ise, hükümetin uygulamalarına tepki gösterdiler. Dahası, ABD, Kuzey Etiyopya'daki insani krizin durması için Etiyopya hükümetine yaptırım kararı aldı.[1011]

d. Ogaden Mücadelesi

Derg döneminde, Etiyopya ve Somali arasında savaşa neden olan Ogaden bölgesi, 2000'lerin ortalarında, Etiyopya ordusunu OUKC ile karşı karşıya getirdi. 1984 yılında Körfez ülkelerinin desteğiyle faaliyete geçen OUKC, ülke içinde kayda değer bir eylemliliğe imza atamadı. Ancak, EHDDC dönemiyle birlikte, Ogadenya adını verdikleri bölgenin ayrılma hakkı çerçevesinde bağımsız kalmasını destekleyen bir tutum benimsediler. Bu tutuma gerekçe olarak, EHDDC döneminde de bölgenin yoksulluğunun değişmemesi, devletin gerekli altyapı ve beşeri sermaye yatırımlarını yapmaması ve EHDDC'nin bölge yöneticilerini sıklıkla değiştirerek siyasal istikrarsızlık yaratması gösterildi.[1012] Bu süreçte OKC ile dirsek teması kurularak, rejime karşı bir muhalefet cephesi oluşturulmaya çalışılsa da başarı sağlanamadı. 2006'da Somali'de başlayan iç savaş, OUKC'nin hareket ve destek alanını arttırırken, Adis Abeba'nın Somali müdahalesine itiraz eden örgüt, Etiyopya ordusuna küçük çaplı eylemler gerçekleştirdi.

2006 yılında Ogaden'de, Çinli bir şirket tarafından başlatılan petrol arama faaliyetleri, OUKC hareketini yeni bir doğrultuya, bölgenin "yabancı unsurlarca işgaline karşı" savunulmasına sürükledi. Nisan 2007'de, Çinli şirketin faaliyet bölgesine gerçekleştirilen ve onlarca kişinin ölümüne yol açan silahlı saldırılar[1013] ve Çinli

[1011] "Executive Order on Imposing Sanctions on Certain Persons With Respect to the Humanitarian and Human Rights Crisis in Ethiopia," **https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/09/17/executive-order-on-imposing-sanctions-on-certain-persons-with-respect-to-the-humanitarian-and-human-rights-crisis-in-ethiopia/**, 16.02.2022.
[1012] Abdullahi, **op. cit.**, s. 558.
[1013] "Ethnic Somali Rebels Kill 74 at Chinese Oilfield in Ethiopia," **https://www.theguardian.com/world/2007/apr/25/ethiopia**, 22.01.2022.

çalışanların kaçırılması eylemleri[1014], Etiyopya ordusunu OUKC ile karşı karşıya getirdi. Birkaç ay içerisinde ordu, bölgeye, insanlığa karşı suç kategorisinde olduğu ileri sürülen[1015] operasyonlar düzenleyerek örgütü etkisizleştirmeye çalıştı. Operasyonlar, Somali iç savaşının sonuçlanmasıyla örgüte gelen desteklerin sekteye uğraması ve örgüt içerisindeki hizipleşmelerle gerileyen örgüt[1016], 2018 yılına kadar az sayıda ve düşük profilli eylemler sergileyebildi. Abiy Ahmed'in iktidarıyla birlikte OUKC ile de ateşkes, silahsızlanma ve militanların rehabilitasyonunu kapsayan bir antlaşmaya varıldı.[1017]

1991'de kurulan EHDDC iktidarı, parti içi liderlik mücadelesinin bir sonucu olarak 2019'da sona erdi. Zayıf devlet ve rejim güvenliği döngüsünün tüm unsurlarıyla ancak farklı biçimleriyle gözlendiği EHDDC rejiminin ardından oluşan yeni iktidar ise, henüz konsolide olamadan, yüksek bir rejim güvenliği kaygısı yaratan bir iç savaşla yüzleşti. Bu iç savaş bastırılmış gözükse de, RP iktidarının nasıl bir rota izleyeceği, THKC unsurları ve diğer muhaliflere karşı nasıl bir tutum sergileyeceği henüz netleşmemiştir. Şüphesiz ki bu siyasi tablo, bu çalışmanın ortaya koyduğu perspektifle analiz edilebilecek, kurumsal ifade ve devlet fikri tesis etme ve rejim bileşenleri ve muhalifleri yaratma girişimleri olgunlaşacaktır. Bu yeni dönemde zayıf devlet ve rejim güvenliği döngüsünü kırmaya yönelik hamlelerin yapılıp yapılmayacağı da diğer dikkat çekici ve takip edilmeye değer unsurlardır.

[1014] "Ethiopia Hunts for Kidnapped Chinese Oil Workers," **https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-china-idUSL2553935220070425**, 22.01.2022.
[1015] **Collective Punishment War Crimes and Crimes against Humanity in the Ogaden Area of Ethiopia's Somali Regional State**, New York, Human Rights Watch, 2008, s. 58 – 74.
[1016] Tobias Hagmann, **Talking Peace in the Ogaden: The Search for an End to Conflict in the Somali Regional State in Ethiopia**, Nairobi, Rift Valley Institute, 2014, s. 44 – 47.
[1017] "Ethiopia: ONLF Declares a Unilateral Ceasefire," **https://www.africanews.com/2018/08/12/onlf-declares-a-unilateral-ceasefire/**, 22.01.2022.

SONUÇ

Bir zayıf devlet örneği olarak Modern Etiyopya'nın üç farklı rejim çevrimini ele alan bu çalışma, her bir rejimin temel motivasyonunun, devlet-toplum uyum/bütünlüğünü sağlamayı önceleyecek kapsayıcı politikalardan çok, rejim güvenliği kaygılarını gidermek olduğunu gözler önüne sermektedir. Rejimlerin yakın, yakıcı, yaşamsal ve öncelikli güvenlik endişesi, devlet zafiyetlerinin çözümüne yönelik adımların hayata geçirilmesine ket vurur. Bu ket vurma, şiddet ve çatışmanın ortaya çıkması için uygun ortamın bulunduğu zayıf devletlerde, devlet zafiyetinin düzeyine paralel biçimde, rejim muhaliflerinin etkin ve ikna gücü yüksek biçimde sahneye çıkmalarına imkan sağlar. Rejim muhaliflerinin başarı kazanması ve iktidarın yeni sahipleri konumuna gelmeleri, çatışma ve istikrarsızlık üzerine bina edilmiş bir tarihsel mirası devralmaktır. Ayrıca, yeni rejim de şiddet ve/ya yoğun anlaşmazlıklarla gerçekleşen geçiş sürecini, yakın tehditlerden arınmış ve "oturmuş" bir siyasal iklime evirme amacı taşır. Doğası gereği rejimin güvenliğini önceleyecek bu tutum, ağ bağlantıları yoluyla bileşenler yaratacak ve ona karşı muhalefeti tetikleyecek bir zayıf devlet – rejim güvenliği kısır döngüsünün yeniden başlamasına yol açar.

Modern Etiyopya'nın tecrübe ettiği birbirinden oldukça farklı rejim tecrübeleri, onu, bu kısır döngünün analizi için ayrıksı ve ilginç bir vaka haline getirir. İmparatorluk, sosyalist cunta ve etnik federalist rejimlerinin ortaya koyduğu birbirinden farklı kurumsal ifade ve devlet fikri tercihleri ve ona paralel olarak devlet zafiyetini giderme çabaları, rejim güvenliği kaygıları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Her rejimin kurumsal ifade ve devlet fikri üretme faaliyeti, kapsayıcı bir nitelik taşımamış ve toplumun belli kesimlerine hitap eden ağ bağlantıları vasıtasıyla rejim çekirdeğinin bekasını amaçlayan rejim bileşenlerini yaratmayı öncelemiştir. Bu davranış dış politikaya da sirayet etmiş ve rejimler, rejim güvenliklerini konsolide edebilecekleri dış destekçi aktörlerle özel ilişkiler geliştirmişlerdir.

Etiyopya'daki üç farklı rejim dönemindeki sosyo-ekonomik göstergeler, yaklaşık yüz yıl boyunca, EHDDC rejimindeki göreli iyileşme haricinde birbirine yakın düzeylerde seyretti ve zayıf devlet kapasitesini olumlu yönde dönüştürebilecek değişimlere imza atılamadı. Ülkenin nüfus artış hızına eşlik eden çatışmacı ve istikrarsız yapı, bahsi geçen göstergelerdeki seyri olumsuz yönde etkileyen başat faktörlerdendi.

Ülke, üniter ve adem-i merkeziyetçi idari yapılarda, mutlakiyetçi-merkeziyetçi, askeri-totaliter-hiper merkeziyetçi ve rekabetçi otoriter kurumsal ifadeleri tecrübe etti. Rejimlerin siyasal kurumsal ifadelerinin ana motivasyonu, sadakate dayalı informel bağlarla rejim çekirdeğini muhafaza etmeyi amaçlayan hiyerarşinin, bu hiyerarşiyi tahkim edecek toplumsal desteğin devşirileceği seçici meşruiyet alanının ve baskıya dayalı denetleme mekanizmalarının egemenliğini korumasıydı. Toprak rejimi, tüm rejimlerin ekonomik kurumsal ifadelerinin gözettiği ortak sorundu. Bununla birlikte, aşırı gelişkin devlet karakteri de farklı biçimlerde varlığını sürdürdü.

Etiyopya'daki devlet fikri de, farklı seçici meşruiyet alanları hedefleyen farklı kurumsal ifadelerle paralel biçimde değişti. Devlet fikrinin ulus ögesi, imparatorluk devleti modelinde Amaralaşma, Etiyopyalılaşma ve farklı etnik grupların uyumuna dayalı etnik federalist bir perspektifle şekillendi. Devlet fikrinin ideoloji ögesi ise sırasıyla karizmatik lider kültü ve sosyalizm çerçevesinde inşa edildi. Fakat devlet fikri oluşturma girişimleri kapsayıcı nitelikten uzaktı. Ya toplumun belli bir kesimine seslenerek geri kalanları dışladılar, ya da oluşturulmaya çalışan kapsayıcı devlet fikri, dışlayıcı pratiklerin gölgesinde kalarak anlamsızlaştı.

Kurumsal ifade ve devlet fikrinin dışlayıcı niteliği, rejimlere yönelik itirazları körükledi. Rejimin devlet-toplum uyum/bütünlüğünü yaratmaktaki zafiyeti, kurumsal ifade ve/ya devlet fikrine muhalefeti arttırdı. Zayıf devlet karakterinin şiddete yol veren doğası, bu muhalefetin çoğunlukla şiddet eylemleri ve toplumsal çatışmalarla gün

yüzüne çıkmasına yol açtı. Zayıf devlet – rejim güvenliği kısır döngüsünün yarattığı bu durumla başa çıkmak için, rejimin iç ve dış bileşenleri, rejim tarafından daha da güçlendirildi.

Modern Etiyopya tarihine söz konusu kısır döngü üzerinden bakmayı amaçlayan bu çalışma, halen sürmekte olan bir rejim geçişinin yaşandığı dönemde kaleme alındı. Bu süreç, iki açıdan dikkat çekmektedir. İlk olarak bu iç savaş, Etiyopya'nın zayıf devlet karakterinin yarattığı yapısal sorunları yeniden gün yüzüne çıkardı. Hegemonik parti iktidarındaki liderlik değişikliği, etnik duyarlılıkları tetikleyerek etnik-bölgeselci bir kalkışma doğurdu. Dahası, ülkenin başat konumdaki etnik grubu olan Amaraları temsil etme iddiasındaki bir silahlı hareketin ortaya çıkmasına tanıklık edildi. Dolayısıyla, Tıgray başatlığını sürdürme ajandasına sahip bir iktidar, devlet fikrinde öngördüğü çoklu ve uyumlu etnik federalizme uygun biçimde devredilemedi. Hem THKC elitleri, RP'nin kurulmasına karşı çıkarak dönüşümü istemedi hem de Abiy Ahmed, EHDDC'nin yaklaşık otuz yıldır inşa ettiği bileşen parçaların yerine, yeni ve "kendisine uygun" bir iktidar alaşımını arzuladı. Etnik uyuma dayandığı öngörülen rejim, THKC'nin gönülsüzce kabul etmek zorunda kaldığı bir dönüşümle çatırdadı. Hem THKC'nin hem de Ahmed'in tutumları, rejim güvenliği kaygılarının giderilmesi için yoğun denetimle tahkim edilecek rejim bileşenleri ihtiyacının yansımasıdır. THKC, EHDDC içindeki başat konumunu, bölgesel özerklik talebini ön plana çıkararak korumaya çalıştı. Ahmed ise, THKC'nin otuz yıllık özgül ağırlığının sindiği bir iktidarı muhafaza etmekte zorlanacağını düşünerek, THKC'nin dışlanacağı yeni bir formülü devreye sokmayı, rejiminin güvenliği açısından zorunlu gördü.

Rejim geçişinin dikkat çekici ikinci unsuru, 2018'de EHDDC'de yaşanan lider değişimi, partinin tasfiyesi ve ardından patlak veren iç savaş, eskinin dağıldığı, ancak yeninin henüz kurulamadığı bir ara süreç yaratmasıdır. Bu ara süreç, zayıf devlet –

rejim güvenliği kısır döngüsünde kıymetli bir gözlem imkanı sağladı. Sürecin yeni bir rejim çevrimine işaret edip etmediği tartışmaları bir yana, Ahmed hükümetinin hangi kurumsal ifade ve devlet fikrini tesis ederek rejimini konsolide etmeye çalıştığını izleme fırsatı yarattı.

Öncelikle, ülkenin yüzleştiği iç savaş atmosferi hesaba katıldığında, esas kaygının yine rejim güvenliğine yöneldiği söylenmelidir. Bu sıcak endişenin giderilmesine kadar da Ahmed'in kurumsal ifade ve devlet fikrinin net bir biçimde yorumlanamayacağı belirtilmelidir. Yine de Ahmed'in yenilenme söylemi, THKC başatlığındaki bir rejimin yeni bir parti ve düşünceyle değiştirilebilmesine dair ipuçları vermektedir. Mevcut ipuçları, RP'nin anayasal bir dönüşümden ziyade, önceki dönemin politikalarının değişmesini amaçladığına işaret etmektedir. Örneğin, etnik federal yapının değiştirilmesine dair bir hedef çizilmemektedir. Bu açıdan, RP rejiminin kurumsal ifadesi, yapı yerine uygulamaların yenilenmesini önceliyor gibi görünmektedir. Bu nedenle, THKC başatlığındaki EHDDC içeriden dönüştürülmüş, ardından yeni bir partiye evrilmiş ve böylece anayasanın değil, iktidarın reformasyonu sağlanmaya çalışılmıştır.[1018]

Yenilenme söylemi de, bugüne kadar uygulanan "tarafgir" iktidar politikalarının terk edilmesi ve makas değiştirmesi anlamına gelmektedir. Sınır Savaşı'ndan beri süregelen anlaşmazlığın Temmuz 2018'de çözülerek, Eritre-Etiyopya sınırının, insan, hizmet ve malların dolaşımına açılması ve bu tarihi anlaşmadan ötürü Abiy Ahmed'in 2019 Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmesi bu makas değişiminin işaret fişeğiydi. Siyasi tutukluların salıverilmesi ve kimi silahlı örgütlerle varılan ateşkes ve onları yasallaştırma girişimleri, bu değişimin uzantısıydı. THKC'nin yer almadığı RP'nin iktidarı, söz konusu uygulama farkını daha da netleştirirken, 2020'den itibaren Tıgray

[1018] "Why Prosperity Party is Needed," **https://www.ethiopia-insight.com/2019/12/24/why-prosperity-party-is-needed/**, 10.10.2021.

bölgesinde süren savaş, makas değişimi amacının ve buna karşı gösterilen direncin en belirgin yansıması/tepkisi oldu.

Aralık 2019'da kurulan RP iktidarının yeni bir rejim çevrimi başlatıp başlatmadığını söylemek için henüz erken olduğunu belirtmek gerekir. Bir yanıyla, yirmi sekiz yıllık THKC başatlığının sona ermesi, önemli bir "uygulayıcı" değişimiydi. THKC'nın dışlandığı bir iktidar yapısı, parti merkezli ağ bağlantılarının kırılması anlamına geliyordu. Bu kırılma, partinin kuruluşundan beri, devrimci demokrasi ve demokratik merkeziyetçilik ile varlığı koruyan sosyalist "ideolojik vesayet"in de zayıflamasını beraberinde getirdi. Bu nedenlerle yeni parti, yeni bir kurumsal ifadenin belirlenmesi için temiz bir sayfa anlamına gelebilirdi.

Ahmed, bu temiz sayfayı doldurmak üzere, orijinal adı *Medemer* olan, "ek, ilave ve bir araya gelme" anlamına gelen bir kitap yayınladı. Bu kitapta, tüm Etiyopya'yı birbirine bağlayacak bir felsefenin gereksinimine işaret etti. Bunun için, ulusal birlik duygusunun gerekliliğinin altını çizerken, etnik farklılıkların uyum ve sinerji içerisinde bir arada yaşayabileceği bir ülke tahayyül ettiğini belirtti.[1019] Ahmed'in biyografisi, böylesi bir tahayyülün doğrudan yansımasıdır. Oromo bir baba ve Amara bir anne, İslam ve Hıristiyan inançlarıyla iç içe büyümüş ve pek çok Etiyopya dilini konuşabilen, "kişisel hikayesi, Etiyopya'nın hikayesi olan" [1020] ve tüm yönleriyle Etiyopyalı olmanın cisimleştiği bir başbakan imajı taşımaktadır. Alebachew, yeni başbakanın bu felsefesini, birbiriyle rekabet içerisindeki ulusçuluk düşünceleri yerine, etnik-kültürel grupları sivil bir ulusçuluk fikri etrafında, eşitlikçi biçimde bir araya getirmek olarak analiz etmektedir.[1021] Ancak, mevcut anayasanın etnik federal karakteri, federe devletler

[1019] "Ethiopia's Abiy Ahmed: Inside the Mind of this Year's Nobel Peace Prize Winner," **https://www.bbc.com/news/world-africa-50690548**, 10.10.2021.
[1020] "Ethiopia: A Nation in Need of a New Story," **https://africanarguments.org/2018/04/ethiopia-a-nation-in-need-of-a-new-story-abiy-ahmed-ethiopiawinet/**, 10.10.2021.
[1021] Yohannes Gebeyehu Alebachew, "Politics by Other Means: Protests in Ethiopia (2015-2018)," **African Journal of Political Science and International Relations**, C. 15, N. 3 (2021), s. 116.

arasındaki ölçek ve etnik çeşitlilik farkları, 2019'da Sidama ve 2021'de Güneybatı Etiyopya bölgelerindeki referandumlarla yeni federe devletlerin ortaya çıkması ve hayata geçirilmesi zor olsa da, kitleleri harekete geçirebilecek bir araç olarak kullanılabilme potansiyeli taşıyan anayasal ayrılma hakkı, sivil ulusçuluğu teşvik edecek bir kurumsal ifadenin zeminini daraltmakta ve federe devletlerdeki etnik ulusçuluk fikirlerini diri tutmaktadır.

RP iktidarının sivil bir ulusçuluk ve kapsayıcı bir Etiyopyalılık söyleminin, aslında, THKC başatlığı sürecinde siyasal olarak ikincilleştirilen Oromo ve Amara halklarını ortak düşmana karşı bir araya getirmeye yarayan bir araç olduğu savunulabilir. Böylece, sivil ulusçuluğun, ülkede en büyük nüfusa sahip iki halkın değer ve çıkarlarını "Etiyopyalılaştırmaya" yarayacağı ve bu iki halkın, başta eski iktidar sahibi Tıgray elitleri olmak üzere, diğer gruplar üzerinde tahakkümünü garantiye alacak bir devlet fikri olarak araçsallaştırılacağı ileri sürülebilir. Dahası, iç savaş boyunca Eritre'nin de THKC güçlerinin karşısında yer alarak zaman zaman onlarla çatışması, olası Oromo-Amara iktidar ekseninin bölgesel bir müttefikle pekiştirilmesi anlamına gelebilir. Bu iş birliği, her iki ülke için de anlamlıdır. 2018'daki ateşkesle birlikte, Etiyopya nezdindeki tartışmalı egemenliğini sonlandıran Eritre, THKC karşıtı desteğiyle birlikte mevcut pozisyonu korudu. Buna karşın Ahmed de, THKC'nin "takıntısı" haline gelen Eritre gerilimini çözerek bölgesel istikrarı sağladı. Buna ek olarak, iç politikadaki önemli bir muhalif damara karşı her yerde dengeleme stratejisini yürütebileceği bir aktörle yakın ilişki tesis etti.

Diğer yandan, ülkede çok partili demokrasi varlığını korusa da, açık farkla kazanılan 2021 seçimleri ve ülkedeki savaş atmosferi, yeni nesil otoriterliğin bir şekilde devam ettiğinin/edeceğinin bir işareti olarak görülebilir. Dahası, Tıgray'da yaşanan insani krize dikkat çekerek Etiyopya hükümetini eleştiren ve yaptırım uygulayan ABD

yerine, iç savaşta askeri ve ekonomik destek sunan Rusya ve Çin ile yakın ilişkiler sürdürülebilir. Bu da, dış destekçi aktörle uyumlu bir kurumsal ifadeyle her yerde dengeleme stratejisinin izlenmesi anlamına gelebilir. Böylece, yeni nesil otoriterlik karakterinin daha da güçlü bir biçimde muhafaza edilebileceği öngörülebilir.

Tıgray bölgesinde devam eden askeri mücadele, RP'nin yeni bir rejim çevrimini başlatıp başlatmadığını belirleyecek bir "kurucu savaş" olabilir. Ancak bu kurucu savaş, tıpkı öncekiler gibi, rejimin beka kaygıları nedeniyle kapsayıcı çözümlerin karşılık bulmayacağı bir atmosfer yaratabilir. Dahası, tıpkı Sılasi ve Maryam hükümetlerinin darbe ve "çok aktörlü gerilla mücadelesi" yoluyla iktidardan indirilmesiyle yeni bir çevrimin başlaması gibi, Tıgray bölgesindeki mücadelenin seyri ve sonucu da, RP'nin bileşen ve muhaliflerini belirginleştirebilir. Böylece rejim, kendisini tahkim edecek, yeni bir kurumsal ifade ve devlet fikriyle perçinlenerek yeni bir zayıf devlet-rejim güvenliği çevrimini başlatabilir.

Bu döngüyü kırmak, Etiyopya gibi zayıf devletler için oldukça zordur. Devletin bileşen parçaları modelinden bakıldığında, bunun başat nedeni devlet fikri zafiyetidir. Devlet-toplum arasındaki uyum/bütünlük yoksunluğu, zayıf devletlerin en hassas noktası olarak gözükmektedir. Özellikle, çok uluslu ve/ya çok dinli zayıf devletlerde siyaset, bu kimliklerin doğrudan kendisini var edeceği bir alana dönüşür. Bu nedenle, devletin kapsayıcı bir devlet fikri üretmesi güçleşir ve her bir alternatif devlet fikri, bir devlet fikrine dönüşme ihtimali nedeniyle rejime tehdittir. Hele ki Modern Etiyopya gibi etnik/bölgesel kimliklerin birbirine açık biçimde üstün gelmediği örneklerde, belli bir devlet fikri altında birleşmek zorlaşmaktadır. Bu durum, alternatif devlet fikirlerini sürgit bir mücadele alanına çevirmektedir.

Devlet fikri zafiyeti yaşayan devletler için sivil ulusçuluk ve kapsayıcı demokrasiyi bir çıkış yolu olarak görmek mümkündür. Ancak, sivil ulusçuluğun önünde

alternatif devlet fikirlerinin başatlığı büyük bir engeldir. Dahası, sivil ulusçuluk ve kapsayıcı demokrasinin tesisi, ülkelerin sosyo-ekonomik seviyesiyle yakından ilgilidir. Ülkenin kapasitesi oranında sunduğu sosyo-ekonomik olanaklar ne kadar fazlaysa ve eşit bölüşülüyorsa, sivil bir ulusçuluğun işlerlik kazanması için gerekli zemin de o derece olgundur. Fakat zayıf devlet – rejim güvenliği döngüsünün bir uzantısı olan aşırı gelişkin devlet niteliği ve ona eşlik eden hegemonik mübadele ve kayırmacılık ilişkileri, zaten kısıtlı olan sosyo-ekonomik olanakları seçici meşruiyet alanına sevk etmeye hizmet eder. Dolayısıyla kurumsal ifade, söz konusu seçici meşruiyet alanına oturur ve ortaya konan her bir uygulama/performans, alanın dışındaki seyircilerde/vatandaşlarda hayal kırıklığı ve tepki doğurmaya adaydır. Yalnızca ülke içi dengelere odaklanan bu izlek, bir de küresel ve bölgesel gelişmelerin yaratabileceği güvenlik krizleri eklendiğinde, içinden çıkılması zor bir denklem yaratır.

Zayıf devletlerin bileşen parçalarının yarattığı bu kısır döngünün çözülmesi için oldukça zorlu ve zayıf devletler için ciddi güvenlik sorunları doğurabilecek küresel ve bölgesel gelişmeler de hesaba katıldığında, bir o kadar muğlak bir "çıkış yolu" tasarlanabilir. Bu noktada, rejim geçişi süreçleri, o güne kadarki "olumsuz" pratiklerin bagajlarını bir süreliğine kenara bırakma ve bir güven ortamı sağlama zemini oluşturur. Bir anlamda, tarihin doğurduğu sosyo-politik yükleri rafa kaldırma ve "yeni başlangıcın" yarattığı umuda tutunma olanağı sağlar. Rejim geçişlerinin kapsayıcı siyasal ve ekonomik kurumlar eliyle yürütülmesi, atılacak her bir adımın yeni bir seçici meşruiyet alanı ve rejim bileşenleri kitlesi yaratmaması önemlidir. Geçiş dönemlerinin genel af, adil yargılanma ve önceki dönemlerde şiddet eylemine kalkışan muhaliflere yönelik rehabilitasyon ve ıslah programlarını içermesi, bahsi geçen kapsayıcı pratiklerin köşe taşlarındandır.

Geçiş süreçlerinde, rejimin beka kaygısının üst düzeyde olması normal olmakla birlikte, bu kaygının dışlayıcı kurumsal ifadeyi geri çağırmaması gerekir. Bu açıdan rejim geçişleri, adeta, güvenliğin sağlanabilmesi için katlanılması gereken bir güvensizlik periyodudur. Geçiş sürecinin tamamlanmasıyla, rejimle kurulacak sadakat bağını önceleyen güvenlik endişelerinin ikinci plana itilmesi ve liyakat ve genel sosyo-ekonomik iyileşmeye odaklanacak kurumsal ifadelerin devreye girmesi kolaylaşacaktır. Yine bu aşamada, demokratik siyaset sahasının özgür biçimde kullanıma açılması ve "kazanan koalisyon"un olabildiğince genişletilmesi, rejim güvenliğine geri dönüşün yollarını tıkayabilecek önemli bir siyasal araçtır. En nihayetinde rejim güvenliği kaygısını ortadan kaldırmak, rejimi kuracak aktörün kendi bekasını konsolide edebileceği aparatlardan, devlet-toplum uyum/birlikteliğini sağlamak için feragat etmesi anlamına gelecektir. Bu feragatin kendisi, zayıf devlet deneyimlerinde, pek çok rejimin yıkımına ve karar vericilerin ölümüne dahi yol açabilen olaylar silsilesini doğurma potansiyeli taşır. Aksini yapmanın daha düşük maliyetli ve "korunaklı" olduğu bu yöntem, bu nedenle tercih edilmemekte veya süreç içerisinde vazgeçilmektedir.

Bu yol haritasına benzer biçimde Jemal, Etiyopya'nın sivil sosyalist hareketlerinin ve EHDDC'nin öne sürdüğü üniter ve adem-i merkeziyetçi Etiyopyacılık gibi devlet fikirlerinden ziyade, Meritopyanizm[1022] ya da demokratik meritokrasi adını verdiği, liyakate dayalı, etnik/bölgesel kimliklerin/halkların değil, bireylerin öne çıkarıldığı bir "üçüncü Etiyopyacılık yolu" önerir. Bu yolun, etnisitenin depolitizasyonu ve insan merkezci bir anlayışın tesisi için kritik olduğuna işaret eder.[1023]

EHDDC'yi tasfiye edip RP'yi kurarak, THKC/Tıgray başatlığındaki siyasal iklimi değiştirmek isteyen Ahmed rejiminin, şu an bir geçiş rejimi olduğu ileri

[1022] İngilizce'deki "meritocracy" (meritokrasi) ve "Ethiopianism" (Etiyopyacılık) kavramlarından türetilmiş bir kelimedir.
[1023] Bekri M. Jemal, "The Depolitization of Two Competing Nationalisms and the Introduction of Democratic Meritopianism as a Possible Way Out for Ethiopia," **Journal of Contemporary African Studies**, C. 38, N. 2 (2020), s. 215 – 219.

sürülebilir. THKC ile halen devam eden savaşın yönü, ülkenin geleceğini şekillendirecektir. Şayet THKC, şu anda geri çekilmiş olduğu durumdan kurtularak yeniden hükümeti devirme mücadelesine başlar ve başarılı olursa, EHDDC rejiminin bir benzeri ve belki de çok daha otoriter bir versiyonu ortaya çıkabilir. Ancak, merkezi ordu ve hükümet, bölge ve ülkedeki kontrolü tamamen ele geçirirse, hangi adımları atacağı Etiyopya'nın geleceğinde önem taşımaktadır. THKC'nin silahlı kuvveti ve mücadele geleneği, RP'nin rejim güvenliği kaygılarından sıyrılmasını güçleştirmektedir. Öte yandan, Ahmed'in özgeçmişi ve imajı, ülkenin en kalabalık iki unsuru olan Oromo ve Amaraları bütünleştirebilme potansiyeli taşımaktadır. THKC'yi kontrol altında tutmaya devam edecek ve Tıgray bölgesini hiçe saymadan tüm ülkeye yönelecek kapsayıcı bir kurumsal ifade, barış dönemine en az sorunla adım atmak açısından önemlidir. Bunun haricinde, etnik federalizmin yeni kurulmak istenen federe bölgelere izin vermesi ve daha eşitlikçi biçimde yeniden düzenlenmesi anlamlı olabilir. Etiyopya devletinin etnik gruplar üstündeki/arasındaki tarafsız ve güvenilir bir hakem tavrı alması ve aynı zamanda kapsayıcı bir sosyo-ekonomik iyileşme ve demokratik konsolidasyona çaba göstermesi, Etiyopya'nın zayıf devlet-rejim güvenliği döngüsünü kırması için uygun bir yol haritası sunabilir.

KAYNAKÇA

KİTAP ve KİTAP BÖLÜMLERİ

AALEN, Lovise, **Ethnic Federalism in a Dominant Party State: The Ethiopian Experience 1991 – 2000,** Bergen, Chr. Michelsen Institute – Development Studies and Human Rights, 2002.

AALEN, Lovise **The Politics of Ethnicity in Ethiopia: Actors, Power and Mobilization under Ethnic Federalism**, Leiden/Boston, Brill, 2009.

ABBINK, Jon, **A Decade of Ethiopia: Politics, Economy and Society 2004-2016**, Leiden, Brill, 2017.

ABBINK, Jon, "The Organization and Observation of Elections in Federal Ethiopia: Retrospect and Prospect," der. Jon Abbink and Gerti Hesseling, **Election Observation and Democratization in Africa**, Basingstoke, Macmillan, 2000, s. 150 – 179.

ABEBE, Semahagn Gashu, **The Last Post-Cold War Socialist Federation: Ethnicity, Ideology and Democracy in Ethiopia**, Londra ve New York, Routledge, 2014.

ABEGAZ, Berhanu, **A Tributary Model of State Formation in Ethiopia 1600 – 2015**, Cham, Springer, 2018.

ABEGAZ, Berhanu, Aid, Accountability, and Institution-Building in Ethiopia: A Comparative Analysis of Donor Practice, **WIDER Working Paper No. 2013/083**, Helsinki, 2013.

ABOTA, Arka, Ethiopia's Foreign Policy under Emperor Haile Selassie I: An Appraisal, Addis Ababa, **School of Graduate Studies of Addis Ababa University**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.

ACEMOĞLU, Daron, Robinson, James A., **Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, çev. Faruk Rasim Velioğlu, İstanbul, Doğan Kitap, 2020.

ACEMOĞLU, Daron, Robinson, James A., **Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty**, Londra, Profile Books, 2012.

ACHARYA, Amitav, "The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies," der. Keith Krause ve Michael C. Williams, **Critical Security Studies**, Minnesota, University of Minnesota Press, 1997, s. 299 – 327.

ALAWI, Turki Mahmoud, Subaltern Realism, Saudi Foreign Policy, and the Arab-Israeli Conflict, Manchester, **University of Manchester School of Social Sciences**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2014.

AL-MASHAT, Abdul-Monem M., **National Security in the Third World**, Boulder, Westview Press, 1985.

AMBAYE, Daniel W., **Land Rights and Expropriation in Ethiopia**, Cham, Springer, 2015.

ANCEL, Stephane, Ficquet, Eloi, "The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church (EOTC) and the Challenges of Modernity," Gerard Prunier ve Eloi Ficquet (der.), **Understanding Contemporary Ethiopia: Monarchy, Revolution and the Legacy of Meles Zenawi**, Londra, Hurst & Company, 2015, s. 63 – 91.

ANDERSON-JAQUET, Tommie Crowell, Restructuring the Soviet-Ethiopian Relationship: A Case in Asymmetric Exchange, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Londra, **London School of Economics and Political Science**, 2002.

ASSERATE, Asfa Wossen, **King of Kings: The Triumph and Tragedy of Emperor Haile Selassie I of Ethiopia**, Londra, Haus Publishing, 2014.

AYELE, Zemelak Ayitenew, "Constitutionalism and Electoral Authoritarianism in Ethiopia: From EPRDF to EPP," der. Charles Fombad ve Niko Steyler, **Democracy, Elections and Constitutionalism in Africa**, Oxford, Oxford University Press, 2021, s. 169 – 197.

AYOOB, Mohammed, "Defining Security: A Subaltern Realist Perspective," der Keith Krause ve Michael C. Williams, **Critical Security Studies: Concepts and Cases**, Minneapolis, University of Minnesota Press, s. 121 – 146.

AYOOB, Mohammed, "Subaltern Realism: International Relations Theory Meets Third World," der. Stephanie G. Neuman, **International Relations Theory and the Third World**, New York, St. Martin's Press, 1998, s. 31 – 54.

AYOOB, Mohammed, **The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and International System**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1995.

AZAR, Edward E., Moon, Chung-in, "Legitimacy, Integration and Policy Capacity: The 'Software' Side of Third World National Security," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 77 – 101.

AZAR, Edward E., Moon, Chung-in, "Rethinking Third World National Security," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 1 – 13.

BALCI, Ali, **Dış Politikada Hesaplaşmak: AK Parti, Ordu ve Kemalizm**, İstanbul, Etkileşim, 2015.

BALL, Nicole, **Security and Economy in the Third World**, Princeton, Princeton University Press, 1988.

BALSVIK, Randi Ronning, **Haile Selassie's Students: The Intellectual and Social Background to Revolution, 1952 – 1977**, Michigan, Michigan State University African Studies Center, 1985.

Basic Documents of the Ethiopian Revolution, The Provisional Office for Mass Organizational Affairs, Agitation, Propoganda and Education Committee, Addis Ababa, 1977.

BERHE, Aregawi, "Revisiting Resistance in Italian-Occupied Ethiopia: The Patriots' Movement (1936-1941) and the Redefinition of Post-War Ethiopia," (der.) Jon Abbink, vd., **Rethinking Resistance: Revolt and Violence in African History**, Leiden, Brill, 2003, s. 87 – 113.

BIELLI, Carla (et. al.), **Population Growth and Environment in Ethiopia**, Addis Ababa, Central Statistical Authority, 2001.

BİLGİN, Pınar, Morton, Adam David, "Historicising Represantations of 'Failed States': Beyond the Cold-War Annexation of the Social Sciences?," **Third World Quarterly**, C. 23, N. 1 (2002), s. 55 – 80.

BOBROW, Davis B., Chan, Steve, "Simple Labels and Complex Realities: National Security for the Third World," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 44 – 76.

BRAUDEL, Fernand, **Civilization and Capitalism 15th – 18th Century The Structures of Everyday Life**, Londra, William Collins Sons & Co, 1985.

BRAUDEL, Fernand, **Uygarlıkların Grameri**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge Kitabevi, 1996.

BROICH, Tobias, **U.S. and Soviet Foreign Aid during the Cold War: A Case Study of Ethiopia**, Maastricht, United Nations University UNU-MERIT Working Paper Series, 2017.

BROWN, Chris, Ainley, Kirsten, **Uluslararası İlişkileri Anlamak**, çev. Arzu Oyacıoğlu, İstanbul, Yayın Odası, 2006.

BUDGE, Sir E. A. Wallis, **A History of Ethiopia, Nubia and Abyssinia Volume I**, Londra, Methuen & Co, 1928.

BUGAJSKİ, Janusz, **Fourth World Conflicts: Communism and Rural Societies**, Boulder & San Fransisco & Oxford, Westview Press, 1991.

BUZAN, Barry, **İnsanlar, Devletler ve Korku**, çev. Emre Çıtak, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2015.

BUZAN, Barry, "People, States, and Fear: The National Security Problem in the Third World," der. Edward E. Azar ve Chung-in Moon, **National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats**, Maryland, Edward Elgar, 1988, s. 14 – 43.

BUZAN, Barry, "Societal Security, State Security, and Internationalisation," der. Ole Waever, Barry Buzan, Morten Kelstrup ve Pierre Lemaitre, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, New York, St. Martin's Press, 1993, s. 41 – 58.

BUZAN, Barry, Weaver, Ole, **Regions and Powers: The Structure of International Security**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

BUZAN, Barry, Waever, Ole, De Wilde, Jaap, **Security: A New Framework for Analysis**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 1998.

BYMAN, Daniel L., **Keeping the Peace: Lasting Solutions to Ethnic Conflicts**, Baltimore, The John Hopkins University Press, 2002.

CALLAGHY, Thomas M., "The State as Lame Leviathan: The Patrimonial Administrative State in Africa," der. Zaki Ergas, **The African State in Transition**, New York, Palgrave Macmillan, 1987, s. 87 – 116.

CAMPBELL, David, **Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1992.

CAMPBELL, Horace, **Rasta and Resistance: From Marcus Garvey to Walter Rodney**, New Jersey, Africa World Press, 1990.

CHABAL, Patrick, Daloz, Jean-Pascal, **Africa Works: Disorder as Political Instrument**, Oxford, James Currey, 1999.

CHAIT, Sandra M., **Seeking Salaam: Ethiopian, Eritreans and Somalis in the Pacific Northwest**, Washington, University of Washington Press, 2011.

CLAPHAM, Christopher, **Africa and the International System: The Politics of State Survival**, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

CLAPHAM, Christopher, "Controlling Space in Ethiopia," (der.) Wendy James, vd., **Remapping Ethiopia: Socialism & After**, Oxford, James Currey, 2002, s. 9 – 32.

CLAPHAM, Christopher, **Haile-Selassie's Government,** New York, Frederick A. Praeger, 1969.

CLAPHAM, Christopher, "The Soviet Experience in the Horn of Africa," (der.) E. J. Feuchtwanger ve Peter Nailor, **The Soviet Union and the Third World**, Londra ve Basingstoke, The Macmillan Press, 1981, s. 202 – 223.

CLAPHAM, Christopher, "The Horn of Africa," der. Michael Crowder, **The Cambridge History of Africa Volume 8 from c. 1940 to c. 1975**, Cambridge, Cambridge University Press, 1984, s. 458 – 501.

CLAPHAM, Christopher, **The Horn of Africa: State Formation and Decay**, Londra, Hurst & Company, 2017.

CLAPHAM, Christopher, **Third World Politics: An Introduction**, Londra, Routledge, 2004.

CLAPHAM, Christopher, **Transformation and Continuity in Revolutionary Ethiopia**, Cambridge, Cambridge University Press, 1988.

CLARK, John F., "Realism, Neo-Realism and Africa's International Relations in the Post-Cold War Era," der. Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, **Africa's Challenge to International Relations Theory**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 85 – 102.

CLARKE, Peter B., **Black Paradise: The Rastafarian Movement**, San Bernardino, The Borgo Press, 1994.

CLARKE III, J. Calvitt, **Alliance of the Colored Peoples, Ethiopia and Japan Before World War II**, Woodbridge, James Currey, 2011.

CLINE, Ray S., **World Power Assessment 1977: A Calculus of Strategic Drift**, Boulder, Westview Press, 1977.

Collective Punishment War Crimes and Crimes against Humanity in the Ogaden Area of Ethiopia's Somali Regional State, New York, Human Rights Watch, 2008.

COLLINS, Alan, **The Security Dilemma of Southeast Asia**, Londra ve New York, Palgrave Macmillan, 2000.

COOPER, Frederick, **Africa since 1940: The Past of the Present**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

COURTNEY, Robert H., Challenges of Mother-Tongue Medium of Instruction in Rural Ethiopia, Kaliforniya, **Claremont Graduate University and San Diego State University**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2018.

COX, Robert W., **Production, Power and World Order: Social Forces in the Making of History**, New York, Columbia University Press, 1987.

COX, Robert W., Jacobson, Harold K., **The Anatomy of Influence: Decision Making in International Organization**, New Haven, Yale University Press, 1973.

CREWETT, Wibke, **Land Tenure in Ethiopia: Continuity and Change, Shifting Rulers, and the Quest for State Control**, CAPRİ Working Paper No. 19, 2008.

DALAR, Müge, Afrika Birliği Örgütü'nden Afrika Birliği'ne: Afrika'da Bütünleşme Çabaları, Ankara, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**,Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2013.

DARCH, Colin, "The Ethiopian Student Movement in the Struggle against Imperialism," **12th Annual Science Conference of the East African Universities**, Darüsselam, 1976.

DAVIES, Steven, **The Political Economy of Land Tenure in Ethiopia**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of St. Andrews, 2008.

DE MESQUITA, Bruce Bueno, vd., **The Logic of Political Survival**, Massachussets, The MIT Press, 2003.

DE WAAL, Alex, **Evil Days: 30 Years of War and Famine in Ethiopia**, New York, Human Rights Watch, 1991.

DESSOUKİ, Ali E. Hilal, "Dilemmas of Security and Development in the Arab World: Aspects of the Linkage," der. Bahgat Korany, Paul Noble ve Rex Brynen, **The Many Faces of Security in the Arab World**, New York, St. Martin's Press, s. 76 – 90.

DIAMOND, Jared, **Tüfek, Mikrop ve Çelik**, Ankara, TÜBİTAK, 2010.

DONHAM, Donald, "Old Abyssinia and New Ethiopian Empire: Themes in Social History," der. Donald Donham ve Wendy James, **The Southern Marches of Imperial Ethiopia**, Cambridge, Cambridge University Press, 1986, s. 3 – 48.

DUNN, Kevin C., "MadLib #32: The (Blank) African State: Rethinking the Sovereign State in International Relations Theory," der. Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, **Africa's Challenge to International Relations**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 46 – 63.

EDMONS, Ennis Barrington, **Rastafari: From Outcasts to Cultural Bearers**, Oxford, Oxford University Press, 2003.

ELISCHER, Sebastian, **Political Parties in Africa: Ethnicity and Party Formation**, Cambridge, Cambridge University Press, 2013.

ENRIQUEZ, Eugene, **Sürüden Devlete**, çev. Nilgun Tutal, İstanbul, Ayrıntı, 2004.

ERLICH, Haggai, **Ethiopia and the Middle East**, Boulder ve Londra, Lynne Rienner Publishers, 1994.

ESCUDE, Carlos, "Realism in the Periphery," der. Jorge I. Dominguez ve Ana Covarrubias, **Routledge Handbook of Latin America in the World**, New York ve Londra, Routledge, 2015, s. 45 – 57.

FUKUYAMA, Francis, **State Building: Governance and World Order in the 21st Century**, New York, Cornell University Press, 2004.

GANDHI, Jennifer, **Political Institutions under Dictatorship**, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

GARRETSON, Peter P., **A History of Addis Ababa from its Foundation in 1886 to 1910**, Wiesbaden, Harrassowitz Verlag, 2000.

GILKES, Patrick, "Elections and Politics in Ethiopia, 2005 – 2010," der. Gerard Prunier ve Eloi Ficquet, **Understanding Contemporary Ethiopia: Monarchy, Revolution and the Legacy of Meles Zenawi**, Londra, Hurst & Company, 2015, s. 313 – 331.

GILKES, Patrick, **The Dying Lion: Feudalism and Modernization in Ethiopia**, Londra, Julian Friedmann Publishers, 1975.

GOODMAN, Melvin A., **Gorbachev and Soviet Policy in the Third World**, Washington, The Institute of National Strategic Studies, 1990.

GRAMSCI, Antonio, **Hapishane Defterleri 4. Cilt**, der. Joseph A. Buttigieg, çev. Barış Baysal, İstanbul, Kalkedon, 2014.

HAGMANN, Tobias, **Talking Peace in the Ogaden: The Search for an End to Conflict in the Somali Regional State in Ethiopia**, Nairobi, Rift Valley Institute, 2014, s. 44 – 47.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Ahmed El-Mücahid," **TDV İslam Ansiklopedisi Cilt 2**, İstanbul, 1995, s. 109.

HALPERIN, Sandra, "International Relations Theory and the Hegemony of the Western Conceptions of Modernity," der. Branwen Gruffydd Jones, **Decolonizing International Relations**, Maryland, Lowman & Littlefield Publishers, 2006, s. 43 – 63.

HAMESO, Seyoum, “The Sidama Nation: An Introduction,” (der.) Seyoum Hameso ve Mohammed Hassen, **Arrested Development in Ethiopia: Essays on Underdevelopment, Democracy and Self-Determination**, New Jersey, Red Sea Press, 2006, s. 57 – 75.

HANDEL, Michael, **Weak States in the International System**, Londra ve New York, Routledge, 1990.

HANSEN, Thomas Blom, Stepputat, Finn, “Introduction: States of Imagination,” der. Thomas Blom Hansen ve Finn Stepputat, **States of Imagination: Ethnographic Explorations of the Postcolonial State**, Durham, Duke University Press, 2001, s. 1 – 38.

HARBESON, John W., “Elections and Democratization in Post-Mengistu Ethiopia,” der. Krishna Kumar, **Postconflict Elections, Democratization and International Assistance**, Londra, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 111 – 132.

HARBESON, John W., “State and Social Transformation in Modern Ethiopia,” (der.) Marina Ottaway, **The Political Economy of Ethiopia**, New York, Praeger, 1990.

HASSEN, Mohammed, **The Oromo & the Christian Kingdom of Ethiopia 1300 – 1700**, Rochester, Boydell & Brewer, 2015.

HENZE, Paul B., **Communist Ethiopia – Is it Succeeding?**, California, RAND Corporation, 1985.

HENZE, Paul B., **Layers of Time: A History of Ethiopia**, New York, Palgrave Macmillan, 2000.

HENZE, Paul, **Rebels and Separatists in Ethiopia: Regional Resistance to a Marxist Regime**, California, Rand Corporation, 1985.

HERODOTOS, **Histories, Books III & IV**, der. A. D. Godley, Londra, William Heinemann, 1921.

HESS, Robert L., **Ethiopia: The Modernization of Autocracy**, New York, Cornell University Press, 1970.

HEYDARIAN, Richard Javad, **The Rise of Duterte**, Singapore, Palgrave Macmillan, 2018.

HIWET, Addis, **Ethiopia: From Autocracy to Revolution**, Londra, Review of African Political Economy Occasional Publication No. 1, 1975.

HOBEN, Allan, **Land Tenure among Amhara of Ethiopia: The Dynamics of Cognatic Descent**, Chicago, The University of Chicago Press, 1973.

HOLSTI, Kalevi J., **The State, War, and the State of War**, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

HOROWITZ, Donald, **Ethnic Groups in Conflict**, California, University of California Press, 1985.

ISHIYAMA, John, "Examining the 2005 Ethiopian Parliamentary Election Results under Alternative Electoral Rules," **4th International Conference on Ethiopian Development Studies**, Michigan, 2007.

IYOB, Ruth, "Foreign Policies in the Horn: The Clash Between the Old and New," der. Gilbert M. Khadiagala ve Terrence Lyons, **African Foreign Policies: Power & Process**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2001, s. 107 – 130.

JACKSON, Donna R., **Jimmy Carter and the Horn of Africa: Cold War Policy in Ethiopia and Somalia**, North Carolina, McFarland & Company, 2007.

JACKSON, Richard , "Rejim Güvenliği," der. Alan Collins, **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2017, s. 161 – 175.

JACKSON, Robert, **Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

JALATA, Asafa, **The Oromo Movement and Imperial Politics: Culture and Ideology in Oromia and Ethiopia**, Lanham, Lexington, 2020.

JALATA, Asafa, **Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse: The Search for Freedom & Democracy**, New Jersey, The Red Sea Press, 1998.

JOB, Brian, "The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World," der. Brian Job, **The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States**, Boulder, Lynne Rieener Publishers, 1992, s. 11 – 35.

JONES, Andrew, "The Unknown Famine: Television and the Politics of British Humanitarianism," der. Michael Lawrance ve Rachel Tavernor, **Global Humanitarianism and Media Culture**, Manchester, Manchester University Press, 2019, s. 122 – 142.

JONES, Branwen Gruffydd, "Introduction: International Relations, Eurocentrism, and Imperialism," der. Branwen Gruffydd Jones, **Decolonizing International Relations**, Maryland, Lowman & Littlefield Publishers, 2006, s. 1 – 19.

JUNG, Carl Gustav, **Analitik Psikoloji**, çev. Ender Gürol, İstanbul, Payel, 2006.

KAPLAN, Irving, "The Society and its Environment," der. Harold D. Nelson ve Irving Kaplan, **Ethiopia: A Country Study**, Washington D. C., Headquarters, Department of the Army, 1981, s. 57 – 142.

KAPLAN, Robert D., **Surrender or Starve: Travels in Ethiopia, Sudan, Somalia and Eritrea**, New York, Vintage Books, 2003.

KAPUSCINSKI, Ryszard, **The Emperor: Downfall of an Autocrat**, New York, Harcourt Brace Jovanovich, 1983.

KASSAB, Hanna Samir, **Grand Strategies of Weak States and Great Powers**, Cham, Palgrave Macmillan, 2018.

KAVANAGH, Jennifer, **U.S. Security Related Agreements in Force since 1955: Introducing a New Database**, California, RAND Cooperation, 2014.

KAUFMAN, Stuart J., **Modern Hatreds The Symbolic Politics of Ethnic War**, Ithaca, Cornell University Press, 2001.

KEBEDE, Messay, **Ideology and Ethnic Conflicts: Autopsy of the Ethiopian Revolution**, Lanham, Lexington Books, 2011.

KEBEDE, Messay, **Radicalism and Cultural Dislocations in Ethiopia, 1960 – 1974**, Rochester, University of Rochester Press, 2008.

KELLER, Edmond J., "Constitutionalism and the National Question in Africa: The Case of Eritrea," (der.) Marina Ottaway, **The Political Economy of Ethiopia**, New York, Praeger, 1990.

KELLER, Edmond J., **Revolutionary Ethiopia: From Empire to People's Republic**, Indianapolis, Indiana State University Press, 1988.

KRASNER, Stephen D., **Structural Conflict: The Third World Against Global Liberalism**, California, University of California Press, 1985.

KRIEG, Andreas, **Socio-Political Order and Security in the Arab World: From Regime Security to Public Security**, Cham, Palgrave Macmillan, 2017.

KUMAR, Gopalakrishna, **Ethiopian Famines 1973 – 1985: A Case-Study**, Helsinki, World Institute for Development Economics Research of the United Nations University, 1987.

KUMAR, Satish (der.), **India's National Security: Annual Review 2012**, Londra ve New York, Routledge, 2013.

Kutsal Kitap (Tevrat – Zebur – İncil), İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2009.

LEFEBVRE, Jeffrey A., **Arms for the Horn: U.S. Security Policy in Ethiopia and Somalia, 1953 – 1991**, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1991.

LEFORT, Rene, **Ethiopia: An Heretical Revolution?**, Londra, Zed Books, 1983.

LEVINE, Donald N., "Ethiopia: Identity, Authority and Realism," der. Lucian W. Pye ve Sidney Verba, **Political Culture and Political Development**, Princeton, Princeton University Press, 1965, s. 245 – 281.

LEVINE, Donald N., **Greater Ethiopia: The Evolution of a Multiethnic Society**, Chicago, University of Chicago Press, 2000.

LEVINE, Donald N., **Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture**, Chicago, Chicago University Press, 1965.

LYONS, Terrence, **The Puzzle of Ethiopian Politics**, Boulder, Lynne Rienner, 2019.

MACLEAN, Sandra J., "Challenging Westphalia: Issues of Sovereignty and Identity in Southern Africa," der. Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, **Africa's Challenge to International Relations**, New York, Palgrave Macmillan, 2001, s. 146 – 162.

MAJUMDAR, Margaret A., **Postcoloniality: The French Dimension**, New York, Berghahn Books, 2007.

MANIRUZZAMAN, Talukder, **The Security of Small States in the Third World**, Canberra, The Australian National University Strategic and Defense Studies Centre Canberra Papers on Security and Defence no. 25, 1982.

MANN, Michael, **The Sources of Social Power, Vol. 1 A History of Power from the Beginning to A.D. 1760**, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.

MARCUS, Harold G., **A History of Ethiopia**, Berkeley, University of California Press, 1994.

MARCUS, Harold G., **Politics of Empire: Great Britain and the United States, 1941 – 1974**, New Jersey, The Rea Sea Press, 1995.

MARKAKIS, John, **Ethiopia: Anatomy of a Traditional Polity**, Oxford, Clarendon Press, 1974.

MARKAKIS, John, **Ethiopia: The Last Two Frontiers**, Rochester, James Currey, 2011.

MARKAKIS, John, Ayele, Nega, **Class and Revolution in Ethiopia**, Nottingham, Spokesman, 1978.

MATA, Javier Fabra, Ziaja, Sebastian, **User's Guide on Measuring Fragility**, Bonn, German Development Institute, 2009.

MATSUMOTO, David, **The Cambridge Dictionary of Psychology**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

MCVETTY, Amanda Key, **Enlightened Aid: U. S. Development as Foreign Policy in Ethiopia**, Oxford, Oxford University Press, 2012.

METAFERIA, Getachew, **Ethiopia and the United States: History, Diplomacy, and Analysis**, New York, Algora Publishing, 2009.

MIGDAL, Joel S., **Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World**, Princeton, Princeton University Press, 1988.

MITCHELL, Nancy, **Jimmy Carter in Africa: Race and the Cold War**, Stanford, Stanford University Press, 2016.

MOCKLER, Anthony, **Haile Selassie's War**, Oxford, Signal Books, 1984.

MUTIMER, David, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Ayrılıkçı Tarih," der. Alan Collins, **Çağdaş Güvenlik Çalışmaları**, çev. Nasuh Uslu, İstanbul, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2017, s. 67 – 86.

NORBERG, Viveca Halldin, **Swedes in Haile Selassie's Ethiopia, 1924 – 1952: A Study in Early-Development Cooperation**, Uppsala, Scandinavian Institute of African Studies, 1977.

O'BRIEN, Donal B. Cruise, "The Show of State in Neo-Colonial Twilight: Francophone Africa," der. James Manor, **Rethinking Third World Politics**, Londra ve New York, Routledge, 1992, s. 145 – 165.

ORAN, Baskın, **Azgelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli**, Ankara, Bilgi, 1997.

ORGANSKI, A. F. K., **World Politics**, New York, Alfred A. Knopf, 1968.

OTTAWAY, David, Ottaway, Marina, **Afrocommunism**, New York, Holmes & Meier Publishers, 1981.

OTTAWAY, Marina, "Introduction: The Crisis of the Ethiopian State and Economy," (der.) Marina Ottaway, **The Political Economy of Ethiopia**, New York, Praeger, 1990.

ÖZLÜK, Erdem, **Uluslararası İlişkilerde Devlet: Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı**, Konya, Çizgi, 2014.

QUIRK, Patrick W., **Great Powers, Weak States and Insurgency**, Cham, Palgrave Macmillan, 2017.

PANKHURST, Richard, **A Social History of Ethiopia**, New Jersey, The Red Sea Press, 1992.

PATMAN, Robert G., **The Soviet Union in the Horn of Africa: The Diplomacy of Intervention and Disengagement**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

PATRICK, Stewart, **Weak Links: Fragile States, Global Threats and International Security**, Oxford, Oxford University Press, 2011.

PEGG, Scott McDonald, On the Margins: International Society and the De Facto State, Doktora Tezi, Vancouver, **The University of British Columbia**, 1997.

PERHAM, Magery, **Government of Ethiopia**, Londra, Faber and Faber, 1948.

PRAEG, Bertus, **Ethiopia and Political Renaissance in Africa**, New York, Nova Science Publishers, 2006.

PRUNIER, Gérard, "The Ethiopian Revolution and the Derg Regime," (der.) Gérard Prunier ve Eloi Ficquet, **Understanding Contemporary Ethiopia: Monarchy, Revolution and the Legacy of Meles Zenawi**, Londra, Hurst&Company, 2015, s. 209 – 231.

PYO-HONG, Yong, **State Security and Regime Security: President Syngman Rhee and the Insecurity Dilemma in South Korea 1953-60**, Londra, Palgrave Macmillan, 2000.

RAHMATO, Dessalegn, **Agrarian Reform in Ethiopia**, Uppsala, Scandinavian Institute of African Studies, 1984.

RAHMATO, Dessalegn, **Land to Investors: Large-Scale Land Transfers in Ethiopia**, Addis Ababa, IS Academie – Forum for Social Studies, 2011.

REID, Richard J., **Frontiers of Violence in North-East Africa: Genealogies of Conflict since 1800**, Oxford, Oxford University Press, 2011.

RENO, William, "Shadow States and the Political Economy of Civil Wars," der. David Malone ve Mats R. Berdal, **Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 43 – 68.

RICE, Susan E., Patrick, Stewart, **Index of State Weakness in the Developing World**, Washington DC, The Brookings Institution, 2008.

RINEHART, Robert, "The National Security," der. Harold Nelson ve Irving Kaplan, **Ethiopia: A Country Study**, Washington D. C., Headquarters, Department of the Army, 1981, s. 235 – 290.

ROBERTSON, Esmonde M., **Mussolini as Empire-Builder: Europe and Africa 1932 – 36**, Londra ve Basingstoke, The Macmillan Press, 1977.

ROE, Paul, **Ethnic Violence and the Societal Security Dilemma**, Londra ve New York, Routledge, 2005.

ROSTOW, W. W. , **Politics and the Stages of Growth**, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.

ROTBERG, Robert I., "Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators," der. Robert I. Rotberg, **State Failure and State Weakness in a Time of Terror**, Massachussets, Brookings Institution Press, 2003, s. 1 – 25.

ROTBERG, Robert I., "The Failure and Collapse of Nation-States: Breakdown, Prevention, and Repair," der. Robert I. Rotberg, **When States Fail: Causes and Consequences**, New Jersey, Princeton University Press, 2004, s. 1 – 49.

ROTCHILD, Donald, "Hegemony and State Softness: Some Variations in Elite Responses," der. Zaki Ergas, **The African State in Transition**, New York, Palgrave Macmillan, 1987, s. 117 – 148.

ROTCHILD, Donald, "Middle Africa: Hegemonial Exchange and Resource Allocation," der. Alexander J. Groth ve Larry L. Wade, **Comparative Resource Allocation**, Beverly Hills, SAGE Publications, 1984, s.167 – 176.

ROTHSTEIN, Robert L., **Alliances and Small Powers**, New York, Columbia University Press, 1968.

RUMELİLİ, Bahar, "Batı Merkezcilik ve Post Kolonyalizm," der. Evren Balta, **Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler**, İstanbul, İletişim, 2014, s. 203 – 219.

RYAN, Curtis R., **Inter-Arab Alliances: Regime Security and Jordanian Foreign Policy**, Florida, University of Florida Press, 2009.

SANDERSON, G. N., "The Nile Basin and the Eastern Horn, 1870-1908," der. Roland Oliver ve G. N. Sanderson**, Cambridge History of Africa Volume 6 from 1870 to 1905**, Cambridge, Cambridge University Press, s. 592 – 679.

SARBO, Dima Noggo, Contested Legitimacy: Coercion and the State in Ethiopia, Tennessee, **University of Tennessee**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.

SBACCHI, Alberto, **Ethiopia Under Mussolini: Fascism and the Colonial Experience**, Londra, Zed Books, 1985.

SCHMIDT, Wolbert G. C., "Glossary of Terms and Events of Lij Iyasu Period: Controversial and Non-Controversial Facts and Interpretations," der. Eloi Ficquet ve Wolbert G. C. Smidt, **The Life and Times of Lij Iyasu of Ethiopia: New Insights**, Zürih, Lit, 2014, s. 181 – 205.

SCHRAEDER, Peter J., **United States Foreign Policy Toward Africa: Incrementalism, Crisis and Change**, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

SCHWAB, Peter, **Decision-Making in Ethiopia: A Study of Political Process**, New Jersey, Associated University Press, 1972.

SCHWAB, Peter, "Socialist Ethiopia," (der.) Bogdan Szajkowski, **Marxist Governments: A World Survey Volume 2**, Londra ve Basingstoke, The Macmillan Press, 1983, s. 293 – 320.

SCHWAR, Harriett Dashiell, Shaloff, Stanley (der.), **Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Africa, Volume XIV**, Washington, United States Government Printing Office, 1992.

SEARLE, John R., **Toplumsal Gerçekliğin İnşası**, çev. Muhittin Macit ve Ferruh Özpilavcı, İstanbul, Litera, 2005.

SELASSIE, Haile, **My Life and Ethiopia's Progress Volume One: 1892 – 1937**, çev. Edward Ullendorf, Oxford, Oxford University Press, 1976.

SELASSIE, Haile, **My Life and Ethiopia's Progress Volume Two Addis Abeba 1966, E. C.**, Michigan, Michigan University Press, 1994.

Selected Speeches of His Imperial Majesty of Haile Selassie 1918 – 1967, Addis Ababa, Imperial Ethiopian Ministry of Information, Publications & Foreign Languages Press Dept., 1967.

SEREKE-BRHAN, Heran, Building Bridges, Drying Bad Blood: Elite Marriages, Politics and Ethnicity in 19th and 20th Century Imperial Ethiopia, Michigan, **Michigan State University**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2002.

SEYOUM, Senait, "Ethiopia's Agricultural Led Development Industrialization (ADLI) Strategy: Implications for Poverty Reduction," der. Meheret Ayenew, **Poverty and Poverty Policy in Ethiopia**, 2002, s. 62 – 87.

SHINN, David H., Ofcansky, Thomas P., **Historical Dictionary of Ethiopia**, Maryland, The Scarecrow Press, 2004.

SMITH, Anthony D., **Millî Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim, 1994.

SOMA, Marik, "Vanguard Party," **The International Encyclopedia of Revolution and Protest**, (der.) Immanuel Ness, Chichester, Wiley-Blackwell, 2009, s. 3424 – 3425.

SOYINKA, Wole, **Afrika'ya Dair**, çev. Merve Yalçın, Hece, Ankara, 2018.

SPENCER, John H., **Ethiopia at Bay: A Personal Account of the Haile Selassie Years**, Hollywood, Tsehai Publishers, 2006.

STEEN, William M. (der.), **The Ethiopian Constitution**, Washington D. C., The Ethiopian Research Council, 1936.

STRAUSS, Peter L. (der.), **The Fetha Nagast: The Law of the Kings**, Addis Ababa, Faculty of Law Haile Selassie I University, 1968.

TADDESE, Takkele, "Do the Amhara Exist as a Distinct Ethnic Group?," der. Harold G. Marcus, **New Trends in Ethiopian Studies. Papers of the 12th International Conference of Ethiopian Studies, vol. 2**, Michigan, Michigan University Press, 1994, s. 168 – 187.

TAMRAT, Taddesse, **Church and State in Ethiopia 1270-1527**, Londra, University of London, Doktora Tezi, 1968.

TANSEL, Cemal Burak, "Authoritarian Neoliberalism: Toward a New Research Agenda," der. Cemal Burak Tansel, **States of Discipline: Authoritarian Neoliberalism and the Contested Reproduction of Capitalist Order**, Londra, Rowman & Littlefield International, 2017, s. 29 – 45.

TAREKE, Gebru, **Ethiopia: Power and Protest**, Cambrigde, Cambridge University Press, 1991.

TAREKE, Gebru, **The Ethiopian Revolution: War in the Horn of Africa**, New Haven & Londra, Yale University Press, 2009.

TEFERRA, Daniel, **Social History and Theoretical Analyses of the Economy of Ethiopia**, Lewiston, The Edwin Mellen Press, 1990.

TEKA, Tegegne, "Amhara Ethnicity in the Making," der. M. A. Mohamed Salih ve John Markakis, **Ethnicity and the State in Eastern Africa**, Uppsala, Nordiska Afrikainstitutet, 1998, s. 116 – 126.

The Federal Democratic Republic of Ethiopia Foreign Affairs and National Security Policy and Strategy, Ministry of Information, Addis Ababa, 2002.

The National Security Strategy of United States of America, The White House, Washington, 2002.

TIBEBU, Teshale, **The Making of Modern Ethiopia: 1896 – 1974**, New Jersey, The Red Sea Press, 1995.

TILLY, Charles, **Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990**, Cambridge, Basil Blackwell, 1990.

TİRUNEH, Andargachew, **The Ethiopian Revolution 1974 – 1987: A Transformation from an Aristocratic to a Totalitarian Autocracy**, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

The Queen of Sheba and her Only Son Menyelek (Kebra Nagast),çev. Sir E. A. Wallis Budge, Cambridge, In Paranthesis Publications, 2000.

The Least Developed Countrıes Report 2018, New York ve Cenevre, United Nations, 2018.

THOMAS, Caroline, "Conclusion: Southern Instability, Security and Western Concepts – On an Unhappy Marriage and the Need for a Divorce," der. Caroline Thomas ve Paikiasothy Saravanamuttu, **The State and Instability in the South**, New York, Palgrave Macmillan, 1989, s. 174 – 191.

TOKTOMUSHEV, Kemel, Regime Security and Krygyz Foreign Policy, Exeter, **University of Exeter**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2014.

TOMASELLO, Michael, **Neden Ortaklıklar Kurarız?**, çev. Bahar Tunçgenç, İstanbul, Alfa, 2019.

TYAGI, Juhi, "Weak States," der. George Ritzer, **The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Globalization**, Chichester, Wiley-Blackwell, 2012, s. 2213.

ULLENDORF, Edward, **Ethiopia and the Bible: The Schweich Lectures**, Oxford, Oxford University Press, 2006.

VALFORT, Marie Anne, **Ethical Altruistic Voting in a Multi-ethnic Developing Country: Evidence from Ethiopia**, Paris, Memeograph, 2006.

VAUGHAN, Sarah, Gebremichael, Mesfin, **Rethinking Business and Politics in Ethiopia: The Role of EFFORT, the Endowment Fund for the Rehabilitation of Tigray**, Londra, Africa Power and Politics Programme, 2011.

WAEVER, Ole, "Securitization and Desecuritization," der. Barry Buzan ve Lene Hansen, **International Security Volume III: Widening Security**, Londra, SAGE, 2007, s. 66 – 98.

WALKER, R. B. J., **The Concept of Security and International Relations Theory**, der. James M. Skelly, First Annual Conference on Discourse, Peace, Security and International Security Working Paper No. 3, San Diego, University of California Institute on Global Conflict and Cooperation, 1988.

WALLERSTEIN, Immanuel, **Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş**, çev. Ender Abadoğlu ve Nuri Ersoy, İstanbul, bgst Yayınları, 2014.

WALLERSTEIN, Immanuel, **Sosyal Bilimleri Düşünmemek**, çev. Taylan Doğan, İstanbul, bgst Yayınları, 2013.

WALT, Stephen M., **The Origins of Alliances**, Ithaca, Cornell University Press, 1987.

WALTZ, Kenneth, **Uluslararası Politika Teorisi**, çev. Osman S. Binatlı, Phoenix, Ankara, 2015.

WEBER, Cynthia, **International Relations Theory: A Critical Introduction**, Londra ve New York, Routledge, 2005.

WEBER, Max, **Ekonomi ve Toplum 1. Cilt**, çev. Latif Boyacı, İstanbul, Yarın, 2012.

WHEELER, J. Talboys, **The Geography of Herodotus**, Londra, Longman, Brown, Green and Longmans, 1854.

WHITETAKER, Donald P., "Economy," der. Harold D. Nelson ve Irving Kaplan, **Ethiopia: A Country Study**, Washington D. C., Headquarters, Department of the Army, 1981, s. 143 – 187.

WOLDEMARIAM, Kasahun, **Myth and Realities in the Distribution of Socioeconomic Resources and Political Power in Ethiopia**, Lanham, University Press of America, 2006.

WOLDEMARIAM, Michael, "Regional Powers, Great Power Allies, and International Institutions: The Case of Ethiopia," der. Jason Warner ve Timothy M. Shaw, **African Foreign Policies in International Institutions**, New York, Palgrave Macmillan, 2018, s. 371 – 388.

WUBNEH, Mulatu, Abate, Yohannis, **Ethiopia: Transition and Development in the Horn of Africa**, Colorado, Westview Press, 1988.

YATES, Brian J., **The Other Abyssinians: The Northern Oromo and the Creation of Modern Ethiopia, 1855 – 1913**, Rochester, University of Rochester Press, 2020.

YEŞİLYURT, Nuri, Ortadoğu'da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği, Ankara, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2013.

YOUNG, Gary K., **Rome's Eastern Trade International Commerce and Imperial Policy 31 BC – AD 305**, London & New York, Routledge, 2001.

YOUNG, John, **Peasant Revolution in Ethiopia: The Tigray People's Liberation Front, 1975 – 1991**, Cambridge Cambridge University Press, 1997.

ZARTMANN, I. William, "Introduction: Posing the Problem of State Collapse," der. I. William Zartmann, **Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority**, Colorada, Lynne Rienner, 1995, s. 1 – 11.

ZEWDE, Bahru, **A History of Modern Ethiopia, 1855 – 1991**, Oxford, James Currey, 2001.

ZEWDE, Bahru, **The Quest for Socialist Utopia: The Ethiopian Student Movement c. 1960 – 1974**, New York, James Currey, 2014.

ZISO, Edson, **A Post-State Centric Analysis of China-Africa Relations: Internationalisation of Chinese Capital and State-Society Relations in Ethiopia**, Cham, Palgrave Macmillan, 2018.

MAKALELER

"A Proclamation to Define the Sharing of Revenue Between the Central Government and the National/Regional Self-Governments," **Negarit Gazeta**, No.33, 1992.

"A Proclamation to Provide for the Establishment of National/Regional Self Governments," **Negarit Gazeta**, No.7, 14.01.1992.

AALEN, Lovise, "Ethnic Federalism and Self-Determination for Nationalities in a Semi-Authoritarian State: The Case of Ethiopia," **International Journal on Minority and Group Rights**, C. 13, N. 2/3 (2006), s. 243 – 261.

AALEN, Lovise, "The Revolutionary Democracy of Ethiopia: A Wartime Ideology Both Shaping and Shaped by Peacetime Policy Needs," **Government and Opposition**, C. 55, N. 4 (2019), s. 653 – 668.

AALEN, Lovise, Tronvoll, Kjetil, "The 2008 Ethiopian Local Elections: The Return of Electoral Authoritarianism," **African Affairs**, C. 108, N. 430 (2009), s. 111 – 120.

AALEN, Lovise, Tronvoll, Kjetil, “The End of Democracy? Curtailing Political and Civil Rights in Ethiopia,” **Review of African Political Economy**, C. 36, N. 120 (2009), s. 193 – 207.

AARON, Tesfaye, “Identity Politics, Citizenship, and Democratization in Ethiopia,” **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 2, N. 1 /2 (2005-2006), s. 55 – 75.

ABATE, Abebe Gizachew, “The Addis Ababa Integrated Master Plan and the Oromo Claims to Finfinnee in Ethiopia,” **International Journal on Minority and Group Rights**, C. 26, N. 4 (2019), s. 620 – 638.

ABATE, Yohannis, “Ethiopia: The Origins of Military Intervention,” **Northeast African Studies**, C. 2/3, N. 3/1 (1980-81/1981), s. 1 – 14.

ABBINK, Jon, “Briefing: The Eritrean-Ethiopian Border Dispute,” **African Affairs**, C. 97, N. 389 (1998), s. 551 – 565.

ABBINK, Jon, “Discomfiture of Democracy? The 2005 Election Crisis in Ethiopia and its Aftermath,” **African Affairs**, C. 105, N. 419 (2006), s. 173 – 199.

ABBINK, Jon, “Ethnic-Based Federalism and Ethnicity in Ethiopia: Reassesing the Experiment after 20 Years,” **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 596 – 618.

ABBINK, Jon, “Paradoxes of Electoral Authoritarianism: The 2015 Ethiopian Elections as Hegemonic Performance,” Journal of **Contemporary African Studies**, C. 35, N. 3 (2017), s. 303 – 323.

ABBINK, Jon, “The Deconstruction of ‘Tribe’: Ethnicity and Politics in Southwestern Ethiopia,” **Journal of Ethiopian Studies**, C. 24 (1991), s. 1 – 21.

ABDULLAHI, Ahmed M., "Article 39 of the Ethiopian Constitution On Secession and Self-determination: A Panacea to the Nationality Question in Africa?," **Verfassung und Recht in Übersee / Law and Politics in Africa, Asia and Latin America**, C. 31, N. 4 (1998), s. 440 – 455.

ABDULLAHI, Abdi M., "The Ogaden National Liberation Front (ONLF): The Dilemma of its Struggle in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 34, N. 113 (2007), s. 556 – 562.

ABEBE, Semahagn, "The Developmental State Model in Ethiopia: A Path to Economic Prosperity or Political Repression?," **Social Evolution & History**, C. 17, N. 1 (2018), s. 123 – 139.

ABEGAZ, Berhanu, "Political Parties in Business: Rent Seekers, Developmentalists, or Both?," **Journal of Development Studies**, C. 49, N. 11 (2013), s. 1467 – 1483.

ABU-HAMDİ, Eliana, "Bureaucratizing the City: Moderated Tribalism, Regime Security, and UrbanTransformation in Amman, Jordan," **Traditional Dwellings and Settlements Review**, C. 27, N. 2 (2016), s. 22 – 37.

ACHARYA, Avidit, Lee, Alexander, "Path Dependence in European Development: Medieval Politics, Conflict, and State Building," **Comparative Political Studies**, C. 52, N. 13 – 14 (2019), s. 1 – 36.

ADEM, Seifudein, "China in Ethiopia: Diplomacy and Economics of Sino-Optimism," **African Studies Review**, C. 55, N. 1 (2012), s. 143 – 160.

ADHANA, Adhana Haile, "Peasant Responses to Famine in Ethiopia, 1975 – 1985," **Journal of Ethiopian Studies**, N. 21, (1988), s. 1 – 56.

AGYEMAN-DUAH, Baffour, "The U.S. and Ethiopia: The Politics of Military Assistance" **Armed Forces and Society**, C. 12, N. 2 (1986), s. 287 – 307.

AL-MARASHİ, Ibrahim, "Iraq's Gulf Policy and Regime Security from the Monarchy to the post-Ba'athist Era," **British Journal of Middle Eastern Studies**, C. 36, N. 3 (2009), s. 449 – 461.

ALAVİ, Hamza, "The State in Post-Colonial Societies – Pakistan and Bangladesh," **New Left Review**, N. 74 (1972), s. 59 – 81.

ALEBACHEW, Yohannes Gebeyehu, "Politics by Other Means: Protests in Ethiopia (2015-2018)," **African Journal of Political Science and International Relations**, C. 15, N. 3 (2021), s. 109 – 119.

ALLEN, Nathaniel D. F., "Assessing a Decade of U.S. Military Strategy in Africa," **Orbis**, C. 62, N. 4 (2018), s. 655 – 669.

AMARE, Girma, "Education and Society in Prerevolutionary Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 6, N. 1/2 (1984), s. 61 – 79.

AMIN, Samir, "Underdevelopment and Dependence in Black Africa-Origins and Contemporary Forms," **Journal of Modern African Studies**, C. 10, N. 4 (1972), s. 503 – 524.

AREGAY, Merid W., "The Early History of Ethiopia's Coffee Trade and the Rise of Shawa," **The Journal of African History**, C. 29, N. 1 (1988), s. 19 – 25.

ARRIOLA, Leonardo R., "The Ethiopian Voter: An Assessment of Economic and Ethnic Influences with Survey Data," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 3, N. 1 (2007), s. 73 – 90.

ARRIOLA, Leonardo R., Lyons, Terrence, "The %100 Election," **Journal of Democracy**, C. 27, N. 1 (2016), s. 76 – 88.

ASHLEY, Richard K., "Foreign Policy as Political Performance," **International Studies Notes**, C. 13, N. 2 (1987), s. 51 – 54.

AYDIN, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi," **Uluslararası İlişkiler**, C. 1, N. 1 (2004), s. 33 – 60.

AYELE, Zemelak A., "EPRDF's 'Menu of Institutional Manipulations' and the 2015 Regional Elections," **Regional and Federal Studies**, C. 28, N. 3 (2018), s. 275 – 300.

AYKIT, Dursun Ali, "Yahudi Hıristiyanlığı'nın Ayak İzlerinde: Etiyopya Kilisesi," **İslami İlimler Dergisi**, C. 11, N. 2 (2016), s. 127 – 142.

AYOOB, Mohammed, "Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism," **International Studies Review**, C. 4, N. 3 (2002), s. 27 – 48.

AYOOB, Mohammed, "Review: The Security Problematic of the Third World," **World Politics**, C. 43, N. 2 (1991), s. 257 – 283.

AYOOB, Mohammed, "Security in the Third World: The Worm about to Turn?," **International Affairs**, C. 60, N. 1 (1983-1984), s. 41 – 51.

AYOOB, Mohammed, "The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?," **International Studies Quarterly**, C. 33, N. 1 (1989), s. 67 – 79.

AZAR, Edward E., Moon, Chung-in, "Third World National Security: Toward a New Conceptual Framework," **International Interactions: Empirical and Theoretical Research in International Relations**, C. 11, N. 2 (1984), s. 103 – 135.

BACH, Jean-Nicholas, “Aboyatawi Democracy: Neither Revolutionary nor Democratic, A Critical Review of EPRDF’s Conception of Revolutionary Democracy in Post-1991 Ethiopia,” **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 641 – 664.

BAER, George W., “Haile Selassie's Protectorate Appeal to King Edward VIII,” **Cahiers d'études Africaines**, C. 9, N. 34 (1969), s. 306 – 312.

BAISSA, Lemmu, “United States Military Alliance to Ethiopia, 1953 – 1974: A Reappraisal of a Difficult Patron-Client Relationship,” **Northeast African Studies**, C. 11, N. 3 (1989), s. 51 – 70.

BARKAWI, Tarak, Laffey, Mark, “The Postcolonial Moment in Security Studies,” **Review of International Studies**, C. 32, N. 2 (2006), s. 329 – 352.

BAJWA, J. S., “Defining Elements of Comprehensive National Power,” **CLAWS Journal**, (Yaz 2008), s. 151 – 162.

BAXTER, P. T. W., “Ethiopia’s Unacknowledged Problem: The Oromo,” **African Affairs**, C. 77, N. 308 (1978), s. 283 – 296.

BAYE, Temesgen Gebeyehu, “Power, Church and the Gult System in Gojjam, Ethiopia,” **Asian and African Studies**, C. 25, N. 1 (2016), s. 51 – 73.

BEKELE, Yeshtila Wondemeneh, Kjosavik, Darley Jose, Shanmugaratnam Nadarajah, “State-Society Relations in Ethiopia: A Political- Economy Perspective of the Post-1991 Order,” **Social Sciences**, C. 5, N. 48 (2016), s. 1 – 19.

BELAY, Kassa, “Question Regarding Rural Land Ownership Rights in Ethiopia,” **Journal of Rural Development**, N. 26 (2003), s. 99 – 134.

BERHE, Aregawi, “The Origins of the Tigray People’s Liberation Front,” **African Affairs**, C. 103, N. 413 (2004), s. 569 – 592.

BERHE, Mulugeta Gebrehiwot, “The Ethiopian Post-Transition Security Sector Reform Experience: Building a National Army from a Revolutionary Democratic Army,” **African Security Review**, C. 26, N. 2 (2017), s. 161 – 179.

BESWICK, Danielle, “Peacekeeping, Regime Security and 'African Solutions to African Problems': Exploring Motivations for Rwanda's Involvement in Darfur,” **Third World Quarterly**, C. 31, N. 5 (2010), s. 739 – 754.

BISHKU, Michael B., “Israel and Ethiopia: From a Special to a Pragmatic Relationship,” **Journal of Conflict Studies**, C. 14, N. 2 (1994), s. 39 – 62.

BOAS, Morten, Jennings, Kathleen M., “Insecurity and Development: The Rhetoric of the ‘Failed State’,” **The European Journal of Development Research**, C. 17, N. 3 (2005), s. 385 – 395.

BONDESTAM, Lars, “People and Capitalism in the North-Eastern Lowlands of Ethiopia,” **The Journal of Modern African Studies**, C. 12, N. 3 (1974), s. 423 – 439.

BORCHGREVINK, Axel, “Limits to Donor Influence: Ethiopia, Aid and Conditionality,” **Forum for Development Studies**, C. 35, N. 2 (2008), s. 195 – 220.

BRATTON, Michael, van de Walle, Nicholas, “Neopatrimonial Regimes and Political Transitions in Africa,” **World Politics**, C. 46, N. 4 (1994), s. 453 – 489.

BRIETZKE, Paul, “Socialism and Law in the Ethiopian Revolution,” **Review of Socialist Law**, N. 3 (1981), s. 261 – 303.

BRIND, Harry, “Soviet Policy in the Horn of Africa,” **International Affairs**, C. 60, N. 1 (1983-84), s. 75 – 95.

BROWN, D. J. Latham, “The Ethiopia-Somaliland Frontier Dispute,” **The International and Comparative Law Quarterly**, C. 5, N. 2 (1956), s. 245 – 264.

BROWN, Stephen, Fisher, Jonathan, "Aid Donors, Democracy, and the Developmental State in Ethiopia," **Democratization**, C. 27, N. 2 (2020), s. 185 – 203.

BULCHA, Mekuria, "Modern Education and Social Movements in the Development of Political Consciousness: The Case of the Oromo," **African Sociological Review**, C. 1, N. 1 (1997), s. 30 – 65.

BURES, Oldrich, "Private Military Companies: A Second Best Peacekeeping Option?," **International Peacekeeping**, C. 12, N. 4 (2005), s. 533 – 546.

CALL, Charles T., "Beyond the 'Failed State': Toward Conceptual Alternatives," **European Journal of International Relations**, C. 17, N. 2 (2010), s. 303 – 326.

CHAKRABARTY, Malancha, "Ethiopia–China Economic Relations: A Classic Win–Win Situation?," **World Review of Political Economy**, C. 7, N. 2 (2016), s. 226 – 248.

CHALA, Teshome, "Analysis of Politics in Land Tenure System: Experience in Successive Ethiopian Regimes since 1930," **African Journal of Political Science and International Relations**, C. 10, N. 8 (2016), s. 111 – 118.

CHANIE, Bantanyehu Shiferaw, Ishiyama, John, "Political Transition and the Rise of Amhara Nationalism in Ethiopia," **Journal of Asian and African Studies**, C. 56, N. 5 (2021), s. 1036 – 1050.

CHANIE, Paulos, "Clientelism and Ethiopia's Post-1991 Decentralisation," **The Journal of Modern African Studies**, C. 45, N. 3 (2007), s. 355 – 384.

CHERU, Fantu, "Emerging Southern Powers and New Forms of South-South Cooperation: Ethiopia's Strategic Engagement with China and India," **Third World Quarterly**, C. 37, N. 4 (2016), s. 592 – 610.

CHRISTIE, Kenneth, "Regime Security and Human Rights in South Asia," **Political Studies**, C. 43, N. 1 (1995), s. 204 – 218.

CLAPHAM, Christopher, "Centralization and Local Response in Southern Ethiopia," **African Affairs**, C. 74, N. 294 (1975), s. 72 – 81.

CLAPHAM, Christopher, "The Ethiopian Developmental State," **Third World Quarterly**, C. 39, N. 6 (2018), s. 1151 – 1165.

CLAPHAM, Christopher, "Revolutionary Socialist Development in Ethiopia," **African Affairs**, C. 86, N. 343 (1987), s. 151 – 165.

CLAPHAM, Christopher, "The Ethiopian Coup d'Etat December 1960," **The Journal of Modern African Studies**, C. 6, N. 4 (1968), s. 495 – 507.

CLAPHAM, Christopher, "The Socialist Experience in Ethiopia," **Journal of Communist Studies**, C. 8, N. 2 (1992), s. 105 – 125.

CLAPHAM, Christopher, "The State and Revolution in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 16, N. 44 (1989), s. 4 – 17.

CLAPHAM, Christopher, "War and State Formation in Ethiopia and Eritrea," Floransa, **Failed State Conference**, 2001.

CLIFFE, Lionel, "Capitalism or Feudalism? The Famine in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 1, N. 1 (1974), s. 34 – 40.

CLIFFE, Lionel, "Forging a Nation: The Eritrean Experience," **Third World Quarterly**, C. 11, N. 4 (1989), s. 131 – 147.

COHEN, John M., "Ethiopia after Haile Selassie: The Government Land Factor," **African Affairs**, C. 72, N. 289 (1973), s. 365 – 382.

COHEN, John M., " "Ethnic Federalism" in Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 2 (1995), s. 157 – 188.

COHEN, John M., "Foreign Involvement in the Formulation of Ethiopia's Land Tenure Policies: Part I," **Northeast African Studies**, C. 7, N. 2 (1985), s. 23 – 50.

COLEMAN, JR., Sterling Joseph, "No Independence without Sovereignty! The Resistance of Hayla Sellase I to the British Occupation of Ethiopia (1941 – 1944), **Aethiopica: International Journal of Ethiopian and Eritrean Studies**, C. 13 (2010), s. 46 – 74**.**

CONNELL, Dan, "Inside the EPLF: The Origins of the People's Party and its Role in the Liberation of Eritrea," **Review of African Political Economy**, C. 28, N. 89 (2001), s. 345 – 364.

COOPER, Frederick, "Gatekeeping Practices, Gatekeeper States and Beyond," **Third World Thematics: A TWQ Journal**, C. 3, N. 3 (2018), s. 455 – 468.

COX, Robert W., "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory," **Millenium: Journal of International Studies**, C. 10, N. 2 (1981), s. 126 – 155.

CRUMMEY, Donald, "Abyssinian Feudalism," **Past and Present**, C. 89, N. 1 (1980), s. 115 – 138.

CRUMMEY, Donald, "The Horn of Africa: Between History and Politics," **Northeast African Studies**, C. 10, N. 3 (2003), s. 117 – 138.

DANNREUTHER, Roland, "War and Insecurity: Legacies of Northern and Southern State Formation," **Review of International Studies**, C. 33, N. 2 (2007), s. 307 – 326.

DAVID, Steven R., “Explaining Third World Alignment,” **World Politics**, C. 43, N. 2 (1991), s. 233 – 256.

DAVID, Steven, “Realignment in the Horn: The Soviet Advantage,” **International Security**, C. 4, N. 2 (1979), s. 69 – 90.

DAVID, Rene, “Sources of the Ethiopian Civil Code,” **Journal of Ethiopian Law**, C. 4, N. 2 (1967), s. 341 – 369.

DE WAAL, Alex, “The Theory and Practice of Meles Zenawi,” **African Affairs**, C. 112, N. 446 (2012), s. 148 – 155.

DEJENE, Melisew, Cochrane, Logan, “Ethiopia’s Developmental State: A Building Stability Framework Assessment,” **Development Policy Review**, C. 37, N. 2 (2019), s. 161 – 178.

DI NUNZIO, Marco, “ ‘Do Not Cross the Red Line’: The 2010 General Elections, Dissent and Political Mobilization in Urban Ethiopia,” **African Affairs**, C. 113, N. 452 (2014), s. 414 – 430.

DIAMOND, Robert A., Fouquet, David, “American Military Aid to Ethiopia and Eritrean Insurgency,” **Africa Today**, C. 19, N. 1 (1972), s. 37 – 43.

DİRLİK, Arif, “Global South: Predicament and Promise,” **The Global South**, C. 1, N. 1 (2007), s. 12 – 23.

DUGO, Habtamu, “The Powers and Limits of New Media Appropriation in Authoritarian Contexts: A Comparative Case Study of Oromo Protests in Ethiopia,” **Africology: The Journal of Pan African Studies**, C. 10, N. 10 (2017), s. 48 – 69.

DUNN, John, “'For God, Emperor, and Country!' The Evolution of Ethiopia's Nineteenth-Century Army,” **War in History**, C. 1, N. 3 (1994), s. 278 – 299.

DUNNING, Harrison C., “Land Reform in Ethiopia: A Case Study in Non-Development,” **UCLA Law Review**, C. 18 (1970 – 1971), s. 271 – 307.

ENGEDAYEHU, Walle, “Ethiopia: Democracy and the Politics of Ethnicity,” **Africa Today**, C. 40, N. 2 (1993), s. 29 – 52.

ENGEDAYEHU, Walle, “The Search for a Functioning Democracy in Ethiopia,” **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 11, N 1&2 (2017), s. 139 – 168.

ERIKSEN, Stein Sundstol, “ ‘State Failure in Theory and Practice: The Idea of State and the Contradictions of State Formation,” **Review of International Studies**, C. 37, N. 1 (2011), s. 229 – 247.

ERLICH, Haggai, “Ethiopian Army and the 1974 Revolution,” **Armed Forces and Society**, C. 9, N. 3 (1983), s. 455 – 481.

ERLICH, Haggai, “Identity and Church: Ethiopian - Egyptian Dialogue, 1924-59,” **International Journal of Middle East Studies**, C. 32, N. 1 (2000), s. 23 – 46.

ERTEM, Helin Sarı, Düzgün, Aslı Nur, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Ontolojik Güvenlik Teorisi: Kavram ve Literatür Odaklı Bir İnceleme,” **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, C. 17, N. 37 (2021), s. 39 – 83.

EVANS, Peter B., “Predatory, Developmental and other Appartuses: A Comparative Political Economy Perspective on the Third World State,” **Sociological Forum**, C. 4, N. 4 (1989), s. 561 – 587.

FARUQI, Rumman, O’Brien, Peter, “Foreign Technology in the Growth of Modern Manufacturing Sector in Ethiopia 1950 – 1970,” **Africa Development**, C. 1, N. 2 (1976), s. 23 – 43.

FATTOVICH, Rodolfo, "From Community to State: The Development of the Aksumite Polity (Northern Ethiopia and Eritrea) c. 400 BC – AD 800," **Journal of Archeological Research**, N. 27 (2019), s. 249 – 285.

FATTOVICH, Rodolfo, "The Northern Horn of Africa in the First Millenium BCE: Local Traditions and External Connections," **Rassegna di Studi Etiopici**, N. 4 (2012), s. 1 – 60.

FERARU, Atena Ş., "Regime Security and Regional Cooperation Among Weak States," **International Studies Review**, C. 20, N. 1 (2018), s. 101 – 126.

FERNANDEZ-MOLINA, Irene, Feliu, Laura, de Larramendi, Miguel Hernando, "The 'Subaltern' Foreign Policies of North African Countries: Old and New Responses to Economic Dependence, Regional Insecurity and Domestic Political Change," **The Journal of North African Studies**, C. 24, N. 3 (2019), s. 356 – 375.

FEYISSA, Dereje, "Aid Negotiation: The Uneasy "Partnership" Between EPRDF and the Donors," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 788 – 817.

FEYISSA, Hailegabriel G., "European Extraterritoriality in Semicolonial Ethiopia," **Melbourne Journal of International Law**, C. 17, 2016, s. 107 – 134.

FISHER, Jonathan, Anderson, David M., "Authoritarianism and the Securitization of Development in Africa," **International Affairs**, C. 91, N. 1 (2015), s. 131 – 151.

FISHER, Jonathan, Gebrewahd, Meressa Tsehaye, "Briefing: 'Game Over'? Abiy Ahmed, The Tigrayan People's Liberation Front and Ethiopia's Political Crisis," **African Affairs**, C. 118, N. 470, (2019), s. 194 – 206.

FOURIE, Elsje, "China's Example for Meles' Ethiopia: When Development 'Models' Land," **The Journal of Modern African Studies**, C. 53, N. 3 (2015), s. 289 – 316.

FRANK, Andre Gunder, “The Development of Underdevelopment,” **Monthly Review**, C. 18, N. 4 (1966), s. 17 – 30.

FRISCH, Hillel, “Why Monarchies Persist: Balancing Between Internal and External Vulnerability,” **Review of International Studies**, C. 37, N. 1 (2011), s. 167 – 184.

GANDHI, Jennifer, Przekowski, Adam, “Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats,” **Comparative Political Studies**, C. 40, N. 11 (2007), s. 1279 – 1301.

GANGULY, Sumit, “Explaining the Kashmir Insurgency: Political Mobilization and Institutional Decay,” **International Security**, C. 21, N. 2 (1996), s. 76 – 107.

GEBRE-MEDHIN, Jordan, “Nationalism, Peasant Politics & the Emergence of a Vanguard Front in Eritrea,” **Review of African Political Economy**, N. 30 (1984), s. 48 – 57.

GEBRE-MEDHIN, Mehari, Vahlquist, Bo, “Famine in Ethiopia – The Period 1973 – 75,” **Nutrition Reviews**, C. 35, N. 8 (1977), s. 194 – 202.

GEBREGZİABHER, Tefera Negash, “Ideology and Power in TPLF’s Ethiopia: A Historic Reversal in the Making?,” **African Affairs**, C. 118, N. 472 (2019), s. 463 – 484.

GEBREZİABHER, Tefera Negash, Hout, Will, “The Rise of Oligarchy in Ethiopia: The Case of Wealth Creation since 1991,” **Review of African Political Economy**, C. 45, N. 157 (2018), s. 501 – 510.

GEBREMARIAM, Fesseha Mulu, Bayu, Abtewold Moges, “Ethiopia: A Democratic Developmental State?,” **ILIRIA International Review**, C. 7, N. 2 (2017), s. 10 – 26.

GERMAN, F. Clifford, “A Tentative Evaluation of World Power,” **Journal of Conflict Resolution**, C. 4, N. 1 (1960), s. 138 – 144.

GETAHUN, Binayew Tamrat, Debele, Alemseged, “Ethiopian Land Tenure from Heterogeneity to Uniformity: A Historical Perspective with Emphasis to Southern Provinces,” **Annals of Global History**, C. 1, N. 3 (2019), s. 9 – 19.

GLENN, John, “The Interregnum: The South’s Insecurity Dilemma,” **Nations and Nationalism**, C. 3, N. 1 (1997), s. 45 – 63.

GOLDSTONE, Jack A. (et.al.), “A Global Model for Forecasting Political Instability,” **American Journal of Political Science**, C. 54, N. 1 (2010), s.. 190 – 208.

GOUREVITCH, Alex, “Review: The Unfailing of the State,” **Journal of International Affairs**, C. 58, N. 1 (2004), s. 255 – 260.

GÖKÇE, Gülise, “Devlet Sınıflandırmaları ve Zayıf Devletlerin Karakteristik Özellikleri,” **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, C. 6, N. 11 (2006), s. 343 – 359.

GRIMM, Sonja, Lemay-Hebert, Nicholas, Nay, Olivier, “ ‘Fragile States’: Introducing a Political Concept,” **Third World Quarterly**, C. 35, N. 2 (2014), s. 197 – 209.

GROS, Jean-Germain, “Towards a Taxonomy of Failed States in the New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti,” **Third World Quarterly**, C. 17, N. 3 (1996), s. 455 – 471.

GROSFOGUEL, Ramon, “Developmentalism, Modernity, and Dependency Theory in Latin America,” **Nepantla: Views from South**, C. 1, N. 2 (2000), s. 347 – 374.

GUDINA, Merera, “Elections and Democratization in Ethiopia, 1991-2010,” **Journal of Eastern African Studies**, C.5, N. 4 (2011), s. 664 – 680.

GULEMA, Shimelis Bonsa, "City as Nation: Imagining and Practicing Addis Ababa as a Modern and National Space," **Northeast African Studies**, C. 13, N. 1 (2013), s. 167 – 214.

GULİLAT, Taye, "Coffee in Ethiopian Economy," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 1, N. 1 (1963), s. 47 – 56.

GUPTA, Vijay, "The Ethiopian Revolution: Causes and Results," **India Quarterly: A Journal of International Affairs**, C. 34, N. 158 (1978), s. 158 – 174.

HABTU, Alem, "Multiethnic Federalism in Ethiopia: A Study of the Secession Clause in the Constitution," **Publius**, C. 35 , N. 2 (2005), s. 313 – 335.

HAGGMAN, Tobias, Abbink, Jon, "Twenty Years of Revolutionary Democratic Ethiopia, 1991 to 2011," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 579 – 595.

HALABO, Temesgen Thomas, "Ethnic Federal System in Ethiopia: Origin, Ideology and Paradoxes," **International Journal of Political Science and Development**, C. 4, N. 1 (2016), s. 1 – 15.

HAMILTON-HART, Natasha, "Deal-makers and Spoilers: Trump and Regime Security in Southeast Asia," **Contemporary Southeast Asia**, C. 39, N. 1 (2017), s. 42 – 49.

HANSEN, Ketil Fred, "The Politics of Personel Relations: Beyond Neopatrimonial Practices in Northern Cameroon," **Africa: Journal of the International African Institute**, C. 73, N. 2 (2002), s. 202 – 225.

HARBESON, John W., "Ethiopia's Extended Transition," **Journal of Democracy**, C. 16, N. 4 (2005), s. 144 – 158.

HARBESON, John W., “Socialism, Traditions, and Revolutionary Politics in Contemporary Ethiopia,” **Canadian Journal of African Studies**, C. 11, N. 2 (1977), s. 217 - 234.

HELMAN, Gerald B., Ratner, Steven R., “Saving Failed States,” **Foreign Policy**, N. 89 (1992-1993), s. 3 – 20.

HERZ, John H., “Idealist Internationalism and the Security Dilemma,” **World Politics**, C. 2, N. 2 (1950), s. 157 – 180.

HIWET, Addis, “Analysing the Ethiopian Revolution,” **Review of African Political Economy**, N. 30 (1984), s. 32 – 47.

HOLSTI, Kalevi J., “War, Peace, and the State of the State,” **International Political Science Review**, C. 16, N. 4 (1995), s. 319 – 339.

HOWARD, Marc Morje, Roessler, Philip G., “Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes,” **American Journal of Political Sciences**, C. 50, N. 2 (2006), s. 365 – 381.

HUSSEIN, Jeylan Wolyie, “The Politics of Language, Power and Pedagogy in Ethiopia: Addressing the Past and Present Conditions of the Oromo Language,” **Australian Journal of Linguistics**, C. 28, N. 1 (2008), s. 31 – 57.

HUSSEIN, Jeylan Wolyie, “The Subtle Connection Between the Greater Ethiopia Image, The Ideology of Blaming and Silencing, and the Cult of Emperor Haile Selassie,” **The Australasian Review of African Studies**, C 27, N. 1 (2005), s. 64 – 74.

HUYSMANS, Jef, “What’s in an Act? On Security Speech Acts and Little Security Nothings,” **Security Dialogue**, C. 42, N. 4 – 5 (2011), s. 371 – 383.

ISHIYAMA, John, "Nominations and Party Development in Ethiopia: The Opposition and 2005 Parliamentary Election," **African and Asian Studies**, C. 6, N. 1-2 (2007), s. 81 – 105.

JACKSON, Donna R., "The Carter Administration and Somalia," **Diplomatic History**, C. 31, N. 4 (2007), s. 703 – 721.

JACKSON, Donna R., "The Ogaden War and Demise of Detente," **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, C. 632 (2010), s. 26 – 40.

JACKSON, Robert H., "Social Structure and Political Change in Ethiopia and Sierra Leone," **Comparative Political Studies**, C. 3, N. 1 (1970), s. 36 – 62.

JACKSON, Robert H., Rosberg, Carl G., "Personal Rule: Theory and Practice in Africa," **Comparative Politics**, C. 16, N. 4 (1984), s. 421 – 442.

JALATA, Asafa, "Ethiopia and Ethnic Politics: The Case of Oromo Nationalism," **Dialectical Anthropology**, C. 18, N. 3 / 4 (1993), s. 381 – 402.

JALATA, Asafa, "The Oromo Movement: Effects of State Terrorism and Globalization in Oromia and Ethiopia," **Social Justice**, C. 44, N. 4 (2017), s. 83 – 106.

JEBENA, Beresa Abera, "Ethnic Federalism and Democratic Developmental State in Ethiopia: Some Points of Contradiction," **International Journal of Political Science and Development**, C. 3, N. 7 (2015), s. 291 – 300.

JEMAL, Bekri M., "The Depolitization of Two Competing Nationalisms and the Introduction of Democratic Meritopianism as a Possible Way Out for Ethiopia," **Journal of Contemporary African Studies**, C. 38, N. 2 (2020), s. 205 – 220.

JOHNSON, Michael, Johnson, Trish, "Eritrea: The National Question and the Logic of Protracted Struggle," **African Affairs**, C. 80, N. 319 (1981), s. 181 – 195.

JOIREMAN, Sandra Fullerton, "Opposition Politics and Ethnicity in Ethiopia: We Will All Go Down Together," **The Journal of Modern African Studies**, C. 35, N. 3 (1997), s. 387 – 407.

KAUFMAN, Stuart J., "An 'International' Theory of Inter-Ethnic War," **Review of International Studies**, C. 22, N. 2 (1996), s. 149 – 171.

KAYGUSUZ, Özlem, "Authoritarian Neoliberalism and Regime Security in Turkey: Moving to an 'Exceptional State' under AKP," **South European Society and Politics**, C. 32, N. 2 (2018), s. 281 – 302.

KAYGUSUZ, Özlem, "Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kurumsal ve Siyasal Açmazları," **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 10, N. 39 (2014), s. 27 – 61.

KEBBEDE, Girma, "State Capitalism and Development: The Case of Ethiopia," **The Journal of Developing Areas**, C. 22, N. 1 (1987), s. 1 – 24.

KEBEDE, Alem, "The Social Origins of Military Dictatorship in Ethiopia," **Journal of Developing Societies**, C. 26, N. 3 (2010), s. 295 – 327.

KEEFER, Edward C., "Great Britain, France and the Ethiopian Tripartite Treaty of 1906," **Albion**, C. 13, N. 4 (1981), s. 364 – 380.

KEFALE, Asnake, "The (Un)making of Opposition Coalitions and the Challenge of Democratization in Ethiopia, 1991 – 2011," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 681 – 701.

KELLER, Edmond J., "Ethiopia: Revolution, Class, and the National Question," **African Affairs**, C. 80, N 321 (1981), s. 519 – 549.

KELLER, Edmond J., “State, Party and Revolution in Ethiopia,” **African Studies Review**, C. 28, N. 1 (1985), s. 1 – 17.

KELLER, Edmond J., “The Ethiopian Revolution at the Crossroads,” **Current History**, C. 83, N. 491 (1984), s. 117 – 121.

KELLER, Edmond J., “The Politics of State Survival: Continuity and Change in Ethiopian Foreign Policy,” **The Annals: American Academy of Political and Social Science**, C. 489, N. 1 (1987), s. 76 – 87.

KELLER, Edmond J., “The Revolutionary Transformation of Ethiopia's Twentieth-Century Bureaucratic Empire,” **The Journal of Modern African Studies**, C. 19, N. 2 (1981) s. 307 – 335.

KOO, Hagen, “World System, Class, and State in Third World Development: Toward an Integrative Framework of Political Economy,” **Sociological Perspectives**, C. 27, N. 1 (1984), s. 33 – 52.

KORANY, Bahgat, “Strategic Studies and the Third World: A Critical Evaluation,” **International Social Science Journal**, C. 38, N. 4 (1986), s. 547 – 562.

KORN, David A., “Ethiopia on the Verge of Disaster,” **Journal of Third World Studies**, C. 7, N. 1 (1990), s. 20 – 40.

KRAUSE, Keith, “Insecurity and State Formation in Global Military Order,” **European Journal of International Relations**, C. 2, N. 3 (1996), s. 319 – 354.

LABS, Eric J., “Do Weak States Bandwagon?,” **Security Studies**, C. 1, N. 3 (1992), s. 383 – 416.

LABZAE, Mehdi, Planel, Sabine, " "We Cannot Please Everyone": Contentions over Adjustment in Ethiopia (1991 – 2018)," **International Review of Social History**, C. 66, N. 29 (2021), s. 69 – 91.

LATA, Leenco, "The Ethiopian-Eritrea War," **Review of African Political Economy**, C. 30, N. 97 (2003), s. 369 – 388.

LAVERS, Tom, " 'Land Grab' as Development Strategy? The Political Economy of Agricultural Investment in Ethiopia, **Journal Peasant Studies**, C. 39, N. 1 (2012), s. 105 – 132.

LE GOURIELLEC, Sonia, "Regional Power and Contested Hierarchy: Ethiopia, 'An Imperfect Hegemon' in the Horn of Africa," **International Affairs**, C. 94, N. 5 (2018), s. 1059 – 1075.

LEFORT, Rene, "Powers – Mengist – and Peasants in Rural Ethiopia: The May 2005 Elections," **The Journal of Modern African Studies**, C. 45, N. 2 (2007), s. 253 – 273.

LEGUM, Colin, "Realities of the Ethiopian Revolution," **The World Today**, C. 33, N. 8 (1977), s. 305 – 312.

LEMMA, Legesse, "The Ethiopian Student Movement 1960 – 1974: A Challenge to the Monarchy and Imperialism in Ethiopia," **Northeast African Studies**, C. 1, N. 2 (1979), s. 31 – 46.

LEVINE, Donald N., "Ethiopia and Japan in Comparative Civilizational Perspective," **Passages**, C. 3, N. 1 (2001), s. 1 – 31.

LEWIS, I. M., "The Ogaden and the Fragility of Somali Segmentary Nationalism," **African Affairs**, C. 88, N. 353 (1989), s. 573 – 579.

LEYS, Colin, "The 'Overdeveloped' Post Colonial State: A Re-Evaluation," **Review of African Political Economy**, N. 5 (1976), s. 39 – 48.

LOBBAN, Richard, "The Eritrean War: Issues and Implications," **Canadian Journal of African Studies**, C. 10, N. 2 (1976), s. 335 – 346.

LOPEZ, Alfred J., "Introduction: The (Post) Global South," **The Global South**, C. 1, N. 1 (2007), s. 1 – 11.

LYONS, Roy, "The USSR, China and the Horn of Africa," **Review of African Political Economy**, C. 5, N. 12 (1978), s. 5 – 30.

LYONS, Terrence, "The Origins of the EPRDF and the Prospects for the Prosperity Party," **Journal of Asian and African Studies**, C. 56, N. 5 (2021), s. 1051 – 1065.

MACEKURA, Stephen, "The Point Four Program and U.S. International Development Policy," **Political Science Quarterly**, C. 128, N. 1 (2013), s. 127 – 160.

MAKKI, Fouad, "Power and Property: Commercialization, Enclosures, and the Transformation of Agrarian Relations in Ethiopia," **Journal of Peasant Studies**, C. 39, N. 1 (2012), s. 81 – 104.

MANN, Michael, "The Autonomous Power of the State," **European Journal of Sociology**, C. 25, N. 2 (1984), s. 185 – 213.

MARCUS, Harold G., "1960, the Year the Sky Began Falling on Haile Sellassie," **Northeast African Studies, New Series**, C. 6, N. 3 (1999), s. 11 – 25.

MARCUS, Harold G., "A Preliminary History of Tripartite Treaty of December 13, 1906," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 2, N. 2 (1964), s. 21 – 40.

MARKAKIS, John, "Garrison Socialism: The Case of Ethiopia," **MERIP Reports**, N. 79 (1979), s. 3 – 17.

MARKAKIS, John, "Nationalities and the State in Ethiopia," **Third World Quarterly**, C. 10, N. 4 (1989), s. 118 – 130.

MARKAKIS, John, "Social Formation and Political Adaptation in Ethiopia" **The Journal of Modern African Studies**, C. 11, N. 3 (1973), s. 361 – 381.

MARKAKIS, John, "The Afar," (der.) John Markakis, Günter Schlee ve John Young, **The Nation State: A Wrong Model for the Horn of Africa**, Max Planck Research Library for the History and Development of Knowledge, 2021, s. 83 – 105.

MARKAKIS, John, "The Military State and Ethiopia's Path to 'Socialism'," **Review of African Political Economy,** C. 8, N. 21 (1981), s. 7 – 25.

MARKAKIS, John, "The Nationalist Revolution in Eritrea," **The Journal of Modern African Studies**, C. 26, N. 1 (1988), s. 51 – 70.

MARKAKIS, John, Beyene, Asmelash, "Represantitive Institutions in Ethiopia," **The Journal of Modern African Studies**, C. 5, N. 2 (1967), s. 193 – 217.

MATFESS, Hilary, "Rwanda and Ethiopia: Developmental Authoritarianism and the New Politics of African Strong Men," **African Studies Review**, C. 58, N. 2 (2015), s. 181 – 204.

MCCLELLAN, Charles, "Observations on the Ethiopian Nation, Its Nationalism, and the Italo-Ethiopian War," **Northeast African Studies**, C. 3, N, 1 (1996), s. 57 – 86.

MCDONALD, Matt, "Securitization and the Construction of Security," **European Journal of International Relations**, C. 14, N. 4 (2008), s. 563 – 587.

MCGOWAN, Patrick J., "Africa and Non-Alignment: A Comparative Study of Foreign Policy," **International Studies Quarterly**, C. 12, N. 3 (1968), s. 262 – 295.

MEHARI, Belete, “The Right to Self-Determination Under FDRE Constitution: Issues, Challenges and the Way Forward,” **Research Journal of Social Science and Management**, C. 8, N. 5 (2018), s. 135 – 141.

“Memorandum, Ethiopia – US Relations,” OCI NO. 2354/73, **CIA-RDP85T00875R001100160069-4**, 01.11.1973.

MENGİSTEAB, Kidane, “Ethiopia’s Ethnic-Based Federalism: 10 Years After,” **African Issues**, C. 29, N. 1 / 2 (2001), s. 20 – 25.

MICHAEL, Mackonen, “Who is Amhara?,” **African Identities**, C. 6, N. 4 (2008), s. 393 – 404.

MICHEAU, Aaron P., “The 1991 Transitional Charter of Ethiopia: A New Application of the Self-Determination Principle,” **Case Western Reserve Journal of International Law**, C. 28, N. 2 (1996), s. 367 – 394.

MIGNOLO, Walter D., “The Global South and World Dis/Order,” **Journal of Anthropological Research**, C. 67, N. 2 (2011), s. 165 – 188.

MILKIAS, Paulos, “Ethiopia, the TPLF, and the Roots of the 2001 Political Tremor,” **Northeast African Studies**, C. 10, N. 2 (2003), s. 13 – 66.

MILKIAS, Paulos, “Mass Campaign in Ethiopia — the Political Economy of Education for National Reconstruction,” **Journal of Educational Thought**, C. 14, N. 3 (1980), s. 187 – 195.

MILKIAS, Paulos, “Zemecha--An Assessment of the Political and Social Foundations of Mass Education in Ethiopia,” **Northeast African Studies**, C. 2, N. 1 (1980), s. 19 – 30.

MORSE, Yonatan L., "Electoral Authoritarianism and Weak States in Africa: The Role of Parties versus Presidents in Tanzania and Cameroon," **International Political Science Review**, C. 39, N. 1 (2017), s. 114 – 129.

MORSE, Yonatan L., "The Era of Electoral Authoritarianism," **World Politics**, C. 64, N. 1 (2012), s. 161 – 198.

MORTON, Adam David, "The 'Failed State' of International Relations," **New Political Economy**, C. 10, N. 3 (2005), s. 371 – 379.

MUNRO-HAY, Stuart, "A Tyranny of Sources: The History of Aksum in its Coinage," **Northeast African Studies**, C. 3, N. 3 (1981-82), s. 1 – 16.

NAY, Olivier, "Fragile and Failed States: Critical Perspectives on Conceptual Hybrids," **22nd IPSA World Congress of Political Science,** 2012.

NAZ, Asmat, Akbar, Asma, "Revisiting South Asian Security Saga: A Nexus of Subaltern Realism and Human Security for Peace in 21st Century, **Pakistan Journal of Social Sciences**, C. 39, N. 2 (2019), s. 665 – 673.

NEGASH, Tekeste, "The Zagwe Period and the Zenith of Urban Culture in Ethiopia, ca. 930 – 1270 AD," **Africa: Rivista trimestrale di studi e documentazione dell'Istituto italiano per l'Africa e l'Oriente**, C. 61, N. 1 (2006), s. 120 – 137.

NEWMAN, Edward, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World," **Contemporary Security Policy**, C. 30, N. 3 (2009), s. 421 – 443.

NEWMAN, Edward, "Weak States, State Failure, and Terrorism," **Terrorism and Political Violence**, C. 19, N. 4 (2007), s. 463 – 488.

OTTAWAY, Marina, "Democracy and New Democracy: The Ideological Debate in the Ethiopian Revolution," **African Studies Review**, C. 21, N. 1 (1978), s. 19 – 31.

OTTAWAY, Marina, "Social Classes and Corporate Interests in the Ethiopian Revolution," **The Journal of Modern African Studies**, C. 14, N. 3 (1976), s. 469 – 486.

QUINN, John James, Akyol, Seyma, "Ethiopian Foreign Policy: A Weak State or a Regional Hegemon?," **Journal of Asian and African Studies**, C. 56, N. 5 (2021), s. 1094 – 1118.

PAINTER, David S., "Oil and Geopolitics: The Oil Crises of the 1970s and the Cold War," **Historical Social Research**, C. 39, N. 4 (2014), s. 186 – 208.

PANKHURST, Richard, "Menelik and the Foundation of Addis Ababa," **The Journal of African History**, C. 2, N. 1 (1961), s. 103 – 117.

PANKHURST, Richard, "Menilek and the Utilisation of Foreign Skills in Ethiopia," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 5, N. 1 (1967), s. 29 – 86.

PATEMAN, Roy, "The Eritrean War," **Armed Forces & Society**, C. 17, N. 1 (1990), s. 81 – 98.

PAUSEWANG, Siegrfried, "Ethiopia: A Political View from Below," **South African Journal of International Affairs**, C. 16, N. 1 (2009), s. 69 – 85.

PAUSEWANG, Siegfried, "The Two-Faced Amhara Identity," **Scrinium**, C. 1, N. 1 (2005), s. 273 – 286.

PEKTAŞ, Uğur, Ateş, Davut, "Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar," **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, N. 39 (2018), s. 1 – 14.

PETRAS, James F., Morley, Morris H., "The Ethiopian Military State and Soviet-US Involvement in the Horn of Africa," **Review of African Political Economy**, C. 11, N. 30 (1984), s. 21 – 31.

PHILIPS, Jacke, "Punt and Aksum: Egypt and the Horn of Africa," **The Journal of African History**, C. 38, N. 2 (1997), s. 423 – 457.

PHILIPSON, David W., "Aksum: An African Civilization in its World Contexts," **Proceedings of the British Academy**, N. 111 (2001), s. 23 – 59.

POOL, David, "Revolutionary Crisis and Revolutionary Vanguard: The Emergence of the Eritrean People's Liberation Front," **Review of African Political Economy,** C. 7, N. 19 (1980), s. 33 – 47.

POSEN, Barry R., "The Security Dilemma and Ethnic Conflict," **Survival**, C. 35, N. 1 (1993), s. 27 – 47.

"Proclamation No. 1/1995, A Proclamation to Pronounce the Coming into Effect of the Constitution of the Federal Democratic Republic Of Ethiopia," **Federal Negarit Gazeta**, 21.08.1995.

PRUNIER, Gerard, "The 1943 Woyane Revolt: A Modern Reassessment," **Journal of the Middle East and Africa**, C. 1, N. 2 (2010), s. 187 – 195.

RAPHAELI, Nimrod, "Ethiopia: Emperor, Elites and Modernization," **Civilisations**, C. 17, N. 4 (1967), s. 422 – 434.

REJAI, Mostafa, Enloe, Cynthia, "Nation-States and State-Nations," **International Studies Quarterly**, C. 13, N. 2 (1969), s. 140 – 158.

RISTUCCIA, Cristiano Andrea, "The 1935 Sanctions against Italy: Would Coal and Oil Have Made a Difference?," **European Review of Economic History**, C. 4, N. 1 (2000), s. 85 – 110.

ROE, Paul, "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a 'Tragedy'?," **Journal of Peace Research**, C. 36, N. 2 (1999), s. 183 – 202.

ROSMAN-STOLLMAN, Elisheva, "Balancing Acts: The Gulf States and Israel," **Middle Eastern Studies**, C. 40, N. 4 (2004), s. 185 – 208.

RUBENSON, Sven, "The Lion of the Tribe of Judah Christian Symbol and/or Imperial Title," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 3, N. 2 (1965), s. 75 – 85.

RUBENSON, Sven, "The Protectorate Paragraph of the Wichale Treaty," **The Journal of African History**, C. 5, N. 2 (1964), s. 243 – 283.

RUMELİLİ, Bahar, Adısönmez, Umut Can, "Uluslararası İlişkilerde Kimlik-Güvenlik İlişkisine Dair Yeni Bir Paradigma: Ontolojik Güvenlik Teorisi," **Uluslararası İlişkiler**, C. 17, N. 66 (2020), s. 23 – 39.

SAUL, John S., "The State in Post-Colonial Societies: Tanzania," **The Socialist Register**, C. 11 (1974), s. 349 – 372.

SBACCHI, Alberto, "Haile Selassie and the Italians," **African Studies Review**, C. 22, N. 1 (1979), s. 25 – 42.

SBACCHI, Alberto, "Italy and the Treatment of the Ethiopian Aristocracy, 1937-1940," **The International Journal of African Historical Studies**, C. 10, N. 2 (1977), s. 209 – 241.

SCHENONİ, Luis, Escude, Carlos, "Peripheral Realism Revisited," **Revista Brasileira de Política Internacional**, C. 59, N. 1 (2016), s. 1 – 18.

SCHMIDT, Wolbert G. C., “The Coronation of Negus Mi’kael, King of Wallo and Tegray, in May 1914: New Findings,” **Annales d’Ethiopia**, C. 23 (2007), s. 413 – 434.

SCHWAB, Peter, “Political Change and Famine in Ethiopia,” **Current History**, C. 84, N. 502 (1985), s. 221-223, 227-228.

SCHWAB, Peter, “The Tax System of Ethiopia,” **The American Journal of Economics and Sociology**, C. 29, N. 1 (1970), s. 77 – 88.

SHEHIM, Kassim, “Ethiopia, Revolution, and the Question of Nationalities: The Case of the Afar,” **The Journal of Modern African Studies**, C. 23, N. 2 (1985), s. 331 – 348.

SHENK, Calvin E., “The Ethiopian Orthodox Church: A Study in Indigenization,” **Missiology: An International Review**, C. 16, N. 3 (1988), s. 262 – 276.

SHERR, Evgeny, “Political Structure of Ethiopia,” **Northeast African Studies**, C. 12, N. 2/3 (1990), s. 177 – 188.

SINCLAIR, Timothy J., “Robert W. Cox's Method of Historical Structures Redux,” **Globalizations**, C. 13, N. 5 (2016), s. 510 – 519.

SINGER, J. David, “The "Correlates of War" Project: Interim Report and Rationale,” **World Politics**, C. 24, N. 2 (1972), s. 243 – 270.

SMITH, Steve, “The Increasing Insecurity of Security Studies: Conceptualizing Security in the Last Twenty Years,” **Contemporary Security Studies**, C. 20, N. 3 (1999), s. 72 – 101.

SORENSEN, Georg, “After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values,” **Security Dialogue**, C. 38, N. 3 (2007), s. 357 – 378.

STRANG, G. Bruce, " "The Worst of All Worlds:" Oil Sanctions and Italy's Invasion of Abyssinia, 1935 – 1936," **Diplomacy & Statecraft**, C. 19, N. 2 (2008), s. 210 – 235.

SVOLIK, Milan W., "Power Sharing and Leadership Dynamics in Authoritarian Regimes," **American Journal of Political Science**, C. 53, N. 2 (2009), s. 477 – 494.

TADESSE, Kiflu, "Some Thoughts about the Ethiopian Left," **Northeast African Studies**, C. 16, N. 1 (2016), s. 197 – 220.

TADESSE, Medhane, Young, John, "TPLF: Reform or Decline?," **Review of African Political Economy**, C. 30, N. 97 (2003), s. 389 – 403.

TAREKE, Gebru, "From Af Abet to Shire: The Defeat and Demise of Ethiopia's 'Red' Army 1988-89," **The Journal of Modern African Studies**, C. 42, N. 2 (2004), s. 239 – 281.

TAREKE, Gebru, "Peasant Resistance in Ethiopia: The Case of Weyane," **The Journal of African History**, C. 25, N. 1 (1984), s. 77 – 92.

TAREKE, Gebru, "The Red Terror in Ethiopia: A Historical Abberration," **Journal of Developing Societies**, C. 24, N. 2 (2008), s. 183 – 206.

TAYE, Bekalu Atnafu, "Ethnic Federalism and Conflict in Ethiopia," **African Journal of Conflict Resolution**, C. 17, N. 2 (2017), s. 41 – 66.

TAYE, Haile Kebret, "Military Expenditures and Economic Performance: Lessons From the Ethiopian Economy," **Ethiopian Journal of Economics**, C. 5, N. 2 (1996), s. 1 – 26.

TAZEBEW, Tezera, "Amhara Nationalism: The Empire Strikes Back," **African Affairs**, C. 120, N. 479 (2021), s. 297 – 313.

TEGEGN, Makonnen, "Walda-Giyorgis Walda-Yohannes and the Haile Sellassie Government," **Northeast African Studies**, C. 4, N. 2 (1997), s. 91 – 138.

TEKLE, Amare, "The Determinants of the Foreign Policy of Revolutionary Ethiopia," **The Journal of Modern African Studies**, C. 27, N. 3 (1989), s. 479 – 502.

"The Constitution of the People's Democratic Republic of Ethiopia," **Review of Socialist Law**, N. 2 (1988), s. 181 – 208.

TIKUISIS, Peter, Carment, David, **Categorization of States Beyond Strong and Weak**, Ontario, Carleton University NPSIA Working Paper No. 5, 2017.

"Transitional Period Charter of Ethiopia," **Negarit Gazeta**, 22.07.1991.

TRONVOLL, Kjetil, "Ambigious Elections: The Influence of Non-Electoral Politics in Ethiopian Democratisation", **The Journal of Modern African Studies,** C. 47, N. 3 (2009), s. 449 – 474.

TRONVOLL, Kjetil, "Briefing: The Ethiopian 2010 Federal And Regional Elections: Reestablishing the One-Party State," **African Affairs**, C. 110, N. 438 (2011), s. 125 – 132.

TÜR, Özlem, Salık, Nuri, "Uluslararası İlişkilerde "Küçük Devletler": Gelişimi, Tanımı, Dış Politika ve İttifak Davranışları," **Uluslararası İlişkiler**, C. 14, N. 53 (2017), s. 3 – 22.

ULUER, Ahmet Göksel, "Aksum Krallığı'nın Ortaya Çıkış, Yükseliş ve Yıkılışının Temel Dinamikleri," **Oannes – Uluslararası Eskiçağ Araştırmaları Dergisi**, C. 2, N. 1 (2020), s. 25 – 39.

VAN DER BEKEN, Christophe, "Ethiopia: From a Centralized Monarchy to a Federal Republic," **Afrika Focus**, C. 20, N. 1-2 (2007), s. 13 – 48.

VAUGHAN, Sarah, "Revolutionary Democratic State-Building: Party, State and People in EPRDF's Ethiopia," **Journal of Eastern African Studies**, C. 5, N. 4 (2011), s. 619 – 640.

VESTAL, Theodore M., "Emperor Haile Selassie's First State Visit to the United States in 1954: The Oklahama Interlude," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 1, N. 1 (2003), s. 133 – 152.

VOGT, Manuel, Bortmann, Nils-Christian vd., "Integrating Data on Ethnicity, Geography and Conflict: The Ethnic Power Relations Dataset Family," **Journal of Conflict Resolution**, C. 59, N. 7 (2015), s. 1327 – 1342.

VU, Tuong, "Studying the State through State Formation," **World Politics**, C. 62, N. 1 (2010), s. 148 – 175.

WAEVER, Ole, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi," **Uluslararası İlişkiler**, C. 5, N. 18 (2008), s. 151 – 178.

WAGAW, Teshome G., "Emerging Issues of Ethiopian Nationalities: Cohesion or Disintegration," **Northeast African Studies**, C. 2 / 3, N. 3 / 1 (1980-81/1981), s. 69 – 75.

WALKER, R. B. J., "Security, Sovereignty, and the Challenge of World Politics," **Alternatives: Global, Local, Political**, C. 15, N. 1 (1990), s. 3 – 27.

WATERFIELD, Gordon, "Trouble in the Horn of Africa? The British Somali Case," **International Affairs**, C. 32, N. 1 (1956), s. 52 – 60.

WEITZ, Richard, "The Soviet Retreat from Third World Conflicts: The Importance of Systemic Factors," **Security Studies**, C. 1, N. 3 (1992), s. 543 – 579.

WEITZER, Ronald, “In Search of Regime Security: Zimbabwe since Independence,” **The Journal of Modern African Studies**, C. 22, N. 4 (1984), s. 529 – 557.

WELDEMICHAEL, Awet T., “The Eritrean Long March: The Strategic Withdrawal of the Eritrean People’s Liberation Front (EPLF), 1978–1979,” **The Journal of Military History**, C.73, N. 4 (2009), s. 1231 – 1271.

WENDT, Alexander, Barnett, Michael, “Dependent State Formation and Third World Militarization,” **Review of International Studies**, N. 19 (1993), s. 321 – 347.

WOLDESENBET, Wassihun Gebreegizaber, “The Tragedies of a State Dominated Political Economy: Shared Vices among the Imperial, Derg and EPRDF Regimes in Ethiopia,” **Development Studies Research**, C. 7, N. 1 (2020), s. 72 – 82.

WOLF-PHILIPS, Leslie, “Why Third World’?: Origin, Definition and Usage,” **Third World Quarterly**, C. 9, N. 4 (1987), s. 1311 – 1327.

WOOD, Adrian P., “Rural Development and National Integration in Ethiopia,” **African Affairs**, C. 82, N. 329 (1983), s. 509 – 539.

WUBNEH, Mulatu, “Ethnic Identity Politics and Restructuring of Administrative Units in Ethiopia,” **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 11, N. 1 & 2 (2017), s. 105 – 138.

YASİN, Yasin Mohammed, “Political History of the Afar in Ethiopia and Eritrea,” **Africa Spectrum**, C. 43, N. 1 (2008), s. 39 – 65.

YEMANE-AB, Abera, “ “Land to the Tiller”: Unrealized Agenda of the Revolution,” **Northeast African Studies**, C. 16, N. 1 (2016), s. 39 – 64.

YİHUN, Belete Belachew, "Ethiopian Foreign Policy and the Ogaden War: The Shift from "Containment" to "Destabilization," 1977-1991," **Journal of Eastern African Studies**, C. 8, N. 4 (2014), s. 677 – 691.

YİMER, Erku, "Ethiopia's Post-EPRDF Transition: Challenges in Identfying and Defining Major Stakeholders," **International Journal of Ethiopian Studies**, C. 9, N. 1&2 (2015), s. 67 – 90.

YLÖNEN, Aleksi, "From Demonization to Rapproachment: Abiy Ahmed's Early Reforms and Implications of the Coming Together of Ethiopia and Eritrea," **Global Change, Peace and Security**, C. 31, N. 3 (2019), s. 341 - 349.

YODFAT, Aryeh, "The Soviet Union and the Horn of Africa," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 1 (1980), s. 1 – 17.

YODFAT, Aryeh, "The Soviet Union and the Horn of Africa: Part Two of Three Parts," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 1 (1980), s. 31 – 57.

YOUNG, John, "Ethnicity and Power in Ethiopia," **Review of African Political Economy**, C. 23, N. 70 (1996), s. 531 – 542.

YOUNG, John, "The Tigray and Eritrean Peoples Liberation Fronts: A History Tensions and Pragmatism," **The Journal of Modern African Studies**, C. 34, N. 1 (1996), s. 105 – 120.

ZAHORIK, Jan, "Reconsidering Ethiopia's Ethnic Politics in the Light of the Addis Ababa Master Plan and Anti Governmental Protests," **The Journal of Middle East and Africa**, C. 8, N. 3 (2017), s. 257 – 272.

ZEWDE, Bahru, "Economic Origins of Absolutist State in Ethiopia," **Journal of Ethiopian Studies**, C. 17 (1984), s. 1 – 29.

ZEWDE, Bahru, "Hayla-Sellase: From Progressive to Reactionary," **Northeast African Studies**, C. 2, N. 2 (1995), s. 99 – 114.

ZIEMANN, W., Lanzendorfer, M., "The State in Peripheral Societies," **The Socialist Register**, 1977, s. 143 – 177.

ZILTENER, Patrick, Künzler, Daniel, Walter, Andre, "Measuring Impacts of Colonialism: A New Data Set for the Countries of Africa and Asia," **Journal of World-Systems Research**, C. 23, N. 1, s. 156 – 190.

İNTERNET KAYNAKLARI

"1930s Horn of Africa Map," **https://www.britishempire.co.uk/images2/1930shornofafricamap.jpg**, 16.12.2020.

"2021 Military Strength Ranking," **https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php**, 12.08.2021

"2022 Ethiopia Military Strength," **https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=ethiopia**, 20.01.2022.

"About Us," **https://www.midroc-ethiopia.com.et/about-us/**, 21.09.2021.

"Corruption Perceptions Index," **https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl**, 12.08.2021.

"Data," **http://datatopics.worldbank.org/cpia/**, 14.09.2020.

"Detailed Administrative and Political Map of Ethiopia," **https://www.mapsland.com/maps/africa/ethiopia/detailed-political-and-administrative-map-of-ethiopia.jpg,** 09.08.2021.

"D'mt," **https://en.wikipedia.org/wiki/D%CA%BFmt**, 30.06.2021.

"EPR – Ethnic Power Relations," **https://icr.ethz.ch/data/epr/core/**, 12.08.2020.

"Eritrea: Report of the United Nations Commission for Eritrea; Report of the Interim committee of the General Assembly of the Report of the United Nations Commission for Eritrea, A/RES/390, 2 December 1950," **https://www.refworld.org/docid/3b00f08a3f.html**, 28.07.2021.

"Eritrea-Ethiopia," Uppsala Conflict Data Program, **https://ucdp.uu.se/conflict/409**, 28.09.2021.

"Ethiopia," https**://freedomhouse.org/country/ethiopia/freedom-world/2021**, 27.08.2021.

"Ethiopia," **https://www.worldbank.org/en/data/datatopics/cpia/country/ethiopia**, 12.08.2021.

"Ethiopia: A Nation in Need of a New Story," **https://africanarguments.org/2018/04/ethiopia-a-nation-in-need-of-a-new-story-abiy-ahmed-ethiopiawinet/**, 10.10.2021.

"Ethiopia - Administrative Regions, 1987 – 1991," **https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ethiopia_-_Administrative_regions_1987-1991.png**, 19.01.2022.

"Ethiopia: ONLF Declares a Unilateral Ceasefire," **https://www.africanews.com/2018/08/12/onlf-declares-a-unilateral-ceasefire/**, 22.01.2022.

"Ethiopia – People and Society," **https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/ethiopia/#people-and-society**, 09.05.2022.

"Ethiopia: Political and Security Impact of Drought," **https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp86t00589r000200160004-5**, 31.05.2021.

"Ethiopia: The Mengistu Regime and its Relations with Moscow," **https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp85s00317r000200070003-9**, 08.05.2021.

"Ethiopia Dam to Start Yielding Power by Late 2015: Official," **https://www.aa.com.tr/en/economy/ethiopia-dam-to-start-yielding-power-by-late-2015-official/175105**, 12.08.2021.

"Ethiopia Files Terror Charges against Jawar Mohammed, Others," **https://www.aljazeera.com/news/2020/9/19/ethiopia-files-terror-charges-against-jawar-mohammed-others**, 22.01.2022.

"Ethiopia Military Spending/Defense Budget 1960-2021," **https://www.macrotrends.net/countries/ETH/ethiopia/military-spending-defense-budget**, 12.08.2021.

"Ethiopia/China," **https://oec.world/en/profile/bilateral-country/eth/partner/chn?redirect=true**, 03.10.2021.

"Ethiopia Hunts for Kidnapped Chinese Oil Workers," **https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-china-idUSL2553935220070425**, 22.01.2022.

"Ethiopian International Peace Keeping Training Centre," **https://www.et.undp.org/content/ethiopia/en/home/operations/projects/democratic_governance/project_EIPKTCentre.html**, 30.09.2021.

"Ethiopia's Abiy Ahmed: Inside the Mind of this Year's Nobel Peace Prize Winner," **https://www.bbc.com/news/world-africa-50690548**, 10.10.2021.

"Ethiopia's Drone Wars: Iran, China and Turkey Deliver the Air Power Behind Abiy's Resurgence," **https://www.theafricareport.com/169947/ethiopias-drone-wars-iran-china-and-turkey-deliver-the-air-power-behind-abiys-resurgence/**, 10.02.2022.

"Ethiopia's Meles Zenawi Dies of Undisclosed Illness," **https://www.theguardian.com/world/2012/aug/21/ethiopia-meles-zenawi-dies-illneses**, 04.09.2021.

"Ethiopia's Mengistu Found Guilty of Genocide," **https://www.reuters.com/article/us-ethiopia-mengistu-genocide-idUSL1286585920061212**, 07.06.2021.

"Ethiopia's Newly Unified Ruling Party Pivots to a Liberal Political Economy," **https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/12/06/ethiopias-newly-unified-ruling-party-pivots-to-a-liberal-political-economy/**, 03.10.2021.

"Ethiopia's Sidama Zone Voting on Autonomy (Map)," **https://www.polgeonow.com/2019/11/sidama-statehood-referendum-news.html**, 14.08.2021.

"Ethiopia's Tigray Conflict: Thousands Reported Killed in Clashes," **https://www.bbc.com/news/world-africa-58450223**, 09.10.2021.

"Ethiopia's Tigray Region Defies PM Abiy with 'Illegal Election," **https://www.france24.com/en/20200909-ethiopia-s-tigray-region-defies-pm-abiy-with-illegal-election-1**, 09.10.2021.

"Ethnic Somali Rebels Kill 74 at Chinese Oilfield in Ethiopia," **https://www.theguardian.com/world/2007/apr/25/ethiopia**, 22.01.2022.

“EXCLUSIVE: U.S. concerned over Turkey's drone sales to conflict-hit Ethiopia,” **https://www.reuters.com/world/africa/exclusive-us-concerned-over-turkeys-drone-sales-conflict-hit-ethiopia-2021-12-22/**, 10.02.2022.

“Executive Order on Imposing Sanctions on Certain Persons With Respect to the Humanitarian and Human Rights Crisis in Ethiopia,” **https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential actions/2021/09/17/ executive-order-on-imposing-sanctions-on-certain-persons-with-respect-to-the-humanitarian-and-human-rights-crisis-in-ethiopia/**, 16.02.2022.

“Flag of Ethiopia,” **https://en.wikipedia.org/wiki/Ethiopian_Empire#/media/File:Flag_of_Ethiopia_(1897-1936;_1941-1974).svg**, 02.01.2021.

“Flag of Ethiopia,” **https://en.wikipedia.org/wiki/Flag_of_Ethiopia#/media/File:Flag_of_Ethiopia.svg**, 13.09.2021.

“Foreign Drones Tip the Balance in Ethiopia’s Civil War,” https**://www.nytimes.com/2021/12/20/world/africa/drones-ethiopia-war-turkey-emirates.html**, 10.02.2022.

“Former Ethiopia - Per capita GDP at current prices - US dollars,” **http://data.un.org/Data.aspx?q=Former+Ethiopia&d=SNAAMA&f=grID%3A101%3BcurrID%3AUSD%3BpcFlag%3A1%3BcrID%3A230**, 11.08.2021.

“GDP per capita (current US$) – Ethiopia,” **https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=ET**, 12.10.2021.

GUTEMA, Solomon Emiru, **The Right to Self-determination: Its Scopes, Faces and Constraints of its Enforcement under the FDRE Constitution**, SSRN Papers, https://ssrn.com/abstract=2725846, 16.08.2021.

"Indicator Descriptions," **https://carleton.ca/cifp/failed-fragile-states/indicator-descriptions/**, 14.09.2020.

"Indicators," **https://fragilestatesindex.org/indicators/**, 14.09.2020.

"Largest Countries in the World (by area)," **https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/**, 06.07.2021.

"Life expectancy at birth, total (years) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN?locations=ET**, 11.08.2021.

"List of countries (and dependencies) ranked by area," **https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/**, 19.09.2020.

MEKONNEN, Walleligne, "On the Question of Nationalities in Ethiopia," **Struggle – Haile Selassie I University**, 17. 11. 1969, **http://walilegnfordemocracia.com/onationalqu.pdf.**

"Menelik II," **https://peoplepill.com/people/menelik-ii/**, 29.08.2020.

"Mortality rate, under-5 (per 1,000 live births) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.MORT?locations=ET**, 03.03.2021.

"Nationality/Ethnicity Map of Ethiopia," **https://www.reddit.com/r/MapPorn/comments/gfbc5m/nationalityethnicity_map_of_ethiopia/**, 02.04.2021.

"Net official development assistance and official aid received (current US$) – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/DT.ODA.ALLD.CD?locations=ET**, 30.09.2021.

"OAU Charter," **https://au.int/sites/default/files/treaties/7759-file-oau_charter_1963.pdf**, 01.05.2020.

"Questions Surrounding Ethiopia's Attempted Amhara Coup," **https://www.africanews.com/2019/06/25/questions-surrounding-ethiopia-s-attempted-amhara-coup/**, 07.10.2021.

"Political Unrest Simmering in Ethiopia," **https://www.dw.com/en/political-unrest-simmering-in-ethiopia/a-37490527**, 07.10.2021.

"Population, 1800 to 2019," **https://ourworldindata.org/grapher/population?country=~ETH**, 02.03.2021.

"Population, total – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=ET**, 12.10.2021.

"President of Tigray, Debretsion Gebremichael, Writes Open Letter to UN Secretary General, Mr. Antonio Guterres," **https://www.tghat.com/2022/04/20/president-of-tigray-debretsion-gebremichael-writes-open-letter-to-un-secretary-general-mr-antonio-guterres/**, 15.05.2022.

"Resolution 1725 (2006)," **http://unscr.com/files/2006/01725.pdf**, 03.10.2021.

"Resolutions Adopted by the Fırst Ordinary Session of the Assembly of Heads of State and Government Held in Cairo, Uar, From 17 to 21 July 1964," **https://au.int/sites/default/files/decisions/9514-1964_ahg_res_1-24_i_e.pdf**, 01.05.2020.

"Rural Population – Ethiopia," **https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL?locations=ET**, 09.09.2021.

"Saudi billionaire Mohammed al-Amoudi released from detention," **https://www.aljazeera.com/economy/2019/1/27/saudi-billionaire-mohammed-al-amoudi-released-from-detention**, 21.09.2021.

"School enrollment, primary (% net) - Ethiopia ," **https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.NENR?locations=ET**, 11.08.2021.

"Suspected Mastermind of Ethiopia Coup Attempt Shot Dead, Says Official," **https://www.theguardian.com/world/2019/jun/24/suspected-mastermind-of-ethiopia-coup-attempt-shot-dead-says-official**, 22.01.2022

"The Global State of Democracy Indices," **https://www.idea.int/gsod-indices/#/indices/world-map**, 12.08.2021.

"The Kingdom of Aksum," **https://et.wikipedia.org/wiki/Fail:The_Kingdom_of_Aksum.png**, 30.06.2021.

"The Kingdom of Aksum, and the vital trade routes it controlled between 300–700 CE," **http://thestrangecontinent.com/2016/12/15/great-african-empires-part-2-kingdom-gold/**, 30.06.2021.

"The Zagwe Dynasty," **https://janakesho1.wordpress.com/2016/02/06/the-zagwe-dynasty/comment-page-1/**, 30.06.2021.

"Troops and Police Contributions," **https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors**, 30.09.2021.

"U.S. Foreign Assistance by Country – Ethiopia," **https://foreignassistance.gov/cd/ethiopia/**, 03.10.2021.

"Why Abiy Ahmed's Prosperity Party Could be Bad News for Ethiopia," **https://www.aljazeera.com/opinions/2019/12/5/why-abiy-ahmeds-prosperity-party-could-be-bad-news-for-ethiopia**, 09.10.2021.

"Why Prosperity Party is Needed," **https://www.ethiopia-insight.com/2019/12/24/why-prosperity-party-is-needed/**, 10.10.2021.

"Witness to Slaughter: The conflict in Ethiopia," **https://www.reuters.com/article/uk-ethiopia-conflict-expulsions-graphic-idUKKCN2DJ11F**, 07.10.2021.

"World Development Indicators - Ethiopia," **https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#**, 11.08.2021.

ÖZET

Bu tez çalışması, Modern Etiyopya'daki üç farklı rejimin (imparatorluk, sosyalist cunta ve etnik federalizm) güvenlik ile ilişkisini konu alarak, ülke tarih ve siyasetini yeniden yorumlamak amacını taşır. Barry Buzan'ın zayıf devlet ve devletin bileşen parçaları yaklaşımından hareket ederek, bu yaklaşımı eklektik bir yöntemle derinleştirme iddiasındadır. Modern Etiyopya'yı devlet-toplum uyum/bütünlüğünü sağlama açısından bir zayıf devlet örneği olarak kabul ederek, tüm rejimlerde ortak olan "rejim güvenliği" kaygısını analiz etmektedir. Bunu yaparken her bir rejim, zayıf devletlilik karakterini ortaya çıkaran kapasite, kurumsal ifade ve devlet fikri kavramları açısından incelenmekte ve her bir rejimin bu alanlardaki zafiyetleri vurgulanmaktadır. Rejim güvenliği kaygısından hareketle her bir rejimin iç ve dış bileşenlerini yaratma, bu bileşenleri ağ bağlantıları yoluyla tahkim etme ve rejim muhaliflerine karşı mücadele etme pratikleri ele alınmaktadır. Rejimlerin birbirinden farklı ideoloji ve ulus tahayyülüne ve birbirinden farklı idari ve hukuki düzenlemelere dayanmasına karşın, rejimlerin uygulamalarının rejim güvenliği sağlama motivasyonuyla şekillendiği ve devlet-toplum uyum/bütünlüğünü kurma açısından benzer bir kısır döngü içerisine sürüklendikleri öne sürülmektedir. Tezin birinci bölümünde, zayıf devlet ve rejim güvenliği kavramlarına dair literatür incelenmiş ve neden Buzan'ın zayıf devlet kavramının seçildiği ve derinleştirildiği açıklanmaktadır. Diğer üç bölümde, sırayla Modern Etiyopya'daki tüm rejimlerin kapasiteleri, kurumsal ifadesi ve devlet fikrinin eşgüdüm içerisinde nasıl tesis edildiği ve devamında rejim güvenliğini sağlamak üzere rejim bileşenleri, ağ bağlantıları ve muhalifleri ilişkisinde nasıl politikalar izledikleri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Modern Etiyopya, Etiyopya tarihi, zayıf devlet, rejim güvenliği.

ABSTRACT

This thesis aims to reinterpret the history and politics of the country by focusing on security of three different regimes (imperial, socialist junta and ethnic federalism) in Modern Ethiopia. Building around Barry Buzan's “weak state” concept and its components, it claims to deepen this approach with an eclectic method. Considering modern Ethiopia as an example of a weak state in terms of providing state-society cohesion, it analyzes the "regime security" concern, which is common to all regimes, within the framework of that eclectic method. In doing so, each regime is examined in terms of the concepts of capacity, institutional expression and idea of state that reveal the character of weak statehood, and the weaknesses of each regime in these components are emphasized. Based on the concern of regime security, the practices of creating internal and external constituents of each regime, consolidating these constituents through network connections, and struggling against regime opponents are discussed. It is argued that although the regimes are based on different ideologies and national imaginations and different administrative and legal regulations, the practices of the regimes are shaped by the motivation of providing regime security and they are dragged into a similar vicious circle in terms of establishing state-society cohesion. In the first chapter of the thesis, the literature on the concepts of weak state and regime security is reviewed and the reason of choosing Buzan's concept of weak state was chosen and deepened is examined. In the other three chapters, the capacities, institutional expression and the idea of state of whole regimes in modern Ethiopia are established in coordination is analyzed, with a special reference on how they pursue policies in relation to regime constituents, networks and opponents to ensure regime security.

Keywords: Modern Ethiopia, Ethiopian history, weak state, regime security.